

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
ESKİ TÜRK DİLİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KADI MUHAMMED ATABEK OĞLU MUHAMMED
FÂZILBEK
MÜKEMMEL TÂRİH-İ FERĞÂNA (1560-1860)
(METNİN YAZI ÇEVİRİMİ-METNİN TÜRKİYE
TÜRKÇESİNE AKTARIMI-İNCELEME-SÖZLÜK)

DİLARA AZMAN
19718001

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. ZÜHAL ÖLMEZ

İSTANBUL
2022

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
ESKİ TÜRK DİLİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KADI MUHAMMED ATABEK OĞLU
MUHAMMED FÂZILBEK
MÜKEMMEL TÂRİH-İ FERĞĀNA (1560-1860)
(METNİN YAZI ÇEVİRİMİ-METNİN TÜRKİYE
TÜRKÇESİNE AKTARIMI-İNCELEME-SÖZLÜK)**

**DİLARA AZMAN
19718001
ORCID NO: 0000-0001-7367-4717**

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. ZÜHAL ÖLMEZ**

**İSTANBUL
2022**

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
ESKİ TÜRK DİLİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KADI MUHAMMED ATABEK OĞLU
MUHAMMED FÂZILBEK
MÜKEMMEL TÂRİH-İ FERĞĀNA (1560-1860)
(METNİN YAZI ÇEVİRİMİ-METNİN TÜRKİYE
TÜRKÇESİNE AKTARIMI-İNCELEME-SÖZLÜK)

DİLARA AZMAN
19718001

Tezin Savunulduğu Tarih: 21/06/2022

Tez Oy Birliği ile Başarılı Bulunmuştur

	Unvan Ad Soyad	İmza
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Zühal Ölmez	
Jüri Üyeleri	: Prof. Dr. Ayşe Melek Özyetgin	
	: Dr. Öğr. Üye. Feryal Korkmaz	

İSTANBUL
HAZİRAN 2022

ÖZ

**KADI MUHAMMED ATABEK OĞLU MUHAMMED FÄZİLBK
MÜKEMMEL TĀRĪH-İ FERĠANA (1560-1860)
(METNİN YAZI ÇEVİRİMİ- METNİN TÜRKİYE TÜRKÇESİNE
AKTARIMI-İNCELEME-SÖZLÜK)**

Dilara Azman

Haziran, 2022

Mükemmel Tārīh-i Fergāna, Kadı Muhammed Atabekoğlu Muhammed Fāzılbek tarafından Çağatayca ve Özbek Türkçesi ile kaleme alınmış bir tarih metnidir. Türkistan’da 1906-1917 yılları arasında vali yardımcısı ve askeri vali olarak görev yapan General Aleksandr İvanoviç Gippius’un isteği üzerine yazılmıştır. İncelenen nüsha Muhabbet Gurayeva tarafından 1941 yılında aslına uygun olarak kopya edilen nüshadır. Metin, Fergana’nın 1560-1860 yılları arasındaki tarihsel sürecini ele almaktadır. Eserde Hokand şehrinin kurulması, Şahruh Han’ın saltanatından Hudāyār Han’ın saltanatına kadarki dönem ve bu dönem içerisinde iktidara gelen hükümdarların saltanat süreleri, vefatları, savaşları, mücadeleleri ve o zamanlarda yaşayan alim, şeyh ve evliyaların yaşadıkları olaylar anlatılmıştır. Bu çalışma *Giriş*, *Dil İncelemesi*, *Metnin Yazı Çevirimi*, *Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı*, *Sözlük* ve *Sonuç* olmak üzere altı ana bölümden oluşmaktadır. *Giriş* bölümünde Kadı Muhammed Atabekoğlu Muhammed Fāzılbek’in hayatı, *Mükemmel Tārīh-i Fergāna* ve nüshaları hakkında bilgi verilmiştir. *Dil İncelemesi* bölümünde yazım özellikleri, ses ve biçim bilgisi incelenmiştir. *Metnin Yazı Çevirimi* bölümünde Arap harfli yazmanın yazı çevirimi yapılmıştır. *Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı* bölümünde metnin Türkiye Türkçesine aktarımı yapılmıştır. *Sözlük* bölümünde ise alfabetik olarak sıralanmış olan sözcüklerin eklerini de gösteren analitik dizin hazırlanmıştır. Türkçe kelimelerin yanına Eski Türkçe biçimleri eklenmiştir. Metinde sözcüklerin türemiş şekilleri var ise sadece ek-kök ayrımı yapılarak kelimenin yapısı gösterilmeye çalışılmıştır. Alıntı kelimelerde kelimenin alındığı dildeki asıl biçimi gösterilmiştir. Özbekçe bir kelime ise sadece anlamı belirtilmiş ve kaynağı gösterilmiştir. *Sonuç* bölümünde çalışmanın sonucunda ortaya çıkan bulgular ve görüşler belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Mükemmel Tārīh-i Fergāna*, Çağatayca, Özbek Türkçesi, Fergana Tarihi.

ABSTRACT

**KADI MUHAMMED ATABEK OGLU MUHAMMED FĀZILBEK
MUKAMMAL TĀRĪH-I FERGĀNA (1560-1860)
(TRANSCRIPTION OF THE TEXT-TRANSLATION TO TURKEY
TURKISH OF THE TEXT-ANALYSIS-GLOSSARY)**

Dilara Azman

June, 2022

Mukammal Tārīh-i Fergāna is a historical text written by Kadı Muhammed Atabekoğlu Muhammed Fāzılbeğ in Chagatai and Uzbek Turkish. It has been written at the request General Aleksandr Ivanoviç Gippius, who served as the deputy governor and military governor in Turkistan between 1906-1917. The examined copy is the one that was copied by Muhabbet Gurayeva in 1941 in accordance with the original. The text deals with the historical process of Fergana between the years 1560-1860. In the text, the establishment of the city Kokand, the period from the reign of Shahruh Khan to the reign of Hudayar Khan and the reigns, deaths, wars and struggles of the rulers who came to power during this period and the events of the scholars, sheikhs and saints living of that time have been explained. This study comprises six main parts as follows: *Introduction, Analysis, Transcription of The Text, Translation to Turkey Turkish, Glossary and Conclusion*. The life of Kadı Muhammed Atabekoğlu Muhammed Fāzılbeğ and information as to *Mukammal Tārīh-i Fergāna* and copies thereof are provided in the *Introduction* part. Defining the language characteristics of the text, sound and morphology are examined in the part entitled *Analysis*. The transcription of the text from Arabic script has been made in the *Transcription of The Text* part. In the *Translation to Turkey Turkish* part, the text has been translated into Turkey Turkish. An analytical index showing the suffixes of the words listed alphabetically has been prepared in the part named *Glossary*. We added the version of the words in Old Turkic next to the Turkish words. If these words have also derived forms within text, in these case we just showed the morphological shape of the words through separating the roots and suffix. For loanwords, we wrote the word in version of its original language next to them. If it has an Uzbek word, only its meaning has stated and its source has been shown. The results obtained and opinions as regards the study are mentioned in the part titled *Conclusion*.

Key Words: *Mukammal Tārīh-i Fergāna*, Chagatai, Uzbek Turkish, Fergana history.

ÖN SÖZ

Mükemmel Tārīh-i Fergāna, Kadı Muhammed Atabekoğlu Muhammed Fāzılбек tarafından Çağatayca ve Özbek Türkçesi ile kaleme alınmış bir tarih metnidir. Türkistan'da 1906-1917 yılları arasında vali yardımcısı ve askeri vali olarak görev yapan General Aleksandr İvanoviç Gippius'un isteği üzerine yazılmıştır. Ele alınan nüsha, müellifin elinden çıkmış olan nüsha değil, Muhabbet Gurayeva tarafından 1941 yılında aslına uygun olarak kopya edilen nüshadır. Eserde 1560-1860 yılları arasında Hokand'da hanlık makamına gelmiş padişahlardan, bu padişahların zamanlarında yaşayan devlet büyükleri, alimler, şeyhler ve velilerin başlarından geçenler kısa, akıcı ve özgün bir anlatımla ele alınmıştır.

Yüksek Lisans tezi olarak seçtiğimiz bu eserdeki amacımız, bu önemli tarihi eserin daha önce bir bütün olarak neşredilmemiş olması sebebiyle eserin yazı çevirimini, Türkiye Türkçesine aktarımını, sözlüğünü ve dil incelemesini hazırlayarak ilgililerin kullanacağı bir kaynak hâline getirmektir.

Öncelikle tez konusunu seçerken bana yardımcı olan ve çalışma boyunca benimle bilgi ve deneyimlerini paylaşan, elindeki tüm kaynaklardan yararlanabilmem için onları bana cömertçe sunan, hoşgörüsü ve sabrıyla çalışmamın her aşamasında titizlik ve özenle yardımlarını benden esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Zühal Ölmez'e, akademik anlamda desteğini, değerli bilgisini, kaynaklarını ve katkılarını esirgemeyen Prof. Dr. Mehmet Ölmez'e, metinde okunamayan bazı Arapça ibarelerin doğru okunması ve anlamlandırılmasında değerli zamanını ayırarak bu okumalar için önerilerini ve bilgisini benimle paylaşan Dr. Öğr. Üyesi Ali Emre Özyıldırım'a çok teşekkür ederim. Ayrıca çalışmamdaki Özbekçe sözcüklerin doğru okunması ve bu sözcüklerin anlamlandırılması açısından kıymetli vaktini bana ayıran, kimi sorunlu sözcükler için görüş ve önerilerde bulunarak çalışmama katkı sağlayan Öğr. Gör. Mamura Mamatkulov'a, metindeki Farsça mısraların okunuşu ve anlamlandırılması noktasında yardımları için Ahmad Shafiq Shafi'ye ve çalışmamın dizini için bana SavDiz programının geliştirilmesi açısından yardımcı olan kardeşim Arif Sefa Azman'a teşekkür ediyorum.

İstanbul; Haziran, 2022

Dilara Azman

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
YAZI ÇEVİRİMİ ALFABESİ.....	viii
KISALTMALAR	ix
1. GİRİŞ	1
1.1. <i>Mükemmel Tārīh-i Fergāna</i> ’nın Yazarı Kadı Muhammed Atabekoğlu Muhammed Fazılбек.....	1
1.2. <i>Mükemmel Tārīh-i Fergāna</i> ’nın İçeriği	2
1.3. <i>Mükemmel Tārīh-i Fergāna</i> Eserinin Nüshaları	3
1.4. <i>Mükemmel Tārīh-i Fergāna</i> ’nın Dil ve Üslup Özellikleri	4
1.5. Metinde Geçen Konu Başlıkları.....	6
1.6. <i>Mükemmel Tārīh-i Fergāna</i> Üzerine Yapılan Çalışmalar	7
1.7. Metin Kuruluşunda İzlenilen Yöntem.....	8
1.8. Sözlük/Dizin’in Hazırlanmasında İzlenilen Yöntem	9
2. DİL İNCELEMESİ	11
2.1. Yazım Özellikleri.....	11
2.1.1. Ünlülerin Yazımı.....	11
2.1.2. Ünsüzlerin Yazımı	14
2.1.3. Diğer Yazım Özellikleri.....	15
2.2. Ses Bilgisi	16
2.2.1. Ünlüler	16
2.2.1.1. Ünlü Değişmeleri	16
2.2.1.2. Ünlü Düşmeleri	17
2.2.1.3. Ünlü Uyumu.....	18
2.2.2. Ünsüzler	24
2.2.2.1. Ünsüz Değişmeleri.....	24
2.2.2.2. Ünsüz Düşmesi	26
2.2.2.3. Ünsüz Türemesi	27
2.2.2.4. Metatez.....	27

2.2.2.5. Ünsüz Uyumları	27
2.3. Biçim Bilgisi	28
2.3.1. Ad Çekimi	28
2.3.2. Adıl n'si:	33
2.3.3. Sıfat	33
2.3.4. Adıllar	34
2.3.5. Belirteçler	39
2.3.6. Edatlar (İlgeçler)	40
2.3.7. Fiil	41
2.3.7.1. Basit Fiil Çekimi	41
2.3.7.2. Ulaçlarla Kurulan Fiil Çekimi	45
2.3.7.3. Birleşik Çekim	45
2.3.8. İsim-fiil	47
2.3.9. Sıfat-fiil	47
2.3.10. Ulaçlar	48
3. METNİN YAZI ÇEVİRİMİ.....	50
4. METNİN TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIMI.....	99
5. SÖZLÜK/DİZİN	144
5.1. Özel Adlar Dizini	332
6. SONUÇ.....	375
KAYNAKÇA	379
EKLER.....	384

YAZI ÇEVİRİMİ ALFABESİ

Arap	Latin	Arap	Latin
آ	A, a; Ā, ā	ض	Ḍ, ḍ; Ž, ž
ا	A, a; Ā, ā; E, e	ط	Ṭ, ṭ
ب	B, b; P, p	ظ	Z, z
ت	T, t	ع	‘
ث	Ṣ, ṣ	غ	Ġ, ġ
ج	C, c; Ć, ċ	ف	F, f
چ	Č, č	ق	Q, q
ح	H, h	ك	K, k
خ	Ḥ, ḥ	ل	L, l
د	D, d	م	M, m
ذ	Ḍ, ḍ; Z, z	ن	N, n
ر	R, r	نک	ŋ
ز	Z, z	ه	H, h; a, e
ژ	J, j	و	V, v; O, o, Ö, ö, U, u, Ü, ü, Ū, ū
س	S, s	ی	Y, y; I, i, Ĭ, ĭ, Ī, ī; Ê, ê
ش	Ş, ş	ء	’
ص	Ş, ş		

KISALTMALAR

AT	: Ana Türkçe
Ar.	: Arapça
bk.	: Bakınız
c.	: Cilt
CC	: Codex Cumanicus
Çağ.	: Çağatayca
DLT	: Dīvān-ı Luğati't-Türk
DTO	: Dictionnaire turk-oriental → Pavet de Courteille
EDPT	: An Etymological Dictionary of Pre-thirteenth-Century Turkish → Clauson, 1972
Far.	: Farsça
Har. Tü.	: Harezmi Türkçesi
haz.	: Hazırlayan
KB	: Kutadgu Bilig
krş.	: Karşılaştırınız
KT	: Kāmūs-ı Türkī
(KT)	: Karahanlı Türkçesi
LÇTO	: Luğat-ı Çağatay ve Türkī-i 'Osmānī
Mo.	: Moğolca
Orh. Tü.	: Orhon Türkçesi
OTİL	: O'zbek Tilining İzohli Lug'ati
OTWF	: Old Turkic Word Formation → Erdal, Marcel
s.	: Sayfa
TDBUÜ	: Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler → Tekin, Talat, 1995
TDVİA	: Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
TMEN	: Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen → Doerfer, Gerhard
Tü.	: Türkçe

Uyg. : Uygurca

İşaretler

- < : Kelimenin geldiği dili gösterir
- < > : Metinden çıkarılması gereken unsurları gösterir
- [] : Metindeki sayfa numaralarını gösterir
- () : Metindeki satır numaralarını gösterir
- { } : Cümlelerin anlamına göre tarafımızca eklenen unsurları gösterir
- ... : Metindeki okunamayan kelimeyi gösterir
- - : Orijinal metnin kenarına yazılmış ilaveleri gösterir
- / : Metnin sayfa ve satır numaralarının ayrıldığını gösterir

1. GİRİŞ

1.1. *Mükemmel Tārīh-i Fergāna*'nın Yazarı Kadı Muhammed Atabekoğlu Muhammed Fazılbek

Eserin müellifi Kadı Muhammed Atabekoğlu Muhammed Fazılbek olup 1879 yılında Endican'da dünyaya gelmiştir. (Ahmedov, 2015: 181; Ahmad, 2018: 52) Babası Kadı Muhammed Atabek eğitilmiş ve zengin bir kütüphane sahibi, aydın bir bilim adamıydı. *Melūmat* adlı süreli yayında verilen bilgiye göre İstanbul'da da bulunmuştur. Türkçe olarak yaptığı faaliyetleri hakkında bilgi edinemediğini belirten Hofmann, Storey'in *Persian literature. A bio-bibliographical survey, 1927* adlı eserine dayanarak Farsça yazılmış *Mir'āt-al-fütūh* adlı Hokand tarihini anlatan bir eserin yazarı olduğunu belirtir. (Hofmann, 1969: 29)

Atabek'in ikinci oğlu olan Fazılbek, medrese eğitimi dışında Rus mektebinde okuyan, Arapça, Farsça, Osmanlı Türkçesi bilen, ressam, fotoğrafçı ve hattatlıkta benzersiz işler yapan, zamanının gerçek anlamda aydın kişisi olarak bilinmektedir. Fazılbek, Mirhand'ın *Ravzatu's-safa'sını* bulup incelediği gibi Orta Asya tarihi hakkında Rusça yazılmış kaynakları da incelemiştir. (Ahmad, 2018: 56-57)

Endican bölgesi *Türk Rosta* gazetesinin yazı işleri bürosu müdürlüğü görevini yürüttüğü sırada aktif olarak yerel medyaya bilgi materyalleri sağlamıştır. 1923 yılında K. Timiryazev Ziraat Akademisi'nde okuyan Fazılbek mezun olduktan sonra bu alanda çalışmalar yapmış kitap ve makaleler yazmıştır. Tarih araştırmalarına da devam eden yazar, çocukken tanık olduğu 1898 ayaklanmasını anlattığı *Dükçi İşan'ın Hikayesi* adlı eseri Özbekçe Arap alfabesiyle 1927 yılında yayımlanmıştır. (Ahmedov, 2015: 184-185)

Çok yönlü kişiliği ile bir bilim insanı ve tarihçi olan Muhammed Fazılbek, 1936 yılında vefat etmiştir. (Ahmedov, 2015: 181; Ahmad, 2018: 52)

1.2. *Mükemmel Tārīḥ-i Fergāna*'nın İçeriği

Elimizdeki yazma, Ebu Reyhan El-Biruni Doğu Araştırmaları Enstitüsü'nde 5971 numarada kayıtlıdır. Eser, Muhammed Fazılbek tarafından Türkistan'da 1906-1917 yılları arasında vali yardımcısı ve askeri vali olarak görev yapan General Aleksandr İvanoviç Gippius'un isteği üzerine yazılmıştır. Yazmanın son kısmında ferağ kaydı olarak nitelendirebileceğimiz bölümde, müellifin Kadı Muhammed Atabek'in oğlu Muhammed Fazılbek olduğu ve asıl nüshadan Muhabbet Gurayeva tarafından kopyalandığı bilgisine yer verilmiştir.

Eserde belirtildiği üzere nüshanın aslı Özbekistan Darülfünun kütüphanesindedir ve Muhabbet Gurayeva bu nüshadan 1941 yılında metni kopyalamıştır. Daha sonra Kasım Hoca ile birlikte asıl nüshaya bakarak doğru ve yanlış kısımlar belirtilmiştir. Yazmanın ilk altı varağında (10 sayfa) metin içerisinde yanlış olarak yazıldığı düşünülen kısımların tablo halinde doğrularının verildiği ve *Ġalaṭ-nāme-yi kitāb* olarak adlandırılan kısım yer almaktadır. Eserin son kısmında müellif, *Mükemmel Tarih-i Fergana*'nın birinci cildini başarıyla tamamladığını ve ikinci cildini de yakın zamanda tamamlama niyetinde olduğunu zikretmiştir.

Mükemmel Tarih-i Fergana 90 varak (180 sayfa)'tır. İlk 10 sayfa *hata ve savab*'ların gösterildiği *Ġalaṭ-nāme-yi kitāb* olarak adlandırılan kısmı içermektedir ve birkaç sayfa da boştur. Genel olarak her sayfada 13 satır bulunmakla birlikte kimi sayfalar, nadiren 12, 11 veya 10 satırdan oluşmaktadır. Mensur olarak kaleme alınan eserin sadece 2 sayfasında (110/07, 155/02) tek bir mısra bulunmaktadır.

Arap harfleriyle ve harekesiz olarak yazılan *Mükemmel Tarih-i Fergana* içerisinde, kopyalama sırasında eklendiğini düşündüğümüz Arap harfleri ile belirtilen kimi özel adlar ve yer adlarının hemen yanında Kiril harfli yazımları da bulunmaktadır. Kiril alfabeli kullanımlardaki ünlü işaretleri ile bazı ünsüz sesler, Arap alfabesiyle yazılan kısımlardaki bazı kullanımlardan farklı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlara metinden şu örnekler verilebilir: شهرخان : ШАРИХАНЪ 131/08, توى تيفهغه Туй-ТЮБА 062/12,13, رجب قوش بيكى РАДЖАБ-КУШБИГИ 080/09,10 شهرخان ШАРХАНЪ 152/02. Toplamda 109 yerde kimisi aynı kimisi farklı addaki Kiril harfli kullanımlar bulunmaktadır.

Fergana tarihini konu alan metin, 1560-1860 yılları arasındaki dönemi kapsamaktadır. Buhara Emirliğinden ayrılarak Hokand Hanlığını kuran Şahrüh Han'ın saltanatından, Hudayar Han'ın saltanatına kadar birçok hükümdar, devlet büyüğü ve devrin ileri gelen alimlerinden bahsedilmektedir. Hokand hanları, her hükümdarın kendi devrinin ileri gelenleri, yaşanan şaşırtıcı ve ilginç olaylar, düzenlenen suikastler, ayaklanmalar, savaşlar ve anlaşmalar gibi daha pek çok konuyu içerisinde barındıran ve olayların hikâye edilerek anlatıldığı bir eserdir.

1.3. *Mükemmel Tārīḥ-i Fergāna* Eserinin Nüshaları

Eserin asıl nüshası Özbekistan Darülfünun kütüphanesinde Numara 09c648'de bulunmaktadır. (Yakşı, 2021: 15) Diğer nüsha ise, Ebu Reyhan El-Biruni Doğu Araştırmaları Enstitüsü'nde numara 5971'de kayıtlıdır. 1941'de Muhabbet Gurayeva tarafından kopyalanan nestalik yazıyla çoğaltılmış eser de bu kütüphanedeki nüshanın mükerrer kopyası olarak değerlendirilebilir. Hofman'ın, *Turkish Literature. A Bio-Bibliographical Survey* adlı çalışmasında verdiği bilgiye göre Fazılбек eserini *Tarih-i Şahrūhiye*'den uyarlamış olabilir. Çünkü *Tarih-i Şahrūhiye*, 1864/65'te tamamlanmıştır. (Hofman, 1969: 29)

Hofman eserin nüshaları hakkında katalog bilgilerine dayanarak şu açıklamaları yapar:

Taşkent.Fundamental'noy 138: Hofman'ın verdiği bilgiye göre Semenov'un 1935 yılında yayımladığı katalogda (*Opisanie persidskich, arabskich i tureckich rukopisey Fundamental' noy Biblioteki Sredneaziatskogo Gosudarstvennogo Universiteta. Taşkent, 1935*) kayıtlıdır. Yazmanın sahibi *Emir General Gippius* (Fergana oblast askeri yöneticisi) olarak kaydedilmiştir.

Taşkent.Semenov: Bu yazma da A.A. Semenov'un 1935 yılında yayımladığı katalogda da bulunmaktadır. Nikitine'nin Semenov'un kataloğunu tanıttığı çalışmada 163 numarada aynı yazmanın yer aldığı belirtilir.

Taşkent VI. 4182: Hofman, Semenov'un editörlüğünde 1952 yılında yayımlanan katalogda da yer aldığını belirtir. Ayrıca Semenov'un kataloğunda adı geçen nüshanın *Taşkent Fundamental' noy 138*'in kopyası olduğunu ve *Taşkent VI. 4182*'nin müstensihinin -tıpkı yazmanın ferağ kaydında belirtildiği gibi- Muhabbet Gurayeva olduğunu zikretmiştir. Hofman bu kopya için ise *Taşkent*

Fundamental'noy'un kopyalanmasından sonra 1941 yılında kopya edildiğini belirtmektedir. (Hofman, 1969: 29)

1.4. *Mükemmel Tārīh-i Fergāna*'nın Dil ve Üslup Özellikleri

Mükemmel Tārīh-i Fergana, Fergana tarihini konu alan bir metin olması dolayısıyla müellif, metni ele alırken genel itibarıyla sade ve akıcı bir dil kullanmıştır. Ancak kişileri veya bir yeri tasvir ederken ağır, Arapça ve Farsça unsurların yoğunlukta olduğu, çok terkipli ve birden çok cümlenin birbirine *vü*, *ki* gibi ifadelerle bağlandığı, secili cümle yapıları ile karşılaşmaktadır. Müellif, metnin akıcılığını devam ettirmek ve okuyucuda anlatımın etkisini canlı tutmak için açıklamalı anlatımlara, benzetmelere, karşılıklı konuşma parçalarına yer verilmiştir. Bu konuşma parçalarının farklı konuşma kalıplarıyla ifade edildiğini söylemek mümkündür. Ayrıca olayların anlatımı birçok yerde öyküleyici bir üslup kullanılarak ele alınmıştır.

Metinde kullanılan dil ve üslup özelliklerinden birkaçını şu şekilde örneklendirebiliriz:

- Müellifin, metinde bazı kelime ve yapıları açıklama ihtiyacı hissettiği ve bunun neticesi olarak da genellikle *ya'nî* kelimesini kullandığı gözlemlenmektedir.

... *gehvāresi ya'nî* beşikni (005/10,12)

“...yani beşiği”

kur'a ya'nî fal taşladılar (008/03)

“kura çektiler”

... *Şehr-i Sebzā cōnetti ya'nî* yiberdi (025/08)

“... Şehr-i Sebz'e yöneltti yani gönderdi”

... *bu yılda ya'nî* cülüsünü 17nci yılı (104/03)

“... aynı yılda, yani tahta çıkışının on yedinci yılı”

- Müellif, metinde karşılıklı konuşma parçalarına yer vermektedir. Bu konuşma parçaları kimi yerlerde farklı konuşma kalıpları ile geçmektedir.

... Andicān barıp alar birle yek-dil bolıp şonra ħurūc ħılsañız bolur **dédiler** (034/01,02)

“... Andican’a ulaşıp onlar ile birlik olduktan sonra dışarı çıksanız iyi olur” dediler
ol ħālde biz Ora Tēpe ħalkı koşun birlen Ħocend Tēfesığa bara-miz **dédiler** (034/02,03,04)

“O zaman biz de Ora Tepe halkı olarak orduyla Hocend’e gideriz” dediler”

dēdi kim maña bol vāķia’ öz fa’limdin vuķū’ğa keldi. Sizlerdin rāzı-men. Her yērga barsañlar barıñlar. Men Ħoķandğa kire-men. Eger yētip ölsem fe-bihā vallāh her neme bolsa rāzı-men **dēp** (072/13, 073/01,02)

“Bu olayın yaşanmasının sebebi benim yapmış olduklarımdır. Sizlerden memnunum. İstedığınız yere gidin. Ben Hokand’a gidiyorum. Eğer oraya ulaşıncı ölürsem, pek ala her ne olursa olsun razıyım” dedi”

Emīr **buyurdı kim** bol ēkki bahādır dervāzedin özler alğaylar ya’ni ħaytğaylar. (060/07,08)

“Emir, “Bu iki kahraman, kapıdan çekilsin. Yani geri dönsünler” diye emretti.

- Kimi olayların anlatımında benzetmelerden yararlanılmıştır.

‘Ālīm Ħān pīçişip ejder **dek** ... (069/04)

“Alim Han ejder gibi ...”

Tācikiyye koşunı pīş-i ceng bolıp semender **dek** özlerini otğa urup ħal’a raħnesidin içkerige kirdiler (064/11,12)

“Tacik ordusu savaşın öncüsü olarak kendilerini kertenkele gibi ateşe attılar. Kale deliklerinden içeriye girdiler.”

- Kimi kelimeler tekrar edilerek anlatım güçlendirilmiştir.

...gürūh gürūh ‘asker-i zafer-peykerler birlen... (058/07)

“...bölük bölük zafer kazanan askerleriyle...”

Ħoķand kēlip deste deste vü gürūh gürūh ‘asker ü koşunnu... (062/04,05)

“Hokand’a geldiğinde bölük bölük askerleri ve orduyu...”

1.5. Metinde Geçen Konu Başlıkları

001/01 Bismi'llāhi hayri'l esmāi ve li-yessiri ve temmim bi'l-ḥayr

002/04 İbtidā-yı Salṭanat-ı Şahruḥ Ḥān

004/03 Vaḳāyi'-i 'Acībe vü Ğarībe

019/04, 05 Şahruḥ Ḥān 'Aşrıdaki 'Ulemā vü Meşāyiḥ ü Evliyālar

021/05, 06 Beyān-ı Ahvālāt-ı 'Abdü'r-raḥīm Ḥān bin Şahruḥ Ḥān

027/03 Salṭanat-ı 'Abdü'l-kerīm Ḥān

030/01 Ėrdāne Ḥān

032/10, 11 Narbota Ḥān bin 'Abdu'r-raḥman Ḥān bin Şahruḥ

036/06 Vāḳı'āt-ı Ğarībe vü 'Acībe

037/08 Salṭanat-ı 'Ālim Ḥān

056/08, 09 Üstāz Gül Dāmolla Muḥammed Ya'ḳūb Āḥūnd

075/01, 02 Salṭanat-ı 'Ömer Ḥān-ı Cennet-i Mekān

093/01 'Ömer Ḥān Hem-'Aşrları

094/09 Salṭanat-ı Muḥammed 'Alī Ḥān

112/01 Salṭanat-ı Şīr 'Alī Ḥān

122/13 'Acīb Muḥālefet

131/03 'Acāyib Vāḳı'a

132/05 Murād Ḥān

133/10 Hudāyār Ḥān

140/07 'Acāyib 'Āriyet

152/07 Şefḳat ü Merḥamet

157/01 Tebeyyün-i Vaḳāyi'

159/01 Fihrist

Yukarıda gösterilen konu başlıklarının yanı sıra metinde kimi başlıklar Kiril harfli şekliyle ve Özbekçe olarak gösterilmektedir. Bu kullanımlar tutarlı değildir ve az sayıdadır.

027/04 *АБДУКАРИМ – ХАНЪ* “ABDUKERİM HAN”

032/12 *НАРБУТА ХАНЪ* “NARBUTA HAN”

037/09 *ОЛИМ-ХАНЪ НОРБУТА ХАНОВЪ* “OLİM HAN NORBUTA HANOV”

097/10 *МОГАМЕДЪ – АЛИ – ХАНЪ* “MOGAMED ALİ HAN”

097/11 « *УМАР – ХАНОВЪ* » “UMAR HANOV”

Tek bir yerde Rusça başlık kullanıldığı gözlemlenmektedir.

159/02 *ОГЛАВЛЕНИЕ* “OGLAVLENİYE”

1.6. *Mükemmel Tārīh-i Fergāna* Üzerine Yapılan Çalışmalar

Bu çalışma Abdullah Yakşi tarafından 2021 yılı Şubat ayında *Kadı Muhammed Atabekoğlu Muhammed Fazılбек, Mükemmel Tārīh-i Fergana (1560-1860)* adıyla Türkiye Türkçesine serbest bir çevirisi yapılarak yayınlanmıştır. Metnin sonunda ise *Dizin* başlığı altında metnin yalnızca özel adlarına yer verilen ve bu adların geçtiği yerlerin gösterildiği, ayrıntısız ve tüm söz varlığının ele alınmadığı bir bölüm yer almaktadır. Metin ele alınırken incelenen nüshanın 157-161.sayfaları metnin çevirisine dahil edilmemiş olup, 156.sayfaya kadar çeviri yapılmıştır. Ayrıca bazı sayfalar eksik ele alınmıştır. Örneğin 110.sayfadan sonra 112.sayfaya, 114.sayfadan 117.sayfaya geçilmiştir.

Bu çalışmadan farklı olarak ele aldığımız metin, yazı çevirimi, Türkiye Türkçesine aktarımı, dil incelemesi ve ayrıntılı sözlük/dizin hazırlanarak oluşturuldu. Metnin orijinaline bağlı kalındı ve tarafımızca yapılan ilaveler, düzelteler belirtildi. Metnin her sayfası eksiksiz olacak şekilde ele alındı. Çok serbest bir çevirisi yapılmayıp, metnin aslına uygun gelecek bir yol izlendi. Yakşi'den farklı olarak dil incelemesi ve metnin tüm söz varlığının yer aldığı ayrıntılı sözlük/dizin bölümü de hazırlandı. Bunlara ek olarak Yakşi'nin yapmış olduğu çeviride ele alınan özel adlar ve kimi sözcükler üzerine tarafımızca yapılan çalışmada farklı okumalar da yapıldı.

1.7. Metin Kuruluşunda İzlenilen Yöntem

Bu çalışmada eserin Ebu Reyhan El-Biruni Doğu Araştırmaları Enstitüsü'nde 5971 numarada kayıtlı olan nüshası kullanıldı.

Metinde sözcüğün yazımı ve anlamı metne uymuyor ise metnin anlamına ve metindeki yazıma uygun olarak tahmini okuma yapıldı ve sözcük metin içerisine de bu şekilde yazıldı. Ancak nüshadaki yazım fotoğraflanarak dipnota aktarıldı. Böylece okuyucu, sözcüğün nüshadaki asıl şeklini görme fırsatına sahip olmuş oldu.

Metinde geçen [] köşeli parantez, sayfa numaralarını göstermektedir. Sayfa numaralarını gösterdiği yerlerde belirgin olması için siyah kalın olarak yazıldı.

Satır numaralarının gösteriminde () yay parantez kullanıldı. Metnin yazı çeviriminde satır numaraları gösterildi ancak Türkiye Türkçesine aktarımı sırasında satır numaraları gösterilmedi.

Cümlelerin anlamına uygun olarak tarafımızca tamamlanan unsurlar { } dalgalı parantez ile gösterildi.

Cümleden çıkarılması gereken unsurlar < > ile yazılarak gösterildi.

Metinde geçen özel isimlerin ve yer adlarının Türkiye Türkçesine aktarımı yapılırken italik olarak gösterildi.

Metnin aslında olmayan ancak okuma sırasında daha anlaşılır olması için hem yazı çeviriminde hem de Türkiye Türkçesine aktarımında noktalama işaretleri kullanıldı. Böylelikle okuma sırasında cümlelerin başı ve sonu zor anlaşılan, devrik yapıdaki cümleleri anlamak daha kolay hale getirildi.

Arap harfleri ile yazılmış olan metinde geçen Kiril harfli özel adlar ve yer adları, yazı çevirimi sırasında orijinalinde olduğu gibi yazıldı. Türkiye Türkçesi'ne aktarımı sırasında ise bu sözcükler yazılmadı.

Metindeki başlıklar kolay farkedilmesi için siyah kalın olarak yazıldı.

Orijinal metinde sayfa kenarına yazılan yazıların metne dahil edilmesi gerekli görülenleri metin içerisine yazıldı. Bu ilaveler - - işareti ile gösterildi. Diğerleri ise dipnotta belirtildi.

1.8. Sözlük/Dizin'in Hazırlanmasında İzlenilen Yöntem

Metindeki sözcüklerin geçtiği yerler ve bu sözcüklerin anlamları sözlük/dizin kısmında gösterildi. Burada, hem sözcüklerin birinci anlamına hem de metinde görülen anlamına yer verildi. Kimi sözcüklerin ise sadece metindeki anlamına yer verildi.

Madde başı olan sözcüklerden yardımcı fiil ile kullanılanları aynı madde başının hemen altında iç madde olarak gösterildi.

Metinde kimi Arap harfli sözcüklerin yazımında tutarsızlıklar olduğu için bu sözcükler ele alınırken metne bağlı kalındı, düzeltme yoluna gidilmedi. Söz konusu sözcüklerin her biri ayrı madde başında gösterildi. Bunlardan yazımı doğru olanı tespit edilerek anlamı verildi. Diğer madde başı anlamlandırılmayıp → işareti ile asıl madde başına gönderme yapıldı. Bu yöntem hem “Sözlük/Dizin” kısmında hem de “Özel Adlar Dizini” kısmında uygulandı.

Örneğin **pā** → **pāy**, **tābī** → **tābī**; ‘**Abdü’r-raḥīm Ḥān** → ‘**Abdü’r-raḥīm Ḥān**, **Balıḡçı** → **Balıḡçı** vd.

Metinde geçen sözcükler, Türk alfabe sistemine göre alfabetik olarak sıralandı.

Sözcüklerin madde başları kalın siyah olarak gösterildi. Örneğin **āb** vd.

Madde başlarından sonra () yay parantez ile sözcüğün hangi dile ait olduğu belirtildi. Ayrıca Türkçe sözcüklerin aldığı ekler ile Arapça-Farsça tamlamaların, birleşik sözcüklerin yapısı hakkında bilgi verildi. Bu bilgiler italik olarak gösterildi.

Örneğin **ābād** (< Far. *ābād*)

Türkçe, Arapça ve Farsça madde başı sözcüklerin kimilerinde köken bilgisi verilirken parantezli kaynak gösterme yöntemi ile bilgiye referans olan kaynak gösterildi. Özbekçe sözcüklerde ise kökeni belirtilmeyip sadece anlamı verildi. Bu sözcüklerin anlamı için kullanılan kaynak, parantezli kaynak olarak gösterildi. Yine Türkçe sözcüklerin kimilerinde köken bilgisi verilirken sözcüğün Eski Türkçenin hangi döneminde olduğu gösterildi. Bu bilgileri tespit ederken hem dönem sözlüklerinden hem de köken bilgisi sözlüklerinden yararlanıldı.

Özel adlar, yer adları ve etnik isimler “Özel Adlar Dizini” olarak ayrı bir dizinde bir araya getirildi. Ele alınan özel adlar, kişi adları, yer adları, terminoloji ve etnik adlar

olmak üzere üç ayrı başlık altında bölümlendirildi. Bu adların ayrıntılı açıklamaları yapılmayıp Timur Beisembiev'in çalışmasında yer alan açıklamalar öncelikli olarak göz önünde bulunduruldu. Bu çalışma *Mükemmel Tārīh-i Fergana* da olmak üzere birçok metnin taranması ile oluşturulmuştur.¹ Söz konusu çalışmada yer almayan adlar için Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Kubbealtı Lügati ve konu ile alakalı yerli kaynaklarla Özbekçe kaynaklara başvuruldu. Beisembiev'in çalışması dışında yararlanılan kaynaklar, parantezli kaynak gösterme yöntemiyle belirtildi.

Sayfa ve satır numaralarının karıştırılmaması için / işareti kullanıldı. Örneğin 012/05, 100/10 vd.

¹ Çalışma hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Timur Beisembiev, *Annotated Indices To The Kokand Chronicles*, (Tokyo, 2008).

2. DİL İNCELEMESİ

2.1. Yazım Özellikleri

Mükemmel Tarih-i Fergana, yazım özellikleri açısından Çağatayca metinlerin karakteristik yazım özellikleriyle benzerlik göstermesinin yanı sıra yazıldığı ve istinsah edildiği tarih dikkate alındığında Özbek dili unsurlarının etkisinin görüldüğü döneme ait dil özelliklerinin var olduğunu söylemek mümkündür.

Eserde Türkçe sözcüklerdeki ünlülerin yazımında hareket yerine harflerin kullanımı, damaksız geniz *ŋ* ünsüzü için نک kullanılması, eklerin Uygurcadaki gibi sözcüklerden ayrı yazılması, *p* ünsüzünün ب ile yazımı gibi karakteristik Çağatayca yazım özellikleri bulunmaktadır.

Çağatayca metinlerde ön ünlülü sözcüklerin ve eklerin yazımında *kef* (ك) 'in yanı sıra Çağatayca metinlerde pek rastlanmayan *kef-i Fārisî* (كف) 'nin kullanılması, Çağatayca metinlerde /ç/ sesinin genellikle *cim* ile yazılmasına karşın ele aldığımız metinde /ç/ sesinin birkaç sözcük dışında, *çim* (چ) ile yazılması gibi özellikler de her iki dilin unsurlarının etkisini göstermektedir.

Bu bölümde *Mükemmel Tarih-i Fergana* 'nın Ebu Reyhan El-Biruni Doğu Araştırmaları Enstitüsü 'nde numara 5971 'de kayıtlı nüshasını her bir sesin yazımıyla ilgili olarak inceledik. Elde ettiğimiz sonuçlardan çıkardığımız bütün örnekleri vermek yerine aşağıda, söz konusu özelliği belirleyici birkaç örneği vermekle yetineceğiz.

2.1.1. Ünlülerin Yazımı

a ünlüsünün yazımı

Söz başındaki *a* ünlüsü *elif* (ا) ile yazılır. Ancak birkaç örnekte *medli elif* (ا) kullanılmışsa da bu düzenli değildir: الr *alar* 034/01, التى *altı* 033/06, انكا *an̄a* 009/03, اتاليغ *atalıg* 103/04, اتاليق *atalıq* 119/08, از *az* 102/01, اياقيغ *ayakıga* 052/10, آى *ay* 062/06, اتيب *atıp* 062/11, 114/11; اتيب *atıp* 103/04, آيب *alıp* 006/10, 007/08, 111/10, اليب دور *alıpdur* 025/12.

İncelediğimiz metinde yer alan ‘ad’ anlamındaki *aṭ/at* sözcüğü ile ‘at’ anlamındaki *aṭ/at* söz başında hem *elifle* (l) hem de *medli elifle* (ḷ) yazılmıştır:

→ *aṭ/at* “isim, ad” için örnekler:

اۋات *aṭ* 028/09, اۋ *aṭ* 020/13, ات *at* 053/09, اتىنى *atını* 009/04, اتىنى *atını* 009/06,10, اتايدورلار *ataydurlar* ‘ad koymuşlar’ 017/06,13; 026/12, 035/13.

→ *aṭ/at* “at, beygir” için örnekler:

اۋ *aṭ* 108/07, اۋلارغە *aṭlarğa* 052/04, اۋلانوب *aṭlanup* 052/05, اۋغە *aṭğa* 052/08, اۋيغە *aṭığa* 054/08, اۋ *aṭ* 148/09, اتلىغ *atlıg* 148/09, اتىنى *atını* 143/05, اتىنى *atını* 073/07, اتىنى *atını* 071/12, اتىنى *atını* 071/13.

Söz içindeki *a* ünlüsü Uygur yazı geleneğinde olduğu gibi *elifle* (l) yazılmıştır: باشيغە *başığa* 051/11, قراپ *qarap* 054/07, ساليپ *salıp* 054/08, اورار *urar* 049/09, انلار *anlar* 071/07, اتىلار *attılar* 071/12, كىرماقنى *kirmaqını* 071/13.

Bazı kelimelerin ilk hecesindeki *a* ünlüsü yazılmamıştır: قچان *kaçan* 132/09, يراق *yarak* 055/07, يقين *yakın* 090/03.

Söz sonundaki *a* ünlüsü genellikle *güzel he* (e) ile yazılmıştır. Ancak birkaç örnek *elifle* (l) yazılmıştır: شونكرە *şonkra* 029/09, اوغلىغە *oghığa* 091/11, بولسه *bolsa* 003/05, اورتەلاريدە *ortalarda* 010/08, يىلدا *yilda* 161/09, انكا *anqa* 009/03.

e ünlüsünün yazımı

Söz başındaki *e* ünlüsü *elif* (l) ile yazılmıştır: ايلاب *ylep* 002/06, 017/09, 047/07, vd.; اكاسى *ekesi* 027/09, اركدە *erkde* 092/09, 144/04.

Söz içindeki *e* ünlüsü genellikle *elif* (l) ile yazılmıştır. Ancak eklerin sözcükten ayrı yazıldığı durumlarda söz içindeki *e* ünlüsü *güzel he* (e) ile yazılmaktadır: توزاتيب *tüzetip* 144/05, كوتاريپ *köterip* 143/05, ايلكارى *ilgeri* 148/02, تيفە سيغە *tēfesığa* 087/09, كتەلەريغە *kettelerığa* 087/03.

Söz sonundaki *e* ünlüsü genellikle *güzel he* (e) ile gösterilmektedir. Çok az sayıda *elifli* (l) örnekleri bulunmaktadır: نمرسه *nemerse* 034/11, بيلسه *bilse* 094/05, ايجيگە *içige* 018/02, سيزگە *sizge* 035/08, كاتتە *kette* 030/03, اكا *eke* 034/07, اوکا *üke* 034/07, اوزکا *özge* 034/11.

kapalı é ünlüsünün yazımı

Söz başındaki birincil kapalı *é* ünlüsü, genellikle *elif* (ا)- *ye* (ی), kimi sözcüklerde ise sadece *elif* (ا) ile yazılmıştır: اشتیب *êşitip* 103/05, ایرتەسی *értesi* 035/09, 059/04 vd.; ایلچی *élçi* 066/11, 088/12 vd.; ایلچیلار *élçiler* 099/04, ایککی *ékki* 004/11, 006/05 vd.

Söz içindeki kapalı *é* ünlüsü *ye*'li (ی) ya da *ye*'siz yazılmaktadır: دیدیلار *dédiler* 034/04,07, vd.; کیچهلاب *kêçelep* 052/01, بریب *bérip* 125/13, کین *kéyin* 090/07.

***ı/i* ünlülerinin yazımı**

Söz başındaki *ı/i* ünlüleri metinde genellikle *elif* (ا)- *ye* (ی) ile yazılmıştır: ایچیگه *içige* 122/02, ایشلارغه *işlerga* 107/11, ایچیک *içik* 035/05, ایچادورلار *içedürler* 013/04.

Baştaki *ı/i* ünlülerinin yazılmadığı tek bir kelimedede *ayın* (ع) işareti bu sesi karşılamaktadır: عناق *ınak* 100/11, 115/13, 124/06, 07, 08, vd.

Söz içindeki *ı/i* ünlüleri genellikle *ye* (ی) ile yazılırken, kimi sözcüklerde yazılmamıştır. Ayrıca bazı sözcüklerde bu konuda tam bir tutarlılık yoktur. Aynı sözcük iki farklı biçimde yazılabilmektedir: ییغیلیب *yıgılıp* 148/01, قیلوب *kılup* 029/11, کیم *kim* 086/05, ییل *yıl* 029/02, 03, 030/02 vd.; ییل *yıl* 023/07, یلی *yılı* 084/06, بیرله *birle* 086/03, برله *birle* 084/06, قزی *kızı* 025/01.

Söz sonundaki *ı/i* ünlüleri *ye* (ی) ile yazılmaktadır: یلی *yılı* 084/06, قزی *kızı* 025/01, انی *anı* 009/06, کوردی *kördi* 009/06, اوتدی *ötdi* 010/09, اتاسی *atası* 012/05, قایسی *kaysı* 039/11, 009/06.

***o/ö; u/ü* ünlülerinin yazımı**

Söz başındaki *o/ö, u/ü* ünlüleri *elif -vav* (و) ile yazılmaktadır: اولوغ *uluğ* 076/06, اولوک *ölük* 151/05, اوزکا *özge* 034/11, اوج *üç* 153/03, اوقی *okı* 041/03, اوروش *uruş* 119/05.

Söz içindeki yuvarlak ünlüler *vav* (و) ile yazılmaktadır: بولوب *bolup* 119/01, یورتغه *yurtğa* 018/03, کوچوب *köçüp* 045/11, قوتولساک *kutulsak* 084/11, کوردیلار *kördiler* 065/11, اویچون *üçün* 005/02, قویوب *koyup* 007/08, توغولدی *tuğuldı* 010/07, اولدوریبدور *öldürübdür* 011/05.

Söz sonundaki *u/ü* ünlüsü de *vav* (و) ile gösterilmektedir: اوشبو *oşbu* 003/01, 056/02, 078/01, vd.; توزو *tözü* 120/08, مو *mu* 120/11.

2.1.2. Ünsüzlerin Yazımı

p ünsüzünün yazımı

Metinde *p* (پ) ünsüzü genellikle *be* (ب) ile yazılmıştır: *köp* 018/08, بولیب *bolip* 018/13, سالیب *salip* 015/05, دیب *dép* 026/05, توبلار *toplar* 151/01, پل *pul* 048/02, 05; تاپالماسدین *tapalmasdın* 054/10

ç ünsüzünün yazımı

Söz başı, söz içi ve söz sonundaki *ç* ünsüzü birkaç sözcük dışında, *çim* (چ) ile yazılmıştır: چیقپ *çıkıp* 062/07, برچه *barça* 017/03, 018/04, vd.; برچهلاری *barçaları* 007/07, یغاچ *yığaç* 060/13, یغاچلاردین *yığaçlardın* 044/06, اوچ *üç* 035/10, اوچون *üçün* 066/11, آچ *aç* 045/04, کیچیک *kiçik* 107/07.

d/t ünsüzlerinin yazımı

Söz başındaki *t* ünsüzü genellikle *te* (ت) ile yazılmıştır. Ancak birkaç örnekte *t* ünsüzünün *d*'li kullanımlarını görmek mümkündür. Söz başındaki *t* ünsüzünün birkaç sözde (*dè-*, *dek*, *dagi*, *degrü*, *degin*, *deginçe*) *d*'ye dönüşmesi Çağataycada da görülen bir özelliktir. (Eckmann, 1966: 44-45)

تافدی *tafdı* 122/04, توردی *turdi* 057/04, تکیب *tegip* 059/04, توشدی *tüşdi* 099/08, دیب *dép* 059/06, دیدی *dédi* 083/10, دیبیلر *dédiler* 155/09, دیدیکیم *dédi kim* 069/04, vd.

Metinde *tè-* eylemi, her yerde *dè-* biçimindedir: دیب *dép* 059/06, دیدی *dédi* 083/10, دیبیلر *dédiler* 155/09, دیدیکیم *dédi kim* 069/04, vd.

Söz içinde bu ses *te* (ت) ile yazılmıştır: کوتاریب *köterip* 031/12, تارتیب *tartıp* 057/04, اوندی *ötdi* 010/09, یئدی *yètdi* 092/11, تورت *tört* 006/06, 079/06, vd.;

Sesin söz sonundaki yazımı genellikle *te* (ت) ile yazılır: تورت *tört* 006/06, 079/06, vd.; یورت *yurt* 013/06, بولوت *bulut* 084/04, اوت *ot* 064/08, 084/04, vd..

Örneklerden de görüleceği gibi söz başı, söz içi ve söz sonunda *t* sesi *te* (ت) ile yazılmaktadır. Sadece *at* 'isim' ve *at* 'hayvan, beygir' sözcükleri hem *te* (ت) hem de *tı* (ط) ile yazılmaktadır. Bu özellik Çağatay Türkçesiyle yazılan son dönem metinlerinde karşılaşılan bir özelliktir (örneğin bk. Ölmez, 2021: 44)

آت نی *atı* 073/07, اٹلارغه *aṭlargā* 052/04, آتینی *atını* 009/06,10 (isim); اٹ *aṭ* 028/09, اٹنی *atnı* 143/05 (at). (diğer örnekler için bk. *a ünlüsünün yazımı*)

g/k ünsüzlerinin yazımı

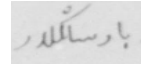
Ön ünlülü sözcüklerde *g/k* sesleri *kef* (ک) ile yazılmasının yanı sıra bazı sözcüklerin ve eklerin yazımında Çağatayca metinlerde pek rastlanmayan *kef-i Fârisî* (گ) 'nin kullanıldığı görülmektedir. Aynı sözcük ya da ekin her iki ses ile de yazıldığı örnekler mevcuttur. Bu konuda bir tutarlılık yoktur.

yigitler 039/10, 059/05; *yigitleri* 055/04, *dëgen* 028/01, 058/03, vd.; *kelgen* 035/02, *kelgen* 046/09, *sizge* 035/08, *tüşgen* 055/07, *këte yatgen* 055/02, *yatgen* 015/08, *turgen* 052/06, 074/05, 101/11, *turgen* 084/07, *yügürtdi* 114/02, *ëşitilgen* 015/07, *sürgen* 029/02, *körgeç* 041/02, *yügürdiler* 041/03, *yörge* 045/11, *köçmegen* 046/07, *yörge* 048/04, *yügürmaqğa* 064/04, *körgeç* 090/02, *qulige* 090/08, *bolgen* 096/12, *bolgen* 098/04, *bargen* 097/12, *körgeç* 099/06, *yëtmegen* 113/01, *yibergen* 130/12, *toflagen* 143/01.

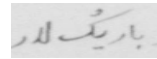
Art-damaksıl geniz *ŋ* ünsüzünün yazımı

Art-damaksıl geniz sesi *ŋ* incelenen metinde genellikle *nun-kef* (نک) ile yazılmıştır. Ancak yalnızca *ötrelî kef* ile yazıldığı örnekler de mevcuttur: *maŋa* 053/10, 072/13, vd.; *miŋ* 069/01, 071/09, vd.; *miŋbaşı* 077/12, *şonra* 029/09, *etiŋüzğa* 120/11,

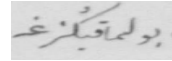
barsaŋlar 073/01

barıŋlar 073/01

bolmaqıŋızğa 073/13

Metinde özellikle *köŋül* sözcüğünün yazımında üç farklı yazım özelliği görülmektedir. Bu da sözcüğün yazımındaki tutarsızlığı göstermektedir: *köŋül* 039/06, *köŋlini* 055/11, *köŋliğa* 080/09, *köŋülsiz* 115/05, *köŋlin* 135/12.

2.1.3. Diğer Yazım Özellikleri

Eklerin Yazımı

İncelenen metinde eklerin bir kısmının Çağatayca metinlerde olduğu gibi sözcükten ayrı yazıldığı görülmektedir. Bu yazım özelliği, Eski Uygurca metinlerde de görülmektedir. (Ölmez, 2019: 473)

برچه‌لاری *barça+ları* 007/047, بی‌غاج‌لاردین *yığaç+lardın* 044/06, قورغانی‌غه *korğan+ığa* 117/04, باریک‌لار *barıñ+lar* 073/01, اوغلی‌نی *oğlı+nı* 076/12, ایلچی‌نی *elçi+ni* 088/13, ییگیت‌لار *yigit+ler* 039/10.

İkiz Ünsüzlerin Yazımı

Gerek söz içinde görülen ikizleşme gerekse bir sözcüğe söz sonunda ünsüz ile başlayan bir ek gelmesiyle ortaya çıkan ikizleşme sonucu ikiz ünsüzler yazıda tek harfle gösterilir.

اوتی *ötti* 036/04, توتی *tutti* 155/09, ایکی *ékki* 006/05, 008/02, 083/01, vd.; کیتی *kètti* 007/10, 011/10, vd.; ییتی *yètti* 008/12, ایشینی *èşitti* 100/04, قیتتی *kayttı* 108/03, 110/11, vd.; باتتی *yattı* 147/05.

Arapça, Farsça Sözcüklerin Yazımı

Arapça, Farsça sözcükler genellikle asıllarına uygun olarak yazılmıştır. Arapça hemzeli sözcüklerdeki hemze, *ye* (ی) ile yazılmıştır. Bu özellik, Çağataycanın karakteristik yazım özelliklerinden biridir.

ملایم‌لیک *mülāyimlik* (< Ar. ملایم *malā'im*) 033/11, 118/08, عجایب *'acāyib* (< Ar. عجائب *'acā'ib*) 001/09, 131/03, 140/07, vd.; مایل *māyil* (< Ar. مائل *mā'il*) 010/12, جزایل *cezāyil* (< Ar. جزائل *cazā'il*) 100/05, طایفه *ṭāyife* (< Ar. طائفة *ṭā'ife*) 007/12, 008/06, 036/09, 11, vd.

2.2. Ses Bilgisi

2.2.1. Ünlüler

2.2.1.1. Ünlü Değişimleri

2.2.1.1.1. Düzleşme

o > a

ساریک “soğuk” 045/04, 047/04, 056/03, vd. < ET (Uyg., KT) *soğık*

orta “orta” 031/12, 077/01, 139/07, vd. < ET (Orh. Tü., Uyg., KT) *orto*

ortan “ortanca” 125/10 < ET (Uyg.) orton

ü > e

köter- “kaldırmak, yükseltmek” 014/06, 018/05, 031/12, vd. < ET (Orh. Tü., Uyg., KT) kötür-

ü > i

beri “beri” 069/05 < ET (Orh. Tü., Uyg., KT) berü

2.2.1.1.2. Yuvarlaklaşma

İlk hecedeki yuvarlak ünlünün etkisiyle, ikinci hecedeki düz ünlünün yuvarlaklaştığı görülür (ilerleyici benzeşme):

bulut “bulut” 084/04 < ET bulıt

oķu- “okumak” 060/06, 085/10 < ET (Orh. Tü., Uyg., KT) oķı-

uyu- “uyumak” 069/11 < ET (Orh. Tü., Uyg., KT) udı-

2.2.1.1.3. Öndamaksıllaşma

Şu sözcüklerde ı sesi, çoğunlukla inceltici ünsüzlerin etkisiyle i’ye değişerek öndamaksıllaşır:

miņ “bin” 022/06, 047/01, 069/01, vd. < ET (Orh. Tü., Uyg.) biņ ~ bıņ (krş. KT miņ)

til “dil (organ), lisan” 075/12 < ET (Uyg., KT) tıl ~ til

yiber- “göndermek” 025/04, 025/08, 042/02, vd. << ET ıd-u bér-

émdi “şimdi” 016/05, 065/06, 074/01, vd. < ET (Orh. Tü., Uyg.) amtı (krş. KT émdi)

2.2.1.1.4. Artdamaksıllaşma

Şu kelimedede i ünlüsü ı’ya değişmiştir:

fıçak “bıçak” 049/12, 050/01, 050/05, vd. < ET (Uyg., KT) bıçek ~ bıçak

2.2.1.2. Ünlü Düşmeleri

2.2.1.2.1. Ünlü Kaynaşması

Ünlü ile biten bir kelimenin hemen ardından ünlü ile başlayan başka bir kelime geldiğinde genellikle ilk ünlünün düşürülerek tek bir kelime gibi kabul edilmesidir: kılalmadı < kıla almadı 143/04, kılalmay < kıla almay 067/03, salalmay < sala almay

050/01, turalmay < tura almay 043/06, örelgen, örelğan < öre alg/ğan 005/04, 007/05, tapalmasdın < tapa almasdın 054/10

2.2.1.2.2. Vurgusuz Orta Hece Ünlüsünün Düşmesi

Orta hece ünlüsü dar olan şu sözcükler, iyelik eki aldığında vurgusuz olan ikinci hece ünlüsü düşer:

ağız: *ağzığa* “ağzına” 072/07

bağır: *bağrım* “bağrım” 156/09

koyun: *koynıda* “koynunda” 049/10

köñül: *köñliğa* “gönlüne” 080/09; *köñlin* “gönlünü” 135/12; *köñlini* “gönlünü” 055/11

oğul: *oğlı* “oğlu” 008/13, 009/03, 012/04, 021/02, 021/07, 029/05, 030/03 vd.; *oğlıdın* “oğullarından” 029/09; *oğlığa* “oğluna” 091/11, 121/05; *oğlıları* “oğulları” 038/12, 076/09; *oğlılarıdın* “oğullarından” 128/10; *oğlılarının* “oğullarının” 076/10; *oğlını* “oğlunu” 076/12, 109/09, 121/03, 134/01

orun: *ornıdın* “yerinden” 069/09; *ornığa* “yerine” 012/05, 021/11, 027/09, 029/05, vd.; *ornıñızni* “yerinizi” 072/02

2.2.1.2.3. Benzer Hece Düşmesi

-dur/-dür < durur < turur

2.2.1.2.4. Sonda Ünlü Düşmesi

Eski Türkçedeki -yu/-yü zarf fiil ekinin ünlüsü düşmüştür:

buzmay “bozmadan, tahrip etmeden” 007/13, *çıkmay* “çıkmayıp” 026/06, *kızmay* “kızmadan” 125/02, *ayrılmay* “ayrılmadan” 074/04

2.2.1.3. Ünlü Uyumu

2.2.1.3.1. Damak Uyumu

Türkçenin belirgin özelliklerinden olan art ünlülerden sonra art ünlülerin, ön ünlülerden sonra ön ünlülerin gelmesi Eski Türkçeden beri kimi istisnai durumlar hariç işleyen bir kuraldır. Bu özellik Çağatayca için de (istisnalar hariç) geçerlidir. Metindeki örneklerden bazıları şunlardır:

atlığ “atlı” 148/09, *yağdurdılar* “yağdırdılar” 101/09, *balanı* “çocuğu” 007/04, *oğlı* “oğlu” 021/07, *kelmesün* “gelmesin” 026/05, *sizni* “sizi” 070/03, *içiğe* “içine”

140/05, *yüberipdürler* “göndermişler” 138/04, *ortadın* “ortadan” 139/07, *üstidin* “üstünden” 101/08 vd.

Ek uyumsuzluğunun olduğu örnekler de mevcuttur:

üstiga “üstüne” 078/02, *özleriğa* “kendilerine” 016/03, *bardik* “gittik” 069/10, *boldik* “olduk” 126/10, *tepesiğa* “üzerine” 072/03 vd.

Arapça ve Farsça sözcükler de Çağatayca metinlerin çoğunda olduğu gibi art ünlülü ekler almıştır. Arapça, Farsça sözcüklerde görülen bu durum, Eckmann tarafından bu sözcüklerin art ünlülü olduğu biçiminde değerlendirilmiş ve yazı çevirimleri art ünlülerle yapılmıştır. (Eckmann, 1966: 30)

şehrga “şehre” 073/09, *vilāyetiğa* “vilayetine” 004/06, *nevāhīlerğa* “yerlere” 011/03, *selāmetlikların* “hatırlarını” 079/02, *imāretiğa* “imarına” 082/10 vd.

Şu birkaç sözcükte ise Arapça, Farsça kelimelerin ön ünlülü ek aldıkları ve yine uyuma girmedikleri görülmektedir:

haccge “hacca” 105/01, *kulige* “kuluna” 090/08, *nüşhage* “nüshaya” 161/11, *pādişāhlik* “padişahlık” 016/12.

2.2.1.3.2. Dudak Uyumu

a. Dudak Uyumuna Giren Bağlama Ünlüleri ve Ekler

1. İyelik Ekleri

{-(X)m}: *merhametimni* “merhametimi” 070/02, *günāhımnı* “günahımı” 120/06, *başımnı* “başımı” 120/11, *bağrım* “bağrım” 156/09, *rızālığım* “rızalığım” 074/02, *sözüm* “sözüm” 126/03

Bir örnekte ekin uyuma girmediği görülür: *özim* “kendim” 074/02

{-(I)ŋ}: *destiŋdin* “elinden” 154/02

Şu iki örnekte uyuma girmediği görülür:

kulıŋdın “kulundan” 023/05, *öziŋ* “kendin” 153/13

{-(I)mız}: *içimizdin* “içimizden” 013/05, *liyākatimiz* “yetkimiz” 013/04, *cānımızdın* “canımızdan” 068/11, *günāhımıznı* “günahımızı” 154/03

{-(I)ŋız}: *cānıŋız* “canınız” 103/09, *cāylarıŋızdın* “yerlerinizden” 052/12, *alayıŋızğa* “askeri birliğinize” 070/03, *pās-ḥātırıŋıznı* “hatrınızı” 072/02.

Birinci ve ikinci çoğul kişi iyelik eklerinde bağlama ünlülerinin uyuma girmesi Çağataycanın belirgin özelliklerinden olmasına rağmen metnimizde kurala aykırı olarak uyuma girmeyen örnekler de vardır:

özimiz “kendimiz” 013/06, *közimizğa* “gözümüze” 153/11, *taşarrufımızğa* “idaremize” 047/11; *öziñizğa* “kendinize” 033/12, *ornıñıznu* “yerinizi” 072/02

Şu sözcüklerde ise bağlama ünlüsü uyuma girdiği halde ek ünlüsünün uyuma girmediği görülür:

etiñüzğa “önünüze” 120/11, *bolmañıñuzğa* “olmanıza” 073/13

2. Emir Kipi 2. Kişi Ekleri

{-(I)ñ}: *kılıñ* “yapın” 033/12, *keliñ* “gelin” 053/11

{-(I)ñlar}: *barıñlar* “gidiniz” 073/01

3. Görülen Geçmiş Zaman 1. ve 2. Tekil Kişi Ekleri

{-DXm}: *ayadım* “korudum” 070/12, *taşladım* “attım” 120/11, *keldim* “geldim” 120/12, *turdum* “durdum” 120/10, *ayān ettiim* “açıkladım” 082/04

Oğuzcanın etkisiyle düz ünlülü eylem köküne ekin yuvarlak biçimlerinin getirildiği örnekler de vardır: *bardum* “ulaştım” 120/06, *erdüm* “idim” 120/05

{-dIñ}: *kıldıñ* “yaptın” 153/10, 11, 12, 13

boldıñ “oldun” 154/01 örneğinde uyuma aykırı bir durum görülür.

4. {-(X)Ğ}, {-(X)K}: Eylemden Ad Yapma Ekleri:

ölük “ölü” 151/05, *katığ* “sert, dayanıklı” 005/11, 044/10, *tiriglik* “canlılık” 153/12

5. {-(X)l-} Edilgen Çatı Eki:

êşitil- “duyulmak” 015/07, *koşul-* “katılmak, eklenmek” 007/10, 086/04 vd.; *basıl-* “basılmak, yağmalanmak” 109/05, *kırıl-* “kırılmak” 115/06, *yıgıl-* “yığılmak, toplanmak” 131/05, 148/01; *tuğul-* “doğulmak” 010/07

6. {-(X)m} Eylemden Ad Yapma Eki:

ölüm “ölüm” 153/13, *yarım* “yarım” 047/07, 113/10

7. {-(X)n} Eylemden Ad Yapma Eki:

ekin “ekin” 006/11, *tütün* “tütün, duman” 151/11, *kalın* “kalın” 098/02

8. {-(X)n} Dönüştürme-Edilgenlik Eki:

körün- “görünmek” 013/07, 058/11; *kılın-* “yapılmak” 124/12

9. {-(X)ncı} Sıra Sayısı Eki (Bağlama Ünlüsü):

birinçi “birinci” 091/10, *ekinçi* “ikinci” 091/12, *törtünçi* “dördüncü” 085/13, *onunçi* “onuncu” 084/06, 091/06

Şu sözcükte bağlama ünlüsünün ve ekin uyuma girmediği görülür: *toğuzınçi* “dokuzuncu” 087/12

10. {-(X)p} Ulaş Eki:

yüberip “gönderip” 091/08, *kaçıp* “kaçarak” 004/05, *kopup* “kalkıp, geçip” 005/06, *tüşüp* “düşerek” 106/12, *tafıp* “bularak” 007/02 *üylenip* “evlenip” 009/10, *yığıp* “toplayıp” 066/11, *yazıp* “yazarak” 014/09, *êşitip* “duyarak” 063/01

Bir örnekte *öfuf* “öperek” 069/12 şeklindedir.

Bu ekin uyuma girmeyen örnekleri de bulunmaktadır: *bilüp* “bilerek” 022/04, *kesüp* “kesilip, kesilerek” 044/08, *yêtüp* “yetişip” 006/02, 022/09, vd., *kelüp* “gelip” 051/07, 054/12, vd., *körinüp* “görünüp” 056/05, *bekitüp* “kapatıp” 071/12, *korķip* “korkarak” 067/11

11. {-(X)ş} Eylemden Ad Yapma Eki:

uruş “savaş, vuruşma” 027/10, *soruş* “haberleşme” 027/11, *yörüş* “yürüyüş, yürüme” 055/13

Şu birkaç sözcükte bağlama ünlüsü uyum dışıdır: *süriş* “sürtüşme, savaş” 102/01, *yöriş* “yürüyüş, yürüme” 102/13

12. {-(X)ş-} Eylemden Eylem Yapma Eki:

uruş- “vuruşmak, savaşmak” 043/03, 045/01, vd.; *körüş-* “görüşmek” 106/09, *eriş-* “olgunlaşmak” 095/04, *tafiş-* “teslim etmek” 120/08

Yukarıda örneği verilen *körüş-* fiiline gelen bağlama ünlüsünün hem uyuma giren hem de uyum dışı kullanımı görülmektedir: *köriş-* “görüşmek” 097/10

13. {-lĭk}, {-lĭk} Addan Ad Yapma Eki:

tĭzlik “çabukluk” 070/05, *ĥākimlik* “hükümdarlık” 122/12, *muĥsinlik* “iyilik” 142/07, *zālĭmlik* “zalimlik” 067/13, *hükümrānlık* “hükümdarlık” 027/09, *cānbāzlık* “kurnazlık” 040/06, *pādişāhlık* “padişahlık” 077/11

Metnimizde, ekin yuvarlak ünlülü sözcüklere eklenmiş biçimi mevcut değildir.

14. {-İlk}, {-İlg} Eylemden Sıfat Yapma Eki:

siperlik “koruyucu, korunaklı” 122/06, *çiraylık* “yüzlü” 109/07, *erklik* “kale” 144/06, *şādlik* “memnun, huzurlu” 017/01

Metinde, yuvarlak ünlülü sözcüklere eklenmiş örnekler mevcut değildir.

15. {-ğİl} 2. Tekil Kişi Emir Pekiştirme Eki:

bargil “var, ulaş” 006/02, *bêrgil* “ver” 157/03

b. Dudak Uyumuna Girmeyen Ekler

1. {-DI} Görülen Geçmiş Zaman 3. Tekil Kişi Eki:

boldı “oldu” 010/11, 022/01, vd.; *kördi* “gördü” 009/08, 011/04, vd.; *turdı* “durdu” 025/07, *öldi* “öldü” 072/09, 114/01, vd.; *tüşdi* “düştü, indi” 099/08, 100/06, vd.; *tüşti* “düştü, indi” 008/04, 05, 06 vd.; *olturdı* “oturdu, tahta çıktı” 027/09, *buyurdi* “buyurdu” 053/04, *koşuldi* “katıldı” 108/12

2. {-Dİn} Ayrılma Durumu Eki:

Şu birkaç sözcükte ekin uyuma girmediği görülür:

ķoldın “elden” 042/12, *ķātündın* “hanımdan” 037/04, *merķūmdın* “merhumdan, rahmetliden” 110/04, *kündın* “günden” 127/07, *toydın* “ziyafetten” 141/09

3. {-ğİ, -ki} Aitlik Eki: Metinde örneğine rastlayamadık.

4. {-(I)nçı} Sıra Sayısı Eki (Ek Ünlüsü):

onunçı “onuncu” 084/06, *törtünçı* “dördüncü” 085/13, *toķuzınçı* “dokuzuncu” 087/12

5. {-nI} Belirtme Durumu Eki:

toynı “ziyafeti” 014/08, 143/04; *koşunı* “orduyu” 040/04, 114/02; *topnı* “topu” 046/01, *sözni* “sözü” 134/09

6. {-(s)I} 3. Tekil Kişi İyelik Eki:

oğlı “oğlu” 036/09, 037/03, vd.; *yolı* “yolu” 051/06, 145/13, vd.; *közi* “gözü” 001/10, *özi* “kendisi” 048/08

7. {-sIz} Addan Ad Yapma Eki:

köñülsiz “gönülsüz” 115/05

c. Yalnız Dudak Ünlüsüyle Kullanılan Ekler:

1. {-duk}, {-dük} Görülen Geçmiş Zaman 1. Çoğul Kişi Eki:

edük “idik” 115/03

2. {-DUr-} Ettirgenlik Eki:

keltür- “getirmek” 023/01, *taftur-* “buldurmak” 039/06, *yaraştur-* “barıştırmak” 107/08

3. {-ğUnçA} Ulaç Eki:

yoriğünça “ilerleyince” 143/05, *kelgünçe* “gelince” 125/02

4. {-gur-}, {-gür-} Ettirgenlik Eki:

yètkür- “yetiştirmek, ulaştırmak” 136/10

5. {-guz-}, {-güz-} Ettirgenlik Eki:

kirgüz- “girdirmek” 088/13, 102/02, vd.; *kirguz-* “girdirmek” 146/10, *yatkuz-* “yatırmak” 050/03

6. {-Ur-} Eylemden Eylem Yapma (Ettirgenlik-Oldurganlık) Eki:

köçür- “göçtürmek, göçmesini sağlamak” 018/09, 028/13; *tegür-* “değirmek, ulaştırmak” 122/05, *tüşür-* “düşürmek, indirmek” 014/12, *taf(i)ş-ur-* “emanet etmek, teslim etmek” 024/06, 051/01, vd.

5. {-Ur} Geniş Zaman Eki:

aytur “anlatır, söyler” 019/09, *bolur* “olur” 050/10, 065/07, vd.; *yalatur* “yalatır” 063/11, *salur* “atar, bırakır” 141/02, *kelür* “gelir” 035/08, 112/10, vd.; *bèrür* “verir” 062/03

6. {-sUn}, {sUnlAr} Emir Kipi 3. Tekil ve 3. Çoğul Kişi:

alsun “alsın” 047/08, *bolsun* “olsun” 015/06, *kelsün* “gelsin” 126/03, *kelmesün* “gelmesin” 026/05, *kètmesün* “gitmesin” 042/12, *kılsunlar* “yapsınlar” 005/09, *kılmasunlar* “yapmasınlar” 120/09, *alsunlar* “alsınlar” 125/13, *kollasunlar* “korusunlar, sahip çıksınlar” 134/09, *kelsünler* “gelsinler” 118/11, 134/08; *sözleşsünler* “anlaşsınlar” 125/11, *kirsünler* “girsinler” 134/08

7. {-uk}, {-ük} Eylemden Ad Yapma Eki:

tartuḡ “hediye, armağan” 016/09, 080/05, vd. (krş. ET (Uyg.) *tartıḡ*, (Çağ.) *tartıḡ*) (EDPT, 535b)

2.2.2. Ünsüzler

2.2.2.1. Ünsüz Değişimleri

1. b- > m-:

Orhon Türkçesi döneminde başlayıp Uygurcada tamamlanan söz içindeki ve söz sonundaki *ḡ* ve *n*’nin etkisiyle baştaki *b*- sesinin *m*-’ye değişmesinin örnekleri Çağataycada da görülür. Metnimizde bu değişimi örnekleyen sözcükler şunlardır:

men “ben” 002/11, 046/10, 069/13, vd. < ET (Orh. Tü.) *ben*; *miḡ* “bin” 022/06, 047/01, 069/01, vd. < ET (Orh. Tü.) *biḡ* ~ *bıḡ*; *bu* işaret adılının çekimli durumları: *muni* “bunu” 126/09, *muḡa* “buna” 039/01, *muḡa* “bunca, bu kadar” 005/04, 122/01; *mundin* “bundan” 035/08, 115/06; *mundāḡ* “böyle, bunun gibi” 034/08

Şu örnekte ise sözcükte *ḡ* ve *n* sesi olmadan *b*- > *m*- değişimi olmuştur:

muzla- “buz tutmak” 067/02, 068/02 < ET (Uyg., (KT)) *buz*

2. ḡ > y:

ayaḡ/ayaḡ “ayak” 052/10, 067/10, 073/10, 147/06, vd. < ET (Orh. Tü., Uyg.) *adaḡ*, (KT) *aḡaḡ*; *ayrıl*- “ayrılmak” 074/04 < ET (Orh. Tü., Uyg.) *adrıl*-, (KT) *adrıl*-; *ḡayt*- “geri dönmek” 007/08, 017/02, vd. < ET (KT) *ḡaḡıt*-; *ḡoy*- “koymak” 028/09, 029/12, 100/07, vd. < ET (Orh. Tü., Uyg.) *ḡod*-, (KT) *ḡoḡ*-; *ḡuyruḡ* “kuyruk” 044/02, 062/12, vd. < ET (Uyg.) *ḡudruḡ*, (KT) *ḡuḡruḡ*; *ḡeyin* “sonra” 008/13, 025/09, vd. < ET (Uyg.) *ḡedin*, (KT) *ḡedin* ~ *ḡedin*

3. -ḡ- > -v-:

Sözcük gövdesinde iki ünlü arasında kalan -ḡ- ünsüzü, Harezmi Türkçesinde -w-’ye, Çağatay Türkçesinde ise -v-’ye değişir:

savıḡ “soğuk” 045/04, 047/04, 067/01, vd. < ET (Har.Tü.) *sawuḡ* < (Uyg., KT) *soḡıḡ*

Aynı şekilde {-AḡU} ses grubu, {-Av} olur:

birev “biri, birisi” 149/03 < ET *bir+egü*; *ēkev* “ikisi, her ikisi” 073/05 < ET *ēkegü* < *ēki+egü*; *yav* “düşman” 123/03, 153/12 < ET *yaḡı*

4. -ḡ- > -v-:

Metinde tek bir örnekte söz sonundaki -ğ ünsüzünün -v'ye değiştiği görülmektedir:

tav “dağ” 122/05 < ET (Orh. Tü., Uyg., (KT)) *tag*

5. Söz sonundaki *ğ*, *k*, *g*, *k* damak ünsüzlerinin birbirlerinin yerine kullanılması Çağataycada karşılaşılan bir özelliktir. Asli biçiminden farklılaşarak söz sonundaki ötümsüz ünsüzün ötümlüleştiği, ötümlü ünsüzün ötümsüzleştiği sözcükler bulunmaktadır (Eckmann, 1966: 49). Metinde Söz sonundaki -*g*/-*k*/ ve -*ğ*/-*k* ünsüzleri *kaf* (ق), *gayın* (غ) ve *kef* (ك) ünsüzleri ile yazılmıştır; bu seslerin birbirlerinin yerine kullanılmasıyla ortaya çıkan karışık kullanımlar az da olsa görülmektedir.

Aynı anlamda olan sözcükler birden çok yerde hem *kaf* (ق) hem de *gayın* (غ) ile yazılmıştır. Yine söz sonunda soyut ad yapma eki olan -*lık*/-*luk*, yazılışları ve anlamları aynı olan kimi sözcüklerde *kaf* (ق) kimilerinde *kef* (ك) kimilerinde ise *gayın* (غ) ile yazılmıştır:

atalık 104/12, 102/11, vd.; *atalıg* 091/02, 090/07, vd.; *hanlık* 002/05, *hānlik* 012/01, 013/11; *pādīšāhlik* 077/11, *pādīšāhlik* 002/05, 016/12

Söz sonundaki bu ses çoğunlukla asli biçimini korumaktadır:

katıg “katı, sıkı, sert” 117/10, *uluğ* “ulu, büyük” 076/06, *şundag* “şöyle, böyle, bu kadar” 068/01, 091/05, vd.

ayağ “ayak” sözcüğü tek yerde, *kulağ* “kulak” sözcüğü ise iki yerde ötümsüz şeklini koruyarak *kaf* (ق) ile yazılmıştır. Diğer yazımlar *gayın* (غ) ile yazılmıştır. Yani ötümlüleşmenin gerçekleştiği görülmektedir:

ayağığa “ayağına” 052/10, *ayağlarını* “ayaklarını” 067/10, *ayağığa* “ayağına” 073/10, vd.; *kulağığa* “kulağına” 125/01, 149/01; *kulağığa* “kulağına” 038/04, 148/04

Arap yazısında belli olmamasına rağmen, aynı ses olayının ön ünlülü sözcüklerdeki *g*/*k* seslerini de kapsadığı düşünülerek Çağataycada bu tür sözcüklerin sonundaki ünsüzün de ikili kullanıma müsait olduğu görüşü kesin olmamakla birlikte ileri sürülen bir görüştür (Eckmann, 1966: 50).

ölüg/ölük “ölü”, *tiriglig/tiriglik* “canlı”, *çiraylig/çiraylik* “yüzlü, çehreli”

6. -*k*- > -*ğ*-:

oḡṣa- “benzemek” 039/01, 115/02, vd. < ET (Uyg., (KT)) *okṣa-* ~ *oḡṣa-*; *yaḡṣı* “iyi, güzel” 010/12, 126/01, vd. < ET (Uyg., (KT)) *yakṣı* ~ *yaḡṣı*

7. t- > d-:

Söz başındaki t- ünsüzünün birkaç sözde (*dè-, dek, dagı, degrü, degin, deginçe*) d-’ye dönüşmesi Çağataycada da görülen bir özelliktir. (Eckmann, 1966: 44-45) Bu değişim, metnimizde az sayıda görülmektedir:

dek “gibi, aynı” 041/03, 053/07, 054/02, vd. < ET (Orh. Tü., Uyg., (KT)) *teg*; *dèpesiḡa* “tepesine” 128/02 < ET *töpö*; *dè-* “demek, söylemek” 013/08, 034/02, 069/12, 072/13, vd. < ET (Orh. Tü., Uyg., (KT)) *tè-*

8. -p- > -f-:

tofraḡdın “topraktan” 060/13, *tofraḡı* “toprağı” 064/09 < ET (Uyg.) *tuprak*, (KT) *toprak*; *tèfe* “tepe” 059/09, 071/05, vd. < ET (Orh. Tü., Uyg., (KT)) *töpö*

Tek bir örnekte söz sonu /-p/ fonemi /-f/’ye dönüşmüştür. Yine sözcüğün almış olduğu /-p/ ulaç eki de /-f/’ye değişmiştir: *öfuf* “öperek” 069/12 < ET (Uyg., (KT)) *öp-*

2.2.2.2. Ünsüz Düşmesi

1. g/ḡ > Ø:

Çağataycada ikinci hece başında kimi sözcüklerde korunan (bulḡan-, sarḡar-, yalḡan, vd.) g/ḡ (< k/k) ünsüzlerinin Çağataycadan önceki dönemde, Eski Türkçede birkaç sözcükte düştüğü görülür (Eckmann, 1966: 48-49).

kerek “gerek” 004/10, 069/09, vd. < DLT *kerek* < Uyg. *kergek*; *ḡulakıḡa* “kulağına” 125/01 < DLT *ḡulak* ~ *ḡulḡak* ~ *ḡulḡak*, KB *ḡulak* ~ *ḡulḡak* < Uyg. *ḡulḡak*

Metinde hece başındaki ḡ sesini koruyan bir sözcük vardır: *yalḡan* “yalan” 053/12, *yalḡanlıḡ* “yalan” 048/07 < ET (Uyg., (KT)) *yalḡan*

2. -r- > Ø:

Kök hecedeki r ünsüzü kimi sözcüklerde düşer:

ḡutul- “kurtulmak” 053/11, 084/11 < ET (Uyg.) *ḡurtrul-*, (KT) *ḡutul-* ~ *ḡutul-*; *bekit-* “sağlamlaştırmak” 071/12 < ET (KT) *berkit-* ~ *berküt-*

er- “imek, olmak” eylemi metinde her iki şekliyle de yer almaktadır:

e- “imek, olmak” 004/08, 005/12, 034/09, vd. < ET (Orh. Tü., Uyg., (KT)) *er-*; *er-*
“imek, olmak” 002/08, 003/12, 012/03, 014/13, vd. < ET (Orh. Tü., Uyg., (KT)) *er-*

3. -b > -v > -Ø:

Su sözcüğünün sonundaki *b* sesi düşer. (Eckmann, 1966: 43) Metindeki şu kullanımlar bu ses olayını örneklemektedir:

su “su” 035/04, 144/10; *suyını* “suyunu” 006/11 < KT *suw*

Tek örnekte söz sonundaki *v* korunmaktadır: *suv* “su” 013/04

2.2.2.3. Ünsüz Türemesi

1. y- Türemesi:

yırak “uzak” 097/12, 151/10, 153/03, vd. < ET (Orh. Tü., Uyg., (KT)) *ırak*; *yığaç*
“ağaç” 060/13 < ET (Orh. Tü., Uyg.) *ığaç* (krş. KT *yığaç*)

2.2.2.4. Metatez

yamğur “yağmur” 084/04, 101/08 < ET (Uyg., (KT)) *yağmur*

2.2.2.5. Ünsüz Uyumları

Metinde eklerin ünsüz uyumunun gelişmiş olmadığı görülmektedir. Uyuma giren örnekler görülse de eklerin uyuma girmediği örnekler de bulunmaktadır:

Bulunma durumu eki ötümlü ünsüzlerle, ötümsüz ünsüzlerle ve ünlülerle biten kelimelere ötümlü biçimiyle eklenir. Ötümsüz şekli bulunmamaktadır. Çağdaş Özbek Türkçesinde de bu ek /d/ ile tek şekillidir:

fırşatda “fırsatta” 102/08, *yılda* “yılıda” 104/01, 02, vd.; *etrāfda* “etrafta” 039/09, *cāyda* “yerde” 017/12, *vaktide* “vaktinde” 027/10, 105/10, vd.; *arasıda* “arasında” 034/07, *yērde* “yerde” 062/08, 104/11, vd.; *içide* “içinde” 063/05, *bēşikde* “beşikte” 007/06, *erkde* “kalede, hisarda” 092/09, 144/04

Ayrılma durumu eki ötümlü ve ötümsüz ünsüzlerden sonra ve ünlülerden sonra +dın/+dın şeklinde:

nesliden “neslinden” 013/09, *kızıdın* “kızından” 014/07, *evliyāldın* “evliyalardan” 019/06, *erkdın* “kaleden, hisardan” 121/10, *nüşhadın* “nüshadan” 161/09, *dırahtdın*

“ağaçtan” 007/04, *medetdin* “yardımdan” 008/13, *memleketdin* “memleketten” 085/05

Birkaç örnekte ise Oğuzca etkisiyle +dan/+den şekli mevcuttur. Bu kullanım Çağdaş Özbek Türkçesinde ayrılma durumu ekinin tek şekilli kullanımıdır:

bolgenden “olduktan” 161/10, *köplikiden* “çoğunluktan” 108/10

Yaklaşma durumu ekinin genelde uyuma girdiği görülmektedir. Ancak tek bir örnekte ötümlü ünsüzle biten bir sözcüğe ötümsüz olarak gelebilmektedir: *tūğka* “tuğa” 054/07

Tek bir örnekte ötümsüz ünsüzle biten bir sözcüğün eki ötümsüzdür. Ancak ek yığılması sonucu iki yaklaşma durumu eki üst üste yazılmıştır: *yışkağa* “dağa” 104/06 (İlk ek olan +ka geçerli örnektir.)

Diğer tüm örneklerde ise ötümsüz ünsüzle veya ünlü ile bitmiş olan sözcükler ötümlü ek almışlardır:

terbiyetga “terbiyeye” 152/10, *tofga* “topa” 153/02, *soymakga* “soymaya” 154/10, *asmaqga* “asmaya” 155/04, *yurtga* “yurda” 018/03, *otga* “ateşe” 064/12, *erkga* “kaleye, hisara” 092/09, *felekga* “göğe” 092/11

Gelecek zaman eki de ünsüz uyumuna girer:

yêtkey “ulaşacak” 051/11, *turkey* “duracak” 051/11, *kelgey* “gelecek” 136/03, *bolğay* “olacak” 149/12, 154/11; *algay* “alacak” 137/11, *olğay* “olacak” 110/04, *koyğaylar* “koyacaklar” 044/07

Şu örneklerde ise uyuma aykırılık söz konusudur:

çıkğay “çıkacak” 024/01, *turgay* “duracak” 092/08, *kaytğaylar* “geri dönecekler” 060/08

2.3. Biçim Bilgisi

2.3.1. Ad Çekimi

1. Çokluk Eki:

Çokluk eki +lar/+ler’dir.

tonlar “giysiler” 142/10, *diyārlar* “memleketler, yerler” 006/03, *mihmānlar* “misafirler” 025/07, *dırahtlar* “ağaçlar” 044/08, 073/07 vd.; *bahādırlar* “kahramanlar” 076/13, *şehrler* “şehirler” 142/04, *yigitler* “yiğitler, kahramanlar” 039/05, 148/08, vd.; *ādemler* “insanlar” 002/01, 042/12, vd.; *beyler* “beyler” 014/04, *beççeler* “çocuklar” 065/08, 066/09, vd.

2. İyelik Ekleri:

İyelik eklerinin bağlama ünlülerinin Çağataycada uyuma girmesi gibi metnimizde de uyuma giren örneklerle birlikte çoğunlukla uyum dışı kullanımlar mevcuttur:

1. tekil kişi {+(X)m}: *ükem* “erkek kardeşim” 074/01, *bağrım* “bağrım” 156/09, *rızālīgım* “rızalığım” 074/02, *etfāllerim* “çocuklarım” 120/12, *sözüm* “sözüm” 126/03, *nāmımın* “ismimi” 142/07

özim “kendim” 074/02

2. tekil kişi {+(I)η}:

destiηdin “elinden” 154/02; *kuliηdın* “kulundan” 023/05

3. tekil kişi {+(s)I}:

ekesi “ağabeyi” 027/09, 034/12, vd.; *atası* “babası” 012/05, 021/11, vd.; *anası* “annesi” 107/06, *közi* “gözü” 001/10, 011/03, vd.; *özi* “kendisi” 025/07, 048/08, vd.; *yolu* “yolu” 145/13, *oğlu* “oğlu” 107/07, 135/03, vd.

1. çoğul kişi {+(I)mız}: Bu ekin bağlama ünlüsü Çağataycada uyuma girer ancak metnimizde uyuma girmeyen birkaç örnek de mevcuttur:

günāhımız “günahımız” 154/03, *tēfemizğa* “tepemize” 148/01, *aramızda* “aramızda” 013/10, *liyākatimiz* “yetkimiz” 013/04

közimizğa “gözümüze” 153/11, *özimiz* “kendimiz” 013/06

2. çoğul kişi {+(I)ηız}: Bu ekin bağlama ünlüsü Çağataycada uyuma girer ancak metnimizde uyuma girmeyen örnekler de mevcuttur:

cāniηız “canınız” 103/09, *etiηüzğa* “önünüze” 120/11, *cāylarıηızdın* “yerlerinizden” 052/12

öziηizğa “kendinize” 033/12, *cāyηüzni* “yerinizi” 045/08, *orniηızni* “yerinizi” 072/02

3. çoğul kişi {+ları, +leri}:

hānları “padişahları” 017/04, 026/10, vd.; *oğulları* “oğulları” 038/08, *cāyları* “yerleri” 017/02, *oğlıları* “oğulları” 076/09, *vatanlarığa* “vatanlarına” 072/10, *ķulları* “köleleri” 076/03, 084/10, vd.; *balalarığa* “çocuklarına” 063/11, *boyınlarığa* “boyunlarına” 061/04, *esbābların* “elbiselerini” 016/02

3. Durum Ekleri:

a. İlgi Durumu: İlgi durumu eki +nıñ/+niñ’dir:

ķalemnıñ “kalemin” 001/06, *kitābnıñ* “kitabın” 161/07, *ķişiniñ* “kişinin” 010/01, *ķıymetiniñ* “kıymetinin, değerinin” 043/13, *maşlaķatınıñ* “işinin” 077/06

Çağataycada bazen ilgi durumu için bugün Özbekçede de kullanılan +nı/+ni ilgi durumu ekinin kullanıldığı görülür. (Eckmann, 1966: 83) Özbekçeye geçiş döneminde yazılmış olan metnimizde de bu ekin kullanımı oldukça fazladır:

alar+nı başığa “onların başına” 148/03, *devrān+nı közi* “zamanın gözü” 001/10, *bizler+ni aramızda* “bizlerin arasında” 013/10, *siz+ni ornıñıznı* “sizin yerinizi” 072/12, *fuķarālar+nı mālларını* “fakirlerin mallarını” 043/13, *yigit+ni atı+nı ayaķığa* “yiğitin atının ayağına” 052/10, *bala+nı ismini* “çocuğun ismini” 008/10, vd.

Eksiz ilgi durumu (belirtisiz tamlama) örnekleri şunlardır:

şehr halkı “şehir halkı” 024/01, *Raķīm Hān selām-ķānesi* “Rahim Han Selamlığı” 026/11, *meşāyiķler naşihati* “şeyhlerin öğütleri” 031/10-11, *ķal’a halkı* “kale halkı” 045/05, vd.

b. Yaklaşma Durumu: Yaklaşma durumu eki +ğa/+ge/+ķa/+ke’dir:

içiğe “içine” 018/02, 064/13, vd.; *sizge* “size” 035/08, *yerge* “yere” 045/11, 049/06, vd.; *iķkerige* “içeriye” 064/12, *özlerige* “kendilerine” 081/05, *ħaccge* “hacca” 105/01, *bizge* “bize” 115/02, *erkke* “kaleye, hisara” 119/12, 121/01; *ķaraķığa* “tarafına” 022/07, *cāyğa* “yere” 007/13, *vücūdğa* “vücuda” 009/01, *söziğa* “sözüne” 011/01, *anlarğa* “onlara” 024/09, *otğa* “ateşe” 026/01, *ħalkğa* “halka” 040/10, *maħalleğa* “mahalleye” 041/06, *āsmānğa* “gökyüzüne” 044/12, *tūğķa* “tuğa” 054/07

Şu örneklerde ek +a/+e şeklindedir:

tarıķ+a “yola, tarikate” 015/09, 055/11, 057/05, 061/12, 113/11; *dāru’s-salţanat+a* “saltanat kapısına” 062/03

c. Belirtme Durumu: Belirtme durumu eki +nı/+ni'dir:

kızni “kızı” 008/12, *tıflni* “çocuğu” 008/02, *nānni* “ekmeği” 141/06, *bēşikni* “beşiği” 008/01, *balanı* “çocuğu” 007/04, *alarnı* “onları” 014/09, 11; *köçeni* “sokağı” 025/13, *ādemni* “adamı” 050/09, 101/12, vd.; *kal'anı* “kaleyi” 044/12, *sizni* “sizi” 068/10, *bahādırnı* “kahramanları” 077/08, *zulmni* “zulmü” 085/04, *cengni* “savaşı” 090/12, *erkni* “kaleyi, hisarı” 090/12, *şehrni* “şehri” 092/05, *elçini* “elçiyi” 107/02

Tekil ve çoğul üçüncü kişi iyelik eklerinden sonra ek, +n ve +nı/+ni şeklindedir:

başı+n açıp “başını açıp” 049/05, *taqyesi+n yerge urıp* “takkesini yere vurup” 049/06, *kerrenāy şadāsı+n eşitip* “zurnanın sesini duyunca” 063/01, *hemesi+n öz ekeleriğa kaytıp* “hepsini öz ağabeylerine geri gönderip” 076/04, *esbābları+n tilep* “elbiselerini isteyerek” 016/02, *girībānları+n çāk kılışup* “yakalarını yırtarak” 031/06, *kızı+nı* “kızını” 021/10, 025/03, vd.; *nāmı+nı* “ismini” 020/12, *balası+nı* “çocuğunu” 005/02, *ādemleri+ni* “insanlarını” 016/01, *mālları+nı* “mallarını” 048/05

Metnimizde bu ekin +I şeklindeki kullanımları da mevcuttur:

koşun+ı “ordusu” 045/03, 046/10, vd.; *kün+i* “günü” 085/13, 105/07, vd.; *tütün+i* “dumanı” 151/11, *qorğan+ı* “mezarı” 108/09, 112/06, vd.; *cayyān+ı* “yakını” 095/08

d. Bulunma Durumu: Bulunma durumu eki metnimizde +da/+de'dir. Çağataycada +da/+de; +ta/+te (daha seyrek) olan ekin, metnimizde sadece +da/+de biçimleri görülür. Bu ek Özbek Türkçesinde de /d/ ile tek şekillidir (Yıldırım, 2020: 86):

yılđa “yılđa” 095/12, 13; *yolda* “yolda” 096/05, *fırşatda* “fırsatta” 102/08, *‘aşrda* “zamanda” 022/02, *cāyda* “yerde” 017/12, *yokkarıda* “yukarıda” 139/08, *aldıda* “önünde” 154/10, *künde* “günde” 100/03, *yērde* “yerde” 099/08, 104/11, vd.; *vaqtde* “zamanda” 102/13, *cengde* “savaştā” 120/05, *sizde* “sizde” 120/12, *künlerde* “günlerde” 121/13

Ek, 3. tekil ve çoğul kişi iyelik eki almış sözcüklerden sonra Klasik dönem metinlerinde görüldüğü gibi *adıl* n'siz şekilde kullanılmaktadır:

içide “içinde” 017/08, 041/01, vd.; *devride* “zamanında” 019/06, *şehride* “şehrinde” 026/09, *tarafida* “tarafında” 006/05, *arasıda* “arasında” 026/10, *ārzūsida* “arzusunda” 088/03, *yılđida* “yılđında” 140/03, *ortalarıda* “ortalarında” 010/08,

aralarıda “aralarında” 091/03, *vaĥtleride* “zamanlarında” 144/04, *ĥālleride* “durumlarında, zamanlarında” 003/06

e. Ayrılma Durumu: Ayrılma durumu eki *+dın/+din*’dir. Metnimizdeki örneklerin hiçbirinde ek, ünsüz uyumuna girmez:

uzaĥdın “uzaktan” 005/13, *mevzi’din* “yerden” 006/13, *dıraĥtdın* “aĥaçtan” 007/04, *ķızdın* “kızdan” 008/13, *ķiřidin* “ķiřiden” 010/06, *deryādın* “denizden” 015/13, *ortadın* “ortadan” 031/12, *āsmāndın* “gökyüzünden” 041/03, *cāydın* “yerden” 045/11, *sebebdin* “sebepten” 091/03, *şehrdin* “şehirden” 101/01

Ek, 3. tekil ve çoĥul ķiři iyelik eki almış sözcüklerden sonra Klasik dönem metinlerinde görüldüĥü gibi *adıl n*’siz şekilde kullanılmaktadır:

zamānıdın “zamanından” 001/08, *ĥarfıdın* “harfinden” 003/04, *iĥidin* “iĥinden” 003/06, *arķasıdın* “arkasından” 006/13, *nesliden* “neslinden” 013/09, *ķızdın* “kızından” 014/07, *vefātıdın* “vefatından” 026/13, *ĥātūnıdın* “hanımından” 037/02, *başıdın* “başından” 092/04, *arķalarıdın* “arkalarından” 007/01, *ferzendleridın* “çocuklarından” 154/02

f. Eşitlik Durumu: Eşitlik durumu eki *+ça/+çe*’dir. Metnimizde tek bir sözcükte eklendiĥi sözcüĥe küçültme anlamı katmıştır: *ķıřlaķça* “küçük ķıřla” 006/06

Eklendiĥi iki sözcükte, sözcüĥe oran (nisbet) anlamı katmıştır:

ķademçe “adım kadar” 126/05, *zerreçe* “zerre miktar, ĥiç” 008/09

Sıfat ve zarf olarak kullanılan birtakım sözcüklerde kalıplaşmış olarak bulunur:

barça “bütün” 017/03, 156/06, vd.; *ança* “öylece” 099/06, *ķança* “nereye” 005/13, *munça* “bu kadar, bunca” 005/04, *neçe* “nasıl, ne kadar, birkaç...” 006/09, 013/01, 026/07, vd.

Yaklaşma durumu eki *+ĥa/+ge/+ķa/+ke* ile birleşip kalıplaşarak kelimeye “-e kadar” anlamı katar:

’ařrıĥaça “zamanına kadar” 001/08, *yılĥaça* “yıla kadar” 030/10, *řubĥaça* “sabaha kadar” 044/12, *fařlıĥaça* “mevsimine kadar” 056/03, *řarafıĥaça* “tarafına kadar” 080/06, *ĥālĥaça* “hāle kadar” 083/08, *ķünĥaça* “güne kadar” 087/02, *aņaça* “ona kadar” 056/03

g. Yönelme Durumu: Metnimizde kalıplaşmış olarak bulunan +*ğarı*/+*geri*, +*karı*/+*keri* ekleri yer gösteren sözcüklere gelerek yönelme anlamı katar:

taşkarı “dışarı, dışarıya” 024/01, 079/10, 089/05, vd.; *yokkarıda* “yukarıda” 139/08, *ilgeri* “önce, ilk” 114/09, 115/02, 131/09, vd.; *içkeri* “içeri” 098/04

2.3.2. Adıl n’si:

Çağataycanın en belirgin özelliklerinden biri de *adıl n*’sinin kullanılmamasıdır. Metnimizde de *adıl n*’sinin kullanılmadığı görülür:

içide “içinde” 017/08, *tarafıda* “tarafında” 006/05, *arasıda* “arasında” 026/10, *aralarıda* “aralarında” 091/03, *üzeside* “üzerinde” 068/02, *vefâtıdın* “vefatından” 026/13, *hātūnıdın* “hanımından” 037/02, *başıdın* “başından” 092/04, *arkalarıdın* “arkalarından” 007/01, *babasıdın* “babasından” 081/07, *cümlesidın* “tamamından, hepsinden” 093/02

2.3.3. Sıfat

1. Sıfatlarda Karşılaştırma:

Sıfatlarda karşılaştırma +*rağ*/+*rek* ekiyle yapılmaktadır:

kiçikrak “daha küçük” 006/05, *azrak* “daha az” 006/11, *yıracrak* “daha uzak” 022/03

2. Belirsiz Sıfatlar:

her “her, hep, bütün” 005/01, 008/06, 014/13, 015/03, 034/04, 036/09, 036/10, 037/05, 039/02, 039/05, 041/03, 047/07, 048/10, 048/11, 050/13, 054/06, 054/10, 059/09, 060/01 vd.; *hiç* “hiç, asla” 023/13, 026/06, 034/11, 050/02, 069/11, 071/04, 083/10, 151/11; *ba’zı* “bazı, kimi” 010/13, 012/08, 012/09, 012/10, 020/04, 038/09, 046/08, 071/12, 098/03, 102/08, 105/12, 106/08, 108/11, vd.

3. İşaret Sıfatları:

bol “o, bu” 004/09, 005/07, 006/08, 006/13, 007/12, 008/07, 009/12, 011/08, 012/11, 013/07, 014/08, 015/02, 018/08, 019/07, 028/13, 029/01, vd.; *bu* “bu” 003/02, 010/08, 033/11, 039/10, 040/10, 041/02, 041/07, 051/07, 060/10, 082/04, 082/13, 084/10, 087/05, vd.; *oşbu* “işte bu” 002/11, 003/01, 008/01, 010/09, 013/03, 015/08, 029/04, 051/02, 056/02, 057/05, 063/13, 078/01, vd.; *oşol* “işte o, şu” 011/02, 015/06, 022/02, 056/10, 071/05, 092/07, 095/12, 105/07, 106/06, 127/11; *ol* “o” 005/07, 006/03 [2], 009/07, 010/05, 012/02, 012/09, 015/05, 017/06, 018/11, 026/12,

026/13, 032/03, 032/06, 034/02, vd.; *şol* “şu” 021/08, 059/05, 059/11, 061/11, 103/07, 148/11, 148/13, 149/10, 154/03

4. Sayı Sıfatları:

a. Asıl Sayılar:

bir “bir” 003/02, 003/04, 004/09, 005/02, 005/04, 006/01, 006/09, 007/06, 011/04, 013/01, vd.; *ekki* “iki” 004/11, 006/05, 006/09, 008/02, 017/11, 020/08, 027/12, vd.; *üç* “üç” 006/08, 007/12, 008/06, 021/02, 035/10, 036/08, 057/13, 066/10, 070/07, vd.; *tört* “dört” 006/06, 028/05, 036/09, 036/11, 057/13, 059/01, 060/06, vd.; *bêş* “beş” 050/13, 061/13, 065/02, 069/06, 079/05, 142/01, 142/03; *altı* “altı” 027/11, 031/11, 033/06, 065/02, 087/10, 088/08; *yêti* “yedi” 083/01, 110/11, 137/03; *toğuz* “dokuz” 022/05, 029/08, 141/06; *on* “on” 020/08, 029/01, 050/13, 089/07, 091/10, 091/12, 100/05, vd.

b. Sıra Sayıları:

Sıra sayı eki, Eski Türkçe ve Orta Türkçedeki +nç ekine üçüncü kişi iyelik ekinin eklenmesiyle oluşan +*ınçı*/+*inçi*, +*unçı*/+*ünçi*’dir. Metnimizde kimi yerlerde ek, +*ıncı*/+*inci* şeklindedir:

birinçi “birinci” 091/10; *birinci* “birinci” 108/03, *ekkinçi* “ikinci” 082/13, 091/12; *törtünçi* “dördüncü” 085/13, *altıncı* “altıncı” 082/09, *onunçı* “onuncu” 084/06, 091/06; *yêgirminci* “yirminci” 108/01

c. Belirsizlik Sayıları:

az “az, yetersiz” 102/01, *biraz* “biraz” 053/10, *barça* “bütün, hep” 017/03, 017/09, 018/04, 044/11, 062/06, 066/11, 067/10, 068/08, vd.; *köp* “çok” 018/08, 040/11, 098/02, 098/03, 100/07, 101/12, vd.

ç. Topluluk Sayıları:

birev birevlerini “birbirlerini” 149/03, *êkevleri* “ikisi” 073/05

2.3.4. Adıllar

a. Kişi Adılları

1. tekil kişi:

men “ben” 002/11, 046/10, 069/13, 070/03, 070/09 ~ *meη* “ben” 070/09

mendin “benden” 071/02

meni “beni” 065/04, 120/06, 120/8 [2]

meñim “benim” 142/04

maña “bana” 034/09, 053/10, 072/13, 120/07, 157/03

2. tekil kişi:

sendin “senden” 069/13

seni “seni” 070/01, 154/02, 154/03

saña “sana” 070/01

3. tekil kişi:

ol “o” . 009/10, 021/09, 086/06, 117/05, 136/13

aña “ona” 009/03, 070/02, 095/10, 141/04, 141/05

añaça “ona kadar” 056/03

ança “o kadar, o kadar çok” 099/06

anda “onda, orada” 117/01, 138/02

andın “ondan, oradan” 009/03, 033/13, 072/06, 078/04, 079/02, 085/11, 085/12, 100/01, 121/11

anı “onu” 009/06, 027/10, 077/13, 130/12

1. çoğul kişi:

biz “biz” 034/02

bizdin “bizden” 115/04, 148/02

bizge “bize” 115/02

bizler “bizler” 051/12, 068/09, 118/12, 125/08, 134/06, 143/07 [2]

bizlerdin “bizlerden” 115/04

bizlerğa “bizlere” 086/05, 102/03, 153/11

bizlerni “bizleri” 013/10, 068/02, 084/09, 125/06, 148/01

bizni “bizi” 153/12

2. çoğul kişi:

siz “siz” 033/11, 035/05, 052/12

sizde “sizde” 120/12

sizğa “size” 045/09

sizge “size” 035/08, 053/10

sizlerdin “sizlerden” 072/13

sizlerğa “sizlere” 071/03

sizlerni “sizleri” 053/08, 053/12

sizni “sizi” 045/08, 068/10, 070/03, 072/02, 073/13, 120/11

3. çoğul kişi:

anlar “onlar” 040/04, 041/01, 071/07, 111/11, 116/10, 117/04

anlardın “onlardan” 134/09

anlarğa “onlara” 024/09, 040/12, 065/11

anlarnı “onları” 024/02, 040/03, 041/05, 072/03, 111/10, 144/12, 146/11

b. İşaret Adılları

bunı “bunu” 154/08

muña “buna” 039/01

munça “bunca, bu kadar” 005/04, 122/01

mundag “böyle, bunun gibi” 034/08

mundın “bundan” 035/08, 115/06

muni “bunu” 126/09

c. Dönüşlülük Adılları

öz “kendi” 002/01, 008/07, 008/12, 013/05, 013/10, 017/02, 017/04, 024/06, 047/07, 048/11, 065/05, 069/09, 072/09, 072/10, 072/13, 073/13, 074/02, 075/09, 076/04, 089/10, 089/12, 103/08, 119/08, 120/08, 142/11, 143/08

özi “kendisi” 025/07, 028/02, 048/08, 048/11, 058/01, 059/02, 062/03, 062/06, 063/02, 066/01, 090/03, 090/06, 099/13, 100/12, 101/04, 104/09, 105/06, 105/10,

106/06, 107/03, 107/09, 110/11, 120/01, 122/03, 123/11, 126/02, 126/03, 129/08, 148/08

özidin “kendisinden” 138/10

öziğa “kendisine” 012/07

özige “kendisine” 127/02

özim “kendim” 074/02

özimiz “kendimiz” 013/06

özimizğa “kendimize” 014/02

özini “kendisini” 050/11, 054/03, 055/03, 073/09, 101/11, 119/12, 147/06

öziñ “kendin” 153/13

öziñizğa “kendinize” 033/12

özler “kendilerini” 060/08

özleri “kendileri” 048/03, 086/09, 087/01, 115/02, 115/03, 121/01, 121/10, 128/08

özleriğa “kendilerine” 016/03, 016/06, 122/05, 124/09

özlerige “kendilerine” 081/05

özlerin “kendilerini” 049/08, 119/07, 152/04

özlerini “kendilerini” 040/07, 048/05, 052/08, 054/06, 064/12, 149/07, 150/02, 154/06

ç. Soru Adılları

kim “kim” 015/03, 047/07, 050/07 [2], 069/12, 109/09

kimler “kimler” 050/07

ne “ne” 046/02, 053/08, 109/10, 111/10

neçe “nice, nasıl, ne kadar” 006/09, 008/13, 013/01, 013/03, 023/07, 024/12, 025/06, 026/07, 042/01, 043/01, 048/01, 050/09, 055/03, 063/08, 066/13, 069/05, 070/04, 070/13, 073/03, 078/12, vd.

neçend “ne kadar” 063/10, 142/08

neçün “niçin, neden” 048/08

kaçan “nasıl, ne zaman” 132/09

kança “nereye” 005/13, 025/09

kandağ “nere, nerede” 067/13, 086/06

d. Belirsizlik Adılları

barça “bütün, hep” 017/03, 017/09, 018/04, 044/11, 062/06, 066/11, 067/10, 068/08, 075/05, 075/08, 079/12, 081/02, 083/02, 086/11, 092/05, vd.

barçaları “tamamı, hepsi, bütünü” 007/07, 024/04, 058/08, 058/10, 061/03, 079/08, 079/09, 093/08

barçalarını “tamamını, hepsini” 058/12

barçamızın “hepimizi” 139/06, 154/02

barçanı “hepsi, tamamı” 030/08

barçası “hepsi, tümü” 147/08

barçasıya “hepsine” 042/03

barçasın “hepsini, tamamını” 100/08

ba'zı “bazı, kimi” 010/13, 012/08, 012/09, 012/10, 020/04, 038/09, 046/08, 071/12, 098/03, vd.

ba'zılar “bazıları, kimileri” 152/01

ba'zıları “bazıları, kimileri” 151/13, 152/03

ba'zılarını “bazılarını, kimilerini” 048/06, 100/09

ba'zısını “bazısını, kimisini” 135/01

biri “biri, birisi” 141/05

birleri “birileri” 020/12

birlerini “birilerini” 036/10, 036/11, 037/05

her birlerini “her birilerini” 036/10-11

her kaysılarıya “her birilerine” 014/13

her kaysımız “her birimiz” 015/07

her kaysısıya “her birisine” 050/13

her kim “her kim, kimse” 015/03, 047/07

her neme “her şey” 070/09, 073/02

hiç kim “hiç kimse” 069/11-12

hiç kimde “hiç kimsede” 023/13

hiç kimdin “hiç kimseden” 083/10

hiç nemerse “hiçbir şey” 034/11

hiç nemersen “hiçbir şeyi” 151/11

neme “ne, nasıl” 006/09, 046/13, 050/10, 134/03, 153/10

özge “başka” 034/11

2.3.5. Belirteçler

1. Yer Belirteçleri

taşkarı “dışarı” 024/01, 079/10, 089/05, 150/13; *yokkarıda* “yukarıda” 139/08, *içkeri* “içeri” 098/04, *içkerige* “içeriye” 064/12, *ilgeri* “ileri” 131/09, 148/02; *üstidin* “üstünden” 101/08, *üstiga* “üstüne” 078/02, 104/09, 105/08, vd.; *yıraq* “uzak” 006/05 [2], 097/12, 151/10, vd.; *yakın* “yakın” 090/03, *aldıga* “altına, aşağısına” 151/02

2. Zaman Belirteçleri

āhır “sonra, sonunda” 031/04, *ēmdi* “şimdi” 016/05, 065/06, 074/01, vd.; *ēрте* “sonra, sonraki” 103/09, 143/04; *ērtesi* “sonraki” 035/09, 059/04, 100/04, vd.; *evvel* “ilk, önce” 033/11, 059/12; *evvelki* “önceki” 046/05, *kēç* “geç” 098/07, *kēçe* “gece” 022/07, 038/11, 060/12, vd.; *kēyin* “sonra” 008/13, 012/04, 025/09, vd.; *kündüz* “gündüz” 022/07, *küz* “güz mevsimi” 095/06, *sonra* “sonra” 015/03, 026/13, 027/07, vd.; *yene* “yeniden, tekrar” 013/01, 013/13, 023/03, 023/07, 031/01, 034/12, vd.

3. Azlık-Çokluk (Miktar) Belirteçleri

az “az” 102/01, *azraq* “daha az” 006/11, *endek* “az, pek az” 050/04, 052/05, 056/01, 068/13, vd.; *köp* “çok” 018/08, 040/11, 098/02, 098/03; *köprak* “daha çok” 056/04

4. Soru Belirteçleri

kaçan “nasıl, ne zaman” 132/09, *neçend* “ne kadar” 063/10

2.3.6. Edatlar (İlgeçler)

1. Çekim Edatları

a. Yalın Durumla Kullanılan Edatlar:

birle “ile”: *h'āb birle* “uyku ile” 007/05, *sebeb birle* “sebeb ile” 014/08, *fıçak birle* “bıçak ile” 049/10, *zulm birle* “zulüm ile” 076/03

birlen “ile”: *şitāb birlen* “acele ile” 005/01, *maşlahat birlen* “iyilik ile” 008/01, *ittifāk birlen* “anlaşma ile” 030/09

dek “gibi”: *bārān dek* “yağmur gibi” 041/03, *piyāz dek* “soğan gibi” 041/11, *pervāne dek* “pervane gibi” 049/09

üçün “için”: *şarīh bolmak üçün* “belirgin olmak için” 007/01, *binā kılmak üçün* “inşa etmek için” 017/05, *şikār üçün* “ele geçirilen ganimet için” 035/01

b. Ayrılma Durumuyla Kullanılan Edatlar:

başka “başka, ayrı”: *kaçmakdın başka* “kaçmaktan başka” 054/10, *fukarādın başka* “halktan başka” 132/08

beri “beri”: *yıllardın beri* “yıllardan beri” 069/05, *yıllardın beri* “yıllardan beri” 120/04

ilgeri “fazla, ileri”: *yētmışdın ilgeri* “yetmişten fazla” 131/09, *hurūçdın ilgeri* “dışarıdan ileri” 148/02

kēyin “sonra”: *nēçe medetdın kēyin* “nice yardımdan sonra”, *bir kaçça kündin kēyin* “birkaç günden sonra” 025/09, *andın kēyin* “ondan sonra” 033/13, vd.

özge “başka, ayrı”: *mürüvvetdın özge* “iyilikten başka” 034/11

soğ “sonra”: *hān bolğandın soğ* “hükümdar olduktan sonra” 031/11-12, *katl kılingandın soğ* “öldürttükten sonra” 077/10

soğra “sonra”: *vefātıdın soğra* “vefatından sonra” 026/13, *tamām bolğandın soğra* “tamamlandıktan sonra” 027/07, *üç kündin soğra* “üç günden sonra” 127/07

taşkarı “dışarı, fazla”: *şehrdin taşkarı* “şehirden dışarı” 024/01, 079/10; *işādın taşkarı* “sayılandan fazla” 150/13

d. Tekil ve Çoğul 3. Kişi İyelik Ekiyle Kullanılanlar:

birle “ile”: *uşıtı birle* “ustası ile” 004/01, *tarafı birle* “tarafı ile” 004/05, *vāsıtası birle* “vasıtası ile” 032/05, *yolu birle* “yolu ile” 051/06, *bala çaķaları birle* “çoluk çocukları ile” 018/09, 047/08, vd.; *ittifāķları birle* “anlaşmaları ile” 013/08

birlen “ile”: *ser-gerdesi birlen* “önderi ile” 111/09, *ükesi birlen* “erkek kardeşı ile” 120/02, *yigitleri birlen* “yiğitleri ile” 057/13, *ketteleri birlen* “büyükleri ile” 089/02, *bala çaķaları birlen* “çoluk çocukları ile” 109/10

üçün “için”: *öz hānları üçün* “kendi hükümdarları için” 017/04, *özi üçün* “kendisi için” 028/02, *çaşmazlıkları üçün* “yaralamadıkları için” 149/04

e. Edat Görevinde Kullanılanlar:

ara “ara, arasında”: *eke üke arasıda* “ağabey erkek kardeş arasında” 034/07, *dıraķtlar arasıdın* “ağaçların arasından” 073/07, *leşker arasığa* “askerler arasına” 045/12

iç “iç, içeri”: *alarnı içide* “onların içinde” 041/01, *anlarnı içide* “onların içinde” 041/05, *ķal’a içiğa* “kale içine” 041/08, 045/02, vd.; *şehr içide* “şehir içinde” 063/07, *ķoşun içidin* “ordu içinden” 070/04

orta “orta, ortasında”: *ķabrini ortasığa defn kıldurdı* “kabrinin ortasına gömdürdü” 074/08-09, *Ömer Hānnı ortadın köterip* “Ömer Han’ı ortadan kaldırıp” 077/01, *Semerķandnı ortağa taşlap* “Semerkant’ın ortasına atarak” 085/01, *AzĖ Beçeni ortadın kötersek* “Aziz Beçe’yi ortadan kaldırsak” 139/07

orun “yer; yerine, karşılık”: *ekesi ornığa olturdı* “ağabeyi yerine tahta çıktı” *atası ornığa hān bolğandın keyin* “babası yerine hükümdar olduktan sonra” 037/10

üst “üst, üzerine, yukarı”: *pür kette dıraķtnı şāhığa halknı nazarı yol üstiğa asıp kopup këttiler* “yol üzerindeki çok büyük bir ağacın dalına astılar” 005/05-06, *Ora Tēpe üstiğa ķeldi* “Ora Tepe’nin üzerine geldi” 105/08, *ķal’a üstidin turıp* “kalenin üzerinden ayağa kalkarak” 101/08

2.3.7. Fiil

2.3.7.1. Basit Fiil Çekimi

2.3.7.1.1. Emir Kipi

2. tekil kişi: -ğıl/-gil’dir: *bargıl* “ulaş, var!” 006/02, *bērgil* “ver!” 157/03

3. tekil kişi: -sun/-sün ile yapılır: *bolsun* “olsun” 015/06, *alsun* “alsın” 047/08, *kelsün* “gelsin” 126/03

Olumsuz şekli -masun/-mesün: *kétmesün* “gitmesin” 042/12, *kelmesün* “gelmesin” 026/05

2. çoğul kişi: {-(*I*)*η*, -(*I*)*η**lAr*, -(*I*)*η**lzlAr*}: *keliη* “gelin” 053/11, *kılıη* “yapın” 033/12, *barsaηlar* “ulaşın” 073/01, *barıηlar* “gidin” 073/01, *kılıηızlar* “yapın” 149/05

3. çoğul kişi: -sunlar/-sünler ile yapılır: *alsunlar* “alsınlar” 125/13, *kılsunlar* “yapsınlar” 005/09, *kollasunlar* “korusunlar” 134/09, *kelsünler* “gelsinler” 118/11, 134/08; *sözleşsünler* “anlaşsınlar” 125/11, *kirsünler* “girsinler” 134/08

Olumsuz şekli -masunlar/-mesünler: *kılmasunlar* “yapmasınlar” 120/09

2.3.7.1.2. Zaman Ekinin İyelik Eki ile Kurulan Çekimi

a. Görülen Geçmiş Zaman

1. tekil kişi {-*DXm*}: *kıldım* “yaptım” 070/09, 10; *ayadım* “korudum” 070/12, *taşşurdım* “teslim ettim” 071/04, *keldim* “geldim” 120/12, *étim* “ettim” 082/04, *erdüm* “idim” 120/05, *bardum* “vardım, ulaştım” 120/06, *kılup turdum* “yapmışım, etmişim” 120/10

2. tekil kişi {-*DIη*}: *neme kıldıη* “ne yaptın?” 153/10, *tar kıldıη* “dar ettin” 153/11, *bizni yav kıldıη* “bizi düşman ettin” 153/12, *mübeddil kıldıη* “değıştirdin” 153/13, *‘aşı̇boldıη* “başkaldırdın” 154/01, *cüdā kıldıη* “ayırdın” 154/02

3. tekil kişi {-*dı/-di*, -*tı/-ti*}: *çıkđı* “çıkı” 089/04, *kördi* “gördü” 011/04, 089/03; *aldı* “aldı” 009/12, 021/10; *yiberdi* “gönderdi” 025/04, *bildi* “bildi” 025/12, *kétti* “gitti” 007/10, *tüştı* “düştü; indi” 008/06, 114/07; *kayttı* “geri döndü” 026/06, 042/11; *köçti* “gitti” 045/12, *eşitti* “işitti” 059/10, *kaçtı* “kaçtı” 065/03

Olumsuz şekli -*madı/-medi*: *çıkmadı* “çıkmadı” 083/10, *yıkılmadı* “yıkılmadı” 098/03, *kalmadı* “kalmadı” 109/04, 143/11; *bolmadı* “olmadı” 113/13, 114/02, 05; *müfīd tüşmedi* “faydalı olmadı” 137/02

1. çoğul kişi {-*dık/-dik*, -*tık/-tik*}: *müheyyā kılrur êrdik* “hazırlardık” 056/04, *bēār boldik* “bıktık” 068/11, *bardik* “vardık” 069/10, *iledik* “istedik” 070/03, *musahhare boldik* “ele geçirildik” 126/10

2. çoğul kişi {-*DIηlz*}: *hākim kıldıηız* “hükmettirdiniz” 103/10

3.çoğul kişi *-dılar/-diler, -tılar/-tiler*: *aldılar* “aldılar” 007/04, 041/12; *koydılar* “koydular” 008/11, 009/02, 05; *turdılar* “durdular” 035/10, *kıldılar* “kaldılar” 041/05, *kurdılar* “kurdular” 044/03, *buyurdılar* “emrettiler” 046/05, *yandılar* “döndüler” 046/13, *urdılar* “vurdular” 052/09, *kördiler* “gördüler” 024/06, *olturgüzdiler* “oturmuşlardı” 032/03, *dédiler* “dediler” 034/02, 04; *ötkezdiler* “geçirdiler” 033/03, *keldiler* “geldiler” 035/10, *kirdiler* “girdiler” 098/04

Olumsuz *-madılar/-mediler*: *bêrmediler* “vermediler” 043/03, *kirgüzmediler* “girdirmediler” 114/11

b. Dilek-Şart Kipi

1. tekil kişi *-sam/-sem*: *bolsam* “olsam” 120/08, 161/04; *ölsem* “ölsem” 073/02

2. tekil kişi *-sañ/-señ*: Metnimizde örneğine rastlanmadı.

3. tekil kişi *-sa/-se*: *kaytsa* “geri dönse” 045/05, *yığılsa* “toplansa” 115/01, *kalısa* “kalsa” 141/10, *peydā bolsa* “ortaya çıksa” 003/05, *tursa* “dursa” 115/07

Olumsuz şekli *-masa/-mese*: *bolmasa* “olmasa” 083/09, *kılmasa* “yapmasa, etmese” 102/03

1. çoğul kişi *-saķ/-sek*: *ittifāķ kılsaķ* “işbirliği yapsaķ” 013/13, *bolsaķ* “olsaķ” 013/07, *tāhīr kılsek* “ertelersek” 056/03, *zıķr kılsek* “zikretsek” 157/11, *ķutulseķ* “kurtulsak” 084/11, *ortadın ķotersek* “ortadan kaldırsak” 139/07, *ötsek* “geçsek” 086/07

-aylıñ, -eylik: *ķutulaylıñ* “kurtulalım” 053/11, *bileylik* “bilelim” 050/08

2. çoğul kişi *-sañız/-señiz*: Tek bir örneği vardır: *hurūc kılsañız* “dışarı çıksanız” 034/02

3. çoğul kişi *-salar/-seler*: *bolsalar* “olsalar” 140/11, 150/11; *kelseler* “gelseler” 084/10, *körseler* “görseler” 106/08, *dēseler* “deseler” 113/06, 143/08

2.3.7.1.3. Zaman Ekinin Kişi Zamirleriyle Kurulan Çekimi

a. Gelecek Zaman

1. tekil kişi *-ģa(y)/-ge(y), -ķa(y)/-ke(y)-men*:

aş u nān bergey-men “yiyecek ve ekmek vereceğim” 142/05, *ser ü pā bergey-men* “tamamen, her şeyi vereceğim” 142/06, *şāyi ‘ kılğay-men* “yayacağım” 142/07

2. tekil kişi *-ģa(y)/-ge(y), -ķa(y)/-ke(y)-sen*: Metnimizde örneğine rastlanmadı.

3. tekil kişi -ğa(y)/-ge(y), -ka(y)/-ke(y)-:

çıkğay “çıkacak” 024/01, ma’lūm olğay “binecek” 110/04, kelgey erdiler “geleceklerdi” 136/03, yetkey “ulaşacak” 051/11, turkey “duracak” 051/11

1. çoğul kişi -ğa(y)/-ge(y), -ka(y)/-ke(y)-miz:

sındurgey-miz “kıracağız” 015/05, katl kılğay-miz “öldüreceğiz” 015/08, bargey-miz “varacağız, ulaşacağız” 051/12

2. çoğul kişi -ğa(y)/-ge(y), -ka(y)/-ke(y)-siz: Metnimizde örneğine rastlanmadı.

3. çoğul kişi -ğaylar/-geyler, -kaylar/-keyler:

yıktığaylar “yıkacaklar” 044/06, koyğaylar “koyacaklar” 044/07, hāzır bolğaylar “hazır olacaklar” 053/04, kaytğaylar “geri dönecekler” 060/08

Metnimizde Oğuzcanın etkisiyle -a/-e (< -ğa/-ge) ile kurulan gelecek zaman ve dilek-istek anlamını içeren birkaç çekimli fiil örneği de bulunmaktadır:

kire-men “gireceğim” 073/02, hān kıla-miz “hükümdar yapalım” 038/03, ala-miz “alalım” 042/13

b. Geniş Zaman

1. tekil kişi (-A/-U)r-men, -men:

hāhlar-men “isterim” 003/01, rāzı-men “razıyım, memnunum” 073/01, 02

2. tekil kişi (-A/-U)r-sen: Metnimizde örneğine rastlanmadı.

3. tekil kişi (-A/-U)r:

kaytar “geri döner” 106/12, atar “atar” 045/09, kēter “gider” 143/09, bolur “olur” 034/02, 142/08, vd.; yalatur “yalatır” 063/11, salur “salar, atar” 141/02

Olumsuz -mas/mes şeklindedir:

sıgmas “sıgmaz” 034/11, gāfil bolmas “habersiz olmaz” 008/09

Ekin olumsuz tek bir örnekte -acak/-ecek anlamını taşımaktadır:

kal’a bērmes oğşaydur “kaleyi vermeyecek gibidir.” 115/01-02

2. çoğul kişi (-A/-U)r-siz: Metnimizde örneğine rastlanmadı.

3. çoğul kişi (-A/-U)r-lar:

ayturlar “söylerler” 141/04, *qoyurlar* “koyarlar” 141/09, *maşlahat qılurlar* “görüşürler” 141/03, *dêrler* “derler” 032/02, *kêtürler* “getirirler” 141/11

c. Anlatılan Geçmiş Zaman

Bu zamanın eki *mIş*’tır ve ekin ünlüsü daima düzdür. Metnimizde *er-* eyleminin 3. tekil kişi çekimi için örneği bulunmaktadır:

mühlik emiş eken “ölümün eşiğine gelmişken” 050/05, *kelmekçi emiş* “gelmekteymiş” 148/02

2.3.7.2. Ulaçlarla Kurulan Fiil Çekimi

2.3.7.2.1. Şimdiki zaman

a-/e-; -y +dur/+dür +kişi zamiri ile kurulur:

aytadur “söylüyor” 082/03, *içedürler* “içiyorlar” 013/04

Olumsuz *-may/-mey (dur/dür)*:

bolmaydur “olmuyor” 151/04

2.3.7.2.2. Gelecek zaman

a-/e-; -y +dur/+dür +kişi zamiri yapısı gelecek zaman işlevinde de kullanılmaktadır:

sınadur “kırılacak” 015/06, *kêtedür* “gidecek” 115/07, *keledür* “gelecek” 132/09, *uruşadurlar* “savaşacaklar” 115/05

Olumsuz *-may/-mey (dur/dür)*:

bêrmeydürler “vermeyecekler” 115/06

2.3.7.3. Birleşik Çekim

Basit çekim üzerine gelen *e-/er-* eyleminin ikinci bir zaman eki almasıyla kurulmaktadır. Hikaye, rivayet ve şart olmak üzere üç çekimi vardır:

2.3.7.3.1. Hikaye

1. Geniş zamanın hikayesi:

qaytar erdi “geri dönerdi” 039/13, *dêr erdi* “söylerdi” 049/03, *tüşer erdi* “düşerdi” 049/03, *naşîhat qılur erdi* “nasihat verirdi” 057/03, *aytur erdiler* “anlatırdı” 019/09, *bed-gümānlik qılur erdim* “şüphelenirdim” 069/13, *müheyyā qılur erdik* “hazırlarız” 056/04, *revāc bêrer erdi* “yakınlık gösterirdi” 040/03

Olumsuzuz: *sıgmas erdi* “sıgmadı” 034/11

2. Anlatılan geçmiş zamanın hikayesi: *-ğan/-gen erdi+kişi eki* ile kurulur. Çığataycada bu kullanım mevcuttur.

kelgen erdi “gelmişti” 035/02, *hükümet sürgen erdi* “hüküm sürmüştü” 029/02, *hizmetide kalğan erdi* “hizmetinde kalmıştı” 121/09, *ārām alğan erdi* “dinlenmişti” 131/13, *laqab bergeen erdiler* “lakap takmıştılar” 021/08, *kétgen erdiler* “gitmiştiler” 030/07

Olumsuzuz: *tükenmegen erdi* “tükenmemişti” 143/01, *tertīb tafmagen erdi* “kurulmamıştı” 012/09

-p ulaç eki ve *tur-* yardımcı eyleminin geniş zamanıyla kurulan şekli tespit edilmiştir. Çoğunlukla *tur-* eylemine gelen geniş zamanın düştüğü görülür:

3. tekil kişi *-p tur-/turur, -pdur/durur*:

kelüp turdı “gelmişti” 026/04, *karap turdı* “bakmıştı” 059/09, *suyulap turdı* “sel olmuştu, selleşmişti” 084/04, *kelüp turdı* “gelmişti” 026/04, *hānlik kılıp turdı* “hükümdar olmuştu” 032/06-07; *hān bolıp turdı* “hükümdar olmuştu” 129/08-09; *bir bala yatıpdur* “bir çocuk yatmış” 007/07, *aṭ koyupdur* “ad koymuş” 020/13, *üç oḡıl bolıpdur* “üç oḡlu olmuş” 021/02, *kuzḡalıpdur* “şaşırmış” 046/03, *yatupdur* “uzanmış” 151/05

Şu birkaç örnekte ekin cümleye görülen geçmiş zaman anlamı kattığı görülmektedir: *cönetip turdı* “yöneltti” 062/05, *çıkıptur* “çıktı” 071/05, *miñbaşı bolıp turdı* “binbaşı oldu” 077/12

3. çoḡul kişi *-p tur-/turur +lar; -turlar/-türler, -durlar/-dürler*:

karap turdılar “bakmışlardı, bakakaldılar” 060/03, *emīn tutup turdılar* “sıkı tutmuşlardı” 066/06, *ārāste kılıp turdılar* “süslemişlerdi” 054/01, *kamalıp turdılar* “kuşatılmışlardı” 087/05; *teyyār bolıp turıpdurlar* “hazırlanmışlar” 072/08, *tārīḡ tapıpdurlar* “tarih atmışlar” 021/01, *cem‘ bolıpdurlar* “toplanmışlar” 090/11, *perīṣān bolıpdurlar* “perişan olmuşlar” 046/11

2.3.7.3.2. Rivayet

1. Geniş zamanın rivayeti:

atar emiş “atarmış, atacakmış” 045/10, *nüzül kılar emiş* “ulaşmış, ulaşacakmış” 052/02, *kelür emiş* “gelirmiş, geliyormuş” 112/10

2.3.7.3.3. Şart

Metnimizde örneğine rastlayamadık.

2.3.8. İsim-fiil

-mak/-mek:

taşurmak “teslim etmek” 051/01, *tutmak* “tutmak, yakalamak” 111/10, *kalmak* “kalmak” 003/03, *çafmak* “seğirtmek” 005/12, *hân kılmak için* “hükümdar yapmak için” 036/11, *kömmek* “gömmek” 063/04, *ötmek* “geçmek” 086/06

İsim-fiil eki, iyelik ve çekim ekleri alır:

kaytmakğa “geri dönmeye” 046/12, *kaçmakdın* “kaçmaktan” 053/13, *kaçmakğa* “kaçmaya” 054/05, *uruşmakğa* “savaşmaya” 072/08, *uruşmaknı* “savaşmayı” 122/02, *kirmakını* “girmesini” 071/13, *körmekni* “görmeyi” 106/07, *kelmek-mizni* “gelmemizi” 115/03

Bu yapı ile oluşturulan *-makçı/-mekçi e(r)-* örneği de tespit edilmiştir:

hân kılmakçı erdiler “hükümdar yapacaklardı” 077/02, *têfemizğa kelmekçi emiş* “üzerimize saldıracaktı” 148/01

2.3.9. Sıfat-fiil

1. *-ğan/-gen, -kan/-ken; -an/en:*

konğan cāydın “bulunduğu yerden” 045/11, *yıkılğan zamān* “düştüğü zaman” 073/08, *atasıdın kalğan kette ümerālar* “babası zamanından kalan büyük emirler” 038/05, *kétgen ādem* “giden adam” 007/08, *dēgen kışlak* “denen köy” 010/01, *kelgen cāsūs* “gelen casus” 104/04, *aytken ebyātı* “söylenen beyitleri” 019/11 *ötken hānlarnı* “geçmişteki hanların” 001/03, *kal’adın çıkkan cāsūsıların* “kaleden çıkan casusları” 044/09, *çār çeken ādemler* “acı çeken insanlar” 042/12

İyelik ve durum ekleri alır:

bolğanlarını “olanlarını” 048/07, *fıçak salıngannı* “bıçak sallayanı” 050/05, *tamām bolğandın şonra* “tamamlandıktan sonra” 027/07, *Hoğanddın çıkkanın* “Hokand’dan çıktığını” 043/06, *karagende* “bakıldığında” 012/08, *yatgendin şon* “yattıktan sonra”

015/09, *olturgeniğa* “oturduğu zaman” 019/01, *kelgenin* “geldiğini” 026/03, *êşitgende* “duyduğunda” 051/08

2. -(a/u)r:

14 yaşar Muḥammed Emīn Beg dēgen oğlını... “14 yaşında Muhammed Emin Bey adındaki oğlunu...” 109/08

İyelik eki ile kullanımı tespit edilmiştir:

dāmād bolurını “damat olmasını” 025/03

3. -mas/-mes:

Durum eki almış örneği bulunmaktadır:

tapalmasdın “bulamadan” 054/10

4. -ğu/-güçü:

zıkr kılğuçı “zikir yapan” 048/12

5. -ğu/-gü:

İyelik eki almış örneği bulunmaktadır:

ziyāde bolğusıdur “yükselme olacaktır” 013/13

6. -ğuluk/-güçük: Metinde örneği tespit edilememiştir.

2.3.10. Ulaçlar

1. -a/-e; -y:

‘arz kıla başladılar “sunmaya başladılar, sundular” 068/11

2. -p:

yüberip “gönderip” 091/08, *kaçıp* “kaçarak” 004/05, *kopup* “kalkıp, geçip” 005/06, *tüşüp* “düşerek” 106/12, *tafıp* “bularak” 007/02 *üylenip* “evlenip” 009/10, *yığıp* “toplayıp” 066/11, *yazıp* “yazarak” 014/09, *êşitip* “duyarak” 063/01, *bilüp* “bilerek” 022/04, *kesüp* “kesilip, kesilerek” 044/08, *yêtüp* “yetiştirip” 006/02, 022/09, vd., *kelüp* “gelip” 051/07, 054/12, vd., *körinüp* “görünüp” 056/05, *bekitüp* “kapatıp” 071/12, *korķıp* “korkarak” 067/11, *dēp* “diyerek” 014/03, 026/05, 034/09, vd.

3. -ğaç/-geç:

körgeç “görünce” 041/02, *eşitgeç* “duyunca” 138/06

4. -*ğalı/-keli*:

fitne salğalı “fitne çıkarmak için” 069/08, *kaytkeli* “geri dönmek için” 146/12

5. -*ğunça/-günçe*:

yörğunça “ilerleyince” 143/05, *kelgünçe* “gelince” 125/02

6. -*may/-mey*:

buzmay “bozmadan” 007/13, *çıkmay* “çıkmayarak” 026/06, *kımıldamay* “kımıldamadan, hareket etmeden” 052/13, *karamay* “bakmayıp” 068/10, *ayrılmay* “ayrılmadan” 074/04, *öldürmey* “öldürmeyip” 120/06, *ötmey* “geçmeden” 124/01, *yétmey* “yetmeyecek” 141/10

3. METNİN YAZI ÇEVİRİMİ

Muhammed Fāzılбек Қāđī Muhammed Atabek Merhūm Oğlu

Mükemmel Tārīḥ-i Fergāna

Birinçi cild 1560-1860 Taşkend.

[1] (1) **Bismi'llāhi ḥayri'l-esmāi ve li-yessiri ve temmim bi'l-ḥayr**²

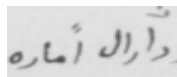
(2) Fergāna muzāfātının dāru's-saltanası Hoḳand şehrini ibtidā-yı bināsı ve ābādlikidin tartıp (3) ötken ḥānlarnı terācim-i aḥvālī ve tevārīḥ ü vaḳāyi'-i eyyām ü inḳılāb-ı 'aşr ve ḥān(4)lar tārīḥ-i vefātları ve eyyām-ı ḥayātları ve müddet-i saltanatları ve fütū(5)ḥātları ve mābeynlerideki ceng ü cidāl ü ḥuşūmetlerini ber-(6)sebīl-i icmāl-i ḳalemniḡ rev-i taḥrīriḡa iḳdām. Ḥuşūşen Cenāb-ı (7) Emīrū'l-ümerā vü şāhen-şāh ve mesned-nişīn a'zam-ı selāṭīn Narbota Ḥān (8) zamānıdın tartıp tā Cenāb-ı Seyyid Muhammed Ḥudāyār Ḥān 'aşrığaça vücdḡa (9) kelgen 'acāyib savaş ü fitnelerni ve vaḳāyi' ü ceng ve inḳılāb-ı (10) zamān ve ḥavādiş-i devrānnı közi bilen körge ve dāniş-[2](1)mend ādemler öz vaḳtleride taḥrīr ḳılğan kitāb u ḥuṭūtlar(2)dın intihāb ēylep berāy-ı yād-dāşt-i aḥvāl-i ḥavānīn-i Hoḳand ber-(3)sebīl-i taḥḳīḳ {u} taḥrīr ḳılındı.

(4) **İbtidā-yı Saltanat-ı Şahruḥ Ḥān**

(5) Ki def'aten ḥānlık ismin ve pādīşāhlik tarḡın Fergāna mülkiḡa icād ēylep Hoḳand(6)nı tarḡın ve esāsın binā ēylep rūz-be-rūz ābādlıḡıḡa tereddūd ü cüstcū (7) ḳıldı ve ḥānlık debdebesin ve dārū'l-'imāretin³ bünyād ḳıldı. (8) Tārīḥ 1121 erdi. Çünānçı maḥabbu'l-'ulemā Cenāb-ı Narbota Ḥān (9) etrāf {u} cevāniblerdin gürūh gürūh 'ulemā vü fuḫalālarnı çağırıp (10) ve kette pādīşāhāne ziyāfet-i 'ālī ēylep. Eşnā-yı ziyāfetde (11) ve cemī'-i 'ulemāların iltimās ḳıldı kim men oşbu nevāḥiḡa

² "Hayırla kolaylaştırsın ve tamamlatsın diye isimlerin en hayırlısı olan Allah adıyla".

³ Yazmada

biçiminde yazılmış, kenarda doğru biçim

gösterilmiştir.

pāy-i [3] (1) taht kılmağğa oşbu mevzi'ni ta'yin eyledim ve h'āhlar-men kim (2) bir kette şehir tertib bergey-men, ümîd, siz cenâbların bu kim (3) ebnâ-yı 'aşrda nâmı bâkî kalmak için mezkûr yañıdın vücûdğa (4) keledürgeñ şehirğa bir târîh tafsâñızlar kim harfidin târîh(5)-i şehir peydâ bolsa degenleride zübde-yi 'ulemâlar çend târîhler (6) tafgen hâlleride içidin mazhar-(1153)âbâd kelimesini (7) hoş elfâz u tefe'ül kılup binâ-yı Hoğandğa târîh-i mazhar-âbâd dep (8) defâtir ü kitâblarğa tañrîr kılğan erdiler.

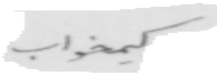
(9) Çünkü Şahruh Hân Hoğandnı evvelen binâ kılğanlarıda çendân (10) âbâd bolmay harâb şüretde turgende Cenâb-ı Narbota (11) Hân zamânıda âbâd bolup müstakillen pāy-i taht kılğan (12) erdi. Hâzâ mazhar-âbâd dep târîh koyğan erdiler vü Cenâb(13)-ı Şahruh Hânı Nebî Zahîrî'd-dîn Babürğa yêtüp Mirzâ [4] (1) 'Ömer Şeyh Mirzâ vü uştası birle a'zam-ı selâtin Emîr Têmur (2) Küregengâ yatadur.

(3) Vaqâyi'-i 'Acîbe vü Ğarîbe

(4) Çün şâhibü's-şevketü'l-devlet Zahîrî'd-dîn Babür Hân (5) Semerkanddın kaçıp Andicân tarafı birle Hindustân ötkë(6)nide kèzdi. Fergâna vilâyetigâ tüşüp Fergânadın (7) mevzi'-yi Hoğandnı âb u hevâsı tab'ığa yakıp dil-nişin (8) bolup 'aceb-fezây u say' ve nihâyet hoş-hevâ êken. (9) Sîr-âblığığa vü hoş-hevâlılığığa karagende bol yer bir şehir(10)-i 'azîm bolsa kerek dep. Hoğand sâyıdın ötüp turgen (11) hâlde sunı êkki tarafıda olturğan İlâtiyyeler hoş [5] (1) her yerlerde olturgenlerini körip. Şitâb birlen (2) kaçıp kêtüp turgeni için bir 'aded yaş balasını (3) altun beşiki birlen zerrîn-dîbâ vü atlas birle beşiki (4) örelgen bir munça la'1 ü cevâhirlerni mezkûr bala bâzûsığa (5) bağlap pür kette dirahtnı şâhığa halknı nazarı (6) tüşedürgeñ mürür yol üstigâ asıp kopup kêttiler (7) tâ ki ol cemâ'at bol beşikni ve la'1 ü cevherâtnı körip (8) pâdişâh-zâde êkenin bî-şekk ü şübhe fehmlap alıp (9) terbiyet kılsunlar dep. Çünkü kattıg şitâb (10) birlen kêtip turgen hâlde yaş tıflnı gehvâresi (11) ya'nî beşikni köterip yörimağ katıg seferde (12) at çafmak ve tîz yörimağ mümkün emes ve müşkil erdi (13) ve bir âdemni bir kaçça mâl ü ganâyim berip uzağdın nigeş-bân [6] (1) kılup kêttiler tâ ki bir er âdemni mezkûr beşikni alğanın kör(2)ip hâñır-ı cem' bolup arkamızdın yêtüp bargıl dep (3) şitâb birlen yörüp kêttiler. Ol vaktde ol diyârlar(4)da şehrnı lâ-aqall kışlaknı 'alâmeti vü eşeri yok erdi.

(5) Meger yırak yırak yerlerde sāynı êkki tarafıda kiçik(6)rağ üç tört kışlaqça bar erdi. Çünānçi (7) Çeket ü Çenket Dileken ü Sarāy ü Targāva vü Tört (8)Aygır dēgen. Bol yerde turadurgen cemā'atler üç (9) uruğ. Bir tāyifesi Naymānça sāyığa tābi' erdiler êkki (10) fırkası Külāb sāyıdın behre alıp oturur erdiler. (11) Bolar sāynı suynı bağlap azrak ekin ēyleşüp (12) etrāf-ı sāynı paylap turar erdiler. Cenāb-ı Bābūr Hān(13)nı bol mevzi'din kaçıp ötkenin fehmlēp arkasıdın [7] (1) kim ēkenin şariḥ bolmağ üçün qovlap arķalarıdın (2) iz tafıp keldiler. Nā-gāh ešnā-yı rāhda nazarları (3) dıraḥtdaki asıklık bēşikğa tüşüp toḥtap (4) dıraḥtdın balanı aldılar. Kördiler kim atlas (5) ü kemḥā⁴ birle örelğan altun birlen ārāste kıлінğan (6) bēşikde ser-tā-pā la'1 ü cevāhirāt birle ara bērgen bir (7) bala yatıpdur. Barçaları mezkūr gehvāreni i'zāz (8) ü ikrām birle alıp kayttılar. Qaravul kılıp qoyup kētgen (9) ādem bolarnı alğanını körıp at qoyup Bābūr Hān (10) arķasıdın kētti. Barıp qoşunğa qoşulup (11) Bābūr Hānğa Özbeklerni mezkūr bēşikni alıp kētge(12)nin ayttı ve ḥātır-ı cem' boldılar. Pes bol üç tāyife (13) Özbekler cem'ıyyetlerin buzmay kelip bir cāyğa [8] (1) tüşüp maşlaḥat birlen oşbu bēşikni cevāhirāt ü (2) dībāların êkki taqsīm kılıp tıflnı bir kısm kılıp (3) qur'a ya'nı fāl taşladılar. Targāva Özbekleri (4) çekığa ya'nı qur'asığa mezkūr tıfl tüşti ve la'1 ü cevāhirler (5) Sarāy kabīlesiğa tüşti ve ḥod bēşik Çenket (6) cimā'sığa tüşti el-kışsa her üç tāyife ḥursend bolup (7) öz ḥışşelerin alıp. Bol balanı Cenāb-ı Bābūr Hānnı (8) oğlı ēkenin bī-şekk ü şübhe bilip bir pākīze ḥātūn(9)ğa taşurıp terbiyetidin zerreçe gāfil bolmas er(10)diler. Nāmını ya'nı mezkūr tafıp algen balanı ismini (11) Altun Bēşik dēp qoydılar vaqtige belāḡatğa (12) yētti öz cimā'larıdın bir şāḥib-cemāl kıznı nikāḥ kılıp (13) bērdiler neçe müddetdin kēyin mezkūr kızdın bir oğul [9] (1) vücūdğa keldi. Nāmını Sulṭān Èlig СУЛТАНЪ ИЛИНЪ (2) qoydılar. Sulṭān Èlig kette bolıp belāḡatğa yētti, (3) aḡa hem bir kız alıp bērdiler. Andın hem bir oğul vücūd(4)ğa keldi atını Sulṭān Ḥudāyār СУЛТАНЪ ХУДАЯТЪ (5) qoydılar. Vaqtige Sulṭān Ḥudāyār kette bolıp belāḡat(6)ğa yētti, anı hem üylediler, bala kördi. Atını Muḥammed Emīn Hān (7) МУХАМ. АМИН-ХАНЪ qoydılar. Ol kişi hem (8) belāḡatğa yētgende üylediler, ferzend kördi. Nāmını (9) Şāḥ Ebu'l-Qāsım ШАХ-АБУЛ-КАСИМЪ qoydılar. (10) Ol hem üylenip ḥātūn aldı ve ferzend taftı. Atını Aşıl (11) Zāde Hān АСИЛ-ЗАДА ХАНЪ qoydılar. (12) Ba'd ez belāḡat bol kişi hem ḥātūn aldı, ferzend kördiler. (13)

⁴ Yazmada

şeklinde yazılmıştır.

Siyeh Mest Bey ЧЯ МАСТЪ БИЙ қoydılar. [10] (1) Hālā Çamaş Bey dēgen kışlak bol kişiniñ bina-gerde(2)sidür ve bol kişi belāgatğa yatup hātūn aldılar (3) ferzend körüp. Nāmını Şahruḥ Hān Bey ШАХ-ПҮХ-БИЙ (4) қoydılar. Bol kişidin Rüstem Beg nām kişi vücūdğa (5) keldi ve ol kişidin Hācī Beg vücūdğa keldi (6) ve bol kişidin ‘Aşūr Beg vücūdğa keldi ve bol kişi(7)din Şāruḡ Begi tuḡuldı – Altun Bēşik birle (8) bu ШАХ-ПҮХ-БИЙ Şahruḥ Bey ortalarında (9) 165 yıl ötdi. Pes oşbu Şahruḥ Beyni nāşiye(10)sidin ve aḥvālidin ‘alāmet-i şecā‘at ve şükūh-ı devlet (11) nümāyān boldı. Hemīşe şikār OXOTAğa ve (12) esliḡa vü yaḡşı atğa taḡ‘ı māyil erdi ve tīr ü tūfengni (13) bī-nihāyet dost tutar erdi ba‘zı şādıḡu‘l-kul [11] (1) Özbekīler söziḡa қaragende ve Ravzatu‘ş-şafānı (2) mefhūmıḡa қaragende oşol ‘aşrnı pādīşāhı nā-gāh (3) av kılup yörip közi bol nevāḡīlerḡa tūşup. Nazarı (4) Şahruḥ Hānḡa tūşip kördi kim nīze birle bir yol bars(5)nı öldürirdür kelip. Nām u nesebidin sorap. (6) Nāşiyesideki ‘alāmet-i şecā‘at ve şükūh-ı devletni fehm (7) kılup. Mezkūr nevāḡıḡa beg kılup iltifāt-ı bī-ḡāyet-i (8) ḡüsrevāne birle ser-efrāz kılup. Bol nevāḡīniñ ḡükümṙān(9)lıḡını mezkūr Şahruḥ Hānḡa tefvīz ü ta‘yīn ēylep. (10) ḡil‘at-ı pādīşāḡāneler bērip kētti ve Şahruḥ Hān (11) Targāva mevzi‘ide turıp Çamaşda ḡükümet (12) ēylep ḡoḡandnı tarḡ u şehr esāsın būnyād ēyle(13)di. Ba‘d oḡulları ‘Abdü‘r-raḡīm Bey ve ‘Abdü‘l-kerīm Bey ve Şādī [12] (1) Beyler ḡānlik ismin ve pādīşāḡlik debdebesin āḡāz (2) kıldılar. Ol vaḡtlerde kettelerni ve şehzādelerni (3) “Bey” БИЙ dēp yād kılur erdiler. Şahruḥ Hāndın (4) kēyin bī-vāsıta kette oḡlı ‘Abdü‘r-raḡīm Hān (5) АДҮ-РАХИМ-ХАНЪ atası ornıḡa oltu(6)rıp müstaḡil ḡānlik da‘vāsın kıldı ve Ėski Qur(7)ḡan Qal‘asını binā kıldı. İḡıḡa erk dēp öziḡa (8) ‘imāret saldırdı ve ba‘zı tevārīḡlerḡa қaragende henüz (9) ol mevzi‘de ḡoḡand tertīb tafmagen erdi ve ba‘zı (10) ḡ‘āceler Çadak ЧАДАКЪda istikāmet kılurdı. Ba‘zı (11) kışlaklar kim deryānı bol tarafıda erdi. Çünānçi (12) Targāva, Çenket, Çamaş Bey, Pelegen, To(13)ḡay Tēpe, Tēfe Qurḡan, Qaynār şonḡa oḡ[13](1)şagen yene bir neḡe kışlaklardaki ḡalklar cem‘ (2) boluşup dānā vü ‘uḡalā‘ları baş bolıp maşlahāt (3) kıldılar. Kim oşbu bir neḡe kışlak ehlileri ve Özbek(4)lerge sāy-ı ḡiṡār Qurḡandın su iḡedürler liyāḡatimiz (5) bardur kim öz iḡimizdin bir kimseni ḡānlikḡa ittifāḡ (6) kılup ḡān kötersek ve özimiz bālā istiklāl bir yurt (7) bolsaḡ dēp. Bol rāy hemeleriḡa ma‘ḡul körünip. (8) Hemeleri ittifāḡları birle dēdiler kim Altun Bēşik (9) neslidin Çamaş Bey ЧАМАШ БИЙ evlādıdın (10) Şahruḥ Hān ibn ‘Aşūrḡulı Beg bizlerni

aramızda öz (11) pādişāhzādemizdür. Kadd ü kāmētiġa hānlik yaraşa(12)dur. Kerīmü't-ṭab' ü şecā'at-perver. Egerde hānlikġa (13) ittifāḡ kılsaq yine hem salṭanatı ziyāde bolġusıdur. **[14]** (1) Pes IIIAX-PYX-XAHṬ Şahruḡ Hānnı (2) hān kötereylük ba'dehu Çadadaki h'vācelerni öz(3)imizġa tābi' kılaylūk dēp tamāmı ketteler {ve} müy(4)-ı sefidler {ve} beyler cem'ıyyet qurup Tarġāvada (5) Şahruḡ Hānnı «IIIAX-PYX-XAHṬ» (6) hān köterdiler. Ba'dehu Özbekiyye УЗБАКИЯ(7)ler kızıdın bir kıznı nikāḡ kıladurgen bolıp. Esbāb-ı (8) toynı āmāde kılıp. Bol sebeb birle Çadadaki (9) h'vācelerni kettesiġa ḡaṭ yazıp alarnı teklīf (10) birle alıp keldiler. H'vācelerni ketteleri deryā(11)dın ötüp keldiler ve Özbekler alarnı istiḡbāl-i (12) tamām birle ḡoş behre cāyġa tüşürdiler. Alar mecmū' kırk (13) kişi kelip erdiler nüzül kıldılar. Her qaysılarıġa **[15]** (1) 'alemīde cāy ta'yin kıldılar. Ba'dehu ziyāfet maş(2)laḡatnı bol cāyġa qarār bērdiler kim vaḡt-i nikāḡ (3) bolġandın soñra Çimildiġ perdesi tutulup her kim (4) ārām aladurgen maḡalde bir tal ḡādeni dirāḡtını ayrı(5)sıġa salıp sindurġey-miz. Ol ḡāde (6) āvāz-ı bülend birle sınağur. Oşol āvāz carçı bolsun kim (7) āvāz eşitilgen zamān berāber her üyde her qaysımız (8) yatgen h'vācelerni derḡāl katl kılgay-miz dēp. Oşbu (9) tarīḡa ārām birle yatgendin soñ ḡādeni sindur(10)dılar āvāzı berāber tamāmı h'vābda yatgen Çadak (11) h'vācelerni katl kıldılar ve başqalarını hem basıp (12) öldürdiler. Derḡāl cümle Özbekler qoşun bolıp (13) deryādın ötüp Şahruḡ Hān birle tūġ ve bayraq kıluşup **[16]** (1) Çadaknı ādemlerini demār rūzgārlarındın çıkarıp (2) heme biżā'at ü esbābların tilep tūfeng ü silāḡ(3)larını alıp Çadaknı özleriġa muṭī' kılıp (4) tā ser-ḡadd-ı Çüst ü Nemengān ЧУСТЪ И (5) НАМАНГАНṬ ki ėmdi ābād bolıp kelgen (6) erdi tamām ġāret kılıp özleriġa tābi' vü münḡād (7) ėylep. Hān āvāzesini bülend-kūs pādişāḡlikni ḡaḡıp (8) nüzül kıldılar. Nemengān ve Çüst etrāfını ahālīleri (9) tartuḡ ü tuḡfe vü peş-keş birlen kelip Şahruḡ Hānnı (10) kördiler. Cenāb-ı Şahruḡ Hān hemelerini in'ām ü (11) iḡsān birle ser-efrāz ėylep hānlik ismin ve (12) pādişāḡlik şīvesin körgüzip Nemengāndın tā (13) Şaydān ШАЙДАНṬ ü Yāngāz ser-ḡaddiġaḡa vālī **[17]** (1) vü ḡākim ta'yīn ėylep şādlik ve ḡursendlik birlen (2) qayıp öz cāyları Tarġāvaġa kelüp tüşti(3)ler ve barḡa Özbekiyye vü КИРГИЗИЯ ahālīleri (4) bir cāyġa cem' bolıp öz hānları üçün müstaḡkem (5) ḡal'a vü ḡorġan binā kılmāḡ üçün maşlaḡat ü ittifāḡ kıluşup. (6) Elḡāl Kōk Tonlık Ata dēp ataydurlar ol yēr(7)deki Ėski Ḳurġan dēgen cāy kim eski ḡal'a-yı (8) vīrāne ki içide erk 'imāretlerni eşeri bar. Tecdīd-i (9) ta'mīr

ëylep erk ü kal'a binā ëylep. Barça tevābi' vü kışlak (10) ü elni haber ëylep haşr kılıp endek fırsatda kette (11) kal'a vü orda-yı 'ālī vü müstahkem ber pā kıldılar ki êkki (12) sāynı bir bolıp aqadurgen cāyda hoş hevā bir (13) yêrdür. Elhāl Bağbānlar Maħallesi dēp ataydurlar. **[18]** (1) Kōk Tonlık 'Azizler hem dēdürler. Mezкур kal'a (2) vü erk itmāmıga yētüp içige kirgen hālde kerrenāy u naqqāre(3)ler birle toy kılıp ve şādyāneler çalıp yurtga (4) aş bērip. Barça ehl-i Özbek ü fuqarā ketteleri yañıdın (5) Aq Kigizga salıp Şahruħ Hānnı hān köterdiler. (6) Tārīħ 1122 erdi. Etrāf {u} cevānib-i kışlak(7)lardaki kettelerni ser ü pāy şāh-āne birle ser-efrāz (8) kılıp köp fuqarālarğa bol yêrdin cāy bērip bala (9) çaқaları birle köçürüp kēlip. Kette 'imāretler ve (10) bāzār u resteler berpā ëylep. Rüz-be-rüz ābādanlıqıga (11) sa'y u gūşīş kıldılar. Endek fırsatda ol kal'a (12) şehir şüretiğa kirüp. Kette 'ulemālar ve fuzalālar ve şu'arā(13)lar etrāf-ı cevānibdin vārid bolıp. Cülūs-ı **[19]** (1) Şahruħ Hānga ya'nī mesned-i pādīşāhlikğa olturgeniğa (2) şu'arālar eger cūy-ı tav-ı tārīħ-i cülūs-ı rüz-ı Şahruħ çü (3) tārīħ taftılar sene 1121 erdi.

(4) Şahruħ Hān 'Aşrıdaki 'Ulemā vü Meşāyih (5) ü Evliyālar

(6) Şahruħ Hān saltanatı devride Nemengānda evliyālardın (7) Dāmolla Bāzār Āhond mesned-i ifāde erdiler. Bol (8) zāt-ı hüccet-şifāt hem 'ulemā vü fuzalā vü evliyālardın er(9)diler ve hānqāhlarıda ders aytur erdiler. Kāmil ü fāzıl (10) kişi erdiler ve evliyālardın Meşreb erdi kim nazm (11) u neşrde kılingān kitābı ve aytken ebyātı meşhūr-āfāk**[20]**(1)dur. Vilāyeti zāhir ü hüveydā bir fāzıl u dīvāne vü er kişi erdi (2) ve Kāşğarda Hāzret-i Āfāk H'ācem bar erdiler kim (3) ahālī-yi Kāşğarnı mürebbī vü mürşidi erdi. Şīt-i kemā(4)lātı şöret-gīr-i āfāk olup mütün ve ba'zı şi'rleri (5) elhāl Kāşğarda mevcūd ve nāmı kibi meşhūr-āfākdur (6) ve Buħārada a'zam-ı selātin Emīr 'Abdü'l-'aziz Hān Bahādır (7) pādīşāh erdiler. Pes Cenāb-ı Şahruħ Hān şehrini (8) ābād ëylep ba'd ez cülūsı on êkki yıl hükümet (9) sürüp 'ālem-i hānıdın 'ālem-i bāqığa riħlet kıldılar. (10) 'Ulemā vü şu'arālar vefātıga vaқt-i riħlet-i cān-ı Şahruħ (11) şeh-i rāyegān-cüdā tārīħ taftılar. Sene 1124 erdi ve (12) Çadak h'āceleridin birleri bir tārīħ bağlap nāmını Tārīħ-i (13) Şahruħiyye dēp at koyupdur ve ābād-ı Hōқandga **[21]** (1) mazhar-ābād (1153) tārīħ tapıpdurlar ve

Şahruh Hāndın (2) üç oğul bolıpdur. 1nci ‘Abdü’r-raḥīm Hān 2nci ‘Abdü’l-kerīm (3) Hān 3ncü Şādī Beg aḥvālātı müterādifen zıkr kılınğu(4)sıdur dēp.

(5) Beyān-ı Aḥvālāt-ı ‘Abdü’r-raḥīm Hān (6) bin Şahruh Hān

(7) Sultān ‘Abdü’r-raḥīm Hān Şahruh Hānnı 1nci oğlu erdi. (8) ‘Ulemālar Şāhib-kırān laḳab bērgen erdiler. Şol sebep(9)din ki ekşer şehrlerini ol feth kıldı ve hem Semerḳandnı (10) feth kılup ‘Ālim Bēg ki ḥākim-i Şehr-i Sebz erdi kızını aldı. (11) Vakti ki ‘Abdü’r-raḥīm Hān atası Şahruh Hān ornığa ḥān [22] (1) boldı. Emīr-i dūr-endīş ve ḥān-ı maşlahat kişi erdi. (2) Oşol ‘aşrda Emīr-i Buḥārā endek za‘īf {ü} nā-tüvān ve (3) maşlahat ü tedbīrdin yıraḳraq erdi. Vakt(4)ni ḡanīmet bilüp dil-āverān-ı Özbekiyye vü bahādırān-ı (5) Sartiyye birlen leşker cem’ kılup qarıp yēgirmi tokuz (6) miñ қоşун şaff-şiken-i ceng-cūy birle Ḥocend (7) tarafiga revāne boldı. Bir kēçe ve kündüz sür‘at (8) birle yol yörüp seher vaktide Ḥocend Tēfesiğa (9) yētüp kerrenāy tartıp dervāzedin kirip. (10) Ḥocendni taşarrufığa aldı ve Aḳbota Bey ḥākim-i Ḥocend erdi. (11) Esīr kıldı. ‘Ulemā vü fuḫalā Ḥocendni muṭī’ vü (12) münḳād kılup. İltifāt-ı şāh-āne-yi ḥüsrevāne birle (13) ser-efrāz kılup fuḳarā-pervālikni bir vech-i etemm ü ekmel[23](1)ānlar ḥaḳḳığa becā keltürüp. Muḫaffer ü manşūr qaytup (2) devlet-i tamām birle dāru’s-saltānata Ḥoḳandğa dāḫil boldı. (3) Ėkkinç yılda yene қоşун cem’ kılup Ḥocenddin (4) ötüp Ora Tēfe barıp muḫāşara ēylep. Ora Tēfe (5) ḥākim-i ki evlād-ı Qulıkedin erdi esīr kılup Ora Tēfeni (6) tābi’ vü muşahḫar ēylep. Devlet-i tamām birle muḫaffer (7) ü manşūr yene Ḥoḳandğa nüzül kıldı ve bir neçe yıl teşḫir-i (8) büldān ve şükūh-ı devlet birlen ez-rūy-ı teşḫir kılup (9) cünūd-ı nā-ma’dūd birlen Ḥoḳanddın çıḳup (10) sür‘at-i tamām birlen Semerḳand tarafiga ‘āzim boldı. (11) Endek fırsatda Semerḳand şehrini muḳābiliğa (12) barıp nüzül kıldı ve şehrni muḫāşara kıldı (13) ve hiç kimde tāḳat-i vecd yok erdi ki şehrdin [24] (1) taşḳarı çıḳgay. Şehr ḥaḳḳı ḳamaldın teḡ kelip (2) iltimās-ı muşālaḫa kıldılar. Hān-vālā-yı şükūh anlarını (3) iltimāsını ḳabül ēylep şulḫ ü āştini ḳabül (4) kıldı. Pes ‘ulemā vü fuḫalā vü meşāyiḫ-i ‘izām ve bar(5)çaları çıḳup ‘Abdü’r-raḥīm Hān-ı şāhib-kırānnı (6) kördiler. Ba’d Semerḳandnı öz ḥākimığa tafşurdı (7) ve Hān-ı ālī-cāh erkān-ı devlet ü a’yān-ı saltānat (8) birle Semerḳand şehrige dāḫil boldılar.

(9) ГО. САМАРКАНДИЎ ve anlarğa Mīrāḫūr (10) mertebesini bērip ser-efrāz kıldılar ve in‘ām ü (11) iḫsān ve ḫil‘at bērip memnūn ēylediler. Bir (12) neçe kün

Semerqandda istikāmet kılup. Resūl Dāmād (13) Ēlçi Töre ve ‘Ālīm Beg <ü> hākim-i Şehr-i Sebz erdi yiberip [25] (1) āfītāb-ı tal‘at kıızı bar erdi h̄vāstegār(2)lik kıldı ve ‘Ālīm Beg ve ... hem ‘Abdü’r-raḥīm Hān(3)nı dāmād bolurını qabūl ēylep kızını ḥaşmet (4) ü tecemmül birle yiberdi. Hān hem erkān-ı devleti birle (5) istikbāl ēylep perde-yi ‘işretğa tüşürdi. (6) Bir neçe kün Semerqand ehliğa toy u temāşā bērdi (7) ve özi hem Semerqandda turdı. Ba’d miḥmānlar efrāz (8) ēylep Şehr-i Sebzğa cōnetti ya‘nī yiberdi ve ‘Abdü’r-raḥīm (9) bir qanqa kündin kēyin erkān-ı devletleri birlen (10) ve şevket-i tecemmül birle dārū’l-emāret Hoqandğa dāḥil boldı. (11) Emīr-i Buḥārā ЭМИР БУХАРСКИЙ eşütip (12) bildi kim ‘Abdü’r-raḥīm Hān Semerqandnı alıpdur leşker-i (13) bī-kerān birle dāḥil-i Semerqand bolıp cemī‘ köçeni [26] (1) otğa yandırıp ḥarāb ēylep taḥt-ı taşarrufığa alıp (2) yañıdın hākim ta‘yin kıldı. Cenāb-ı ‘Abdü’r-raḥīm Hān hem (3) Emīr-i Buḥārānı Semerqand kelgenin eşitip leşker-i nā-ma’dūd (4) birle Hocendğa kelüp turdı ki mebdā Emīr-i Buḥārā Hoqandnı (5) tama‘ kılup kelmesün dēp. Velīkin Emīr-i Buḥārā Semerqand(6)dın hiç tarafğa çıkmay qayttı. ‘Abdü’r-raḥīm Hān bir (7) neçe kün Hocend ХОДЖЕНТде turıp binā-gāh-ı taqdīr-i (8) ilāhī birle bī-tāblıq ‘arız bolup şehr-i Hocendde ‘āzim-i (9) dārū’l-bekā boldı. Cesed-i pākini Hocend şehrde defn kıldı(10)ılar. Hālā Hoqand ser-gerde vü hānları arasında kette (11) uzun Selām-hāne ‘imāretni Raḥīm Hān selām-hānesi (12) dēp ataydurlar. Ol zātnı binā-gerdesi erdi. (13) Ol kişi vefātıdın şonra şu‘aralar vefātığa [27] (1) dil-cāniş-i qarīn mazhar-ı şedd tāriḥ taftılar (2) sene 1146 erdi.

(3) Salṭanat-ı ‘Abdü’l-kerīm Hān

(4) АБДУКАРИМ-ХАНЪ

(5) Cenāb-ı ‘Abdü’r-raḥīm Hān bin Şahruḥ Hān vefātı Hoqand (6) ahālisiğa mesmū‘ bolıp ‘azā vü ḥüdāīler (7) tamām bolğandın şonra ‘Abdü’l-kerīm Hān bin (8) Şahruḥ Hān ki Şahruḥ Hānnı 2nçi oğlu erdi (9) ḥükümranlık mesnediğa ekesi ornığa olturdi. (10) АБДУКАРИМЪ-ХАНЪ Anı vaqtide uruş (11) ve süriş kim boldı. Müddet-i salṭanatı altı yıl boldı. (12) Ēski Orda ki elḥāl sarāy u bāzār u dükkān bolıp[28](1)dur ve nışfiğa Medrese-yi ‘Ālī dēgen medrese binā bolupdur. (2) Özi üçün erk ü orda kıldı. Ez-ḥadd-i füzūn muraşşa‘ (3) vü müzeyyen kıldı. Etrāf-ı Hoqandda henüz qal‘a

(4) yok erdi. ‘Abdü’l-kerīm Hān çeḥār etrāfiğa dīvār (5) kılıp tört dervāze kurdı. İnçi dervāze(6)ni İsfere Dervāzesi 2nçisini Qatağān (7) Dervāzesi 3nçisini Merginān Dervāzesi (8) 4nçisini Taşkend Dervāzesi yāki Ḥaydar Beg (9) Dervāzesi dēp at koydı ve Êski (10) Orda tārīḥin ve Ḥoqand Qal‘ası bināsığa fuḫalā(11)lar mazḥar-ābād dēp tārīḥ taftılar. Taḥt (12) u saltanatnı Êski Orda ki elḥāl Êski Qurgan (13) dēdürler köçürip bol yērga alıp keldi. [29] (1) Bol yērde 12 on êkki yıl ḥükümet sürdi. (2) Eski qal‘ada 6 yıl ḥükümet sürgen erdi. (3) Mecnū‘ 18 yıl ḥükümranlik mesnedide olturdı. (4) Ba’d oşbu yaḡı binā kılığan ordasıda vefāt (5) taftı tārīḥ 1164 erdi. Ornıga oğlu (6) ‘Abdu’r-raḥman Hān ḥān boldı. Özbek Şādī (7) Beg bin Şahrūḫ Hān ḥānlikni iḥtiyār kılmadı (8) ve ‘Abdu’r-raḥman Hānnı hem tokuz ay ḥān bolğa(9)ndın şonra Raḥīm Hān oğlıdın Êrdāne (10) Hānnı ḥān köterişüp. ‘Abdu’r-raḥman Hān(11)nı bī-kār kılışup Yār Mezārğa ḥākim kılup (12) koydılar. ЯР-Мазаръ.

[30] (1) Êrdāne Hān

(2) Êrdāne Hān bin Raḥīm Hān bir yıl ḥānlik kılup (3) turıp erdi. Raḥīm Hānnı kette oğlu Baba Beg (4) ḥān boldı. Bol vechidin kim Cenāb-ı ‘Abdü’l-(5)kerīm Hān ḥānlik vaḫtide Qalmaqlar Qaynār (6) mevzi‘idin kelüp Ḥoqandnı muḥāşara kılup (7) Baba Begni esīr kılıp kētgen erdiler. Bāz Qalmaqlar(8) Baba Begni alıp kelip Ḥoqandın bar(9)çanı ittifaḫ birlen ḥān kıldılar. Ehl-i Ḥoqand (10) nā-çār rāzı bolıp. Bir yılğaça ḥānlik kılup (11) turdı. Mābeyn-i fuḫarā vü ümerālarıda iḥtilāf (12) bolıp Bēş Ariğ mevzi‘ide Baba Begni öldürüp [31] (1) yene Êrdāne Hānnı ḥān köterdiler. (2) Êrdāne Hān zamānıda Ḥoqand ziyāde ābād (3) u ma‘mūr boldı. Rü’yet-perver ü şefḫat-(4)engīz erdi. Āḫir-kār ḥamīde-ḥıṣāllıḳ birle dārü’l-(5)bekāğa riḫlet kıldı. Fuḫarā {vü} ümerā vü meşāyiḫler (6) girībānların çāk kılışup feryād fiğān birlen (7) Ḥoqandğa defn kıldılar tārīḥ hicrī 1167 (8) erdi. Ba’d ez-i vefāt-ı Êrdāne Hān Süleymān (9) Beg bin Şādī Beg ḥān boldı. Sefīḥ-ṭab‘ {ü} (10) sefele-perver-i bed-ḥūy kişi erdi. Kette meşāyiḫler (11) naşihati kār kılmadı. Altı ay ḥān bolğandın (12) şon ortadın köterip bī-kār kılup (13) Cenāb-ı Narbota Hān bin ‘Abdu’r-raḥman Hān bin [32] (1) ‘Abdü’l-kerīm Hānnı ḥān köterdiler. Ol maḥalde 14 (2) yaşar erdi. Qara Tēpege elḥāl Mūy-ı Mübārek dērler (3) ol yērde erdi. Kerhen ü cebren mesned-i

‘imāretğa oltur(4)güzdiler. Çünkü nesebi ‘Abdü’l-kerīm Hān vāsıtası (5) birle Şahruh Hānga tayar erdi. Ama Hācī Beg (6) ki Narbota Hānnı ekisi erdi ol kişi hānlik (7) kılıp turdı. Çünkü Narbota Hān yaş ve (8) kiçik erdi līkin kettelik cebhesidin hüveydā (9) erdi.

(10) Narbota Hān bin ‘Abdu’r-raḥman Hān (11) bin Şahruh

(12) I HAP-БҮТА ХАНЬ

(13) Cenāb-ı Narbota Hān bin ‘Abdu’r-raḥman Hān bin [33] (1) ‘Abdü’l-kerīm Hān bin Şahruh Hān hān bolgendin (2) şoñ ehl-i ‘ālim refāhet ü āsüdelik birlen (3) ‘ömr ötkездiler. Erzānçilik ve tavkçilik (4) ‘ālem-i bī-ceng ü fesād-ı memleket ābād u firāvān (5) erdi. Hoқand bol zamān kim Narbota hān boldı (6) bī-nihāyet ābād u berūmend boldı. Otuz altı yıl (7) hānlik kıldı tāriḥ 1177 erdi ki kiçik ükesi (8) Hācī Beg muḥālefet āğāz kılıp. Ora Tēpe barıp (9) evlād-ı Kūlike birlen maşlahat ü münāza‘at kūsın (10) urdı. Ora Tēpe ḥalkı emīr-i ‘ādil Narbota Hāndın (11) vehm ēylep mülāyimlik birlen evvel siz Qurama (12) KVPAMAnı öziñizğa muṭī‘ kılıñ. (13) Andın kēyin Töre Qurgān ü Nemengān ēlini muṭī‘ [34] (1) ēylep Andicān barıp alar birle yek-dil bolıp şoñra (2) ḥurūc kılsañız bolur dēdiler. Ol ḥālde biz Ora (3) Tēpe ḥalkı қоşun birlen Hoсend tēfesigā bara-miz (4) dēdiler. Her çend cāsūslar Hācī Begni (5) ХОДЖИ БЕКЪ hareket-i bī-cāların vāqı‘a (6) kıldılar. Cenāb-ı Narbota Hān kulāl ēkin bolma(7)dılar. Dēdiler kim eke üke arasında pādişā(8)hlikde mundağ işler boladur. Ciger-güşemni (9) āzārı maña münāsib emes dēp bāver kılmaylar. (10) Çünkü Narbota Hān selīm-dil {ü} bī-āzār-ṭab’ığa şefkat (11) ü mürüvvetdin özge hiç nemerse sığmas erdi. (12) Āḥirü’l-emr yine Hācī Beg ekisi Narbota Hān şefkatığa (13) i‘timād kılıp ḥizmetığa vāşıl boldı. Narbota Hān [35] (1) Andicān АНДИЖАНЪ tarafigā şikār üçün (2) kelgen erdi. Qubada КУБА dūçār bolıp bir(3)birleri birlen kuçaklaşıp yığlaşıp körü(4)ştiler. Aş suyuқ keldi. Birbirleriğa қаşуқ(5)nı ḥavāle kılışup siz içiñ dēp ol ükesi (6) Hācī Beg ta‘zīm-i tamām birle ekisi Narbota Hānga (7) sundı. Cenāb-ı Narbota Hān külüp elbette (8) mundın kēyin sizge nevbet kelür dēp muḥabbet (9) ü şefkat birle aş açtılar. Ērtesi Yār Mezārğa (10) keldiler. Üç kün ol yerde turdılar. Ba’dehu (11) ‘āzim-i dāru’s-saltāna-yı Hoқand boldılar kelip (12) dārü’l-emāretğa nüzül kıldılar. Elḥāl Medrese-yi (13) Mīr

ataydurlar Narbota Hân Medresesidür [36] (1) Buḥārādın БУХАРА ustalarını çarlap (2) alup kelüp binā kıldırdı. Medrese tamām bolıp (3) arada bir yıl ötkendin këyin Cenāb-ı Narbota (4) Hân bī-tāb bolıp ‘ālemdin ötti. Tārīḥ Narbota (5) Hānga elf dāḥil bolıp beḳā sāḳıṭ boladur.

(6) Vāḳı‘āt-ı Ġarībe vü ‘Acībe

(7) Vāḳti ki Narbota Hân ‘ālemdin ötti ihtilāf-ı (8) ‘aẓīm vāḳı‘ boldı. Zīrā ki Narbota Hānnı üç (9) oğlu ve bir ükesi bar erdi. Her tayıfe bol tört (10) kişilerin birlerini ḥvāhlar erdiler her (11) birlerini tört tayıfe hân kılmak üçün tileşip [37] (1) münāza‘ boldı. Çünānçi ‘Ālim Hân {vü} ‘Ömer Hân Nar(2)bota Hānnı Mingü Āyim atlıḳ ḥātūnıdın bol(3)ğan erdiler ve bir oğlu Rüstem Beg başḳa (4) ḥātūndın bolğan erdi ve Hācī Beg Narbota (5) Hānnı ükesi erdi. Her cimā‘ birlerini ḥvāhla(6)gen erdiler. Āḥirü’l-emr cimā‘ Mingü Āyim ġālib (7) bolıp ‘Ālīm Hānnı taḥtğa ötkuzdılar.

(8) Salṭanat-ı ‘Ālim Hân

(9) ОЛИМ-ХАНЪ НОРБУТАХАНОВЪ

(10) Ammā ‘Ālim Hân atası ornığa hân bolğandın këyin (11) Özbekiyye УЗБАКИЯ ve Sartiyye CAPТИЯler [38] (1) kim Narbota Hân zamānıdın ḳalğan erdiler Rüstem Begni (2) Narbota Hānnı sevüġlik oğlu erdi dēp hân (3) kıla-miz dēgen tereddüdləri bar erdi. Āḥirü’l-emr bolar(4)nı muḥālefeti ‘Ālim Hân ḳulaġığa yētüp ḥavf ü hirās (5) müstevlī bolıp. Atasıdın ḳalğan kette ümerālar (6) çünānçi Pir Muḥammed Yasāvul, Tāş Muḥammed Mirzā vü Hân Ḥvāce (7) ve Büzürg Ḥvāce ve Hācī Beg ve Rüstem Beg ki Narbota Hân(8)nı hem-nişin üke ve oğulları erdi. Bir kēçede ādem (9) yiberip hemesini ḳatıl kıldırdı ve ba’zı ser-gerde (10) vü ser-gerde-zādeler kim bol ḥaberdin vāḳıf boldılar. (11) Kēçe turıp hemeleri Buḥārā eṭrāfiğa ḳaçtılar. Çünānçi (12) Receb Ḳuşbegi Tācık ve oğulları ve Ḳurbān Muḥammed (13) Mirzā ve Mü’mīn Cān Mirzā ve Ġarīb Dost Yasāvul ve [39] (1) Mollā ‘Aşūr Muḥammed ve Ḥudāyḳulı Bahādır ve muḣa oḥşagen (2) ḳaçıp her ṭarafğa perişān boldılar. Bol vāḳı‘a(3)dın këyin ‘Ālīm Hân zālīm laḳabı birle laḳab boldı. (4) Heme fuḳarā ‘Ālīm Hân zālīm dēr erdiler. Ba’d ‘Ālīm Hân (5) her yērdin bahādır ü dil-āver yigitler ve mübārizler bolsa (6) tafturıp kelüp in‘ām ü iḥsān birle köñül toldurıp. (7) Dāḥil-i defter ēylep Gele Bahādır at ḳoyup leşker cem’ledi. (8) ГАЛА-БАГАТИР Çünki ol vāḳt heme

(9) etrāfda kūs-ı muhālefetni urgen erdiler. ‘Ālīm (10) bu hayl-i dil-āver ü mübāriz yigitler ve şaff-şiken (11) sipāhlarnı yığıp şaff tartıp kaysı şehrgā (12) barır hālkını muṭī‘ vü münkād kılıp māl ü ğanāyimler (13) birle muẓaffer ü manşūr kaytar erdi. ‘Aceb şecā‘at[40](1)lik dilāver pādişāh erdi. El-amān-ı koşunğa çendān (2) i‘timād kılmay Tācikiyye ve Ğılça ve Bedaḥşānī ve Kūhistānī(3)lerğa revāc bērer erdi ve anlarnı dost tutar erdiler (4) ve kēçeleri ekşer anlar nedīm ü meclis erdi ve koşunı (5) ěkki tāyife kılğan erdi ТАДЖИКИЯ Tācikiyye (6) ve Sartiyye Tācikiyyeler cānbāzlık kılğanını Özbekiyyeler (7) körip hacālet bolıp özlerini berķ dek (8) otğa urar erdiler. Hattā ki cimā‘-yı Tācikiyye ve Şuĝnānī (9) ШИУГНАНИ ve Bedaḥşānī ve Kūhistānīler ḥān-ı (10) ğayūr ḥidmet-i bī-nihāyet cem‘ boldılar. Çünki bu hālkğa (11) in‘ām ü iḥsānı köp erdi ve i‘timādı hem bülend erdi (12) ve anlarğa ‘ünvān bērip pīşrev-i ceng kılur erdi. (13) Bir mertebe Ora Tēpeğa barıp muḥāşara kıldı. Emīr-i Tācik[41](1)ler libāsığa melbūs bolıp alarnı içide turdı. Anlar (2) Ḥānnı bu ḥālde körgeç cān u dilleri birle Ora Tēpeğa (3) yügürdiler. Her çend miltık okı āsmāndın bārān dek (4) yağdı kār-ger bolmay dervāzesini buzıp içiğa (5)kirip qaldılar. Cenāb-ı ‘Ālīm Ḥān hem anlarnı içide (6) erdi tā Mescid-i Ḥasan Dīvānbegi dēgen maḥalleğa kēld(7)iler. Bu ḥālni Sartiyyeler hem körip bolar hem cān u dil(8)leri birle qal‘a içiğa kirdiler. Āḥirü’l-emr Tācikiyyeler (9) Ora Tēpeni bāzār restelerini tilep nīst ü nā-būd (10) kıldılar. Ora Tēpe hālkı amān taleb kıldılar ama Kūh(11)istānīler şehir hālkını piyāz dek bürehne kıldılar. Tamām (12) ecnāslarını tilep aldılar. Emīr ‘Ālīm Ḥān amān amān (13) dēp çaķırtup. Mollā Ėr Naẓar nāmlik Manĝitiyye [42] (1) МАНГУТИЯ ser-gerdesi erdi. Bir neçe yigitler birlen (2) Ḥoķandğa yiberdi ve cemī‘ yara-dārlarnı yığıp (3) barçasığa in‘ām ü iḥsān bērip ser-firāz kıldı. (4) Sartiyyedin 444 kişi şehīd bolıp Tācikiyye(5)din şehīd bolğanlarnı ḥadd ü ḥisābı yok erdi. (6) Bol ḥaberni Emīr-i Buḥārā ЭМИР-БУХАРА eşitip ziyāde (7) ğam-ĝīn ü endūh-ĝīn ve Semerķandnı қатıtuĝ ihtiyāt kılmāķğa (8) fermāyiş kıldı. ‘Ālīm Ḥān Ora Tēpe vü Žāminni taḥt-ı (9) taşarrufığa kirĝuzıp Qadem-i ‘Ināķ dēgen Tācikiyye (10) ḥākim ēylep ve Ḥimmetullāh Kuşbegi dēğenni Emīn (11) kılıp muẓaffer ü manşūr Ḥoķandğa kayttı. Emīr-i Buḥārā (12) Ora Tēpe qoldın kētmesün el-ḥāl çār çeken ādemler (13) barsek derḥāl ala-miz dēp leşker-i bī-girān buyurdı. [43] (1) Buḥārā leşkeri bir neçe vaķt қамаp Ora Tēpeni alalmasdın (2) Buḥārāğa kayttılar. Çünki Ora

Tèpe halkı ‘Ālīm Hānnı zālîmlikidin (3) kōrkıp qal‘anı bērmədiler uruštılar. ‘Ālīm Hān hem (4) bol vāqı‘anı eşitip leşker-i firāvān birle Ora Tèpeğa (5) qarap cōnedi. YPA-TIOBA ‘Ālīm Hān Hōkanddın (6) çıkkanın Emīr-i Buḥārā eşitip Sēmerkandda turalmay Buḥārāğa (7) kayttı. Emīr ‘Ālīm Hān erkān-ı devlet ü a’yān-ı saltanat (8) birlen ‘asker-i mūr-melaḥ yanlıg ḥuṣūšen ‘askeriyye-yi Tācikiyye(9)ler cemī‘ ēylep sūr‘at-i tamām birle Ora Tèpeğa yētdi. Ser-gerde-yi (10) Ora Tèpe Qadem-i ‘Ināk ve Mollā Raḥmetullāh, Emīn istiḳbālğa çıkup. (11) Du‘ā kılup bolgen vāqı‘ātlarını beyān kıldı. (12) Cenāb-ı ‘Ālīm Hān evvelgı def‘ada mālı ve ecnāsı talan (13) bolgan fuḳarālarını māllarını kıymetiniḡ bērmaḳığa [44] (1) emr kıldılar. Ol yērde arḳa ēldin yığıp leşker-i bī-kerān kıl (2) kuyruk birlen Dizzaḥ ДИЗЗАХ Tēfesıgā buyurdı. (3) Dizzaḥ Dervāzesi muḳābiliğa ḥayme vū ḥar-gāh kırdılar. Qal‘a-yı (4) Dizzaḥnı ḥalka-yı nigīn dek leşker ihāta ēylep muḥāşara (5) kıldı. Eṭrāf-ı qal‘anı buyurdı naḳb ēylep dārū koyıp (6) yıqtıḡaylar ve neccārларға buyurdı uzun yığaḳlardın (7) şātū ēylep ḥandek lebidin qal‘a-yı Dizzaḥқа koyḡaylar (8) ve dıraḡtlar şāḥını kesüp qal‘a muḳābiliğa ḥep-i ḥephāne (9) kılgaylar ve qal‘adın çıkkan cāsūslarını tutup (10) öldürüp ḳatıḡ muḥāşara ēylep turdılar ve Tācikiyye (11) ‘askerleri vū ser-gerde-yi dil-āverler ve barḳa nedīmler kēḫe(12)si qal‘anı tā şubḥḡaḳa āsmāngā kētermaḳçı bolıp (13) turgenleride ‘Abdu’r-raḥman dēgen Tācık dīvāne-nümā [45] (1) bir ādem birlen uruşıp ‘alālā {vū} vāveylā ēylep. ‘Ālīm Hāndın (2) kōrkıp qal‘a içiḡa ḳaçıp kirip. Dizzaḥ sipāh(3)larıḡa dilrāne maşlaḡat bērdi kim ‘Ālīm Hān ḳoşunı (4) aç ve yalanḡaḳ ve savıḳ ihtimāl ki yene bir ēkki kündin (5) kēyin ḳaytsa dēp. Qal‘a halkı kōrkıp şulḥını ihtiyār (6) kılıp turḡan erdiler bol sözni eşitip muḥkem (7) turdılar. Emīrḡa vāqı‘a boldı kim ḳaçıp kirgen ‘Abdu’r-raḥman (8) Dizzaḥ sipāhlarıḡa sizni yatgen cāyñüzni qal‘a tēfe(9)sidin kōrsetip sizḡa qarap top u miltıḳ atar (10) emiṣ dēp. İhtiyāt lāzımdur dēp derḡāl emīr (11) ḳonḡan cāydın kōḫüp başḳa yērge ḳondı. Bol (12) ḡaber leşker arasıḡa şāyi‘ bolıp Emīr ‘Ālīm Hān kōḫti (13) dēp be-yek bār ḳozḡalıp kōḫtiler. ‘Ālīm Hān leşker [46] (1) içideki ‘alālānı ve talā-yı ṭopnı eşitip buyurdı kim bol (2) ne vāqı‘adur? ma‘lūm kıldılar Ḥazret-i Emīrni cāyla(3)rıdın kōḫtiler dēp leşker ḳozḡalıpdur. Emīr-i şāḥib-i (4) tedbīr derḡāl Ḥāfız Ḳuvvet dēgen ḡafızı birle Muḡammed Şerīf (5) Sūrnāyçını buyurdılar kim evvelki yatḡan yērni eṭrāfını (6) evvelgı dek sūrnāy birle ḡafızlık kılıp ēylenüp -turḡeyler. Bolar ‘ādet-i

evvel dek éylenip yördiler. Bol hālñi leşker (7) körip Emîr köçmegen eken dēp qarār taftılar ammā (8) ba'zı bī-nāmūsar Nāv HOB' mevzi'ide (9) kelgen eken. Emîr gümān kıldılar kim Sartıyye (10) koşunı men Tācikiyye halkığa kılğan in'ām ü i'timādım(11)dın reşk kılup perīşān bolıpdurlar dēp (12) kaytmaqğa fermān bērip. Ol yērdin köçüp arqasığa (13) yandılar ve Tācikiyye koşunı bol bāz-geştğa neme sebeb [47] (1) eken bilmey miñ efsūs ü nedāmet birle pūr-til(2)ler ve yüklerin bağlap Emîr arqalarındın yand(3)ılar. Doğrı Hocend tarafiga 'āzim boldılar. Çünki koşun (4) hem der-vāki' mānde bolğan erdi ve hevā bisyār savıķ (5) erdi. Heme ferāğ-bāl dāru'l-emāret-i Hoqandğa kelip (6) nüzul kıldılar. Leşkerni ārām üistirāhat kılmakın (7) mülāhaza éylep bir yıl yarım yıl her kim öz vatanıda bala (8) çaķaları birle ārām alsun. Ėmdilikde dem ala-miz. (9) Esbāb-ı ālāt ü top-ı top-hānemizni rāstlap (10) ba'dehu Semerķand ve Buḥārāğa koşun tartıp (11) taht-ı taşarrufımızğa ala-miz dēp. Cemī' leşker ve ko(12)şunğa iştirāhatğa ve ārāmğa ruḥşat (13) bērdiler. Bol ara Emîr 'Ālīm Hān Hoqand aḥvālidin [48] (1) ḥaber aldılar kim bir neçe ādemler Ĩşān-men dēp (2) halknı aldap firifte kılup mürīd kılup pul (3) u māl cem' kılmakğa tüşüpdürler. Özleri pūr ḥizmetin (4) bī-isti'dād taleb-i māl kılup yörgen Ĩşānlarnı tutup (5) pul u mālarnı pādīşāhlik kılup. Özlerini giriftār-ı (6) cezā'-yı sultānığa dū-çār kıldılar ve ba'zılarını imtiḥān (7) kılup bī-aşl yalğanlık birle Ĩşān bolğanlarını (8) ḥabs kıldı. Neçün ki 'Ālīm Hān özi seyr-i sülūk-ı cehriyye (9) kılğan ve sülūknı tamām kılğan kişi erdi ve pūr kāmīl(10)din her hefte bir mertebe ḥalka vü cehrğa ruḥşat alğan kişi erdi. (11) Her hefte öz bār-gāhıda cehr éylep özi eṭrāf-ı (12) ḥalkada çarḥ urıp. Bī-kā'ide zıkr kılguçı (13) zākirlerni ihtisāb éylep yörer erdi ve gāhā [49] (1) ḥalka-yı zıkrğa kirip semā' ü rakş kılur erdi. Emîr-i (2) meczūbdın fūrūğ-ı āteş şu'le bērip füyüzāt (3) ḥalkağa tüşer erdi ve dēr erdi kim Emîr ü fakīr (4) ü gedā bol ḥālide berāberdür dēp. Muḥabbet-i tamām birle (5) zıkr aytar erdi ve gāhī tāt-dārılık başın açıp (6) taqyesin yerge urıp feryād u fiğān u nedāmet (7) kılur erdi ve Emîr 'Ālīm Hān bar ḥalkanı maḥal-i icābet (8) fehmlēp. Şağīr ü kebīr bernā vü pīr özlerin pervāne (9) dek ḥalkağa urar erdiler. Rūz-ı eṣnā-yı (10) vecd ü semā'da bir nā-be-kār koynıda fıçak birle (11) kirip. 'Ayn-ı vecd ü semā' der-rakşda Cenāb-ı (12) 'Ālīm Hānğa fıçak saldı. Emîrni Kut Ḥāfız (13) dēgen ḥāş ḥāfızı ol nā-be-kārnu muḥkem kuçaklap [50] (1) qaldı. 2nçi fıçak salalmay qaldı Emîr āheste ḥalka-yı cehr(2)din

taşkarığa çıkup ketti. Ehl-i halkadın hiç (3) bilmey kaldı. Emîrni mesned-i istirâhatğa yatquz(4)dılar. Lîkin endek zahm-dâr bolgen eken mühlik (5) emiş eken ol dīvâne-şifat kezip fiçak sal(6)ıngannı tutup keldiler. Emîrğa rû-be-rû kıldılar ve (7) ‘arz kıldılar kim kıynlık kıynap kim buyurgen ve kim(8)ler şerîk bolğan bileylik döp. Emîr ‘Ālîm (9) Hân kabûl kılmay. Neçe âdemni tafıp katl kılgandın (10) neme fâyda bolur döp. Tenhâ mezkûr Kezzâb Şûfî kim fiçak (11) salıp erdi. Özini katlğa buyurdı. Diger cüst-cû (12) kılmadı ve hem-çunîn dīvâne meddâhlarnı tutup ser-vân (13) eylep her kıaysısığa bês on ‘aded tève bërüp. [51] (1) Pâdişâhlik ğallelerni tafşurmak ve alûfe almakğa ta‘yin (2) kıılır erdi. Oşbu hînde haber yêtüşti kim Taşkend hâkimi (3) Yûnus H̱vâce vilâyet-ġırlık arzûsıda ve kışver-sitân(4)lık daġdaġasıġa tüşüp tama‘-yı hûkûmet-i H̱oķand (5) kıılıpdur döp ve leşker-i firāvân-ı Kızâķiyye birlen (6) Çadak yolu birle H̱oķand ‘âzim bolıpdur. Maħrem Sarây (7) tefesiġa kelüp tüşıpdür döp. Bu haberni (8) eşitgende Emîr ‘Ālîm Hân ki ġayûr u cesûr erdi. (9) Receb Kûşbegi Tâcık hâkim-i H̱ocendniñ H̱ocend leşkeri birle (10) deryâdın ötüp kêt{e}lep ılġar kıılıp ol kôrnek (11) başıġa yêtġey ve uruş kıılıp tüşüp turġey. (12) Tâ ki bizler hem yêtüp bargey-miz döp fermân kıldı. Receb (13) Kûşbegi derhâl deryâdın ötüp ol yêrde ‘askerni toflap [52] (1) kêtcelep Kâmiş Kurgânġa kelip eşitti kim Emîr pîşîn (2) vâktide H̱oķand ‘askeri birle H̱aram Sarâyġa nüzûl kıılır (3) emiş. Receb Kûşbegi ol yêrdin kêtüp seħer vâktide (4) deryâ levide bir pest câyġa tüşüp. Atlarġa (5) endek ârâm ü dem bërüp. Seħer yaruġan vâktide atlanıp (6) yörüş kıılıp turgen hâlde kôrdiler kim deryâ (7) ol tarafıda Emîr ‘Ālîm Hân leşkeri tûġ ve bayraķı birle (8) nümâyân boldı. Def‘aten atġa kâmcı bërıp özlerini (9) Kızâķiyye KAZAKIYA leşkeriġa urdılar. Ammâ (10) ‘alem kôtergen yigitni atını ayakıġa kêtân salıp. (11) Etrâfıda ellig nefer mergen kıoyıp ‘alemni saħlap (12) turmak üçün alarġa siz aşıla câylarıñızdın kıımıl(13)may turunlar döp cengge meşġûl bolğan [53] (1) erdiler. Ammâ Yûnus H̱vâceġa haber yetti kim muķaddeme-yi leşker aķ yalav(2)likler tûġ ve bayraķ birle keler. Der-nihâyet ihtiyât (3) bolmak lâzım döp. Yûnus H̱vâce derhâl Mesîhkûlı (4) cimâ‘sıġa buyurdı kim hâzır bolġaylar. Bol arada (5) Kızâķ kıoşunu kerrenây u surnây âvâzını eşitip (6) ser-âsîme bolıp. Deryâ ol tarafıda mûr-melaħ (7) dek ‘Ālîm Hânı leşkerini kôrip Kızâķiyye kette(8)leri dediler kim Yûnus H̱vâce ne ki sizlerni aldap. (9) Ḵoķand fuķarâsı ‘Ālîm Hânġa Zâlim Emîr at kıoyıp. (10) Biraz

bolıp maña hattı kılıpdur ki sizge muntazır-(11)miz tiz keliñ tā ‘Ālīm Hān Zālimdin kutulaylıñ dēp. (12) Yalgān söz birle minik hīle ilen sizlerni belā (13) rū-be-rū kıldı dēp. Nā-çār kaçmağdın ‘āciz kelüp [54] (1) nāmūs kılıp şaffların ārāste kılıp turdılar. (2) Receb Kuşbegi Tācikiyye koşunı birle laçın dek (3) özini Kazākiyye koşunığa urdı. Mergenleri kim Hoğand (4) ve Hocend leşkeride bar erdiler. Alar hem oğğa tutdılar. (5) Kazākiyye koşunı bī-tākat bolıp nā-çār kaçmağğa (6) yüz tuttılar. Çünki her çend özlerini nāmūs tileşip (7) tūğğa qarap urdılar, ašlā tūğ cāydın kımıl(8)madı, çünki ‘alem-dārın atığa keşān salıp koyğan (9) erdiler. Deşt-i Kıpçak koşunı ser-āsime bolıp (10) kaçmağdın başka çäre tapalmasdın her tarafğa perişān (11) boldılar. Çünki yene deryānı ol tarafıdın mūr-melaḥ (12) dek koşun deryādın ötip kelüp turıpdur. (13) Lā-‘ilāc Yūnus Hāce hem ḥazīne vü defīnesini taşlap [55] (1) arkasığa qarap kaçtı. Çadak yolu birle kaçıp (2) kete yatgen hālde bir tof Hoğand leşkeriğa rū-be-rū (3) kelip. Libās ü yaraqlarını alıp, özini piyāde neçe (4) yigitleri birle esir kılıp, ‘Ālīm Hān ḥuzūrığa (5) yiberdiler ve Receb Kuşbegi evvelce bolğan mālarnı (6) rū-yı hattı kılıp manzūr-ı nazar-ı hümāyūn kıldı. ‘Ālīm Hān (7) cemī‘ evvelce bolıp tüşgen yaraḥ u esliḥa (8) vü esbāblarnı Hoğand leşkeriğa taksim kıldı. (9) РАДЖАБ-КУШБИГИ ve Receb Kuşbegi(10)ğa hem iltifāt-ı ḥüsrevāne bērdi ve cemī‘ ‘askeriyyeler(11)ni köğlini şād ēylep. Bol tarīka maşlahat kıldılar (12) kim top-ı top-ḥāneler ve esbāb-ı cengni teyyār ēylep (13) Qurama KYPAMA üstiğa yörüş kıldılar. [56] (1) Endek fırsat yol yörgendin kēyin eşrāf-ı ümerālar maşlahat (2) bērdiler kim oşbu vaqt kış faşlıdur. Hevā be-gāyet (3) savıkdur. Eger bahār faşlığaça tāḥīr kılsek añaça (4) esbāb-ı ālātnı köpraḥ müheyyā kılur erdik dēp. (5) Bol maşlahat Cenāb-ı ‘Ālīm Hānğa hoş körinüp (6) kayttılar. Cem‘-i ‘askerlerni cevāb bērüp istirāhatğa fermān (7) kıldılar.

(8) Üstāz Gül Dāmolla Muḥammed (9) Ya’kūb Āḥūd

(10) Oşol ‘aşrda Cenāb-ı ‘Ālīm Hān şöḥbetide pend-i naşāyiḥ-i dil-bend (11) birlen pādīşāh levāzımātın fuḥarā vü ra‘iyyetğa şefkat (12) tarīkin körguzip mühimmat-ı müslimīn ü ḥall ü ‘aḳd-i cihānğa [57] (1) müteşaddī erdi МИИСТР-ОИНАНСОВЪ ve (2) revāc-i şer‘-i şerīf ü icrā-yı aḥkām-ı şer‘ğa targıp (3) kılıp naşīhat kılur erdi. Emīr-i cihān-gir meczūb-ı cūş ü ḥurūş (4) ēylep şayḥalar tartıp müte’essir bolur erdi

ve bir def'a (5) oşbu tārīka pend ü naşāyih kılğanıda bī-ta'sīr èylep (6) istimā' hālīde Cenāb-ı Üstād mebrūr başığa tılā vü teğ nişār (7) kıldı ve heme 'ulemā vü fuḡarā vü fuḡalāğa ḡil'at-i fāḡire i'tā (8) èylep meşāyih-i 'izāmlardın istimdād ü taleb-i du'a (9) kılur erdi. Bāz faşl-ı bahār bolğanda 2nci merātibe қоşun (10) cem' èylep. КУРАМА Құрама тарағға 'inān-ı (11) 'azīmet ü iclāl mün'aṭıf kıldı. Cönep Қамış (12) Құрған mevzi'іge КАМИИИ-КУРГАНЪ yètüp tüştiler. (13) Üç tört Pānşadnı yigitleri birlen Kendir ДАРЪ [58](1)KaH (KENDAR) Devānī üsti birle revāne kıldı. Özi devlet-i tamām (2) birle Samğar CaMΓAPЪ üsti birle yörіş kıldı. Bulāğ (3) dēgen yērga kelip tüştі. Ser-gerde vü Pānşadbaşılarnı pey-(4)der-pey buyurdı. Alar berḡ dek yètüp Құрама mevzi'ini (5) tārāc u yağmā kılıp. Qal'a-yı Құраманı muḡāşara kılıp Emīr 'Ālīm (6) Hān kudūmığa mūntazīr turdılar. 'Alī'l'üş-şabāḡ Emīr-i cihān-gīr (7) gūrūh gūrūh 'asker-i zafer-peykerler birlen Kernāy KAPHOŦ (8) mevzi'іge kelip tüştі. Құрама tevābi'i barçaları tartuḡ (9) ve pīş-keş birlen Emīr 'Ālīm Hānnı kelip kördiler (10) ve muṭī' ü mūnḡād boldılar ve evā'il-i qal'a hem barçaları (11) tartuḡ-ı kelān birlen çıḡıp Emīrğa körünіş kıldılar. (12) Alarğa ser ü pā bērup barçalarını ḡursend èylep (13) bol yērdin köçüp. Leşker-i bī-kerān meşel-i mūr-melaḡ birlen [59] (1) Kerāvçі Tēfesіge bardılar. Kerāvçini tört tараfdın (2) muḡāşara kıldılar. Emīr özi Kerāvçі Qal'ası dervāzesini (3) rū-be-rūsığa oḡ yētmeydürgen bir cāyğa bār-gāḡ ü ḡar-gāḡ (4) tegip tüştі. Ērtesi çār eṭrāfnı muḡāşara kıldılar. (5) Şol ḡālde yigitler Kerāvçі Qal'asığa yügüre-miz (6) dēp turğan ḡālde İrīşḡulı Beg kim 'Ālīm Hān (7) tağayı erdi nīzesin ḡolığa alıp at (8) қoyup dervāze tegiğa barıp. Nīzesin dervāzeni bir (9) tарағға sançıp қoyup қарap turdı. Her çend qal'a tēfe(10)sidin tīr-i bārān kıldılar. Yāmirallāḡ eşitti yētmedi. (11) Şol ḡālde Qaytākī Bahādır kim ism-i aşlısı Cum'a Bāy (12) erdi evvel hem at қoyup barıp nīzesini qal'a (13) dervāzesini bir tарағға sançıp қарap turdı. [60] (1) Bol ḡālde Құрған Tēfesidin her çend taş ve kēsek (2) ve miltıḡlar birlen attılar aşlā zarar kılmadı. Bol (3) ēkki bahādır hem-çünān ḡā'im қарap turdılar. Cenāb-ı 'Ālīm (4) Hān ḡar-gāḡıdın çıḡıp bol ēkki bahādırlarnı (5) turgen ḡāllerin körіp ziyāde te'accüb kıldılar (6) ve āferīn oḡudılar ve leşkerler tört eṭrāfdın qal'a(7)ğa yügürdiler. Emīr buyurdı kim bol ēkki bahādır dervāzedin (8) özler alğaylar ya'nī qaytğaylar. Bolar Emīr iltifātı(9)dın vāḡıf bolıp āheste bālā-teḡāşā dervāze (10) astıdın çıḡıp Emīr ḡuzūrığa keldiler. Emīr bu ēkki (11) dil-āverni

cür'etiga taḥsīn ü āferīnler kılıp. İltifāt-ı (12) şāh-āneler birlen ser-efrāz kıldı. Ol keçe ḳal'a (13) berāberide yıḡaç ve tofraḳdın bülend çep kılıp **[61]** (1) tof cezā'illerni ve mergenlerni ol cāyḡa çıkartıp. (2) Ḳal'a içideki köringen ādemlerni tofḡa tuttılar. (3) Ḳal'a ehli nā-'ilāc bolup amān tilep. Barçaları kılıç(4)ların boyınlarıḡa asıp Emīrḡa itā'at kılıp (5) muṭī' vü münḳād boldılar. Pes ḳal'a-yı ГАРABЧИ (6) Kerāvçini feth kılıp. Ol yerdin köçip ТАШ(7)КЕHTЪ Taşkend tarafiga cōnediler. Taşkend Dervāze(8)sidin tā Çimkent ЧИМКЕHTЪ Dervāzesiḡaça (9) eṭrāf-ı Taşkendni çafıp ve talap. Ḳoy ve māl u ecnās(10)ların ḡāret kılıp. Taşkendni ḳattıḡ muḡāşara (11) kıldılar. Ançanın Ḳal'a-yı Niyāz Begni hem şol (12) tarīḳa muḡkem muḡāşara ēylep Emīr-i şāḡib-i tedbīrḡa ma'lūm (13) kıldılar. Emīr derḡāl Mīr Mü'min Beg Pānşadnı beş **[62]** (1) yüz (500) mergen birle Niyāz Begḡa yiberdi ve taḡayı (2) İrişḳulı Begni leşker başı ēylep māl {u} ḡanāyimlerni (3) taḳsīm kılıp bēdür. Ōzi dāru's-saltānata Ḥoḳand(4)ḡa ḳayttı ve Ḥoḳand kelip deste deste ve ḡürūḡ ḡürūḡ 'asker (5) ü ḳoşunnı Taşkend tarafiga cōnetip turdı. Orta(6)da bir ay ötip yene özi barça Ḥoḳand ḳoşunı (7) ve Gele Bahādırlar birlen Ḥoḳanddın çıkıp Taşkend (8) tarafiga cōnep. Yabānbulāḡḡa kelip ḳondı. Ol yerde (9) Ḳurama beyleri ve Aḳsaḡalları tartuḡ u peş-keş-i bī-kerānlar (10) birlen kelip Emīrni kördiler. Ol yerdin naḳḡāre vü kerrenāy (11) çalıp tof atıp kāzīr birlen ötüp Kerāvçıḡa yētüp (12) tüşti. Ol yerdin ḳıl ḳuyruḡ cem' ēylep Toy Tēfeḡa (13) kelip ḳondı. ТУЙ-ТЮБА Taşkend ehli tof **[63]** (1) ü kerrenāy şadāsın eşitip müteḡayyir bolıp. (2) Emīr 'Ālīm Ḥānnı yene özi kelgenin fehm ēylep ziyāde (3) ḡavf-nāk ü ser-āsīme bolıp lerzeḡa tüştiler ve māl {ü} (4) emvāllerin kömmek ve yaşurmakḡa turdılar ve (5) Taşkend içide Aḡalık ve Aḳsaḡallar ḡulḡule ēylep (6) Taşkend fuḡarālarını eṭrāf-ı çepḡa sürer erdiler. (7) Ḡüyā ḳıyāmet ḳā'im boldı. Şehr içide ḡalle-dān kim erdi (8) ḳıymetçilik boldı. Bir neçe kün ḳatıḡ muḡāşara bolḡan (9) üçün ḳıymetçilikdin ötüp ḳaḡtçilik rū bērdi. (10) Ḥatta ḳaşşāblar soygen ḳoylarını ḳanını neçend ādem (11) tileşip kāselerḡa alıp yaş balalarıḡa yalatur (12) erdiler ve dıraḡtlarını berkini ve giyāḡlar tamurını kü{n}lep (13) yēdiler. Oşbu ḡālde Zālīm Emīr dēp şōhret tafḡen 'Ālīm Ḥān **[64]** (1) deryā-yı Çirçik ЧИРЧИКЪ lebiḡa kelip turıp. (2) Tof atıp ḳondılar ve leşkerler kerrenāy ü naḳḡārelerini (3) āvāzını ehl-i şehr eşitip bisyār ser-āsīme boldılar. Emīr (4) muḡāşara kılıp turgen leşkerlerni ḳatıḡ yūḡürmakḡa (5) fermān kıldı ve Tācık sipāḡlar ve beg beççeleri ḳal'a(6)nı dīvārını naḳb kılıp dārū tökip teyyār kılıp (7) ot

koymaknı Emîrni kudûmıǵa muntazır koyǵan erdiler. (8) Emîr Çirçik lebiǵa qongan berâber dârûǵa ot bêrdiler qal'a (9) tofraǵı devr dek âsmâǵa uçtı. 'Âlemni zulmet aldı. Bir taraf(10)dın tofnı âvâzı ve dūdı birle âdem âdemni kôrip bolmay (11) qaldı. Tâcikiyye qoşunı pîş-i ceng bolıp semender dek (12) özlerini otǵa urup. Qal'a rahnesidin içkerige kirdiler. (13) Qal'a içni târâc u yaǵma vü ğâret èylep şehr içige qoşun [65] (1) boldılar. Yûnus H'âce ki Taşkend hâkimi erdi kôrdi kim iş (2) qoldın ketti. Bêş altı nefer mu'temed devlet-h'âhları birle Buḥārâ (3) БУХАРА taraǵıǵa qaçtı. Emîr efsûs kıldı kim Yûnus H'âce (4) âdemî-zâde ya'nî kelân-zâde erdi. Meni birle âşinâ bolıp (5) pîş-revlik kılsa günâhını 'afv èylep öz ornıǵa hâkim (6) kıılır erdim. Êmdi bigâne memleketǵa qaçıp barıp âvâre (7) vü h'âr-zâr bolur dêp. Ba'd ez ân Tâcıklar ser-gerdeleri (8) beg beççeler birlen Taşkend Qal'asını içide ârâm aldılar ve (9) Emîr kette qoşun birle Taşkend içige kirmey taşkarıda qarâr (10) taftı. Taşkend 'ulemâ vü meşâyih ve ekâbir ü eşrâfları Emîrni (11) kôrdiler. Emîr anlarǵa rahm ü şefkat èylep hâtırların cem' (12) èylep. İn'âm ü ihsân kôrsetip. Bir ay Taşkendde turıp (13) leşker-i Dîvân Begini vilâyet-i Taşkendǵa hâkim-i bâlâ-istiqlâl èylep. [66] (1) Özi dâru's-saltanat-ı Hoḳandǵa 'âzim boldı. Bir yıl Hoḳand'da ârâm (2) ü istirâhat birle turdı ve Emîr-i Buḥārâ âşinâlık ve ittiḥâd-mendlik (3) birlen mu'âmele kıılıp turdı. Ammâ 'Âlîm Hân Fergâna muzâfâtı (4) ser-encâmıdın fâriǵü'l-bâl bolıp ve Yêti Şehr-i Kaşǵar (5) КАШГАР hem muvâsâ yolu birle her yıl pîş-keş ü tuḥfeler (6) birle âdem yiberip âşinâlık emîn tutup turdılar. 'Âlîm Hân (7) êmdilikde Deşt-i Qıpçaq ve Rusya РОССІЯ (8) devleti birle muḥârebe vü mücâdele kıılmaq qaşdıda. Cemî' ser-gerdeler (9) ve beg beççeler ve mîr beççelerini yığıp maşlaḫat birle. Ğarât (10) u cihâd-ı'arîfeyn kıılıp üç yüz tüyeǵa metâ' u esbâblarını (11) alıp Rusyaǵa êlçi yiberdik üçün barça 'asâkir ve qoşun-ı (12) Hoḳand ve eṭrâf-ı cevânibni cemî' èylep Deşt-i Qıpçaq şemîziǵa (13) 'âzim boldılar. Bir neçe kün qaṭı' menâzil kıılıp Taşkendǵa [67] (1) yêtüp qondılar. Lîkin havâ nihâyet savıḳ erdi ve arıǵ(2)lar tamâm muzlagen erdi. Kemâl-i şiddet-i zemistân qoşun (3) aḥvâli müteǵayyir bolıp. Nâ-çâr Emîr-i zâlîm emridin taḫallûf kıılalmay. (4) Qoşun Deşt-i Qıpçaqǵa 'âzim boldılar ve Çimkent (5) ЧИМКЕНТǵa yêtip qal'anı muḥâşara kııldılar tâ Türk(6)istân ve Evliyâ Ata ser-haddleriǵa çapavıl yiberip. Tâcikiyye (7) ve Ğulça qoşunı mest bôri dek ol beyâbânǵa toldılar (8) ve Qazaḳiyye tâyifeleriǵa ve

say'-ı Deşt-i Kıpçak tar boldı. (9) Lîkin koşun kemâl-i kışnı şiddeti vü havânı savıklığındın (10) kol {ve} ayağlarını ösüg urup. Barça mîr beççeler ve sipâh (11) ü ser-gerdeler Emîrdin korkıp ezhâr kılalmay. Maḥfî-yi külâh-mend (12) boluşıp birbirleriğa kelişip şükûh èyleşip(13)dir erdiler kim bol kandağ zālîmlik ve nâ-inşâflik [68] (1) kim şundağ kattıg savıkda beyâbân-ı bî-pâyânda qar {ve} savık (2) ve şimâl kim âdem at üzeside muzlap kalur. Bizlerni ser(3)gerdân kılatur dèp. Hemeleri Emîrdin âzürde-ḥâtır bolıp (4) başka âdemni ḥân bolmaḳını ḥvâhlap kaldılar. Emîr hem (5) koşun bî-tâkatlığın fehm èylep leşkerni kaytmaḳığa (6) emr kıldı ammâ emîr-i leşker İrîşkulı Beg ve Mü'min Bèg ve (7) Kaytākî Bahâdır ve ğayrı ser-gerdeler âheste 'Ömer Ḥân ḥizmetiğa (8) âdem yiberdiler. Maşlahat bèrdiler kim barça koşun Deşt-i (9) Kıpçaḳiyyede qar u şimâlde âvâre bolıp helâketğa yètti. Bizler 'Âlîm (10) Ḥānga karamay Ḥoḳand kirip sizni ḥân kötere-miz ve koşun (11) cānımızdın bîzâr boldik dèp 'arz kıla başladılar (12) dèp kişi yiberdiler. Bolarnı maşlahatları 'Ömer Ḥân(13)ğa endek ma'kûl bolıp. Nışf-ı şebde Taşkenddin [69] (1) çıkıp. Miḳdâr-ı bir miñ nefer kâr-âzmûde âdemleri birle (2) mükemmel ü müsellaḥ bolıp Taşkenddin çıkıp Ḥoḳand tarafiga 'âzim (3) boldı. 'Ömer Ḥānnı Ḥoḳand tarafiga kètgenin 'Âlîm Ḥānga ma'lûm (4) kıldılar. 'Âlîm Ḥân pîçişip ejder dek dèdi kim (5) bir neçe yıllardın beri etrâf-ı cevānib-i Fergānânı düşmendin (6) pāk kılalmay. Henüz memleket ber-qarâr bolmay bèş tørt nefer (7) körnemek boza-yı ḥûr-ı bed-reg-i Özbekler 'Ömer Bègni sâde-levḥ tafıp (8) firîfte kılıp. Ḥoḳand Sartıyyeleriğa iğvâ vü fesâd salğalı barıp. (9) Fergānânı pây-mâl kılsa kerek dèp ornıdın turıp öz oğlu (10) Şahruḥ Ḥân tefesiğa bardik kette vü reşîd oğlu erdi mest-(11)ḥvâb yatıpdur uyurdın. 'Ömer Bèg koşığa bardı kim hiç (12) kim yok. Oğlu Şahruḥ Ḥānnı kuçağlap öfûf dèdi kim (13) ey cān-ı peder men ekşer sendin bed-gümānlik kılur erdim ve [70] (1) seni sıkıp tutar erdim ve saña kılaturgen şefkat ü mer(2)ḥametimni aña kılur erdim. Pes Şahruḥ Ḥân atasıdın ruḥşat (3) tiledi ki men barıp ol körünmekni tutup sizni alayınızğa (4) alıp keley dèp. Koşun içidin bir neçe dil-âver ü kâr-âz-(5)müdelerni alıp atlanıp arkasıdın cōnedi ve tîzlik (6) birle qolap kètti. Bol ḥaberni cumhûr u ketteler eşitip ve leşker bî-(7)ser-encām bolıp. Rusya elçiliğiğa yüklegen üç yüz tüye māl (8) ü esbâblarnı koşunğa taḳsîm kılıp bèrüp nidâ kıldur(9)dı kim ey 'asâkir ü koşun men ki 'Âlîm Ḥân men her neme ki kıldım (10)

hayriyet-i fuḳarā vü āsāyiş ü tervīc-i şerī'at dēp kıldım ve her yērdin (11) muşāfırlerni yığıp cem' kılıp 'ünvān bērdim ve pīş-i ceng (12) kıldım. Ehl-i şehri ayadım ve eṭrāf-ı cevānib ü Taşkendni (13) fetih kıldım. Ėmdilikde bir neçe Özbek Sartıyye ser-gerdeleri [71] (1) körünmeklik kılıp. Tācikiyye vü mīr beççelerğa kılgan şefkat (2) ü i'tikādımdın reşk kılıp mendin yüz ögürıpdür. (3) Ėmdilikde nūr-ı çeşmim ve ferzendim Şahrūh Bēgni sizlerğa (4) tafşurdım. Men ḥacc tarafığa çıkıp kētey dēp Taşkend(5)din çıkıptur tēfe yētip ḳondı. Oşol kēçe Özbekiyyeler (6) nüzülğa tüşip Tācikiyye vü mīr beççeler aḥvālidin vāḳıf (7)boldılar. Kördiler kim anlar hem ḥānlarıdın bīzār (8) bolıp 'Ömer Ḥānga til bērūpdürler. Pes Emīr 'Ālīm (9) Ḥān her kēçe her yērga ḳonganda alaydın bir miñ ēkki miñ (10) kişi kaçıp ḡā'ib bolur erdiler. Emīr Kerāvçı (11) alayğa kelgende ādem kem ḳaldı. Kerāvçı Dervāzesini (12) bekitüp Emīrga ḳarap oḳ attılar. Pes Emīrni ba'zı (13) devlet-ḥvāhları 'Ālīm Ḥānnı Ḥocend kirmakını tergīb kıldılar. [72] (1) Çünkim körnemekler Ḥoḳand kirip işini başḳaralmay(2)durlar. Yene sizni ornıyızni arzū kılıp pās-ḥātırıyızni (3) kılırlar. Yene anların tepesiğa baru-mız āḥirü'l-emr devlet ḳaytken (4) erdi. Tedbīr-i kār-gīr bolmay. Kendir Devānī Tēfe КАНДИРṪsi (5) birle alarnı maşlaḥatığa kirmey Yılov ЯЙЛОВṪğa yētüp (6) tüşti. Andın sür'at-i tamām birle Tengidin ötüp Kıızıl Köprükğa (7) yētüp tüştiler. Kördiler kim Köprükni ağızğa sedd bağlap (8) uruşmaḳğa teyyār bolıp turıpdurlar. Bol eṣnāda Bayşüm dēgen (9) bahādır-ı meşhūr atdın yıkılıp öldi. Tamām-ı leşker ü ādemler öz rāy(10)larığa perişān bolıp tarḳadılar. Leşker-i piyāde vü süvāre öz vaṭanlarığa (11) kaçıp kētmaḳda turdılar ammā 'Ālīm Ḥān at üzeside leşker(12)iğa ḳarap refāḳat kılganlarığa 'özr aytup minnet-dār bolıp (13) dēdi kim maḡa bol vāḳı'a öz fi'limdin vuḳū'ğa keldi. Sizler[73](1)din rāzı-men. Her yērga barsaḡlar barıḡlar. Men Ḥoḳandğa (2) kire-men. Eger yētip ölsem fe-bihā vallāh her neme bolsa rāzı-men dēp. (3) Zuhūr Dīvān Begi dēgen birle bir neçe ādemlerni refīḳ ēylep (4) deryā-yı Kencūkdin ötip Çārbāḡ dēgen yērga keldi. Ol yērga kēlge(5)nde refīḳlerini at çarçap yōralmay ḳaldı. Emīr ve Dīvān Begi ēkev(6)leri Altı Ḳuş mevzi'iğa kelip tüştiler. Ol yērde bir körnemek, (7) dıraḡtlar arasındın Emīrni attı. Emīr derḡāl cān be-ḡaḳḳı teslīm (8) kıldı. Dīvān Begi Emīrga oḳ tikip yıkılğan zamān atığa (9) ḳamçı bērip şehrga kirip 'Ömer Ḥān ḡuzūrığa yētüştı. Özini (10) 'Ömer Ḥān ayağığa taşlap 'özr beyān kıldı. 'Ömer Ḥān nevāziş (11)

sayardın şorj ‘Ālīm Hāndın haber soradı. Zuhūr Dīvān Begi aydı kim (12) Cenāb-ı ‘Ālīm Hān ser-gerdeler ve leşkerler ittifākların (13) fehmler öz rızālīki birle sizni hān bolmañıuzğa rāzı [74] (1) bolıp. Ėmdi toğrı Hoqand barıp ükem ‘Ömer Bēgğa hānlıq(2)nı öz rızālīgım birle teslīm kılıp cevāb alıp özim hānkhāh-(3)nişīnlıq kıla-men dēp du‘ā-güylik kıla-men dēp kelip (4) turğan erdi. Men hem Emīrni hizmetidin ayrılmay (5) birge kelüp turgen erdim. Altı Kuş mevzi‘iğa kelüp (6) tüşgenimizğa dıraht-zār içidin bir ādem Emīrni miltıq (7) birle alıp öldürdi degeç ‘Ömer Bēgni peder-āne kılğan (8) şefkati yādığa tüşip. Atası birle anası qabrini orta(9)sığa defn kıldurdı ve Tahūr Kuşbegi baş bolıp (10) Dahme-yi Şāhānga defn kılındı ve libās-ı hūn-ālūdın bāzār(11)dın hālāyık nazarıda alıp ötdiler rahmet-ullahi ‘aleyh.

[75] (1) Saltanat-ı ‘Ömer Hān-ı (2) Cennet-i Mekān

(3) Mesned-i hānlıqğa olturğanıda tārih hicrī 1219 erdi. (4) Vaqti ki ‘Ömer Hān Fergāna muzāfātının hānlıqğa muqarrer (5) boldı. Barça ‘ulemā vü fuzalā vü cumhūr-ı meşāyih-ı ‘azām heme hāş ü (6) ‘ām Cenāb-ı ‘Ömer Hānnı Aq Kigizğa salıp hān köter(7)diler. ‘Ömer Hān kim tabi‘-yi latīf {ü} fehmi zarīf. Fāzıl u fuzalā-yı (8) dost pādīshāh-ı ‘ulemā-perver erdi. Barça ‘ulemā vü fuzalā vü meşāyih (9) ü ser-gerdelerğa öz ahvāllerığa münāsib iltifāt-ı şāh-āne vü ihsān-ı (10) hüsrev-āne libās bērüp. İn‘ām ü ihsān birle ehl-i şehri mesrūr (11) kıldı. Aqvāl-i pendide ve etvār-ı hamīdesi zāhir bolıp. Halk (12) şifte-yi evzā‘ vü aqvālī bolıp medh ü du‘āsığa tillerin [76] (1) açıp ve zulm ü satvet-i sābıkadın hālāş tafip heme āsūde vü (2) ferāğat birlen ahkām-ı şer‘-i şerīf icrāsığa güşiş kılıp (3) mühimmāt-ı ‘askeri terakki tafip. Gulām u kulları ki zulm birle (4) ‘Ālīm Hān algen erdi hemesin öz ekelerığa kaytıp (5) bērüp. Tācikiyye ve Gele Bahādır ve mīr beççeleri ki ‘Ālīm zamānlarıda (6) müruc u uluğ erdiler Sartiyye birle berāber ve şefkat bābıda yek-reng (7) eylep. Muhammed Nūr H‘āce degen Tācikni hediyeçi eylep. Zīnet-penāh (8) Qadī Niyāz Muhammed Tācık vü ‘Abdü’l-bāķī bolar emşāl ādemlerni ümerā-yı Tata(9)rığa dāhil eylep. Narbota Hān nedīmleri kim Qābil Mirzāoghıları (10) ve Ğarīb Dost Yasāvuloğlıların kim ‘Ālīm Hāndın kaçıp (11) Buḡārā kētgen erdi ‘amel-dār eylep. Şahruḡ Hān, ‘Ālīm Hān (12) oğlını katl eylep ‘ālemni tınç ü {bī}-ser-encām kıldı ve ‘Ālīm (13) Hānnı tağayı İrişkulı Beg ve Mü‘min Bēg ve Qaytāķī Bahādırlar [77] (1)

‘ālem ser-encām bolğandın kèyin ‘Ömer Hānnı ortadın köterip (2) Īrīşkulı Begni hān kılmaççı erdiler. Bolarnı maşlahatı(3)dın Receb Kuşbegi vākıf erdi. Çünki Receb Kuşbegi (4) ‘Ālīm Hāndın kaçıp Buḥārā kêtgen erdi. ‘Ömer Hān (5) hān bolğandın eşitip kelgen erdi. Bolarnı (6) maşlahatının içide erdi. Hānga vākı‘a kıldı. Pes (7) ‘Ömer Hān mezkūr Receb Kuşbegi maşlahatı birle Īrīşkulı Beg (8) ve Mü‘min Bèg ve Kaytāķī Bahādırını katl kıldurdı ve Şāhī (9) Kuşbègini Hoḵandğa miñbaşı kıldılar ve bol üç(10)lerini katl kılınğandın soñ cihān-dārılık āyine(11)si şafā tafip pādīşāhlık debdebesi teraḵķī kıldı. (12) 2 yıl Şāhī Kuşbegi Hoḵandğa miñbaşı bolıp turdı. Ba’d (13) Hocendğa ḥākim boldı. Anı ornığa Kāşğarlık Yūsuf Dādḥvāh [78] (1) miñbaşı boldı. Oşbu yıl Yūsuf Dādḥvāh Miñbaşını (2) leşkerbaşı kılıp cünūd-ı nā-ma’dūd birlen Ora Tèpe üstiğa (3) buyurdı. Yūsuf Dādḥvāh Leşkerbaşı Emīrdin ruḥşat alıp (4) sür‘at-i tamām birle Ora Tèpeğa barıp. Ilgar taşlap andın ötüp (5) tört künde Aḵ Bulak OK-BYJIAK’b dègen Semerḵandda (6) min-hūsığa barıp ol yèrdeki èllerni çafıp kelip. Ora Tèpeni teşḥīr (7) èylep fetḥ-i nuşret birlen. Emvāl-i ḡanīmet-i bī-şümār ü esīr-i keşīr alıp (8) katıp Aḵsuğa tüştü ve ol yèrdin āheste cōnep Emīr ‘Ömer Hān (9) ḥizmetiğa yètüp nuşret-firūz birlen āsitānbuylik kıldı. (10) Devletiğa müşerref boldı ve ḡābi’-i ser-güzeşte vü emvāl-i ḡanāyimlerni manzūr-ı (11) nazar-ı Emīr ‘Ömer Hān èylep. Ser-efrāz ü mefḥar boldı. Emīr emr kıldı (12) olçalarını leşkerğa taḵsīm kıldı ve bir neçe zamān leşker ārām aldılar. (13) Ba’d çendin rūz Emīr ‘Ömer Hān Taşkend barıp. ‘Ulemā vü fuḡalā vü [79] (1) meşāyih {ü} ümerā Taşkendğa iḥsān ü in‘āmlar bèrip. Selāmet(2)lıkların soramaḵ ve andın ötip. Deşt-i Kıpçaḵ seyāḥati (3) dir‘iyyet-nevāzlık şīvesi dāmen-ḡīr ḥātır bolıp. (4) Cemī‘ sergerdelerni alıp şevket-i tamām birle ‘āzim-i (5) vilāyet-i Taşkend TaIIIKEHT’b boldılar. Bèş (6) tört kün sür‘at-i tamām birle yörüp dāḥil-i Taşkend (7) boldılar. A’yān-ı devlet ü ümerā {vü} fuḡalā vü ‘ulemā vü meşāyih (8) barçaları Emīr ‘Ömer Hān ‘ulemā vü fuḡalā-perverlıḡın eşitip (9) ārzū-mend erdiler. Bā ān ki hevā be-ḡāyet ısıḵ erdi. Barçaları (10) şehrdin taşḡarı bir neçe mesāfet yèrge kelip istikbāl (11) kıldılar ve muntazır-ı ḡudūm-ı mübārek bolıp turdılar. Vaḡti ki (12) ‘Ömer Hān Taşkendğa yètüp dāḥil boldı barça kāsir ü pāy-ı (13) ḥüsrev-āne vü mülūk-āne bèrip. Zūlm ü te‘addī eşerin ber-hem bèrip [80] (1) bid‘at-i ḡadīmeler münhedim èylep. Bīve-yi bī-çārelerni nevāziş (2) ü şefḡat èylep mülāyim-ḥūylık ve ḥoş-ḥuylik

mu‘āmelesi birle (3) hemeni ser-efrāz kıldı ve rü‘yetğa zulm ü te‘addī kılınğan ādem(4)lerni hāqīkat èylep tafıp siyāset-i pādişāhı(5)ğa mübtelā kıldı. Ümerā-yı Taşkend tartuq ü pīş-keş kıldılar. (6) Emīr Hoqand tarafiga ‘azm kıldı. ‘Āmme-yi fuqarā Çirçik tarafigağaça ‘acz (7) ü inkisār birlen uzatıp du‘ā kılıp kayttılar. Dāhıl-i (8) Hoqand bolıp neçe kündin keyin arada teshīr-i qal‘a-yı Türkistān (9) könlige cāy-gīr bolıp. Yene РАДЖАБ-КУШБИГИ Receb (10) Quşbegini Türkistān barmaqğa nām-ver èylep kıldı. (11) Receb Quşbegi Tācikiyye qoşunu birle Taşkend qoşunu(12)nıñ alıp sür‘at-i tamām birle bir neçe kündin keyin qal‘a-yı (13) Türkistānga barıp. Nısf-ı şebde ‘ayn-ı uyquda qal‘anı **[81]** (1) dīvārın aşıp tüşip. Qal‘anı dervāzelerini açıp (2) kirip qal‘anı musahhır èylep. Barça hūnerine ve emvāllerini (3) taşarruf èylep. Türkistān hākim{i}ni qolğa tüşürüp (4) bir neçe devlet-h‘āhları birle Emīr ‘Ömer Hān hizmetleriğa (5) y{i}berdi ve tevābi‘-yi Türkistānnı özleriğe qaratıp (6) fetḥ ü nuşret birlen Emīr hizmetiğa müşerref boldılar. (7) Türkistānga Şeyḥ Bedel Dādḥ‘āh ki ata babasıdın tartıp (8) Hoqand hānları ve devlet-h‘āhlarıdın erdi hākim kıldı. (9) Emīr ‘Ömer Hān Receb Quşbegini buqılğan cān-sipārlik (10) ve hizmet-i şāyestesige mesrūr bolup mekremet ü (11) merḥamet bī-endāze kıldı. Emīr ‘Ömer Hān ma‘delet-(12)āgāh hoş-rūy u hoş-qadd ve hoş-kelām ü mülāyim-suḥan (13) bī-āzār faşihū‘l-lisān ü melihū‘l-beyān-ı nazm-ı laṭif ü şi‘r-i **[82]** (1) mevzūn ṭab’-ı selīm ü zihn-i müstaḳīm ekesi erdi. Nihāyetde (2) cevād u hoş-in‘ām ü şāhib-i iḥsān erdi. (3) Çünānçı dīvānıda ayta dur: Lem‘a-yı şemşir-i himmetdür şafā-baḥş-ı (4) cihān, lā-cerem inekem bu cevḥerni ‘ayān etti. Emīr lā-cerem (5) Kāffe-yi ‘ulemā vü meşāyih Emīr ‘Ömer Hān Cennet-mekān laqab (6) bērdiler. Emīr ḥaşmet ü afra vü şevket-i mütেকāşire birlen (7) Taşkend vilāyetidin emvāl-i seyyār ve eşkāl-i bī-şümār birlen (8) endek fırsatda dāru’s-salṭanat-ı Hoqandğa dāhıl boldı ve (9) mesned-i salṭanatda qarār taftı. Cülūsını altıncı yılı mescid-i (10) cāmi‘-yi Hoqand ‘imāretiğa iqdām kıldı. Tārīḥ hicrī 1225 erdi (11) bāz cāmi‘-yi zuḥūr-ı ‘ibādeti tārīḥdür ki evvelā bir derece-yi medrese (12) kılmaqçı bolup qadd-i ādem bolğan ḥalde toḥtap qalğan (13) erdi. Ekinçi bu def‘a yene mescid-i cāmi‘ bināsige qadem koydı **[83]** (1) ekki yılda itmāmıka yetti. Hikāyet kılurlar kim mescid-i cāmi‘ni (2) pāy-i dīvārını rāstlap taş koyadurğan ḥalde barça (3) ‘ulemālar ve meşāyihlar yığıldılar. Huşuşen Dāmolla Muḥammed Ya‘kūb (4) Āḥond, Üstād

Gül ve Mevlevî Kābüli ve Sultān Hān Töre-yi Ahrārî (5)ve Qadı ‘Abdü’n-nebî Hān Hātif ve Qadı Qalender ve ğayr hem (6) hāzır erdiler. ‘Ömer Hān cennet-mekān, ekābir-i ‘ulemā ve (7) meşāyih-i ‘azāmğa qarap dēdi kim oşbu meclisde her kişi (8) hālet-i bülügđin tartıp tā oşbu hālğaça kaşden terk-i (9) sünnet kılmağan bolmasa turup qolığa taş alup evvelen qoysun (10) dēdi. Hiç kimdin şadā çıkmadı ‘Ömer Hān hāmd aytup (11) elhamdülillāh bende-yi eşim-i hāl-i bülügđi{n} tartıp tā el-hālğaça (12) kaşden terk-i sünnet kılğan emes erdim dēp qolığa taş (13) alup turdı. Hemedin ğıriv ü girye zāhir boldı. Heme ‘ulemā vü [84] (1) meşāyihler hān-ı cennet-mekān bekā-yı devleti {ve} devām-ı ‘ömri üçün (2) kolların du‘āğa köterdiler. Ziyāde-yi cem‘iyyet erdi. Nāle vü zārı (3) felekğa yetti, heme āmīn dēdiler. Havā ğāyetde düş erdi. Yek-pāre (4) bulut peydā bolıp. Endek yamğur suyulap turdı. Eşer-i icābet-i (5) du‘ādur dēdiler. ‘Ömer Hānnı YMAP-XAHb cülüsini (6) onunçı yılı erdi Ora Tēpe hākimi birle Hoğand ser-gerdeleri ara(7)larıda muhāşamet ü nā-ittifāklık peydā bolıp turgen hālde (8) Semerkand Hıtāy Qıpçaqları КИПЧАКІЯ ve Qaraqalfaqdın (9) Emīr-i ‘adālet taħmīr-i ‘arīza keldi kim cihān-penāha bizlerni hālimiz(10)ğa recm èylep. Dizzaħ Tēfesiga kelseler Tācikistān bu qulları (11) devletiğa müşerref bolıp. Zūlm ü bī-dāddın qutulsek (12) dēp. Emīr-i şāhib-i tedbīr kelgen ādemlerğa libās-ı pādīşāhāne (13) bērup. Kuş ta‘yin èylep. A‘yān-ı memleketni cem‘ [85] (1) kılıp hatt-ı İlātiyye ve Qıpçaqiyye {ve} Semerkandnı ortağa taşlap (2) maşlahat kıldılar. Tamām-ı devlet-h‘āhlar mażmūn-ı ‘arīzadın (3) vākıf bolıp ‘arz kıldılar ki cihān-penāha mażlūmlar (4) dādığa yētmek ve alarnı başlarıdın zūlmni def kılmaq (5) vācib ü zarūrdur. Her memleketdin қоşун cem‘ kılıp. (6) Cumhūr-ı Gele Bahādırlarnı mükemmel ü müsellaħ èylep. ‘Aleml-i nuşret-(7)peyker-i alayğa cem‘ kılıp ‘inān-ı ‘azīmetni Dizzaħ tarafığa ‘atf (8) kılmaq lāzımdur dēp. Pes Hān-ı Hāzret cem‘-i leşkerni cem‘ (9) bolmağığa fermān kıldılar. Derhāl tof tof peydā boldılar. (10) Şağır ü kebīr sūre-yi Feth okup fātiħa bērdiler. Hān-ı ‘azīm‘ü-ş-(11)şān Qoşköfrükğa çıkıp andın ötüp Bēş Arıq(12)ğa barıp. Andın ötüp Kān-i Bādām Quruğığa yētüp qondı. (13) Törtünçi küni Qaraqçı Qum КАРАКЧИИ-КУМЪğa qondılar. [86] (1) 5nçi kün Hocendğa yētüp qondılar. Ol yerde 3 kün ārām aldılar. (2) Ba’d cōnep Qoştēgürmen kelip qondılar. Ol yerde Beg(3)lerbegi birle Taşkend қоşунı ve Deşt-i Qıpçaqiyye қоşунı kelip (4) қоşuldılar. Mecmū-yı‘ ümerā vü küberālar cem‘ bolıp ‘arz kıldılar (5) kim cihān-penāha el-hāl Ora Tēpe ki bizlerğa yād u nā-āşinādur. (6) Yolda taşlap

Dizzaḥ ötmek kandaḡ bolur eken? Evvel (7) Ora Tèpeni musaḥḥar èylep ba'd ez ān Dizzaḥ ötsek dèp. (8) Ammā Emīr 'Ömer Ḥān-ı 'ālī-himmet Ora Tèpeni nazarığa èylemey. (9) Bī-ābā Dizzaḥ tarafiga ötüp kètti. Emīr-i cihān-gīr özleri bolar(10)nı tefeleriğa kelgenin fehmlèp kemāl-i şādlig ve ḥursendlig(11)laridin. Barça İlātiyye-yi Semerkand ve Dizzaḥ tartuḡ turmaḡları (12) birle çıkıp Emīrni kördiler ve du'ā kıldılar ve ol yerdin (13) tā Semerkand Dervāzesiğa çaḡapavıl yiberip. Ḥān-ı vālā-şān **[87]** (1) özleri Dizzaḥ Tefesiğa kondı. Dizzaḡnı muḥāşara kıldı. Tā müddet-i (2) kırk künḡaḡa ol yerde tevābi'āt-ı Semerkand ve İlātiyye Dizzaḡnı (3) ketteleriğa in'ām bèrip ser-efrāz kılup turdılar. Dizzaḡ (4) Qal'ası nihāyet müstaḥkem ü bülend erdi. Emīr-i Buḡārādın (5) qorqıp muḥkem ḡamalıp turdılar. Bu ešnāda şehir-i (6) Ḥān ḡākimi Neceb Cilāvdār ki Emīrni ḡaş ḡulāmı (7) erdi. Oḡa uçdı ve yene bir neçe kettelerdin qal'age (8) yügürgende nā-būd boldı. Emīr-i cihān-gīr bī-dimāḡ bolup (9) qayttılar. Toḡrı Ora Tèpe tefesiğa kelüp bir kün toḡtap. (10) Altı künde dārū'l-emāret-i Ḥoḡandḡa dāḡil boldılar. Heme ser-(11)gerdeler ve sipāhlara ruḡşat bèrdi. Cülūsını (12) toḡuzıncı yılı Ora Tèpe ḡākimi Maḡmūd Ḥān Töre-yi Aḡrārī Emīr-i (13) Buḡārā i'āneti birle Ora Tèpeḡa ḡākim erdi. Emīrū'l-müslimīn 'Ömer **[88]** (1) Ḥānḡa tarḡ-ı ittiḡād ü yek-renglik peydā kıldı. Çünki merd-i fāzıl (2) u dānā erdi. Ḡā'ibāne Emīr 'Ömer Ḥān evşāfin eşitüp. (3) Āşinā bolmaḡ hem-nişin ü hem-şoḡbetlik ārzūsıda zımnen (4) ḡaṡṡ yazup teklīf kıldı. Emīr bu ḡaberdin ferruḡ-mend ü (5) ḡursend bolup ḡoşun cem' bolmaḡḡa fermān kıldı. (6) Endek fırsatda eṡrāf ü eknāfdın ḡoşun cem' bolup (7) Erzīk Tèpeḡa yıḡıldılar. Emīrū'l-müslimīn 'Ömer Ḥān (8) ḡūrşid-i cihān-tāb dek be-ḡaşmet-i tamām müddet-i altı (9) künde Ora Tèpeḡa yetüp kondılar. Maḡmūd Ḥān Töre-yi (10) Aḡrārī evşāf-ı ḡamīde-yi Emīrū'l-müslimīnni eşitüp (11) kemāl-i şevḡ birlen ārzū-yı iştıyāḡde erdi. Emīr (12) 'Ömer Ḥān maḡrem-i ḡaşlarıdın bir èkki nefernı elçi èylep (13) Ora Tèpeḡa kirḡüzdi. Maḡmūd Ḥān Töre elçini **[89]** (1) müdde'āsın bi'l-'ayn ü a'rās ḡabül èylep. Qal'a-yı (2) Ora Tèpedin ḡaş ādemleri ve Ora Tèpe ketteleri birlen (3) çıkup. Emīrū'l-müslimīnni kördi. Ān heme tartuḡ (4) ve peş-keş ü tuḡfe vü hedāyā alup çıkdı kim 'adeddin (5) taşḡarı erdi ve Ora Tèpe ehl-i şaḡīr ü kebīr pīş-(6)vāz çıkup Emīrni şehirḡa teklīf kıldılar. Ammā Emīrni (7) eṡrāfıda on miḡ mergen miltıḡ-endāz ihāṡa kılup (8) turar erdi. Tamām-ı ḡaşmet birlen şehirḡa dāḡil (9) boldılar. Ammā Aḡrārī

Hān Töre nihāyet firūtenī vü tevāzu‘ (10) birlen mu‘āmele kıldı. Emīr gūyā ki öz ükesi dek (11) kuçağlap körüşüp ta‘zīm ü ihtirāmın becā keltür(12)di. Heme sergerdeler öz cāylarıda qarār taftılar. (13) Ahrārī Hān Töre fāzıl-ı şā‘ir, hoş-tab‘, şirīn-kelem [90] (1) erdi. Emīr şöhetigā münāsib ü yek-renk boldılar. Emīr-(2)ü’l-müslimīn Ahrārī Hān Töreni kemāl {ve} yahşı körgenligidin (3) Merginān hākimlikigā ta‘yīn eylep. Ornigā özi (4) ihtiyārı birle hāş ādemleridin birini hākim eylep. (5) Receb Kuşbegini alaygā koyup. Maḥmūd Hān Töreni (6) özi birle hem-nişin ü hem-şöhet eylep alup Hoḳand(7)gā qayttı. Endek zamāndın kēyin Muhammed Raḥīm Atalığ degen (8) Kulike evlād<d>ıdın cimā‘-ı Yüzlerni {ve} mīr cimā‘sıdın bir neçe(9)lerini ittifākları birle koşun cem‘lep Ora Tēpegā kirüp. (10) Receb Kuşbegidin erkni taleb kıldı. Receb (11) Kuşbegi kördi kim İlātiyye bi’l-ittifāk cem‘ bolupdurlar (12) bir ekki kün cengni bahāne eylep. ‘Ākıbet erkni hālī (13) eylep Hoḳandgā qayttı. Oşbu vechdin Receb Kuşbegi[91](1)din Emīr endek āzürde-hātır boldı. Çünki sipāhlar gümān (2) kıldılar kim Muhammed Raḥīm Atalığ birlen Receb Kuşbegi Buḥārāda āşinā (3) vü hem-haber eken ittihād aralarında bar eken bol sebebdin (4) Ora Tēpeni bī-ceng ü cidāl bērup keldi dep şöhet (5) kıldıdurlar. Vāki‘ hem şundağ eken Emīrū’l-müslimīn (6) ‘Ömer Hān cülüsını onunçı yılı erdi. Ėr Nazar Dīvān(7)begini Töre Kuḡangā hākim eylep Receb Kuşbegini (8) hem-rāh eylep yüberdi. Arḳasıdın kişi yüberip (9) Receb Kuşbegini katl eylep cesedini deryāgā taşla(10)dılar. Cülüsını on birinçi yılı ‘Ālim Hān-ı merḥūm kızını (11) Maḥmūd Hān Töre-yi Ahrārī oğligā ‘aḳd ü nikāh kıldı. Cülü(12)sını on ekkinçi yılı Bāzārkulı Mihter ki ḡulām-ı hāş {u} enīs (13) celīs-i ‘Ömer Hān erdi. Ekşer hükümet dāru’s-saltānata oşbu [92] (1) Mihterkulıda erdi. İsfere Dervāzeside havlı kılup (2) ‘imāret eylep Emīrū’l-müslimīnni teklif-i ziyāfet (3) eylep. Havlısıdın tā orda dervāzesigāca kem-h‘āb(4)dın pāy-endāz salup Emīr başıdın tılā vü teḡ nişār (5) eylep. Şehrni ehl-i nidā eylep ziyāfet kıldı. Barça (6) meşāyih-i ‘izām ve ‘ulemā-yı kirāmigā libās-ı ḳāzırılar bērdi. (7) Emīr h‘āhladı kim bir neçe kün oşol yanı ‘imāretde tur(8)gay. Emīr mizācigā bī-tāblıḳ bolup rüz-be-rüz (9) ziyādelendi. Nā-çār erkigā bardı. Erkde bī-tāb(10)liki ziyāde bolup dāru’l-beḳāgā riḡlet kıldı. (11) Nāle vü fiḡān-ı ehl-i Hoḳand felekigā yētdi. Zīrā ki ‘aşırda (12) Hoḳand ‘alem-ābād bolup.

Büleğā' vü fuḫalā ve ehl-i dāniş (13) ü şu'arā eṭrāf-ı 'ālemdin cem' bolup fīrdevs yañlıĝ bolĝan erdi.

[93] (1) 'Ömer Hān Hem-'Aşrları

(2) Çünānçı hem-şoĝbet ü enīs {ü} celīsleri cümlesidin (3) Zākır H̄vāce İşān Şeyhü'l-İslām ve Mevlevī Nemengānī (4) ve Dāmolla Mīrzā Kaḏī Kelān ve Dāmolla Mü'min Cān-ı merḫūm (5) ve Hāzret-i Dāmolla 'Abdü'l-kerīm-i merḫūmī ve Hāzret-i Dāmolla-Zāde-yi (6) merḫūm ve Hāzret-i Mevlevī Kābülī ve Hāzret-i Dāmolla 'Arif (7) Pisketī ve Vālī Maḥdūm Hāmām ve ĝayr hem men 'ulemāü'l-'izām (8) barçaları ḫāzır erdiler. Ol vaḫtde Buḫārāda (9) Emīr Hāydar Mīr Şāh Murād Hān oĝlı pādīşāh erdi. (10) İshāk Töre Ögey Sultān Töre-yi Aḫrārī Ma'sūm (11) Hān Töre A'zamī ki Emīrū'l-müslimīn 'Ömer Hān hemşīresi (12) Āfitāb Ayimni şevheri erdi. Cenāb-ı Töre H̄vāce-yi ḫ̄vāce-keḫān **[94]** (1) ve Cihān-ĝīr Töre {ve} Seyyid Āfāk bu 'ālī-nesebler hem-nişin ü hem-şoĝbet-i (2) Emīrū'l-müslimīn erdiler. Heme vaḫt şoĝbet-i 'ulemā vü fuḫalā vü şu'arālar bir(3)len erdi. Evşāf-ı ḫāmīde-yi 'Ömer Hān-ı cennet-mekānnı aḫvālī muḫtaşar (4) kılındı ve ĝerne 'alā-ḫide bir kitāb bolur erdi. Çünānçı mecmū'atū's-şu'arādın (5) bilse boladur pes cülūsını 12nçı yılı erdi. Cesed-i mübārek (6) ve laṭīf-i Emīrū'l-müslimīnni Daḫme-yi Şāhān-ı Hoḫandĝa ĝenc dek (7) ḫākĝa pinḫān kıldılar. Emīr 'Ömer {H}ān şeh-i pāk-i dīn ki mey-i bū dek (8) 'Ömer-i şāḫīb-kırān.

(9) Saltanat-ı Muḫammed 'Alī Hān

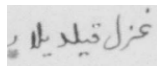
(10) МОГАМЕДЪ-АЛИ-ХАНЪ

(11) « УМАР-ХАНОВЪ »

[95] (1) Ba'd ez-i vefāt-ı Emīrū'l-müslimīn cumhūr-ı a'yān-ı devlet ve erkān-ı saltanat (2) Muḫammed 'Alī Hān bī-mesned-ḫānıĝa münāsib körip. Bi'l-ittifāk meşāyiḫ (3) ü 'ulemā {vü} fuḫalā Aḫ Kigizĝa salıp ḫān köterdiler. Çünki Emīr (4) 'Ömer Hānnı veled erişdi ya'nī kette oĝlı erdiler. 14 yaşar (5) erdi el-kışsa tāriḫ hicrini 1239nçı yılı Muḫammed 'Alī Hānnı (6) küz faşlıda mesned-i ḫükümranlıĝa ötkuzdılar. Koy yılı erdi. (7) Cülūsını 2nçı yılı İshāk Töre Ay Çöçök Ayimni oĝlı (8) erdi ve 'Ömer Hānnı cayyānı ve Muḫammed 'Alī Hānnı 'ammi-zādesi erdi (9) Töre

Ƙurğangā hākīm ēylep. ТЮРЯ-КУРГАНЪ Nemengānnı (10) aña tafşurdılar. Cülūsını 3nçi yılı İshāk Töreni nā-hemvār-(11)likiden hükümettin ‘azl ēylep Buḥārāğa iḥrāc kıldılar. (12) Oşol yılda Yūsuf Miñbaşını Merğınāngā hākīm kıldılar (13) ve Hākḵ Ƙulı Begni Hoḵandğa Miñbaşı kıldılar oşbu yılda Cenāb-ı [96] (1) Şāḥib Zāde dārū’l-emāret-i Hoḵandğa vefāt boldılar. Tārīḥ 1242 (2) erdi. Cülūsını 4nci yılı Ma’sūm Hān Töre ki Āfitāb Ayım (3) hemşire-yi ‘Ömer Hānnı küyevi erdi Hoḵanddın iḥrāc kıldılar. (4) Cülūsını 5nci yılı Yūsuf Miñbaşını Merğınān hākimlikidin (5) ‘azl⁵ kıldılar ve ḥaccğa çıkardılar. Yolda vefāt taftı. Cülūsını (6) 6ncı yılı Āfitāb Ayım dārū’l-beḳāğa riḥlet kıldılar cülūsını (7) 7nci yılı Ēr Nazar Dīvānbeḡi ve Hūşvaḳt Ƙuşbeḡi Yüzlerni (8) ḳatlı kıldılar. Cülūsını 8nçi yılı ‘İsā Dādḥvāh Andicān(9)nı ИСА-ДАТХА Hoḵandğa Mihter kıldılar. Ulāv-(10)pulī deḡen bid‘atni ‘İsā Dādḥvāh-ı mezkūr peydā kıldı. (11) Tārīḥ 1246da el-hāl Hoḵand sāynı lebide binā bo(12)lgen medrese ki Medrese-yi Hān dēdürler binā kıldı (13) ve yene oşbu yılda Cihān-gīr Hān Töre Seyyid Āfākī neçe miñ [97] (1) ādem birlen Özbek ve Kāşḡarī bolıp. Hoḵanddın (2) ḳaçıp çıkıp Kāşḡar taraḑığa ḡazāt dēp cōnep (3) kētti. Hān bī-ḡaber ḳaldı. Cülūsını 10nçi yılı ‘İsā Dādḥvāh (4) Hoḵanddın ḳaçıp Kāşḡar kētti ve ḡazāt dēp Kāşḡar(5)ğa dāḡil boldı. Cihān-gīr Töreni Külbāḡ КҮЛ-БАḒ(6)nı muḡāşarasığa teklīf kıldı. Cülūsını 12nci yılı Muḡammed (7) ‘Alī Hān ārzū-yı ḡazāt ḳılup debdebe vū ḡışm birlen (8) Kāşḡar bardı. Külbāḡ henüz feth bolḡan yok erdi. (9) Cihān-gīr Töre neçe miñ ādem birlen istikbāl ēylep at tēfe(10)side birbirleri birlen kōrişip. Muḡammed ‘Alī Hānnı bir bāḡ-ı (11) ḡoş-hevāğa tüşürdi. 2nci kün Kāşḡar ḳoşunınıñ (12) yırak ḳılıp Hoḵanddın bargaḡen Gele Bahādırlarğa Kāşḡarğa (13) yügürüp Külbāḡğa at ḳoymaḡğa icāzet bērdi. [98] (1) Ol kün ān-heme tereddüd ü cüst-cū kıldılar ve ḳal‘a astıḡa dārū (2) cāylap ot bērdiler. Ḳal‘a-yı Külbāḡ köp ḳalın ve muḡkem (3) eken yıḳılmadı. Köp ādem şehīd boldı. Egerçi ba’zı raḡne (4) bolgen cāydın leşker içkeri kirdiler ammā Hıṭāy (5) КИТАЙДЫлар sürüp çıkdılar. Ƙorḡanda (6) cezā’il ü tof köp eken köp müsliḡmānlar şehīd (7) boldılar. Kēç boldı yene ḡān ḳayıp ḳoşḡa tüşti. (8) Üç tōrt kün turıp ḡān Hoḵandğa ḳayttı ve Cihān-gīr (9) Tōreḡa fātiḡa bērdi. Cülūsını 12nci yılı Hıṭāy

⁵ Metinde *ḡazel/ḡazal* biçiminde yazılmıştır.

Cihān-gīr (10) Töreni seyr kılıp Çīn tarafiga ПЕКІНЪ yiberdi (11) ve neçe miñ fuḡarālar bī-vaṭan bolıp Andicānga ḡaçıp (12) çıqdılar. Cülūsını 13nçi yılı Ora Tēpe fethi müyesser boldı. (13) Cülūsını 14nçi yılı ‘Abdu’r-raḡman Şerbet-dār birlen Dāmolla **[99]** (1) Ėr Nazār Ėlçini neçe ādemler birlen Rūm ТУРДІЯ ya’nī (2) Türkiyye pādişāhı Sultān Maḡmūd Hānga elçilikğa nām-(3)zed kılıp hedāyā vü tuḡfe {vü} pīş-keş birle yiberdi. Cülūsını (4) 15nçi yılı elçiler ‘izzet-i tamām birle hedāyā vü ‘amel ü nişān alıp (5) keldiler. Yolda ‘Abdu’r-raḡman Şerber-dār vefāt kıldı. (6) Dāmolla Ėr Nazār Ėlçi ança körgeñ ve eşitgenlerin beyān kıldı. (7) Cülūsını 16ncı yılı be-cihete-yi ḡazāt leşker-i bī-kerān birle Kāşğarğa (8) ‘āzim bolıp. Oşğa tüşdi üç kün ol yérde turıp (9) dem alıp. Ümerā vü ser-gerdeler birle maşlahat kıldılar. (10) Hoḡand ekābirleri ḡānnı bu seferdin men’ kıldılar. Haḡḡ (11) Ḳulı Miñbaşı birlen Muḡammed Şerīf Atalıḡnı serdār-ı leşker (12) kılıp. Bī-kerān ‘asker birlen Kāşğarğa Fātiḡa bérüp (13) cönettiler. Ŗzi devlet-i tamām birlen çıkıp Andicānga **[100]** (1) АНДИЖАНЪ kelip. Andın Merḡinān ve şehr-i ḡānlarda (2) 15 kün turıp dāḡil-i Hoḡand boldı ve Haḡḡ Ḳulı Miñbaşı (3) Oşdın çıkıp 5 künde Hıṡāy ḡaravil-ḡānesiḡa (4) yétte. Ḳaravil-ḡāneni yügürüp aldı. Ėrtesi eşitti kim (5) on miñ Hıṡāy ve Ḳalmaq cezā’il {ü} tof birle Kāşğar(6)dın çıkıp kelip ḡoşun alaynı tüşdi dēp. (7) Leşker-i İslām köp erdi. Çehār taraḡdın at ḡoyup (8) yügürüp aralaşıp kētüp barçasın dem-tiḡdin ötkez(9)diler ve ba’zılarını esīr kılıp alıp. Ėrtesi Hıṡāydın (10) tüşgen esliḡa vü esbāb ve cezā’il {ü} toflarnı ve bendī(11)lerni baḡlap ve Ḳalmaq kemānlarnı birle Tundī ‘Ināḡ birle Hoḡand(12)ḡa Muḡammed ‘Alī Ḥān ḡizmetiḡa yiberdiler. Ŗzi Kāşğarğa dāḡil (13) boldı. Muḡammed ‘Alī Ḥān def‘aten ol uruşḡa bargenide ki **[101]** (1) Külbāḡnı Hıṡāylar füsün ēylep. Şehrdin bir baş mesāfet(2)ḡa yañı Külbāḡ kılıp. Dīvārını bülend ü ḡalınlıḡnı miḡdār (3) 15 gez kılıp hemeleri içiḡa kirip ḡamalıp algen erdiler. (4) Haḡḡ Ḳulı Miñbaşı Ŗzi Kāşğarğa kirip barça a’yān-ı vilāyet-i (5) ‘ulemā vü fuṡalāḡa libās ü in‘ām bérüp. Bir cāyḡa nüzül kıldı. (6) Ėrtesi cünūd-ı nā-ma’dūd birlen Külbāḡnı muḡāşara kıldılar. (7) Rū-be-rūsıḡa çep basıp ḡandek ḡazıp tegidin teşüp (8) dārū ḡoydılar. Hıṡāylar ḡal’a üstidin turıp yamḡur (9) dek cezā’il {ü} tof ü miltıḡ birlen ok yaḡdurdılar. Yek-pāre (10) Hıṡāy dervāze-yi Külbāḡnı açıp çıkup çepdeki sipāh(11)lar ve iş kılup turgen ‘askerler tēfesiḡa Ŗzini (12) urdı. Köp ādemni şehīd kıldı. Haḡḡ Ḳulı Miñbaşı (13) bir Gele Bahādırlarḡa Fātiḡa bérdi at ḡoydılar. Ān-heme ceng **[102]** (1) ü süriş boldı kim çıkḡan

Hıtāylardın az kaldı kaçıp (2) yine Külbāğğa kirip kamlaldılar. Êrtesi elçi kirgüzdiler (3) kim egerde müslimānlarğa cebr ü sitem kılmasa tınç tursa bizler(4)ğa itā‘at kılma kayta-mız dēp. Hıtāyların kettesi (5) cān u dil birlen qabūl kılup. Köp hedāyā vü pīş-keş (6) çıkarıp yaraştı. Külbāğdın çıkıp āştī kıldılar. (7) Hakk Kulı Miñbaşı Külbāğdın kaytıp Kāşğarğa keldiler. (8) Ba‘zı hevā-ḥvāh-ı Hoqand fuqaralarını kımmetü alıp endek fırsatda (9) Hoqandğa dāhil boldılar. KOKAHDЪ Çunki Hakk Kulı (10) Miñbaşı Hoqand qoşunı gāzāt kētgeniniñ fehmlēp (11) Muhammed Raḥīm Atalık yaz vaktiñi gānimet fehmlēp Ora Tēpe(12)ni içige kirip Şālih H‘āce-yi Şudūr birlen birgeleşip (13) yōrişni taşarruf kılmaq bolıp erdi. Ol vaktde Şāhī [103] (1) Kuşbegi hākim-i Ora Tēpe erdi. Şālih H‘āce-yi Şudūr āheste Şāhī Kuşbēgi(2)ni āgāh kılıp. Êrk bir neçe yüz mergen birlen Şālih H‘āce-yi Şudūr havlı(3)sını kamaş urap dīvārlar taşıp miltıq birlen Muhammed Raḥīm (4) Atalıgıñı atıp öldürdiler. Başını kesüp Hoqandğa yiberdiler. (5) Bu Ora Tēpeni bī-ser-encāmlikini eşitip Hakk Kulı Miñbaşı Kāşğar(6)dın kaytken eken. Bol toğrıda Hakk Kulı Miñbaşı Muhammed ‘Alī Hān(7)ğa dēdi kim cihān-penāha aşılda lāzım şol erdi ki her yurt(8)nı alğanda öz hākimni ser-efrāz ēylep ornığa yañılap (9) taşurgende ērte dil mülāzım bolıp tınç turar erdi. Cānıñız (10) Şāhī Kuşbegini hākim kıldıñız bu ḥādişe boldı dēgen. (11) Söziñi Şāhī Kuşbegi eşitip Hakk Kulı Beg Miñbaşı (12) birlen nā-āşinā boldı. Aralarıda ḥuşūmet vāqı‘ boldı. (13) Cülūsını 17nçi yılı Hakk Kulı Miñbaşı maqtūl boldı ve Qarategin [104] (1) KAPA-ТИГИНЪ Dervāzesi bu yılda fetḥ boldı ve Şāhī (2) Kuşbegi vālī bolıp cōnedi ve H‘āce Kuşbegini bu yılda Haccğa badrağa (3) kılıp çıkardı ve bu yılda ya‘nī cülūsını 17nci yılı Buḥārā(4)dın kelgen cāsūs ya‘nī tılçı Muhammed ‘Alī Hānnı envā‘ kabāyih (5) birle müttehim ēylep Emīrğa vāqı‘a kıldı ve fitne hem bu yılda vāqı‘ (6) boldı ve yışkağa qal‘a kılıp ilgar qoyuldı ve oşbu (7) yıl Emīr ol qal‘anı vīrān kıldı. Ilgarlar kaçıp keldi. Cülūsını (8) 18nci yılı Emīr-i Buḥārā ЭМИР-БУХАРСКИЙ qoşun (9) kılıp Yām ve Zāmin üstige yiberdi ve özi hem keldi. (10) Muhammed Şerīf Atalıkñı emīr-i leşker kılıp Taşkend qoşunı (11) birle Zāmiñğa yiberildi. Ol yerde Emīr birle elçileşip (12) Muhammed Şerīf Atalık şulḥ birlen kayttı. Oşbu yıl İşān Şāhib (13) Muhammed ‘Alī Hāndın āzār tafip cevāb alıp haccğa çıkıp [105] (1) kētti. Tārīḥ 1261 erdi. Haccdın kaytıp kelip yine haccge arada (2) kılıp çıkıp kētiler. Yene kaytıp hacc kılıp keldiler. (3) Bol def‘a ehl-i

vilāyet ü Muḥammed ‘Alī Hān koymay. Hoḳandda turgüzip (4) ‘izzet ü ihtirām birlen tohtatdılar. Cülūsını 19nçı yılı Emīr-i Buḥārā (5) leşker-i bī-kerān birlen Hoḳand ḳaşdıda cönepdür degen ḥaber (6) kelgende Muḥammed ‘Alī Hān Muḥammed Şerīf Atalıkını emīr-i leşker èylep. Özi (7) bir hefte këyin Hocend Tefesiḡa bardı. Oşol küni Emīr-i Buḥārā ḳoşunı (8) Ora Têpe üstiḡa keldi. Cengḡa muḳayyed boldılar. Hoḳand ḳoşunı(9)nıñ bālā-destlikini Emīrḡa ‘arz kıldılar. Nazar kılmay (10) cengḡa başladılar. ‘Ayn-ı cidāl ü soḳuş vaḳtinde Emīr özi (11) ḳoşun-ı bī-kerān birle Ora Têpeḡa yetti. Çünki Emīr birle ḳoşun (12) köp erdi Hoḳand ḳoşunıḡa şikest vāḳi‘ boldı. Ba’zı (13) kette ser-gerde ve Muḥammed Şerīf Atalık Mangıtiyye yolıḡa tüşdi ve heme **[106]** (1) ḳoşun çadır ü paltarlarını taşlap ḳaçtılar. Şām vaḳtinde Muḥammed ‘Alī (2) Hān turgan Yanı Hocendḡa keldiler. Ekşer ḳoşun bī-icāzet-i ḥān Hoḳand (3) taraḡıḡa cönediler. Barça ketteler çünānçı ḥākim-i Taşkend ve Leşker Ḳuşbegi (4) ve Seyyid Ḳuşbegi ve Bahādır Ḳuşbegi ve ser-gerdeler vāḳı‘a-yı şikest(5)ni ḥānḡa ma‘lūm èylep. Ol keçe turup Leşker Ḳuşbegi Taşkend(6)ḡa ḳayttı. Hān özi Hocend kirdi. Oşol kün Emīrdin elçi keldi (7) ve ayttılar kim Emīr-i Buḥārā Muḥammed ‘Alī Hānnı körmekni taleb kıladur (8) dediler. Ba’zı ketteler körseler boladur kette pādīşāhdur (9) elbette körüşüp iltifāt èylep ḳaytup kêtse kerek(10)dür dediler. Ammā Gele Bahādırlar ve Ferfer Yüzbaşı ve Ferḥer Bahādır (11) ve barça ‘askeriyyeḡa ma‘ḳūl bolmadı. Muḥammed ‘Alī Hān ḥavf u serā(12)sīmeḡa tüşüp Hoḳandḡa ḳaytar. Āḥirü’l-emr oḡlı Muḥammed Emīn Hān (13) ki reşīd-i şāḥib-kemāl erdi hediye vü pīş-keş ve tartuḳ birlen **[107]** (1) Emīr ḥizmetiḡa yüberdi. Emīr nevāziş-i bisyār èylep. Hocend kelip (2) tā muḥarremḡaça körüp elçini cevāb bërüp ḳaytardı ve Muḥammed Emīn Hān(3)ḡa libās-ı fāḥire bërüp atası taraḡıḡa ‘āzim èyledi. Özi üç (4) tört kün Hocendde turup. Sultān Maḥmūd Hān ki Ögey ‘İsā (5) Muḥammed ‘Alī Hān Hocendḡa ḥākim èylep yaraşup ḳaytup Buḥārā(6)ḡa ketti. Emīr kêtgendin këyin Muḥammed ‘Alī Hān anası Hocend kelüp. (7) Kіçik oḡlı Sultān Maḥmūd Hānnı eke(y)i Muḥammed ‘Alī Hān birle (8) yaraşturup. Sultān Maḥmūd Hānnı Taşkendḡa ḥākim èylep (9) özi Hoḳand ketti. Līkin rüz-be-rüz Muḥammed ‘Alī Hān tenezzülḡa tüşüp (10) muḥālefet her cānibdin peydā boldı. Çünki Muḥammed ‘Alī Hān fışḳ (11)u fücūr ü ḥilāf-ı şer‘ işlerḡa ḳadem ḳoydı ve nā-

şāyeste iş(12)ler zühürğa keldi. Binā-ber-īn heme ser-gerdeler bī-dil bolup muntazır-ı (13) vaqt turdılar. ‘Ākıbetü’l-emr Buḥārāğa zımnem ādem yüberüp **[108]** (1) teklīf kıldılar. Cülūsını yegirminci yılı faşl-ı ‘aḳrebde Emīr (2) Buḥārādın çıqup vaqt-i nāzik ü savıḳ üçün Maḥremdin (3) qayttı. Cülūsını yegirme birinci yılı bahār mevsümide Emīr-i Buḥārā leşker-i (4) bī-kerān kıl kuyruk ü el-amān bolup telātūf birle Bēş (5) Arıḳğa kelüp tüşdi. Sultān Maḥmūd қоşun-ı Taşkend (6) birle Hoḳand kirdi. Emīr Naymīnçeğa kelüp tüşdi. Hoḳandnı gūyā ki (7) at ḳamalı kıldı. Bir hefte şehrni muḥāşara kıldı. Fuḳarā-yı Hoḳand (8) bildiler kim kettelerni vü sipāhlarnı cengğa tābları yoḳ. Bā ān ki (9) Hoḳandnı ḳorğanı ve ḥandeki yoḳ erdi tā bir hefteğaça uruş kılup (10) āḥirü’l-emr Mangıtiyye el-amānı köplikiden ‘āciz kelüp perā(11)kende bolup ḳaçtılar ve ba’zı Hoḳand etrāfnı ḳışlaḳ(12)larını eli hem el-amān-ı Buḥārāğa қоşuldı. Emīr-i Buḥārā қоşunı (13) basup Hoḳandğa kirdi. Hoḳand Gele Bahādırları tā Medrese-yi Hān**[109]**(1)ğaça neçe yerde uruş kılup. Mangıtiyyedin köp ādem ölüp Sultān (2) Maḥmūd Hān birlen Muḥammed ‘Alī Hān ḳaçıp çıqdılar. Emīr ḡulgule-yi tamām (3) birlen Hoḳand kirdi. 4 sā’at Hoḳandnı talan {u} tārāc kıldı. (4) Hatta ki mescidlerni cāy-namāzı hem ḳalmadı. Hemesini tilep aldılar. (5) 4 sā’atdin kēyin Emīr-i Buḥārā āmiri birle tārāc basıldı. Emīr-i (6) Buḥārā ЭМИР-БУХАРА Muḥammed ‘Alī Hān vālidesi birle bir neçe (7) ḥavf-şūret çiraylik perī-çehre ḥātūnlarnı ḳatlı kıldılar (8) ve Muḥammed ‘Alī Hānnı bir neçe devlet-ḥ’āhlarnı ve 14 yaşar Muḥammed Emīn Beg (9) dēgen oḳlını şehīd kıldı ve Hoḳand ümerā vü ‘ulemā vü fuḳalāları kim (10) neçend yıllardın beri Hoḳandda müte’ehhil erdiler bala ḳaḳaları birlen aḳ-(11)üylük kılıp Buḥārāğa cönetdi ve Muḥammed ‘Alī Hānnı hem Merḡinān (12) tarafdın tutıp keldiler. Derḥāl küydürdi ve külini āsmān(13)ğa saçdı ve Hoḳanddaḡı tof u miltıḳ u esbāb-ı cengni **[110]** (1) hemesin Buḥārāğa yiberdi. Ba’zı ḳalğan ‘ulemā vü şu’arā-yı (2) zamānlar Muḥammed ‘Alī Hān vefātığa tāriḥ üçün (3) «Hān Şehīd Merḡūm» kelimelerni taftılar 1258 (4) erdi. Ma’lūm olḡay kim Hān-ı Şehīd-i Merḡūmdın rū-yı vefā (5) müstahrec bolur mecmū’-yı mışra’ boldur (6) mışra’ (7) Hān-ı Şehīd-i Merḡūm rū-yı vefā-nedīde (8) 1258 (9) ve fuḳarā-yı Hoḳand ü ehl-i şehr ‘üryān u giryān feryād u fiḡān eylep (10) ḳaldılar ve İbrāḥīm Ḥayāl dēgen bir ḥāş ādemni Hoḳandğa vālī (11) eylep. Özi Buḥārāğa qayttı. 2 ay on yeti kün İbrāḥīm Ḥayāl (12) Hoḳandda ḥükümet

sürdi. Kerīm Bêrdī Zīnberdār dēgen (13) Andicān АНДИЖАНЪда hākīm erdi. Yek-pāre Kıpçaqiyye [111] (1) ve Kırğıziyye ve Sartiyye ketteleri Muḥammed ‘Alī Hānnı küydürgeniğa müte’ellim boluşup (2) Buḥārā Emīridin dil-teng bolışıp. Şīr ‘Alī Hān ki Cenāb-ı Hācī Beg (3) oğlu ve ‘Abdu’r-raḥman Beg nebiresi ‘Abdu’r-raḥman Beg ‘Abdü’l-kerīm Hānnı (4) oğlu erdi. ‘Ālīm Hān-ı Zālīm ‘aşırda Talas ТаJаCЪğa (5) kaçıp kêtgen erdi. Tafıp kelüp. Töre Qurğan ve (6) Nemengānda üç kün turıp leşker cem’ kılup қоşun-ı bisyār birlen (7) Hoқand kirdiler. Mangıtiyye oşbu ḥalk Cenāb-ı Muḥammed ‘Alī Hānnı (8) ḥūnın taleb èylep kelğanlığın fehmlap Tīlā Kābil dēgen (9) Hocend ser-gerdesi birlen tileşip. Kêçesi İbrāhīm Ḥayālīni (10) alıp Hocend tarafiga kaçtılar. Anlarını tutmak üçün neçend (11) ādemlerini arқasıdın yiberdiler anlar mevcūd kılalmay (12) kaytıp keldiler ve Şīr ‘Alī Hān ḥūrşīd-i dirahşān dek (13) dāḥil-i Hoқand boldılar.

[112] (1) Saltanat-ı Şīr ‘Alī Hān

(2) Tārīḥ hicriğa 1248nci erdi. Cenāb-ı Şīr ‘Alī Hān bin Hācī Beg (3) bin ‘Abdu’r-raḥman Beg Hān bin ‘Abdü’l-kerīm Hānnı cemī’ ekābir ü şağā’ir (4) ve ‘ulemā vü fuḫalā-yı Hoқand Aқ Kigizğa salıp ḥān köterdiler (5) ve ez-berāy-ı defn-i fitne Hoқand eṭrāfiga қал’a ya’nī dīvār kılmaq(6)ğa maşlahat kıldılar. Çünki evvel қорғанı yok erdi. Ber-eṭrāf-ı (7) Hoқanddaki қışlaқlarını cemī’ ādemlerini alıp çıkıp (8) or қазmaq ve қал’a kılmaqğa muқayyed boldılar. Müddet-i kırk күnde (9) қал’anı қible taraфını nışfını bütti. Oşbu ḥālde Emīr-i Buḥārā leşker (10) tartıp Hoқand kelür emiş dep ḥaber tafıp. Eṭrāf-ı [113] (1) Hoқanddakiler heme şehrga kirip maḥşūr boldılar. Qal’a yétme(2)gen tarafiga çep ve or қазdılar. Henüz tamām қılғанları (3)yok erdi ki muқaddeme-yi leşker-i Emīr mūr-melaḥ dek aç bōri (4) dek dervāze-yi Ġāzī Yāğlıqğa kelip. Dihқанlarını (5) ḥirmen ü zirā’atlerini nā-būd èylep eṭrāfını tārāc (6) u yağmā èyledi. Ammā Hoқand ehli «Mangıt» dēseler (7) cān u dilleri birle düşmen tutar erdiler. Ez-te-dil ceng (8) kıldılar. Mangıtiyye қоşunı cünūd-ı nā-ma’dūd birlen kelip. (9) Hoқandnı қал’a vü ḥandeқlerin көrip dēdiler kim bu (10) қал’a-yı küh-peyker ābād-ı Hoқandğa delālet kıladur. Çünki bir yarım (11) ay müddetde bol тариқа қал’a binā kılmaq nihāyetde cem’iyyet (12) ü ‘azamet-i mülk-i Hoқandğa delālet kıladur dēdiler. Emīr қоşun(13)nı ġāzab birle қible taraфdın emr kılıp yügürtdi. Bolmadı. [114] (1) Mangıtdın көp ādem öldi. 4nçi күn Mūy-ı Mübārek (2)

Dervāzesidin koşunı yügürtdi bolmadı ve sây lebidin (3) yügürtdi. Fuḳarā vü ğayr sipāhlar şeşfere tohmaḳ ve tîr ü tûfeng (4) birlen urıp köp Mangıtlarnı nâ-bûd kıldılar. Emîr (5) ḳahr u ğaḳab birlen her çend yügürtdi bolmadı. Pes Mûy-ı (6) Mübārekdin köçüp Tokay Têfe TYKaŃ TIOBAğa yêtüp (7) tüşti. Şehrni şark tarafı erdi. Ol tarafdın yügürtdi Merginān (8) Dervāzesi dër erdiler. Yâ ân ki ḳal'ası yok erdi basıp (9) kirdiler. Lîkin fuḳarā ilgeri def'a Mangıtlardın âzâr tafıp (10) düşmen tutar erdiler. Köçelerni 'arābalar birlen tüşüp (11) her tarafdın atıp urıp kîrgüzmediler. Emîr-i Buḫārā kördi kim (12) Hoḳand ehli ziyāde dil-ġîr ü bî-dildürler. Ümerā vü şāhib-i (13) maşlahatları birlen ittifāḳlaşup dëdiler kim egerde [115] (1) rû-yı zemîn leşkeri yığılsa bol fuḳarālar tamām olmay ḳal'a bër(2)mes oḳşaydur. İlgeri def'a özleri bizge tālib bolup (3) kelmekmizni ḥvāhlap özleri içkeridin bolup kirgen erdük. (4) Êmdilikde bizdin ziyāde âzâr taftı talandı öldi bizlerdin (5) köñülsiz boldı. Cānları barıça uruşadurlar. Tā kı(6)rılmaz ḳal'a bërmezdürler dëdi. Emîr bildi kim mundın köp (7) tursa revnaḳ-ı salṭanat ketedür ve Hoḳanddın aḳ-üylik (8) bolup kêtgen ser-gerdeler hemeleri Emîrdin ḳaçıp Hoḳand (9) kirip kêttiler. Emîr derḫāl Hoḳanddın ḳaytup. Ḥvāce Kelān (10) Cüybārîni Hoḳendğa ḥâkim èylep. Hoḳanddın aḳ-üylik ḳılup (11) alup kêtgen âdemler çünānçi Şādî Dādḥvāh, Taḡrıḳulı (12) Yasāvul, 'Azîm Bay Ḳuşbegi, Sâlih Ḥvāce-yi Şudûr, Muḥammed Niyāz (13) Hüdāyçi, Tundî 'Ināḳ 'Abdû'l-kerîm Yasāvul, Ḳâturma Ağalık [116] (1) hemelerini Hoḳandğa ḳaytardı. Bolar kelüp Şîr 'Alî Hân(2)nı kördiler. Ḳıpçaḳiyye ve Ḳırgızıyye ve Sartiyye ser-encāmığa (3) yek-dil boldılar. Şādî Dādḥvāh ibn Şāhî Ḳuşbegi(4)ni Merginānga Yâr Mezārğa ḥâkim kıldılar. Muḥammed Şerîf Atalık (5) ki Emîrni iltifâtı birle Taşkendğa ḥâkim erdi. Buḫārāğa ḳarār (6) erdi. Êlçi yüberip Şîr 'Alî Hân itâ'atığa teklîf (7) kıldılar. Muḥammed Şerîf Atalık ḳabûl ḳılmadı Şîr 'Alî (8) Hân leşker cem' ḳılup Taşkend üstığa yüberdi. (9) Kette oĝlı Melle Hānnı emîr-i leşker kıldı. Yūsuf Miñbaşı(10)nı serdâr-ı leşker kıldı. Anlar Kendir Devānîdin ötüp (11) Ūlşûn Ḳuruḳığa tüşdiler. Êşittiler kim Gedāy(12)bay Ḳuramage 'Abdu'r-raḥman Pervāneçi Buḫārî miñ (13) 'aded sipāh birlen Büke deĝey ḳaşabağa kelüp [117] (1) tüşüpdür. Cimā'-ı Mangıtiyye anda cem' bolup alarnı ḳamadılar. (2) Bu ḥaberni Hoḳand koşunı eşitüp derḫāl emîr-i leşker (3) Melle Hân ve Yūsuf Miñbaşı kēçelep Büke ḳorĝanı(4)ğa yêtüp. Êlçi kîrgüzdiler.

Anlar cevāb-ı nā-şavāb (5) bérđi. Muḥammed Niyāz Hüdāyçî ki elçi ol erđi. Her çend mülāim(6)lik birlen söz ayttı, ma'kûl bolmadı. Nā-çar barça қоşun (7)ki ehl-i Buhārā ve Mangıtdın āzürde aydılar. Yek-pāre (8) cengğa muqayyed boldılar ve bîl {ü} kêtmen birlen qal'anı (9) astını kāvlap dīvārlarını yıkıtu basup (10) qal'ağa kirdiler. Nihāyet qatıg uruş bolup. Köp (11) ādem ölüp. 'Ākıbetü'l-emr 'Abdu'r-raḥman Yüzbaşını (12) Emīr-i Buhārā Gedāybay imdādı üçün yubarğan aydı. (13) Gedāybay birle kaçup be-hezār meşakḳatı Taşkendğa dāḥil **[118]** (1) boldılar. Melle Beg ve Yūsuf Miñbaşılar köp ādemni (2) esīr alup ol yerdin Piskentğa nüzül kıldı(3)lar. Ol yerdin Toy Tepeğa kelüp tüşdiler. Qoşun (4) ketteleri Melle Beg ve Yūsuf Miñbaşı Taşkend (5) Aqsakal ve ketteleriğa ve fuqaralarığa ve her maḥalleni serdār(6)larığa āheste ādem kirgüzüp. Huşušen Dāmolla Şālih Beg (7) ve Beg Muḥammed Aqsakal ve Zuhūr Êşikağası Tācık(8)lerğa mülāyimlik birlen va'de vü 'ıyd kılup til aldılar. (9) Yurt ketteleri cem' boluşup kēçesi maşlahat (10) kıluşup. Beg Muḥammed Aqsakalın Hoḳand қоşunı tarafiga (11) yüberdiler ve dēdiler kim be-ḥuzūr tamām basup kelsünler. (12) Bizler içkeridin bolup dervāzeni açup bere-miz (13) dēp. Fuqarānı ālā bolgeni Muḥammed Şerīf Atalıkğa ma'lūm **[119]** (1) bolup. Taşkend қоşunı ve Qazākiyye cimā'larığa i'timād (2) ēylep Taşkenddin çıkup. Salar boyığa tüşüp (3) ḥayme vü ḥar-gāh tegdiler. Ammā Taşkend қоşunı hem fuqarānı (4) muḥāliflikini fehmlēp çendān uruşğa tābları (5) bolmadı. Yek-pāre ēkki taraftın uruş başlandı. (6) Qazākiyye қоşunı perākende bolup kaçtılar. Sipāh ve Gele Bahādır (7) Muḥammed Şerīf Atalık tuğığa özlerin urdılar. Muḥammed Şerīf (8) Atalık hem öz cānın be-hezār meşakḳate kütqardı. Leşker-i Taşkend (9) perākende bolup her tarafiga tarḳap kaçdı. Hoḳand қоşunı (10) olça vü ḡanīmet mālarnı alup. Köp ādemlerni katl kılup (11) Taşkendğa dāḥil boldılar. Muḥammed Şerīf Atalık kaçıp (12) Taşkend kirüp erkke özini alup. Dervāzesini (13) muḥkem bağlap mergenlerni erkni tamığa çıkarup **[120]** (1) maḥşūr bolup turdı. Āḥirü'l-emr Muḥammed Şerīf Atalık özi (2) ve ūkesi birlen ve ḥāş ādemleri birle Melle Ḥān ḥizmet(3)leriğa çıkup yüz miñ 'acz ü niyāz birlen ḳolın öpüp (4) 'arz kıldı kim kemīne neçe yıllardın beri Muḥammed 'Alī Ḥān (5) ḥizmetide ērdüm. Mangıtiyye cengde esīr bolup (6) Buhārāğa bardum. Meni Emīr öldürmey ḡunāḥımnı 'afv kılup. (7) Taşkend vilāyetini maña tafşurdı. Eger men def'a tābi' (8) bolsam öz Hoḳand ḥānlarığa tafişdı meni tüzümni (9) aqlamadı dēp ta'n kılmasunlar dēp üç (10) tōrt

küni mücādele kılup turdum ve illā Hoḳand ehli (11) Buḥārālik bolur mu ve başımni sizni etiñüzğa taşla(12)dım. İhtiyār sizde, ehl-i ‘iyāl ü etfāllerim birlen keldim (13) dedı. Melle Hān Muḥammed Şerīf Atalık ‘özrini qabül èylep [121] (1) ser-efrāz kılup. Özleri erkke köçüp kirüp (2) qondılar. ‘Ulemā vü fuḳalā Taşkendğa iltifāt èylep. (3) Muḥammed Şerīf Atalıkni ve ükesi ve oğlını Hoḳandğa (4) Şīr ‘Alī Hān hızmıtiğa yüberdiler. Taşkendni (5) Sarımsāḳ Beg Şīr ‘Alī Hān oğlığa nām-zed kıldılar. (6) Hāzırān Muḥammed Kerīm Yasāvulnı Sarımsāḳ Beg tarafıdın (7) niyābeten ḥükümet-i Taşkendğa müteşaddī kıldılar. (8) Zīrā ki Sarımsāḳ Beg Hoḳandda Şīr ‘Alī Hān hızmıtime (9) qalğan erdi. Devrān Beg Tācıkni Bahādırbaşı (10) kılup bērdiler. Özleri erkkin köçüp Toy Tepe(11)ğa kelüp qondılar. Andın Kerāvçığa keldiler (12)ve ol yērdin köçüp barça qoşun Hocend keldiler. Ol (13) künlerde Hocendğa Hıvāce Kelān Cūybārī Emīr tarafıdın [122] (1) ḥākim erdi. İnşāf kılup munça köp qoşun (2) birle uruşmaḳnı ma‘kūl kōrmey. Bī-cidāl ü münāḳaşa (3) Hocendni Şīr ‘Alī Hānğa teslīm kıldı ve özi Hoḳandğa (4) kelüp ziyāde ‘izzet ü ḥürmet tafdı. Ba’d ez ān Hoḳand qoşunı (5) Tav ve Qoştēgürmen kelüp ol tarafnı hem özleriğa tābi‘ (6) kıldılar. Ba’d ez ān Hoḳand kelüp āsitān bu siperlik devleti(7)ğa müşerref boldılar. Velīkin Şīr ‘Alī Hān Muḥammed Şerīf Atalık (8) bir küşte-baḥtnı ükesi birle qatlı kıldı. Ba’d ez ān Muḥammed ‘Alī Hān (9) hevā-ḥāhlarıdın ‘Azīm Bay Quşbegi ve Tañrıqulı Dādḥvāhnı Sarımsāḳ (10) Begğa qoşup Taşkendğa yüberdi. Sarımsāḳ Beg (11) barup Taşkend ḥükümeti ve ḥükümranlıḳığa meşḡul boldı (12) ve ḥākimlik levāzımātın edā kıldı.

(13) ‘Acīb Muḥālefet

[123] (1) Bu vāḳı‘adın bir neçe kün keyin Müsülmānḳul Qıpçaḳ Hoḳanddın (2) çıkup. Qıpçaḳıyye içige Aḳ Tepe Şehrihānğa kelüp. Hoḳandğa (3) muḥālefetçilik kılup Qıpçaḳlarnı yığıp yav bolmaḳçı (4) boldı. Hān Hoḳand qoşunı birlen Qıpçaḳlar tepesiğa (5) ‘āzim bolup. Şehrihān Tepesindeki qoruḳğa qondı. (6) Serdār-ı leşker Yūsuf Miñbaşı Qırğız erdi. Qıpçaḳlar (7) cengğa raḡbet-i tamāmı bar erdi. Heme leşker hem müttefik erdi. (8) Ammā Şādī Dādḥvāh ḥākim-i Merginānı arağa tüşüp (9) uruşnı men‘ kılup. İslāh yolu birle Müsülmānḳulı Qıpçaḳ(10)nı Andicānğa ḥākim kılmāḳ ve Yūsuf Miñbaşını Merginān(11)ğa ḥākim kılmāḳ ve Şādī Hıvāce Dādḥvāh özi Hoḳandğa miñbaşı (12) bolmaḳğa qarār bērüp. Şīr ‘Alī Hāndın Müsülmānḳulı

günāhı(13)nı tiledi. Şîr ‘Alî Hân hem günāhın ötüp. Andicānga [124] (1) Müsülmānķulı Kıpçaķnı hākim kılup iyiberdi. Bir neçe kün ötmey (2) Muḥammed Nāzar Beg Saķavnı Taşkendġa yüberdiler Muḥammed (3) Nāzar Beg üç tört kün Taşkendde turup kaytup (4) kelüp Muḥammed Nāzar Kulaķ ki Töre Kurgānga Bahādırbaşı (5) erdi birgeleşüp Andicānga Müsülmānķulı alayġa (6) keldiler. Şehrihānda Tundî ‘Ināk ser-kār erdi. (7) Kıpçaķiyyelerni ketteleri yıgılıp mezkūr ‘Ināk Serkār (8) tepesiġa keldiler ve Tundî ‘Ināk Kağı Şehrihānnı (9) özleriġa tābi‘ éylep Müsülmānķulıġe koşuldılar. (10) Kıpçaķiyyeler cem‘iyyeti tekmi̇l taftı. Ol yerdin ḥurūc kılup (11) Balıġçı kelüp. Deryādın ötüp Keppege keldiler. Êkki Deryā (12) Ortasıdın kıl ve kuyruk kılınıp Töre Kurgan bar(13)dılar. Bir hefte turup Hoķandge barmaķçı boldılar. Bol [125] (1) haber Şîr ‘Alî Hân kulaķıġa yêtüp Sarımsāk Beg Taşkend (2) koşunı birle kelgünçe hem karamay Şādî Miñbaşı maşlahatı (3) birle ‘azm-i sarāyġa kelüp tüşdiler. Êrtesi Çüst hākim (4) Raḥmetullah PAXMATYJLIA teklîf birle koşun (5) Çüst kelüp kındılar. Ol tarafdın Kıpçaķlar koşunı (6) keldi. Birbirleri birle elçileştiler. Kıpçaķ bizlerni Şādî (7) Miñbaşıdın başķaġa ḥuşūmet-imiz yok dēdiler. Tarafeyn (8) elçileri karar bērdiler ki Şādî Miñbaşını biz(9)ler tutup bērmeydür-miz. Ammā ol tarafdın Müsülmānķul (10) bol tarafdın Şādî Miñbaşı ortan tenhā-be-tenhā mülā(11)ķāt bolup sözleşsünler bahānesi birlen Şādî (12) Miñbaşını saḥnġa firifte kılup tutup (13) alsunlar dēp maşlahatnı karar bērip. Müsülmān[126](1)ķul otuz nefer-i nize-zen, yaḥşı atlıķlarını kemīn kılup (2) koyup. Ŗzi tenhā meydānġa ḥāzır boldı. Şādî (3) Miñbaşıġa pinhān sözüm bar. Ŗzi kelsün (4) dēdi. Şādî Miñbaşı ‘aķd-i mü’ellifāt bağlaşıp (5) tenhā meydānġa ḥāzır boldılar. Êkki yüz kademçe meydān(6)ġa bargan hemān nize-destler berķ dek Şādî (7) Miñbaşıġa ШАДЫ-МИНГБАШИ at (8) koydı. Şādî Miñbaşı kaçıp çadırıġa yētti. Tā çadır(9)ġaça kelip bî-neyl-i maķşūd kayttılar. Heme koşun munı (10) körüp Kıpçaķlarġa musaḥḥare boldik dēp ḥacālet (11) ü ḥafe boldılar. Heme leşker cūş u ḥurūş éylep Kıpçaķiyye (12) КИПЧАКІЯ cengġa āmāde boldılar. Ammā leşkerni çendān (13) uruşġa tābi bolmanın kalġanın bilip. Ol kün [127] (1) uruşnı toḥtatdılar. Muḥammed Nāzar Beg Pervāneçini Müsülmānķulı (2) Miñbaşı koşunıġa zımnen yiberip özige tābi‘ éylep. (3) Ol kēçe karānguda Şādî Miñbaşı ve Türdî ‘Alî Yüzbaşı ve (4) Mîr ‘Ālîm Yüzbaşı Ḥudāyār Bey ve Mollā ‘İzzet Kūhistānî bolarġa (5)

oḥṣağan bir neçe ümerālarını katl kıldılar. Bol vākı‘a (6) Şīr ‘Alī Hānga yetti. Şīr ‘Alī Hān ğam-ġīn bolıp ziyāde mütehayyir (7) boldı. Üç kündin sonra Sarımsāḳ Beg Taşkend koşunı (8) birle kelip Şīr ‘Alī Hānnı kördi. Şīr ‘Alī Hān beyān-ı (9) vākı‘a kıldı. 6ncı küni Çüst taraıdın Kıpçaḳıyye koşunı (10) Hoḳandnı şarkī taraıdın dervāze-yi Merġinān taraıdın kara kör(11)setip taleb-i ceng boldılar. Oşol yıl Hazret-i (12) Şāhib Zāde haccdın kelgen erdiler. Naşīhat kılmaḳları (13) üçün Hazret-i Şāhib Zādeni muşālaḥağa tālib bolıp. **[128]** (1) Sarımsāḳ Beg emīr-i leşker birlen cumhūr-ı koşun Bahreyn (2) Köçesi depesiġa çıkıp şaff tartıp turdılar. Ammā (3) Kıpçaḳıyye koşunı bol dervāzeni koyıp Bağlık Dervāze(4)sidin yügürip Hoḳand köçeleriġa kirdiler. (5) Devrān Dādhvāh Tācık Taşkend koşunı birlen Kıpçaḳ(6)larını tīr-bārān kılıp tofġa tutdı. Ammā Taşkend (7) koşunı Hoḳand koşunını Kıpçaḳıyyeler birlen hem-zebān (8) fehmler. Özleri müsāfirçilik kılıp kaçmaḳnı (9) ihtiyār kıldılar. Şālih Hvāce-yi Şudūr birlen Şādık (10) Bey Yüzbaşı ata oġlılarıdın erdi or lebede maḳtūl (11) boldılar. Hazret-i Şāhib Zādege ez-berāy-ı şulḥ ve aślāḥ (12) çıkkan erdiler Kıpçaḳlar esīr kılıp aldılar. (13) Velīkin ba’zı Kıpçaḳıyye ketteleri kim mürīd ü muḥalliş erdiler. **[129]** (1) ‘özrler ayıp ḥalāş kılıp aldılar. Ceng ü (2) cidāl teskīn taftı. Kıpçaḳıyyeler vehm ü endīşe kılmay (3) ‘Azīm Bay Kuşbegi ve Tanrıḳulı Şiġāvul ve Muḥammed Kerīm Yasāvul (4) ve Ēr Nazar Dādhvāh ve yene bir neçe kettelerni katl kıldı. Ammā Sarımsāḳ (5) Beg Buḥārā taraıġa kaçıp çıkıp ketti. Emīr-i Buḥārā ḥizmetiġa (6) bardı ve Devrān Beg Hocend kirdi. Bir neçe kündin sonra (7) Devrān Begni günāhdın Kıpçaḳıyye ötüp Hoḳand kelmeḳiġa (8) terġīb kıldılar keldi ve Şīr ‘Alī Hān özi ḥān (9) bolıp turdı. Çünki Kıpçaḳıyye ‘adāveti Şādī Miñbaşı (10) birlen erdi. Ol öldi ammā Taşkendġa Molla Ḥāl Beg (11) Kıpçaḳ ḥākim boldı. Çünki Sarımsāḳ Beg ḥākim-i Taşkend Buḥārā (12) ketti. Devrān Beg Dādhvāh ü Taşkendlik kette(13)lerni hem-rāḥ ēylep Molla Ḥāl Beg Kıpçaḳnı Taşkend **[130]** (1) yiberdiler. Taşkend ḥükümeti Molla Ḥāl Beg Kıpçaḳġa (2) karar taftı ammā endek fırsatda Taşkend fuḳarāsı (3) Molla Ḥāl Begdın āzürde-ḥātır bolıp gile-mend boldılar. (4)Bol ḥaber Emīr-i Buḥārāġa eşitilüp Sarımsāḳ Begni (5) hevā-ḥvāḥları birle Çārdaraġa yiberdi. Kaḫāḳıyye ve Sartiyye (6) КАЗАКІЯ Taşkend Kıpçaḳlardın āzürde-ḥātır (7) bolġan erdiler. A’yān-ı vilāyet ittifaḳları birlen (8) Devrān Dādhvāhnı yiberip. Sarımsāḳ Begni Çārdara (9) ЧАР-ДАРАдın alıp kelip Taşkendġa ḥākim (10) ēylep.

Molla Hāl Beg Kıpçaqñı ittibā'ları birlen bendğa (11) tartdılar. Hoqanddın Müsülmāñkullı Nār Muḥammed Kıpçaq dēgen(12)ni elçi kılıp yiberger erdi. Anı hem bendğa tartdı(13)lar. Bol ḥaber Müsülmāñkullığa yētüp ehl-i Taşkend Emīr-i Buḥārā [131] (1) БУХАРА ЭМИРИġa tābi' bolupdur dēp heme Kıpçaqıyye (2) ḥayretde qaldılar ve yene ḥaber eşittiler kim

(3) 'Acāyib Vāqı'a

(4) ve yene ḥaber eşittiler kim ehl-i Kırgızıyye tamāmen cem' bolıp Üç (5) Kırğandın tā Ālāyğaça yığılıp Oş ГОР.ОШЎ(6)nı muḥāşara kılıp turupdurlar dēp. Kıpçaqıyye ve Müsülmāñkullı (7) Taşkend barmaqñı mevķūf koyup. Qoşun cemī' kılıp (8) Şehriḥān ШАРИХАНЎ qoşunıñ alup (9) Kırgızıyye üstıġa yördiler. Müsülmāñkullı yētmişdin ilgeri (10) Kırgızıyye qoşunı КИРГИЗІЯni ber-hem bērdiler. Müsülmān(11)kullı Oşğa kelip bol ḥaberni eşitip ziyāde şād(12)landı Oşda ekki kün turıp ārām alğan erdi ḥaber yētti kim [132] (1) Ālāy Kırgızlarıdın Raḥmetullāh Dādḥvāh ve Şatıbāldı (2) Dādḥvāh Hoqandı ittifāk bolıp. Oḥna cimā' (3) OXHasıdın Murād Hān atlık bir Kırgız-ı meḥūlū'n-(4)nesebni ḥān köterip ekki yüz nefer ādem birlen.

(5) Murād Hān

(6) Hoqand kirip Şīr 'Alī Hānnı öldürip Murād Hānnı (7) ḥān kıldurdıpdur. Vāqı' ol vaqtda Hoqandda (8) fuķarādın başqa ādem yok erdi. Heme fuķarā-yı mütēḥayyire Hoqand (9) qoşunı qaçan keledür dēp. Müsülmāñkullı Kıpçaq Muddabir (10) derḥāl Oşda carçı çıkarttı kim zamān- zamān Murād (11) Hān dēp. Bu ḥaberni Hoqand fuķarāsı eşitip ḥayrān (12) boldılar. Ammā Hoqand qoşunı hem cem'iyetlerini perişān [133] (1) kılmay Müsülmāñkullı arķasıdın Andicān АНДИЖАНЎ(2)nı Mīrābād tarafı birlen cōnediler ve ol yērdē ġammāzlar (3) muġannī birlen Muḥammed Niyāz Hūdayçi Muḥammed Şābir Mīrāḥūr ve ükesi (4) ve yene bir neçe bī-günāh ādemlerni katl kıldılar. Ol yērdin köçüp (5) Künük Tēfeġa КУНУК-ТЮБА ve ol yērdin Ḥazret-i (6) Şāḥğa ve ol yērdin Lūġūn Bēġğa kelip tüştiler. (7) Ol yērdē barça leşkerler ve arķa alaylarını yığıp ve esbāb-ı (8) ālātları kim uruşğa lāzım bolar erdi teyyār ēyleşip (9) cem'en.

(10) Hudāyār Hān

[134] (1) Şîr ‘Alî Hân oğlını Aq Kigizğa salıp hân köterdiler. (2) Barça ketteler mübârek-bâd kıldılar. Zîmnên Hoqand tarafığa âdem (3) yiberdiler kim Hoqand fuqarâ vü ketteleri Murâd Hânğa neme (4) mu‘âmele kıldılar eken dep re’yleri Murâd Hânğa (5) bar mu yâ yok mu dep. Cäsüs haber alıp keldi kim Hoqand (6) ketteleri vü fuqarâ Aqsakalları bizler bol vâkı‘adın (7) bi-haber-miz. Endek koşun birlen kirip şundağ iş (8) kıldı. Kelsünler Hoqand kirsünler Murâd Hânı (9) qovlasunlar dëgen sözni anladın alıp keldi. (10) Cumhür-ı Qıpçaqıyye fehmediler kim bu fitne endek âdemni işi (11) eken. Bî-vehm ü ters Ügenci Dervâzesidin kirip (12) ve Kök Tonlıq Sâyîdin ötüp dârü’l-emâret-i Hoqand(13)ğa dâhil bolup. Körüngen Qırğıziyyeni öldürüp [135] (1) ve ba’zısını esîr kılup ve Hoqand ketteleridin Raḥmetullâh (2) Dādḥvâh Ming ve Şatıbâldı Dādḥvâh, Mâtem (3) Beg Atalık oğlu ve Âḥond Qaravil Begi ve Muhammed Kerîm Halîfe (4) bolarnı qatl kıldılar ki Murâd Hân hevâ-hvâhları erdi (5) ve Murâd Hânı hem tutup öldürdiler ve müddet-i saltanatı (6) 9 kün boldı ve Hudâyâr Hânı 2nci def’a yene şehr-i Hoqandda (7) eşraf-ı a’yân-ı vilâyet huzûrlarında Aq Kigizğa salıp (8) hân köterdiler ve Şîr ‘Alî Hân şehîd cesedini hânlar (9) dahmesığa defn kıldılar. Şu‘arâlar târiḥ-i vefâtığa kelime-yi (10) «sâgar»nı târiḥ taftılar. El-qışsa ba’d ez ser-(11)encâm Sarımsâk Begni Ḥazret-i Şâhib Zâdeni (12) yüberip mu‘âhede birle köḡlin tolgazup Taşkend(13)din aldap alup kelüp. Hoqandda şehîd kıldılar. [136] (1) Ḥazret-i Şâhib Zâde ziyâde âzürde-hâtır u nâ-rızâ boldı(2)lar. Çünki Miyân Faẓl Halîl, Sarımsâk Begni müteşaddî (3) bolup ‘uhdesini alup kelgey erdiler. Târiḥ (4) bir miñ êkki yüz altmış üç erdi ki Sarımsâk Begni (5) Balıgçıge yüberip ol yêrde şehîd kıldılar. Ba’d ez-ân (6) Taşkendğa ‘Azîz Beçe dëgen Çüstlikni ЧУСТЪ (7) ḥâkim kıldılar ve vilâyet-i Kerâvçini Nâr Muhammed Qıpçaqğa (8) bêrdiler. Türkistânğa Qanâ‘at Şâh ḥâkim erdi. (9) Ükesi Devrân Dādḥvâh Sarımsâk Beg şehîd bolğan (10) haberini Qanâ‘at Şâhğa yêtgürdi. Qanâ‘at Şâh rencide (11) bolup Türkistânda turup alar birle muḳâvemete (12) kılmâqdın ‘âciz fehmlap nâ-‘ilâc Buḥârâğa kêtđi. (13) Tafşîli ol kim Qanâ‘at Şâh dil-gîr bolup muḥâlefet [137] (1) âğâz kıldı. ‘Azîz Beçe her çend Qanâ‘at Şâhğa elçi yû(2)berip tehdîd kıldı müfîd tüşmedi. Pes qal‘a-yı (3) Türkistânı barup ТУРКЕСТАН yêti ay muḥâşara (4) kıldı. Âḥirü’l-emr Muhammed Niyâz Pânşad ki ol Miñbaş (5) hem bolğan erdi elçi kılup kirgüzdi. Qanâ‘at (6) Şâh

ķabūl kılmadı. Velīkin Muħammed Niyāz Hūdayķi Tūrkistāndın (7) ķıkup selāmet ķetmeklikge mūteşaddī boldı. Ķanā‘at (8) Şāh bala ķaķa ve ālāt ü esbābları ve hevā-hvāh ü devlet-(9)hvāhları birlen deryādın ötüp Buħārā tarafıĶa (10) cōnedi. ‘Azīz Beķe hvāhladı kim Ķanā‘at Şāh-ı mezkūr(11)nı yolını tüşüp tutup alĶay. Muħammed Niyāz (12) Ķuşbegi Taşkend Pānşadları birle māni‘ bolup. (13) Ķanā‘at Şāh selāmet Buħārā tarafıĶa ötüp **[138]** (1) ķetdi. Ba‘d ez ān ‘Azīz Beķe TūrkistānĶa dāhıl bolup ēkki (2) ay anda turdı. Ķaytup TaşkendĶa dāhıl boldı. Ėşitd(3)i kim Mūsūlmānķulını dāru’s-saltanat-ı Hōķanddın iħrāc (4) kılup ĀylıkĶa badraĶa kılup yūberipdürler or(5)nıĶa Molla Hāl Beg Ķıpķaķ mınbaşı bolupdur dēp. (6) Bu Ķaberni ēşitgeķ ‘Azīz Beķe muħālefet āĶāz kılup ‘adāvet (7) zāhir kıldı. Ķıpķaķlar ēşitüp bāz Mūsūlmānķulını Āy(8)lıkdın alup kelüp evvelĶi dek mınbaşılıkĶa (9) mensūb ēylep cidāl ü ‘adāvetni mūrtefi‘ kıldılar. Ammā (10) Mūsūlmānķulı özidin Ķavf kılup vehm ü hirās mūstevlī (11) bolup ba‘zı yaş kette vū zebān-dırāzlardın ķünānķi Muħammed Yār (12) DādĶvāh ve Molla Hāl DestūrĶānķi ve RaĶmānķulı Beķeni ķatl (13) kıldurdı ve bol ķatl sebeb bolup cimā‘-yı Ķıpķaķiyye aralarında **[139]** (1) kette Ķuşūmet berpā bolup. Molla Kerīmķulı DestūrĶānķi (2) ve Muħammed Nāzar KōroĶlı ve Hāl Muħammed DādĶvāh ve Hācemķulı Risāle(3)ķi bolar hemeleri ittifāķ bolup Kerāvķi uluĶı Nār Muħammed (4) DādĶvāhĶa Mūsūlmānķulı fitnesi ve ‘adāveti toĶrasıda (5) ef‘āl-i zemīme vū girdār-ı ķabīĶasdın şikāyet ēylep. Rık‘a (6) irsāl kıldılar. Barķamızı helāk ü ķatl kıldı. Taşkend (7) ehli birle hem-zebān bolup ‘Azīz Beķeni ortadın kōtersek. (8) Ķünki yokķarıda mezkūr bolĶan kettelerni ķatlıkĶa sebeb (9) boldı dēdiler. Nār Muħammed DādĶvāh Kerāvķi Ķākimi ittifāķı (10) birle Ķurama ve Taşkend kettelerini ziriĶa muvāfık ‘Azīz (11) Beķeni manşıbıdın ‘azl kıldılar. ‘Azīz Beķe HōķandĶa kelüp (12) Mūsūlmānķulı ümerāları ķatarıda⁶ ķarār taftı ve bir neķe kündin (13) sonra ‘Azīz Beķe-yi mezkūrni ez-berāy-ı def‘-i fitne vū ķatl **[140]** (1) kıldılar. Bol vāķı‘alar Hūdāyār Hānnı hān bolĶanıdın 4 yıl (2) ötkende vukū‘Ķa keldi. Ehl-i Hōķand ‘Azīz Beķe fitnesidin (3) Ķalāş boldılar cūlūsını 6nķi yılıda Molla Kerīmķulı (4) Ming DestūrĶānķi Hōķanddın kaçıp Yām hicret kılup. (5) İlātiyye içiĶe ol yērdin Taşkend Ķākimi Nār Muħammed DādĶvāh Ķıpķaķ (6) ĶuzūriĶa ķetdi.

(7) ‘Acāyib ‘Āriyet

⁶ Arapķa ķatar (قطر) sözcüĶü metinde (ت) ile belirtilmiştir.

(8) Molla Kerīmḳulı Destūrḥānçı Mingler cimā'sıdın (9) erdi. Mingler değen bir t̄âyife-yi Sartiyye bardur kim bolar (10) içide neçe ḥayl-i bid'at-i ġarībeler bardur. Biri bol kim eger (11) bir erteleri oğul tevbe kılur bolsalar küçi yétgençe un [141] (1) ve gürünçlerni ve toy levāzımātını cem' eylep. Ehl-i vilāyetni çar(2)lap cem' kılınğan nemerselerini ortalariğa salur ve (3) maşlahat kılurlar ve toy neçe miñ ādemğa yéterlik bolsa (4) aña qarap ādem ayturlar. Meşelā bir ḥavlıdın neçe ādem(5)ni aytken bolsa alardın biri kelgen bolsa aña (6) ton birlen bir ṭabak aş ve bir tokuz nānnı tartıp. Şānī (7) kelmey qalğanlarığa ḥāşıl-ı ḥoş akrabāsıdın (8) tartıp tā kiçik beşikdekisiğaça nān u aş ve (9) ton koyurlar. Eger toydın keyin nemerseleri yā aş ve nānları (10) yétmey kalsa el ve ḥalkları üy içi esbāb(11)larını tilep kêtürler. Oşbu Molla Kerīmḳulı Destūrḥānçı (12) hem oşbu bed-bid'at «Ming»ler cimā'sıdın (13) erdi. Hudāyār Ḥānnı cülüsını 6nçı yılı toy kılmak [142] (1) ārzūsıda heves eylep. Bêş yüz çadak ün ve yüz çadak (2) gürünç ve toy {ve} esbāb u uranlarını teyyārlap ḥalk(3)nı çarlap. Dedi kim men bêş yüz çadak ün ve yüz çadak (4) gürünç kıldım ḥvāhlar meñim ehl-i Ḥoḳand ve etrāf-ı şehirler(5)ni teklīf eylep gümānıġı aş ve nān bergey-men ve ḥurd (6) ü kelānğa ser ü pā bergey-men ve ḥalk-ı 'ālemni ḥursend ü ser-efrāz (7) eylep muḥsinlik nāmımnı şāyi' kılgay-men değende hevā-(8)ḥvāhları yahşı bolur dep. İbtidā-yı toyğa neçend 'ulemā (9) vü fuḫalālar kim Minglerdin bar erdi teklīf eylep (10) libās ü tonlar bérüp icāzet alıp yurtğa (11) aş ve nān tartgeni turdı. Öz resmlerideki (12) dek bir ḥānede neçe ādem bolsa ḥatta beşikdeki(13)siğaça mālzemesini aldılar. Henüz ḥalk-ı 'ālemni [143] (1) 3 ḥışsesi hem tükenmegen erdi toflagen un ve gürünçi (2) ve toy levāzımātı tamām bolıp kaldı. Kemāl-i ḥacāletdin (3) ol kècesi nışf-ı şebde turıp kaçıp Taşkend ketti. (4) Ėrte birlen toy nemerseleri yétmey toynı yahşı kılalmadı (5) değen atnı köterip yörgünça kaçgenim yahşıdur (6) dep kèce kaçgeni ma'lūm bolgaç. Ḥaviş ü akrabāları (7) bizler toynı tamām kılaylik. Yétmegeniğa bizler bereylik (8) deseler hem bolmay öz 'ādetleri kim yétmegende (9) üy içini ve esbāb-ı rüzgārını talap kêter erdi(10)ler. 'Amel eylep el-amān yügürüp tamām-ı rüzgārını (11) talap kêttiler ḥatta būriyāsı hem qalmadı. Pes Molla Kerīm(12)ḳulı Destūrḥānçını Taşkend kaçgenige 'illet-i şahīḥ (13) bol erdi ve cülüsını 7nçı yılı 'İsā Beg Dād[144](1)ḥvāh ki evlād-ı Ḳulike ҚУЛИКedın erdi ve Ora Tēpe (2) ḥākimi erdi ve aşl nāmı İşḥāk Beg ИСХАК БЕКЪ (3) erdi öldürdi. Cülüsını 8nçı yılı Erk-i 'Ālī ki 'Ömer Ḥān (4) ve Muḥammed 'Ālī Ḥānlar ḥānlik

vaḳtleride ol erkde ḥükümṛān(5)lik kılur erdiler. Ba'zı ſikestlerini tüzetip (6) medrese kılup. Erklık nāmını ber-hem bērup tolgendin (7) ſoḡ «Medrese-yi 'Ālī» dēp nām koydı. İtmāmı (8) 2 yılda bütüp tamām boldı ki cülüsını 10nçı yılı erdi (9) ve cülüsını 11nçı yılı Ğınābād Tēfesiga kette arık (10) kazıp su alıp bardı. Arıḡığa Uluḡ Nehr dēp (11) ism koydı kim icādığa tāriḥ hem erdi. Cülüsını 12nçı (12) yılı cimā'-yı Kıpçaḡiyye bī-baş ü nā-ittifāḡ bolup. Anlarını zulmleri ḥaddin (13) aşıp 'ulemā {vü} meşāyih ḡatliga mübāderet kılup. Ğünānçı 'ulemā-yı müfesser ü **[145]** (1) muḥaddislerdin ve meşāyih-i muḡaḡḡaḡlardın ve sādāt-ı 'izāmlardın Ğünānçı (2) Şeyḡü'l-islām Zākir Ḥ'āce ve Süleymān Ḥ'āce İşān Nemengānī-yi veledü'r-rüşd-i Zākir (3) Ḥ'āce {ve} İşān Şeyḡü'l-islām ki müderris-i Medrese-yi Cāmī' erdiler (4) ve Ḥazret-i Ḥalīfe Şafā-yı merḡūm ve Dāmolla Ḥāl Reis ve Dāmolla (5) Ḥücemḡulı A'lam bolar mānend neḡe 'azizlerini ḡatlı ü şehid kıldı. (6) Ğünānçı Mevlevi Ahmed Kaşşak Andicānī АНДИЖАН'ının hem (7) şehid kıldı. Yām bu cimā'-nı ḡatlı-i 'ām ü ḡün-rizlıḡığa bā'is (8) boldı. Ğünkü bu 'azizlerini bī-günāḡ ḡatlı kılḡanlikleri (9) sebebli ehl-i 'ālem re'āyā vü berāyā bolarnı mehcūr ü maḡtüllıḡığa til (10) açdı ve münācāt kıldılar. Bol arada ḡākim-i Taşkend Nār Muḡammed (11) Kıpçaḡ muḡālefet āḡāz kıldı. Müsülmānḡulı Kıpçaḡiyye ḡoşunı birle (12) barıp menküb ü mahzūl bolarnı 'adāveti ve ḡannı bī-dimāḡ(13)lıḡını fehmlēp ḡaçıp. Nemengān yolu birle be-
hezār meşāḡḡat **[146]** (1) Kitmān Tēfe КИТМАН-ТЮБАḡa ... peder-i 'arūs-ı (2) Müsülmānḡulı erdi yētti. Ammā ser-gerde vü ḡoşun Taşkendni (3) alıp. Ūtāb Bābūr Ḳuşbegini minbaşı ēylep selāmet (4) Ḥoḡand КОКАНД' keldiler. Ba'd ez ān Taşkend (5) ser-gerdeleri emşāl Muḡammed Niyāz Ḳuşbegi ve Muḡammed Receb (6) Ḳurbaşı ve Ḳamber Şerbetdār ve Kerimḡulı Pānşadbaşı hemeleri (7) ittifāḡ birlen ḡān ḡazretni du'a kıla-miz dēp. Taşkenddin (8) Nār Muḡammed Ḳuşbegi birlen leşker-i Pānşad birle Ḥoḡandḡa 'āzim boldılar (9) kelip. Ğārbāḡ mevzi'iga keldiler ve Ḥudāyār Ḥāḡa 'ariza (10) kirḡuzdılar ve du'a kılḡanı kelgenlerini ma'lūm kıldılar. (11) Ḥān d(ū)r-endiş anlarını 'arizalarıḡa cevāb bērmey (12) ḡaytkeli hem icāzet bērmey turdı ve Ḥoḡand leşkeri (13) hem āmāde vü teyyār bolıp ḡān-ı vālā-cāḡ emr ü fermāniga mevḡūf **[147]** (1) turdılar. Ğünkü Taşkend ḡoşunı Kıpçaḡiyye birlen nā-āşinā erdiler. (2) Yek-pāre Taşkend ḡoşunı Kıpçaḡiyye birlen münāza'at kılup (3) Ḥoḡand içide uruş bolıp. Bāy Murād Dādḡvāḡ ol yerde (4) öldi. Demār-ı rüzḡār

Kıpçaqiyyedin çıkdı Kıpçaqlar ölüki (5) köçelerde buğday bağı dek çevrölüp yattı.
 Ütābbāy (6) Kuşbegi kelip Hānnı du‘ā eylep ayağığa özini (7) taşlap hālāş taftı.
 Fitnemiz el-cümle teskīn taftı ekābir-i (8) Taşkend ТАШКЕНТЪ barçası Hudāyār
 Hānnı du‘ā (9) eylep ser-efrāz boldılar ve yene cumhūr-ı a‘yān-ı vilāyet (10) ‘arz
 kıldılar kim Müsülmānkulı КУЛИ- (11) МУСУЛМАН ĩcād-ı fitne vü fesād eylep
 (12) Kitmān Tēfedin kelüp Ėkki Deryā Ortasıda Şehrihān (13) ve Andicān ve Balıkçı
 koşunını yığıp yek-dil ü yek-cihete **[148]** (1) bolup barça Kıpçaqiyye yığılıp bizlerni
 tēfemizğa kelmek(2)çi emiş. Bizdin lāzımdur ki alarnı ħurūcıdın ilgeri (3) alarnı
 başığa yētüp gūşmāl barsak. Bu maşlahat hān-ı (4) vālā-cāh kulağığa yētüp tab‘ığa
 muvāfık kelüp. Barça ekābir (5) ü ‘asākirğa ma‘kūl ü müstahsen körünüp def‘aten
 leşker (6) yığup. Kıpçaqiyye tēfesiğa Melle Begni, ‘asker-i bī-kerān birle (7) ‘İsā
 Beg Pervāneçi Yüz ve ba‘zı ser-gerdeler ve neçe miñ (8) kār-āzmūde yigitler birle
 hān özi tūğ tegide qarār (9) tafıp. Barça mergen yahşı atlıg yigitlerni şaff-ı
 evvel(10)de qarār bērip muntazır-ı ceng bolup turdılar. (11) Şol hālde cimā‘-yı
 Kıpçaqiyye Çöl-i Bıkkıllamadın gürūh gürūh tof (12)tof çıkup keleyler. Hemeleri
 seg-i dīvāne dek (13) şemşirlerini bürehne eylep at koydılar ve şol ma‘rekede **[149]**
 (1) miltık ve tof ve cezā’il āvāzı ādem kulağığa tüşüp (2) ker kıldı. Düşmen ü dost
 birle aralaşup birbirlerini (3) fark kılmay kaldılar. Ammā Kıpçaqlar bir ğalaţ birev
 birev(4)lerini çafmazlikleri üçün her vaqt ağızlarıñızda niķābe (5) dēp āvāz kılıñızlar
 dēp dēgey erdi. H‘āce Kelān Cūybārī (6) kim Hudāyārın kayın atası erdi ol yērde
 şehīd boldı. (7) Melle Beg ve ‘İsā Beg Pervāneçi özlerini Kıpçaqiyye leşkeri(8)ğa
 berķ dek urup. Köp ādemni dem-tīgidin ötkēzüp (9) ve Kıpçaqlarnı alaylarığa salup
 haydap kētdiler. Kaytup (10) kelüp hān-ı deryā-dilni ma‘rekede selāmet taftılar ve
 şol (11) hālde erdi kim bir neçe miñ ādemler tūğ ve bayrak birle yırağdın (12) zāhir
 boldılar. Gümān kıldılar kim ‘askeri bolğay. Nā-gāh (13) fehmediler kim
 Kıpçaqiyye koşunı eken. Melle Beg ve ‘İsā Beg **[150]** (1) ve Pānşadlar maşlahat
 eyleşüp qarap turğan birle bolmas (2) dēp. Bolar hem yek-pāre at koyup özlerini
 urdılar. (3) Kıpçaqiyye koşunı perişān ü mūnhedim bolup kaçtılar. Ammā (4) Melle
 Beg {ve} ‘İsā Beg Pervāneçi bī-derk erdiler. Nā-gāh (5) ceng ü gerd arasındın Melle
 Beg ve ‘İsā Beg çıkup (6) keldiler. Hān-ı ‘ālem-penāh rū-be-rūsıda atdın tüşüp (7)
 du‘ā kıldılar ve arķalarıñdın leşker-i zafer-peyker tuğ ve ‘ālem (8) birle peydā boldı.
 Heme muzaffer ü manşūr hānnı du‘ā kıldılar. (9) Leşkeriyye hān-ı nuşret-āşārını

cemālini körüp şād u hürrem (10) boldılar. Kördiler kim el-amān u fuḡarā fetret tafup kaçup (11) kêtgen bolsalar hem sipāh ü ‘askeriyye tehemten-şifat (12) ber-ḡarār turupdurlar. Leşker-gāhda Ƙıpçaḡiyye ve Sartiyye ölüḡi(13)ni ‘adedi iḡşādın taşḡarı erdi. Ādem ölüḡi deste [151] (1) deste buḡdaynı baḡı dek yatup ḡaldı. Barḡa toplar (2) arābası aldıḡa salıp Pāytūḡḡa kirdiler. Ammā (3) uruş bolḡan cāydın öttiler kim yara-dār u küşte (4) ādemler nāle-serḡa vü fiḡānıḡa ṡāḡat ḡılıp bolmaydur. (5) Ölük buḡdaynı baḡı dek yatupdur. Muḡaffer ü (6) mansūr bārgāh ü ḡar-gāh tegüp ḡarār taftılar. Ammā ser-gerde (7) vü ümerā ve Pānşadlاردın ekşeri ḡünānḡi Muḡammed Niyāz Beg (8) Ƙuşbegi ve Ƙāsım Mınbaşı ve Mü’mın H’āce Pānşadbaşı (9) ve Muḡammed Nazar Ƙulak şular ki oḡşaş ketteler (10) ḡāndın yıraḡ tüşüp ceng ü ḡubār u tof-ḡāne (11) tütünü birle ḡiḡ nemersenı körüp bolmay. ḡān-ı bā-v(12)ekārını Kūh-ı Elburz dek turḡanıdın bī-ḡaber ez-rū-yı (13) ḡaflet hezīmet ḡıldılar. Ba’zıları Taşḡend [152] (1) ṡarafıḡa kētdiler ve ba’zı ḡoḡand ṡarafıḡa cōnediler ve ba’zı(2)lar Şehriḡān IIIAPXAHṡ ḡarap kētdiler ve (3) ba’zı Merḡinān ṡarafıḡa ‘āzim boldılar ve ba’zıları (4) Andicān ḡışlaḡıḡa özlerin aldılar. ḡānnı öldi (5) Ƙıpḡaḡlar aldı ḡümān ḡıldılar. Ekşer kette vü nām-dār ādem(6)ler ol cengde öldiler.

(7) Şefḡat ü Merḡamet

(8) El-ḡışşa Ḥudāyār ḡān meydān-ı cengdin yara-dār u mecrūḡ(9)larını Pāytūḡḡa aldurdı<dı>lar ve bir neḡe ḡükemā vü ṡabībler(10)ni mu‘ālece vü terbiyetḡa buyurdılar. Ba’dehu kette tof(11)larḡa ot bērup kerrenāy u naḡḡāre tarttılar. ‘Asker ü [153] (1) ḡoşun kette toflar āvāzın eşitüp ḡaçgen (2) yērlerdin ḡaytup kerrenāy ü tofḡa ḡarap yıḡıldılar. Ēr(3)tesı yıraḡ ve yakīndin ḡoşunı yene cem‘ boldılar. Üḡ (4) kün içide yene mūr-melaḡ dek ḡoşunı cem‘ bolup (5) Bılḡıllamaḡa БИЛКИЛЛАМА Ƙıpḡaḡlar tēfesıḡa (6) bardılar. Ƙıpḡaḡları ki Bılḡıllama Köli ve Toḡāyı içide tur(7)ḡan erdiler. ḡoşunı köplikini körüp ve vehm ü (8) hirās müstevlī bolup. ḡulḡule-yi tamām birlen Müsülmānḡulı (9) tēfesıḡa ḡavḡā ēylep bardılar. Düş[m]ān ü neferiḡa (10) aḡız açıp dēdiler kim neme ḡıldın ḡēḡ ‘ālemni (11) bizlerḡa közimizḡa tar ḡıldın. Ḥudāyār ḡān dek (12) kette pādişāḡḡa bizni yav ḡıldın. Tiriglik lezzetini (13) ölüm zehrıḡa mübeddil ḡıldın. Öziḡ bir bar ḡānḡa itā‘at [154] (1) ēylep yene ḡaytup ‘āşī boldın telāş-ı ḡükümet (2) ēylep Ƙıpḡaḡiyyelerini ferzendleridin cūdā

kıldın⁷ -ve neçe miñ ādemni yastuğı seni destin⁷din kurudı barçamıznı tuhm-ı mürd kıldın- lāzım (3) şol ki seni Hān Hāzretğa tutup bērup cerīme vü günāhımız(4)nı Hān-ı Hāzret⁷din kutkarsek dēp. Kıpçaqıyyeler kılıç(5)ların boyunlarığa salıp tevbe vü istiğfār aytıp (6) Hudāyār Hān huzūrığa kelüp. Özlerini hān ayağığa (7) taşladılar. Hān-ı Hāzret bolarnı günāhlarını ötüp. (8) Müsülmānķulı Miñbaşını miķdār-ı üç ādem boyı tahtağa çıkarıp (9) koyıp Kıpçaqlarnı günāh-kār ü bed-gerdelerini tutup (10) kelip. Müsülmānķulı aldıda soymaķğa başladı (11) tā ki merdümğa tenbīh bolğay ve nazar-ı halāyıkda ittifāk-ı (12) cumhūr ü ümerā vü fużalālar birlen Müsülmānķulının dār(13)ğa astılar. Raḥmetullāhi ‘aleyh [155] (1) mışra‘ (2) her ān ser-şevēd ser-keş-i tād-dār, şevēd ‘ākıbet o sezā-vār-ı dār. (3) Ya‘nī her ādem ki tād-dār u pādışāhlarğa ser-keş ü gerden-keş(4)lik kılsa ‘ākıbet elbette lāyık-ı dār ya‘nī asmaķğa sezā-vār (5) bolur. Pes fitne-yi Kıpçaqıyye-miz el-cümle teskīn tafgen nümā bolğandın (6) şoñ bir neçe müddet Ėkki Su Arasında turıp Kıpçaqıyye(7)ni yene hem ser-encām kılıp Hoķand vilāyetiğa ‘āzim boldılar. (8) ‘Ulemā vü fużalā vü meşāyih bu nekbet ü katl-i ‘ām Kıpçaqıyyeni (9) nā-ḥaķķ şehīd bolğan ‘azīzlerni fānī tuttı dēdiler. Çünki (10) Kıpçaqıyye ‘ünvān tafgen vaktlerde neçe ‘ulemā vü fużalā vü (11) meşāyihlerini bī-günāh katlığa mübāderet ēylep neçelerini (12) dārğa asıp. Neçe ḥayl-ı bed-girdārliklerni ‘azīzler [156] (1) ḥaķķığa nā-ḥaķķ kılğan erdiler. Ba’d ez ān Melle Hānnı (2) Taşkendğa TaŖIKEHT ḥükümrān ēylep. Bir (3) neçe ‘ulemālar ve küberālār birle ser-efrāz kıldı ve Muḥammed (4) Niyāz Kuşbegini Çimiyānğa ḥākim kıldılar (5) ЧИМЯНЪ ve vilāyet-i Andicānnı ‘İsā Beg (6) Pervāneçiğa bērdiler ve barça vilāyetni münāsib (7) ḥızmet kılğan ser-gerdelerğa taksīm kıldılar. (8) Ezkiyā-yı ‘aşr u fużalā-yı zamān feterāt-ı Kıpçaqıyyeğa (9) vāy bağrım tārīḥ taftılar çünki ol eşnāda (10) bağırları firāk otığa yanıp bastuķları korıgan-ı (11) Kıpçaqlarnı ḥadd ü ḥudūdı yok erdi (12) vallāh a’lem bi’ş-şevāb.

[157] (1) Tebeyyün-i Vakāyi‘

(2) Melle Hān ki Taşkendde Hudāyār Hānğa teḥallūf ēylep. (3) Hānlıknı maña bērgil dēp ḥaṭṭ yazıp. Mücādele (4) vāķi‘ bolıp. Buḥārā kētgenidin başlap tā Rusya (5) ḥalkı ve pādışāhı Cenāb-ı Gubernator СКОБЕЛЕВЪ(6)ni Fergāna cenge vü fethiğa nām-zed ēylep. Bir neçe kette (7) cān-dārılar birlen Fergāna ṭarafığa ‘āzim bolıp

⁷ Bu kısım kenarda yazılmıştır.

Şemerķand (8) ve Buḥārā ve Taşkend ve Hocend ve Hoķand ve Andicān ve Merġinān (9) ve Oşlarnı algen vaķtide bolġan uruş ve (10) vaķāyi‘lerni kemā-kān ü bī-kem taġyīr inşā‘a‘llāh 2nci (11) cildide zıkr kılsək kerek. Çünki Mükemmel Tārīḥ-i [158] (1) Fergānanı 1inci cildi ki oşbu kitāb erdi. Bol (2) cāyġa kelip tamām boldı. (3)Temmet.

[159] (1)Fihrist (2)ОГЛАВІЕНІЕ.

- (3) 2 İbtidā-yı Saltanat-ı Şahruḥ Ḥān
- (4) 4 Vaķāyi‘-yi ‘Acībe vü Ġarībe
- (5) 19 Şahruḥ Ḥān ‘Aşrıdaki ‘Ulemā vü Meşāyiḥ ü Evliyālar
- (6) 21 Beyān-ı Ahvālāt-ı ‘Abdü’r-raḥīm Ḥān bin Şahruḥ Ḥān
- (7) 27 Saltanat-ı ‘Abdü’l-kerīm Ḥān
- (8) 30 Ėrdāne Ḥān Ahvālī
- (9) 32 Cenāb-ı Narbota Ḥān
- (10) 36 Vāķı‘āt-ı Ġarībe vü ‘Acībe
- (11) 37 Saltanat-ı ‘Ālīm Ḥān
- (12) 56 Üstāz Gül Dāmolla Muḥammed Ya’ķüb Āḥünd

[160]

- (1) 75 Saltanat-ı ‘Ömer Ḥān Cennet-i Mekān
- (2) 93 ‘Ömer Ḥān Hem-‘Aşrları
- (3) 94 Saltanat-ı Muḥammed ‘Alī Ḥān
- (4) 112 Saltanat-ı Şīr ‘Alī Ḥān
- (5) 122 ‘Acīb Muḥālefet
- (6) 131 ‘Acāyib Vāķı‘a
- (7) 132 Saltanat-ı Murād Ḥān
- (8) 133 Saltanat-ı Hudāyār Ḥān
- (9) 140 ‘Acāyib ‘Āriyet

(10) 152 Şefkat ü Merhamet

(11) 157 Tebeyyün-i Vakāyi‘

(12) Lillāhi-l ḥamd ve’l-minnet ki oşbu evān-ı emniyyet-i nişānda (13) Mükemmel Tārīḥ-i Fergānani 1inci cildiniḡ itmāmıḡa [161] (1) muvaffaq boldım. İnşā’a’llāh ‘an-ḡarīb 2nci cildi<ni>(2)niḡ hem itmāmıḡa bi-‘ānite-cenāb Fergāna (3) muzāfātını ... Gubernatori⁸ (4) Cenāb-ı ‘ulemā vü fuḡalā-perver birle muvaffaq bolsam (5) kerek dēp. Ketebe-vaż‘ El-faḡīr Muḡammed Fāzılbeḡ Ḳaḡī (6) Muḡammed Atabek merḡūm oḡlı (7) oşbu kitābnıḡ aşl nüşhası (8) Öz{bekistan} Dārü’l-fünūnı kütüb-ḡāneside bolup. Bu ise mezkūr (9) nüşhadın 1941inci yılda ‘aynen köçirildi ve (10) köçirilip bolgenden keyin ortak Ḳāsım Ḥvāce Seyfi (11) ile birlikde aşl nüşḡage muḡābıḡ kılıp. Ḥaḡā şavābını (12) toḡrılup çıḡıldı. Kātib Muḡabbet Ğurayeva, Taşkend.

⁸ Metinde *gubernator* yazılmıştır.

4. METNİN TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIMI

Kadı Muhammed Atabek'in rahmetli oğlu Muhammed Fazılбек

Mükemmel Fergana Tarihi

Birinci cilt 1560-1860 *Taşkent.*

[1] Hayırla kolaylaştırsın ve tamamlatsın diye isimlerin en hayırlısı olan Allah adıyla

Fergana vilâyetinin başkenti *Hokand* şehrinin inşasının başlaması ve mamur hale gelmesinden başlayıp geçmişteki hanların biyografilerini, o günlerin olaylarını, o asırdaki değişimleri ve hanların vefat tarihleri ile yaşamlarını, saltanat sürelerini, fetihlerini mâbeyn dairesindekilerle mücadele ve husumetlerini kısaca yazmaya çalışıldı. Özellikle emirlerin emiri ve padişahlar padişahı ile büyük makam sahibi, sultanların en büyüğü *Narbota Han* zamanından başlayarak, *Seyyid Muhammed Hudâyâr Han Hazretleri* zamanına kadar meydana gelen olayları, fitne ve karışıklıkları, savaşları, o zamandaki değişimleri, dönemin hadiselerini gözü ile gören ve [2] alimlerin kendi dönemlerinde yazdıkları kitaplardan seçerek, hanların yaşadıklarının hatırdaki kalması için araştırıldı ve yazıldı.

***Şahruh Han*'ın Hükümdarlığının Başlaması**

{*Şahruh*} *Fergana* şehrinde hemen hanlık ismini ve padişahlık makamını kurarak, *Hokand* şehrini kurup günden güne mamur hale getirmek için çalıştı, tarih 1121 idi. Böylece alimlerin sevdiği *Narbota Han Hazretleri*, etraftan alim ve fazilet sahibi kişileri davet edip padişahlara layık büyük bir ziyafet verdi. Ziyafet sırasında alimlerin hepsinden istekte bulundu: “Ben [3] başkent yapmak için bu yerleri belirledim ve bir büyük şehir meydana getirmek isterim. Siz saygın kimselerden beklentim; insanlık tarihinde {bu} isimlerin kalıcı olması için adı geçen yeni kurulacak şehir için tarih oluşturun ki oradaki sözlerden ortaya şehrin tarihi çıksın” dediğinde, kıymetli alimler birkaç tarih oluşturdıklarında, onların içinden “Mazhar-âbâd” kelimesini hoş bulup ve uğur sayıp *Hokand*'a “Mazhar-âbâd” tarihi diyerek defterlere ve kitaplara {bu şekilde} yazmışlardı.

Şahruh Han, Hokand’ı ilk inşa ettiğinde {şehir} hiç imar edilmemiş, yıkık bir halde bulunmaktaydı. *Narbota Han Hazretleri* zamanında imar edilerek tek başına başkent yapıldı. “Mazhar-âbād” diye vurgulayarak tarihe kaydetmişlerdi. *Şahruh Han Hazretlerinin* {soyu} *Nebi Zahirüddin Babür’e* [4] {ondan} *Ömer Şeyh Mirza* ve ustası aracılığıyla *Büyük Sultan Emir Têmur Küregen’e* ulaşmaktadır.

Şaşırtıcı ve Hayret Verici Olaylar

Devlet ve kuvvet sahibi *Zahirüddin Babür Han, Semerkand*’dan kaçarak *Andican* tarafından *Hindistan*’a uzanan yollarda gezdi. *Fergana* vilâyetine gelince *Fergana*’dan {sonra} *Hokand* bölgesinin havası ve suyundan etkilendi ve çok hoşuna gitti. {Oradan geçerken} şaşılacak {derecede güzel} yerlerinden, akarsuyundan ve hoş havasından etkilenerak “yeni oluşuna ve güzel havasına bakılırsa bu yer büyük bir şehir olmalı” der. *Hokand* deresinden geçerken derenin iki tarafında oturan *İlatlar*’ın -hoş [5] bunların her yerde- oturduklarını görmüş, acele ile kaçarak gittiği için bir tane küçük çocuğunu altın işlemeli, ipek kumaş ve atlasla sarılmış altın beşiğiyle ve bir bu kadar daha kıymetli taş ve mücevherleri, adı geçen çocuğun eline bağlayıp herkesin görebileceği ve geçtiği yol üzerindeki çok büyük bir ağacın dalına astılar. Bunu yapmasındaki kasıt, oradaki insanların bu beşiği, değerli taşları ve mücevherleri görerek onun padişah oğlu olduğunu anlayıp, büyütmeleridir. Çünkü alelacele gittiği için küçük çocuğun beşiğini kaldırıp yürümek, aynı zamanda zor olan seferde atı seğırtmek ve hızlıca yürümek mümkün değildi ve zordu. Ayrıca bir kişiye birkaç değerli eşya ve ganimet vererek uzaktan gözcü [6] tayin ederek gittiler. {Gözcüye} “eğer birilerinin beşiği aldığını görürsen toparlanarak arkamızdan yetişip yanımıza ulaş” diyerek, aceleyle yürüyüp gittiler. O zamanlarda o diyarlarda şehrin en azından köyünün nasıl olduğunu gösteren bir işareti yoktu. Sadece uzak yerlerde, derenin iki tarafında, çok küçük üç dört köy vardı. Bunlar *Çeket* ve *Çenket Dileken, Saray, Targāva* ve *Tört Aygır* diye bilinen yerlerdir. Bu yerlerde yaşayan topluluklar üç kabiledir. Bir kısmı *Naymānça* deresine bağlıdır. İki kısmı ise *Külāb* deresinden faydalanıp orada yaşardı. Bunlar derenin suyunu {birbirine} bağlayarak azca ekin ekerek derenin çevresini bölüşmüşlerdi. Babür Han Hazretlerinin buradan kaçarak geçtiğini anlayınca, arkasından [7] kimin geldiğini anlamak için kovalayınca {onların} arkalarında bir işaret buldular. Yoldayken birden bakışları ağaçtaki asılı olan beşiğe düşünce, durup ağaçtan çocuğu aldılar. Atlas ve kadife kumaşa sarılmış, altın ile süslenmiş beşikte baştan aşağı değerli taş ve mücevherler arasında bir

çocuğun yattığını gördüler. Hepsi bu beşiği saygı ile alıp geri döndüler. Gözcülük yapmak için oraya bırakılan adam, bunların {çocuğu} aldığını görünce atına binerek *Babür Han*'ın arkasından gitti. Oraya ulaştığında askeri birliğe katılarak *Babür Han*'a Özbeklerin beşiği alıp gittiğini söyledi ve içi rahatladı. Sonra Özbeklerin bu üç topluluğu, birbirlerinden ayrılmadan gelerek, {aralarında} görüş sağlamak için bir yere [8] oturdular. Kendi aralarında görüşerek işte bu beşiğin mücevherlerini ve değerli kumaşlarını iki ayrı tarafa, çocuğu ise bir tarafa ayırarak, {aralarında} kura çektiler. *Targāva* Özbeklerinin payına, yani kuraya göre bu çocuk düştü ve değerli taş ile mücevherler *Saray* kabilesine düştü. Beşik ise *Çenket* topluluğuna düştü. Sözü'n kısası her üç topluluk kısmetine razı olarak, kendi paylarını aldılar. Bu çocuğun *Babür Han Hazretlerinin* oğlu olduğunu şüphe etmeden anladılar. Çocuğun gereken terbiyeyi alması için onu temiz bir kadına teslim ettiler. Bulup aldıkları bu çocuğun adını *Altun Beşik* koydular. Olgunluğa eriştiği zaman, kendi cemaatinden güzel bir kızla evlendirdiler. Bir zaman sonra bu kızıdan bir oğlan [9] dünyaya geldi. Adını *Sultan Êlig* koydular. *Sultan Êlig* büyüyerek olgunluğa erdi, ona da bir kız aldılar. Ondan da bir oğlan dünyaya geldi. Adını *Sultan Hudayar* koydular. Bir zaman sonra *Sultan Hudayar* büyüyerek olgunluğa erdi, onu da evlendirdiler, çocuğu oldu. Adını *Muhammed Emin Han* koydular. O kişi de olgunluğa ulaştığında evlendirdiler, çocuğu oldu. Adını *Şah Ebu'l-Kāsım* koydular. O da evlenip eş aldı ve çocuğu oldu. Adını *Asil Zāde Han* koydular. Olgunluğa eriştikten sonra bu kişi de eş aldı, çocuğu oldu. {Adını} *Siyeh Mest Bey* koydular. [10] Şimdi bile *Çāmaş Bey* diye bilinen köy, bu kişi tarafından kurulmuştur. Ve bu kişi olgunluğa erince bir eş aldılar, çocuğu oldu. Adını *Şahrüh Han Bey* koydular. Bu kişiden *Rüstem Bey* isimli kişi doğdu ve o kişiden *Haci Bey* doğdu ve bu kişiden *Aşūr Bey* doğdu ve bu kişiden de *Şārug Bey* doğdu. *Altun Beşik* ile bu *Şahrüh Bey* arasında yüz altmış beş yıl geçti. Sonra işte bu *Şahrüh Bey*'in alnında ve hallerinde yiğitlik belirtileri ve devletin yüceliği göründü. O, karakter olarak her zaman ava, silahlara ve güzel ata düşkündü. Oku ile tüfeği, her daim dost gibi yanındaydı. Özbekler arasındaki bazı güvenilir kişilerin [11] sözlerine ve *Ravzatu's-safā*'da anlatılanlara bakıldığında o zamanın padişahı, ava çıkarak yürüdüğü sırada ansızın gözü buralara düşmüş. Bakışları {o sırada} *Şahrüh Han*'a deyince mızrak ile yolda bir kaplanı öldürmüş halde geldiğini görmüş. {Bey, onun} ismini ve soyunu araştırmış. Alnındaki yiğitlik belirtilerini ve yüce bir devlet yöneteceğini anlamış. Onu bu bölgeye bey olarak tayin ederek padişahlara yakışır şekilde iltifat edip yüceltmış. Buraların hakimiyetini *Şahrüh*

Han'a bırakmış. Padişahlık kaftanını da ona verip gitmiş. *Şahruh Han*, *Targāva* bölgesinde bulunmuş ve *Çamaş*'da hakimiyet sağlayarak *Hokand* şehrinin ve bahçelerinin temelini attı. Sonra oğulları *Abdürrahim Bey*, *Abdülkerim Bey* ve *Şadi* [12] *Beyler* han ismini alarak kendi ihtişamlı padişahlıklarını başlattılar. O dönemde {yaşayanlar kendi} büyüklerini ve şehzadelerini “Bey” diye anarlardı. *Şahruh Han*'dan sonra büyük oğlu *Abdürrahim Han* babasının yerine tahta geçerek bağımsız bir han olduğunu iddia etti. *Ėski Kurgan Kalesi*'ni inşa etti. İçerisine “hisar” adında kendisine ait bir yer yaptırdı. Bazı tarihlere {tarih kitaplarına} bakıldığında orada henüz *Hokand* {şehri} kurulmamıştı ve bazı hocalar *Çadak*'da yaşıyordu. Bazı köyler de deryanın bu tarafındaydı. *Targāva*, *Çenket*, *Çamaş Biy*, *Pelegen*, *Tokay Tepe*, *Tepe Kurgan*, *Kaynār* bunlara [13] benzer yine birçok köylerdeki halklar toplanarak bilgili ve akıllı kişilerin öncülüğü ile {aralarında} görüştüler. *Hisar Kurgan Deresi*'nden su içen işte bu birkaç köy sakinleri ve Özbekler, “bir hanlık kurmak için aramızda anlaşıp kendi içimizden birini han yapma ve yüce, bağımsız bir yurt olma yetkisine sahibiz” demişler. Bu düşünce hepsinin aklına yatmış. Hepsi oybirliği ile “*Altun Beşik* neslinden *Çamaş Biy*'in çocuklarından *Aşürkulı Bey*'in oğlu *Şahruh Han*, bizlerin arasında kendi padişahımızın oğludur. Boyposuna padişahlık yakışmaktadır. Karakteri cömert ve yiğit bir padişaktır. Padişah olması için aramızda anlaşırsak, onun saltanatı uzun sürecektir” diyerek bunu uygun görmüşler. [14] Daha sonra, {orada bulunan} büyükler, beyler ve aksakalların hepsi “*Şahruh Han*'ı padişah yapalım sonra da *Çadak*'daki hocaları kendimize bağımlı hale getirelim” diyerek istişare edip *Targava*'da *Şahruh Han*'ı hükümdarlığa getirdiler. Sonra Özbeklerin kızlarından bir kızla nikahladılar. Düğün için gerekli olan şeyler hazırlandı. Bunun için *Çadak*'daki hocaların büyüğüne mektup yazarak onları davet ettiler. Hocaların büyüğü deryadan geçerek geldi ve Özbekler iyi bir karşılama ile onların memnun olmalarını sağladılar. Toplam kırk kişi olarak gelmişler. Her biri için [15] makamlarına uygun bir yer ayarladılar. Sonra ziyafetin bu yerde olmasına karar verdiler. “Nikah merasiminden sonra Çimildig perdesi tutulunca, herkesin dinlendiği sırada bir ağacın dalını kıracağız. Böylece dal yüksek sesle kırılacak. O ses, sesin çıktığı anda her birimizin her evde bulunan hocaları hemen öldürecekimize işaret olsun” dediler. İşte böyle dinlenecekmiş gibi yattıktan sonra dalı kırdırdılar. Ses ile birlikte, uyumakta olan bütün *Çadak* hocalarını öldürdüler ve diğerlerine de baskın yaparak öldürdüler. Hızlı bir şekilde bütün Özbekler saf oluşturup deryadan geçerek, [16] *Şahruh Han* ile birleşip sancak ve bayrak belirlediler. *Çadak* halkını ölümünden

kurtarıp bütün mal mülklerini alarak tüfek ve silahlarına el koyup *Çadak*’ı kendilerine bağımlı hale getirdiler. Şimdi mamur olan *Çüst* ve *Nemengan*’ın sınırlarının tamamını yağmalayıp {buradaki halkları} kendilerine bağımlı hale getirmişler. Padişahlığını yüksek seste davullar çaldırarak ilan edip buraya yerleştiler. *Nemengan* ve *Çüst* çevresindeki halklar, hediye ve armağan ile gelerek *Şahruh Han*’ı gördüler. *Şahruh Han Hazretleri*, {halkın} tamamına lütuf ve ihsanda bulunarak hanlık adının ve padişahlığının güzel taraflarını gösterdi. *Nemengan*’dan *Şaydan* ve *Yangaz* sınırına kadar vali [17] ve hakim atayarak mutlu ve memnun şekilde geri dönüp, kendi memleketleri olan *Targāva*’ya geldiler. Çoğu Özbek ve Kırgız halkları bir yerde toplanarak, kendi padişahları için sağlam kale ve kurgan inşa etmek için görüşüp anlaştılar. Eskiden *Ėski Kurgan* diye bilinen, şimdilerde ise *Kök Tonlık Ata* diyerek adlandırılan viranede, sağlam imaretlerin izleri varmış. Bunları yeniden imar edip, kale inşa etmişler. Bütün maiyetine ve orada yaşayan halka haber verip onları toplayarak, kısa sürede büyük kale ve sağlam ve yüce bir karargah kurdular. Kale, iki derenin birleşip aktığı ve güzel havası olan bir yerdedir. {Bu yer} şimdi *Bağbanlar Mahallesi* diye adlandırılmaktadır. [18] {Buraya} *Kök Tonlık Azizler* de derler. Bu kale ve hisar inşaatı tamamlandıktan ve içine girmeye hazır hale geldikten sonra sazlar ve davullar ile ziyafet verilip, müzikler çalınarak memlekette yemekler verildi. Bütün Özbek halkı ve halktan büyükler, {*Şahruh Han*’ı} yeniden Ak Kigiz’e koyup, hükümdarlığa getirdiler. Tarih 1122 idi. Civar köylerdeki büyüklere de baştan ayağa padişahlara yaraşır şekilde lütufta bulunularak, fakirlerin çoğuna buradan yer verilip çoluk çocukları ile {buraya} yerleşmeleri sağlandı. Büyük yapılar, pazar yerleri ve çarşılar kuruldu. Günden güne mamur bir yer olması için çaba ve uğraş verildi. Kısa sürede kale şehre dönüştü. Civar yerlerden büyük alimler, fazilet sahibi kişiler ve şairler geldi. [19] *Şahruh Han*’ın padişahlık makamına oturduğu zamana şairler, “eğer *Şahruh Han*’ın tahta çıktığı tarihin hangi tarih olduğunu kolayca arayıp bilmek istersen, sene 1121 idi” {dediler.}

Şahruh Han Zamanındaki Alimler, Şeyhler ve Veliler

Şahruh Han’ın saltanatı zamanında *Nemengan*’da velilerden *Dāmolla Bazar Āhünd*, anlatma işini yapardı. Bu kamil insan, {zamanının} ilim, fazilet sahibi ve evliyası idi. Tekkesinde ders anlatırdı. Kâmil, fazilet sahibi kişilerden ve velilerden {bir başkası da} nazımda ve nesirde hazırlanmış olan kitabı ve söylediği beyitleri her tarafta şöhret bulan *Meşreb*’dir. [20] Memleketinde {herkes tarafından} tanınan fazilet

sahibi ve divâne bir kişi idi. *Kaşgar*’da *Āfāk Hocam Hazretleri* {diye bir kişi} vardı. Bu kişi *Kaşgar* halkının eğiticiyi ve rehberi idi. Olgunluğunun ünü her tarafta meşhur olunca, metinleri ve bazı şiirleri gүнümüzde *Kaşgar*’da hâlâ bilinmektedir ve kendisi gibi her tarafta şöhret bulmuştur. *Buhara*’da sultanların en büyüğü *Emir Abdülaziz Han Bahadır* {adında} bir padişah vardı. Halihazırda *şahruh Han*, şehri mamur hale getirip on iki yıl hükümdarlık yaptıktan sonra padişahlık aleminden ahirete göç etti. Alimler ve şairler onun vefatı hakkında 1124 yılında “uzaklardaki padişah *şahruh*’un can yolculuğunun zamanıdır” {şeklinde} tarih attılar. *Çadak* hocalarından biri, bir tarih {kitabı} yazarak, adını ‘*Târîh-i şahruhiyye*’ olarak adlandırdı. *Hokand* mamur hale geldiğinde [21] “mazhar-âbâd” diye 1153 tarih atmışlar. *şahruh Han*’ın üç oğlu olmuş. Bunların birincisi *Abdürrahim Han*, ikincisi *Abdülkerim Han*, üçüncüsü *şâdi Bey*’dir. {Bunların} başlarından geçen durumlardan yeri geldiğinde bahsedilecektir.

***şahruh Han*’ın Oğlu *Abdürrahim Han*’ın Başından Geçen Durumların Anlatılması**

Sultan Abdürrahim Han, *şahruh Han*’ın birinci oğlu idi. Alimler ona *Sâhib-kırân* lakabını takmışlardı. Çünkü birçok şehri o fethetti ve *Semerkind*’ı da ele geçirerek *şehr-i Sebz* hakimi olan *Ālim Bey*’in kızını aldı. O zaman *Abdürrahim Han*, babası *şahruh Han*’ın yerine hükümdar [22] oldu. Emir, ileri görüşlü ve hayırlı bir kişiydi. İşte o zamanda *Buhara Emiri* oldukça güçsüzdü. {İşlerinde} karşılıklı görüşme ve tedbirden çok uzaktı. {*Abdürrahim Han*} böyle bir zamanı fırsat bilerek, Özbek ve Sart kahramanlarından askerleri toplayıp yirmi dokuz bin ordu ile *Hocend*’e doğru yola koyuldu. Bir gece ve gündüz çok hızlı bir şekilde ilerleyip seher vaktinde *Hocend Tepesi*’ne ulaştıktan sonra zurna çalarak kapıdan girdi. *Hocend*’i idaresine aldı. {O sırada} *Akbota Bey Hocend* hakimi idi. Onu esiri olarak aldı. *Hocend*’in alimlerini ve fazilet sahibi kişilerini kendine tabi ve bağlı hale getirdi. {Onları} padişahlara yakışan bir ilgi ile yüceltip {içlerindeki} yoksulluk korkusunu mükemmel ve eksiksiz bir şekilde [23] ortadan kaldırdı. Üstün ve galip bir şekilde geri dönüp büyük bir devletle başkent’e, *Hokand*’a geldi. İkinci yıl yine ordu toplayarak *Hocend*’den geçerek *Ora Tepe*’ye ulaşıp burayı kuşattı. *Kulike* hanedanlığından olan *Ora Tepe* hakimini esir alarak *Ora Tepe*’yi bağımlı hale getirdi ve halkına boyun eğdirdi. Zafer kazanarak büyük bir devletle yine *Hokand*’a döndü. Birkaç yıl civardaki şehirleri devlet azametiyle ele geçirip sayısız asker ile *Hokand*’dan çıkarak hızlı bir şekilde *Semerkind*’a doğru gitti. Kısa sürede

Semerkind şehrinin karşı tarafına ulaşarak orada durdu ve şehri kuşattı. Hiç kimsenin şehrin dışına hareket etmeye gücü yoktu. [24] Şehir halkı, kuşatmadan bunaldığı için barış yapmak istedi. Yüce padişah, onların barış isteğini kabul etti. Sonra alimler, fazilet sahibi kişiler, büyük şeyhler ve herkes bulundukları yerden çıkarak Sâhib-kırân⁹ *Abdürrahim Han*'ı görmeye gittiler. Sonra *Semerkind*'ı asıl hakimine teslim ettiler. Yüksek rütbeli padişah ile saltanatın ve devletin ileri gelenleri *Semerkind* şehrine girdiler.

Semerkind şehrine ve onlara *Mirāhur* rütbesini verip yüceltiler. Ayrıca iyilik ve yardımda bulunup, kaftanlar vererek memnun ettiler. Birkaç gün *Semerkind*'da kaldı. {*Abdürrahim Han*} *Resûl Damad Êlçi Töre*'yi *Şehr-i Sebz* hakimi olan *Âlîm Bey*'in [25] güzel yüzlü kızını istemeye gönderdi. *Âlîm Bey* ve ... de *Abdürrahim Han*'ın damat olmasını kabul ederek gösterişli bir şekilde kızını gönderdi. Hükümdar da devletin ileri gelenleriyle birlikte {kızı} karşılayarak bir eğlence düzenledi. Birkaç gün *Semerkind* halkına ziyafet verip gösteriler sundu. Kendisi de *Semerkind*'da kaldı. Sonra misafirlere gereken hürmeti gösterip onları *Şehr-i Sebz*'e yöneltti yani gönderdi. *Abdürrahim* birkaç gün sonra devletin ileri gelenleriyle birlikte büyük bir ihtişamla dârü'l emâret¹⁰ *Hokand*'a geldi. Buhara Emiri, *Abdürrahim Han*'ın *Semerkind*'ı ele geçirmek için sayısızca askerle *Semerkind*'a girip bütün sokağı [26] ateşle yakıp yıkarak tahtın idaresini aldığı ve buraya yeniden bir hükümdar tayin ettiği haberini aldı. *Abdürrahim Han* Hazretleri de Buhara Emirinin *Semerkind*'a geldiğini duyunca sayısız askerle Buhara Emirinin *Hokand*'ı çok beğenip burayı ele geçirmek isteğiyle gelmesin diye *Hocend*'e geldi. Ama Buhara Emiri *Semerkind*'ın dışına çıkmayarak geri döndü. *Abdürrahim Han* birkaç gün *Hocend*'de kaldıktan sonra Allah'ın takdiriyle hastalanınca *Hocend* şehrinde âhirete geçti. Tertemiz ölü vücudunu *Hocend* şehrine gömdüler. Şimdi bile *Hokand* liderleri ve hükümdarları arasında büyük selamlık binasını “*Rahim Han Selamlığı*” olarak adlandırırlar. {Bu imaret,} *Abdürrahim Han*'ın yaptırdığı bina idi. *Abdürrahim Han*'ın vefatından sonra şairler, onun vefatı için [27] “güçlü görünen, gönlü samimi dost” diye tarih attılar. Yıl 1146 idi.

⁹ İki uğurlu gezegen olan Jüpiter ve Venüs yıldızlarının birleşmesi zamanında doğan, böyle bir zamanda tahta çıkan ve her zaman başarı, üstünlük gösteren hükümdar.

¹⁰ Emirlik, hükümdarlık dairesi.

Abdülkerim Han’ın Saltanatı¹¹

Şahruh Han’ın oğlu *Abdürrahim Han Hazretleri*’nin vefatı *Hokand* halkına haber verilince, baş sağlığı dileme ve dini törenler tamamlandıktan sonra *Şahruh Han*’ın ikinci oğlu olan *Abdülkerim Han*, hükümdarlık makamına ağabeyi yerine tahta çıktı. Onun zamanında savaş ve mücadeleler oldu. Saltanat süresi altı yıl sürdü. Günümüzde saray, pazar yeri ve dükkan olan yerler, *Eski Orda*’nın bulunduğu yerlerdi. [28] Bu yerleşim yerinin yarısına “*Medrese-yi Âlî*” denilen medrese inşa edildi. Kendisi için ise bir kale ve karargah inşa etti ve haddinden fazla süsledi. *Hokand*’ın çevresinde o zamana kadar bir kale inşa edilmemişken *Abdülkerim Han*, dört tarafına duvarlar yaparak dört tane de kapı yaptı. Birinci kapıyı *İsfere Kapısı*, ikincisini *Katagān Kapısı*, üçüncüsünü *Merginān Kapısı*, dördüncüsünü *Taşkent Kapısı* veya *Haydar Bey Kapısı* diye adlandırdı. *Eski Orda*’nın inşa edildiği tarihi ve *Hokand Kalesi*’nin imarını faziletli kişiler “*mazhar-ābād*” diye kayda geçirdiler. Şimdilerde *Eski Kurgan* olarak bilinen *Eski Orda*’nın eski yerleşim yeri değiştirilerek bu yere taşındı. [29] Burada on iki yıl hüküm sürdü. Eski kalede altı yıl hüküm sürdü. Toplamda on sekiz yıl hükümdarlık makamında oturdu. Sonrasında bu yeni inşa ettirdiği karargahında 1164 yılında vefat etti. Yerine oğlu *Abdurrahman Han* hükümdar oldu. *Şahruh Han*’ın oğlu *Özbek Şâdi Bey* hükümdarlığı tercih etmemişti. *Abdurrahman Han* da dokuz ay hükümdar olduktan sonra *Rahim Han* oğullarından *Ėrdāne Han*, hanlığa getirildi. *Abdurrahman Han*’ın hanlığı elinden alınarak yerine {*Ėrdāne Han*,} *Yar Mezar*’a hakim tayin edildi.

[30] *Ėrdāne Han*

Rahim Han’ın oğlu *Ėrdāne Han* bir yıl hükümdarlık yapmıştı. {Sonrasında} *Rahim Han*’ın büyük oğlu *Baba Bey* hükümdar oldu. *Abdülkerim Han* hükümdar iken Kalmaklar, *Kaynār* bölgesinden gelerek *Hokand*’ı kuşatıp *Baba Bey*’i esir alıp gitmişlerdi. Daha sonra Kalmaklar, *Baba Bey*’i alıp geri geldiklerinde bütün *Hokand*’ın ittifakıyla onu hükümdar yaptılar. *Hokand* halkı çaresiz kalarak buna razı oldu. Bir yıl kadar hükümdarlık yaptı. Halk ile emirler arasında anlaşmazlık olunca *Beş Arig* bölgesinde *Baba Bey*’i öldürüp [31] yine *Ėrdāne Han*’ı hükümdarlığa getirdiler. *Ėrdāne Han* zamanında *Hokand* fazlasıyla bayındır bir yer oldu. {Han,} görgülü ve sevgi dolu biriydi. Sonunda iyi huylu bir insan olarak vefat etti. Halk, emirler ve şeyhler, yakalarını yırtıp yüksek seslerle bağırıp ağlayarak {*Ėrdāne*

¹¹ Burada (bir alt satırda) kiril harfleri ile “*Abdukerim-Han*” yazılmıştır. Bk. Metnin Yazı Çevirimi.

Han'ı 1167 yılında *Hokand'a* gömdüler. *Ėrdāne Han*'ın vefatından sonra *Şādi Bey*'in oğlu *Süleyman Bey* hükümdar oldu. Eğlenceye düşkün tabiatı olan, kötü huylu ve adi bir kişi idi. Büyük şeyhlerin öğütleri {bile ona} kar etmedi. Altı ay hükümdarlık yaptıktan sonra azledilerek *Abdülkerim Han*'ın oğlu *Abdurrahman Han*'ın oğlu *Narbota Han*'ı [32] hükümdarlığa getirdiler. O sırada on dört yaşında idi. Şimdilerde *Mū-yı Mübārek* denilen *Kara Tepe*'de bulunmaktaydı. Zorla hükümdarlık makamına getirilmişti. Çünkü soyu *Abdülkerim Han* vasıtası ile *Şahruh Han*'a uzanırdı. Ancak daha sonra *Narbota Han*'ın ağabeyi *Haci Bey*, hükümdar olmuştu. Çünkü *Narbota Han*, büyük görünse de genç ve küçüktü.

Şahruh Han*'ın oğlu *Abdurrahman Han*'ın oğlu *Narbota Han

[33] *Şahruh Han*'ın oğlu *Abdülkerim Han*'ın oğlu *Abdurrahman Han*'ın oğlu *Narbota Han Hazretleri*, hükümdar olduktan sonra ilim sahibi kişiler refah ve huzur ile ömürlerini geçirdiler. {Her yerde} ucuzluk ve bolluk {hakim oldu.} Barış ve huzur içindeki memleket, bayındır ve bolluk içinde idi. *Hokand*, *Narbota*'nın hükümdar olduğu bu zamanda oldukça büyüdü ve mamur hale geldi. 1177 yılına kadar otuz altı yıl hükümdarlığı sürdü. {Sonrasında} küçük erkek kardeşi *Haci Bey*, muhalif olmaya başladı. *Ora Tepe*'ye giderek *Kuhke* hanedanlığı ile görüşmeler yapıp münazaralarda bulundu. *Ora Tepe* halkı, adil emir *Narbota Han*'dan korkarak yumuşak bir şekilde “önce siz *Kurama*'yı kendinize bağımlı hale getirin. Ondan sonra *Töre Kurgan* ve *Nemengan* şehrini bağımlı [34] hale getirerek *Andican*'a ulaşın onlar ile birlik olduktan sonra dışarı çıksanız iyi olur” dediler. “O zaman biz de *Ora Tepe* halkı olarak orduyla *Hocend*'e gideriz” dediler. Birçok casus *Haci Bey*'in yersiz hareketleri hakkında bilgi getirdiler. *Narbota Han Hazretleri*, çoğu zaman ikisi arasında kaldı. “Ağabey ile erkek kardeş arasında hükümdarlıkta böyle şeyler olur” dediler. “Kardeşimi azarlamak bana yakışmaz” diyerek doğru bulmadı. Çünkü *Narbota Han*'ın temiz kalbi ve kimseyi incitmeyen yaradılışına şefkatli olmaktan ve iyilikten başka hiçbir şey yakışmazdı. İşin sonunda yine *Haci Bey*, ağabeyi *Narbota Han*'ın iyiliğine güvenerek, hizmetine girdi. *Narbota Han*, [35] *Andican* tarafına ele geçirilen ganimetler için gelmişti. *Kuba*'ya uğrayarak birbirleri ile kucaklaşıp, ağlaşıp görüştüler. Suyuk çorbası geldi. Birbirlerine kaşık uzatarak erkek kardeşi *Haci Bey* büyük bir saygıyla “{önce} siz için” diyerek ağabeyi *Narbota Han*'a kaşığı sundu. *Narbota Han Hazretleri* gülümseyerek “elbette bundan sonra da size sıra gelir” diyerek sevgi ve şefkat ile yemeye başladılar. Bir sonraki gün *Yar Mezar*'a

geldiler. Üç gün burada kaldılar. Sonrasında dāru's-saltana *Hokand*'a geldiler. Şimdilerde “*Medrese-yi Mîr*” olarak adlandırılan *Narbota Han Medrese*'sinin {inşası için} [36] Buhara'dan ustalar davet edilerek getirildi ve medrese inşa edildi. Medresenin yapımı bitince aradan bir yıl geçtikten sonra *Narbota Han* takatten düşüp vefat etti. Tarih-*Narbota Han* bininci yılda {?} vefat etti.

Şaşırtıcı ve Hayret Verici Olaylar

Narbota Han vefat ettiği zaman büyük anlaşmazlıklar ortaya çıktı. Çünkü *Narbota Han*'ın üç oğlu ve bir erkek kardeşi var idi. Her kabile bu dört kişiden birini istiyordu. Her birini dört kabileye hükümdar yapmayı isteyince [37] anlaşmazlık ortaya çıktı. Şöyle ki *Ālim Han* {ile} *Ömer Han*, *Narbota Han*'ın *Mingü Āyim* adlı hanımından dünyaya gelmişti. *Rüstem Bey* adlı oğlu ise başka hanımından dünyaya gelmişti. *Haci Bey*, *Narbota Han*'ın erkek kardeşiydi. Her kabileye birisini istemişlerdi. En sonunda *Mingü Āyim* herkese üstün gelince *Ālim Han*'ı tahta çıkardılar.

Ālim Han'ın Saltanatı

Ama *Ālim Han* babasının yerine hükümdar olduktan sonra *Narbota Han* zamanından kalan Özbekler ve Sartlar, [38] *Rüstem Bey* için “*Narbota Han*'ın sevdiği oğlu idi” diyerek “onu hükümdar yapalım” şeklinde tereddütleri vardı. Bunların tereddütleri *Ālim Han*'ın kulağına gidince korku ve endişe ortaya çıktı. Babası zamanından kalan büyük emirlerden *Pir Muhammed Yasavul*, *Taş Muhammed Mirza*, *Han Hoca*, *Büzürg Hoca*, *Haci Bey* ve *Rüstem Bey* gibi kişiler *Narbota Han*'ın birlikte olduğu erkek kardeşleri ve oğulları idi. Bir gece adam gönderip hepsini katlettirdi. Bazı komutan ve komutan çocukları bu olaydan haberdar oldular. Gece vakti kalkarak hepsi *Buhara* taraflarına kaçtılar. Böylelikle *Recep Kuşbegi Tacik* ve oğulları, *Kurban Muhammed Mirza*, *Mümin Can Mirza*, *Garib Dost Yasavul*, [39] *Molla Aşūr Muhammed*, *Hudāykulı Bahadır* ve bunlar gibileri kaçarak etrafta perişan oldular. Bu olaydan sonra *Ālim Han* zalim lakabı ile adlandırıldı. Bütün halk “*Ālim Han* zalim” diyordu. Sonra *Ālim Han* her yerden kahramanları, cesur yiğitleri ve savaşçıları buldurup getirerek lütuf ve yardımlar ile gönüllerini aldı. Deftere kayıtlarını yaparken “*Gele Bahadır*” olarak adlandırıp askerleri topladı. Çünkü o zaman her yerde muhalefet vardı. *Ālim* bu cesur atlı askerleri ile savaşçı yiğitler ve saflar yaran askerlerini toplayıp, sıralanarak hangi şehre ulaşırsa, {oranın} halkını itaat ettirip,

boyun eğdirerek mal ve ganimetler ile zafer kazanmış ve galip olarak geri dönerdi. Şaşırtıcı derecede yiğit, [40] cesur bir padişah idi. Ordunun imdadına hiç itimat etmeden *Tacik, Gılça, Bedahşan* ve *Kuhistanlı*lara değer verirdi ve onları dost olarak görürdü. Geceleri çoğunlukla onlarla dostluk ve arkadaşlık ederdi. Ayrıca orduyu Tacik ve Sart olarak iki gruba ayırmıştı. Tacikler'in kurnazlık yaptığını Özbekler görünce utanarak, kendilerini şimşek gibi ateşe atarlardı. Hatta *Tacik, Şugnan, Bedahşan* ve *Kuhistanlı*ların hepsi çok gayretli olan hükümdara sonsuz hizmet etmek için toplandılar. Çünkü bu halka lütuf ve yardımı çoktu ve güveni de yüksekti. Onlara ünvan verip, onları savaşta öncü kuvvet yapardı. Bir kısmı *Ora Tepe*'ye ulaşarak, orayı kuşattı. Tacik Emirlerinin [41] giysilerini giyerek, onların arasına girdi. Onlar hükümdarı bu şekilde görünce canıgönülünden *Ora Tepe*'ye at sürdüler. Savaş okları gökyüzünden yağmur gibi yağdı. Bu oklara maruz kalmadan kapıyı kırıp içeri girdiler. *Ālim Han* da onların arasındaydı. *Mescid-i Hasan Divanbegi* denen yere kadar geldiler. Bu durumu Sartlar da görüp bunlar da canıgönülünden kale içine girdiler. İşin sonunda Tacikler *Ora Tepe*'nin pazarında bulunan bir kısım tüccarı yok etmeyi istediler. *Ora Tepe* halkı yardım istedi ama *Kuhistanlı*lar şehir halkını soğan gibi çıplak hale getirdi. Bütün mallarını isteyip aldılar. *Emir Ālim Han* “imdat imdat” diye bağırdı. *Molla Ēr Nazar* adlı *Mangut* [42] lideri vardı. {Han} onu birçok yiğit ile *Hokand*'a gönderdi. Çoğu yerdeki yaralıları biraraya toplayıp hepsine lütuf ve yardımda bulundu. Sartlardan 444 kişi şehit olmuş ve Taciklerden ise şehit olanların haddi hesabı yoktu. Bu haberi Buhara Emiri duyunca, fazlasıyla gam ve keder içinde *Semer kand*'ın sıkı bir şekilde korunmasını emretti. *Ālim Han*, *Ora Tepe*'nin ve *Zāmin*'in idaresini kendi yetkisine aldırıp, *Inak Kademi* denilen {kişiyi} Tacik'e hakim eyleyerek ve *Himmetullah Kuşbegi* adlı kişiyi “Emin”¹² yapıp, zafer kazanmış olarak *Hokand*'a geri döndü. Buhara Emiri “*Ora Tepe* elden gitmesin. Şimdi insanlar yorgun ve güçsüz{dür} gidersek hemen alırız” diyerek, sayısız asker emretti. [43] *Buhara* askeri birkaç kez {şehri} kuşattı. Ancak *Ora Tepe*'yi alamadan *Buhara*'ya geri döndüler. *Ora Tepe* halkı *Ālim Han*'ın zulmünden korktuğu için kaleyi vermediler ve savaştılar. *Ālim Han* da bu olayı duyunca, sayısız askerleriyle *Ora Tepe*'ye doğru gitti. Buhara Emiri, *Ālim Han*'ın *Hokand*'dan çıktığını duyunca, *Semer kand*'da duramayıp *Buhara*'ya geri döndü. *Emir Ālim Han*, devlet büyükleri ve devletin ileri gelenleriyle özellikle Tacik askerlerini toplayarak, çekirge sürüsü kadar

¹² 1.Vekil; 2.Vergi tahsildarı; 3.Bir köyün veya kasabanın ileri geleni. Bk. Timur K. BEİSEMBİYEV, *Annotated Indices to the Kokand Chronicles*, Tokyo 2008, s. 727.

çok askerle hızlı bir şekilde *Ora Tepe*'ye ulaştı. *Ora Tepe* liderleri *Kadem-i Inak* ve *Molla Rahmetullah*, Emin'i karşılamaya çıktı. Dualar ederek, yaşanan olayları anlattı. *Ālim Han Hazretleri*, önceki sefer malları ve eşyaları yağmalanmış olan halkların mallarının değerinin verilmesini [44] emretti. Orada arka taraftaki şehirlerden {asker} toplayarak, sayısız askerin seferberliği ile *Dizzah Tepesi*'ne doğru ilerledi. *Dizzah Kapısı* karşısında çadırlar kurdular. Askerler *Dizzah Kalesi*'ni tıpkı bir yüzük halkası gibi çevreleyip kuşattılar. Kalenin etrafına çukur açıp kimyasal madde koyarak yıkılmalarını emretti. Marangozlara da hendek kenarından *Dizzah Kalesi*'ne kadar koymak için uzun ağaçlardan bir merdiven yapmalarını emretti. Ağaçların dalları kesilip kalenin karşısına cephane çukuru yapıldı. Kaleden çıkan casuslar öldürüldü ve kale sıkıca kuşatıldı. Tacik askerler, kahraman liderler ve bütün yoldaşlar geceden sabaha kadar kaleyi göğe uçurabileceklerini düşünürken *Abdurrahman* adlı bir Tacik, deli görünüşlü [45] bir adamla kavga ederek, kargaşa ve çığlık seslerinin çıkmasına sebep oldu. *Ālim Han*'dan korktuğu için kale içine kaçıp girdi. *Dizzah* askerlerine “*Ālim Han*'ın ordusu aç ve zor şartlarda, belki yine iki gün sonra geri döner” diyerek cesaret verdi. Kale halkı korktuğu için barış yapmayı düşünüyorken bu haberi alınca {tekrar} güçlendiler. Kaçıp giren *Abdurrahman*, *Dizzah* askerlerine “sizin bulunduğunuz yeri kalenin tepesinden göstererek, size doğru top ve kurşun atacakmış” şeklindeki haber Emir'e ulaştı. Emir {bu haberi duyunca} “tedbirli davranmak gerekir” diyerek hemen bulunduğu yerden başka bir yere gitti. “Emir *Ālim Han* gitti” diye bir haber askerler arasında yayıldı ve panikleyerek geri çekilmek için harekete geçtiler. *Ālim Han* askerlerin [46] arasındaki kargaşayı ve top gürültüsünü duyunca “burada ne oluyor?” diye sordu. “Emir Hazretleri bulunduğu yerden gitti” diyerek cevapladılar. Askerler harekete geçti. Emir, tedbiri bırakmayarak hemen *Hafız Kuvvet* denilen hafız ile *Muhammed Şerif Zurnacı*'yı bulundukları yerin etrafını önceki gibi zurna çalarak korumak amacıyla dolaşmalarını emretmek için huzuruna çağırdı. -Bunlar önceden olduğu gibi dolaştılar. Bu durumu askerler- görünce, Emir gitmemiş diye düşündüler. Ama bazı namussuzlar *Nāv* adlı yere gelmişlerdi. Emir, Sart ordusu, benim Tacik halkına yaptığım yardımı ve sağladığım güveni kıskanıp, perişan olduğunu düşünerek geri dönmek için ferman verdi. Ardından oradan çekildiler. Tacik ordusu bu geri dönüşün sebebini bilemese de [47] binlerce hayıflanma ve pişmanlıkla tüm eşyalarını toplayıp Emir'in arkasından gittiler. *Hocend* tarafına doğru yöneldiler. Ordu yorgundu ve hava oldukça soğuktu. Herkes gönül rahatlığıyla *Hokand*'a gelerek burada konakladı.

Askerlerin huzurunu ve dinlenmelerini düşünerek, “bir yıl veya yarım yıl herkes kendi vatanında, çoluk çocukları ile dinlensin. Şimdilik dinlenelim. Gerekli araçlar ve tophanemizin topları hazırlandıktan sonra *Semer kand*’a ve *Buhara*’ya ordu sevk edip idaremiz altına alalım” dedi. Ordudaki askerlerin tamamına dinlenmeleri için izin verdiler. Bu sırada *Emir Ālim Han*, *Hokand* halkından [48] birçok kişinin “ben *İşān*’ım” diyerek, halkı aldatıp mürid edinme, para ve mal toplama peşine düştüğünü haber aldı. Hiçbir hizmette ve yardımda bulunmadan malları isteyip yürüyen *İşānlar* yakalandı. Para ve malları padişahlık hazinesine teslim edildi. Padişah onları cezalandırdı. Asılsız yalanlar ile *İşān* olduklarını söyleyenleri sınavdan geçirerek hapsedtiler. Çünkü *Ālim Han*’ın kendisi *Cehriyye* tarikatındandı ve yolculuğunu tamamlamış kişiydi. Çoğu kemale ermiş kişilerden her hafta biriyle zikir halkası yapma izni de vardı. Her hafta kendi sarayında zikirler yapar ve zikir halkasının etrafında dönerdi. Kendinden geçen zâkirlere zikir yapma görevini verirdi. Bazen [49] zikir halkasına katılarak döner ve dans ederdi. Cezbe olmuş Emir’den ateşin parlaklığı aydınlığını verince feyizler de halkaya düşerdi. {Bu zikirlerde} “Emir, fakir ve zengin bu yolda beraberdir” derlerdi. Tam bir samimiyetle zikirler yapardı. Bazen taç giyen başını açıp takkesini yere vurup, yüksek sesle bağırıp haykırarak, tövbesini dile getirirdi. *Emir Ālim Han*, zikir halkasını {duaların} kabul edildiği yer olarak bilirdi. Büyük küçük, genç yaşlı kim olursa olsun kendisini pervane gibi halkaya atardı. Zikir ve vecd halinde bulunduğu bir günde hayırsız bir kişi, koynunda bıçak ile girdi. Zikir ve vecd esnasında, sema raksında olan *Ālim Han Hazretlerine* bıçak çekti. Emir’in *Kut Hafız* adlı özel hafızı, o hayırsızı sıkıca kucakladı. [50] Böylece ikinci kez bıçağı çekemedi. Emir, yavaşça zikir halkasından dışarı çıktı. Halkadaki zikir ehlinin hiçbiri bunu anlamadı. Emiri dinlenmesi için yatağa yatırdılar. Ama az yaralı olduğu ve ölümün eşiğine geldiği için deli gibi bıçak sallayan kişiyi yakalayıp getirdiler. Emir’in huzuruna çıkarıldı ve {Emir ile} yüz yüze getirildi. “Bu cezayı kimin verdiğini, kimin arka çıktığını, kimin emrettiğini ve kimlerin ortak olduğunu bilelim” diyerek Emir’in huzuruna getirdiler ve arz ettiler. *Emir Ālim Han*, bunu kabul etmedi, “birçok adamı bulup katletmenin ne faydası olacak” dedi. Yalnızca adı geçen *Kezzab Sufi* bıçak çekmişti, onun katledilmesini emretti. Başka araştırma yapmadı. Böylelikle deli meddahlarını yakalatıp develere bakmaları için her birine beş on deve verdi. [51] Padişahlık mahsullerini teslim etmek ve çok daha fazlasını almak için emir verildi. İşte bu vakitte *Taşkent* hakimi *Yunus Hoca* ülkeyi ve hakimiyeti ele geçirme telaşına düşerek çokça Kazak askeri ile

Hokand'ı istediği için *Çadak* yolu üzerinden *Hokand*'a ulaştığı ve *Mahrem Saray* üzerine gelerek yerleştiği haberi {*Ālim Han*'a} ulaştı. *Emir Ālim Han*, bu haberi duyduğunda çok gayretli ve cesur bir şekilde karşıladı. *Ālim Han*, *Hocend* hakimi *Recep Kuşbegi Tacik*'e “*Hocend* askerleri ile denizden geçip geceledikten sonra baskın yaparak o nankör liderlerine ulaşacak ve savaşacaksınız, bizler de yanınıza geleceğiz” diyerek emretti. *Recep Kuşbegi* hemen askerini toplayarak denizi geçti. Orada [52] geceyi geçirdikten sonra *Kamış Kurgan*'a geldi. Emir'in erkenden *Hokand* askeri ile *Haram Saray*'a ulaşacağı haberini duydu. *Recep Kuşbegi*, oradan göçüp seher vaktinde deniz kenarında bir yerde durdu. Burada atları biraz dinlendirdi. Gün aydınlandığında ata binip harekete geçtiğinde, denizin karşı tarafında *Emir Ālim Han*'ın askerlerini sancağı ve bayrağı ile gördü. Birden ata kamçı ile vurarak, Kazak ordusuna saldırıya başladılar. Sancak götüren yiğitin atının ayağına zincirden yular geçirildi. Sancağı koruması için etrafa elli adet nişancı koyup onlara “siz asla yerlerinizde hareket etmeden durun” diyerek savaşmaya başladılar. [53] Ama *Yunus Hoca*'ya öncü askerlerin kırmızı bezli beyaz başlıklarıyla, sancak ve bayraklarla gelmekte olduğu haberi ulaştı. “Son derece tedbirli olmak lazım” dedi. *Yunus Hoca*, hemen Mesihkulu cemaatine hazırlanmalarını söyledi. Bu sırada davul ve zurna sesini duyan Kazak ordusu şaşkına döndü. Denizin diğer tarafında *Ālim Han*'ın sayıca üstün olan askerlerini gören Kazak büyükleri “*Yunus Hoca* kim ki! Sizleri kandırmış. *Hokand* halkı *Ālim Han*'a “*Zalim Emir*” diye isim verdi” dediler. Bana yakın zamanda “Sizi bekliyoruz, çabuk gelin. *Zalim Ālim Han*'dan kurtulalım” diye yazı yazmış. “Yalan sözler ve küçük hileler ile sizleri belayla yüz yüze getirdi” dedi. {Kazaklar} çaresiz kalıp kaçamayınca, [54] birlikte saf tuttular. *Recep Kuşbegi*, *Tacik* ordusuyla birlikte Kazak ordusu üzerine şahin gibi saldırdı. *Hokand* ve *Hocend* askerleri içerisinde nişancıları vardı. Onlar da ok attılar. Kazak ordusu güçsüzleşerek çaresizce kaçmaya başladılar. Birçok kez kendileri için düzen isteyerek sancağı indirmek için uğraşsalar da sancağı asla yerinden hareket ettiremediler. Çünkü sancak tutan kişinin atının ayağı zincirden yularla bağlıydı. Deşt-i Kıpçak ordusu şaşkına dönerek kaçmaktan başka çare bulamadan her yere dağıldılar. Denizin karşı tarafından çekirge sürüsü gibi ordu, denizi geçip gelmekteydi. *Yunus Hoca* da çaresiz bir şekilde hazine ve definesini atarak, [55] arkasına baka baka kaçtı. *Çadak* yolu üzerinden kaçarken, *Hokand* askerlerinin bir kısmıyla yüz yüze geldi. Giysileri ve silahları alıp kendisini ve yaya yiğitlerini esir ettiler. *Ālim Han*'ın huzuruna gönderildiler. *Recep Kuşbegi*, mallarını hanlığın sayarak hanlığın hazinesine sundu.

Ālim Han bütün eşyalarını, silahlarını ve elbiselerini *Hokand* askerlerine bölüştürdü. *Recep Kuşbegi*'ne de padişahlara yakışır şekilde hediye verdi. Ayrıca bütün askerleri memnun etti. Tophanedeki topları ve savaş elbiselerini hazırlayıp *Kurama* üzerine yürüme kararı aldılar. [56] Biraz yol yürüdükten sonra emirlerin ileri gelenleri “işte bu zamanlar kış mevsimidir. Hava oldukça soğuktur. Eğer bahar mevsimine ertelersek, o zamana kadar savaş malzemelerini daha çok hazırlarız” diye tavsiyede bulundular. Bu tavsiye *Ālim Han*'a iyi göründü ve geri döndüler. Askerlerin tamamına bu şekilde anlattılar ve dinlenmeleri için emir verdiler.

Üstat Gül Molla Muhammed Yakup Hoca

O zamanlarda, *Ālim Han*'ın sohbetinde gönülleri bağlayan nasihatleri ile padişahlar gibi halka şefkat ile yaklaşan, Müslümanların gerekli işleriyle ilgilenen, dünyevi işleri yönetme [57] yetkisine sahip biriydi. İslam şeriatının değerinin bilinmesine ve şeriat hükümlerinin uygulanmasına teşvik eder ve nasihat verirdi. Emir Hazretleri de {sohbet sırasında} kendinden geçerek {onun sohbetlerinden} etkilenip coşardı. Bir defa işte bu tarikate öğütler verdiğinde kendinden geçip dinlediği sırada Üstat Hazretlerinin hayırlı başına altınlar saçtı. Bütün alimlere, fazilet sahibi kişilere ve fakirlere çok kıymetli kaftanlar vererek, büyük şeyhlerden dua isteğinde bulunurdu. Bahar mevsimi geldiği zaman ikinci kez orduyu topladı. *Kurama* tarafına doğru yola çıktı. *Kamış Kurgan* tarafına yönelip *Kamış Kurgan*'a ulaştılar. Üç dört *Pansad* yiğitleri ile *Kendir* [58] *Devani* üstünden yola koyuldular. Kendisi ise ordunun tamamı ile Samgar üzerinden ilerledi. *Bulag* denilen yere gelip durdu. Komutanları ve *Pansad*başlarını art arda çağırdı. Onlar şimşek hızıyla yetişip, *Kurama* ve etrafını yağmaladılar. *Kurama Kalesi*'ni kuşatarak *Emir Ālim Han*'ın geleceği yolda beklediler. Emir Hazretleri, sabahleyin bölük bölük zafer kazanan askerleriyle *Kernāy* mevzisine geldiler. *Kurama* bölgesinde yaşayan ve itaat etmeye hazır olan halklar, hediyeler ve armağanlar ile *Emir Ālim Han*'ı görmeye geldiler. {Han'a} boyun eğdiler ve bağlılıklarını gösterdiler. Kale içinde kalan halklar da büyük hediyeler ile çıkarak Emir'in huzuruna geldiler. {Han Hazretleri de} onların tamamına gereken ilgiyi gösterip, hepsinin gönlünü alarak buradan ayrıldı. {Daha sonra} Sayısız askeriyle [59] *Kerāvçi Tepesi*'ne ulaştı. *Kerāvçi*'yi dört tarafından kuşattı. Emir'in kendisi *Kerāvçi Kalesi* kapısının karşı tarafına, okun ulaşmadığı bir yere çadırını kurdu. Ertesi gün kalenin dört tarafını kuşattılar. Bu durumda yiğitler “*Kerāvçi Kalesi*'ne yürüyelim” dedikleri zaman *Ālim Han*'ın dayısı olan *İriskulu*

Bey, mızrağını eline alıp, atına binerek kapıya doğru ulaştı. Mızrağını kapının bir tarafına sapladı. Kale üstünden her ne kadar ok yağmuruna tuttularsa da Allah'ın yardımıyla {ona} ulaşmadı. Bu durumda asıl adı *Cuma Bay* olan *Kaytāki Bahadır*, atına binerek {kalenin kapısına} ulaşp mızrağını kale kapısının bir tarafına saplayıp bakakaldı. [60] Böylece *Kurgan Tepesi*'nden birçok taş ve kerpici tüfikle attılar, asla zarar vermedi. Bu iki kahraman ikisi birlikte ayakta bakakaldılar. *Ālim Han* çadırından çıktığı zaman bu iki kahramanın yaptıklarını görünce fazlasıyla şaşırdı ve onları takdir etti. Askerler de dört taraftan kaleye doğru ilerlediler. Emir, “Bu iki kahraman, kapıdan çekilsin. Yani geri dönsünler” diye emretti. Emir'in ilgisinden haberdar olan bu iki yiğit, yavaş ve oldukça çekimser bir şekilde kapıdan çıkarak Emir'in huzuruna geldiler. Emir, bu iki kahramanın cesaretinden dolayı onları övdü ve takdir etti. Padişahlara yakışır şekilde onları ödüllendirdi. O gece kalenin yanına ağaç ve topraktan yüksek bir siper yaparak [61] toplarını, tüfeklerini ve nişancılarını oraya çıkarttılar. Kalenin içinde görünen insanları topa tuttular. Kalede yaşayan kişiler çaresizce yardım istediler. Hepsi kılıçlarını boyunlarına asarak, Emir'e itaat ettiler ve ona tabi oldular. Daha sonra *Kerāvçi Kalesi*'ni ele geçirdi. Oradan da *Taşkent* tarafına doğru yöneldiler. *Taşkent Kapısı*'ndan *Çimkent Kapısı*'na kadar *Taşkent*'in her tarafını yağmaladılar. {Burada yaşayan halkların} hayvanlarını, mallarını ve diğer eşyalarını ele geçirdiler. *Taşkent*'i sağlam biçimde kuşattılar. *Niyaz Bey Kalesi*'ni de bu şekilde sağlam biçimde kuşattılar {ve} Emir'e bildirdiler. Emir hemen *Mir Mümin Bey*'in *Pānsad*'ı, beş [62] yüz (500) nişancı ile *Niyaz Bey*'e gönderdi. Dayısı *İriskulı Bey*'i ordunun komutanı yaptı ve {ele geçirilen} malları ve hazineleri bölüştürdü. Kendisi de *Hokand*'a geri döndü. *Hokand*'a geldiğinde bölük bölük askerleri ve orduyu *Taşkend*'e doğru gönderdi. Aradan bir ay geçtikten sonra yine bütün *Hokand* ordusu ve *Gele Bahadırlar* ile birlikte *Ālim Han*, *Hokand*'dan çıktı ve *Taşkend* tarafına doğru ilerledi. *Yabanbulak*'a gelerek yerleşti. Orada *Kurama* beyleri ve aksakallar, sayısızca hediye ve armağanlar ile gelerek Emir'i gördüler. Orada davul ve zurna çalınıp top atışları da yapılıyordu. {Sonrasında ordu} *Kerāvçi*'ye ulaştı. Oradan topladığı atlı birlikler ile *Toy Tepe*'ye geldi. *Taşkent* halkı top [63] ve zurnanın sesini duyunca şaşırdı. *Emir Ālim Han*'ın geldiğini anlayınca fazlasıyla korkup sersemleştiler ve titremeye başladılar. Eşyalarını gömmek ve hayvanlarını saklamak için harekete geçtiler. *Taşkent* içindeki Ağalık ve Aksakallar, *Taşkent* halkını hendeğin etrafına sürdüler. Sanki kıyamet kopmuştu. Şehrin içinde kıymetli olan bir tahıl ambarı vardı. Birkaç gün şiddetli bir kuşatma olduğu için kıtlık

ortaya çıktı. Hatta kasapların kestikleri koyunların kanını çok fazla insan istedi ve {bu kanı} kaselere alarak küçük çocuklarına yalatıyorlardı. Ayrıca ağaçların yapraklarını ve otların özlerini günlerce yediler. İşte bu haldeyken “Zalim Emir” olarak tanınan *Âlim Han*, [64] Çirçik denizinin kenarına gelip yerleşti. {Bu sebeple} top atışı yapıldı. Askerlerin zurnaları ve davullarının seslerini duyan şehir halkı, çok şaşırdı. Emir, kuşatma yapan askerlerine ilerlemeleri için kesin emir verdi. Tacik askerleri ile bey çocukları kalenin duvarını delerek barut dökmüş, Emir geldiğinde ise ateşe vermek için hazır hale getirmişlerdi. Emir’in *Çirçik* kenarına gelmesiyle birlikte barutu ateşe verdiler. Kalenin üzerinde bulunduğu toprak, gökyüzüne uçtu. Her yeri karanlık kapladı. Bir yandan topun sesi, {diğer yandan çıkan} duman ile insan insanı göremez oldu. Tacik ordusu savaşın öncüsü olarak kendilerini kertenkele gibi ateşe attılar. Kale deliklerinden içeriye girdiler. Kalenin içini yağmaladılar ve şehrin içinde saf [65] oluşturdular. *Taşkent* hakimi olan *Yunus Hoca*, şehrin elden gittiğini gördü. Beş altı asker ve güvenilir duacılar ile *Buhara* tarafına doğru kaçtı. Emir, “*Yunus Hoca* kıymetli ve asil kişilerin soyundandı. Beni tanısa ve kendi dostu olarak görseydi günahını affederek kendi yerine hakim yapardım. Şimdi yabancı bir memlekete kaçarak {oralarda} perişan olacak” diyerek hayıflandı. Sonrasında Tacikler’in komutanları {ve} bey çocukları ile *Taşkent Kalesi*’nin içinde dinlendiler. Emir, büyük bir ordu ile *Taşkent Kalesi*’nin içine girmeden dışarıda bekledi. *Taşkent*’in alimleri, şeyhleri ve ileri gelenleri Emir’i gördüler. Emir onlara merhamet ve şefkat gösterdi. Hal ve hatırlarını sordu. Bir ay *Taşkent*’te bulundu ve *Divan Bey*’in askerlerini *Taşkent* iline hakim yaptı. [66] Kendisi de *Hokand*’a geri dönme kararı aldı. Bir yıl *Hokand*’da durup dinlendi ve *Buhara* Emiri ona dostluk ve yakınlık gösterdi. Ama *Âlim Han*, *Fergana* vilayetinin akıbetiyle ilgili endişeli değildi. *Kaşgar*’ın *Yedi Şehr*’i de her yıl bir kişiyle {Han’a} hediyeler göndermiş ve dostluğu sıkı tutmuşlardı. *Âlim Han* artık Deşt-i Kıpçak ve *Rusya* devleti ile savaşmak ve mücadele etmek niyetindeydi. Bütün liderleri, bey çocuklarını ve emir çocuklarını toplayıp görüştü. Cihat ve gaza geleneğince üç yüz deveyle eşya ve elbiselerini alıp *Rusya*’ya elçi gönderdiği için *Hokand* ve çevresinden topladığı birçok ordu ve askerlerle Deşt-i Kıpçak’a doğru ilerlediler. Birkaç gün iyice dinlendikten sonra *Taşkent*’e [67] ulaştılar. Ama hava oldukça soğuktu ve su yolları tamamen buzlanmış idi. Şiddetli geçen kış mevsiminde ordunun içinde bulunduğu durum değişmişti. Çaresiz, zalim Emir verdiği emirden geri dönmüyordu. Ordu, Deşt-i Kıpçak’a doğru ilerledi ve *Çimkent*’e ulaşarak kaleyi kuşattı. *Türkistan* ve

Evliya Ata sınırlarına kadar yağmacılar gönderdi. Bozkır, kendinden geçmiş kurt gibi olan Tacik ve Gulça ordusu ile doldu. Kazak topluluklarına ve Deşt-i Kıpçak'a yaşadıkları yer dar geldi. Ancak kış mevsiminin şiddetli geçmesi ve havanın soğukluğun dolayı ordudaki askerlerin elleri {ve} ayakları dondu. Bütün emir çocukları, askerler ve liderler, Emirden korktukları için bunu ortalıkta konuşamıyorlardı. Bunlar gizlice bir araya gelip kendi aralarında [68] “Bu nasıl zalimlik ve insafsızlıktır. Uçsuz bucaksız bozkırda, bu derece şiddetli soğuklarda, {hava} karlı ve rüzgarlıyken insanlar at üzerinde donup kalacak, bizleri perişan hale getiriyor” biçiminde hararetle konuştular. Herkesin Emir'e karşı gönlü kırılınca başka birisinin hükümdar olmasını istediler. Emir de ordunun güçsüzleştiğini anlayarak askerlerin geri dönmesini emretti. Ancak ordu emiri *İriskulu Bey*, *Mümin Bey* ve *Kaytāki Bahadır* ile diğer komutanlar yavaşça, *Ömer Han*'a hizmet etmek için adam gönderdiler. “Bütün ordu Deşt-i Kıpçak'ta kar ve rüzgarda perişan halde ölmek üzeredir. {Bu yüzden} bizler *Ālim Han*'a bakmayıp *Hokand*'a gelerek sizi hükümdar yapalım ve ordunun “canımızdan bezdik” diye arz etmeye başladığını söyleyerek adam göndermeleri konusunda görüştüler. Bunların kararı *Ömer Han*'a az da olsa uygun geldi. Gece yarısı *Taşkent*'ten [69] çıktı. Bin kişilik ordu ve deneyimli adamları ile silahlanarak *Taşkent*'ten *Hokand*'a doğru yola çıktı. *Ömer Han*'ın *Hokand*'a doğru gittiğini *Ālim Han*'a bildirdiler. *Ālim Han* ejder gibi “birkaç yıldır *Fergana*'nın çevresi düşmandan temizlenemiyor. Henüz memlekette kontrolü tam olarak sağlayamadan dört, beş kötü niyetli asker ortaya çıktı. Özbekler, *Ömer Bey*'i saflığından dolayı kandırdılar ve *Hokand* Sartlar'ını yolundan saptırıp fitne çıkarmak için oraya gittiler. *Fergana*'yı ayaklar altına alacaklar” diyerek {*Ālim Han*} yerinden kalkıp büyük ve reşid olan öz oğlu *Şahruh Han*'ın yanına gitti. O derin bir uykuya yatmış uyuyordu. {Hemen sonrasında} *Ömer Bey*'in karargahına gittiğinde hiç kimse yoktu. Oğlu *Şahruh Han*'ı pişman halde kucaklayıp öperek “Ey canım oğlum, senden çok şüphelenirdim ve [70] bu yüzden sana haksızlık ettim. Ayrıca sana göstermem gereken şefkat ve merhametimi ona gösterdim.” dedi. Sonra *Şahruh Han*, babasından “Ben gidip, onu gördüğüm yerde tutup sizin yanınıza getireyim” diye izin istedi. Ordu içinden birkaç kahraman ve cesur kişiyi yanına alarak, ata binip {*Ömer Han*'ın} arkasından gitti. Hızlı bir şekilde yola çıktığı vakit, bu haber halk ve ileri gelenler arasında yayıldı. Askerler arasında da kargaşa oldu. *Rusya*'ya elçilik ilişkisinin sağlanması için gönderilen üç yüz deve mal ve elbiseleri orduya paylaştırıp şöyle seslendi: “Ey askerler ve ordu mensupları! Ben *Ālim Han*'ım.

Bugüne kadar ne yaptıysam halka iyilik etmek, düzeni sağlamak ve İslam şeriatını uygulayabilmek için yaptım. Her yerden misafir toplayıp onlara ünvan verdim ve savaş öncülerini yaptım. Şehir halkını korudum. Civardaki bölgeleri ve *Taşkent*'i fethettim. Bugün birkaç Özbek Sartlarından komutan bana [71] nankörlük yaptı. Tacik ve emir çocuklarına gösterdiğim sefkatimi ve inancımı kıskanarak benden yüz çevirdiler. Şimdi gözümün nuru ve oğlum *Şahruh Bey*'i sizlere emanet ediyorum. Ben de hacca gideceğim” diyerek, *Taşkent*'ten çıktı {ve} bir tepeye ulaşip yerleşti. İşte o gece Özbekler, bir yerde konakladıklarında Tacik ve emir çocuklarının durumundan haberdar oldular. Onların da hükümdarlarından bıkarak *Ömer Han*'la anlaştıklarını gördüler. Sonra her gece her yerde *Emir Âlim Han*'ın askerlerinden bin, iki bin kişi kaçarak kayboluyordu. Emir, *Keravçi* birliğine geldiğinde yanında çok az insan kalmıştı. *Keravçi Kapısı*'nı kapatıp Emir'e bakarak ok attılar. Sonrasında Emir'in bazı sadık dostları *Âlim Han*'ın *Hocend*'e gitmesini istediler. [72] Çünkü nankörler, *Hokand*'a gelenlerin Han'ın işini onun gibi başarılı bir şekilde yapamayacaklarını ve yine onun hükümdarlığını isteyeceklerini, yine onu devletin başına getireceklerini düşünmekteydiler. Ancak alınan tedbirler işe yaramıyordu. {Han}, onların yapmış oldukları istişareye göre hareket etmeyip *Kendir Devani Tepe*'si üzerinden *Yilov*'a gelip yerleşti. Buradan da doğruca *Tengi*'den geçip, *Kızıl Köprük*'e gelerek yerleşti. Ancak *Köprük*'ün girişi engellenerek savaş için hazırda beklemekteydiler. Bu sırada Bayşum diye bilinen şöhretli kahraman, attan düşerek öldü. Adamların ve askerlerin tamamı kendi yolları üzerinde perişan halde dağıldılar. Atlı ve yaya askerler, kendi memleketlerine kaçıp gittiler. Ama *Âlim Han* at üzerinde askerlerine bakarak, beraberinde olanlardan özür dileyip onlara olan minnettarlığını dile getirdi. “Bu olayın yaşanmasının sebebi benim yapmış olduklarımdır. Sizlerden [73] memnunum. İstedığınız yere gidin. Ben *Hokand*'a gidiyorum. Eğer oraya ulaşınca ölürsem, pek ala her ne olursa olsun razıyım” dedi. *Zuhur Divan Beyi* ve birkaç adamını yanına yoldaş olarak alıp *Kencuk Denizi*'nden geçerek *Çārbāg* denen yere geldi. Oraya geldiğinde yoldaşlarının atları yoruldukları için ilerleyemedi. {Sadece} Emir ve *Divan Beyi* beraber *Altı Kuş* bölgesine geldiler. Oradaki bir nankör, ağaçların arasından Emir'i vurdu. Emir hemen orada can verdi. Emir vurulup düştüğü zaman *Divan Beyi*, atına kamçı vurup şehre gitti {ve} *Ömer Han*'ın huzuruna ulaştı. Kendisini *Ömer Han*'ın ayağına atarak, ondan özür diledi. *Ömer Han*, gereken iltifatı gösterdikten sonra *Âlim Han* ile ilgili ondan haber almak istedi. *Zuhur Divan Beyi* “*Âlim Han*, komutanların ve askerlerin anlaştıklarını öğrenince

kendi isteği ile sizin hükümdar olmanıza rıza [74] gösterdi. “Doğruca *Hokand*’a giderek kendi rızamla erkek kardeşim *Ömer Bey*’e hükümdarlığı bırakacağım. Ondan izin isteyip tekkede kalacağım ve dua edeceğim” diye söyleyince yola çıktık. Ben de Emir’in hizmetinden ayrılmadan onunla yola çıktım. Ancak *Altı Kuş* bölgesine geldiğimizde ağaçlık yerde bir adam Emir’i tüfek ile vurup öldürdü” deyince *Ömer Bey*, {*Ālim Han*’ın} ona bir baba şefkati gösterdiğini aklına getirdi. Anne ve babasının kabirlerinin ortasına defnettirdi. Defin işi *Dahme-yi Şâhân* denilen yere, komutan olan *Tahur Kuşbegi* önderliğinde yapıldı. Ayrıca kana bulanmış kıyafeti de pazardan insanların gözü önünde sergilendi. Allah’ın rahmeti onun üzerine olsun.

[75] Mekanı Cennet Olan *Ömer Han*’ın Saltanatı

Hükümdarlık makamına oturduğunda tarih hicri 1219 idi. O zaman *Ömer Han*’ın *Fergana* vilayetinin hakimi olmasına karar verildi. Bütün alimler, fazilet sahibi kişiler, büyük şeyhler, zengin ve fakir herkes, *Ömer Han*’ı Ak Kigiz’e göndererek hükümdar yaptı. *Ömer Han*, karakteri güzel {ve} ince düşünceli biriydi. Fazilet ve ilim sahibi kişileri koruyan bir hükümdardı. Bütün alimlere, fazilet sahibi kişilere, şeyhlere ve komutanlara kendi makamlarına uygun kıyafetler verdi. Gösterdiği lütuf ve ihsan ile şehir halkını sevindirdi. Nasihat dolu sözler ve övülmeye değer davranışlar sergiledi. Halk {onun} sözlerinden ve tavırlarından etkilenecek ona övgü ve duada bulundu. [76] Geçmişteki zulüm ve zorlamalardan kurtularak huzur ve rahatın olduğu, şeriat hükümlerinin uygulanmaya çalışıldığı, askerî gelişimin olduğu bir zamandı. *Ālim Han* zamanında zulüm ile alınan kölelerin hepsi asıl sahiplerine geri gönderildi. Taciklere, *Gele Bahadırlara* ve emir çocuklarına *Ālim*’in zamanında verilen üstünlük, Sartların makamlarıyla denk hale getirildi. *Tacik Muhammed Nur Hoca*’yı hediyelerden sorumlu kişi olarak tayin etti. *Zinetpenah Kadı Niyaz Muhammed Tacik* ve *Abdülbaki* ve bunlar gibileri Tatar emirlerine dahil etti. *Narbota Han*’a hizmet eden *Kabil Mirzaoğulları* ve *Garib Dost Yasavuloğulları*, *Ālim Han*’dan kaçarak *Buhara*’ya gitmişti. {Onları da} vergi tahsildarı yaptı. *Şahruh Han*, *Ālim Han*’ın oğlunu katlettirerek huzuru ve düzeni sağladı. *Ālim Han*’ın dayısı *İriskulı Bey*, *Mümin Bey* ve *Bahadır* [77] olup bitenlerden sonra *Ömer Han*’ı ortadan kaldırıp *İriskulı Bey*’i hükümdar yapacaklardı. *Recep Kuşbegi* bunların planlarından haberdardı. Çünkü *Recep Kuşbegi*, *Ālim Han*’dan kaçarak *Buhara*’ya gidenlerden biriydi. *Ömer Han*’ın hükümdar olduğunu duyunca geldi. Onların işlerinin içindeydi. {Bu yüzden} olan biteni hükümdara anlattı. Sonra *Ömer Han* da adı geçen *Recep*

Kuşbegi'nin tavsiyesini dikkate alarak *İriskulı Bey*, *Mümin Bey* ve *Kaytâkî Bahadır*'ı öldürttü. *Şahi Kuşbegi*'ni *Hokand*'a binbaşı tayin etti. Bu üç kişiyi öldürttükten sonra rahat bir padişahlık süreci geçirdi ve bölgedeki hakimiyeti daha çok arttı. *Şahi Kuşbegi* iki yıl *Hokand*'da binbaşı oldu. Sonra *Hocend*'e hükmetti. Onun yerine *Kaşgarlı Yusuf Dādhāh* [78] binbaşı oldu. *Yusuf Dādhāh*, binbaşılığa getirildiği aynı yıl başkomutanlığa yükseltildi. Sayısızca asker ile *Ora Tepe* üstüne yürümesi istendi. *Başkomutan Yusuf Dādhāh*, Emir'den izin alarak, hızlı bir şekilde *Ora Tepe*'ye gitti. Öncü kuvvet gönderip dört günde *Semer kand* yakınlarındaki *Ak Bulak* denen yere geldi. Oradaki halkları yağmalayarak geri döndü. Başarılı bir fetih ile *Ora Tepe*'yi ele geçirdi. Sayısız ganimet malları ve çokça esiri alarak *Aksu*'ya geldi. Oradan yavaşça ayrılarak *Emir Ömer Han*'ın huzuruna kutlu bir zaferle döndü. Devletini şereflendirdi. Elde edilen ganimetleri *Emir Ömer Han*'ın huzuruna sundu. {Bu davranışı} lütuf ve övgü ile karşılandı. Emir, ganimetlerin askerlere paylaştırılmasını emretti. Askerler birkaç gün dinlendi. Bir süre sonra *Emir Ömer Han*, *Taşkent*'e ulaştı. *Taşkent*'in alimleri ve ileri gelenleri, [79] şeyhleri ve emirlerine *Taşkent*'te ihsanlarda bulundu. Hatırlarını sordu ve oradan ayrıldı. Deşt-i Kıpçak'a sefer düzenleme isteği aklına geldi. {Bunun için} bütün komutanlarını alıp tam bir kuvvet ile *Taşkent* vilayetine doğru ilerlediler. Dört beş gün hızlı bir şekilde ilerleyerek *Taşkent*'e geldiler. Devletin ileri gelenleri, emirler, fazilet sahibi kişiler, alimler ve şeyhlerin hepsi, *Emir Ömer Han*'ın alim ve faziletli kişileri koruduğunu duyunca, heveslendiler. Hava oldukça sıcaktı. Ancak herkes şehirden dışarıya çıkarak uzunca bir mesafe kat edip Han'ı karşılamak için beklediler. *Ömer Han*, *Taşkent*'e ulaştığı zaman, padişahlara yakışır şekilde giriş yaptı. Zulmü ve zorbalığı ortadan kaldıracığını, [80] eski adetlere son vereceğini belirtti. Çaresiz dullara şefkat gösterdi. Herkese hoşgörü ve merhamet ile yaklaştı. {Halka} zulmeden ve işkence yapan insanları tesbit ederek devletin siyasetiyle cezalandırdı. *Taşkent*'in emirlerini {Han'a} hediyeler verdiler. Emir, *Hokand* tarafına doğru yola çıktı. Halktan herkes, {Han'a} Çirçik tarafına kadar eşlik ederek dualarını edip geri döndüler. {*Ömer Han*}, *Hokand*'a gelerek birkaç günü burada geçirdikten sonra *Türkistan Kalesi*'ni ele geçirmeyi aklına koydu. *Recep Kuşbegi*'ni yine *Türkistan* için görevlendirdi. *Recep Kuşbegi*, Tacik ordusunu ve *Taşkent* ordusunu yanına alarak hızlı bir şekilde birkaç gün içinde *Türkistan Kalesi*'ne ulaştı. Gece yarısı uyku vaktinde kalenin [81] duvarından geçti. Kalenin kapılarını açıp girdikten sonra kaleyi ele geçirdi. Bütün hazine ve mallar ele geçirildi. *Türkistan* hakimini ve birkaç yoldaşını da ele geçirerek

Emir Ömer Han’ın huzuruna gönderdi. *Türkistan*’ı ve civarını kendisine tabi ederek bir zafer ile Emir’in hizmetinde hazır bulundu. Atası ve babası zamanından beri *Hokand* hanlarının hizmetinde bulunan *Şeyh Bedel Dādhāh*, *Türkistan* hakimliğine tayin edildi. *Emir Ömer Han*, *Recep Kuşbegi*’nin tuzaklara karşı canını ortaya koyması ve üstüne düşeni fazlasıyla yapmasına sevinerek onu fazlasıyla onurlanırdı. *Emir Ömer Han*, adaletili, yakışıklı, boylu poslu, güzel sözlü, dili anlaşılır ve yumuşak, beyanı güzel, [82] sağlam karakterli, zekası güçlü bir kişiydi. Oldukça cömert, iyilik yapmayı ve yardım etmeyi seven bir kişiliğe sahip idi. Bunları Divanında şöyle söylüyor: “Cihana safa veren {onun} gayretli kılıcının parıltısıdır, şüphesiz bu cevheri {nasıl} açıkladığımı gör.” Alimler ile şeyhlerin tamamı *Emir Ömer Han*’a “Cennet-mekan” diye ad verdiler. Emir *Taşkent*’ten, büyük, gösterişli ve çok kalabalık halde götüreceği mallar ve çok sayıda servet ile kısa sürede *Hokand*’a geldi ve sultanlık makamına oturdu. Tahta çıkışının altıncı yılında *Hokand* camisinin mescidini imarına başladı. Hicri 1225’te ibadet yeri olan cami, bir medrese olarak hizmet verince imar işleri durdurulmuştu. İkinci defa yine cami mescidi binasına adım attı ve mescid [83] iki yılda tamamlandı. Cami mescidinin duvarının temel taşının atılacağı zaman bütün alimler ve şeyhlerin bir araya geldiğini anlatırlar. Özellikle *Dāmolla Muhammed Yakup Ahond*, *Üstat Gül*, *Mevlevi Kabūli*, *Sultan Han Töre-yi Ahrari*, *Kadı Abdünnebi Han Hatif*, *Kadı Kalender* ve diğerleri de {burada} hazır bulundular. *Ömer Han*, büyük alimlere ve şeyhlere bakarak “İşte bu mecliste ergenlik çağına girdiği günden başlayıp işte bu zamana gelinceye kadar kasten kim sünneti terk etmediyse {o kişi} kalkarak eline taş alıp ilk taşı koysun” dedi. Hiç kimseden ses çıkmadı. *Ömer Han* şükürederek “Allah’a şükürler olsun ki ergenliğe girdiğim günden bu zamana kadar kasten sünneti terk etmedim” diyerek eline taşı aldı. Herkesin etkilendiği ve ağladığı görüldü. Bütün alimler ve [84] şeyhler, Han’ın ömrünün {ve} devletinin devamlılığı için dua ettiler. Cemiyet çok kalabalıktı. Herkes feryat edip ağlayarak “amin” dedi. Hava son derece açıktı. Birden bir parça bulut ortaya çıktı. Biraz yağmur yağdı. “Duanın kabul edilmesinin işaretidir” dediler. *Ömer Han*’ın tahta çıkışının onuncu yılında *Ora Tepe* hakimi ile *Hokand* liderlerinin arasında düşmanlık ve anlaşmazlık ortaya çıktığı sırada Semerkant’ta yaşayan Hıtay Kıpçakları ve Karakalpaklar adaletli olan Emir Hazretlerinden sorunla ilgilenmesini istediler. “Ey padişahımız, bizler ölümün eşiğindeyiz. *Dizzah Tepesi*’ne gelseniz *Tacikistan*’daki bu kullarınızı şereflendirirsiniz. Zulüm ve adaletsizlikten artık kurtulmak istiyoruz” dediler. Tedbiri elden bırakmayan Emir, gelen kişileri padişaha

yakışır şekilde hediyeler verip ağırladı. Kuş atadı. Memleketin ileri gelenlerini toplayarak [85] İlat ve Kıpçak sınırı {ile} *Semerkant* meselesini görüştü. Tüm devlet erkânı, görüşmeden haberdar olarak “Ey padişahımız, mazlumlar için adaleti sağlamak ve onların başlarından zulmü uzaklaştırmak gerekmektedir” dediler. {Emir}, her bölgeden asker toplamaya başladı. *Gele Bahadırlardan* oluşan topluluğu mükemmel hale getirip silahlarla donattı. Askeri birlik, zafer bayraklarını bir araya getirerek “yönümüzü *Dizzah*’a doğru çevirmek gerekmektedir” dediler. Ardından Hükümdar Hazretleri, bütün askerlerin toplanmasını emretti. Hemen öbek öbek ortaya çıktılar. Küçük büyük {herkes}, Fetih suresini okumaya başladılar. Hükümdar Hazretleri, *Koşköprü*’den geçerek *Beş Arik*’a ulaştı. Oradan *Kān-i Badam Kurukı* adlı yere ulaştı. Dördüncü gün ise *Karakçı Kum*’a ulaştılar. [86] Beşinci günü de *Hocend*’e geldiler. Orada üç gün dinlendiler. Sonra *Kuşteğürmen*’e geldiler. Orada Beylerbeyi, Taşkent ordusu ve Deşt-i Kıpçak ordusu gelip birlik oldular. Bütün emirler ve büyükler toplanarak “Ey padişahımız, şimdi *Ora Tepe* bize yabancısıdır. Buradan çıkıp *Dizzah*’ı ele geçirmek nasıl olur acaba? Önce *Ora Tepe*’yi ele geçirip ardından da *Dizzah*’a geçeriz” dediler. Ancak *Emir Ömer Han Hazretleri*, *Ora Tepe*’yi görmezden geldi. *Dizzah*’a doğru gitti. Emir’in yanlarına gelmekte olduğunu anlayınca buna rıza gösterdiler ve mutlu oldular. Bütün *Dizzah* ve *Semerkant*’taki *İlatlar*, hediyeler ve paketlerle çıkıp Emiri gördüler ve ona dua ettiler. Oradan *Semerkant*’a kadar süvari gönderdi. Hükümdar Hazretleri de [87] *Dizzah Tepesi*’ne yerleşti. *Dizzah*’ı kuşatma altına aldı. Kırk gün kadar *İlat* ve *Semerkant*’a bağlı olan kişiler, *Dizzah* büyüklerine yardım ettiler. *Dizzah Kalesi* oldukça sağlam ve yüksek bir yapıya sahipti. Buhara Emirinden korktukları için iyice kuşatmaya çalıştılar. Bu sırada hükümdarın yakınındaki kişilerden şehir hakimi *Neceb Cilāvdār*, çatışmada gelen bir ok yüzünden vefat etti. Yine büyüklerden birkaç kişi, kaleye doğru ilerlerken vefat etti. Emir Hazretlerinin aklı başından giderek geri dönme kararı aldı. Doğruca *Ora Tepe*’ye gelerek bir gün burada dinlendiler. Altı gün sonra *Hokand*’a ulaştılar. Bütün komutanlara ve askerlere gitmeleri için izin verdi. Tahta çıkışının dokuzuncu yılında, *Ora Tepe* hakimi olan *Mahmut Han Töre-yi Ahrari*, Buhara Emirinin yardımı ile *Ora Tepe* hakimi seçildi. Müslümanların Emiri, *Ömer* [88] *Han*’la aynı fikirde olmaya ve onunla yakın olmaya çalışıyordu. Çünkü {*Ora Tepe* hakimi} bilgili ve fazilet sahibi bir kişiydi. Uzaktan *Emir Ömer Han*’ın vasıflarını duydu. Onunla arkadaş ve dost olma arzusuyla tanışmak için gizliden bir yazı yazarak isteğini belirtti. Emir bu habere mutlu oldu ve ordunun toplanması için

emir verdi. Etraftaki ordu kısa sürede bir araya gelerek *Erzik Tepesi*'nde toplandılar. *Müslümanların Emiri Ömer Han*, cihanı aydınlatan bir güneş gibi bütün ihtişamı ile, altı günde *Ora Tepe*'ye ulaştı. *Mahmud Han Töre-yi Ahrari*, Müslümanların Emiri'nin övülmeye değer vasıflarını duyunca çok sevinerek onunla görüşmek istedi. *Emir Ömer Han*, güvenilir hizmetkarlarından bir iki askerini elçi tayin ederek *Ora Tepe*'ye gönderdi. *Mahmud Han Töre*, elçileri [89] karşılayarak düşüncelerini olumlu bir şekilde kabul etti. *Ora Tepe Kalesi*'nden, güvenilir adamları ve *Ora Tepe*'nin ileri gelenleri ile çıktı. Müslümanların Emirini karşıladı. O an hediyelerini alıp çıkanların haddi hesabı yoktu. Sayı olarak oldukça fazlaydı. *Ora Tepe*'nin büyüğünden küçüğüne herkes dışarıya çıkarak Emir'i şehre davet ettiler. Emir'in etrafında on bin nişancı tüfeklerle etrafını korumaktaydı. Büyük bir ihtişam ile şehre girdi. *Ahrari Han Töre*, {karşılama} alçakgönüllü davrandı ve tevazu gösterdi. Emir sanki onun öz erkek kardeşiymiş gibi kucaklaştı ve ona saygı gösterdi. Bütün komutanlar kendi yerlerinde beklediler. *Ahrari Han Töre*, fazilet sahibi, karakterili ve tatlı dilli [90] bir kişiydi. Emir'in rahatça sohbet ettiği ve anlaştığı biriydi. Müslümanların Emiri, *Ahrari Han Töre*'yi olgun ve iyi gördüğü için {onu} *Merginan*'a hakim tayin etti. Kendi yerine güvenilir adamlarından birini hakim yaptı. *Recep Kuşbegi*'ni askeri birliğe koydu. *Mahmud Han Töre*'yi ise kendi yanına alarak *Hokand*'a geri döndü. Kısa bir süre sonra *Qulike* hanedanlığından *Muhammed Rahim Atalığ*, *Yüz* kabilesi ve emirler kabilesinden birkaç kişinin anlaşmasıyla ordu toplanarak *Ora Tepe*'ye girdi. *Recep Kuşbegi*'nden kaleyi istedi. *Recep Kuşbegi*, *İlatlar*'ın aralarında anlaşarak toplandıklarını görünce bir iki gün savaşıyor gibi görünüp bunu bahane etti. Sonunda kaleyi boşaltarak *Hokand*'a geri döndü. *Recep Kuşbegi*'nin yapmış olduğu bu davranış, [91] Emir'i biraz incitti. Çünkü askerler arasında *Muhammed Rahim Atalığ* ile *Recep Kuşbegi*'nin *Buhara*'da bir dostluk ve bir işbirliği oluşturması dolayısıyla *Ora Tepe*'yi savaşmadan ve mücadele etmeden vererek geri döndüğü haberi yayılmıştı. *Müslümanların Emiri Ömer Han*'ın tahta çıkışının onuncu yılıydı. *Êr Nazar Divanbegi*'ni *Töre Kurgan* hakimi yaparak *Recep Kuşbegi*'ni onunla beraber gönderdi. Arkasından da adam göndererek *Recep Kuşbegi*'ni öldürdü ve cesedini denize attılar. Tahta çıkışının on birinci yılında rahmetli *Âlim Han*'ın kızını *Mahmud Han Töre-yi Ahrari*'nin oğluyla nikahladı. Tahta çıkışının on ikinci yılında *Ömer Han*'ın dostu ve güvenilir hizmetkarı olan *Bazarkulı Mihter*, devletin idaresinde büyük bir yetkiye sahipti. [92] *İsfere Kapısı*'nı çevreleyen bir bina yapan {*Bazarkulı Mihter*}, Müslümanların Emiri'ni verdiği ziyafete davet etti. Her yerden

şehir kapısına kadar ipek kumaştan halı serilmiş, Emir'in başından saf altınlar ve gümüşler saçılmıştı. Şehrine duyuru yaparak {herkesi} ziyafete çağırıldı. Bütün büyük şeyhlere ve soylu alimlere değerli kumaşlardan elbiseler verdi. Emir birkaç gün yeni imar edilen {bu sarayda} kalmak istedi. Emir'in bedeninde bir rahatsızlık ortaya çıktı ve bu rahatsızlık günden güne arttı. Çaresiz bir şekilde kaleye döndü. Kalede rahatsızlığının daha ağır hale gelmesiyle vefat etti. *Hokand* halkı çokça feryat etti ve ağladı. Çünkü {Ömer Han} zamanında *Hokand*, oldukça gelişmişti. Farklı bölgelerden bir araya gelen ediplere, fazilet ve ilim sahibi kişilere, şairlere {ev sahipliği yapan}, cennet gibi {bir şehir} olmuştu.

[93] Ömer Han'ın Çağdaşları

Dostluk ve sohbet meclislerindeki kişilerin tamamı şu şekildedir: *Zakir Hoca İşan Şeyhülislam, Mevlevi Nemengani, Dāmolla Mirza Kadı Kelan, Merhum Dāmolla Mümin Can, Merhum Dāmolla Abdülkerim Hazretleri, Merhum Dāmolla-Zade Hazretleri, Mevlevi Kabüli Hazretleri, Dāmolla Arif Pisketi Hazretleri, Vali Mahdum Hamam* ve diğerleri gibi büyük alimlerden herkes oradaydı. O dönem *Buhara*'da *Emir Haydar Mir Şah Murad Han*'ın oğlu padişah idi. *İshak Töre Ögey Sultan Töre-yi Ahrari Masum Han Töre A'zami, Müslümanların Emiri Ömer Han*'ın kız kardeşi *Aftab Ayim*'in kocası idi. Büyük hocalardan *Töre Hoca Hazretleri*, [94] *Cihangir Töre* ve *Seyyid Afak* gibi asilzade kişiler de *Ömer Han*'ın yakınlarındandı. Genellikle şairlerin fazilet sahibi kişilerin ve alimlerin sohbet meclisine katılırdı. *Merhum Ömer Han*'ın övülmeye değer vasıfları kısaca anlatıldı. Yoksa {hakkında yazılacaklar} ayrı bir kitap olurdu. Şairlerin yazdıkları şiirlere bakıldığında onun tahta çıkışının on ikinci yılıydı. Müslümanların Emiri'nin güzel ve mübarek bedeni, *Hokand*'daki padişahlar mezarına tıpkı bir hazine gibi defnedildi. *Emir Ömer Han* temiz olan İslam dininin padişahıdır. Tıpkı güzel kokulu bir şarap gibi çok değerlidir.

Muhammed Ali Han'ın Saltanatı

[95] Müslümanların Emiri'nin vefatından sonra, devlet büyükleri ve sarayın ileri gelenlerinin tamamı hanlık makamına *Muhammed Ali Han*'ı uygun buldular. Şeyhlerin, alimlerin ve fazilet sahibi kişilerin anlaşmasıyla Ak Kigiz üzerine konularak tahta çıkardılar. Çünkü *Emir Ömer Han*'ın büyük olan oğlu oydu. On dört yaşındaydı. Kısacası *Muhammed Ali Han*, tarih hicri 1239 yılının sonbahar mevsiminde hükümdarlık makamına getirildi. Koyun yılı idi. {*Muhammed Han*'ın}

tahta çıkışının ikinci yılı *Ay Çöçök Ayim*'in oğlu, *Ömer Han*'ın yakını ve *Muhammed Ali Han*'ın amcasının oğlu olan *İshak Töre*, *Töre Kurgan*'a hakim tayin edildi. *Nemengan*'ın idaresini ona teslim ettiler. Tahta çıkışının üçüncü yılında *İshak Töre*'nin başarısızlığından dolayı devletteki görevine son verilerek, *Buhara*'ya gönderildi. Aynı yıl *Yusuf Binbaşı*, *Merginan*'a hakim tayin edildi. *Hak Kulı Bey*'i ise *Hokand*'a *Binbaşı* yaptılar. İşte bu yıl, [96] *Sahib Zade Hazretleri*, *Hokand*'da vefat etti. Tarih 1242 idi. {*Muhammed Ali Han*'ın} tahta çıkışının dördüncü yılında *Ömer Han*'ın kız kardeşi olan *Aftab Ayim*'in damadı *Masum Han Töre*, *Hokand*'dan gönderildi. Tahta çıkışının beşinci yılında *Yusuf Binbaşı*, *Merginan* hakimliğinden alındı ve *Hacca* gönderildi. Yolda vefat etti. Tahta çıkışının altıncı yılında *Aftab Ayim* vefat etti. Tahta çıkışının yedinci yılında *Ër Nazar Divanbegi* ve *Yüz kabilesinden Huşvakt Kuşbegi* katledildi. Tahta çıkışının sekizinci yılında *İsa Dādhāh Andican*'ı *Hokand*'a *Mihter* olarak tayin ettiler. *Ulavpuli* denilen yeniliği adı geçen *İsa Dādhāh* ortaya koydu. 1246 yılında, şimdilerde *Hokand* deresinin kenarında bulunan, *Medrese-yi Han* adındaki medreseyi {*Muhammed Ali Han*} inşa ettirdi. Yine işte bu yılda *Cihangir Han Töre Seyyid Afaki*, *Özbekler* ve *Kaşgarlılar*la birlik olup birkaç bin kişilik [97] adam topladı. *Hokand*'dan çıkarak *Kaşgar*'a doğru savaşımaya gittiler. Hükümdar bu durumdan habersizdi. Tahta çıkışının onuncu yılında *İsa Dādhāh* da *Hokand*'dan çıkarak *Kaşgar*'a gitti ve savaşmak için *Kaşgar*'da bulundu. *Cihangir Töre*'nin *Külbağ*'ı kuşatması istendi. *Muhammed Ali Han* tahta çıkışının on ikinci yılında gaza için savaşmak isteyip büyük bir ihtişamla *Kaşgar*'a ulaştı. *Külbağ* henüz fethedilmemişti. *Cihangir Töre*, birkaç bin kişilik adamlarla karşılamaya çıkarak birbirleri ile at üstünde görüştüler. *Muhammed Ali Han*'ı hoş havalı, güzel bir bahçeye yerleştirdi. İkinci gün, *Hokand*'dan gelen *Gele Bahadırlar*, *Kaşgar* ordusunu uzaklaştırdılar. Sonrasında *Kaşgar*'a doğru ilerleyip *Külbağ*'a gitmelerine izin verildi. [98] O gün fazlasıyla düşünüp araştırma yaptılar. Kalenin altına barut yerleştirip, ateşe verdiler. *Külbağ Kalesi*, çok büyük ve sağlam olduğu için yıkılmadı. Çokça insan şehit oldu. Askerler her ne kadar bazı deliklerden içeri girseler de *Hıtaylar* onları tekrar çıkardılar. Kalede çok sayıda tüfek ve top olduğu için müslümanların çoğu şehit oldu. Akşam vaktinde hükümdar geri dönerek karargaha geldi. Üç dört gün burada durduktan sonra *Hokand*'a geri döndü. *Cihangir Töre*'ye yetki verildi. Tahta çıkışının on ikinci yılında *Hıtaylar*, *Cihangir Töre*'yi takip ederek *Çin*'e esir düştü. Birkaç bin kişiden oluşan halk, vatansız kalınca *Andican*'a kaçtı. Tahta çıkışının on üçüncü yılında *Ora Tepe*'nin fethi gerçekleşti.

Tahta çıkışının on dördüncü yılında *Abdurrahman Şerbetdar* ile *Dāmolla* [99] *Êr Nazar Elçi*'yi birkaç adamıyla birlikte *Rum* yani *Türkiye* padişahı *Sultan Mahmud Han*'ın yanına hediyeler ve armağanlar ile elçilik için teklife gönderdi. Tahta çıkışının on beşinci yılında elçiler, büyük bir saygıyla hediyeleri takdim ederek verilen emri yerine getirdiler. *Abdurrahman Şerbetdar* yolda vefat etti. *Dāmolla Êr Nazar Elçi*, gördüklerini ve duyduklarını olduğu gibi anlattı. Tahta çıkışının on altıncı yılında gaza için savaşmak maksadıyla sayısızca asker ile *Kaşgar*'a doğru hareket etti. *Oş*'ta durdular. Üç gün burada dinlendiler. Emirler ve komutanlar burada bir görüşme yaptı. *Hokand*'ın ileri gelenleri, hükümdarı bu seferden vazgeçirdiler. *Hak Kulı Binbaş* ile *Muhammed Şerif Atalığ*'ı ordunun başkomutanı olarak seçti. Sayısızca askerle birlikte *Kaşgar*'a doğru dualar okuyarak gönderildiler. {*Muhammed Ali Han*'ın} kendisi de bütün devlet ileri gelenleriyle çıkarak *Andican*'a [100] geldi. Oradan *Merginan* ve hükümdarlar şehrinde on beş gün kaldıktan sonra *Hokand*'a geldi. *Hak Kulı Binbaş*, *Oş*'tan çıkarak beş günde *Hıtay*'daki askeri karakola ulaştı. Askeri karakoluna akın edip aldı. Sonrasında on bin *Hıtay* ve *Kalmak* {askerinin} tüfeklerle {ve} topraklarla *Kaşgar*'dan çıkıp geldiği ve ordunun askeri birliğinin düşürüldüğü haberini duydu. Müslüman askerlerin sayısı çoktu. Dört taraftan atlanarak hızlıca harekete geçmiş, herkes birbirine girmiş ve {*Hıtaylar*'ın} hepsini kanlı kılıçtan geçirmişler. Bazılarını da esir aldılar. Bir sonraki gün, *Hıtay*'dan gelen silahları, elbiseleri, tüfekleri, toprakları ve esirleri bağlayıp *Kalmakların* ok attıkları yaylar ile *Tundi Inak* aracılığıyla *Hokand*'a *Muhammed Ali Han*'ın hizmetine gönderdiler. {*Han*'ın} kendisi ise *Kaşgar*'a doğru yola çıkmıştı. *Muhammed Ali Han*, ilk defa savaşmak için geldiğinde [101] *Hıtayların Külbağ*'ı etkisi altına aldıklarını gördü. Şehirden bir miktar uzak bir alana yeni bir *Külbağ* yapmışlardı. Duvarları yüksek ve kalınlık ölçüsü on beş gez olan {bu kalenin} içine girince hepsinin gözleri kamaşmıştı. *Hak Kulı Binbaş*, *Kaşgar*'a giderek memleketin bütün ileri gelen alimleri ve fazilet sahibi kişilerine elbiseler verdi ve yardımda bulundu. Kendisi de oralarda bir yerde konakladı. Bir sonraki gün sayısız asker ile *Külbağ*'ı kuşattı. Karşısına çeşitli nesnelerden engeller kurup hendek kazarak delik açıp barut koydular. *Hıtaylar* kalenin üzerinden tıpkı bir yağmur gibi top ve tüfeklerle kurşun ve oklar yağdırdılar. Bütün *Hıtaylar Külbağ Kapısı*'ni açıp çıkarak siperde duran ve siper kurmakta olan askerlere saldırdılar. Birçok kişi şehit oldu. *Hak Kulı Binbaş*, bir *Gele Bahadırlara* *Fatiha* okuduktan sonra atlarına bindiler. O sırada savaş ve kargaşa [102] başladı. Kaleden çıkan az sayıdaki *Hıtaylar*, kaçarak yine

Külbağ'a girdiler. Bir sonraki gün kaleye elçi gönderdiler. “Eğer müslümanlara eziyet etmeyip haksızlık yapmazlarsa ve bizlere itaat ederlerse geri döneriz” dediler. Hıtaylar'ın büyüğü, büyük bir içtenlikle bunu kabul etti. Çok sayıda hediyeler getirerek barışı sağlamak istedi. *Külbağ*'dan çıkarak barışı sağladılar. *Hak Kulu Binbaşı*, *Külbağ*'dan ayrılarak *Kaşgar*'a geldi. Bazı Hokandlıları yanına alarak kısa sürede *Hokand*'a döndüler. Çünkü *Hak Kulu Binbaşı*, *Hokand* ordusunun savaşa gittiğini anlayan *Muhammed Rahim Atalık*'ın ilkbahar mevsimini bir fırsat olarak görüp *Ora Tepe*'ye geldiğini ve *Salih Sudur Hoca* ile birlik olup *Ora Tepe*'yi ele geçirmeyi planladıkları haberini almıştı. *Ora Tepe*'nin hakimi *Şahi [103] Kuşbegi* idi. *Salih Sudur Hoca* gizlice *Şahi Kuşbegi*'ni bu durumdan haberdar etti. Birkaç güçlü yüz kişilik keskin nişancıyla *Salih Sudur Hoca*'nın çevresi {evi} kuşatılmış ve duvarlar geçilmiş, tüfikle *Muhammed Rahim Atalık* öldürüldü. Başını keserek *Hokand*'a gönderdiler. *Ora Tepe*'de çıkan kargaşa sonucunda *Hak Kulu Binbaşı*, *Kaşgar*'dan geri döndü. *Hak Kulu Binbaşı*, *Muhammed Ali Han*'a “Ey padişahım, herhangi bir yurt ele geçirildiğinde kendi hakiminizi oraya koymak asıl gerekli olan şeydir. Makamı yenileyip böyle yapsaydınız her şey iyi olurdu. Ancak siz yakınınız olan *Şahi Kuşbegi*'ni hakim tayin ettiniz ve bu olay yaşandı” dedi. Onun bu sözünü *Şahi Kuşbegi* duyunca *Hak Kulu Bey Binbaşı* ile dostluğunu bitirdi. Aralarında anlaşmazlık meydana geldi. Tahta çıkışının on yedinci yılında *Hak Kulu Binbaşı* katledildi. *Karategin [104] Kapısı*, bu yılda fethedildi. *Şahi Kuşbegi* vali olarak atandı. Ancak *Hoca Kuşbegi* {*Şahi*} aynı yıl *Hacca* gönderildi. Aynı yılda yani tahta çıkışının on yedinci yılında *Buhara*'dan gelen ve casus olan biri, *Muhammed Ali Han*'ı çeşitli suçlarla suçlayarak Emir'e bunları anlattı. Bu yıl bir fitne de ortaya çıktı. Dağda bir kale yapılarak buraya askeri birlikler yerleştirildi. Bunun ardından Emir bu kaleyi yıktırdı. Askeri birlikler de kaçarak geri geldiler. Tahta çıkışının on sekizinci yılında *Buhara* Emir'i bir ordu hazırlayarak *Yam* ve *Zamin*'e gönderdi. Sonrasında kendisi de geldi. *Muhammed Şerif Atalık* askerlerin başına geçirilerek *Taşkent* ordusu ile birlikte *Zamin*'e gönderildi. *Muhammed Şerif Atalık* oradaki Emir ile görüştüktan sonra barışı sağlayarak geri döndü. Aynı yıl *İşan Sahib*, *Muhammed Ali Han*'a gücendiği için ondan izin isteyerek *Hacca [105]* gitti. Tarih 1261 idi. *Hacdan* geri dönüp geldiğinde yine *Hacca* gitmek istedi. Tekrar dönüp *Hac* ziyaretini tamamlayıp geldi. Bu sefer memleket halkı ve *Muhammed Ali Han* gitmesini istemedi. *Hokand*'da kalması için saygı ve hürmet ile ağırladılar. Tahta çıkışının on dokuzuncu yılında *Buhara* Emir'i, sayısız asker ile *Hokand*'ı ele geçirmek niyetiyle

yola çıktığı haberi geldiği zaman *Muhammed Ali Han*, *Muhammed Şerif Atalık*'ı ordunun başına geçirdi. Kendisi de bir hafta sonra *Hocend Tepesi*'ne ulaştı. İşte o gün Buhara Emiri'nin ordusu da *Ora Tepe*'ye geldi. Savaşmaya karar verdiler. *Hokand* ordusunun başarılı olacağını Emir'e bildirdiler. O da hiç düşünmeden savaşı başlattı. Savaş sırasında Emir, kalabalık bir ordu ile *Ora Tepe*'ye ulaştı. Emir'in ordusu çok kalabalık olduğu için *Hokand* ordusunu yenilgiye uğrattı. Bazı büyük komutanlar ve *Muhammed Şerif Atalık*, *Mangıt*'a doğru yola koyuldu. Bütün [106] ordu çadırlarını ve yüklerini atarak kaçtılar. Akşam vaktinde *Muhammed Ali Han*'ın bulunduğu *Yeni Hocend*'e geldiler. Hanlarından izinsiz çoğu asker *Hokand*'a doğru ilerlediler. *Taşkent* hakimi, *Leşker Kuşbegi*, *Seyyid Kuşbegi*, *Bahadır Kuşbegi* ve diğer komutanlar yenik düşüklerini hükümdara bildirdiler. O gece *Leşker Kuşbegi*, *Taşkent*'e geri döndü. Padişahın kendisi ise *Hocend*'e gitti. İşte o gün Emir bir elçi gönderdi. “Buhara Emiri, *Muhammed Ali Han* ile görüşmek istiyor” dediler. Hanlığın bazı ileri gelenleri “görüşmeleri uygundur. Büyük padişaktır. Elbette görüşüp gönül aldıktan sonra geri döner” dediler. Ama *Gele Bahadırlar*, *Ferfer Yüzbaşı*, *Ferher Bahadır* ve tüm diğer teşkilata bu durum uygun görünmedi. *Muhammed Ali Han*, korku ve şaşkınlıkla *Hokand*'a geri döndü. Sonunda büyük oğlu *Muhammed Emin Han*'ı hediyeler ile [107] Emir'in huzuruna gönderdi. Emir, iltifatla karşıladı. *Hocend*'e {onunla} gelip muharrem ayına kadar görüştüktan sonra elçileri geri gönderdi. *Muhammed Emin Han*'a kıymetli elbiseler vererek babasının yanına gönderdi. Kendisi ise üç dört gün *Hocend*'de kaldı. *İsa Muhammed Ali Han*'ın üvey kardeşi *Sultan Mahmud Han*'ı da *Hocend*'e hakim tayin ettikten sonra *Buhara*'ya gitti. Emir gittikten sonra *Muhammed Ali Han*'ın annesi *Hocend*'e geldi. Küçük oğlu *Sultan Mahmud Han*'ı ağabeyi *Muhammed Ali Han* ile barıştırdı. *Sultan Mahmud Han*'a *Taşkent* hakimliğini verdikten sonra kendisi de *Hokand*'a geri döndü. Ancak *Muhammed Ali Han* alçakgönüllülük gösterip bu durumu kabul edince günden güne her yerden muhalefet ortaya çıktı. Çünkü *Muhammed Ali Han*, Allah'a isyan edip günaha girdi ve şeriate aykırı davranışlar sergiledi. Bundan dolayı bütün komutanlar, bu durumdan korkarak vaktinin dolmasını beklediler. Sonunda *Buhara*'ya gizlice adam göndererek [108] tekliflerde bulundular. Tahta çıkışının yirminci yılı akrep ayında Emir, *Buhara*'dan çıktı. Ancak havalar bozuk ve soğuk olduğu için *Mahrem*'den geri döndü. Tahta çıkışının yirminci birinci yılının bahar mevsiminde sayısız milis kuvvetiyle yola çıkan Buhara Emiri, büyük bir ihtişamla *Beş Arık*'a geldi. *Sultan Mahmud*, *Taşkent* ordusu ile *Hokand*'a girdi. Emir *Nayminçe*'ye geldi.

Hokand'ı sanki atlarla kuşatmış gibiydi. Bir hafta boyunca şehri kuşattı. *Hokand* halkı, devletin ileri gelenlerinin ve askerlerin savaşıma güçleri olmadığını anladı. *Hokand*'ın kaleleri ve çukurları yoktu. Bir hafta kadar savaştıktan sonra Mangıtların çoğunlukta olduğunu görünce dağılarak kaçtılar. *Hokand* çevresindeki bazı yerler yardım amaçlı *Buhara* ordusuna katıldı. *Buhara* Emiri, orduyu yanına alarak *Hokand*'a girdi. *Hokand*'daki *Gele Bahadırlar*, *Medrese-yi Han*'a [109] kadar birçok yerde savaştılar. *Mangıt*'tan çokça adam ölünce *Sultan Mahmud Han* ile *Muhammed Ali Han* oradan kaçtılar. Emir, büyük bir tantanayla *Hokand*'a girdi. Dört saat boyunca *Hokand*'ı talan edip yağmaladılar. Hatta mescitlerdeki namazlıkların hepsi alındı. Dört saatten sonra *Buhara* Emiri, yağmalamanın durdurulması için emir verdi. *Buhara* Emiri, *Muhammed Ali Han*'ın annesi ile birçok korkmuş ve güzel yüzlü kadını da katlettirdi. *Muhammed Ali Han*'ın birçok yakınını ve henüz on dört yaşında olan *Muhammed Emin Bey* adındaki oğlunu da şehit etti. Çok eski zamanlardan beri *Hokand*'da yaşamlarını sürdüren emirleri, alimleri ve fazilet sahibi kişileri de çoluk çocuklarıyla birlikte rehin alarak *Buhara*'ya gönderdi. *Muhammed Ali Han*'ı da *Merginan* tarafında yakalayıp getirdiler. Hemen yakılarak öldürüldü ve külleri göğe savruldu. *Hokand*'daki top, kurşun ve savaş aletlerinin [110] hepsi *Buhara*'ya gönderildi. *Hokand*'da kalan o dönemin bazı alimleri ve şairleri *Muhammed Ali Han*'ın vefat tarihi için «rahmetli, şehit edilen hükümdar» kelimelerini kullandıklarında tarih 1258 idi. “Han-ı şehit-i merhum’dan vefa yüzü görmedi sonucu çıkarılır.” Mısranın tamamı şudur: Mısra, “Rahmetli, şehit edilen hükümdar vefa yüzü görmedi 1258”. *Hokand* halkı aç ve çıplak kalarak feryat figan perişan olmuşlardı. Han, güvendiği *İbrahim Hayal* adlı kişiyi *Hokand*'a vali olarak tayin etti. Kendisi de *Buhara*'ya geri döndü. *İbrahim Hayal*, *Hokand*'da iki ay on yedi gün hüküm sürdü. *Kerim Berdi Zinberdar* adlı bir kişi *Andican* hakimiydi. Bütün Kıpçaklar, [111] Kırgızlar ve Sartların ileri gelenleri, *Muhammed Ali Han*'ın yakılmasından dolayı büyük bir acı duydular ve *Buhara* Emiri'ne gönül koydular. *Şir Ali Han*, *Haci Bey Hazretlerinin* oğluydu. *Abdülkerim Han* oğlu, *Abdurrahman Bey*'in de torunuydu. *Zalim Âlim Han*'ın zamanında *Talas*'a kaçıp gitmişti. Daha sonra bulunup getirildi. *Töre Kurgan* ve *Nemengan*'da üç gün kaldıktan sonra büyük bir ordu toplayarak dikkatli bir şekilde *Hokand*'a gitti. *Mangıt* halkı, *Muhammed Ali Han*'ın kan davasından dolayı geldiğini anlayınca *Tıla Kabil* adındaki *Hocend* komutanı ile anlaştılar. Gece olunca *İbrahim Hayali*'yi yakalayıp *Hocend*'e kaçtılar.

Onları yakalatmak için arkalarından birçok adam gönderdiler ama yakalayamadan dönüp geldiler. *Şir Ali Han* da parlayan bir güneş gibi *Hokand*'a geldi.

[112] *Şir Ali Han*'ın Saltanatı

Tarih hicri 1248'de *Abdülkerim Han*'ın oğlu *Abdurrahman Bey Han*'ın oğlu *Haci Bey*'in oğlu *Şir Ali Han* Hazretlerini, *Hokand*'ın büyük ve küçük her kesimi, fazilet sahibi kişiler ve alimler Ak Kigiz'e gönderip hanlık makamına oturtular. Daha sonra bir görüşme yapıldı. *Hokand*'da çıkabilecek fitnelere karşı etrafa bir kale yani duvar inşa etme kararı aldılar. Çünkü eskiden buranın bir kalesi yoktu. *Hokand*'ın çevresindeki köylerden birçok insan çukur kazmak ve kale yapmak için buraya getirildi. Kırk günlük bir zamanda kalenin kible tarafının yarısını tamamladı. Tam bu sırada “Buhara Emiri askerleriyle *Hokand*'a geliyormuş” diye haber aldı. [113] *Hokand*'da etrafındaki herkes şehre girerek burada kendilerini koruma altına aldılar. Kalenin yetmediği {ulaşmadığı} yerlere siper ve çukur kazdılar. Henüz tam olarak bitmiş değildi. Tam bu sırada Emir'in öncü askerleri, çekirge sürüsü ve aç kurtlar gibi *Gazi Yaglık Kapısı*'na geldiler. Çiftçileri ve onların harman ve ziraat alanlarını yok ederek etrafı yağmaladılar. Ama *Hokand* halkı, «*Mangıt*» deseler de onları tam anlamıyla düşmanları gibi görüyorlardı. Bundan dolayı gönülden savaştılar. *Mangıt* ordusu sayısız askerle geldi. *Hokand*'daki kale ve hendekleri görünce “Bu dağ gibi görünen kale, *Hokand*'ın gelişmişliğini göstermektedir. Çünkü yarım ay kadar sürede bu yola kale inşa etmek, *Hokand* memleketinin büyüklüğünü ve kalabalıklığını gösterir” dediler. Emir öfke ile orduya kible tarafından saldırı emri verdi. Ama {başarılı} olamadılar. [114] *Mangıtlardan* çok kişi öldü. Dördüncü gün *Muy-ı Mübarek Kapısı*'ndan saldırdılar ama yine {başarılı} olamadılar. Derenin kenarından saldırdılar. Halk ve başka askerler, gürz, tokmak, ok ve tüfek ile vurarak çok sayıda *Mangıtı* öldürdüler. Emir, kahır ve öfke ile her ne kadar saldırsa da bir sonuç alamadı. Sonunda *Muy-ı Mübarek*'ten ayrılarak *Tokay Tepe*'ye geldiler. {Burası} şehrin doğu tarafıydı. *Merginan Kapısı* denen yerden saldırdılar. Ama o tarafın kalesi olmadığı için bir baskın ile içeriye girdiler. Ancak halk geçmişte *Mangıtlar*'dan zulüm gördükleri için onlara düşmanlık besliyorlardı. Sokaklardan arabalar ile engel olup saldırarak girmelerine izin vermediler. Buhara Emiri *Hokand* halkının fazlasıyla kızgın ve kırgın olduğunu gördü. Emirleri ve yakınları ile görüşerek [115] “yeryüzünün tüm askerleri bir araya gelse de bu halkların tamamını yok edemedikçe kale ele geçirilemeyecek gibi duruyor. Önceki sefer kendileri bizim gelmemizi

istemişler, içeriden destek olmuşlardı, biz de girmiştik. Şimdi ise bizden çokça eziyet gördükleri, yağmalandıkları ve kayıplar verdikleri için bizleri istemediler. Nefeslerinin yettiği yere kadar savaşacaklar. Ölünceye kadar da kaleyi bize vermeyecekler” dediler. Emir burada daha fazla kalırsa saltanatının elden gideceğini anladı. {Zamanında} *Hokand*’dan rehine olarak giden komutanların hepsi Emir’den kaçarak *Hokand*’a geri gittiler. Emir hemen *Hokand*’dan geri dönüp *Hoca Kelan Cuybari*’yi *Hocend*’in hakimi tayin etti. *Hokand*’dan rehin olarak götürülen kişiler *Şadi Dādhāh*, *Tanrıkulı Yasavul*, *Azim Bay Kuşbegi*, *Salih Sudur Hoca*, *Muhammed Niyaz Hüdayçi*, *Tundi Inak Abdülkerim Yasavul*, *Kâturma Ağalık* [116] gibilerin hepsini *Hokand*’a geri gönderdi. Bu kişiler geldiklerinde *Şir Ali Han*’la görüştüler. Kıpçak, Kırgız ve Sartlar’ın sonunu getirmek için birlik oldular. *Şahi Kuşbegi*’nin oğlu *Şadi Dādhāh*’ı *Merginan*’daki *Yar Mezar*’a hükümdar seçildi. Emir tarafından *Taşkend* hakimi tayin edilen *Muhammed Şerif Atalık*, *Buhara*’ya bağlıydı. *Şir Ali Han*, {*Muhammed Şerif Atalık*’a} kendi tarafına geçmesi için elçi gönderip teklifte bulundu. *Muhammed Şerif Atalık* bunu kabul etmedi. *Şir Ali Han*, askerleri toplayarak *Taşkend*’in üzerine yürüttü. Büyük oğlu *Melle Han*’ı askerlerin başına geçirdi. *Yusuf Binbaşı*’yı da askerlerin kumandanı yaptı. Onlar kendi meclislerinden çıkıp, *Ulşun Kurukı*’na yerleştiler. *Gedaybay*’ın *Kurama*’ya, *Abdurrahman Pervaneçi Buhari*’nin ise bin kişilik orduyla *Büke* adındaki kasabaya gelerek [117] yerleştiğini duydular. *Mangıt* cemiyyeti orada toplanarak onları kuşattılar. Bu haberi *Hokand* ordusu duyduğunda hemen ordu komutanı *Melle Han* ve *Yusuf Binbaşı* gece vakti *Büke Kalesi*’ne ulaştılar. Elçiyi devreye soktular. Ancak onlar bu girişime olumsuz cevap verdiler. *Muhammed Niyaz Hüdayçi* elçi idi. Her ne kadar sakinlikle anlatsa da ikna edici olmadı. Bütün ordu, çaresizce *Buhara* ve *Mangıt* halkından incindiklerini söylediler. Hepsi savaşı gözettiler ve küreklerle kalenin altını kazarak duvarlarını yıktırdıktan sonra kaleye girdiler. Sonunda şiddetli bir savaş oldu. Çok sayıda kişi öldü. Sonrasında *Buhara* Emiri, *Abdurrahman Yüzbaşı*’yı *Gedaybay*’a yardım etmesi için gönderdi. *Gedaybay* ile {*Abdurrahman Yüzbaşı*} kaçarak binlerce zorlukla *Taşkend*’e geldiler. [118] *Melle Bey* ve *Yusuf Binbaşı*, çoğu kişiyi esir alarak *Piskent*’e geldiler. Oradan *Toy Tepe*’ye geldiler. Ordunun büyükleri *Melle Bey* ve *Yusuf Binbaşı*, *Taşkend*’in Aksakallarına ve ileri gelenlerine, halkına ve her mahallenin önderlerine tek tek adam gönderdiler. Özellikle *Dāmolla Salih Bey*, *Bey Muhammed Aksakal* ve *Zuhur Eşikağası*, *Tacikler*’e yumuşak bir üslupla vaatler verip şenlik yaparak gönüllerini kazandılar. Memleketin önderleri, gece toplanarak

görüştiler. *Bey Muhammed Aksakal*'ı *Hokand* ordusunun bulunduğu tarafa gönderdi. "Hepsi huzur içinde gelsinler. Bizler içeride olup kapıyı açacağız" dediler. Halkın büyüklerinden bir kişi bu haberi *Muhammed Şerif Atalık*'a bildirdi. [119] *Taşkent* ordusuna ve *Kazaklar*'a güvenerek *Taşkent*'ten yola çıktı. Salar kavmi tarafına ulaştığında çadırlar kurdu. Ama *Taşkent* ordusu halkının savaşmaya karşı olduğunu anlayınca savaşmak için hiç güçleri kalmadı. Aniden iki taraf da savaşmaya başladı. Kazak ordusu dağılarak kaçmaya başladı. Askerler ve *Gele Bahadırlar* kendilerini doğruca *Muhammed Şerif Atalık*'ın üzerine attılar. *Muhammed Şerif Atalık* kendi canını bin zorlukla kurtardı. *Taşkent* askerleri her tarafa dağılarak kaçtılar. *Hokand* ordusu bütün ganimet mallarını aldı. Çok sayıda insanı öldürerek *Taşkent*'e gittiler. *Muhammed Şerif Atalık* kaçıp *Taşkent*'e giderek kaleye saklandı. Kale kapısını sıkıca kapattırıp nişancılarını kalenin çatısına çıkarttı ve [120] orada mahsur kaldı. Sonunda *Muhammed Şerif Atalık*, kendisi, erkek kardeşi ve yakınlarıyla *Melle Han*'ın huzuruna çıkarak yüz binlerce acziyet duygusu ile yalvararak elini öptü ve şöyle söyledi: "Birkaç yıl *Muhammed Ali Han*'ın hizmetindeydim. Mangıtlarla yapılan savaşta esir düşerek *Buhara*'ya gittim. Emir, beni öldürmeyip günahlarımı affetti. *Taşkent* vilayetinin yönetimini bana verdi. Eğer ben ilk¹³ seferde *Hokand* hanlarına teslim olsaydım doğru, düzgün kişi değilmiş diyerek ayıplamasınlar diye üç dört gün mücadele ettim. Yoksa *Hokand* halkından biri hiç *Buhara*'lı olur mu? Başımı sizin önünüze atıyorum. Karar sizindir. Sizin huzurunuzda çocuklarım ve yakınlarımla birlikte geldim" dedi. *Melle Han*, *Muhammed Şerif Atalık*'ın özrünü kabul ederek [121] onu bağışladı. Kendisi de kaleye giderek buraya yerleşti. *Taşkent*'teki alimleri ve fazilet sahibi kişileri güzelce ağırladı. *Muhammed Şerif Atalık*'ı, erkek kardeşini ve oğlunu *Hokand*'a *Şir Ali Han*'ın hizmetine gönderdiler. *Şir Ali Han*'ın oğlu *Sarımsak Bey*'i *Taşkent* hakimliğine aday olarak gösterdiler. Şimdilik *Sarımsak Bey*'in yerine *Muhammed Kerim Yasavul*'u vekil olarak *Taşkent* yöneticisi yaptılar. Çünkü *Sarımsak Bey*, *Hokand*'da *Şir Ali Han*'ın hizmetindeydi. *Devran Bey Tacik*'i *Bahadırbaşı* yaptılar. Kendisi de kaleden ayrılarak gelip *Toy Tepe*'ye yerleştiler. Oradan *Keravçi* denilen yere geldiler. Bütün ordusuyla birlikte buradan da ayrılarak *Hocend*'e geldi. O dönem *Hocend* hakimi, Emir tarafından atanan *Hoca Kelan Cuybari* idi. [122] Sayıca bu kadar çok askere sahip bir orduyla savaşmayı uygun görmeyip vazgeçti. Kargaşa ve savaş olmadan *Hocend*'i *Şir Ali Han*'a teslim etti.

¹³ Burada zaman ya da sayı bildiren bir sözcük beklenirdi. Ancak böyle bir sözcük yazılmamış. Bu nedenle "ilk" sözcüğünü anlam gereği ekledik.

Kendisi de *Hokand*'a gelerek fazlasıyla saygı ve hürmet gördü. Sonrasında *Hokand* ordusu *Tav* ve *Koşteğürmen*'e gelerek buraları da kendilerine bağladılar. Sonra *Hokand*'a gelerek devlet idaresini ele aldı. Ancak *Şir Ali Han*, *Muhammed Şerif Atalık*'ı ve erkek kardeşini katletti. Sonra *Muhammed Ali Han*'ın dostlarından *Azim Bay Kuşbegi*, *Tanrıkulı Dādhāh*'ı *Sarımsak Bey* ile birlikte *Taşkent*'e gönderdi. *Sarımsak Bey*, *Taşkent*'e gelerek burayı yönetme işiyle meşgul oldu. Hükümdarlığın gereklerini yerine getirdi.

Şaşırtıcı Muhalefet

[123] Bu olaylardan birkaç gün sonra *Müsülmankul Kıpçak*, *Hokand*'dan ayrıldı. *Kıpçak* içine *Şehrihan* {yakınındaki} *Ak Tepe*'ye geldi. *Hokand*'a muhalif olup *Kıpçak*ları toplayarak düşman oldular. Hükümdar *Hokand* ordusu ile *Kıpçak*lar üzerine doğru ilerledi. *Şehrihan Tepesi*'ndeki koruda durdu. Askerlerin komutanı olan *Yusuf Binbaşı Kırgız* idi. *Kıpçak*lara karşı savaşmaya oldukça istekliydi. Bütün askerler de işbirliği içindeydi. Ama *Merginan* hakimi *Şadi Dādhāh*, oraya gelerek savaşı yasakladı. *Şadi Hoca Dādhāh*, barışı sağlayarak *Müsülmankulı Kıpçak*'ı *Andican*'a, *Yusuf Binbaşı*'yı *Merginan*'a hakim tayin etme ve kendisini de *Hokand*'da binbaşı olarak görevlendirme kararı aldı. *Şir Ali Han*'dan *Müsülmankulı*'nın hatalarının affedilmesini istedi. *Şir Ali Han* da {*Müsülmankulı*'nın} hatalarını affetti. *Müsülmankulı Kıpçak*'ı *Andican*'a [124] hakim tayin edip gönderdi. Birkaç gün geçmeden *Muhammed Nazar Bey Sakav*'ı *Taşkent*'e gönderdiler. *Muhammed Nazar Bey*, üç dört gün *Taşkent*'te durduktan sonra geri dönüp *Töre Kurgan*'da *Bahadırbaşı* olan *Muhammed Nazar Kulak* ile birleşerek *Andican*'a *Müsülmankulı*'nın askeri birliğine geldi. *Şehrihan*'da *Tundi Inak* kahya idi. *Kıpçak*ların büyükleri toplanarak adı geçen *Inak Kahya*'nın yanına geldiler. *Tundi Inak*, *Şehrihan* kadısını kendisine tabii kıldı. *Müsülmankulı*'na katıldılar. *Kıpçak* toplulukları {artık} birleştiler. Oradan çıkarak *Balıgçı*'ya geldiler. Sonrasında denizden geçip *Keppe*'ye geldiler. *İki Derya Ortası*'ndan kalabalık milis kuvvetleri oluşturularak *Töre Kurgan*'a ulaştılar. Burada bir hafta kaldıktan sonra *Hokand*'a varmayı düşünüyorlardı. Bu [125] haber *Şir Ali Han*'ın kulağına ulaştığında *Taşkent* ordusu ile gelen *Sarımsak Bey* de aniden *Şadi Binbaşı*'nın tavsiyesi üzerine saraya doğru yola çıktılar. Ertesi gün *Çüst* hükümdarı *Rahmetullah*'ın daveti ile ordu *Çüst*'e geldi. Diğer taraftan da *Kıpçak* ordusu geldi. Birbirlerine elçi gönderdiler. *Kıpçak*lar “bizlerin *Şadi Binbaşı*'dan başkasıyla

husumetimiz yok” dediler. Her iki tarafın elçileri de şöyle karar verdiler: “Bizler *Şadi Binbaşı*’yı tutup da size vermeyiz. Ama o taraftan *Müsülmankul* ve bu taraftan *Şadi Binbaşı* aralarında teke tek görüşüp anlaşsınlar. Bu bahaneyle *Şadi Binbaşı*’yı meydanda kandırarak tutup götürsünler” diye karar aldılar. *Müsülmankul*, [126] otuz adet iyi mızrak tutan ve iyi ata sahip askerini pusuya koydu. Kendisi de tek başına meydanda bekledi. “*Şadi Binbaşı*’nın kendisine söylemem gereken şeyler var. Kendisi {yalnız başına} gelsin” dedi. *Şadi Binbaşı*, yapılan anlaşmaya bağlı kalarak tek başına meydana gelmek için hazırlandı. İki yüz adım kadar sonra meydana ulaştığı zaman ellerinde mızrak tutan kişiler aniden şimşek gibi *Şadi Binbaşı*’ya doğru harekete geçtiler. *Şadi Binbaşı*, kaçarak çadırına ulaştı. Çadıra kadar gelen {mızraklılar} amaçlarına ulaşmadan geri döndüler. Yaşananları gören bütün ordu “Kıpçaklar tarafından ele geçirildik” diyerek utanç ve üzüntü duydular. Bütün askerler coşku ile Kıpçak savaşına hazırlandılar. Ancak askerlerin savaşa istekli olmadıkları anlaşılmıştı. Bu yüzden o gün [127] savaş durduruldu. *Müsülmankul Binbaşı*, *Muhammed Nazar Bey Pervaneçi*’yi {*Şadi Binbaşı*’nın} ordusuna gizlice göndererek kendi tarafına çekti. O gecenin karanlığında *Şadi Binbaşı*, *Türdi Ali Yüzbaşı*, *Mir Ālim Yüzbaşı*, *Hudayar Bey* ve *Molla İzzet Kuhistani* gibi birçok komutan öldürüldü. Bu olay *Şir Ali Han*’a ulaştı. *Şir Ali Han*, fazlasıyla kederlenip şaşırdı. Aradan üç gün geçtikten sonra *Sarımsak Bey*, *Taşkent* ordusu ile gelerek *Şir Ali Han*’ı ziyaret etti. *Şir Ali Han* yaşanan olayı ona anlattı. Altıncı gün Kıpçak ordusu *Cüst* tarafından, *Hokand*’ın doğusundaki *Merginan Kapısı* tarafından savaşmak için yaklaşmaktaydı. İşte o yıl *Sahib Zade Hazretleri* Hac’den gelmişlerdi. {Hükümdar}, *Sahib Zade Hazretleri*’nin öğütlerini almak ve onunla görüşmek istedi. [128] *Sarımsak Bey*’in ordusunun komutanı ve bütün ordu *Bahreyn Köçesi*’nin ötesine çıkarak saflar oluşturdular. Ama Kıpçak ordusu bu kapıdan ayrılp *Bağlık Kapısı*’ndan ilerleyerek *Hokand* sokaklarına girdi. *Devran Dādhāh Tacik*, *Taşkent* ordusuyla beraber Kıpçakları ok yağmuruna tuttu ve üzerlerine toplar attı. Ama *Taşkent* ordusu, *Hokand* ordusunun Kıpçaklar ile anlaştığını anladılar. Kendilerini misafir gibi hissederek kaçmayı seçtiler. *Salih Sudur Hoca* ve *Sadık Bey Yüzbaşı*, baba oğul idiler ve {savaş alanındaki} çukur kenarında katledildiler. Barışın sağlanması için yola çıkan *Sahib Zade Hazretleri*, Kıpçaklar tarafından esir alındı. Ancak Kıpçakların bazı ileri gelenleri onun müridleri ve ona sadık kimselerdi. [129] Ondan özür dilediler ve {onu esirlikten} kurtardılar. Savaş ve kargaşa da sona erdi. Kıpçaklar hiç düşünmeden *Azim Bay Kuşbegi*’ni, *Tanrıkulı Şigavul*’u, *Muhammed*

Kerim Yasavul'u, Ėr Nazar Dādhāh'ı ve ileri gelenlerden birkaç kişiyi katlettiler. Ama Sarımsak Bey, Buhara tarafına kaçmıştı. Buhara Emiri'nin hizmetine girdi. Devran Bey de Hocend'e girdi. Kıpçaklar birkaç gün sonra Devran Bey'i bağışlayarak onun Hokand'a gelmesini istemeleri üzerine geri döndü. Şir Ali Han da hükümdar oldu. Çünkü Kıpçakların düşmanlığı Şadi Binbaşı'ya karşıydı. O öldü. Molla Hal Bey Kıpçak, Taşkent hakimi oldu. Taşkent hakimi Sarımsak Bey, Buhara'ya gidince Devran Bey Dādhāh ve Taşkent'in ileri gelenleri ile birlikte Molla Hal Bey Kıpçak'ı Taşkent'e [130] gönderdiler. Taşkent yönetimi Molla Hal Bey Kıpçak'ı seçmişti ama kısa zaman sonra Taşkent halkı Molla Hal Bey'den memnun kalmayıp şikayetçi oldular. Bu haber, Buhara Emiri tarafından duyulunca Sarımsak Bey'i dostları ile birlikte Çardara'ya gönderdi. Kazaklar ve Sartlar da Taşkent'teki Kıpçaklardan rahatsızdı. Memleketin ileri gelenleri aralarında anlaşarak Devran Dādhāh'ı gönderdiler. Sarımsak Bey, Çardara'dan getirilerek Taşkent hakimi yapıldı. Molla Hal Bey Kıpçak'ı ona bağlı olan kişilerle birlikte tutukladılar. Hokand'da Müsülmankulı Nār Muhammed Kıpçak diye bilinen kişiyi elçi olarak göndermişti. Onu da tutukladı. Bu haber Müsülmankulı'na ulaştığında Kıpçakların tamamı “Taşkent halkı Buhara Emiri'ne [131] bağımlı hale gelmişler” diyerek şaşkınlık içinde kaldılar ve bir haber daha işittiler.

Garip Olay

Kırgız halkından herkesin bir araya gelip Üç Kurgan'dan Alay'a kadar geldiği ve Oş'u kuşattıkları haberini duydular. Kıpçaklar ve Müsülmankulı, Taşkent'e ilerleme planını iptal ettiler. Ordu toplayarak Şehrihan ordusuyla beraber Kırgızlar üzerine yürüdüler. Müsülmankulı alana ulaşmadan önce Kırgız ordusu çoktan dağıtılmıştı. Müsülmankulı, Oş'a gelip bu haberi duyunca fazlasıyla sevindi. Oş'da iki gün kalarak dinlenmişti, Alay [132] Kırgızlarından Rahmetullah Dādhāh ve Hokandlı Satıbaldı Dādhāh'ın aralarında anlaştıkları haberi geldi. Ohna cemiyetinden Murad Han adlı bir soyu-sopu belli olmayan bir Kırgız'ı, iki yüz kadar kişinin kararı ile han yaptılar.

Murad Han

Hokand'a gelerek Şir Ali Han'ı öldürdükten sonra Murad Han'ı han seçti. Olayın gerçekleştiği sırada Hokand'da şehir halkından başka kimse yoktu. Hayretler içinde olan halkın tamamı “Hokand ordusu ne zaman gelecek” diyorlardı. Müsülmankulı,

Kıpçak Muddabir'i hemen *Oş*'da haberci olarak çıkartıp “zaman *Murad Han* zamanıdır” diye duyuru yaptırdı. Bu haberi *Hokand* halkı duyduğunda çok şaşırıldı. Ama *Hokand* ordusu da cemiyetlerini perişan [133] etmeden *Müsölmankulı*'nın arkasından *Andican*'ın *Mirabad* tarafına doğru gittiler. Oradaki bir fitnecinin sözüyle *Muhammed Niyaz Hüdayçi*'yi, *Muhammed Sabir Mirahur*'u, erkek kardeşini ve birçok günahsız kişiyi katlettiler. Oradan ayrılarak *Künük Tepe*'ye ardından *Hükümdar Hazretlerinin* yanına ve oradan da *Lugun Bey*'e geldiler. Burada bütün askerleri ve arkadaki askeri birlikleri topladı. Savaş için gerekli olan eşyaları toplu halde hazırladı.

Hudayar Han

[134] *Şir Ali Han*'ın oğlu {*Hudayar Han*'ı} *Ak Kigiz* üzerine koyarak hanlık tahtına oturttular. Halkın ileri gelenlerinin tamamı onu tebrik ettiler. {*Hudayar Han*}, *Hokand* halkı ve ileri gelenleri *Murad Han*'a nasıl muamele etmişler, *Murad Han*'a oy vermişler mi yoksa vermemişler mi? diye bunları öğrenmek için gizlice *Hokand* tarafına adam gönderdiler. *Hokand*'ın büyükleri ve halkın aksakalları gönderilen casusa “Bizler bu olaydan habersiziz. Az sayıdaki ordusuyla gelip bazı işler yapmaya çalıştı. {Bir an önce} gelsinler ve *Hokand*'a girsinler. *Murad Han*'ı kovsunlar” diye söylenen sözleri onlardan haber alıp döndü. *Kıpçak* halkı bu fitnenin az sayıda kişiyle çıkarıldığını anladı. Şüphe ve korku duymadan *Ügenci Kapısı*'nden girerek *Kök Tonlık Deresi*'nden geçip *Hokand*'a girdiler. Gördükleri *Kırgızları* öldürdükten sonra [135] bazılarını da esir aldılar. *Hokand*'ın ileri gelenlerinden ve *Murad Han*'ın dostlarından *Rahmetullah Dādhāh Ming*, *Matem Bey Atalık* oğlu *Satıbaldı Dādhāh*, *Ahond Karavil Beyi* ve *Muhammed Kerim Halife* gibi kişileri katlettiler. Ayrıca saltanatı dokuz gün kadar süren *Murad Han*'ı da yakalayıp öldürdüler. *Hudāyār Han*'ı ikinci kez *Hokand* şehrinde memleketin ileri gelenlerinin huzurunda *Ak Kigiz* üzerine gönderip hanlık tahtına oturttular. Şehit edilen *Şir Ali Han*'ın cesedini hanlar türbesine gömdüler. Şairler, vefat tarihi için «sāgar» kelimesini tarih attılar. Daha sonra *Sahip Zade Hazretleri*'nden *Sarımsak Bey*'in yanına giderek onun gönlünü alması ve *Taşkent*'ten kandırarak geri getirmesi istendi. {Geri getirilmesiyle birlikte} *Hokand*'da şehit edildi. [136] *Sahib Zade Hazretleri*, yaptıklarından dolayı fazlasıyla gönlü kırıldı ve rahatsız oldu. Çünkü *Miyan Fazl Halil*, *Sarımsak Bey*'i geri getirme teşebbüsünde bulunmuştu. Bin iki yüz altmış üç yılında *Sarımsak Bey*'i *Balıgçı* denin yere göndererek orada şehit ettiler. Sonrasında *Taşkent*'e *Çüstlü Aziz Beçe*'yi

hakim tayin ettiler. *Keravçi* vilayetini *Nār Muhammed Kıpçak*'a verdiler. *Türkistan*'a {o sıralar} *Kanaat Şah* hakimdi. Erkek kardeşi *Devran Dādhāh*, *Sarımsak Bey*'in şehit olduğu haberini *Kanaat Şah*'a ulaştırdı. Bu duruma üzülen *Kanaat Şah*, *Türkistan*'da kalarak onlara karşı direnmek için güçsüz olduklarını anlayınca çaresiz bir şekilde *Buhara*'ya gitti. *Kanaat Şah*'ın üzüntüsünden dolayı muhalefet etmeye [137] başladığı söylenmektedir. *Aziz Beçe*, *Kanaat Şah*'a birkaç kez elçi göndererek onu tehdit etti ancak faydası olmadı. Sonrasında *Türkistan Kalesi*'ne ulaşarak yedi ay {kaleyi} kuşattı. Sonunda Binbaşı görevinde de bulunan *Muhammed Niyaz Pansad*, elçi olarak kaleye gönderildi. *Kanaat Şah* {elçi ile gelen teklifi} kabul etmedi. Ancak *Muhammed Niyaz Hüdayçi* {onun} *Türkistan*'dan çıkarak kurtulması için girişimde bulundu. *Kanaat Şah*, çoluk çocuğu, eşyaları, elbiseleri, dostları ve yakınları ile birlikte denizden geçerek *Buhara* tarafına doğru ilerledi. *Aziz Beçe* ise adı geçen *Kanaat Şah*'ın yolunu kesip onu yakalamak istedi. Ancak *Muhammed Niyaz Kuşbegi*, *Taşkent Pansadları* ile bu duruma engel oldu. *Kanaat Şah* doğrudan *Buhara* tarafına geçebildi. [138] Sonrasında *Aziz Beçe*, *Türkistan*'a gelerek iki ay burada kaldı. Ardından *Taşkent*'e geri döndü. *Müsülmankulı*'nı *Hokand*'dan kovarak *Aylık* {kalesi} için rehber ettiği ve yerine *Molla Hal Bey Kıpçak*'ın binbaşı olduğu haberi *Aziz Beçe*'ye ulaştı. *Aziz Beçe*, bu haberi duyunca muhalif tavır takınarak düşmanlık gösterdi. Kıpçaklar bu durumdan haberdar olunca *Müsülmankulı*'nı *Aylık*'tan getirip eskisi gibi binbaşılık makamına oturtarak savaşı ve düşmanlığı ortadan kaldırdılar. Ama *Müsülmankulı* şüphe ve korkuya kapılarak bazı genç, yaşlı ve dili uzun olan *Muhammed Yar Dādhāh*, *Molla Hal Desturhancı* ve *Rahmankulı Beçe* gibilerini katletti. Bu katletme meselesi Kıpçak toplulukları arasında [139] büyük düşmanlıkların ortaya çıkmasına sebep oldu. *Molla Kerimkulı Desturhancı*, *Muhammed Nazar Köroğlu*, *Hal Muhammed Dādhāh*, *Hacemkulı Risaleci* gibi kişilerin tamamı anlaşarak *Keravçi* ulularından *Nār Muhammed Dādhāh*'a, *Müsülmankulı* hakkında kötü davranışları ve çirkin işlerinden dolayı şikayette bulundular. Konu ile alakalı bir yazı gönderdiler. “Hepimizi helak etti ve öldürdü. *Taşkent* halkı ile birlik olup *Aziz Beçe*'yi ortadan kaldıralım. Çünkü yukarıda adı geçen büyük kişilerin öldürülmesine sebep oldu” dediler. *Nār Muhammed Dādhāh*, *Keravçi* hakiminin, *Kurama* ve *Taşkent* büyüklerinin anlaşmaya varmalarıyla birlikte *Aziz Beçe*'yi makamından azletti. *Aziz Beçe*, *Hokand*'a geldiğinde *Müsülmankulı*'nın emirlerinin arasına katıldı. Birkaç gün sonra bahsi geçen *Aziz Beçe*'yi bir fitne çıkarmaması için öldürdüler. [140] Bu olaylar, *Hudayar Han* hükümdar olduktan

dört yıl sonra meydana geldi. *Hokand* halkı *Aziz Beçe*'nin fitneciliğinden de kurtulmuş oldu. {*Hudayar Han*'ın} tahta çıkışının altıncı yılında *Molla Kerimkulı Ming Desturhancı*, *Hokand*'dan kaçarak *Yam*'a göç etti. Ardından *İlatiye*'ye, oradan da *Taşkent* hükümdarı *Nār Muhammed Dādhāh Kıpçak*'ın huzuruna gitti.

Şaşırtıcı Ödünç

Molla Kerimkulı Desturhancı, *Mingler* cemiyetindendi. *Mingler* diye bilinen bu cemiyet bir Sart topluluğudur ve bunların içinde birçok garip adetler vardır. Bunlardan biri; eğer bir oğul tövbe edecekse gücü yettiği kadar un, [141] pirinç ve ziyafet için gereken malzemeleri toplar. Şehir halkını çağırarak toplanan malzemelerin ortalarına atar ve görüşürler. Ziyafet kaç bin kişiye yeterli olursa ona göre misafir çağırırlardı. Mesela bir köyden kaç misafir çağırılmışsa onlardan bir kişi bile gelse ona giysi, bir tabak yemek ve dokuz ekmek verilirdi. İkinci olarak gelmeyen akrabalarından beşikdekine kadar ekmek, yemek ve giysi gönderirlerdi. Eğer ziyafetten sonra malzemeleri veya yemek ve ekmekleri yetmeyecek olursa misafirler ev içindeki eşyalardan istediklerini götürürlerdi. İşte *Molla Kerimkulı Desturhancı* da bu kötü adetli «*Ming*»ler cemiyetindendi. *Hudayar Han* tahta çıkışının altıncı yılında bir ziyafet verme arzusuna düşmüştü. [142] {Bunun için} beş yüz çadık un, yüz çadık pirinç, ziyafet için elbiseler ile gerekli eşyaları hazırlayarak bunu halka duyurdu. “Ben beş yüz çadık unu ve yüz çadık pirinci hazırladım. *Hokand* halkını ve şehir civarındaki halkları davet edip, küçük büyük herkese yiyecek ve ekmek vermek istiyorum. Dünya halkının gözünü doyurup onlara ihsanda bulunarak “iyilik yapan” ünvanını yayacağım” dedi. Böyle söylediği zaman dostları “güzel olur” dediler. Ziyafet başladığında *Mingler*den davet edilen alim ve fazilet sahibi kişilere elbiseler ve giysiler verilerek yurda yemek ve ekmek vermek için izinler alındı. Kendi âdetlerindeki gibi bir evde kaç kişi varsa hatta beşiktekine kadar malzeme alındı. Henüz davet edilen halkın [143] üçte biri gelmişti. Toplanan un, pirinç ve ziyafet malzemeleri bitti. Utancından o gün gece yarısında kalkıp kaçarak *Taşkent*'e gitti. Ertesi gün “ziyafet malzemeleri yetmediği için ziyafet güzel olmadı diyeceklerine ben atımı hazırlayıp kaçsam daha iyi olur” diyerek gece kaçtığı anlaşıldı. Akrabaları “bizler ziyafeti tamamlayalım.Yetmeyeni bizler verelim” deseler de faydası olmadı. Kendi adetleri yetmeyince evi {yağmaladılar} ve istedikleri her eşyayı aldılar. Evdeki eşyaları yağmalayıp çıktılar. Hatta bir hasırı bile kalmadı. Aslında *Molla Kerimkulı Desturhancı*'nın *Taşkent*'e kaçmasının gerçek sebebi de bu yaşananlardı.

[144] Tahta çıkışının yedinci yılında *Kulike* hanedanlığına mensup ve *Ora Tepe* hakimi olan *İsa Bey Dādhāh*'ı {asıl adı *İshak Bey* idi} öldürdü. Tahta çıkışının sekizinci yılında, *Ömer Han* ve *Muhammed Ali Han* hükümdarlık zamanlarında *Erk-i Âli* adındaki kalede hükümdarlık yapmışlardı ve {kalenin} bazı hasarlarını düzeltip medrese yapmışlardı. Kalenin adını değiştirerek «*Medrese-yi Âli*» adını verdiler. {Medresenin} tamamlanması iki yıl sürdü. Bu da *Hudayar Han*'ın tahta çıkışının onuncu yılıydı. Tahta çıkışının on birinci yılında *Çinābād Tepesi*'ne büyük su kanalı kazdı. Su kanalına *Ulu Nehir* ismini verdi. İcadı tarihe bu şekilde geçti. Tahta çıkışının on ikinci yılında Kıpçak topluluğu içerisinde çatışma ve anlaşmazlık ortaya çıktı. Onların zulümleri sınırları aşarak alimlerin ve şeyhlerin katledilmesine kadar sebep oldu. Hadisle uğraşan ve tefsir yapan alimlerden, [145] gerçek şeyhlerden ve büyük efendilerden şu kişiler; *Şeyhülislam Zakir Hoca* ve büyük oğlu *Süleyman Hoca İşan Nemengani*, *Cami Medresesi*'nin hocası *İşan Şeyhülislam*, *Merhum Halife Safa Hazretleri*, *Dāmolla Hal Reis* ve *Dāmolla Hucemkulı Alam* gibi pekçok değerli kişiyi katletti ve şehit etti. *Mevlevi Ahmet Kaşşak Andicani*'yi de şehit etti. {Bu yaşananlar} *Yam* topluluğunun katledilmesine ve zulme uğramasına sebep oldu. Çünkü bu değerli kişileri haksız yere katledildikleri için dünya halkı bunların uzaklaşması ve ölmelerini isteyerek dua edip yalvardılar. Bu arada *Taşkent* hakimi *Nār Muhammed Kıpçak*, muhalif olmaya başladı. *Müsülmankulı* Kıpçak ordusu ile gidince felakete uğradığını ve perişan halde olduğunu anladı, bunların düşmanlığını ve hükümdarın da akılsızlığını görünce kaçmaya karar verdi. *Müsülmankulı*, *Nemengan* üzerinden binlerce zorlukla [146] *Kitman Tepe*'ye gelininin babasının yanına ulaştı. Ama {bu sırada} komutanlar ve ordu *Taşkent*'i ele geçirdiler. *Ūtāb Babür Kuşbegi*'ni binbaşı yaptıktan sonra doğruca *Hokand*'a geldiler. Sonrasında *Taşkent* komutanlarından *Muhammed Niyaz Kuşbegi*, *Muhammed Recep Kurbaşı*, *Kamber Şerbetdar*, *Kerimkulı Pansadbaşı* gibilerinin hepsi anlaşarak “hükümdar hazretlerine dua edelim” dediler. *Taşkentli Nār Muhammed Kuşbegi* ve *Pansad* askerleri ile *Hokand*'a doğru yola çıktılar. *Çarbag*'a geldiler. *Hudayar Han*'a arzuhal ile haber verdiler ve dua etmek için geldiklerini bildirdiler. Hükümdar, tedbirli bir şekilde hem onların dilekçelerine cevap vermedi hem de geri dönmeleri için izin vermedi. *Hokand* askerleri de hazır bir şekilde hükümdarın emir ve buyruğuna bağlı [147] kaldılar. Çünkü *Taşkent* ordusu, Kıpçaklar ile yakın değillerdi. *Taşkent* ordusu aniden Kıpçaklar ile tartışınca *Hokand*'da savaş başladı. *Bay Murad Dādhāh* orada öldü. Bu dönemde Kıpçaklar mahvoldu. Kıpçakların cesetleri sokakların her yerinde

buğday desteleri gibi yatıyordu. Sonra *Ūtābbāy Kuşbegi* gelip hükümdara dua etti ve onun ayaklarına kapanarak kendisini kurtardı. Böylelikle kargaşa büyük oranda yatıştı. Taşkent ileri gelenlerinin tamamı *Hudayar Han*’a dua ettiler. Yine memleketin yöneticileri “*Müsölmankulı*, fitne ve fesat ortaya çıkaracak. *Kitman Tepesi*’nden gelerek *İki Derya Ortası*’nda *Şehrihan*, *Andican* ve *Balıkçı* ordusunu topluyormuş. Bütün Kıpçaklar tek yürek [148] olup bir araya gelerek bizlerin üzerine saldırmak istiyormuş. Bize düşen onlardan önce onların üzerine yürümektir” diyerek görüşmüşlerdi. Bu mesele hükümdarın kulağına ulaştığında uygun gelmişti. Hanlığın ileri gelenlerine ve askerlere de uygun geldiği için kısa sürede bir ordu toplandı. Kıpçakların başına *Melle Bey* geçirilmiş, sayısızca askerleriyle *İsa Bey Pervaneci Yüz*, bazı komutanlar ve birkaç bin tecrübeli yiğitle beraber hükümdarın bizzat kendisi bir sancağın altında toplandılar. Güçlü atlara sahip cesur nişancılarının hepsini ön saflara yerleştirerek savaşa hazır halde bekletmişti. O sırada Kıpçak topluluğu, *Bıkkılama Çölü*’nden bölük bölük çıkarak geldiler. Hepsi kuduz köpek gibi kılıçlarını çıkarıp, at koşturdular. Şu savaş meydanında [149] kurşun, top ve tüfek sesi insanların kulağına sağır edecek yükseklikte geliyordu. Dost, düşman birbirlerine karıştı ve birbirlerini fark edemediler. Ama Kıpçaklar yanlışlıkla birbirlerine zarar vermemeleri için ““nikâbe” sözünü söyleyin” diyerek anlaşmışlardı. *Hudayar*’ın kayınbabası olan *Hoca Kelan Cuybari*, orada şehit oldu. *Melle Bey* ve *İsa Bey Pervaneci*, kendilerini bir şimşek gibi Kıpçak askerlerinin üzerine attılar. Çok sayıda insanı kanlı kılıçtan geçirdiler ve Kıpçakları birliklerine sürdüler. Geri dönüp geldiklerinde hükümdarı savaş alanında sağlam bir şekilde buldular. Bu sırada birkaç bin kişi sancak ve bayrak ile uzaktan göründüler. Bunların kendi askerleri olduğunu zannettiler, ancak birden bunların Kıpçak ordusundan olduklarını anladılar. *Melle Bey*, *İsa Bey* [150] ve *Pansadlar* aralarında görüşerek “Böylece bakıp durmak doğru olmaz” dediler. Bunların da tamamı atlanarak kendilerini {Kıpçakların üzerine} attılar. Kıpçak ordusu perişan ve harap halde kaçtılar. Ama *Melle Bey* {ve} *İsa Bey Pervaneci* olanları anlayamamışlardı. Birdenbire *Melle Bey* ve *İsa Bey* savaş esnasında {bir yerlerden} çıkarak geldiler. Atlarından inerek hükümdarın karşısına çıkıp dua ettiler ve arkalarından zafer kazanan askerler, sancaklar ve bayraklar ile göründüler. Hepsi muzaffer hükümdara dua ettiler. Askerler, zafer kazanan hükümdarın yüzünü gördüklerinde mutluluk ve sevinçle doldular. Halk içerisinde kargaşa sırasında kaçıp gidenler olsa da askerler Rüstem gibi kararlı durmuşlardı. Karargahta, Kıpçaklar ve Sartlardan ölenlerin sayısı

bilinenden daha fazlaydı. Ölen kişilerin cesetleri her yerde [151] buğday destesi gibi görünüyordu. Bütün top arabaları, savaş meydanından giderek *Paytug*'a girdi. Ama savaş meydanından geçtikleri sırada yaralıların feryadı ve öldürülmüş adamlar inleyen başları dayanılmaz görünüyordu. Her yer buğday destesi gibi cesetlerle doluydu. Zafer kazanmış halde çadıra doğru geldiler. Ama komutanlar, emirler ve *Pansad*lardan çoğu, özellikle *Muhammed Niyaz Bey Kuşbegi*, *Kasım Binbaşı*, *Mümin Hoca Pansadbaşı* ve *Muhammed Nazar Kulak* gibi ileri gelen kişiler, savaşdaki tozun etkisi ve tophane dumanıyla hiçbir şey görmeyerek hükümdardan uzakta kalmışlardı. *Kuh-ı Elburz* gibi temkinli hükümdarların varlığından habersiz olunca mağlup olduklarını zannettiler. Bazıları *Taşkent*'e [152] doğru gittiler. Bazıları da *Hokand*'a yöneldiler. Bazıları *Şehrihan*'a, bazıları *Merginan*'a ve bazılarıysa *Andican*'a doğru gittiler. Hükümdarlarının öldüğünü ve Kıpçakların da kazandıklarını zannettiler. Birçok büyük ve şöhretli kişiler o savaşta öldüler.

Şefkat ve Merhamet

Savaştan sonra *Hudayar Han* savaş meydanındaki yaralıları *Paytuk*'a aldırdı, birçok hekimi tedavi için çağırdı. Daha sonra büyük toplar ateşe verilerek sazlar ve davullar çalındı. Askerler ve [153] ordu büyük topların sesini duyunca kaçtıkları yerlerden geri dönerek sazlara ve toplara bakıp bir araya geldiler. Ertesi gün hem uzaktaki hem de yakındaki ordular yine toplandı. Üç gün içinde yine çekirge sürüsü gibi bir ordu toplanarak *Bılkıllama*'ya yani Kıpçakların yaşadıkları yere ulaştı. Kıpçaklar, *Bılkıllama Köli*'nde ve *Tokay*'da kalıyorlardı. Ordunun çok kalabalık olduğunu görünce korkuya kapıldılar. Sert bir tavırla *Müsülmankulı*'nın yanına kavga etmeye gittiler. Düşmanlara ve askerlere “Sen ne yaptın? Koca dünyayı bizlerin gözüne dar ettin. *Hudayar Han* gibi büyük bir padişaha bizi düşman ettin. Yaşamın lezzetini ölüm zehrine dönüştürdün. Kendin bir hükümdara itaat [154] edip sonra o kişiye geri dönerek yine başkaldırdın. Hükmetme telaşı içinde olup {biz} Kıpçakları çocuklarından ayırdın ve *-binlerce insanın yastığı senin yüzünden kurudu. Hepimizin soyunu kuruttun-* şimdi seni tutup hükümdar hazretlerine vermemiz lazım ve böylelikle suçumuzu affettireceğiz” dediler. Kıpçaklar kılıçlarını boyunlarına koyup tövbe ederek bağışlanma isteği ile *Hudayar Han*'ın huzuruna geldiler. Kendilerini hükümdarın ayağına attılar. Hükümdar hazretleri bunların suçlarını affetti. *Müsülmankulı Binbaşı*'yı üç tane adam boyunda bir ağaca asıp Kıpçaklardan günah işleyen ve kötülük yapan kişileri yakalayıp getirdiler, insanlara ibret olsun diye

Müsölmankulı’nın önünde derisini yüzmeye başladılar. Fazilet sahibi kişiler, emirler ve halkın aralarındaki anlaşmayla *Müsölmankulı*’nı dar ağacına astılar. Allah’ın rahmeti üzerine olsun. [155] mısra “her akıl, padişaha dik başlılık {ve} itaatsizlikte bulunsa, o akıbet dar ağacına layıktır.” Yani her kim hükümdarlara itaatsizlik ve kibirlilik yaparsa, sonu elbette dar ağacına layıktır. Yani idama layık olur. Kıpçaklar arasında çıkarılan fitne tamamen sona erdikten sonra *Ëkki Su Arası*’nda birkaç gün kalıp Kıpçakları yine kontrol altına alarak *Hokand*’a doğru gitti. Alimler, fazilet sahibi kişiler ve şeyhler, bu felaket ve katliam yılının sebebi olarak Kıpçakların haksız yere şehit ettikleri değerli kişilerin bedduasının tuttuğunu söylediler. Çünkü Kıpçakların şöhretli oldukları zamanlarda çok sayıda alimi, fazilet sahibi kişiyi ve şeyhleri günahsızca katletmişler ve dar ağacına asmışlardı. Birçok kötü kişi, değerli kişilerin [156] hakkına girmişti. Daha sonra {Han Hazretleri}, *Melle Han*’ı *Taşkent*’e hakim tayin etti. Birçok alimlere ve ileri gelenlere lütufta bulundu. *Muhammed Niyaz Kuşbegi Çimiyan*’a, *İsa Bey Pervaneci Andican*’a hakim tayin edildi. Çoğu vilayeti iyi hizmette bulunan komutanlara paylaştırdılar. Dönemin alimleri ve zamanın fazilet sahibi kişileri, Kıpçakların fetret dönemine “vay bağrım” diye tarih attılar. Çünkü o sırada bağırılar ayrılık ateşiyle yanıp, bastıkları Kıpçak mezarlarının bir sınırı ve sonu yoktu. Vallahi doğrusunu Allah bilir.

[157] Olayların Ortaya Çıkması

Melle Han, *Taşkent*’te *Hudayar Han*’ın yerine geçmek istedi. “Hanlığını bana ver” diye yazı yazdı. Bunun üzerine savaş ortaya çıktı. *Buhara*’dan başlayıp *Rusya* halkı ve padişahı, *Vali Skobeleov Hazretlerine* kadar *Fergana*’nın savaşını ve fethini istedi. Birkaç büyük muhafız ile *Fergana*’ya doğru gitti. *Semer kand*, *Buhara*, *Taşkent*, *Hocend*, *Hokand*, *Andican*, *Merginan* ve *Oş*’u ele geçirdiği zaman ortaya çıkan savaşları ve olayları, eskisi gibi ve eksiksiz başka şekilde sunmayı inşallah ikinci cildinde zikredeceğiz. Çünkü *Mükemmel Fergana Tarihi*’nin [158] birinci cildi işte bu kitaptır. Buraya gelinerek tamamlandı. Bitti.

[159] İçindekiler.

2	<i>Şahrüh Han</i> ’ın Hükümdarlığının Başlaması
4	Şaşırtıcı ve Hayret Verici Olaylar
19	<i>Şahrüh Han</i> Zamanındaki Alimler, Şeyhler ve Veliler

21	<i>Şahrüh Han’ın Oğlu Abdürrahim Han’ın Başından Geçen Durumların Anlatılması</i>
27	<i>Abdülkerim Han’ın Saltanatı</i>
30	<i>Ėrdāne Han</i>
32	<i>Narbota Han</i>
36	<i>Şaşırtıcı ve Hayret Verici Olaylar</i>
37	<i>Ālim Han’ın Saltanatı</i>
56	<i>Üstat Gül Dāmolla Muhammed Yakup Hoca</i>

[160]

75	<i>Mekanı Cennet Olan Ömer Han’ın Saltanatı</i>
93	<i>Ömer Han’ın Çağdaşları</i>
94	<i>Muhammed Ali Han’ın Saltanatı</i>
112	<i>Şir Ali Han’ın Saltanatı</i>
122	<i>Şaşırtıcı Muhalefet</i>
131	<i>Garip Olay</i>
132	<i>Murad Han’ın Saltanatı</i>
133	<i>Hudayar Han’ın Saltanatı</i>
140	<i>Şaşırtıcı Ödünç</i>
152	<i>Şefkat ve Merhamet</i>
157	<i>Olayların Ortaya Çıkması</i>

Allah’a şükürler olsun, işte bu güvenilir zamanda Mükemmel Fergana Tarihi’nin birinci cildini tamamlanmasında **[161]** başarılı oldum. İnşallah yakın zamanda ikinci cildinin de tamamlanması için Allah’ın yardımıyla Fergana vilayetlerinin ... valisi, alimler ve fazilet sahibi kişilerin koruyucusu Allah’ın yardımıyla başaracağım dedi. İmza olarak “*Kadı Muhammed Atabek*’in merhum oğlu *Fakir Muhammed Fazılбек*. İşte bu kitabın asıl nüshası, *Öz{bekistan} Darülfünun Kütüphanesi*’ndedir. Bu ise adı geçen nüshadan 1941 yılında aynen geçirildi. Geçirildikten sonra ortak *Kasım Hoca*

Seyfi ile birlikte asıl nüshaya uygun hale getirildi. Yanlışı doğrusu belirtildi. *Katip*
Muhabbet *Ġurayeva,* *Taşkent.*

5. SÖZLÜK/DİZİN

A, Ā, ‘A, A’

āb (< Far. *āb*) su.

ā. 004/07

ābād (< Far. *ābād*) bayındır, mâmur.

ā. 003/10, 003/11, 016/05, 020/08, 020/13, 031/02, 033/04, 033/06, 113/10

ābādlik (< Far. *ābād* ve Tü. +*lık*) mâmurluk, bayındır olma.

ā.+ ığa 002/06

ābādlik → **ābādlik**

ā.+ idin 001/02

ābādānlik (< Far. *ābādān* ve Tü. +*lık*) mâmurluk, bayındır olma.

ā.+ ığa 018/10

‘acāyib (< Ar. ‘*acā’ib*) garip, ilginç; şaşılabacak şey.

‘a. 001/09, 131/03, 140/07, 160/06, 160/09

‘aceb (< Ar. ‘*acab*) hayret, garip, şaşılabacak şey.

‘a. 039/13

‘aceb-fezāy (< Ar. ‘*acab* ve Ar. *faḏā*) şaşkınlığı yayan, heyecanlandıran.

‘a. 004/08

‘acīb (< Ar. ‘*acīb*) tuhaf, acayip.

‘a. 122/13, 160/05

‘acībe (< Ar. ‘*acīb*’den ‘*acībe*) şaşılabacak, hayret edilecek, tuhaf şey.

‘a. 004/03, 036/06, 159/04, 159/10

‘āciz (< Ar. ‘*āciz*) güçsüz, kudretsiz (kimse); zavallı.

‘ā. 053/13, 108/10, 136/12

‘acz (< Ar. ‘*acz*) güçsüzlük, acizlik.

‘a. 080/06, 120/03

aç (< ET *aç* < AT **āç*) aç, yemek yememiş olan, ‘tok’un zıddı.

a. 045/04, 113/03

aç- (< ET *aç-*) açmak, çözmek.

a.- dı 145/10
a.- ıp 049/05, 076/01, 081/01, 101/10, 153/10
a.- tılar 035/09
a.- up 118/12

‘**adālet** (< Far. < Ar. ‘*adāla-t*) adalet, doğruluk.
‘a. 084/09

‘**adāvet** (< Far. < Ar. ‘*adāva-t*) düşmanlık.
‘a. 138/06
‘a.+ i 129/09, 139/04, 145/12
‘a.+ ni 138/09

‘**aded** (< Ar. ‘*adad*) adet, sayı.
‘a. 005/02, 050/13, 116/13
‘a.+ dın 089/04
‘a.+ i 150/13

ādem (< Ar. *ādām*) ilk insan, insan, adam.
ā. 007/09, 038/08, 045/01, 063/10, 064/10, 066/06, 068/02, 068/08, 071/11, 074/06, 082/12, 097/01, 097/09, 098/03, 107/13, 109/01, 114/01, 117/11, 118/06, 132/04, 132/08, 134/02, 141/04, 142/12, 149/01, 150/13, 154/08, 155/03
ā.+ ğa 141/03
ā.+ ler 002/01, 042/12, 048/01, 072/09, 099/01, 115/11, 149/11, 151/04, 152/05
ā.+ lergā 084/12
ā.+ leri 069/01, 089/02, 120/02
ā.+ leridin 090/04
ā.+ lerini 016/01, 112/07
ā.+ lerni 061/02, 073/03, 076/08, 080/03, 111/11, 119/10, 133/04
ā.+ ni 005/13, 006/01, 050/09, 064/10, 068/04, 101/12, 110/10, 118/01, 134/10, 141/04, 149/08, 154/02

ādemī-zāde (< Ar. *ādāmī* ve Far. *zāde*) insanoğlu.
ā. 065/04

‘**ādet** (< Far. < Ar. ‘*āda-t*) ādet, görenek, usul.
‘ā. 046/06
‘ā.+ leri 143/08

‘**ādil** (< Ar. ‘*ādil*) adaletli; doğru, hakka uygun.
‘ā. 033/10

āfāk (< Ar. *ufk*, *ufuk*’un çoğulu, *āfāk*) etrāf, çevre; bölgeler.
ā. 020/04

āferīn (< Far. *āfir m̄*, *āfr m̄*) beğenme duygusu için kullanılır: yaşa, var ol.
ā. 060/06
ā.+ ler 060/11

āfitāb (< Far. *āftāb*) güneş.

ā. 025/01

afra (< Ar. *tafre* “sıçrama” sözcüğüne benzetilerek yapılmış tekrar sözü) çalım, gösteriş.

a. 082/06

‘afv (< Ar. *‘afv*) af, bağışlama, suçunu affetme.

‘a. 065/05, 120/06

āgāh (< Far. *āgāh*) haberi olan, haberli, haberdar.

āgāh kıl- haberdar etmek, haber vermek.

ā. k.-ıp 103/02

āgāz (< Far. *āgāz*) başlama.

āgāz kıl- başlamak.

ā. k.- dı 137/01, 145/11

ā. k.- dılar 012/01

ā. k.- ıp 033/08

ā. k.- up 138/06

ağız (< ET *ağız*) ağız.

a. 153/10

a.+ ığa 072/07

a.+ larınızda 149/04

ahālī (< Ar. *ahl*’in çoğulu *ahālī*) bir memlekette oturanların hepsi, ahali, halk.

a. 020/03

a.+ leri 016/08, 017/03

a.+ siğa 027/06

āheste (< Far. *āheste*) yavaş, ağır, sakın.

ā. 050/01, 060/09, 068/07, 078/08, 103/01, 118/06

āhīrū’l-emr sonunda, en sonunda.

ā.ü’l-e. 034/12, 037/06, 038/03, 041/08, 072/03, 106/12, 108/10, 120/01, 137/04

āhīr-kār (< Ar. *āhīr* ve Far. *kār*) işin sonunda, neticede.

ā. 031/04

aḥkām (< Ar. *aḥkām*) emirler, hükümler.

a. 057/02, 076/02

aḥvāl (< Ar. *aḥvāl*) durumlar, haller.

a.+ i 001/03, 067/03, 094/03, 159/08

a.+ idin 010/10, 047/13, 071/06

a.+ leriğa 075/09

aḥvālāt (< Ar. *aḥvāl* ve Ar. *-āt*) durumlar, haller.

a. 021/05, 159/06

a.+ ı 021/03

aḥvāl-ḥvān (< Ar. *aḥvāl* ve Far. *ḥvān*) durumları okuyan, bilen.

a.+ ın 002/02

aḳ (< ET *aḳ* < AT **āk*) ak.

a. 053/01

aḳ- (< ET *ak-*) akmak.

a.- adurgan 017/12

‘aḳd (< Ar. *‘aḳd*) bağ düğüm; sözleşme, kararlaştırma; nikāh.

‘a. 056/12, 091/11, 126/04

‘āḳıbet (< Far. < Ar. *‘aḳıba-t*) son, nihayet, sonunda.

‘ā. 090/12, 155/02, 155/04

‘āḳıbetü’l-emr işin sonu, işin sonunda.

‘ā. 107/13, 117/11

aḳla- (< *aḳ+la-*) temizlemek; temize çıkarmak, aklamak.

a.- madı 120/09

aḳrabā (< Ar. *aḳribā*) akraba.

a.+ ları 143/06

a.+ sının 141/07

‘aḳreb (< Ar. *‘aḳrab*) **astr.** semanın kuzey yarımküresinde görülebilen büyük bir burç (güneşin bu burçta olduğu tarih 22 Ekim-22 Kasım).

‘a.+ de 108/01

aḳ-üylük (< *ak+üylük*) rehin, rehine.

a. 115/07, 115/10

aḳ-üylük → aḳ-üylük

a. 109/11

aḳvāl (< Ar. *aḳvāl*) sözler.

a. 075/11

a.+ i 075/12

al- (< ET *al-*) almak; fethetmek; evlenmek.

a.- adurgan 015/04

a.- a-miz 042/13, 047/08, 047/11

a.- dı 009/10, 009/12, 021/10, 022/10, 064/09, 100/04, 135/02, 152/05

a.- dılar 007/04, 010/02, 041/12, 048/01, 065/08, 078/12, 086/01, 109/04,

118/08, 128/12, 129/01, 142/13, 152/04

a.- durdılar 152/09
a.- gan 008/10, 076/04, 101/03, 157/09
a.- ğan 048/10, 131/12
a.- ğanda 103/08
a.- ğanın 006/01
a.- ğanını 007/09
a.- ğay 137/11
a.- ğaylar 060/08
a.- ıp 005/08, 006/10, 007/08, 007/11, 008/07, 009/03, 014/10, 016/03, 026/01, 028/13, 030/08, 055/03, 059/07, 063/11, 066/11, 070/04, 070/05, 074/02, 074/07, 074/11, 078/03, 078/07, 079/04, 080/12, 099/04, 099/09, 100/09, 102/08, 104/13, 111/10, 112/07, 130/09, 134/05, 134/09, 142/10, 144/10, 146/03
a.- ıpdur 025/12
a.- maḡğa 051/01
a.- sun 047/08
a.- sunlar 125/13
a.- up 036/02, 083/09, 083/13, 089/04, 090/06, 115/11, 118/02, 119/10, 119/12, 131/08, 135/13, 136/03, 138/08

ālā (< Ar. *ālā*) üst, faydalı, yararlı; büyük.

ā. 118/13

‘alā-ḥide (< Ar. ‘*alā-ḥide*) ayrı, ayrıca, tek başına.

‘a. 094/04

alal- (< *ala al-* yeterlilik bildiren birleşik eylemler oluşturur.) alabilmek.

a.- masdın 043/01

‘alālā (< Far. ‘*alālā*) gürültü, ses, kargaşa, kavga.

‘a. 045/01

‘a.+ nı 046/01

‘alāmet (< Far. < Ar. ‘*alāma-t*) alāmet, iz, işaret.

‘a. 010/10, 011/06

‘a.+ i 006/04

alar (< *ol+lar*) onlar.

a. 014/12, 034/01, 054/04, 058/04, 136/11

a.+ dın 141/05

a.+ ğa 052/12, 058/12

a.+ nı 014/09, 014/11, 041/01, 072/05, 085/04, 117/01, 148/02, 148/03

ālāt (< Ar. *ālāt*) aletler.

ā. 047/09, 137/08

ā.+ ları 133/08

ā.+ nı 056/04

alay alay, askeri birlik; kalabalık.

a.+ dın 071/09

a.+ ğa 071/11, 085/07, 090/05, 124/05

a.+ ıñızğa 070/03
a.+ larığa 149/09
a.+ larını 133/07
a.+ nı 100/06

alda- (< ET *al* < AT **āl* +*da-*) hile yapmak, aldatmak, kandırmak.
a.- p 048/02, 053/08, 135/13

alt (< ET *alt*) alt, aşağı; ön.
a.+ ıda (aldıda) 154/10
a.+ ığa (aldığa) 151/02

a'lem (< Ar. *a'lam*) çok (daha, en, pek) âlim.
a. 156/12

'alem (< Ar. '*alam*) işaret, sembol; sancak, bayrak.
'a. 052/10, 085/06, 150/07
'a.+ ni 052/11

'ālem (< Ar. 'ā*lam*) dünya, cihan.
'ā. 020/09 [2], 033/04, 077/01, 145/09
'ā.+ din 036/04, 036/07, 092/13
'ā.+ ni 064/09, 076/12, 142/06, 142/13, 153/10

'ālem-penāh herkesin güvenle sığınacağı yer (padişahlar için kullanılır.)
'ā. 150/06

'alem-ābād (< Ar. '*alem* ve Far. *ābād*) bayrak, sancak ile şenlenen, sancağın hakim olduğu yer.
'a. 092/12

'alem-dār (< Ar. '*alem* ve Far. *dār*) bayrak taşıyan kimse, sancaktar.
'a.+ nı 054/08

'alemī (< Ar. '*alem* ve Ar. -*ī*) sancak, bayrak ile ilgili, sancağa, bayrağa ait.
'a.+ de 015/01

'ālī (< Ar. 'ā*lī*) yüksek olan, yüce, ulu.
'ā. 002/10, 017/11, 028/01, 144/03

'ālī-cāh makamı yüksek olan, yüksek rütbeli.
'ā. 024/07

'ālī-himmet himmeti yüksek olan.
'ā. 086/08

'ālī'l'üş-şabāh (< Ar. 'ā*lī* ve Ar. *şabāh*) sabahın yüceliği.
'a. 058/06

'ālim (< Ar. 'ā*lim*) ilim sahibi olan.

‘ā. 033/02

‘ālī-**neseb** (< Ar. ‘ālī ve Ar. *nasab*) yüce soylu olan (kimse).

‘ā.+ ler 094/01

altı (< ET *altı*) altı.

a. 027/11, 031/11, 033/06, 065/02, 087/10, 088/08

altıncı (< *altı+ncı*) altıncı.

a. 082/09

altmış (< ET *altmış*) altmış.

a. 136/04

altun (< ET *altun*) altın.

a. 005/03, 007/05

alūfe (< Ar. *alf*’in çoğulu *alūf* ve Ar. müenneslik eki *-e*) binlerce, binlercesi. (Steingass, 1884: 74b)

u. 051/01

‘ām (< Ar. ‘āmm) umumi, herkese ait.

‘ā. 075/06, 145/07, 155/08

āmāde (< Far. *āmāda*) hazır.

āmāde bol- hazır olmak.

ā. b.- dılar 126/12

ā. b.- ıp 146/13

āmāde kıl- hazırlanmak.

ā. k.- ıp 014/08

amān (< Ar. *amān*) yardım, eminlik, korkusuzluk, bağış, af.

a. 041/10, 041/12 [2], 061/03

‘amel (< Ar. ‘amal) iş, amel, fiil.

‘a. 099/04

‘amel **eyle-** hareket etmek, davranmak, iş görmek.

‘a. e.- p 143/10

‘amel-**dār** (< Ar. ‘amal ve Far. *-dār*) vergi tahsildarı.

‘a. 076/11

āmīn (< Ar. *āmīn*) öyle olsun.

ā. 084/03

āmīr (< Ar. *āmīr*) emreden, buyuran (kimse).

ā.+ i 109/05

ammā (< Ar. *ammā*) ancak, fakat, lākin.

a. 032/05, 037/10, 041/10, 046/07, 052/09, 053/01, 066/03, 068/06, 072/11, 086/08, 089/06, 089/09, 098/04, 106/10, 113/06, 119/03, 123/08, 125/09, 126/12, 128/02, 128/06, 129/04, 129/10, 130/02, 132/12, 138/09, 146/02, 149/03, 150/03, 151/02, 151/06

‘āmmē (< Ar. *‘āmma*) halk, kamu, herkes.

‘ā. 080/06

‘ammi-zāde (< Ar. *‘ammi* ve Far. *zāde*) amca çocuğu.

‘a.+ si 095/08

ān (< Ar. *ān*) zamanın kısa parçası, bölümü.

ā. 079/09, 089/03, 114/08, 155/02

ana (< ET *ana*) anne.

a.+ sı 074/08, 107/06

aṇa (< **an+ga*) ona.

a. 009/03, 070/02, 095/10, 141/04, 141/05

aṇaṇa (< **an+ga+ṇa*) ona kadar.

a. 056/03

anṇa (< **an+ṇa*) o kadar, o kadar çok.

a. 099/06

a.+ nın 061/11

anda (**an+da*) orada, onda.

a. 117/01, 138/02

andın (**an+dın*) oradan, ondan.

a. 009/03, 033/13, 072/06, 078/04, 079/02, 085/11, 085/12, 100/01, 121/11

ān-heme (< Far. *ān* ve Far. *heme*) o kadar, öyle bir dereceye kadar.

ā. 098/01, 101/13

anı (< **an+ı*) onu.

a. 009/06, 027/10, 077/13, 130/12

‘an-ḳarīb (< Ar. *‘an ḳarīb*) yakın zamanda, çok geçmeden.

‘a. 161/01

anlar (< **an+lar*) onlar.

a. 040/04, 041/01, 071/07, 111/11, 116/10, 117/04

a.+ dın 134/09

a.+ ğa 024/09, 040/12, 065/11

a.+ nı 024/02, 040/03, 041/05, 072/03, 111/10, 144/12, 146/11

ara (< ET *ara* < AT **hāra*) ara, arasında.

- a. 007/06, 047/13
- a.+ da 036/03, 053/04, 080/08, 105/01, 145/10
- a.+ ğa 123/08
- a.+ larıda 084/06, 091/03, 103/12, 138/13
- a.+ mızda 013/10
- a.+ sıda 026/10, 034/07
- a.+ sının 073/07
- a.+ sığa 045/12

arāba tekerlekli kara taşıtı, araba. (Kaçalın, 2011: 899)

- a.+ sı 151/02

‘arāba → arāba

- ‘a.+ lar 114/10

aralaş- (< *ara+la-ş-*) karışmak, girişmek. (Madvaliyev A, 2006: 93a)

- a.- ıp 100/08
- a.- up 149/02

ārām (< Far. *ārām*) dinlenme, durma, huzur.

- ā. 015/04, 015/09, 047/06, 047/08, 052/05, 065/08, 066/01, 078/12, 086/01, 131/12
- ā.+ ğa 047/12

a’rās (< Far. *a’rās*) damat olmak, evlilik ilişkisi, evlilik.

- a. 089/01

ārāste (< Far. *ārāsta*) süslenmiş, bezenmiş.

- ā. 007/05, 054/01

‘arīfeyn (< Ar. ‘*arīf* ve Ar. *-eyn*) iki bilgili, iki irfan sahibi (kimse).

- ‘a. 066/10

arığ → arık

- a.+ ığa 144/10
- a.+ lar 067/01

arık (< AT **ārīk*) ark, su kanalı. (EDPT, 214a)

- a. 144/09

‘ārız (< Far. < Ar. *ārīd*) sonradan ortaya çıkan.

- ‘ā. 026/08

‘āriyet (< Ar. ‘*āriyet*) ödünç, eğreti.

- ‘ā. 140/07, 160/09

‘arīza (< Ar. ‘*arīza*) dilekçe, yazı, arzuhal.

- ‘a. 084/09, 146/09
- ‘a.+ dın 085/02

‘a.+ larığa 146/11

arķa (< ET *arķa*) sırt, arka; destek, yardım.

a. 044/01, 133/07

a.+ larıdın 007/01, 047/02, 150/07

a.+ mızdın 006/02

a.+ sıdın 006/13, 007/10, 070/05, 091/08, 111/11, 133/01

a.+ sığa 046/12, 055/01

‘arūs (< Ar. ‘*arūs*) gelin; gelin gibi güzel ve değerli olan şey.

‘a. 146/01

‘arz (< Far. < Ar. ‘*arđ*) sunma, bir büyüğe takdim.

‘arz kıl- arz etmek, aktarmak, dilemek.

‘a. k.- a başla-dılar 068/11

‘a. k.- dı 120/04

‘a. k.- dılar 050/07, 085/03, 086/04, 105/09, 120/04, 147/10

arzū → ārzū

a. 072/02

a.+ sırda 051/03

ārzū (< Far. *ārzū*) istek, dilek.

ā. 088/11, 097/07

ā.+ sırda 088/03, 142/01

ārzū-mend arzulu, hevesli.

ā. 079/09

as- (< ET *as-*) asmak, bağlamak.

a.- ıp 005/06, 061/04, 155/12

a.- maķğa 155/04

a.- tılar 154/13

‘asākir (< Ar. ‘*askar*’ın çoğulu ‘*asākir*) askerler.

‘a. 066/11, 070/09

‘a.+ ğa 148/05

āsāyiş (< Far. *āsāyiş*) emniyet, güvenlik; rahat, huzur.

ā. 070/10

asıķlık (< ET *asıĝ+lik*) fayda, kazanç.

a. 007/03

‘āşī (< Ar. ‘*āşī*) baş kaldıran, isyan eden (kimse).

‘ā. 154/01

āsītān (< Far. *āsītān*) eşik.

ā. 122/06

āsītānbuylik (< Far. *āsītān* + Far. *buy* ve Tü. +*lik*) şaşkınlık.

ā. 078/09

‘asker (< Far. < Ar. *‘asker*) askerlik hizmeti, asker, leşker.

‘a. 043/08, 058/07, 062/04, 099/12, 148/06, 152/11

‘a.+ i 052/02, 076/03, 149/12

‘a.+ ler 101/11

‘a.+ leri 044/11

‘a.+ lerni 056/06

‘a.+ ni 051/13

‘askeriyye (< Ar. *‘asker* ve nispet eki *-ī* ile *‘askerī*’nin müennes şekli) askerlik ile ilgili, askerliğe ait.

‘a. 043/08, 150/11

‘a.+ ğa 106/11

‘a.+ lerni 055/10

aşl (< Ar. *aşl*) kaynak, kök; gerçek, hakikat.

a. 144/02, 161/07, 161/11

a.+ ıda 103/07

a.+ ısı 059/11

aşlā (< Ar. *aşlā*) asla, hiçbir zaman.

a. 052/12, 054/07, 060/02

aşlah (< Ar. *aşlah*) çok iyi, uygun, elverişli.

a. 128/11

āsmān (< Far. *āsmān*) gökyüzü.

ā.+ dın 041/03

ā.+ ğa 044/12, 064/09, 109/12

‘aşr (< Ar. *‘aşr*) zaman, devir, çağ.

‘a. 001/03, 156/08

‘a.+ da 003/03, 022/02, 056/10

‘a.+ ıda 092/11, 111/04

‘a.+ ıdaki 019/04, 159/05

‘a.+ ığaça 001/08

‘a.+ nı 011/02

ast (< ET *as+tın*) alt, aşağı. (EDPT, 242a)

a.+ ıdın 060/10

a.+ ığa 098/01

a.+ ını 117/09

āsūde (< Far. *āsūda*) huzurlu, rahat.

ā. 076/01

āsūdelik (< Far. *āsūda* ve Tü. +*lik*) rahatlık.

ā. 033/02

aş (< ET *aş* < AT **āš*) aş, yemek.

a. 018/04, 035/04, 035/09, 141/06, 141/08, 141/09, 142/05, 142/11

aş- (< ET *aş-*) aşmak, geçmek.

a.- ıp 081/01, 144/13

āşinā (< Far. *āšnā*) tanıdık, bildik.

ā. 065/04, 088/03, 091/02

āşinālık (< Far. *āšnā* ve Tü. +*lık*) yakınlık.

ā. 066/02, 066/06

āştī (< Far. *āštī*) barış, sulh içinde olma, barışıklık.

ā. 102/06

ā.+ ni 024/03

aṭ (I) (< ET *at* < AT **āt*) ad, isim.

a. 020/13, 028/09, 039/07

aṭ (II) (< ET *at*) at, beygir.

a. 005/12, 007/09, 059/07, 059/12, 068/02, 072/11, 073/05, 097/09, 097/13, 100/07, 101/13, 108/07, 126/07, 148/13, 150/02

a.+ dın 072/09, 150/06

a.+ ğa 010/12, 052/08

a.+ ığa 054/08, 073/08

a.+ ını 052/10

a.+ larga 052/04

at- (< ET *at-*) atmak, fırlatmak.

a.- ar 045/09

a.- ar è-miş 045/10

a.- ıp 062/11, 064/02, 103/04, 114/11

a.- tı 073/07

a.- tılar 060/02, 071/12

ata (< ET *ata*) baba, ata, ced.

a. 081/07, 128/10

a.+ sı 012/05, 021/11, 037/10, 074/08, 107/03, 149/06

a.+ sının 038/05, 070/02

ata- (< ET *at+a-* < AT. **āt*) ad vermek, ad koymak, adını söylemek.

a.- ydurlar 017/06, 017/13, 026/12, 035/13

āteş (< Far. *ātiş*) ateş.

ā. 049/02

‘aṭf (< Ar. *‘aṭf*) çevirme, bir tarafa doğru meyletme; göndermede bulunma.

‘a. 085/07

aṭlan- (< ET *at+lan-*) ata binmek.

a.- ıp 070/05

a.- up 052/05

aṭlas (< Ar. *aṭles*) ipekten sık dokunmuş bir kumaş çeşidi.

a. 005/03, 007/04

athġ (< ET *athġ*) atlı. (EDPT, 55a)

a. 148/09

aṭlık (< ET *athġ* < AT **āthġ*) adlı, adında.

a. 037/02

a.+ larını 126/01

aṭlik → **aṭlık**

a. 132/03

av (< ET (Uyg.) *av* < AT **āb*) av.

a. 011/03

āvāre (< Far. *āvāra*) perişan, harap; serseri, berduş; sürgün.

ā. 065/06, 068/09

āvāz (< Far. *āvāz*) ses, sedâ; şöhret, ün, nam.

ā. 015/06 [2], 015/07, 149/05

ā.+ ı 015/10, 064/10, 149/01

ā.+ ın 153/01

ā.+ ını 053/05, 064/03

āvāze (< Far. *āvāza*) söz, söylenti; şöhret, ün.

ā.+ sini 016/07

ay (< ET *ay* < AT **hāy*) ay, yılın on iki bölümünden her biri.

a. 029/08, 031/11, 062/06, 065/12, 110/11, 113/11, 137/03, 138/02

ay- (< ET *ay-*) söylemek.

a.- dı 073/11, 117/12

a.- dılar 117/07

aya- (< ET *aya-*) hürmet etmek, saygı göstermek, korumak.

a.- dım 070/12

ayaġ → **ayaḳ**

a.+ ıġa 073/10, 147/06, 154/06

a.+ larını 067/10

ayaḳ (< ET *adaḳ*) ayak.

a.+ ıġa 052/10

a'yān (< Ar. *a'yān*) bir şehrin ileri gelenleri, eşraf.

a. 024/07, 043/07, 079/07, 084/13, 095/01, 101/04, 130/07, 135/07, 147/09

‘ayān (< Ar. ‘*iyān*) açık, aşık, gözle görülür, belli.
‘a. 082/04

āyīne (< Far. *āyina*) ayna.
ā.+ si 077/10

‘ayn (< Ar. ‘*ayn*) bir şeyin aslı, kendisi; kaynak, pınar; güneş.
‘a. 049/11, 080/13, 105/10

‘aynen (< Ar. ‘*aynan*) olduğu gibi, değişmeksizin, aynen.
‘a. 161/09

ayrı (< ET *adır-ı* < **ad-(i)r-ı*) ayrı, başka.
a.+ sığa 015/04

ayrıl- (< ET *adrıl-* < **ad-(i)r-(i)l-*) ayrılmak.
a.- may 074/04

ayt- (< ET *ayt-*) söylemek.
a.- adur 082/03
a.- ar 049/05
a.- ar ér-di 049/05
a.- ıp 129/01, 154/05
a.- ken 019/11, 141/05
a.- tı 007/12, 117/06
a.- tılar 106/07
a.- up 072/12, 083/10
a.- ur 019/09
a.- ur ér-diler 019/09
a.- urlar 141/04

az (< ET *az* < AT **hāz*) az, yetersiz.
a. 102/01

‘azā (< Ar. ‘*azā*) başsağlığı dileme, taziye.
‘a. 027/06

a’zam (< Ar. *a’zām*) çok (daha) büyük.
a. 001/07, 004/01, 020/06

‘azamet (< Far. < Ar. ‘*azāma-t*) büyüklük, ululuk.
‘a. 113/12

āzār (< Far. *āzār*) çıkışma, paylama, azarlama.
ā. 104/13, 114/09, 115/04
ā.+ ı 034/09

‘azīm (< Ar. ‘*azīm*) büyük, ulu, haşmetli.

‘a. 004/10, 036/08, 085/10

‘**āzim** (< Ar. ‘*āzim*) kararlı, niyetli; yola koyulan, azimet eden.

‘ā. 023/10, 026/08, 035/11, 047/03, 051/06, 066/01, 066/13, 067/04, 069/02, 079/04, 099/08, 107/03, 123/05, 146/08, 152/03, 155/07, 157/07

‘**azīmet** (< Far. < Ar. ‘*azīma-t*) gitme, gidiş, yola çıkma.

‘a. 057/11

‘a.+ ni 085/07

‘**azīz** (< Ar. ‘*azīz*) değerli, muhterem, kıymetli.

‘a.+ ler 155/12

‘a.+ lerni 145/05, 145/08, 155/09

‘**azl** (< Ar. ‘*azl*) görevine son verme, işinden çıkarma.

‘a. 095/11, 096/05, 139/11

‘**azm** (< Ar. ‘*azm*) niyet, kasıt.

‘a. 080/06, 125/03

azrak (< ET *az* < AT **hāz* ve karşılaştırma eki +*rAḳ*) daha az.

a. 006/11

āzürde (< Far. *āzurda*) incinmiş, kırılmış, gücenmiş.

ā. 117/07

āzürde-ḥatır hatırı kırılmış, küskün.

ā. 068/03, 091/01, 130/03, 130/06, 136/01

B

bā ān ki (< Far. *bā ān ki*) buna rağmen.

b. 079/09

b. 108/08

bāb (< Ar. *bāb*) husus, mesele.

b.+ ıda 076/06

baba baba, peder.

b.+ sığın 081/07

ba’d (< Ar. *ba’d*) sonra, sonradan.

b. 011/13, 024/06, 025/07, 029/04, 039/04, 077/12, 078/13, 086/02

ba’dehu (< Ar. *ba’dahu*) ondan sonra, daha sonra.

b. 014/02, 014/06, 015/01, 035/10, 047/10, 152/10

ba'd ez (< Ar. *ba'd az*) bundan sonra.
b. 009/12, 020/08, 031/08, 095/01, 135/10

ba'd ez ān (< Ar. *ba'd az ān*) daha sonra.
b. 065/07, 086/07, 122/04, 122/06, 122/08, 136/05, 138/01, 146/04, 156/01

badrağa (< Far. *badrağa*) doğru yolu gösteren şey veya kimse, rehber, kılavuz.
b. 104/02, 138/04

bā-eş-şevāb (< Far. *bā*, Ar. harf-i tarif *el-* ve Ar. *şavāb*) doğruluk ile.
b. 156/12

bāğ (< Far. *bāğ*) bahçe, yeşillik, ağaçlık ve çiçeklik yer, bostan.
b. 097/10

bağ (< ET *ba-* < AT **bā-* ve *-(X)ğ*) bağ, düğüm; deste.
b.+ ı 147/05, 151/01, 151/05

bağır (< ET *bağır*) bağır, göğüs.
b.+ ları 156/10
b.+ ım 156/09

bağla- (< ET *ba-ğ+la-* < AT **bā-*) bağlamak.
b.- p 005/05, 006/11, 020/12, 047/02, 072/07, 100/11, 119/13

bağlaş- (< ET *ba-ğ+la-ş-* < AT **bā-*) bağlaşmak.
b.- ıp 126/04

bahādır (< Far. *bahādur* < Tü. *bağatur* < Mo. *bağatur* (TMEN II, 817; EDPT, 313b) kahraman, yiğit, bahadır.
b. 039/05, 059/11, 060/03, 060/07, 072/09
b.+ larını 060/04

bahādırān (< Far. *bahādur* ve Far. *-ān*) bahadırlar.
b. 022/04

bahāne (< Far. *bahāna*) bahane, vesile, sebep.
b. 090/12
b.+ si 125/11

bahār (< Far. *bahār*) bahar, ilkyaz.
b. 056/03, 057/09, 108/03

bā'ış (< Ar. *bā'ış*) sebep olan, gerek.
b. 145/07

bākī (< Ar. *bākī*) kalıcı, sonsuz, sürekli; geri kalan, artık.
b. 003/03
b.+ ğa 020/09

bala (< ET (KT) bala) küçük çocuk, yavru; hayvan yavrusu. (EDPT, 332b)

b. 005/04, 007/07, 009/06, 018/08, 047/07, 109/10, 137/08

b.+ larıga 063/11

b.+ mı 007/04, 008/07, 008/10

b.+ sını 005/02

bālā (< Far. *bālā*) yüksek, yüce.

b. 013/06

bālā-destlik (< Far. *bālā* + Far. *Dast* ve Tü. +*lik*) eli üstün olan, gâlip; üstünlük. (Steingass, 1892: 150a)

b.+ ini 105/09

bālā-istiklāl (< Far. *bālā* ve Ar. *istiklāl*) yüce bağımsızlık.

b. 065/13

bālā-tehāşā (< Far. *bālā* ve Ar. *tehāşā*) fazlasıyla çekinme, sakınma.

b. 060/09

bar (< ET *bar* < AT **bār*) var.

b. 006/06, 020/02, 025/01, 036/09, 038/03, 049/07, 054/04, 091/03, 123/07, 126/03, 134/05, 142/09, 153/13

b.+ dı 105/07

b.+ dur 013/05, 140/09, 140/10

bar- (< ET *bar-*) varmak, gitmek.

b.- a-miz 034/03

b.- dı 069/11, 092/09, 097/08, 129/06, 144/10

b.- dılar 059/01, 124/12, 153/06, 153/09

b.- dik 069/10

b.- dum 120/06

b.- ğan 126/06

b.- gen 097/12

b.- genide 100/13

b.- gey-miz 051/12

b.- gil 006/02

b.- ırlar 073/01

b.- ıp 007/10, 023/04, 023/12, 033/08, 034/01, 040/13, 059/08, 059/12, 065/06, 069/08, 070/03, 074/01, 078/04, 078/06, 078/13, 080/13, 085/12, 145/12

b.- ır 039/12

b.- maķçı 124/13

b.- maķğa 080/10

b.- maķnı 131/07

b.- saķ 148/03

b.- saķlar 073/01

b.- sıı 042/13

b.- umız 072/03

b.- up 122/11, 137/03

bārān (< Far. *bārān*) yağmur.

b. 041/03, 059/10

barça (< ET *barça* < *bar+ça*) bütün, hep.

b. 017/03, 017/09, 018/04, 044/11, 062/06, 066/11, 067/10, 068/08, 075/05, 075/08, 079/12, 081/02, 083/02, 086/11, 092/05, 101/04, 106/03, 106/11, 117/06, 121/12, 133/07, 134/02, 148/01, 148/04, 148/09, 151/01, 156/06

b.+ ları 007/07, 024/04, 058/08, 058/10, 061/03, 079/08, 079/09, 093/08

b.+ larını 058/12

b.+ mızını 139/06, 154/02

b.+ nı 030/08

b.+ sı 147/08

b.+ sığa 042/03

b.+ sın 100/08

bār-gāh (< Far. *bār-gāh*) sultan çadırı, yüksek divan.

b. 059/03, 151/06

b.+ ıda 048/11

barıça (< *bar+ı+ça*) bütünü, hepsi, tamamı.

b. 115/05

bars (< ET (Uyg.) *bars* < İran) kaplan.

b.+ nı 011/04

bas- (< ET *bas-*) basmak, baskın yapmak, galip gelmek; bir şeyin üzerine mühür gibi bir aletle iz yapmak.

b.- ıp 015/11, 101/07, 114/08

b.- tuıkları 156/10

b.- up 108/13, 117/09, 118/11

basıl- (< ET *bas-(ı)l-*) yenilmek.

b.- dı 109/05

baş (< ET *baş*) baş; baş taraf, bir şeyin ucu.

b. 013/02, 074/09, 101/01

b.+ ı 062/02

b.+ ıdın 092/04

b.+ ığa 051/11, 057/06, 148/03

b.+ ımını 120/11

b.+ ın 049/05

b.+ ını 103/04

b.+ larının 085/04

başka (< *baş+ka*) başka; farklı.

b. 037/03, 045/11, 054/10, 068/04, 132/08

b.+ ğa 125/07

b.+ larını 015/11

başkaral- (< ET (Uyg.) *başgaral-* < *baş+gar-a al-*) başlayabilmek; yöneltebilme, kılavuzluk edebilme.

b.- maydurlar 072/01

başla- (< ET *baş+la-*) başlamak.

b.- dı 154/10

b.- dılar 068/11, 105/10

b.- p 157/04

başlan- (< ET *baş+lan-*) başlanmak.

b.- dı 119/05

bā-veķār (< Far. *bā-* ve Ar. *vakār*) ağırbaşlılıkla, temkinli, ciddi.

b.+ nı 151/11

bāver (< Far. *bāvar*) tasdik, inanma.

b. 034/09

bayrak (< *badraḳ* < ET (KT) *batraḳ* < Soğd. < Sanskrit.(?)) bayrak. (EDPT, 370b)

b. 015/13, 053/02, 149/11

b.+ ı 052/07

bāz (< Far. *bāz*) açık, açıkça, açıkçası.

b. 030/07, 057/09, 082/11, 138/07

bāzār (< Far. *bāzār*) pazar, alışveriş yeri.

b. 018/10, 027/12, 041/09

b.+ dın 074/10

bāz-geşt (< Far. *bāz* ve Far. *geşt*) geri dönme, gerileme; pişmanlık.

b.+ ğa 046/13

ba'zı (< Far. < Ar. *ba'd* ve Far. izafet kesresi +ı'nın kalıplaşmasıyla) bazı, kimi.

b. 010/13, 012/08, 012/09, 012/10, 020/04, 038/09, 046/08, 071/12, 098/03, 102/08, 105/12, 106/08, 108/11, 110/01, 128/13, 138/11, 144/05, 148/07, 152/01, 152/03

b.+ lar 152/01

b.+ ları 151/13, 152/03

b.+ larını 048/06, 100/09

b.+ sını 135/01

bāzū (< Far. *bāzū*) Kolun omuzla dirsek arasındaki kısmı, pazı; güç, kuvvet.

b.+ sığa 005/04

becā (< Far. *ba-cā*) yerinde, uygun.

becā keltür- yerine getirmek, eda etmek. (Madvaliyev B, 2006: 139a)

b. k.- di 089/11

b. k.- üp 023/01

be-cihet (< Far. *ba* ve Ar. *cihet*) yönüyle, amacıyla.
b.+ e 099/07

beççe (< Far. *baçça*) bebek, çocuk, oğul.
b.+ ler 065/08, 066/09, 067/10, 071/06
b.+ lerga 071/01
b.+ leri 064/05, 076/05
b.+ lerni 066/09

bed-bid‘at (< Far. *bad* ve Ar. *bid‘at*) kötü alışkanlık, davranış.
b. 141/12

bed-gerde (< Far. *bad-garda*) kötü yapılmış.
b.+ lerini 154/09

bed-girdārlik (< Far. *bad-girdār*) kötü işli, kötü davranışlı.
b.+ lerni 155/12

bed-gümānlik (< Far. *bad-gumān*) kötü zanlı, şüpheli.
b. 069/13

bed-hūy (< Far. *bad-hūy*) kötü mizaçlı, yaratılışlı.
b. 031/10

bed-reg (< Far. *bad-rag*) kötü niyetli.
b. 069/07

beg (< ET *beg* < AT **bēg*) bey.
b. 011/07, 064/05, 065/08, 066/09

be-ġāyet (< Far. *ba* ve Ar. *ġāya-t*) son derece, pek çok.
b. 056/02, 079/09

be-ḥaḫḫ (< Far. *ba* ve Ar. *ḥaḫḫ*) doğrulukla.
b.+ ı 073/07

be-ḥaṣmet (< Far. *ba* ve Ar. *ḥaṣmat*) büyüklük, gösterişlilik, heybetle.
b. 088/08

be-hezār (< Far. *ba-hazār*) binlerce.
b. 117/13, 119/08, 145/13

behre (< Far. *bahra*) pay; fayda, nasip.
b. 006/10, 014/12

be-ḥuzūr (< Far. *ba* ve Ar. *ḥuzūr*) huzurlu, rahat olma.
b. 118/11

beḳā (< Ar. *baḳā*‘) ebedilik, ölümsüzlük.
b. 036/05, 084/01

berkit- (< ET (KT) berkit-) sağlamlaştırmak.
b.- üp 071/12

belâ (< Ar. *balā'*) belâ, afet.
b. 053/12

belâğat (< Ar. *balāğat-t*) olgunluk, ergenlik (Steingass, 1892: 196b)
b. 009/12

belâğatğa yêt- olgunlaşmak, ergen olmak.
b. y.- ti 008/11, 009/02, 009/06
b. y.- gende 009/08

belâğatğa yat- olgunlaşmak, ergen olmak.
b. y.- up 010/02

bend (< Far. *band*) bağ, bağlama; tutuklama.
b.+ ğa 130/10, 130/12

bende (< Far. *banda*) kul, köle.
b. 083/11

bendî (< Far. *bandî*) esir.
b.+ lerni 100/10

ber (< Far. *bar*) üzere.
b. 001/05, 002/02

bêr- (< ET *bêr-* < AT *bêr-*) vermek.

b.- di 025/06, 045/03, 055/10, 063/09, 087/11, 092/06, 097/13, 098/09,
101/13, 117/05

b.- diler 008/13, 009/03, 015/02, 047/13, 056/02, 064/08, 068/08, 082/06,
085/10, 098/02, 121/10, 125/08, 131/10, 136/08, 156/06

b.- dim 070/11

b.- e-miz 118/12

b.- er er-di 040/03

b.- eylik 143/07

b.- gen 007/06, 021/08

b.- gey-men 003/02, 142/05, 142/06

b.- gil 157/03

b.- ip 005/13, 011/10, 018/04, 018/08, 024/10, 024/11, 040/12, 042/03,
046/12, 049/02, 052/08, 073/09, 079/01, 079/13 [2], 087/03, 125/13, 148/10

b.- maķığa 043/13

b.- mediler 043/03

b.- mes 115/01

b.- mey 146/11, 146/12

b.- meydürler 115/06

b.- meydür-miz 125/09

b.- üp 050/13, 052/05, 056/06, 058/12, 070/08, 075/10, 076/05, 084/13,
091/04, 099/12, 101/05, 107/02, 107/03, 123/12, 142/10, 144/06, 152/11, 154/03
b.- üpdürler 071/08
b.- ür 062/03

berāber (< Far. *bar-ā-bar*) birlikte, bir ve eşit.
b. 015/07, 015/10, 064/08, 076/06
b.+ dür 049/04
b.+ ide 060/13

berāy (< Far. *barāy*) için, maksadıyle.
b. 002/02

berāyā (< Ar. *barāyā* ') yaratılanlar; halklar.
b. 145/09

ber-hem (< Far. *bar-ham*) toplanmış; dağınık, karışık.
b. 079/13, 131/10, 144/06

beri (< ET *berü* < AT **bērū*) beri, itibaren.
b. 069/05, 109/10, 120/04

berk (< Far. *barg*) yaprak.
b.+ ini 063/12

berķ (< Ar. *barķ*) şimşek, kıvılcım.
b. 040/07, 058/04, 126/06, 149/08

ber-ķarār (< Far. *bar* ve Ar. *ķarār*) aynı durumda, aynı kararda.
b. 069/06, 150/12

bernā (< Far. *barnā*) genç, delikanlı.
b. 049/08

ber pā (< Far. *bar pā*) yükseltilmiş, dik, dimdik; sabit.
b. 017/11, 018/10, 139/01

berūmend (< Far. *baromand*) bolluk, zenginlik, bereketli.
b. 033/06

bēş (< ET *bēş* < AT **bēş*) beş.
b. 050/13, 061/13, 065/02, 069/06, 079/05, 142/01, 142/03

bēşik (< ET *bēşik*) beşik.
b. 008/05
b.+ de 007/06
b.+ dekisiğaça 141/08, 142/12
b.+ ğa 007/03
b.+ i 005/03 [2]
b.+ ni 005/07, 005/11, 006/01, 007/11, 008/01

bey (< ET. *beg*) bey.

b. 012/03

b.+ ler 014/04

b.+ leri 062/09

beyābān (< Far. *bayābān*) çöl, sahrâ.

b. 068/01

b.+ ğa 067/07

beyān (< Ar. *bayān*) anlatma, bildirme.

b. 021/05, 127/08, 159/06

beyān kıl- anlatmak, bildirmek.

b. k.- dı 043/11, 073/10, 099/06

be-yek bār (< Far. *ba-yak bār*) hemen, aniden, birden (Steingass, 1892: 223b).

b. 045/13

bī-ābā (< Far. *bī* ve Ar. *ābā* ' atasız, babasız; büyükleri olmayan (Steingass, 1884: 1a).

b. 086/09

bi-‘ānite-cenāb (< Ar. *bi-‘ānite-canāb*) Allah'ın yardımıyla.

b. 161/02

bī-aşl (< Far. *bī* ve Ar. *aşl*) asılsız, gerçek olmadan.

b. 048/07

bī-āzār (< Far. *bī-āzār*) azarsız, incitmeden.

b. 081/13

bī-āzār-ṭab' (< Far. *bī-āzār* ve Ar. *ṭab* ' iyi tabiatlı, karakterli.

b.+ ığa 034/10

bī-baş (< Far. *bī* ve ET *baş*) başsız; lidersiz.

b. 144/12

bī-cā (< Far. *bī-cā*) yersiz.

b.+ ların 034/05

bī-ceng (< Far. *bī-cang*) kavgasız, savaşız.

b. 033/04, 091/04

bī-cidāl (< Far. *bī* ve Ar. *cidāl*) kavgasız, savaşız.

b. 122/02

bī-çāre (< Far. *bī-çāra*) çaresiz, zavallı.

b.+ lerni 080/01

bī-dād (< Far. *bī-dād*) adaletsiz; zulüm.
b.+ dın 084/11

bid‘at (< Far. < Ar. *bid‘a-t*) yenilik, sonradan meydana çıkan şey.
b. 080/01, 140/10
b.+ ni 096/10

bī-derk (< Far. *bī* ve Ar. *dark*) anlamsız, idrâksiz.
b. 150/04

bī-dil (< Far. *bī-dil*) gönülsüz; korkulu.
b. 107/12
b.+ dürler 114/12

bī-dimāğ (< Far. *bī* ve Ar. *dimāğ*) akılsız, düşüncesiz.
b. 087/08

bī-dimāğlık (< Far. *bī* ve Ar. *Dimāğ* ile Tü. +lık) akılsızlık, düşüncesizlik.
b.+ ını 145/12

bī-endāze (< Far. *bī-andāza*) ölçüsüz.
b. 081/11

bīgāne (< Far. *bīgāna*) yabancı, âşinâ olmayan.
b. 065/06

bī-ğāyet (< Far. *bī* ve Ar. *ğāyet*) sonsuz, nihâyetsiz.
b. 011/07

bī-günāh (< Far. *bī-gunāh*) günahsız, masum.
b. 133/04, 145/08, 155/11

bī-haber (< Far. *bī* ve Ar. *ḥabar*) habersiz.
b. 097/03, 151/12
b.+ miz 134/07

bī-icāzet (< Far. *bī* ve Ar. *icāzat*) izinsiz, ruhsatsız.
b. 106/02

bī-isti’dād (< Far. *bī* ve Ar. *isti’dād*) yeteneksiz, kâbiliyetsiz.
b. 048/04

bī-kā‘ide (< Far. *bī* ve Ar. *kā‘ida*) kuralsız, usûlsüz.
b. 048/12

bī-kār (< Far. *bī-kār*) kazançsız; işsiz.
b. 029/11, 031/12

bî-kem (< Far. *bî-kam*) eksiksiz.
b. 157/10

bî-kerân (< Far. *bî-karân*) sayısız, ucu bucağı olmayan.
b. 025/13, 042/13, 044/01, 058/13, 099/07, 099/12, 105/05, 105/11, 108/04,
148/06
b.+ lar 062/09

bil- (< ET *bil-*) bilmek.
b.- di 025/12, 115/06
b.- diler 108/08
b.- eylik 050/08
b.- ip 008/08, 126/13
b.- mey 047/01, 050/03
b.- se 094/05
b.- üp 022/04

bîl (< Far. *bel*) kürek.
b. 117/08

bi'l-‘ayn (< Ar. harf-i cer *bi-*, harf-i tarif *el-* ve ‘*ayn*) bir şeyin kendisi, aslı.
b. 089/01

bilen (< ET (Uyg) *bilen*) ile, birlikte.
b. 001/10

bi'l-ḥayr (< Ar. harf-i cer *bi-*, harf-i tarif *el-* ve *ḥayr*) hayırla, iyilikle.
b. 001/01

bi'l-ittifāk (< Ar. harf-i cer *bi-*, harf-i tarif *el-* ve *ittifāk*) anlaşma, birliktelik.
b. 090/11, 095/02

bî-mesned-ḥān (< Far. *bî*, Ar. *masnad* ve Far. *ḥān* << ET *kan*) dayanaksız, güçsüz hanlık (makamı).
b.+ ığa 095/02

binā (< Ar. *binā'*) yapı.
b. 003/07
b.+ s1 001/02
b.+ sığa 028/10, 082/13

binā bol- inşa olmak.
b. b.- ğan 096/11
b. b.- updur 028/01

binā eyle- inşa etmek.
b. e.- p 002/06, 017/09

binā kıl- inşa etmek.

b. .- dı 012/07, 096/12
b. .- an 029/04
b. .- anlarında 003/09
b. .- ma 017/05, 113/11

binā ıldur- inşa ettirmek.
b. .- dı 036/02

binā-ber-īn (< Ar. *binā'*, Far. *bar* ve *īn*) bundan dolayı, bu sebepten.
b. 107/12

binā-gāh (< Ar. *binā'* ve Far. *-gāh*) inşa yeri.
b. 026/07

binā-gerde (< Ar. *binā'* ve Far. *-garda*) bina edilmiş, yapılmış.
b.+ sidür 010/01
b.+ si 026/12

bī-nāmūs (< Far. *bī* ve Ar. *nāmūs*) nāmūssuz, kanunsuz.
b.+ lar 046/08

bī-neyl (< Far. *bī* ve Ar. *neyl*) isteğine ulaşamama, merama erişememe.
b. 126/09

bī-nihāyet (< Far. *bī* ve Ar. *nihāyat*) sonsuz.
b. 010/13, 033/06, 040/10

bī-pāyān (< Far. *bī-pāyān*) sonsuz.
b.+ da 068/01

bir (< ET *bir* < AT **bīr*) bir, tek.

b. 003/02, 003/04, 004/09, 005/02, 005/04, 005/13 [2], 006/01, 006/09, 007/06, 007/13, 008/02, 008/08, 008/12, 008/13, 009/03 [2], 011/04, 013/01, 013/03, 013/05, 013/06, 014/07, 015/04, 017/04, 017/12 [2], 020/01, 020/12, 022/07, 022/13, 023/07, 024/11, 025/06, 025/09, 026/06, 030/02, 030/10, 036/03, 036/09, 037/03, 038/08, 040/13, 042/01, 043/01, 045/01, 045/04, 047/07, 048/01, 048/10, 049/10, 052/04, 055/02, 057/04, 059/03, 059/08, 059/13, 062/06, 063/08, 064/09, 065/12, 066/01, 066/13, 069/01, 069/05, 070/04, 070/13, 071/09, 073/03, 073/06, 074/06, 078/12, 079/10, 080/12, 081/04, 082/11, 087/07, 087/09, 088/12, 090/08, 090/12, 092/07, 094/04, 097/10, 101/01, 101/05, 101/13, 103/02, 105/07, 108/07, 108/09, 109/06, 109/08, 110/10, 113/10, 122/08, 123/01, 124/01, 124/13, 127/05, 129/04, 129/06, 132/03, 133/04, 136/04, 139/12, 140/09, 140/11, 141/06 [2], 142/12, 149/03, 149/11, 152/09, 153/13, 155/06, 156/02, 157/06
b.+ i 140/10
b.+ ini 090/04

biraz (< ET *bir+az*) biraz, bir para, azıcık.
b. 053/10

birbirleri (< *bir bir+leri* (3.çoğul kişi iyelik eki)) birbirleri.

b. 035/02, 097/10, 125/06

b.+ ğa 035/04, 067/12

b.+ ni 149/02

birev (< ET *bir+egü*) biri, birisi, bir kimse.

b. 149/03

b.+ lerini 149/03

birge (< *bir+ge*) birlikte, beraberce.

b. 074/05

birgeleş- (< *bir+ge+leş-*) birlik olmak, bir arada olmak, birleşmek. (Madvaliyev B, 2006: 272a)

b.- ip 102/12

b.- üp 124/05

biri (< *bir+i*) biri, birisi.

b. 141/05

birinci (< *bir+inci*) birinci.

b. 108/03

birinçi → **birinci**

b. 091/10

birle (< ET *birle*) ile, birlikte.

b. 004/01, 004/05, 005/03, 007/05, 007/06, 007/08, 010/07, 011/04, 011/08, 013/08, 014/08, 014/10, 014/12, 015/06, 015/09, 015/13, 016/11, 018/03, 018/07, 018/09, 022/06, 022/08, 022/12, 023/02, 023/06, 024/08, 025/04 [2], 025/10, 025/13, 026/04, 026/08, 031/04, 032/05, 034/01, 035/06, 035/09, 039/03, 039/06, 039/13, 041/02, 041/08, 043/04, 043/09, 046/04, 046/06, 047/01, 047/08, 048/07, 049/04, 049/10, 051/06, 051/09, 052/02, 052/07, 053/02, 053/12, 054/02, 055/01, 055/04, 058/01, 058/02 [2], 062/01, 064/10, 065/02, 065/04, 065/09, 066/02, 066/05, 066/06, 066/08, 066/09, 069/01, 070/06, 072/05, 072/06, 073/03, 073/13, 074/02, 074/07, 074/08, 075/10, 076/03, 076/06, 077/07, 078/04, 079/04, 079/06, 080/02, 080/11, 080/12, 081/04, 084/06, 086/03, 086/12, 087/13, 090/04, 090/06, 090/09, 099/03, 099/04, 099/07, 099/09, 100/05, 100/11 [2], 104/05, 104/11 [2], 105/11 [2], 107/07, 108/04, 108/06, 109/05, 109/06, 113/07, 113/13, 116/05, 117/13, 120/02, 122/02, 122/08, 123/09, 125/02, 125/03, 125/04, 125/06, 127/08, 130/05, 135/12, 136/11, 137/12, 139/07, 139/10, 145/11, 145/13, 146/08, 148/06, 148/08, 149/02, 149/11, 150/01, 150/08, 151/11, 156/03, 161/04

birlen (< ET *birle+n*) ile, birlikte.

b. 005/01, 005/03, 005/10, 006/03, 007/05, 008/01, 016/09, 017/01, 022/05, 023/08, 023/09, 023/10, 025/09, 030/09, 031/06, 033/02, 033/09, 033/11, 034/03, 035/03, 042/01, 043/08, 044/02, 045/01, 051/05, 056/11, 057/13, 058/07, 058/09, 058/11, 058/13, 060/02, 060/12, 062/07, 062/10, 062/11, 065/08, 066/03, 076/02, 078/02, 078/07, 078/09, 080/07, 081/06, 082/06, 082/07, 088/11, 089/02, 089/08, 089/10, 091/02, 094/02, 097/01, 097/07, 097/09, 097/10, 098/13, 099/01, 099/11, 099/12, 099/13, 101/06, 101/09, 102/05, 102/12, 103/02, 103/03, 103/12, 104/12, 105/04, 105/05, 106/13, 109/02, 109/03, 109/10, 111/06, 111/09, 113/08, 114/04, 114/05, 114/10, 114/13, 116/13, 117/06, 117/08, 118/08, 120/02, 120/03, 120/12, 123/04, 125/11, 128/01, 128/05, 128/07, 128/09, 129/10, 130/07, 130/10, 132/04, 133/02, 133/03, 134/07, 137/09, 141/06, 143/04, 146/07, 146/08, 147/01, 147/02, 153/08, 154/12, 157/07

birleri (< *bir+leri*) birileri.

b. 020/12

b.+ ni 036/10, 036/11, 037/05

birlik (< *bir+lik*) birlik.

b.+ de 161/11

bī-serencām (< Far. *bī-sarancām*) sonsuz.

b. 070/06, 076/12

bī-serencāmlık (< Far. *bī-sarancām* ve Tü. +*lık*) sonsuzluk.

b.+ ini 103/05

bismillāh (< Ar. harf-i cer *bi-*, *ism* ve *Allāh*) bismillāhirrahmānirrahim sözünün kısaltılmış şekli; bir işe başlamak.

b. 001/01

bisyār (< Far. *bisyār*) çok. (Steingass, 1892: 188a)

b. 047/04, 064/03, 107/01, 111/06

bī-şekk (< Far. *bī-ş* ve Ar. *şakk*) şüphesiz.

b. 005/08, 008/08

bī-şümār (< Far. *bī-şumār*) sayısız.

b. 078/07, 082/07

bī-tāb (< Far. *bī-tāb*) güçsüz, kuvvetsiz.

b. 036/04

bī-tāblık (< Far. *bī-tāb* ve Tü. +*lık*) güçsüzlük, kuvvetsiz olma.

b. 026/08, 092/08

bī-tāblık → **bī-tāblık**

b.+ i 092/09

bī-tākat (< Far. *bī-t* ve Ar. *tākat*) güçsüz, kuvvetsiz, halsiz.

b. 054/05

bî-ṭākathğ (< Far. *bî* + Ar. *ṭākat* ve Tü. +*lğ*) güçsüzlük, kuvvetsizlik.
b.+ ın 068/05

bî-ta'sîr (< Far. *bî* ve Ar. *ta'sîr*) etkisiz; kendinden geçmiş.
b. 057/05

bî-vāsıta (< Far. *bî* ve Ar. *vāsıta*) sebepsiz; aracısız.
b. 012/04

bî-vaṭan (< Far. *bî* ve Ar. *vaṭan*) yersiz, yurtsuz.
b. 098/11

bîve (< Far. *bîva*) dul.
b. 080/01

bî-vehm (< Far. *bî* ve Ar. *vahm*) şüphesiz, kuruntusuz.
b. 134/11

biz (< ET *biz*) biz.
b. 034/02
b.+ din 115/04, 148/02
b.+ ge 115/02
b.+ ler 051/12, 068/09, 118/12, 125/08, 134/06, 143/07 [2]
b.+ lerdin 115/04
b.+ lerga 086/05, 102/03, 153/11
b.+ lerni 013/10, 068/02, 084/09, 125/06, 148/01
b.+ ni 153/12

bizā'at (< Far. < Ar. *biḏā'a-t*) sermâye, mal.
b. 016/02

bîzār (< Far. *bîzār*) bıkmış, usanmış.

bîzār bol- bıkmak, usanmak.
b. b.- dık 068/11
b. b.- ıp 071/08

bol (< ET *bol*) o, bu (işaret sıfatı).
b. 004/09, 005/07, 006/08, 006/13, 007/12, 008/07, 009/12, 010/01, 010/02, 010/04, 010/06 [2], 011/03, 011/08, 012/11, 013/07, 014/08, 015/02, 018/08, 019/07, 028/13, 029/01, 030/04, 033/05, 036/09, 038/10, 039/02, 042/06, 043/04, 045/06, 045/11, 046/01, 046/06, 046/13, 047/13, 049/04, 053/04, 055/11, 056/05, 058/13, 060/01, 060/02, 060/04, 060/07, 067/13, 070/06, 072/08, 072/13, 077/09, 091/03, 103/06, 105/03, 113/11, 115/01, 124/13, 125/10, 127/05, 128/03, 130/04, 130/13, 131/11, 134/06, 138/13, 140/01, 140/10, 143/13, 145/10, 158/01
b.+ dur 110/05

bol- (< ET *bol-* < AT **bōl-*) olmak.

b.- adur 034/08, 036/05, 094/05, 106/08

b.- ar 133/08

b.- ar ér-di 133/08

b.- dı 010/11, 022/01, 022/07, 023/02, 023/10, 025/10, 026/09, 027/11 [2], 029/06, 030/04, 031/03, 031/09, 033/05, 033/06, 034/13, 036/08, 037/01, 039/03, 045/07, 052/08, 063/07, 063/08, 066/01, 067/08, 069/03, 075/05, 077/13, 078/01, 078/10, 078/11, 079/12, 082/08, 083/13, 087/08, 091/01, 097/05, 098/03, 098/07, 098/12, 100/02, 100/13, 102/01, 103/10, 103/12 [2], 103/13, 104/01, 104/06, 105/12, 107/10, 115/05, 122/11, 123/04, 126/02, 127/07, 129/11, 135/06, 137/07, 138/02, 139/09, 144/08, 145/08, 149/06, 150/08, 158/02

b.- dılar 007/12, 024/08, 035/11, 038/10, 039/02, 040/10, 047/03, 054/11, 058/10, 061/05, 064/03, 065/01, 066/13, 067/04, 071/07, 079/05, 079/07, 081/06, 085/09, 087/10, 089/09, 090/01, 096/01, 098/07, 102/09, 105/08, 111/13, 112/08, 113/01, 116/03, 117/08, 119/11, 122/07, 124/13, 126/05, 126/11, 126/12, 127/11, 128/11, 130/03, 132/12, 136/01, 140/03, 146/08, 147/09, 149/12, 150/10, 152/03, 153/03, 155/07

b.- dım 161/01

b.- dıñ 154/01

b.- dik 068/11, 126/10

b.- ğaç 143/06

b.- ğan 037/02, 037/04, 043/13, 047/04, 050/08, 052/13, 055/05, 063/08, 082/12, 092/13, 097/08, 130/07, 136/09, 137/05, 139/08, 151/03, 155/09, 157/09

b.- ğanda 057/09

b.- ğandın 015/03, 027/07, 029/08, 031/11, 037/10, 077/01, 077/05, 155/05

b.- ğandın 140/01

b.- ğanlarını 048/07

b.- ğanlarını 042/05

b.- gen 043/11, 050/04, 096/11, 098/04

b.- genden 161/10

b.- gendin 033/01

b.- geni 118/13

b.- ğay 149/12, 154/11

b.- ğaylar 053/04

b.- ğusıdur 013/13

b.- ıp 004/08, 009/02, 009/05, 013/02, 014/07, 015/12, 016/05, 017/04, 017/12, 018/13, 025/13, 027/06, 030/10, 030/12, 034/01, 035/02, 036/02, 036/04, 036/05, 037/07, 038/05, 040/07, 041/01, 042/04, 044/12, 045/12, 053/06, 053/10, 054/05, 054/09, 055/07, 060/09, 063/01, 063/03, 064/11, 065/04, 066/04, 067/03, 068/03, 068/09, 068/13, 069/02, 070/07, 071/08, 072/08, 072/10, 072/12, 074/01, 074/09, 075/11, 075/12, 077/12, 079/03, 079/11, 080/08, 080/09, 084/04, 084/07, 084/11, 085/03, 086/04, 097/01, 098/11, 099/08, 102/13, 103/09, 104/02, 127/06, 127/13, 129/09, 130/03, 131/04, 132/02, 143/02, 146/13, 147/03, 157/04, 157/07

b.- ıpdur 021/02, 027/12, 051/06

b.- ıpdurlar 046/11

b.- madı 106/11, 113/13, 114/02, 114/05, 117/06, 119/05

b.- madılar 034/06

b.- maķ 007/01, 053/03, 088/03

b.- maķçı 123/03

b.- maķğa 088/05, 123/12

b.- makığa 085/09
 b.- makını 068/04
 b.- makıñuzğa 073/13
 b.- manın 126/13
 b.- mas 008/09, 150/01
 b.- mas er-diler 008/09
 b.- masa 083/09
 b.- may 003/10, 041/04, 064/10, 069/06, 072/04, 143/08, 151/11
 b.- maydur 151/04
 b.- sa 003/05, 004/10, 039/05, 073/02, 141/03, 141/05 [2], 142/12
 b.- saķ 013/07
 b.- salar 140/11, 150/11
 b.- sam 120/08, 161/04
 b.- sun 015/06
 b.- up 003/11, 006/02, 008/06, 026/08, 061/03, 081/10, 082/12, 087/08, 088/05, 088/06, 092/08, 092/10, 092/12, 092/13, 107/12, 108/04, 108/11, 115/02, 115/03, 115/08, 117/01, 117/10, 118/12, 119/01, 119/06, 119/09, 120/01, 120/05, 123/05, 125/11, 134/13, 136/03, 136/11, 136/13, 137/12, 138/01, 138/11, 138/13, 139/01, 139/03, 139/07, 144/12, 148/01, 148/10, 150/03, 153/04, 153/08, 161/08
 b.- updur 028/01, 131/01, 138/05
 b.- updurlar 090/11
 b.- ur 034/02, 050/10, 057/04, 065/07, 071/10, 086/06, 094/04, 110/05, 120/11, 142/08, 155/05
 b.- ur e-ken 086/06
 b.- ur er-di 057/04, 094/04
 b.- urını 025/03

bolar (< *bo+lar*) bunlar.

b. 006/11, 041/07, 046/06, 060/08, 076/08, 116/01, 139/03, 140/09, 145/05, 150/02
 b.+ ğa 127/04
 b.+ nı 007/09, 038/03, 068/12, 077/02, 077/05, 086/09, 135/04, 145/09, 145/12, 154/07

bolış- (< *bol-(ı)ř-*) oluşmak.

b.- ıp 111/02

boluş- (< *bol-(u)ř-*) oluşmak.

b.- ıp 067/12

b.- up 013/02, 111/01, 118/09

boy (I) (< ET *boğ*) kavim. (EDPT, 296b; TMEN II, 358)

b.+ ığa 119/02

boy (II) (< ET *boğ*) boy, endam. (EDPT, 296b)

b.+ ı 154/08

boyın (< ET (Uyg.) *boyın*) boyun.

b.+ larığa 061/04

boyun → **boyın**

b.+ larığa 154/05

boza (< Far. *bozā*) boza.

b. 069/07

böri (< ET *bōri* < AT **bōri*) kurt.

b. 113/03

bu (< ET. *bo, boo, po* (Brahmi) < AT **bō*) bu (işaret sıfatı).

b. 003/02, 010/08, 039/10, 040/10, 041/02, 041/07, 051/07, 060/10, 082/04, 082/13, 084/10, 087/05, 088/04, 089/01, 099/10, 103/05, 103/10, 104/01, 104/02, 104/03, 104/05, 113/09, 117/02, 122/06, 123/01, 132/11, 134/10, 138/06, 145/07, 145/08, 148/03, 155/08, 161/08

bū (< Far. *bū*) koku.

b. 094/07

buğday (< ET *buğday*) buğday.

b. 147/05

b.+ nı 151/01, 151/05

Buḥārālik (< *Buḥārā+lik*) Buharalı.

B. 120/11

buḫıl- (< ET *buḫ-(i)l-*) tuzak kurulmak, pusu kurulmak.

b.- ğan 081/09

bul- (< ET *bul-*) bulmak.

b.- ğuçı 136/05

bulut (< ET *bulut*) bulut.

b. 084/04

būriyā (< Far. *būriyā*) hasır.

b.+ sı 143/11

buyur- (< ET (KT) *buyur-*) buyurmak, emretmek.

b.- dı 042/13, 044/02, 044/05, 044/06, 046/01, 050/11, 053/04, 058/04, 060/07, 078/03

b.- dılar 046/05, 152/10

b.- gen 050/07

buz- (< ET *buz-*) bozmak, yıkmak, zarar vermek.

b.- ıp 041/04

b.- may 007/13

būldān (< Ar. *balad*'ın çoğulu *buldān*) beldeler.

b. 023/08

büleğā (< Ar. *balīğ*'in çoğulu *bulagā* ') belîğ kimseler (güzel ve düzgün konuşanlar).
b. 092/12

bülend (< Far. *baland*, *buland*) yüksek, yüce.
b. 015/06, 040/11, 060/13, 087/04, 101/02

bülend-kūs (< Far. *buland-kūs*) büyük davul.
b. 016/07

bülūğ (< Ar. *bulūğ*) balîğ olma, erginlik.
b.+ dı 083/11
b.+ dın 083/08

bünyād (< Far. *bunyād*) tesis, kuruluş.

bünyād eyle- tesis etmek, kurmak.
b. e.- di 011/12

bünyād kıl- tesis etmek, kurmak.
b. k.- dı 002/07

bürehne (< Far. *burahna*) çıplak, açık, yalın.
b. 041/11, 148/13

büt- (< ET *būt-*) bitmek, sonuna gelmek, tamam olmak.
b.- ti 112/09
b.- üp 144/08

C

cāmi' (< Ar. *cāmi* ') toplayan, bir araya getiren.
c. 082/10, 082/11, 082/13
c.+ ni 083/01

cān (< Far. *cān*) can, ruh.
c. 020/10, 041/02, 041/07, 069/13, 073/07, 102/05, 113/07
c.+ ımızdın 068/11
c.+ ın 119/08
c.+ ıyız 103/09
c.+ ları 115/05

cānbāzlık (< Far. *cān-bāz* ve Tü. *+lık*) kurnazlık.
c. 040/06

cāndār (< Far. *cān-dār*) muhafız.
c.+ lar 157/07

cānib (< Ar. *cānib*) taraf, cihet.

c.+ din 107/10

cān-sipārhlk (< Far. *cān-sipār* ve Tü. +*lık*) canını feda etme, canını ortaya koyma.

c. 081/09

carçı haberci (Madvaliyev J, 2006: 75a).

c. 015/06, 132/10

cāsūs (< Ar. *cāsūs*) casus.

c. 104/04, 134/05

c.+ lar 034/04

c.+ larnı 044/09

cāy (< Far. *cāy*) yer.

c. 015/01, 017/07, 018/08

c.+ da 017/12

c.+ dın 045/11, 054/07, 098/04, 151/03

c.+ ğa 007/13, 014/12, 015/02, 017/04, 052/04, 059/03, 061/01, 101/05,
158/02

c.+ ları 017/02

c.+ larıda 089/12

c.+ larıdın 046/02

c.+ larıñızdın 052/12

c.+ ğüzni 045/08

cāy-ġīr (< Far. *cāy-ġīr*) yer tutan, yerleşmiş bulunan.

c. 080/09

cāyla- (< Far. *cāy* ve Tü. *la-*) yerleştirmek, koymak.

c.- p 098/02

cāy-namāz (< Far. *cāy-namāz*) namaz yeri.

c.+ ı 109/04

cebhe (< Ar. *cabha*) taraf, yön, cihet; savaş bölgesi.

c.+ sidin 032/08

cebr (< Ar. *cabr*) zor kullanma, eziyet.

c. 102/03

cebren (< Ar. *cabr*'in tenvinli şekli) zorla.

c. 032/03

cehr (< Ar. *cahr*) yüksek sesle okuma veya konuşma.

c. 048/11

c.+ dın 050/01

c.+ ğa 048/10

cehriyye (< Ar. *cahriyya* < *cehrī* kelimesinin tamlamalarda ortaya çıkan müennes şekli) açıkça ve yüksek sesle yapılan, alenen.

c. 048/08

celīs (< Ar. *calīs*) sohbet arkadaşı, refik.

c. 091/13

c.+ leri 093/02

cem' (< Ar. *cam'*) toplama, bütün, hep; topluluk.

c. 013/01, 056/06

cem' bol- toplanmak.

c. b.- dılar 007/12, 040/10, 153/03

c. b.- ıp 017/04, 086/04, 131/04

c. b.- maḡğa 088/05

c. b.- maḡıḡa 085/09

c. b.- up 006/02, 088/06, 092/13, 117/01, 153/04

c. b.- updurlar 090/11

cem' boluṣ- toplaşmak, bir araya gelmek.

c. b.- up 118/09

cem' eyle- toplamak, bir araya getirmek.

c. e.- p 057/10, 062/12, 065/12, 141/01

cem' kıl- toplamak, bir araya getirmek.

c. ḡ.- ıp 070/11, 085/05, 085/07

c. ḡ.- maḡğa 048/03

c. ḡ.- up 022/05, 023/03, 085/01, 111/06, 116/08

cem' ḡılın- toplanmak.

c. ḡ.- ḡan 141/02

cemāl (< Ar. *camāl*) güzellik, yüz güzelliḡi.

c.+ ini 150/09

cemā'at (< Ar. *camā'a-t*) birlik, topluluk, kalabalık. (Steingass, 1884: 244a)

c. 005/07

c.+ ler 006/08

cem'en (< Ar. *cam'*ın tenvinli şekli) topluca, toplu halde.

c. 133/09

cemī' (< Ar. *camī'*) cümle, bütün.

c. 002/11, 025/13, 042/02, 043/09, 047/11, 055/07, 055/10, 066/08, 079/04, 112/03, 112/07, 131/07

cemī' eyle- toplamak, bir araya getirmek.

c. e.- p 066/12

cem‘iyyet (< Far. < Ar. *camīya-t*) topluluk.

c. 014/04, 084/02, 113/11

c.+ i 124/10

c.+ lerin 007/13

c.+ lerini 132/12

cem‘le- (< Ar. *cam‘* ve Tü. *le-*) toplamak, bir araya getirmek.

c.- di 039/07

c.- p 090/09

cenāb (< Ar. *canāb*) şeref, onur, büyüklük terimi olarak kullanılır; hazret, yüce, ulu.

c. 001/06, 001/08, 002/08, 003/10, 003/12, 006/12, 008/07, 016/10, 020/07, 026/02, 027/05, 030/04, 031/13, 032/13, 034/06, 035/07, 036/03, 041/05, 043/12, 049/11, 056/05, 056/10, 057/06, 060/03, 073/12, 075/06, 093/12, 095/13, 111/02, 111/07, 112/02, 157/05, 159/09, 161/04

c.+ lardın 003/02

ceng (< Far. *cang*) savaş.

c. 001/05, 001/09, 040/12, 064/11, 070/11, 101/13, 113/07, 127/11, 129/01, 148/10, 150/05, 151/10

c.+ de 120/05, 152/06

c.+ din 152/08

c.+ e 157/06

c.+ ğa 105/08, 105/10, 108/08, 117/08, 123/07, 126/12

c.+ ge 052/13

c.+ ni 055/12, 090/12, 109/13

ceng-cūy (< Far. *cang-co*) savaş arayan, kavgacı.

c. 022/06

cennet (< Far. < Ar. *canna-t*) cennet.

c. 075/02, 160/01

cennet-mekān (< Ar. *cannat-makān*) yeri cennet olan (kimse).

c. 082/05, 083/06, 084/01

c.+ nı 094/03

cerīme (< Ar. *carīma-t*) suç, kabahat.

c. 154/03

cesed (< Ar. *casad*) ölü vücut.

c. 026/09, 094/05

c.+ ini 091/09, 135/08

cesūr (< Ar. *casūr*) korkusuz, cesaretli (kimse).

c. 051/08

cevāb (< Ar. *cavāb*) cevap, karşılık.

c. 056/06, 074/02, 104/13, 107/02, 117/04, 146/11

cevād (< Ar. *cavād*) cömert, ikram edici (kimse).

c. 082/02

cevāhir (< Ar. *cavāhir*) cevherler, kıymetli taşlar.

c.+ ler 008/04

c.+ lerni 005/04

cevāhirāt (< Ar. *cavāhir* ve Ar. *-āt* çokluk eki) cevherler, kıymetli taşlar.

c. 007/06, 008/01

cevānib (< At. *cānib*'in çoğulu *cavānib*) taraflar, yanlar.

c. 018/06, 069/05, 070/12

c.+ din 018/13

c.+ lerdin 002/09

c.+ ni 066/12

cevher (< Ar. *cavhar* < Far. *gavhar*) cevher, elmas, zümrüt, pırlanta gibi değerli süs eşyası.

c.+ ni 082/04

cevherāt (< Ar. *cavhar* ve Ar. *-āt* çokluk eki) cevherler.

c.+ nı 005/07

cezā'il (< Far. < Ar. *cazā'il*) büyük bir tüfek; duvar parçası.

c. 098/06, 100/05, 100/10, 101/09, 149/01

c.+ lerni 061/01

cidāl (< Ar. *cidāl*) savaş.

c. 001/05, 091/04, 105/10, 129/02, 138/09

ciger-güşem (< Far. *cigar-goşa* ve Tü. +*m* (1.tekil kişi iyelik eki)) evladım.

c.+ ni 034/08

cihād (< Ar. *cihād*) din uğruna yapılan savaş.

c. 066/10

cihān (< Far. *cahān*, *cihān*) dünya.

c. 082/04

c.+ ğa 056/12

cihān-dārılık (< Far. *cahān-dār* ve Tü. +*lık*) padişahlık, hükümrancılık.

c. 077/10

cihān-gîr (< Far. *cahān-gîr*) dünyayı tutan, zapteden.

c. 057/03, 058/06, 086/09, 087/08

cihān-penāh (< Far. *cahān-panāh*) hükümdar.

c.+ a 084/09, 085/03, 086/05, 103/07

cihān-tāb (< Far. *cahān-tāb*) dünyaya ışık veren.

c. 088/08

cild (< Ar. *cild*) bir eserin, birbirinin devamı olarak birkaç kitap halinde basılan kısımlarından her biri.

c.+ i 158/01

c.+ ide 157/11

c.+ iniş 160/13, 161/01

cimā' (< Ar. *cimā'*) tam, bütün.

c. 037/05, 037/06, 040/08, 090/08, 117/01, 138/13, 144/12, 148/11

c.+ larının 008/12

c.+ larığa 119/01

c.+ nı 145/07

c.+ sığa 008/06, 053/04

c.+ sızın 090/08, 132/02, 140/08, 141/12

cayyā (< Ar. *cayyā'*) yakın, yakında olan.

c.+ nı 095/08

cezā' (< Ar. *cazā'*) iyi veya kötü karşılık.

c. 048/06

cöne- (< ET *yön+e-*) yönelmek. (Madvaliyev J, 2006: 117b)

c.- di 043/05, 070/05, 104/02, 137/10

c.- diler 061/07, 106/03, 133/02, 152/01

c.- p 057/11, 062/08, 078/08, 086/02, 097/02

c.- pdür 105/05

cönet- (< ET *yön+e-t-*) yöneltmek.

c.- di 109/11

c.- ip 062/05

c.- ti 025/08

c.- tiler 099/13

cumhūr (< Ar. *cumhūr*) halk topluluğu.

c. 070/06, 075/05, 085/06, 095/01, 128/01, 134/10, 147/09, 154/12

cūş (< Far. *coş*, (*cūş*)) coşma, köpürerek taşma.

c. 057/03, 126/11

cūy (< Far. *coy*, *cūy*) arama, araştırma.

c. 019/02

cūdā (< Far. *cudā*) ayrı, ayrı düşmüş.

c. 154/02

cülūs (< Ar. *culūs*) tahta çıkma.

c. 018/13, 019/02

c.+ ı 020/08

c.+ ını 082/09, 084/05, 087/11, 091/06, 091/10, 091/11, 094/05, 095/07, 095/10, 096/02, 096/04, 096/05, 096/06, 096/08, 097/03, 097/06, 098/09, 098/12, 098/13, 099/03, 099/07, 103/13, 104/03, 104/07, 105/04, 108/01, 108/03, 140/03, 141/13, 143/13, 144/03, 144/08, 144/09, 144/11

cümle (< Ar. *cumla-t*) bütün, hep.

c. 015/12

c.+ sidin 093/02

cünūd (< Ar. *cund*'un çoğulu *cunūd*) askerler, ordular.

c. 023/09, 078/02, 101/06, 113/08

cür'et (< Far. < Ar. *cur'a-t*) cesaret, atılganlık.

c.+ ığa 060/11

cüst-cū (< Far. *cust-cū*) arama, sorma.

c. 002/06, 050/11, 098/01

Ç

çadır (< Far. *çādar*) çadır.

ç. 106/01

ç.+ ğaça 126/08

ç.+ ığa 126/08

çaf- (< ET (Uyg.) *çap-*) seğırtmek; vurmak; yağmalamak.

ç.- ıp 061/09, 078/06

ç.- mak 005/12

ç.- mazlikleri 149/04

çāk (< Far. *çāk*) yırtık, yarık.

ç. 031/06

çağa (< Mo. *çaga*) çocuk, bebek. (Räsänen, 1969: 96a)

ç. 137/08

ç.+ ları 018/09, 047/08, 109/10

çaķirt- (< ET *çaķır-t-*) çağirtmak, seslenmek; göreve çağirtmak. (EDPT, 410a; Madvaliyev Ch, 2006: 467a)

ç.- up 041/13

çal- (< CC *çal-*) çalmak (çalgı aleti için) (CC, 2015: 455)

ç.- ıp 018/03, 062/11

çapavıl süvari, göçebe akın; baskın, yağma. (Beisembiev, 2008: 758)

ç. 067/06, 086/13

çār (< Far. *çār*) dört. (krş. *çehār*)

ç. 042/12, 059/04

çarça- tükenmek, yorulmak. (Madvaliyev Ch, 2006: 462b)
ç.- p 073/05

çāre (< Far. *çarā*) çare, deva.
ç. 054/10

çarḥ (< Far. *çarḥ*) gök, felek.
ç. 048/12

çarla- (< ET *çar+la-*) avazla çağırmak, davet eylemek (EDPT, 429b)
ç.- p 036/01, 141/01, 142/03

çehār (< Far. *çahār*) dört. (krş. *çār*)
ç. 028/04, 100/07

çek hisse, pay; takdir. (Madvaliyev Ch, 2006: 472b *çek II*)
ç.+ iğā 008/04

çek- (< ET (KT) *çek-*) çekmek.
ç.- en 042/12

çend (< Far. *çand*) birkaç, ne kadar, ne zamandır.
ç. 003/05, 034/04, 041/03, 054/06, 059/09, 060/01, 109/10, 111/10, 114/05, 117/05, 137/01
ç.+ in 078/13

çendān (< Far. *çand* ve *ān* ‘o’ zamiri) o kadar, o derecede; hiç; çok, pek çok.
ç. 003/09, 040/01, 119/04, 126/12

çep hendek, siper, çukur.
ç. 044/08, 060/13, 113/02
ç.+ deki 101/10
ç.+ ğā 063/06

çep bas- çeşitli nesneleri üst üste koyarak engel oluşturmak. (Madvaliyev Ch, 2006: 475b)
ç.- ıp 101/07

çep-ḥāne (< Far. *caba-ḥāna*) cephane, korunaklı yer.
ç. 044/08

çeşm (< Far. *çaşm*) göz.
ç.+ im 071/03

çevrül- (< ET (KT) *çevir- (ü)l-*) çevrilmek, dönmek.
ç.- üp 147/05

çık- (<< ET *taşıḳ-*) çıkmak.

ç.- ardı 104/03
ç.- dı 089/04, 147/04
ç.- dılar 098/05, 098/12, 109/02
ç.- ğay 024/01
ç.- ıp 058/11, 060/04, 060/10, 062/07, 069/01, 069/02, 071/04, 085/11, 086/12, 097/02, 099/13, 100/03, 100/06, 102/06, 104/13, 105/02, 112/07, 128/02, 129/05
ç.- iptur 071/05
ç.- kan 044/09, 102/01, 128/12
ç.- kanın 043/06
ç.- madı 083/10
ç.- may 026/06
ç.- up 023/09, 024/05, 043/10, 050/02, 089/03, 089/06, 101/10, 108/02, 119/02, 120/03, 123/02, 137/07, 148/12, 150/05

çıkār- (< ET (KT) *çık-ar-*) çıkarmak.

ç.- dılar 096/05
ç.- ıp 016/01, 102/06, 154/08
ç.- up 119/13

çıkārt- (< ET *çık-ar-t-*) çıkartmak.

ç.- ıp 061/01
ç.- tı 132/10

çıkıl- (< ET *çık-(i)l-*) çıkılmak.

ç.- dı 161/12

çiraylık (< Mo. *çiray* ve Tü. +*lik*) yüzlü, çehreli. (Lessing, 1960: 191a)

ç. 109/07

çü (< Far. *çū*, *çu*) -diği zaman; gibi, madem ki, için.

ç. 019/02

çün (< Far. *çūn*, *çon*) ne zamanki , -diği zaman, madem ki, çünkü.

ç. 004/04

çünānçi (< Far. *çunānçi*) böylelikle, böylece, tıpkı.

ç. 002/08, 006/06, 012/11, 037/01, 038/06, 038/11, 082/03, 093/02, 094/04, 106/03, 115/11, 138/11, 144/13, 145/01, 145/06, 151/07

çünki (< Far. *çūn-ki*) şundan dolayı; çünkü, madem ki, madem.

ç. 003/09, 005/09, 032/04, 032/07, 034/10, 039/08, 040/10, 043/02, 047/03, 054/06, 054/08, 054/11, 077/03, 088/01, 091/01, 095/03, 102/09, 105/11, 107/10, 112/06, 113/10, 129/09, 129/11, 136/02, 139/08, 145/08, 147/01, 155/09, 156/09, 157/11

çünkim (< Far. *çūn* ve Tü. *kim*) çünkü.

ç. 072/01

Çüstlik (< *Çüst+lik*) Çüstlü.

D

dād (< Far. *dād*) adalet, doğruluk; ihsan.
d.+ ığa 085/04

dağdağa (< Ar. *dağdağa-t*) gürültü, patırtı; beyhude telaş ve ızdırıp.
d.+ sığa 051/04

dāhil (< Ar. *dāhil*) dahil, içinde.
d. 023/02, 024/08, 025/10, 036/05, 039/07, 076/09, 079/06, 079/12, 080/07,
082/08, 087/10, 089/08, 097/05, 100/02, 100/12, 102/09, 111/13, 117/13, 119/11,
134/13, 138/01, 138/02

dāhīl → **dāhil**
d. 025/13

dahme (< Far. *dahma*) mezar, türbe.
d.+ sığa 135/09

dāmād (< Far. *dāmād*) evlenmiş olan erkek, güvey.
d. 025/03

dāmengīr (< Far. *dāmān-gīr*) birinin eteğine sarılıp yardım isteyen; şikayet eden,
davacı olan.
d. 079/03

dānā (< Far. *dānā*) bilen, bilici.
d. 013/02, 088/02

dāniş (< Far. *dāniş*) ilim, irfan.
d. 092/12

dāniş-mend (< Far. *dāniş-mand*) âlim.
d. 001/10

dar (< ET *tar* < AT **tār*) dar; maddi imkanların azlığı sebebiyle güçlüklerle dolu,
sıkıntılı.
d.+ larnı 042/02

dār (I) (< Far. *dār*) dar ağacı.
d. 155/04
d.+ ğa 154/13, 155/12

dār (II) (< Far. *dār*) kavga, savaş, mücadele.
d. 087/06

dārū (< Far. *dārū*) kimyasal madde; barut. (Madvaliyev D, 2006: 646a)

d. 044/05, 064/06, 098/01, 101/08

d.+ ğa 064/08

dāru's-salṭana (< Ar. *dār*, harf-i tarif *el-* ve Ar. *salṭana-t*) saltanat yeri, saltanat kapısı.

d. 035/11

d.+ sı 001/02

dāru's-salṭanat (< Ar. *dār*, harf-i tarif *el-* ve Ar. *salṭana-t*) saltanat yeri, kapısı.

d. 066/01, 082/08, 138/03

d.+ a 023/02, 062/03, 091/13

dārū'l-beḳā (< Ar. *dār*, harf-i tarif *el-* ve Ar. *baḳā'*) ahiret.

d. 026/09

d.+ ğa 031/04, 092/10, 096/06

dārū'l-emāret (< Ar. *dār*, harf-i tarif *el-* ve Ar. *amāra-t*) emirlik, hükümdarlık dairesi.

d. 002/07, 025/10, 047/05, 087/10, 096/01, 134/12

d.+ ğa 035/12

da'vā (< Ar. *da'vā*) dava, iddia.

d.+ sın 012/06

dē- (< ET *tē-*) demek, söylemek.

d.- di 069/04, 069/12, 072/13, 083/07, 083/10, 103/07, 115/06, 120/13, 126/04, 142/03

d.- diler 013/08, 034/02, 034/04, 034/07, 053/08, 084/03, 084/05, 106/08, 106/10, 113/09, 113/12, 114/13, 118/11, 125/07, 139/09, 153/10, 155/09

d.- dürler 018/01, 028/13, 096/12

d.- geç 074/07

d.- gen 006/08, 010/01, 017/07, 028/01, 038/03, 041/06, 042/09, 044/13, 046/04, 049/13, 058/03, 072/08, 073/03, 073/04, 076/07, 078/05, 090/07, 096/10, 103/10, 105/05, 109/09, 110/10, 110/12, 111/08, 134/09, 136/06, 140/09, 143/05

d.- gende 142/07

d.- genleride 003/05

d.- genni 042/10, 130/11

d.- gey 116/13, 149/05

d.- p 003/07, 003/12, 004/10, 005/09, 006/02, 008/11, 012/03, 012/07, 013/07, 014/03, 015/08, 017/06, 017/13, 020/13, 021/04, 026/05, 026/12, 028/09, 028/11, 034/09, 035/05, 035/08, 038/02, 041/13, 042/13, 045/05, 045/10 [2], 045/13, 046/03, 046/07, 046/11, 047/11, 048/01, 049/04, 050/08, 050/10, 051/05, 051/07, 051/12, 052/13, 053/03, 053/11, 053/13, 056/04, 059/06, 063/13, 065/07, 068/03, 068/11, 068/12, 069/09, 070/04, 070/10, 071/04, 073/02, 074/03 [2], 083/12, 084/12, 085/08, 086/07, 091/04, 097/02, 097/04, 100/06, 102/04, 112/10, 118/13, 120/09 [2], 125/13, 126/10, 131/01, 131/06, 132/09, 132/11, 134/04, 134/05, 138/05, 142/08, 143/06, 144/07, 144/10, 146/07, 149/05 [2], 150/02, 154/04, 157/03, 161/05

d.- r er-di 049/03

d.- r er-diler 039/04, 114/08

d.- rler 032/02
d.- seler 113/06, 143/08

debdebe (< Ar. *dabdaba-t*) davul; göz alıcı gösteriş, şatafat, tantana, ihtişam.

d. 097/07
d.+ si 077/11
d.+ sin 002/07, 012/01

def (< Ar. *daf*) savma, giderme, ortadan kaldırma.

d. 139/13

def kıl- uzaklaştırmak, kovmak.

d. k.- mak 085/04

def'a (< Ar. *daf'a*) kere, kez, sefer.

d. 057/04, 082/13, 105/03, 114/09, 115/02, 120/07, 135/06
d.+ da 043/12

def'aten (< Ar. *daf'a*'nın tenvinli şekli *daf'atan*) bir defada, birden.

d. 002/05, 052/08, 100/13, 148/05

defātir (< Ar. *daftar*'in çoğulu *dafātir*) defterler.

d. 003/08

define (< Ar. *dafīna-t*) çok zaman önce gömülmüş, artık sahibinin kim olduğu bilinmeyen mal, değerli şeyler, gömü.

d.+ sini 054/13

defn (< Ar. *dafn*) gömme, gömülme.

d. 026/09, 031/07, 074/09, 074/10, 112/05, 135/09

defter (< Ar. *daftar*) defter.

d. 039/07

dek (< ET *teg*) gibi, aynı.

d. 040/07, 041/03, 041/11, 044/04, 046/06 [2], 049/09, 053/07, 054/02, 054/12, 058/04, 064/09, 064/11, 067/07, 069/04, 088/08, 089/10, 094/06, 094/07, 101/09, 111/12, 113/03, 113/04, 126/06, 138/08, 142/12, 147/05, 148/12, 149/08, 151/01, 151/05, 151/12, 153/04, 153/11

delālet (< Far. < Ar. *dalāla-t*) yol gösterme, kılavuzluk.

delālet kıl- işaret etmek; yönlendirmek.

d. k.- adur 113/10, 113/12

dem (I) (< Far. *dam*) soluk, nefes.

dem al- nefes almak; dinlenmek.

d. a- a-mız 047/08

d. a- ıp 099/09

dem (II) (< Far. *dam*) an, vakit.
d. 052/05

demār (< Ar. *damār* > Far. *dimār*) ölme, ölüm, helâk.
d. 016/01, 147/04

dem-tīg (< Ar. *dam* ve Far. *tīg*) kanlı kılıç, kan kılıcı.
d.+ din 100/08
d.+ idin 149/08

dêpe (< ET *töpö*) tepe.
d.+ siğa 128/02

derece (< Ar. *daraca-t*) seviye, mevki; bir çemberin 360'ta biri ölçüsündeki aç
birimi.
d. 082/11

derhāl (< Far. *dar-* ve Ar. *hāl*) hemen, o anda.
d. 015/08, 015/12, 042/13, 045/10, 046/04, 051/13, 053/03, 061/13, 073/07,
085/09, 109/12, 115/09, 117/02

derhāl → **derhāl**
d. 132/10

der-nihāyet (< Far. *dar-* ve Ar. *nihāya-t*) sonunda.
d. 053/02

der-raķş (< Far. *dar-* ve Ar. *raķş*) dansta, oyunda.
d. 049/11

ders (< Ar. *dars*) ders.
d. 019/09

der-vāķi (< Far. *dar-* ve Ar. *vāķi*) vuku bulan, meydana gelen.
d. 047/04

dervāze (< Far. *darvāza*) kapı, kale kapısı.
d. 028/05, 059/08, 060/09, 101/10, 113/04, 127/10
d.+ din 022/09, 060/07
d.+ lerini 081/01
d.+ ni 028/05, 059/08, 118/12, 128/03
d.+ siğaça 092/03
d.+ sini 041/04, 059/02, 059/13, 119/12

deryā (< Far. *daryā*) deniz.
d. 052/04, 052/06, 053/06, 064/01, 073/04
d.+ dın 014/10, 015/13, 051/10, 051/13, 054/12, 124/11, 137/09
d.+ ğa 091/09
d.+ nı 012/11, 054/11

deryā-dil (< Far. *daryā-dil*) gönlü geniş, anlayışlı.
d.+ ni 149/10

dest (< Far. *dast*) el.
d.+ iñdin 154/02

deste (< Far. *dasta*) bağ, demet, tutam; takım, tâife, güruh.
d. 062/04 [2], 150/13, 151/01

devām (< Ar. *davām*) bir durum üzere sürüp gitme, sürme, kesilmeme.
d. 084/01

devān (< Far. *davān*) koşan, koşucu; koşarak, seğirterek.
d.+ ı 058/01

devlet (< Far. < Ar. *davla-t*) devlet, hükümet; mutluluk, talih, zenginlik.
d. 010/10, 023/02, 023/06, 023/08, 024/07, 043/07, 058/01, 072/03, 079/07,
095/01, 099/13
d.+ i 025/04, 066/08, 084/01
d.+ iğa 078/10, 084/11, 122/06
d.+ leri 025/09
d.+ ni 011/06

devlet-ḥvāh (< Ar. *davla-t* ve Far. *-ḥvāh*) duacı, iyi dilekte bulunan.
d.+ lar 085/02
d.+ ları 065/02, 071/13, 081/04, 137/08
d.+ larının 081/08
d.+ larını 109/08

devr (< Ar. *davr*) zaman, çağ.
d. 064/09
d.+ ide 019/06

devrān (< Ar. *davarān*) zaman, çağ.
d.+ nı 001/10

dıraḥşān (< Far. *dıraḥşān*) parlayan, parlak, ışıklı, aydınlık.
d. 111/12

dıraḥt (< Far. *dıraḥt*) ağaç.
d.+ daki 007/03
d.+ dın 007/04
d.+ lar 044/08, 073/07
d.+ larını 063/12
d.+ nı 005/05, 015/04

dıraḥt-zār (< Far. *dıraḥt-zār*) ağaçlık yer.
d. 074/06

dībā (< Far. *dībā*) desenli, ağır dokuma ipekli kumaş, bir nevi canfes.
d.+ ların 008/02

dīger (< Far. *dīger*, *diger*) başka, öteki, öbür.
d. 050/11

dihkān (< Ar. *dihkān* < Far. *dihgān*) çiftçi, köylü; köy ağası, köy muhtarı.
d.+ larını 113/04

dil (< Far. *dil*) gönül, yürek. (krş. *til* (I))
d. 102/05, 103/09
d.+ leri 041/02, 041/07, 113/07

dil-āver (< Far. *dil-āvar*) cesur, yürekli, kahraman.
d. 039/05, 039/10, 040/01, 070/04
d.+ ler 044/11
d.+ ni 060/11

dil-āverān (< Far. *dil-āvar-ān*) yiğitler, kahramanlar.
d. 022/04

dil-bend (< Far. *dil-band*) gönlü bağlayan, sevilen.
d. 056/10

dil-cāniş (< Far. *dil* ve Ar. *cāniş*) gönlü yakın, samimi.
d. 027/01

dil-gīr (< Far. *dil-gīr*) gücenmiş, kırgın.
d. 114/12, 136/13

dilīrāne (< Far. *dilīr-āna*) cesurca, yiğitçe, kahramanca.
d. 045/03

dil-niṣīn (< Far. *dil-niṣīn*) gönülde yer tutan, hoşça giden.
d. 004/07

dil-teng (< Far. *dil-tang*) gönlü daralmış, kederli, sıkıntılı.
d. 111/02

dir‘iyyet-nevāzlık (< Ar. *dir‘iyya-t* + Far. *-navāz* ve Tü. *+lık*) oku hoşça tutan.
d. 079/03

dīvān (< Far. *dīvān*) büyük meclis; şiir mecmuası.
d.+ ıda 082/03

dīvāne (< Far. *dīvāna*) çılgın, deli, mecnûn.
d. 020/01, 050/12, 148/12

dīvāne-nümā (< Far. *dīvāna-numā*) çılgına benzeyen, deli gibi görünen.

d. 044/13

dīvāne-şifat (< Far. *dīvāna* ve Ar. *şifat*) deli gibi, mecnûn gibi.

d. 050/05

dīvār (< Far. *dīvār*) duvar.

d. 028/04, 112/05

d.+ ıdın 081/01

d.+ ını 064/06, 083/02, 101/02

d.+ lar 103/03

d.+ larını 117/09

diyār (< Ar. *dār*'ın çoğulu *diyār*) ülke, memleket.

d.+ larda 006/03

dost (< Far. *dost*) dost.

d. 010/13, 040/03, 075/08, 076/10, 149/02

du‘ā (< Ar. *du‘ā*) dua.

d.+ dur 084/05

d.+ ğa 084/02

d.+ sığa 075/12

du‘ā eyle- dua etmek

d. e.- p 147/06, 147/09

du‘ā kıl- dua etmek.

d. k- a-miz 146/07

d. k- dılar 086/12, 150/07, 150/08

d. k- ğanı 146/10

d. k.- ıp 080/07

d. k.- up 043/11

d. k.- ur 057/09

du‘ā-gūylik (< Ar. *du‘ā* + Far. *-gūy* ve Tü. *+lik*) duacılık, dua etme.

d. 074/03

dūçār (< Far. *dūçār*) uğramış, tutulmuş, yakalanmış.

d. 035/02, 048/06

dūd (< Far. *dūd*) duman.

d.+ ı 064/10

dūr-endīş (< Far. *dūr-andīş*) ileri düşünen, uzağı gören, tedbirli (kimse).

d. 022/01, 146/11

dūş (< Far. *dūş*) omuz.

d. 084/03

dükkān (< Ar. *dukkān*) dükkan.

d. 027/12

düşmān (< Far. *duşman*, *duşmān*) düşman.

d. 153/09

düşmen → **düşmān**

d. 113/07, 114/10, 149/02

d.+ din 069/05

E, Ė

e- (< ET *er-*) imek, olmak.

e.- ken 004/08, 046/07, 046/09, 047/01, 050/04, 050/05, 086/06, 091/03 [2],
091/05, 098/03, 098/06, 103/06, 134/04, 134/11, 149/13

e.- mes 005/12, 034/09, 083/12

e.- miş 045/10, 050/05, 052/03, 112/10, 148/02

ebnā (< Ar. *ibn*'in çoğulu *abnā* ') oğullar, insanlar.

e. 003/03

ebyāt (< Ar. *bayt*'in çoğulu *abyāt*) beyitler.

e.+ ı 019/11

ecnās (< Ar. *cins*'in çoğulu *acnās*) değerli eşyalar; türler, cinsler.

e.+ ı 043/12

e.+ ların 061/09

e.+ larını 041/12

edā (< Ar. *adā* ') yerine getirme; ödeme, verme.

edā kıl- yapmak, yerine getirmek.

e. k.- dı 122/12

ef'āl (< Ar. *fī 'l*'in çoğulu *af'āl*) işler, ameller.

e. 139/05

efrāz (< Far. *afrāz*) yükselten, yücelten, kaldıran.

efrāz eyle- yükseltmek, yüceltmek, kaldırmak.

e. e.- p 025/08

efsūs (< Far. *afsos*) keder, üzüntü.

e. 047/01, 065/03

eger (< Far. *agar*) eğer, şâyet.

e. 019/02, 056/03, 073/02, 120/07, 140/10, 141/09

e.+ de 013/12, 102/03, 114/13

egerçi (< Far. *agar* ve Tü. +*çi*) her ne kadar.

e. 098/03

ehl (< Ar. *ahl*) sahip; bir yerde oturan; topluluk, halk; usta.

e. 018/04, 030/09, 033/02, 050/02, 064/03, 070/12, 075/10, 089/05, 092/05, 092/11, 092/12, 105/03, 110/09, 117/07, 120/12, 130/13, 131/04, 140/02, 141/01, 142/04, 145/09

e.+ i 061/03, 062/13, 113/06, 114/12, 120/10, 139/07

e.+ iğa 025/06

e.+ ileri 013/03

ejder (< Far. *ajdar*) büyük yılan, ejderha.

e. 069/04

ekābir (< Ar. *akābir*) rütbece büyük olanlar, devlet ricali.

e. 065/10, 083/06, 112/03, 147/07, 148/04

e.+ leri 099/10

eke (< Mo. *āka*) büyük erkek kardeş, ağabey. (krş. *āga*)

e.+ (y)i 107/07

e.+ si 027/09

êke → **eke**

è.+ leriğa 076/04

è.+ si 082/01

êkev (< ET *êki+egü*) ikisi, her ikisi.

è.+ leri 073/05

ekin (< ET *êk-(i)n*) ekin, darı, mezra.

e. 006/11, 034/06

ékki (< ET *ékki* ~ *éki* < AT **ēki*) iki.

è. 004/11, 006/05, 006/09, 008/02, 017/11, 020/08, 029/01, 029/02, 040/05, 045/04, 060/03, 060/04, 060/07, 060/10, 071/09, 083/01, 088/12, 090/12, 119/05, 126/05, 131/12, 132/04, 136/04, 138/01

ékkinç (< ET *ékki+nç*) ikinci.

è. 023/03

ékkinçi (< ET *ékki+nçi*) ikinci.

è. 082/13, 091/12

ekmelān (< Ar. *akmal* ve Far. *-ān*) olgunlar, mükemmeller.

e.+ lar 022/13

eknāf (< Ar. *kanaf* ın çoğulu *aknāf*) yanlar, taraflar.

e.+ dın 088/06

ekşer (< Ar. *akşar*) çok fazla, en çok, birçok; genellikle.

e. 021/09, 040/04, 069/13, 091/13, 106/02, 152/05
e.+ i 151/07

el-amān (< Ar. harf-i tarif *el-* ve Ar. *amān*) yardım; güven, emniyet.
e. 040/01, 108/04, 108/12, 143/10, 150/10
e.+ ı 108/10

ël (< ET *ël* < AT *ēl*) memleket, ÷lke; halk.
è. 141/10
è.+ din 044/01
è.+ i 108/12
è.+ ini 033/13
è.+ lerni 078/06
è.+ ni 017/10

elbette (< Ar. *al-battan/al-battatan*) mutlaka, şüphesiz.
e. 035/07, 106/09, 155/04

el-cümle (< Ar. harf-i tarif *el-* ve Ar. *cumla-t*) bütünüyle, tamamıyla.
e. 147/07, 155/05

ëlçi (< ET (Uyg.) *ëlçi* < AT *ēl+çi*) elçi.
è. 066/11, 088/12, 102/02, 106/06, 116/06, 117/04, 117/05, 130/12, 137/01, 137/05
è.+ ler 099/04
è.+ leri 125/08
è.+ ni 088/13, 107/02

ëlçileş- (< *ëlçi+le-ş-*) (karşılıklı olarak) elçi göndermek.
è.- ip 104/11
è.- tiler 125/06

ëlçilik (< *ëlçi+lik*) elçilik.
è.+ ğa 099/02
è.+ iğa 070/07

el-devlet (< Ar. harf-i tarif *el-* ve Ar. *davla-t*) devlet.
e. 004/04

elf (< Ar. *alf*) bin, bininci.
e. 036/05

elfāz (< Ar. *lafz*'ın çoğulu *alfāz*) sözler.
e. 003/07

el-hāl (< Ar. harf-i tarif *el-* ve Ar. *hāl*) şimdi, şimdiki zaman.
e. 017/06, 017/13, 020/05, 027/12, 028/12, 032/02, 035/12, 042/12, 086/05, 096/11
e.+ ğaça 083/11

elḥamdülillāh (< Ar.) hamd Allah'a mahsustur, Allah'a şükürler olsun.

e. 083/11

ellig (< ET *ellig*) elli.

è. 052/11

el-kıṣṣa (< Ar. harf-i tarif *el-* ve Ar. *kıṣṣa-t*) sözün kıyası, hülâsa.

e. 008/06, 095/05, 135/10, 152/08

el-neseb (< Ar. harf-i tarif *el-* ve Ar. *nasab*) soy.

e.+ ni 132/04

èmdi (< ET *amtı*) şimdi.

è. 016/05, 065/06, 074/01

èmdilik (< ET *amtı+lik*) şimdilik, şimdi.

è.+ de 047/08, 066/07, 070/13, 071/03, 115/04

emîn (< Ar. *amîn*) emin.

e. 042/10, 066/06

emîr (< Ar. *amîr*) emir, bey; bir kavmin, bir şehrin başı, beyi.

e. 022/01, 022/02, 025/11, 026/03, 026/04, 026/05, 033/10, 040/13, 042/06, 042/11, 043/06, 045/10, 046/03, 046/07, 046/09, 047/02, 049/01, 049/03, 050/01, 052/01, 053/09, 057/03, 058/06, 059/02, 060/07, 060/08, 060/10 [2], 061/12, 061/13, 063/13, 064/03, 064/08, 065/03, 065/09, 065/11, 066/02, 067/03, 068/04, 068/06, 071/10, 073/05, 073/07, 078/11 [2], 080/06, 081/06, 082/04, 082/06, 084/09, 084/12, 086/09, 087/04, 087/08, 087/12, 088/04, 089/10, 090/01, 091/01, 092/04, 092/07, 092/08, 104/07, 104/08, 104/10, 104/11, 105/04, 105/06, 105/07, 105/10, 105/11, 106/07, 107/01 [2], 107/06, 108/01, 108/03, 108/06, 108/12, 109/02, 109/05 [2], 112/09, 113/03, 113/12, 114/04, 114/11, 115/06, 115/09, 116/09, 117/02, 117/12, 120/06, 121/13, 128/01, 129/05, 130/04, 130/13

e.+ din 067/11, 068/03, 078/03, 106/06, 115/08

e.+ ğa 045/07, 050/06, 058/11, 061/04, 071/12, 073/08, 104/05, 105/09

e.+ idin 111/02

e.+ ni 046/02, 049/12, 050/03, 062/10, 064/07, 065/10, 071/12, 073/07, 074/04, 074/06, 086/12, 087/06, 089/06 [2], 116/05

emîrû'l-müslimîn (< Ar. *amîr*, harf-i tarif *el-* ve Ar. *müslim-în*) müslümanların emiri.

e.+ ni 088/10, 089/03, 092/02, 094/06

emîrû'l-ümerā (< Ar. *amîr*, harf-i tarif *el-* ve Ar. *umarā*) emirler emiri.

e. 001/07

emniyyet (< Ar. *amniyyat*) güven, güvenlik.

e. 160/12

emr (< Ar. *amr*) buyruk, iş.

e. 044/01, 068/06, 078/11, 113/13, 146/13

e.+ idin 067/03

emşāl (< Ar. *miṣl*'in çoğulu *amṣāl*) eş, benzer; örnek.

e. 076/08, 146/05

emvāl (< Ar. *māl*'in çoğulu *amvāl*) mallar, mülkler.

e. 078/07, 078/10, 082/07

e.+ lerin 063/04

e.+ lerini 081/02

endek (< Far. *andak*) az, pek az; kısa.

e. 017/10, 018/11, 022/02, 023/11, 050/04, 052/05, 056/01, 068/13, 082/08, 084/04, 088/06, 090/07, 091/01, 102/08, 130/02, 134/07, 134/10

endişe (< Far. *andēša*) endişe, kaygı; düşünce.

e. 129/02

endūh-gīn (< Far. *andūh-gīn*) gamlı, tasalı.

e. 042/07

enīs (< Ar. *anīs*) dost, arkadaş.

e. 091/12, 093/02

envā' (< Ar. *nav*'in çoğulu *anvā'*) çeşitler, türler.

e. 104/04

er (< ET *er* < AT **hēr*) adam, kişi.

e. 006/01, 020/01

er- (< ET *er-*) imek, olmak.

e.- di 002/08, 003/12, 005/12, 006/04, 006/06, 010/12, 010/13, 012/09, 012/11, 016/06, 018/06, 019/03, 019/10, 020/01, 020/03, 020/11, 021/07, 021/10, 022/01, 022/03, 022/10, 023/05, 023/13, 024/13, 025/01, 026/12, 027/02, 027/08, 028/04, 029/02, 029/05, 030/03, 031/04, 031/08, 031/10, 032/02, 032/03, 032/05, 032/06, 032/08, 032/09, 033/05, 033/07, 034/11, 035/02, 036/09, 037/04, 037/05, 038/02, 038/03, 038/08, 039/13, 040/01, 040/03, 040/04, 040/05, 040/11 [2], 040/12, 041/06, 042/01, 042/05, 047/04, 047/05, 048/09, 048/10, 048/13, 049/01, 049/03 [2], 049/05, 049/07, 050/11, 051/02, 051/08, 057/01, 057/03, 057/04, 057/09, 059/07, 059/12, 063/07, 065/01, 065/04, 067/01, 067/02, 069/10, 072/04, 074/04, 075/03, 075/08, 076/04, 076/11, 077/03, 077/04, 077/05, 077/06, 079/09, 081/08, 082/01, 082/02, 082/10, 082/13, 084/02, 084/03, 084/06, 087/04, 087/07, 087/13, 088/02, 088/11, 089/05, 089/08, 090/01, 091/06, 091/13, 092/01, 092/13, 093/09, 093/12, 094/03, 094/04, 094/05, 095/05, 095/06, 095/08 [2], 096/02, 096/03, 097/08, 100/07, 102/13, 103/01, 103/07, 103/09, 105/01, 105/12, 106/13, 108/09, 110/04, 110/13, 111/04, 111/05, 112/02, 112/06, 113/03, 114/07, 114/08, 116/05, 116/06, 117/05, 121/09, 122/01, 123/06, 123/07 [2], 124/05, 124/06, 128/10, 129/10, 130/12, 131/12, 132/08, 133/08, 135/04, 136/04, 136/08, 137/05, 140/09, 141/13, 142/09, 143/01, 143/13, 144/01, 144/02, 144/03, 144/08, 144/11, 146/02, 149/05, 149/06, 149/11, 150/13, 156/11, 158/01

e.- dik 056/04

e.- diler 003/08, 003/12, 006/09, 006/10, 006/12, 008/09, 012/03, 014/13, 019/07, 019/08, 019/09, 019/10, 020/02, 020/07, 021/08, 030/07, 036/10, 037/03, 037/06, 038/01, 039/04, 039/09, 040/03, 040/08, 045/06, 049/09, 053/01, 054/04, 054/09, 063/06, 063/12, 064/07, 067/13, 071/10, 076/06, 077/02, 079/09, 083/06, 093/08, 094/02, 095/04, 101/03, 109/10, 113/07, 114/08, 114/10, 127/12, 128/12, 128/13, 130/07, 136/03, 143/09, 144/05, 145/03, 147/01, 150/04, 153/07, 156/01

e.- dim 065/06, 069/13, 070/01, 070/02, 074/05, 083/12

e.- dük 115/03

e.- düm 120/05

êriş- (< ET *er-* < AT **ēr-* ‘ermek, ulaşmak’ ve *-(i)ş-*) erişmek.

è.- di 095/04

erk (I) (< Far. *arg*) şehir içinde padişaha mahsus olan kaleye benzer saray, hisarlardaki sarp yapı.

e. 012/07, 017/09, 018/02, 028/02, 144/03

e.+ de 092/09, 144/04

e.+ din 121/10

e.+ ğa 092/09

e.+ ke 119/12, 121/01

e.+ ni 090/10, 090/12, 119/13

erk (II) (< ET *erk*, Mo. *erke*) ihtiyar, irade, yetki, güç.

è. 012/07, 017/08, 103/02

erklik (< Far. *arg* ve Tü. +*lik*) kale olarak inşâ edilme.

e. 144/06

erkân (< Ar. *rukṇ*’un çoğulu *arkān*) bir topluluğun ileri gelenleri.

e. 024/07, 025/04, 025/09, 043/07, 095/01

êrte (< ET *êrte*) sonra, sonraki, geçen; yarın.

è. 103/09, 143/04

è.+ leri 140/11

è.+ si 035/09, 059/04, 100/04, 100/09, 101/06, 102/02, 125/03, 153/02

erzāncılık (< Far. *arzān* ve Tü. +*çilik*) ucuzluk, bolluk.

e. 033/03

esās (< Ar. *asās*) asıl, temel.

e.+ ın 002/06, 011/12

esbāb (I) (< Ar. *sabab*’ın çoğulu *asbāb*) sebepler; vasıtalara; malzemeler. (Steingass, 1892: 47b)

e. 014/07, 047/09, 056/04, 109/13, 133/07, 143/09

esbāb (II) (< Ar. *asbāb*) elbiseler, giysiler. (Steingass, 1892: 47b)

e. 055/12, 100/10, 142/02

e.+ ları 137/08

e.+ ların 016/02

e.+ larını 141/10
e.+ larını 055/08, 066/10, 070/08

eşer (< Far. < Ar. *aşar*) iz, alamet, nişan.
e. 084/04
e.+ i 006/04, 017/08
e.+ in 079/13

eşim (< Ar. *aşim*) günah işleyen, suçlu.
e. 083/11

eşir (< Ar. *asir*) esir, tutsak.
e. 022/11, 023/05, 030/07, 055/04, 078/07, 100/09, 118/02, 120/05, 128/12, 135/01

eşkal (< Ar. *şikl*'in çoğulu *aşkal*) ağır şeyler, ağırlık.
e. 082/07

eski (< ET *eski*) eski.
e. 017/07, 029/02

esliha (< Ar. *silāh*'ın çoğulu *asliha-t*) silahlar.
e. 010/12, 055/07, 100/10

eşnā (< Ar. *şiny*'in çoğulu *aşnā*') bir işin olduğu zaman, sıra, an.
e. 002/10, 007/02, 049/09
e.+ da 072/08, 087/05, 156/09

êşit- (< ET *êşid-*) işitmek.
ê.- di 138/02
ê.- geç 138/06
ê.- gende 051/08
ê.- genlerin 099/06
ê.- ip 026/03, 042/06, 043/04, 043/06, 045/06, 046/01, 053/05, 063/01, 064/03, 070/06, 077/05, 079/08, 103/05, 103/11, 131/11, 132/11
ê.- ti 052/01, 059/10, 100/04
ê.- tiler 116/11, 131/02, 131/04
ê.- üp 088/02, 088/10, 117/02, 138/07, 153/01

êşitil- (< *êşit-(i)l-*) işitilmek, duyulmak.
ê.- gen 015/07
ê.- üp 130/04

eşrāf (< Ar. *şarāf*'in çoğulu *aşrāf*) ileri gelenler, âyan.
e. 056/01, 135/07
e.+ ları 065/10

êşüt- → **êşit-**
ê.- ip 025/11

et (< ET (Uyg.) *et*) et.
è.+ inžũžga 120/11

èt- (< ET *èt-* < AT * *ēt-*) etmek, eylemek.
è.- tim 082/04

etemm (< Ar. *atamm*) tam, eksiksiz, kusursuz.
e. 022/13

eṭfāl (< Ar. *ṭifl*'in çoğulu *aṭfāl*) çocuklar.
e.+ lerim 120/12

eṭrāf (< Ar. *ṭaraḥ*'in çoğulu *aṭrāḥ*) etraf, çevreler, taraflar.
e. 002/09, 006/12, 018/06, 018/13, 028/03, 044/05, 048/11, 061/09, 063/06,
066/12, 069/05, 070/12, 088/06, 092/13, 112/06, 112/10, 142/04
e.+ da 039/09
e.+ dın 060/06
e.+ ıda 052/11, 089/07
e.+ ığa 028/04, 038/11, 112/05
e.+ ını 016/08, 046/05
e.+ nı 059/04, 108/11, 113/05

eṭvār (< Ar. *ṭavr*'in çoğulu *aṭvār*) tavırlar, davranışlar.
e. 075/11

evā'il (< Ar. *avval*'in çoğulu *avā'il*) başlangıç dönemleri, ilk zamanlar.
e. 058/10

evān (< Ar. *ān*'in çoğulu *āvān*) zaman, çağ.
e. 160/12

evlād (< Ar. *valad*'in çoğulu *avlād*) çocuklar, nesil.
e.+ ıdın 013/09, 090/08

evliyā (< Ar. *valīy*'in çoğulu *avliyā*) kerâmet sahibi olanlar, erenler.
e.+ lar 019/05, 159/05
e.+ lardın 019/06, 019/08, 019/10

evşāf (< Ar. *vaşḥ*'in çoğulu *avşāḥ*) vasıflar, nitelikler.
e. 088/10, 094/03
e.+ ın 088/02

evvel (< Ar. *avval*) ilk, önce; ilk, birinci.
e. 033/11, 059/12, 086/06, 112/06
e.+ ce 055/05, 055/07
e.+ de 148/09
e.+ ğı 043/12, 046/06 [2], 138/08
e.+ ki 046/05

evvelā (< Ar. *avval*'ın tenvinli şekli *avvalan* > *avvalā*) ilk önce, ilk olarak.

e. 082/11

evvelen (< Ar. *avval*'ın tenvinli şekli *avvalan*) ilk önce, ilk olarak.

e. 003/09, 083/09

evzā' (< Far. < Ar. *avḏā'* (Ar. *vaḏ'*'ın çoğulu *avḏā'*)) hâller, tavırlar.

e. 075/12

ey hitap ünlemi.

e. 069/13, 070/09

èyle- (< ET *edle-*) eylemek. (EDPT, 57a)

è.- di 011/12, 107/03, 113/06

è.- diler 024/11

è.- dim 003/01

è.- mey 086/08

è.- p 002/02, 002/05, 002/06, 002/10, 011/09, 011/12, 016/07, 016/11, 017/01, 017/09 [2], 017/10, 018/10, 020/08, 023/04, 023/06, 024/03, 025/03, 025/05, 025/08, 026/01, 033/11, 034/01, 039/07, 042/10, 043/09, 044/04, 044/05, 044/07, 044/10, 045/01, 047/07, 048/11, 048/13, 050/13, 055/11, 055/12, 057/04, 057/05, 057/08, 057/10, 058/12, 061/12, 062/02, 062/12, 063/02, 063/05, 064/13, 065/05, 065/11, 065/12, 065/13, 066/12, 068/05, 073/03, 076/07 [2], 076/09, 076/11, 076/12, 078/07, 078/11, 080/01, 080/02, 080/04, 080/10, 081/02, 081/03, 084/10, 084/13, 085/06, 086/07, 088/12, 089/01, 090/03, 090/04, 090/06, 090/12, 090/13, 091/07, 091/08, 091/09, 092/02, 092/03, 092/05 [2], 095/09, 095/11, 097/09, 101/01, 103/08, 104/05, 105/06, 106/05, 106/09, 107/01, 107/05, 107/08, 110/09, 110/11, 111/08, 113/05, 115/10, 119/02, 120/13, 121/02, 124/09, 126/11, 127/02, 129/13, 130/10, 138/09, 139/05, 141/01, 142/01, 142/05, 142/07, 142/09, 143/10, 146/03, 147/06, 147/09, 147/11, 148/13, 153/09, 154/01, 154/02, 155/11, 156/02, 157/02, 157/06

èylen- (< *èyle-n-*) durmak, dolaşmak, oyalanmak.

è.- ip 046/06

è.- üp 046/06

èyleş- (< *èyle-ş-*) eyleşmek.

è.- ip 133/08

è.- ipdir 067/12

è.- ipdir er-diler 067/13

è.- üp 006/11, 150/01

eyyām (< Ar. *yavm*'ın çoğulu *ayyām*) günler; zamanlar.

e. 001/03

eyyām-ı ḥayāt ömrün günleri, yaşam süresi.

e. ḥ.+ ları 001/04

ez (< Far. *az*) Türkçedeki +*dAn* ekinin karşılığıdır.

e. 023/08, 028/02, 112/05, 113/07, 128/11, 139/13, 151/12

ezhār (< Ar. *zuhūr*’un çoğulu *azhār*) zâhir, çok açık, ortada.
e. 067/11

ezkiyā (< Ar. *zakī* ‘temiz, saf kimse’nin çoğulu *azkiyā*’) saf, temiz (kimseler).
e. 156/08

F

fāhire (< Ar. *fāhira-t*) kıymetli, ihtişamlı.
f. 057/07, 107/03

faķīr (< Ar. *faķīr*) yoksul; zavallı, perişan, âciz.
f. 049/03

fāl (< Ar. *fa’l*) çeşitli şeylere bakarak onlardan gelecekle ilgili yorum yaparak anlam çıkarma.
f. 008/03

fānī (< Ar. *fānī*) ölümlü, geçici.
f. 155/09

fāriğū’l-bāl (< Ar. *fāriğ*, harf-i tarif *el-* ve Ar. *bāl* “gönül, kalp, yürek”) başı dinç, rahat.
f. 066/04

fark (< Ar. *fark*) fark, ayrılık.
f. 149/03

faşīhū’l-lisān (< Ar. *faşīh*, harf-i tarif *el-* ve Ar. *lisān*) dili anlaşılır, güzel.
f. 081/13

faşl (< Ar. *faşl*) bölüm; mevsim, zaman.
f. 057/09, 108/01
f.+ ıda 095/06
f.+ ıdur 056/02
f.+ ığaça 056/03

fātiha (< Ar. *fātiha-t*) başlangıç, giriş; Kur’an-ı Kerîm’in ilk sûresinin adı, elham.
f. 085/10, 098/09, 099/12, 101/13

fāyda (< Ar. *fā’ida-t*) yarar, kazanç

fāyda bol- faydası olmak.
f. b.- ur 050/10

fāzıl (< Far. < Ar. *fādil*) faziletli, erdemli.
f. 019/09, 020/01, 075/07, 088/01, 089/13

febihā (< Ar. *fa-* eki, harf-i cer *bi-* ve *hā* zamiri) pek âlâ, ne iyi, tamam.
f. 073/02

fehm (< Ar. *fahm*, *faham*) anlama, anlayış.
f. 011/06, 063/02, 068/05, 075/07

fehmle- (< *fahm+le-*) anlamak.
f.- diler 134/10, 149/13
f.- p 005/08, 006/13, 049/08, 073/13, 086/10, 102/10, 102/11, 111/08, 119/04,
128/08, 136/12, 145/13

felek (< Ar. *falak*) gökyüzü, sema.
f.+ ğa 084/03, 092/11

ferāġat (< Far. < Ar. *farāġa-t*) vazgeçme, el çekme; istirahat, dinlenme.
f. 076/02

ferāġ-bāl (< Ar. *farāġ* ve Ar. *bāl*) gönül rahatlığı.
f. 047/05

fermān (< Far. *farmān*) buyruk, emir.
f. 046/12, 051/12, 056/06, 064/05, 085/09, 088/05
f.+ ığa 146/13

fermāyiş (< Far. *farmāyiş*) emretme, buyurma.
f. 042/08

ferruḥ-mend (< Far. *farruḥ-mand*) uğurlu, kutlu.
f. 088/04

feryād (< Far. *faryād*, *firyād*) haykırış, figan.
f. 031/06, 049/06, 110/09

ferzend (< Far. *farzand*) çocuk, oğul.
f. 009/08, 009/10, 009/12, 010/03
f.+ im 071/03
f.+ leridin 154/02

fesād (< Ar. *fasād*) bozukluk; insanların aralarını bozmaya çalışan.
f. 033/04, 069/08, 147/11

feterāt (< Ar. *fatra-t* = *fatar* ve Ar. *-āt*) bir hükümetin gücünü kaybedip yeni bir hükümetin kurulması sırasında ortaya çıkan karışıklık, kargaşalık dönemleri.
f. 156/08

feth (I) (< Ar. *fath*) fetih, açma açılma.
f. 021/09, 021/10, 061/06, 078/07, 081/06, 097/08, 104/01
f.+ i 098/12
f.+ ığa 157/06

Feth (II) (< Ar. *fath*) Fetih suresi.

F. 085/10

fetih → **feth (I)**

f. 070/13

fetret (< Ar. *fatra-t*) bir hükümetin gücünü kaybedip yeni bir hükümetin kurulması sırasında ortaya çıkan karışıklık, kargaşalık dönemi.

f. 150/10

fıçak (< ET *bıçek ~ bıçak*) bıçak. (EDPT, 293b)

f. 049/10, 049/12, 050/01, 050/05, 050/10

fırka (< Ar. *fırka-t*) insan topluluğu, taife.

f.+ sı 006/10

fırsat (< Far. < Ar. *furşa-t*) fırsat, uygun zaman.

f. 056/01

f.+ da 017/10, 018/11, 023/11, 082/08, 088/06, 102/08, 130/02

fısk (< Ar. *fisk*) Hak yoldan çıkıp her türlü günahı işlemeyi huy haline getirme, fenâlık, ahlaksızlık.

f. 107/10

fiğân (< Far. *fiğân, fuğân*) ızdırap ile bağırıp çağırma, feryat.

f. 031/06, 049/06, 092/11, 110/09

f.+ ığa 151/04

Fihrist (< Far. *fihrist*) bir kitabın başına veya sonuna konan ve o kitapta bulunan konu ve maddeleri alfabe sırasına göre gösteren cetvel, içindekiler.

F. 159/01

fi'l (< Ar. *fi'l*) iş, amel.

f.+ imdin 072/13

fırak (< Ar. *fırāk*) ayrılık.

f. 156/10

firāvān (< Far. *firāvān*) çok, aşırı, bol.

f. 033/04, 043/04, 051/05

firdevs (< Ar. < Far. *firdavs*) cennet; bahçe.

f. 092/13

firifte (< Far. *firifta*) aldatılmış, kandırılmış.

firifte kıl- aldatmak, kandırmak.

f. k.- ıp 069/08

f. k.- up 125/12

firūtenī (< Far. *fīro-tanī*) alçakgönüllülük, tevazu.
f. 089/09

fitne (< Ar. *fitna-t*) fitne, bela; karışıklık.
f. 104/05, 112/05, 134/10, 139/13, 147/11, 155/05
f.+ lerni 001/09
f.+ miz 147/07
f.+ si 139/04
f.+ sidin 140/02

fuḫarā (< Ar. *faḫr*'in çoğulu *fuḫarā* ') fakirler, yoksullar.
f. 018/04, 030/11, 031/05, 039/04, 056/11, 057/07, 070/10, 080/06, 108/07, 110/09, 114/03, 114/09, 132/08, 134/03, 134/06, 150/10
f.+ dın 132/08
f.+ lar 098/11, 115/01
f.+ larğa 018/08
f.+ larığa 118/05
f.+ larını 063/06, 102/08
f.+ larnı 043/13
f.+ nı 118/13, 119/03
f.+ sı 053/09, 130/02, 132/11

fuḫarā-pervālik (< Ar. *fuḫarā* ' + Far. *parvā* ve Tü. +*lik*) fakirlik, yoksulluk korkusu.
f.+ ni 022/13

fuḫalā (< Far. < Ar. *fuḫalā* ') fazilet sahibi, erdemli kimseler.
f. 019/08, 022/11, 024/04, 075/05, 075/07, 075/08, 078/13, 079/07, 092/12, 094/02, 095/03, 112/04, 121/02, 155/08, 155/10, 156/08
f.+ ğa 057/07, 101/05
f.+ lar 018/12, 028/10, 142/09, 154/12
f.+ ları 109/09
f.+ larnı 002/09

fuḫalā-perver (< Far. < Ar. *fuḫalā* ' ve Far. -*parvar*) fazilet sahibi kimseleri koruyan, gözeten.
f. 161/04

fuḫalā-perverlġ (< Far. < Ar. *fuḫalā* ' + Far. -*parvar* ve Tü. +*lġ*) koruyucu, kollayıcı.
f.+ ın 079/08

fücūr (< Ar. *fucūr*) ahlāk kurallarına aykırı yaşama.
f. 107/11

fürüg (< Far. *furūġ*) nur, parlaklık, ışık.
f. 049/02

füsūn (< Far. *afsūn* > *fusūn*) büyü, sihir; büyüleyici etki.
f. 101/01

fütūḥāt (< Ar. *fath*'in çoğulu *futūḥ* ve Ar. *-āt*) fetihler, zaferler.
f.+ ları 001/04

füyūzāt (< Ar. *fayz*'in çoğulu *fuyūz* ve Ar. *-āt*) feyizler; bolluklar; ilimler.
f. 049/02

füzūn (< Far. *fuzūn*) fazla, çok.
f. 028/02

G,Ğ

ġāfil (< Ar. *ġāfil*) gaflette bulunan, dikkatsiz, ihtiyatsız.
ğ. 008/09

ġaflet (< Far. < Ar. *ġafila-t*) gafillik, dalgınlık.
ğ. 151/13

gāhā (< Far. *gāhānīdan*) bazen, ara sıra.
g. 048/13

gāhī (< Far. *gāhē*) bazen.
g. 049/05

ġā'ib (< Ar. *ġā'ib*) kayıp, görünmeyen.

ġā'ib bol- kaybolmak.
ğ. b.- ur er-diler 071/10

ġā'ibāne (< Ar. *ġā'ib* ve Far. *-āna*) arkadan, gizlice.
ğ. 088/02

ġalaṭ (< Ar. *ġalaṭ*) yanlış, yanlışlık.
ğ. 149/03

ġālib (< Ar. *ġālib*) galip, yenen, üstün gelen.
ğ. 037/06

ġalle (< Ar. *ġalla*) topraktan alınan ürün, zahîre.
ğ.+ lerni 051/01

ġalle-dān (< Ar. *ġalla* ve Far. *-dān*) zahîre ambarı.
ğ. 063/07

ġam-ġīn (< Ar. *ġamm* ve Far. *-ġīn*) gamlı, tasalı.
ğ. 042/07, 127/06

ġammāz (< Ar. *ġamz* ‘söz taşıma, münafıklık’tan *ġammāz*) söz taşıyan, laf yetiştiren (kimse).

ġ.+ lar 133/02

ġanāyim (< Ar. *ġanīma-t*’in çoġulu *ġanā’im*) ganimetler.

ġ. 005/13

ġ.+ ler 039/12

ġ.+ lerni 062/02, 078/10

ġanīmet (< Far. < Ar. *ġanīma-t*) düşmandan alınan mal; tesadüfi ve faydalı durum, kazanç.

ġ. 022/04, 078/07, 102/11, 119/10

ġarāt (< Ar. *ġārat*’in çoġulu *ġārāt*) yağmalar, çapullar.

ġ. 066/09

ġāret (< Ar. *ġārat*) yağma.

ġ. 016/06, 061/10, 064/13

ġarīb (< Ar. *ġarīb*) kimsesiz, zavallı; tuhaf, şaşılacak.

ġ. 076/10

ġarībe (< Ar. *ġarība-t*) evvelce görülmemiş, tuhaf.

ġ. 004/03, 036/06, 159/04, 159/10

ġ.+ ler 140/10

ġavġā (< Far. *ġavġā*) kavga, dövüş.

ġavġā ėyle- kavga etmek, dövüşmek.

ġ. ė.- p 153/09

ġāyet (< Far. < Ar. *ġāya-t*) aşırı derecede, çok fazla, son derece.

ġ.+ de 084/03

ġayr (< Ar. *ġayr*) gayrı, +dAn başka.

ġ. 083/05, 093/07, 114/03

ġ.+ ı 068/07

ġayūr (< Ar. *ġayūr*) çok gayretli, çok çalışkan; çok kıskanç.

ġ. 040/10, 051/08

ġazab (< Far. < Ar. *ġaḏab*) hiddet, öfke.

ġ. 113/13, 114/05

ġazāt (< Ar. *ġazāt*) baskın, saldırı, savaş.

ġ. 097/02, 097/04, 097/07, 099/07, 102/10

gedā (< Far. *gadā*) yoksul, dilenci.

g. 049/04

gehvāre (< Far. *gahvāra*) beşik.

g.+ si 005/10

g.+ ni 007/07

genc (< Far. *ganc*) hazine.

g. 094/06

gerd (< Far. *gard*) toz, toprak.

g. 150/05

gerden-keşlik (< Far. *gardan-kaş*) âsîlik, kibirlilik.

g. 155/03

gerne (< Far. *garna*) yoksa, olmazsa.

g. 094/04

gez tahminen 105 cm'e denk gelen bir uzunluk ölçüsü. (Madvaliyev G, 2006: 474b
gez (I))

k. 101/03

ğıriv (< Far. *ğiriv*) bağırma, bağrışma, feryat.

ğ. 083/13

gile-mend (< Far. *gila-mand*) şikayet eden (kimse), şikayetçi.

g. 130/03

girdār (< Far. *kirdār*) amel, iş; davranış.

g. 139/05

ğiribān (< Far. *ğiribān*) elbise yakası.

g.+ ların 031/06

giriiftār (< Far. *giriiftār*) tutulmuş, yakalanmış.

g. 048/05

giryān (< Far. *giryān*) ağlayan, ağlayıcı.

g. 110/09

giryē (< Far. *giryā*) ağlama, ağlayış.

g. 083/13

giyāh (< Far. *kiyāh*) ot.

g.+ lar 063/12

ğubār (< Ar. *ğubār*) toz, ince toprak.

ğ. 151/10

gubernator vali.

g. 161/03

ġulām (< Ar. *ġulām*) delikanlı; köle, esir.

ġ. 076/03, 091/12

ġ.+ ı 087/06

ġulġule (< Far. *ġulġula*) baġrıřıp çağrışma, velvele.

ġ. 063/05, 109/02, 153/08

ġūřīř (< Far. *kořīř*) uğrařma, çabalama; savař halinde olma, muharebe.

g. 018/11

ġūřīř kıl- uğrařmak, çabalamak.

g. k.- ıp 076/02

ġūřmāl (< Far. *goř-māl*) azar, kınama, sitem, yola getirme.

g. 148/03

ġūyā (< Far. *goyā, ġūyā*) ġüya.

g. 063/07, 089/10, 108/06

ġümān (< Far. *ġumān*) zan, şüphe.

g. 046/09, 091/01, 149/12, 152/05

g.+ ıġı 142/05

ġünāh (< Far. *ġunāh*) ġünah, suç, kabahat; ceza, dayak.

g.+ dın 129/07

g.+ ımızını 154/03

g.+ ımını 120/06

g.+ ın 123/13

g.+ ını 065/05, 123/12

g.+ larını 154/07

ġünāh-kār (< Far. *ġunāh-ġār*) ġünah işleyen.

g. 154/09

ġürūh (< Far. *ġuroh*) bölük.

g. 002/09 [2], 058/07 [2], 062/04 [2], 148/11 [2]

ġürünç pirinç. (Madvaliyev G, 2006: 528b)

g. 142/02, 142/04

g.+ i 143/01

g.+ lerni 141/01

H, Ĥ, Ħ

ĥāb (< Far. *ĥāb*) uyku.

ĥ.+ da 015/10

haber (< Ar. *ḥabar*) haber.

ḥ. 045/12, 051/02, 053/01, 073/11, 105/05, 125/01, 130/04, 130/13, 131/02, 131/04, 131/12

ḥ.+ din 038/10, 088/04

ḥ.+ ini 136/10

ḥ.+ ni 042/06, 051/07, 070/06, 117/02, 131/11, 132/11, 138/06

haber al- haber almak.

ḥ. a.- dılar 048/01

ḥ. a.- ıp 134/05

haber èyle- haber etmek, haberdar etmek.

ḥ. è.-p 017/10

haber taf- haber almak.

ḥ. t.- ıp 112/10

ḥabs (< Ar. *ḥabs*) hapis.

ḥabs kıl- hapsetmek.

ḥ. k.- dı 048/08

ḥacālet (< Far. < Ar. *ḥacāla-t*) utanma, utanç.

ḥ. 040/07, 126/10

ḥ.+ din 143/02

ḥacc (< Ar. *ḥacc*) hac, Kâbe'yi ziyaret etme farîzası.

ḥ. 071/04

ḥ.+ dın 105/01, 127/12

ḥ.+ ğa 096/05, 104/02, 104/13

ḥ.+ ge 105/01

ḥacc kıl- hac vazifesini yapmak.

ḥ. k.- ıp 105/02

ḥvāce (< Far. *ḥvāca*) efendi, sahip; dini hizmetlerde görevli kimse, hoca, molla.

ḥ.+ ler 012/10

ḥ.+ leridin 020/12

ḥ.+ lerini 015/11

ḥ.+ lerni 014/02, 014/09, 014/10, 015/08

ḥadd (< Ar. *ḥadd*) sınır; derece, mertebe.

ḥ. 042/05, 156/11

ḥ.+ in 144/12

ḥāde (< Far. *ḥāda*) dal.

ḥ. 015/05

ḥ.+ ni 015/04, 015/09

ḥādīṣe (< Ar. *ḥādīṣa-t*) olay, ortaya çıkan (şey).

ḥ. 103/10

ḥafe (< Far. *ḥafa*) boğma, bunalma; üzüntü, keder, acı.

ḥ. 126/11

ḥāfız (< Ar. *ḥāfız*) koruyan, muhafaza eden kimse; Kur'ân-ı Kerîm'i bütünüyle ezberlemiş olan (kimse).

ḥ.+ ı 046/04, 049/13

ḥāfızlık (< Ar. *ḥāfız* ve Tü. +*lik*) koruyucu, muhafaza eden kimse.

ḥ. 046/06

ḥvāh (< Far. *ḥvāh*) isteme, isteyiş.

ḥ.+ lar 142/04

ḥ.+ lar-men 003/01

ḥvāhla- (< *ḥvāh*+ Tü. *la-*) istemek.

ḥ.- dı 092/07, 137/10

ḥ.- gen 037/05

ḥ.- p 068/04, 115/03

ḥ.- r er-diler 036/10

ḥāk (< Far. *ḥāk*) toprak.

ḥ.+ ğa 094/07

ḥaḳīḳat (< Ar. *ḥaḳīḳa-t*) asıl olan durum ve şekil, gerçek.

ḥ. 080/04

ḥākīm (< Ar. *ḥākīm*) hükmeden, egemen; hükümdar, vali, âmir.

ḥ. 017/01, 021/10, 022/10, 024/13, 026/02, 029/11, 042/10, 051/09, 065/05, 065/13, 077/13, 081/08, 087/13, 090/04, 091/07, 095/09, 095/12, 103/01, 103/10, 106/03, 107/05, 107/08, 110/13, 115/10, 116/04, 116/05, 122/01, 123/08, 123/10, 123/11, 124/01, 129/11 [2], 130/09, 136/07, 136/08, 145/10, 156/04

ḥ.+ i 051/02, 065/01, 084/06, 087/06, 087/12, 125/03, 139/09, 140/05, 144/02

ḥ.+ iğa 024/06

ḥ.+ ni 081/03, 103/08

ḥākīm → ḥākīm

ḥ.+ i 023/05

ḥākīmlik (< Ar. *ḥākīm* ve Tü. +*lık*) egemenlik, hükümdarlık, hakim olma.

ḥ.+ iğa 090/03

ḥākīmlik → ḥākīmlik

ḥ. 122/12

ḥ.+ idin 096/04

ḥaḳḳ (< Ar. *ḥaḳḳ*) Allah; doğruluk, insaf; bir insana ait olan şey; gerçeğe uygunluk; hisse, pay.

h.+ ığa 023/01, 156/01

hāl (< Ar. *ḥāl*) hâl, durum, oluş.

h. 083/11

h.+ de 004/11, 005/10, 015/05, 018/02, 034/02, 041/02, 049/04, 052/06, 055/02, 059/05, 059/06, 059/11, 060/01, 063/13, 082/12, 083/02, 084/07, 112/09, 148/11, 149/11

h.+ ğaça 083/08

h.+ ide 057/06

h.+ imizğa 084/09

h.+ leride 003/06

h.+ lerin 060/05

h.+ ni 041/07, 046/06

hālā (< Far. *ḥālā* < Ar. *ḥāl-an* (zarf)) henüz, şimdi bile.

h. 026/10

halāş (< Ar. *ḥalāş*) kurtulma, kurtuluş.

h. 076/01, 129/01, 140/03, 147/07

halāyık (< Ar. *ḥalāḳa-t*'ın çoğulu *ḥalā'ik*) mahluklar, yaratıklar.

h. 074/11

h.+ da 154/11

hālet (< Far. < Ar. *ḥāla-t*) hâl, vaziyet.

h. 083/08

hālī (< Ar. *ḥālī*) boş; تنها, ıssız.

h. 090/12

halk (< Ar. *ḥalk*) halk, insanlar.

h. 075/11, 111/07, 142/06, 142/13

h.+ ğa 040/10

h.+ ı 024/01, 033/10, 034/03, 041/10, 043/02, 045/05, 157/05

h.+ ığa 046/10

h.+ ımı 039/12, 041/11

h.+ lar 013/01

h.+ ları 141/10

h.+ nı 005/05, 048/02, 142/02

halka (< Ar. *ḥalka-t*) halka, daire.

h. 048/10, 049/01, 050/01

h.+ da 048/12

h.+ dın 050/02

h.+ ğa 049/09

h.+ nı 049/07

halka → **halķa**

h. 044/04

h.+ ğa 049/03

ḥall (< Ar. *ḥall*) bir işin zor ve karanlık taraflarını çözme; tahlil, analiz; yönetme.
ḥ. 056/12

ḥamd (< Ar. *ḥamd*) kulun Allah'ın yüceliğini, sonsuz lutfu ve ihsanı karşısında yaratanına minnet ve şükran duygularını bildirmesi.
ḥ. 083/10

ḥamīde (< Ar. *ḥamīd*'in müennes şekli *ḥamīde*) övülmeye değer.
ḥ. 088/10, 094/03
ḥ.+ si 075/11

ḥamīde-ḥiṣālīk (< Ar. *ḥamīde-ḥiṣāl* ve Tü. +*lık*) övülmeye değer davranışlı (kimse).
ḥ. 031/04

ḥān (< Far. *ḥān* << ET *kan*) han, hükümdar.
ḥ. 013/06, 014/02, 014/06, 016/07, 018/05, 021/11, 022/01, 024/07, 025/04, 029/06, 029/08, 029/10, 030/04, 030/09, 031/01, 031/09, 031/11, 032/01, 033/01, 036/11, 037/10, 038/02, 040/09, 068/04, 068/10, 073/13, 075/06, 077/02, 077/05, 084/01, 085/08, 085/10, 086/13, 087/06, 095/03, 097/03, 098/07, 098/08, 106/02, 106/06, 110/03, 110/04, 110/07, 112/04, 123/04, 129/08, 132/04, 132/07, 134/01, 135/08, 140/01, 146/07, 146/11, 146/13, 148/03, 148/08, 149/10, 150/06, 150/09, 151/11, 154/03, 154/04, 154/06, 154/07
ḥ.+ dın 151/10
ḥ.+ ğa 077/06, 106/05, 153/13
ḥ.+ ğaça 108/13
ḥ.+ ıdın 020/09
ḥ.+ lar 001/03, 135/08
ḥ.+ larda 100/01
ḥ.+ ları 017/04, 026/10, 081/08
ḥ.+ larıdın 071/07
ḥ.+ larığa 120/08
ḥ.+ larnı 001/03
ḥ.+ nı 041/02, 099/10, 145/12, 147/06, 150/08, 152/04

ḥandek (< Ar. *ḥandaḳ* < Far. *kanda*) hendek.
ḥ. 044/07, 101/07
ḥ.+ i 108/09
ḥ.+ lerin 113/09

ḥāne (< Far. *ḥāna*) ev.
ḥ.+ de 142/12

ḥānḳāh (< Ar. *ḥānḳāh* < Far. *ḥāngāh*) bir tarikatın, diğer tekkelerinin kendisine bağlı bulunduğu merkez durumundaki tekkesi, hangāh.
ḥ.+ larıda 019/09

ḥānḳāh-niṣīnlık (< Ar. *ḥānḳāh* + Far. -*niṣīn* ve Tü. +*lık*) tekkede oturan, bulunan.
ḥ. 074/02

hānlık (< Far. *hān* ve Tü. +*lık*) hanlık, hükümdarlık.

h. 002/05

h.+ ğa 075/03

h.+ ıġa 075/04

h.+ nı 074/01, 157/03

hānlık → **hānlık**

h. 002/07, 012/01, 012/06, 013/11, 016/11, 030/02, 030/05, 030/10, 032/06, 033/07, 144/04

h.+ ğa 013/05, 013/12

h.+ ni 029/07

hān-vālā (< Far. *hān-vālā*) yüce hükümdar.

h. 024/02

harāb (< Ar. *harāb*) yıkık, viran.

h. 003/10, 026/01

hareket (< Far. < Ar. *haraka-t*) hareket.

h. 034/05

harf (< Ar. *harf*) dildeki sesleri gösteren ve alfabeyi meydana getiren işaretlerden her biri; söz.

h.+ idin 003/04

har-gāh (< Far. *har-gāh*) büyük çadır, otağ.

h. 044/03, 059/03, 119/03, 151/06

h.+ ıdın 060/04

h'ār-zār (< Far. *h'ār* 'değersiz, itibarsız' ve Far. -*zār*) değersiz.

h. 065/07

hāş (< Ar. *hāşş*) bir şeye veya bir kimseye ayrılmış olan, özel; saf, katışıksız (şey).

h. 049/13, 075/05, 087/06, 089/02, 090/04, 091/12, 110/10, 120/02

h.+ larıdın 088/12

hāşıl (< Ar. *hāşıl*) husule gelen, ortaya çıkan.

h. 141/07

h'āstegārlik (< Far. *h'āstegār* ve Tü. +*lik*) istekli, talep eden.

h. 025/01

haşmet (<< Ar. *haşam*) büyüklük, heybet.

h. 082/06, 089/08

haşmet → **haşmet**

h. 025/03

haşr (< Ar. *haşr*) toplama, bir araya getirme.

h. 017/10

ḥaṭā (< Ar. *ḥaṭā*ʾ) hata, yanlış.
h. 161/11

ḥaṭır (< Ar. *ḥāṭır*) zihin, fikir; gönül; keyif, hâl.
h. 006/02, 007/12, 079/03
h.+ ların 065/11

ḥaṭṭ (< Ar. *ḥaṭṭ*) yazı; ferman.
h. 014/09, 053/10, 055/06, 085/01, 088/04, 157/03

ḥatta (< Ar. *ḥattā*) bile, dahi, üstelik, bundan başka.
h. 040/08, 063/10, 109/04, 142/12, 143/11

ḥātūn (< Far. *ḥātūn* < ET *ḥatun*/*katun* < Soğd. *ḥʾatēn*) kadın.
h. 009/10, 009/12, 010/02
h.+ dın 037/04
h.+ ğa 008/08
h.+ ıdın 037/02
h.+ larını 109/07

havā (< Ar. *havā*ʾ) hava.
h. 067/01, 084/03
h.+ mı 067/09

ḥavādīs (< Ar. *ḥādīṣa-t*ʾın çoğulu *ḥavādīs*) olaylar, hadiseler.
h. 001/10

ḥavāle (< Ar. *ḥavāla-t*) havale; bir şeyi başkasına devretme, bırakma.

ḥavāle kılış- gönderme eylemini karşılıklı yapmak.
h. k.- up 035/05

ḥavānīn (< Ar. *ḥavānīm*) hanlar, hükümdarlar (Steingass, 1892: 481a).
h. 002/02

ḥavf (< Ar. *ḥavf*) korku.
h. 038/04, 106/11, 138/10

ḥavf-nāk (< Ar. *ḥavf* ve Far. *-nāk*) korkulu, korku veren.
h. 063/03

ḥavf-şūret (< Ar. *ḥavf-sūrat*) görünüşü korku veren.
h. 109/07

ḥaviş (< Far. *ḥaveş*) kendi, mevcudiyet, varlık.
h. 143/06

ḥavlı (< Ar. *ḥavl*) etraf, çevre.

h. 092/01
h.+ dın 141/04
h.+ sının 092/03
h.+ sını 103/02

ḥayāt (< Ar. *ḥayāt*) hayat; ömür.
h.+ ları 001/04

hayda- (< *hay+da-mak*) sürmek, itmek, sevk etmek, ileri sürmek. (Ayverdi, 2010: 488a; ayrıca bk. “hay de-” Tietze (F-J), 2016: 431)
h.- p 149/09

ḥayl (< Ar. *ḥayl*) güruh, tâife.
h. 039/10, 140/10, 155/12

ḥayme (< Ar. *ḥayma-t*) çadır.
h. 044/03, 119/03

ḥayrān (< Ar. *ḥayrān*) şaşkın, şaşırmış.
h. 132/11

ḥayret (< Far. < Ar. *ḥayra-t*) hayret, şaşkınlık.
h.+ de 131/02

ḥayriyet (< Ar. *ḥayriyya-t*) iyilik, hayr.
h. 070/10

ḥayr’ul-esmā’ (< Ar. *ḥayr*, harf-i tarif *el-* ve Ar. *ism*’in çoğulu *esmā’*) isimlerin hayrı, iyiliği.
h. 001/01

hazā (< Ar. *haza’*) vurgulama; harekete geçirme (Steingass, 1884: 1174b)
h. 003/12

ḥāzır (< Ar. *ḥāzır*) hazır, âmâde.
h. 083/06, 093/08

ḥāzır bol- hazır olmak.
h. b.- dı 126/02
h. b.- dılar 126/05
h. b.- ğaylar 053/04

ḥāzırān (< Ar. *ḥāzır* ve Far. *ān* ‘bu, şu’) tam sırası, fırsat bu fırsat.
h. 121/06

ḥazīne (< Ar. *ḥazīna-t*) hazine.
h. 054/13

ḥazret (< Far. < Ar. *ḥaḍra-t*) saygı için büyüklere verilen ünvan.

h. 020/02, 046/02, 085/08, 093/05 [2], 093/06 [2], 127/11, 127/13, 128/11, 133/05, 135/11, 136/01, 145/04, 154/07
h.+ din 154/04
h.+ ğa 154/03
h.+ ni 146/07

hedāyā (< Ar. *hadīya-t*'ın çoğulu *hadāyā*) hediyeler, armağanlar.
h. 089/04, 099/03, 099/04, 102/05

hediye (< Ar. *hadīya-t*) hediye, armağan.
h. 106/13

hediyeçi (< Ar. *hadīya-t* ve Tü. +*çi*) hediyeçi.
h. 076/07

hefte (< Far. *hafta*) hafta.
h. 048/10, 048/11, 105/07, 108/07, 124/13
h.+ ğaça 108/09

helāk (< Ar. *halāk*) mahvolma, ölme.

helāk kıl- mahvetmek, yok etmek.
h. k.- dı 139/06

helāket (< Ar. *halāka-t*) mahvolma, ölme.
h.+ ğa 068/09

hem (< Far. *ham*) hem, aynı zamanda, üstelik.
h. 009/03 [2], 009/06, 009/07, 009/10, 009/12, 013/13, 015/11, 018/01, 019/08, 021/09, 025/02, 025/04, 025/07, 026/02, 029/08, 033/11, 040/11, 041/05, 041/07 [2], 043/03, 047/04, 051/12, 054/04, 054/13, 055/10, 058/10, 059/12, 061/11, 066/05, 068/04, 071/07, 074/04, 083/05, 091/05, 093/07, 104/05, 104/09, 108/12, 109/04, 109/11, 119/03, 119/08, 122/05, 123/07, 123/13, 125/02, 130/12, 132/12, 135/05, 137/05, 141/12, 143/01, 143/08, 143/11, 144/11, 145/06, 146/12, 146/13, 150/02, 150/11, 155/07, 161/02

hemān (< Far. *hamān*) hemen, derhal, çabucak.
h. 126/06

hem-‘aşr (< Far. *ham* ve Ar. ‘*aşr*) aynı yüzyılda yaşayan kimselerden her biri, çağdaş, muâsır.
h.+ ları 093/01, 160/02

hem-çunīn (< Far. *ham-cunīn*) böylece, böylelikle, bu nedenle.
h. 050/12

hem-çünān (< Far. *ham-çünān*) bu şekilde, tıpkı, böylece.
h. 060/03

heme (< Far. *hama*) bütün, hep, cümle.

h. 016/02, 039/04, 039/08, 047/05, 057/07, 075/05, 076/01, 083/13, 084/03, 087/10, 089/03, 089/12, 094/02, 105/13, 107/12, 113/01, 123/07, 126/09, 126/11, 131/01, 132/08, 150/08

h.+ din 083/13

h.+ leri 013/08, 038/11, 068/03, 101/03, 115/08, 139/03, 146/06, 148/12

h.+ leriga 013/07

h.+ lerini 016/10, 116/01

h.+ ni 080/03

h.+ sin 076/04, 110/01

h.+ sini 038/09, 109/04

hem-haber (< Far. *ham* ve Ar. *ḥabar*) aynı bilgiye sahip kimseler.

h. 091/03

hemîşe (< Far. *hamîşa*) sürekli, her zaman.

h. 010/11

hem-nişîn (< Far. *ham-nişîn*) beraber oturup kalkan, arkadaş.

h. 038/08, 088/03, 090/06, 094/01

hem-rāh (< Far. *ham-rāh*) yol arkadaşı, yoldaş.

h. 091/08, 129/13

hem-şoḥbet (< Far. *ham* ve Ar. *şoḥbat*) birbiriyle sohbet ve arkadaşlık eden kimse.

h. 090/06, 093/02, 094/01

hem-şoḥbetlik (< Far. *ham* + Ar. *şoḥbat* ve Tü. +*lık*) arkadaşlık, dostluk.

h. 088/03

hemşîre (< Far. *ham-şîra*) kız kardeş.

h. 096/03

h.+ si 093/11

hem-zebân (< Far. *ham-zabân*) aynı dili konuşan kimse, arkadaş.

h. 128/07, 139/07

henüz (< Far. *hanûz*, *hanoz*) henüz, şimdiye kadar; daha.

h. 012/08, 028/03, 069/06, 097/08, 113/02, 142/13

her (< Far. *har*) her, hep, bütün.

h. 005/01, 008/06, 014/13, 015/03, 015/07 [2], 034/04, 036/09, 036/10, 037/05, 039/02, 039/05, 041/03, 047/07, 048/10, 048/11, 050/13, 054/06, 054/10, 059/09, 060/01, 066/05, 070/09, 070/10, 071/09 [2], 073/01, 073/02, 083/07, 085/05, 103/07, 107/10, 114/05, 114/11, 117/05, 118/05, 119/09, 137/01, 149/04, 155/02, 155/03

hevā (< Ar. *havā'*) heves, istek.

h. 004/08, 017/12, 047/04, 056/02, 079/09

h.+ sı 004/07

hevā-ḥvāh (< Ar. *havā'* ve Far. *-ḥvāh*) dost, sevgili, yar.
h. 102/08, 137/08
h.+ ları 130/05, 135/04, 142/07
h.+ larının 122/09

hevālīk (< Ar. *havā'* ve Tü. *+līk*) istekli, hevesli.
h.+ iga 004/09

heves (< Ar. *havas*) arzu, istek.
h. 142/01

hezīmet (< Far. < Ar. *hazīma-t*) bozgun, yenilgi.
h. 151/13

hışm (< Far. *hışm*) öfke, gazap.
h. 097/07

hicr (< Ar. *hacr*) ayrılık.
h.+ iga 112/02
h.+ ini 095/05

hicret (< Ar. *hicra-t*) Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye göçü, göç. (İslam takviminin başlangıcı kabul edilmiştir.)

hicret kıl- göç etmek.
h. k.- ıp 140/04

hicrī (< Ar. *hicra-t*'in nispet eki *-ī* almış şekli *hicrī*) Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye hicretini (M.622) başlangıç kabul eden tarih.
h. 031/07, 075/03, 082/10

hiç (< Far. *hiç*) hiç, asla.
h. 023/13, 026/06, 034/11, 050/02, 069/11, 083/10, 151/11

hidmet (< Ar. *hidma-t*) hizmet. (krş. *hizmet*)
h. 040/10

hikāyet (< Far. < Ar. *hikāya-t*) hikāye.
h. 083/01

hilāf (< Ar. *hilāf*) ters, aykırı.
h. 107/11

hil'at (< Far. < Ar. *hil'a-t*) özellikle birine iltifat veya mükâfât olarak hediye edilen kıymetli, işlemeli kaftan.
h. 011/10, 024/11, 057/07

hīle (< Ar. *hīla-t*) çâre; hile, aldatma.
h. 053/12

himmet (< Far. < Ar. *himma-t*) iyilik, yardım, lütuf.

h.+ dūr 082/03

h̄in (< Ar. *h̄in*) an, vakit.

h.+ de 051/02

hirās (< Far. *hirās*) korku.

h. 038/04, 138/10, 153/08

hirmen (< Far. *hirmān*, *harmān*) harman.

h. 113/05

hisāb (< Ar. *hisāb*) hesap.

h.+ ı 042/05

hişşe (< Ar. *hişša*) kısım, pay.

h.+ lerin 008/07

h.+ si 143/01

hizmet (< Ar. *hidma-t*) hizmet. (krş. *hidmet*)

h. 081/10, 156/07

h.+ ide 120/05, 121/08

h.+ idin 074/04

h.+ iğa 034/13, 068/07, 078/09, 081/06, 100/12, 107/01, 121/04, 129/05

h.+ in 048/03

h.+ leriğa 081/04, 120/02

hod (< Far. *hod*) kendi, bizzat.

h. 008/05

hoş (< Far. *hoş*) hoş, iyi, güzel.

h. 003/07, 004/11, 014/12, 017/12, 056/05, 141/07

hoş-hevā (< Far. *hoş* ve Ar. *hevā*’) güzel arzu, istek; havası hoş olan.

h. 004/08

h.+ ğa 097/11

hoş-hevālīk (< Far. *hoş* + Ar. *hevā*’ ve Tü. +*lık*) havası güzel olan (yer), hoş havalı.

h.+ iğa 004/09

hoş-hūylık (< Far. *hoş-hūy*) güzel yaratılışlı, mizaçlı.

h. 080/02

hoş-in‘ām (< Far. *hoş* ve Ar. *in‘ām*) iyilik yapan.

h. 082/02

hoş-ḳadd (< Far. *hoş* ve Ar. *ḳadd*) boyu güzel.

h. 081/12

hoş-keḷām (< Far. *hoş* ve Ar. *keḷām*) sözü güzel, güzel konuşan.

h. 081/12

hoş-rûy (< Far. *hoş-rûy*) güzel yüzlü.

h. 081/12

hoş-ṭab' (< Far. *hoş* ve Ar. *ṭab'*) mizacı, karakteri güzel.

h. 089/13

hudūd (< Ar. *ḥadd*'in çoğulu *ḥudūd*) sınırlar.

h.+ ı 156/11

hūn (< Far. *hūn*) kan.

h.+ ın 111/08

hūn-ālūd (< Far. *hūn-ālūd*) kan bulaşmış, kanlı.

h.+ ın 074/10

hūn-rīzlīk (< Far. *hūn-rīz* ve Tü. +*lık*) zalimlik.

h.+ ığa 145/07

hūr (< Far. *hūr*) değersiz, kötü, hor.

h. 069/07

hūrd (< Far. *hūrd*) yiyecek.

h. 142/05

hursend (< Far. *hursand*) tok gözlü, kanaat eden, kısmetine razı olan.

h. 008/06, 058/12, 088/05, 142/06

hursendlīg (< Far. *hursand* ve Tü. +*lık*) razı olma, rıza gösterme.

h.+ larıdın 086/10

hursendlik → **hursendlīg**

h. 017/01

hūrşīd (< Far. *hūr-şīd*) güneş.

h. 088/08, 111/12

hurūc (< Ar. *hurūc*) çıkış, çıkma; ayaklanma, isyan.

h. 034/02, 124/10

h.+ ıdın 148/02

hurūş → **hurūş**

h. 057/03

hurūş (< Far. *hurūş*) coşma, gürleme, şamata.

h. 126/11

huşūmet (< Far. < Ar. *huşūma-t*) düşmanlık yapma.

h. 103/12, 139/01

h.+ lerini 001/05

h.+ miz 125/07

huşûşen (< Ar. *huşûşan*) hususi olarak, özellikle.

h. 001/06, 043/08, 083/03, 118/06

huţûţ (< Ar. *ḥaţţ*'ın çoğulu *huţûţ*) hatlar, çizgiler; yazılar.

h.+ lardın 002/01

hużūr (< Far. < Ar. *ḥuḍūr*) önemli bir makam veya kişinin bulunduğu yer, o makam veya kişinin önü, katı, yanı.

h.+ ığa 055/04, 060/10, 073/09, 140/06, 154/06

h.+ larıda 135/07

hüccet-şifât (< Ar. *huccat-şifât*) kamil görünüşlü, olgun insan gibi görünen (kimse).

h. 019/08

hüdâî (< Ar. *ḥudā* ve nispet eki *-î* ile *ḥudâî*) doğru yola girmiş, hidâyete ermiş.

h.+ ler 027/06

hükemā (< Ar. *ḥākīm*'in çoğulu *ḥukamā*) hakîmler, ilim adamları.

h. 152/09

hükümet (< Far. < Ar. *ḥukūma-t*) hükümet, yönetim, egemenlik.

h. 011/11, 020/08, 029/01, 029/02, 051/04, 091/13, 110/12, 121/07, 154/01

h.+ din 095/11

h.+ i 122/11, 130/01

hükümrân (< Ar. *ḥukm* ve Far. *-rân*) hüküm süren, hâkim olan kimse.

h. 156/02

hükümrânlıĝ (< Ar. *ḥukm* + Far. *-rân* ve Tü. *+lĝ*) hakimlik, hükümdarlık.

h.+ ını 011/08

hükümrânlık → **hükümrânlıĝ**

h. 027/09

h.+ ğa 095/06

h.+ ığa 122/11

hükümrânlik → **hükümrânlıĝ**

h. 029/03, 144/04

hümāyūn (< Far. *humāyūn*) kutlu, saadetli; padişaha, padişahlığa ait.

h. 055/06

hüner (< Far. *hunar*) hüner, maharet.

h.+ ine 081/02

hürmet (< Far. < Ar. *ḥurma-t*) saygı.

h. 122/04

hürrem (< Far. *hurram*) sevinçli, şen, gönül açıcı.
h. 150/09

hüsrevâne → **hüsrevâne**
h. 055/10

hüsrevâne (< Far. *husrav-āna*) pâdişahlara yakıştır şekilde.
h. 011/08, 022/12, 075/10, 079/13

hüveydâ (< Far. *huvaydâ*) açık, âşikâr.
h. 020/01, 032/08

I, ‘I

ılğar (< Mo. *ilgal*) müfreze, ihtiyat askeri. (Lessing, 1960: 407a)
1. 078/04, 104/06
1.+ lar 104/07

ılğar kıl- müfreze göndermek
1. k.- up 051/10

ısıķ (< ET (Uyg.) *isig*) sıcak.
1. 079/09

ışlāh (< Ar. *ışlāh*) iyileştirme; iyi, hoş.
1. 123/09

‘ıyd (< Ar. *‘īd*) bayram; büyük olaylar sebebi ile yapılan şenlik.
‘1. 118/08

İ, ‘İ, Ī

İ‘ānet (< Ar. *i‘ānat*) yardım.
İ.+ İ 087/13

‘ibādet (< Far. < Ar. *‘ibāda-t*) ibadet.
‘İ.+ İ 082/11

ibtidā (< Ar. *ibtidā’*) başlangıç.
İ. 001/02, 002/04, 142/08

icābet (< Far. < Ar. *icāba-t*) kabul etme.
İ. 049/07, 084/04

īcād (< Ar. *īcād*) yaratma, var etme.
ī. 002/05, 147/11

ī.+ ığa 144/11

icāzet (< Far. < Ar. *icāza-t*) izin.

i. 097/13, 142/10, 146/12

iclāl (< Ar. *iclāl*) teşrif, şereflendirme.

i. 057/11

icmāl (< Ar. *icmāl*) toplama; öz, özet.

i. 001/06

icrā (< Ar. *icrā'*) bir şeyi fiil haline getirme, yapma, yürütme, uygulama.

i. 057/02

ī.+ sığa 076/02

iç (< ET *iç*) iç, içeri.

ī.+ i 141/10

ī.+ ide 017/08, 041/01, 041/05, 063/05, 063/07, 065/08, 077/06, 140/10, 147/03, 153/04, 153/06

ī.+ ideki 046/01, 061/02

ī.+ idin 003/06, 070/04, 074/06

ī.+ ığa 012/07, 041/04, 041/08, 045/02, 101/03

ī.+ ige 018/02, 064/13, 065/09, 102/12, 123/02, 140/05

ī.+ imizdin 013/05

ī.+ ini 143/09

ī.+ keri 098/04

ī.+ keridin 115/03, 118/12

ī.+ kerige 064/12

ī.+ ni 064/13

iç- (< ET *iç-*) içmek.

ī.- edürler 013/04

ī.- iñ 035/05

ifāde (< Far. < Ar. *ifāda-t*) ifade, anlatış tarzı.

i. 019/07

igvā (< Ar. *igvā'*) baştan çıkartma, yolunu şaşırtma.

i. 069/08

ihāṭa (< Ar. *ihāṭa-t*) bir şeyin etrafını çevirme, kuşatma.

ihāṭa ēyle- kuşatmak.

i. ē.- p 044/04

ihāṭa kıl- kuşatmak.

i. k.- up 089/07

ihrāc (< Ar. *ihrāc*) dışarı çıkarma.

ihrāc kıl- çıkartmak.
i. k.- dılar 095/11, 096/03
i. k.- up 138/04

iḥṣā (< Ar. *iḥṣā*) sayma, sayım.
i.+ dın 150/13

iḥsān (< Ar. *iḥsān*) bağış, lütuf, iyilik.
i. 016/11, 024/11, 039/06, 042/03, 065/12, 075/09, 075/10, 079/01, 082/02
i.+ ı 040/11

iḥtilāf (< Ar. *iḥtilāf*) uyuşmazlık, anlaşmazlık, ihtilaf.
i. 036/07

iḥtilāf bol- uyuşmazlığın olması.
i. b.- ıp 030/12

iḥtimāl (< Ar. *iḥtimāl*) mümkün olma, olabilirlik, olasılık.
i. 045/04

iḥtirām (< Ar. *iḥtirām*) hürmet.
i. 105/04
i.+ ın 089/11

iḥtisāb (< Ar. *iḥtisāb*) hesap sorma, sorguya çekme, sorumlu tutma.
i. 048/13

iḥtiyār → **iḥtiyār**
i. 045/05

iḥtiyār (< Ar. *iḥtiyār*) seçme, tercih; otorite, hakimiyet.
i. 029/07, 120/12, 128/09
i.+ ı 090/04

iḥtiyāt (< Ar. *iḥtiyāt*) sakınma, tedbirli olma.
i. 045/10, 053/02

iḥtiyāt kıl- sakınmak, tedbir almak.
i. k.- maḡğa 042/07

iḡdām (< Ar. *iḡdām*) gayret ve sebatla çalışma, sürekli gayret gösterme.
i. 001/06, 082/10

ikrām (< Ar. *ikrām*) ağırlama, saygı gösterme; ihsan.
i. 007/08

ilāhī (< Ar. *ilāh* ve nispet eki *-ī*) Allah'a ait, Allah'tan gelen.
i. 026/08

ile (< ET *birle*) ile.

i. 161/11

ilen (< ET *birle*) ile, birlikte.

i. 053/12

ilgeri (< ET *ilgerü*) geçmiş zaman, önceki (Madvaliyev I, 2006: 189a).

i. 114/09, 115/02, 131/09, 148/02

illā (< Ar. *illā*) mutlaka; özellikle; aksi takdirde.

i. 120/10

‘illet (< Far. < Ar. *‘illa-t*) hastalık; bozukluk.

‘i. 143/12

iltifāt (< Ar. *iltifāt*) ilgilenme, gönül alma; saygı gösterme, hürmet.

i. 011/07, 022/12, 055/10, 060/11, 075/09, 106/09, 121/02

i.+ ı 116/05

i.+ ıdın 060/08

iltimās (< Ar. *iltimās*) arka çıkma; rica, istek.

i.+ ını 024/03

iltimās kıl- istemek, ricada bulunmak. (Madvaliyev I, 2006: 199b)

i. k- dı 002/11

i. k.- dılar 024/02

‘imāret (< Far. < Ar. *‘imāra-t*) bayındırlık.

‘i. 012/08

‘i.+ de 092/07

‘i.+ ğa 032/03

‘i.+ iġa 082/10

‘i.+ in 002/07

‘i.+ ler 018/09

‘i.+ lerni 017/08

‘i.+ ni 026/11

‘imāret ėyle- bayındır hāle getirmek, onarmak, bina etmek.

‘i. ė.- p 092/02

imdād (< Ar. *imdād*) yardım.

i.+ ı 117/12

imtiḥān (< Ar. *imtiḥān*) tecrübe etme, deneme, sinama.

i. 048/06

in‘ām (< Ar. *in ‘ām*) lütuf ve ihsan, yardım.

i. 016/10, 024/10, 039/06, 040/11, 042/03, 046/10, 065/12, 075/10, 087/03, 101/05

i.+ lar 079/01

‘inān (< Ar. *‘inān*) dizgin; idare etme, kontrol.

i. 057/10, 085/07

īnekem (< Far. *īnakam*) beni gör, seyret (Steingass, 1892: 133b).

ī. 082/04

inķilāb (< Ar. *inķilāb*) değişme, bir hâlden başka bir hâle gelme.

i. 001/03, 001/09

inkisār (< Ar. *inkisār*) ümitsizlik.

i. 080/07

inķāf (< Ar. *inķāf*) merhamete, vicdana veya mantığa dayanan adalet.

inķāf kıl- merhamet etmek, adaletli davranmak.

i. ķ.- up 122/01

inķā’a’llāh (< Ar. *in+ķā’a+allāh*) Allah nasip ederse.

i. 157/10, 161/01

intiķāb (< Ar. *intiķāb*) seçme, seçim.

i. 002/02

irsāl (< Ar. *irsāl*) gönderme, yollama.

i. 139/06

ise (< ET *ēr-se*) ise.

i. 161/08

İslām (< Ar. *İslām*) İslam.

İ. 100/07

ism (< Ar. *ism*) isim, ad.

i. 059/11, 144/11

i.+ in 002/05, 012/01, 016/11

i.+ ini 008/10

istiķfār (< Ar. *istiķfār*) bağışlanma dileme, tövbe etme.

i. 154/05

istiķāmet (< Far. < Ar. *istiķāma-t*) dürüst bir şekilde hareket etme, doğruluk.

i. 012/10, 024/12

istiķbāl (< Ar. *istiķbāl*) gelen birini karşılamaya çıkma, karşılama.

i. 014/11, 025/05, 079/10, 097/09

i.+ ğa 043/10

istiķlāl (< Ar. *istiķlāl*) istiklal, bağımsızlık.

i. 013/06

istimā' (< Ar. *istimā'*) dinleme, işitme.

i. 057/06

istimdād (< Ar. *istimdād*) yardım isteme.

i. 057/08

istirāhat (< Ar. *istirāhat*) dinlenme.

i. 047/06, 066/02

i.+ ğa 047/12, 050/03, 056/06

iş (< ET *iş* < AT **iš*) iş; cenk.

i. 065/01, 101/11, 134/07

i.+ i 134/10

i.+ ini 072/01

i.+ ler 034/08, 107/11

i.+ lerga 107/11

'işret (< Far. < Ar. *'işra-t*) içki içme, içki; zevk, safa, keyif.

'i.+ ğa 025/05

iştiyāk (< Ar. *iştiyāk*) büyük arzu duyma, özleme.

i.+ de 088/11

i'tā (< Ar. *i'tā'*) verme, verilme; ödeme.

i. 057/07

i'tā'at (< Far. < Ar. *i'tā'a-t*) boyun eğme.

i.+ iğa 116/06

i'tā'at èyle- itaat etmek, boyun eğmek.

i. è.- p 154/1

i'tā'at kıl- itaat etmek, boyun eğmek

i. k.- ıp 061/04

i. k.- sa 102/04

i'tikād (< Ar. *i'tikād*) inanma, bir şeye, bir düşünceye bağlanma.

i.+ imdın 071/02

i'timād (< Ar. *i'timād*) güven.

i.+ ı 040/11

i.+ imdın 046/10

i'timād èyle- güvenmek.

i. è.- p 119/02

i'timād kıl- güvenmek.

i. k.- ıp 034/13

i. k.- may 040/02

itmām (< Ar. *itmām*) bitirme, tamamlama.

i.+ ı 144/07

i.+ ığa 018/02, 160/13, 161/02

i.+ ıka 083/01

ittibā (< Ar. *ittibā*) ardı sıra gitme, uyma, tâbi olma.

i.+ ları 130/10

ittifāk (< Ar. *ittifāk*) birleşme, anlaşma, oybirliği; olay.

i. 030/09, 132/02, 139/03, 146/07, 154/11

i.+ ı 139/09

i.+ ları 013/08, 090/09, 130/07

i.+ ların 073/12

ittifāk kıl- anlaşmak, sözleşmek.

i. k.- ıp 013/06

i. k.- saķ 013/13

i. k.- up 017/05

ittifāklaş- (< *ittifāk*+*la-ş-*) (karşılıklı) birleşmek, uyuşmak, anlaşmak.

i.- up 114/13

ittiḥād (< Ar. *ittiḥād*) birlik, birleşme; aynı fikirde olma.

i. 088/01, 091/03

ittiḥād-mendlık (< Ar. *ittiḥād* + Far. *-mand* ve Tü. *+lık*) yakınlık.

i. 066/02

‘iyāl (< Ar. *‘iyāl*) eş, zevce; çoluk çocuk.

‘i. 120/12

iyiber- → **yiber-**

i.- di 124/01

iz (< ET (Uyg.) *iz* < AT **z̥*) iz.

i. 007/02

‘izām (< Ar. *‘aẓīm*’in çoğulu *‘izām*) büyükler, ulular.

‘i. 024/04, 075/05, 092/06

‘i.+ ğa 083/07

‘i.+ lardın 057/08, 145/01

i‘zāz (< Ar. *i‘zāz*) saygı ile ağırlama.

i. 007/07

‘izzet (< Ar. *izzat*) hürmet, saygı; kıymet, büyüklük.

‘i. 099/04, 105/04, 122/04

K, K

ķabāyih (< Ar. *ķabīħa*'nın çoęulu *ķabā'ih*) kabahatler, uygunsuz ve kōtū davranışlar, kusurlar.

ķ. 104/04

ķābi' (< Ar. *ķābi'*) dolu kap.

ķ. 078/10

ķabīħa (< Ar. *ķabīħa*) yakışık olmayan, ķirkin iş ve davranış.

ķ.+ sıdın 139/05

ķabīle (< Ar. *ķabīla-t*) kabile.

ķ.+ sigā 008/05

ķabr (< Ar. *ķabr*) mezar.

ķ.+ ini 074/08

ķabūl (< Ar. *ķabūl*) kabul etme, alma.

ķabūl ēyle- kabul etmek.

ķ. ē.- p 024/03, 025/03, 089/01, 120/13

ķabūl ķıl- kabul etmek, razı olmak.

ķ. ķ.- dı 024/04

ķ. ķ.- madı 116/07, 137/06

ķ. ķ.- may 050/09

ķ. ķ.- up 102/05

ķaç- (< ET *ķaç-*) kaçmak.

ķ.- dı 119/09

ķ.- gen 153/01

ķ.- geni 143/06

ķ.- genige 143/12

ķ.- genim 143/05

ķ.- ıp 004/05, 005/02, 006/13, 039/02, 045/02, 045/07, 055/01, 065/06, 071/10, 076/10, 077/04, 097/02, 097/04, 098/11, 102/01, 104/07, 109/02, 111/05, 115/08, 119/11, 126/08, 129/05, 140/04, 143/03, 145/13

ķ.- maķdın 053/13, 054/10

ķ.- maķğa 054/05

ķ.- maķnı 128/08

ķ.- tı 055/01, 065/03

ķ.- tılar 038/11, 106/01, 108/11, 111/10, 119/06, 150/03

ķ.- up 072/11, 117/13, 150/10

ķaçan (< ET *ķaçan*) nasıl, ne zaman.

ķ. 132/09

ķadd (< Ar. *ķadd*) boy, endam.

ķ. 013/11, 082/12

ka-dem (< Ar. *ka-dam*) ayak.
k. 082/13, 107/11

ka-demçe (< Ar. *ka-dam* ve Tü. +*çe*) adım kadar, adımlık.
k. 126/05

ka-dı (< Ar. *ka-dī*) kadı.
k. 124/08

ka-dīme (< Ar. *ka-dīm*'in müennes şekli *ka-dīma*) eski, eski zaman.
k.+ ler 080/01

ka-ffe (< Ar. *ka-ffa*) hep, bütün, cümle.
k. 082/05

ka-hr (< Ar. *ka-hr*) zulüm, mahvetme; zormala.
k. 114/05

ka-htçilik (< Ar. *ka-ht* ve Tü. +*çilik*) yağmurun yağmamasından çıkan kıtlık; yetersizlik, yokluk.
k. 063/09

ka'im (< Ar. *ka'im*) ayakta duran; (başka birinin veya başka bir şeyin) yerine geçen; devam eden.
k. 060/03

ka'im bol- ayakta durmak, (yerine) geçmek.
k. b.- dı 063/07

ka-k- (< ET (KT) *kak-*) bir şeyi başka bir şeye vurmak, kakmak. (EDPT, 609a)
k.- ıp 016/07

ka-l- (< ET *kal-* < AT **kāl-*) kalmak.
k.- dı 050/01 [2], 050/03, 064/11, 071/11, 073/05, 097/03, 102/01, 143/02, 151/01
k.- dılar 041/05, 068/04, 110/10, 131/02, 149/03
k.- ğan 038/01, 038/05, 082/12, 110/01, 121/09
k.- ğanın 126/13
k.- ğanlarığa 141/07
k.- madı 109/04, 143/11
k.- mağ 003/03
k.- sa 141/10
k.- ur 068/02

ka-la (< Ar. *ka-la-t*) kale, hisar.
k. 017/05, 017/07, 017/09, 017/11, 018/01, 018/11, 028/03, 041/08, 044/03, 044/07, 044/08, 045/02, 045/05, 045/08, 058/05, 058/10, 059/09, 059/12, 060/12, 061/02, 061/03, 061/05, 061/11, 064/08, 064/12, 064/13, 080/08, 080/12, 089/01,

098/01, 098/02, 101/08, 104/06, 112/05, 112/08, 113/01, 113/09, 113/10, 113/11, 115/01, 115/06, 137/02

ķ.+ da 029/02

ķ.+ dın 044/09

ķ.+ ğa 060/06, 117/10

ķ.+ ge 087/07

ķ.+ nı 043/03, 044/05, 044/12, 064/05, 067/05, 080/13, 081/01, 081/02, 104/07, 112/09, 117/08

ķ.+ sı 114/08

ķalem (< Ar. *ķalam*) kalem.

ķ.+ niğ 001/06

ķalın (< ET *ķalın*) kalın.

ķ. 098/02

ķalınlığ (< *ķalın*+*lığ*) kalınlık.

ķ.+ ını 101/02

ķama- (< *ķaba-* < **ķapa-*; krş. Mo. *ķaha-/ħaga-* “ķuşatmak”) ķuşatmak, etrafını çevirmek, sarmak. (Lessing, 1960: 905a)

ķ.- dılar 117/01

ķ.- p 043/01, 103/03

ķamal (< *ķaba-l* < **ķapa-*; krş. Mo. *ķaha-/ħaga-* “ķuşatmak”) muhasara, ķuşatma, abluka. (Lessing, 1960: 905a)

ķ.+ dın 024/01

ķ.+ ı 108/07

ķamal- (< *ķaba-l-* < **ķapa-*; krş. Mo. *ķaha-/ħaga-* “ķuşatmak”) ķuşatılmak. (Lessing, 1960: 905a)

ķ.- dılar 102/02

ķ.- ıp 087/05, 101/03

ķamçı (< *ķam-çı*) kamçı. yazarı yaz.

ķ. 052/08, 073/09

ķāmet (< Far. < Ar. *ķāma-t*) boy, endam.

ķ.+ iğa 013/11

ķāmil (< Ar. *ķāmil*) ālim; tam, eksiksiz; yetkin, olgun hāle gelmiş.

k. 019/09

k.+ din 048/09

ķan (< ET *ķan* < AT **ķān*) kan.

ķ.+ ını 063/10

ķança (< **ķa+n+ça*) nereye.

ķ. 005/13, 025/09

ķandaĝ (< *ķanı+teg*) nere, nerede.

ķ. 067/13, 086/06

ķar (< ET *ķar* < AT *ķār*) kar.

ķ. 068/01, 068/09

ķar- (< ET *ķar-* < AT **ķār-*) karışmak, karıştırmak, birbirine katmak.

ķ.- ıp 022/05

ķara (< ET *ķara*) kara, siyah; sıradan halk, halk.

ķ. 127/10

ķara- (< ET *ķara-*) bakmak, seyretmek.

ķ.- gende 004/09, 011/01, 011/02, 012/08

ķ.- may 068/10, 125/02

ķ.- p 043/05, 045/09, 054/07, 055/01, 059/09, 059/13, 060/03, 071/12, 072/12, 083/07, 141/04, 150/01, 152/02, 153/02

ķaraŋġu (< ET (Uyg.) *ķaraŋġu*) karanlık. (EDPT, 662b)

ķ.+ da 127/03

ķarār (< Ar. *ķarār*) karar, durma, yerleşme.

ķ. 015/02, 046/07, 065/09, 082/09, 089/12, 116/05, 123/12, 125/08, 125/13, 130/02, 139/12, 148/08, 148/10, 151/06

ķarat- (< *ķara-t-*) baktırmak.

ķ.- ıp 081/05

ķaravil-ķāne (< Mo. *ķaraġul* ve Far. *-ķāna*) Askeri karakol; gözcülük yapılan yer. (*ķaraġul* sözcüğü için bk. Lessing, 1960: 933b)

ķ.+ ni 100/04

ķ.+ siġa 100/03

ķaravul (< Mo. *ķaraġul*) keşif kolu, koruyucu, gözcülük. (Lessing, 1960: 933b)

ķ. 007/08

ķār-āzmūde (< Far. *ķār-āzmūda*) görgülü, görmüş geçirmiş, tecrübeli.

k. 069/01, 148/08

k.+ lerni 070/04

ķār-ger (< Far. *ķār-gar*) iş yapan, iş işleyen.

k. 041/04

ķār-gīr (< Far. *ķār-gīr*) iş yapan.

k. 072/04

ķarīn (< Ar. *ķarīn*) yakın; akraba, komşu.

ķ. 027/01

ķaşaba (< Ar. *ķaşaba-t*) kasaba.

ķ.+ ğa 116/13

ķařd (< Ar. *ķařd*) niyet; kötü davranma; öldürme,yaralama veya zarar vermeye teşebbüs etme.

ķ.+ ıda 066/08, 105/05

ķařden (< Ar. *ķařd*'ın tenvinli şekli *ķařdan*) bilerek, isteyerek, bile bile.

ķ. 083/08, 083/12

k se (< Far. *kısa*)  anak, k se.

k.+ lerg a 063/11

k sir (< Ar. *k sir*) kıran, kırıcı (kimse veya şey).

k. 079/12

ķařř b (< Ar. *ķařř b*) kasap.

ķ.+ lar 063/10

K řgarlıķ (< *K şgar*+*lıķ*) Kaşgarlı.

K. 077/13

ķařuk (< ET *ķařuk* < *ķařı*-*k*) kaşık.

ķ.+ nı 035/04

ķat- (< ET *ķat-*) katmak.

ķ.- ıp 078/08

ķatar (< Ar *ķatar*) sıra, dizi.

ķ.+ ıda 139/12

ķatı → **ķatığ**

ķ.+ tığ 042/07

ķatı' (< Asr. *ķatı'*) kesme, biçme; bitirme, son verme.

ķ. 066/13

ķatığ (< ET *ķatığ*) katı, sıkı; sert, acımasız; (zarf olarak)  ok, pek. (EDPT, 597b)

ķ. 005/11, 044/10, 063/08, 064/04, 117/10

k tib (< Ar. *k tib*) yazan, yazıcı.

k. 161/12

ķatl (< Ar. *ķatl*)  ld rme, öldürülme.

ķ. 015/08, 015/11, 038/09, 050/09, 076/12, 077/08, 077/10, 091/09, 096/08, 109/07, 119/10, 122/08, 127/05, 129/04, 133/04, 135/04, 138/12, 138/13, 139/06, 139/13, 145/05, 145/07, 145/08, 155/08

ķ.+ ğa 050/11

ķ.+ ığa 139/08, 144/13, 155/11

ķattığ → **ķatığ**

ķ. 005/09, 061/10, 068/01

ķāvla- (< Far. *ķāv* ve Tü. +*la-*) kazmak, oymak, çukur açmak. (Steingass, 1892: 1010a)

ķ.- p 117/09

ķayın (< ET *ķadın*) hısım, akraba; bir erkeğe göre karısının, bir kadına göre kocasının erkek kardeşi. (EDPT, 602a)

ķ. 149/06

ķaysı (< *ķayu+sı*) hangi, hangisi.

ķ. 039/11

ķ.+ larığa 014/13

ķ.+ mız 015/07

ķ.+ sığa 050/13

ķayt- (< ET (KT) *ķadıt-*) dönmek, geri gitmek. (EDPT, 597a).

ķ.- amız 102/04

ķ.- ar 039/13, 106/12

ķ.- ar er-di 039/13

ķ.- ardı 107/02, 116/01

ķ.- ęaylar 060/08

ķ.- ıp 017/02, 076/04, 098/07, 105/01, 105/02, 111/12, 154/01

ķ.- keli 146/12

ķ.- ken 072/03, 103/06

ķ.- kı 059/11

ķ.- maķęa 046/12

ķ.- maķıęa 068/05

ķ.- sa 045/05

ķ.- tı 026/06, 042/11, 043/07, 062/04, 090/07, 090/13, 098/08, 104/12, 106/06, 108/03, 110/11

ķ.- tılar 007/08, 043/02, 056/06, 080/07, 087/09, 126/09

ķ.- up 023/01, 106/09, 107/05, 115/09, 124/03, 138/02, 149/09, 153/02

ķaz- (< ET (Uyg.) *ķaz-*) kazmak.

ķ.- dılar 113/02

ķ.- ıp 101/07, 144/10

ķ.- maķ 112/08

ķāzıra (< Ar. *ķāzır*'in müennes şekli *ķāzıra*) bir yerde bulunma, hazır olma.

ķ.+ lar 092/06

ķāzır (Far. *ķāzırā*) küçük bir kazan.

ķ. 062/11

ķebır (< Ar. *ķabır*) büyük, ulu.

ķ. 049/08, 085/10, 089/05

ķe (< ET (KT) *ķe* < AT **ķe*) geç. (EDPT, 692b)

ķ. 098/07

kêçe (< ET *kêçe* < AT **kêçe*) gece. (EDPT, 694b)

k. 022/07, 038/11, 060/12, 071/05, 071/09, 106/05, 127/03, 143/06

k.+ de 038/08

k.+ leri 040/04

k.+ si 044/11, 111/09, 118/09, 143/03

kêcele- (< *kêçe+le-*) gecelelemek.

k.- p 051/10, 052/01, 117/03

kel- (< ET *kel-*) gelmek.

k.- di 009/01, 009/04, 010/05, 010/06, 028/13, 035/04, 072/13, 073/04, 084/09, 091/04, 104/07, 104/09, 105/08, 106/06, 107/12, 129/08, 134/05, 134/09, 140/02

k.- diler 007/02, 014/10, 014/11, 035/10, 041/06, 050/06, 060/10, 099/05, 102/07, 105/02, 106/02, 109/12, 111/12, 121/11, 121/12, 124/06, 124/08, 124/11, 146/04, 146/09, 150/06

k.- dim 120/12

k.- edür 132/09

k.- edürgen 003/04

k.- er 053/02

k.- ey 070/04

k.- eyler 148/12

k.- ğanlığın 111/08

k.- gen 001/09, 016/05, 035/02, 046/09, 077/05, 084/12, 104/04, 127/12, 141/05

k.- gende 071/11, 073/04, 105/06

k.- genin 026/03, 063/02, 086/10

k.- genlerini 146/10

k.- gey 136/03

k.- günçe 125/02

k.- iñ 053/11

k.- ip 007/13, 011/05, 014/13, 016/09, 018/09, 024/01, 030/08, 035/11, 047/05, 052/01, 055/03, 058/03, 058/08, 058/09, 062/04, 062/08, 062/10, 062/13, 064/01, 073/06, 074/03, 078/06, 079/10, 086/02, 086/03, 100/01, 100/06, 105/01, 107/01, 113/04, 113/08, 126/09, 127/08, 130/09, 131/11, 133/06, 146/09, 147/06, 154/10, 158/02

k.- mekçi 148/01

k.- mekığa 129/07

k.- mekmizni 115/03

k.- mesün 026/05

k.- mey 141/07

k.- seler 084/10

k.- sün 126/03

k.- sünler 118/11, 134/08

k.- üp 017/02, 026/04, 030/06, 036/02, 039/06, 051/07, 053/13, 054/12, 074/05 [2], 087/09, 107/06, 108/05, 108/06, 108/10, 111/05, 116/01, 116/13, 118/03, 121/11, 122/04, 122/05, 122/06, 123/02, 124/04, 124/11, 125/03, 125/05, 135/13, 138/08, 139/11, 147/12, 148/04, 149/10, 154/06

k.- ür 035/08

k.- ür e-miş 112/10

kelān (< Far. *kalān*) büyük; iyi; önemli; ana, baş.

k. 058/11

k.+ ğa 142/06

kelān-zāde (< Far. *kalān-zāda*) büyük oğul, büyüklerin oğlu.

k. 065/04

kelime (< Ar. *kalima-t*) kelime.

k. 135/09

k.+ lerni 110/03

k.+ sini 003/06

keliş- (< *kēl-(i)ş-*) (karşılıklı olarak) gelip gitmek.

k.- ip 067/12

keltür- (< *kēl-tür-*) getirmek.

k.- di 089/11

k.- üp 023/01

kem (< Far. *kam*) az.

k. 071/11

kemḥā (< Far. *kamḥā*) düz veya desenli dokunan makbul eski bir ipek kumaş çeşidi, havsız kadife.

k. 007/05

kemā-kān (< Ar. *kamā-kān*) eskisi gibi, eskiden olduğu gibi.

k. 157/10

kemāl (< Ar. *kamāl*) olgunluk, yetkinlik, tamlik.

k. 067/02, 067/09, 086/10, 088/11, 090/02, 143/02

kemālāt (< Ar. *kamāl* ve Ar. çoğul eki *-āt* ile *kamālāt*) olgunluklar.

k.+ ı 020/03

kemān (< Far. *kamān*) yay, kavis.

k.+ ları 100/11

kem-ḥvāb (< Far. *kam-ḥvāb*) ipek kumaş.

k.+ dın 092/03

kemīn (< Ar. *kamīn*) puslu.

k. 126/01

kemīne (< Far. *kamīna*) hakir, aciz, zavallı.

k. 120/04

kēṇ (< ET *kēṇ*) geniş.

k. 153/10

ker (< Far. *kar*) sağır.

k. 149/02

kêrek (< ET *kergek*) gerek.

k.+ dür 106/09

kerhen (< Ar. *karh*'ın tenvinli şekli *karhan*) iğrenerek, tiksinierek; istemeyerek, zorla.

k. 032/03

kerîmü't-ṭab' (< Ar. *karîm*, harf-i tarif *el-* ve Ar. *ṭab'*) karakteri cömert (kimse).

k. 013/12

kerrenāy (< Far. *karranāy*) üflemeli müzik aleti; zurna. (Madvaliyev K, 2006: 322b *kernay*)

k. 018/02, 022/09, 053/05, 062/10, 063/01, 064/02, 152/11, 153/02

kes- (< ET *kes-*) kesmek.

k.- üp 044/08, 103/04

kêsek (< *kês+ek*) kesek, kerpiç. (EDPT, 749b)

k. 060/01

keşîr (< Ar. *kaşîr*) çok, bol.

k. 078/07

keşân (< Far. *kaşân*) çeken, çeke çeke zorla götüren; zincirden yular.

k. 052/10, 054/08

kêt- (< ET *kêt-* < AT **kēt-*) gitmek.

k.- di 107/09, 136/12, 138/01, 140/06

k.- diler 115/09, 149/09, 152/01, 152/02

k.- edür 115/07

k.- er 143/09

k.- er êr-diler 143/09

k.- ey 071/04

k.- e yatgan 055/02

k.- gen 007/08, 030/07, 076/11, 077/04, 111/05, 115/08, 115/11, 150/11

k.- gendin 107/06

k.- genidin 157/04

k.- genin 007/11, 069/03

k.- geniniñ 102/10

k.- ip 005/10

k.- ip tur-gan 005/10

k.- maḳda 072/11

k.- meklikge 137/07

k.- mesün 042/12

k.- se 106/09

k.- ti 007/10, 011/10, 050/02, 065/02, 070/06, 086/09, 097/03, 097/04,
105/01, 107/06, 129/05, 129/12, 143/03
k.- tiler 005/06, 006/01, 006/03, 105/02, 143/11
k.- üp 005/02, 100/08
k.- ürler 141/11

ketebe-važ (< Ar. *kataba-važ* ') koyulan imza, yazı.
k. 161/05

kèter- (< ET (KT) *kèt-er-* < AT **kēt-er-*) gidermek.
k.- maḳçı 044/12

kètmen (< *ket-men* ET (Uyg.) *kètmen*) kazma, kürek. (EDPT, 704a)
k. 117/08

kette büyük, ulu. (LÇTO, 252a)

k. 002/10, 003/02, 005/05, 009/02, 009/05, 012/04, 017/10, 018/09, 018/12,
026/10, 030/03, 031/10, 038/05, 065/09, 069/10, 095/04, 105/13, 106/08, 116/09,
138/11, 139/01, 144/09, 152/05, 152/10, 153/01, 153/12, 157/06
k.+ ler 070/06, 106/03, 106/08, 134/02, 151/09
k.+ lerdin 087/07
k.+ lere 014/03
k.+ leri 014/10, 018/04, 053/07, 089/02, 111/01, 118/04, 118/09, 124/07,
128/13, 134/03, 134/06
k.+ leridin 135/01
k.+ leriga 087/03, 118/05
k.+ lerini 139/10
k.+ lerni 012/02, 018/07, 108/08, 129/04, 129/12, 139/08
k.+ si 102/04
k.+ siğa 014/09

kettelik (< *kette+lık*) büyüklük, ululuk.
k. 032/08

kèyin (< ET (Uyg.) *kèdin* < AT **kē+ḏin*) sonra; art.

k. 008/13, 012/04, 025/09, 033/13, 035/08, 036/03, 037/10, 039/03, 045/05,
056/01, 077/01, 080/08, 080/12, 090/07, 105/07, 107/06, 109/05, 123/01, 141/09,
161/10

kez- (< ET (Uyg.) *kez-*) gezmek. (EDPT, 757a)
k.- ip 050/05

kèz- → **kez-**
k.- di 004/06

ḳible (< Ar. *ḳibla-t*) kible.
ḳ. 112/09, 113/13

ḳıl- (< ET *ḳıl-*) kılmak, yapmak, etmek.
ḳ.- a 068/11

ķ.- adur 068/03, 106/07, 113/10, 113/12
ķ.- adurgen 014/07, 070/01
ķ.- almadı 143/04
ķ.- almay 067/03, 067/11, 069/06, 111/11, 149/03
ķ.- a-men 074/03 [2]
ķ.- a-miz 038/03, 146/07
ķ.- aylık 143/07
ķ.- aylük 014/03
ķ.- dı 002/07 [2], 002/11, 012/06, 012/07, 021/09, 022/11, 023/07, 023/12 [2],
024/04, 025/02, 026/02, 028/02, 028/03, 031/05, 033/07, 040/13, 042/03, 042/08,
043/11, 044/05, 048/08, 051/12, 053/13, 055/06, 055/08, 057/07, 057/11, 058/01,
058/02, 060/12, 064/05, 065/03, 068/06, 073/08, 073/10, 075/11, 076/12, 077/06,
077/11, 078/09, 078/11, 078/12, 080/03, 080/05, 080/06, 080/10, 081/08, 081/11,
082/10, 087/01, 088/01, 088/04, 088/05, 089/10, 090/10, 091/11, 092/05, 092/10,
096/10, 096/12, 097/06, 099/05, 099/06, 101/05, 101/12, 104/05, 104/07, 108/07 [2],
109/03, 109/09, 116/09, 116/10, 120/04, 122/03, 122/08, 122/12, 127/09, 129/04,
134/08, 137/01, 137/02, 137/04, 138/07, 139/06, 145/05, 145/07, 145/11, 149/02,
156/03
ķ.- dılar 012/02, 013/03, 014/13, 015/01, 015/11, 016/08, 017/11, 018/11,
020/09, 024/02, 024/10, 026/09, 030/09, 031/07, 034/06, 035/12, 041/10 [2], 041/11,
044/01, 046/02, 046/09, 047/06, 048/06, 050/06, 050/07, 055/11, 055/13, 056/07,
058/11, 059/02, 059/04, 059/10, 060/05, 061/11, 061/13, 067/05, 069/04, 071/13,
077/09, 079/11, 080/05, 085/02, 085/03, 085/09, 086/04, 086/12, 089/06, 091/02,
094/07, 095/11, 095/12, 095/13, 096/03, 096/05, 096/06, 096/08, 096/09, 098/01,
099/09, 099/10, 101/06, 102/06, 105/09, 108/01, 109/07, 112/06, 113/08, 114/04,
116/04, 116/07, 118/02, 121/05, 121/07, 122/06, 127/05, 128/09, 129/08, 133/04,
134/02, 134/04, 135/04, 135/09, 135/13, 136/05, 136/07, 138/09, 139/06, 139/11,
140/01, 145/10, 146/10, 147/10, 149/12, 150/07, 150/08, 151/13, 152/05, 156/04,
156/07
ķ.- dılar e-ken 134/04
ķ.- dılardur 091/05
ķ.- dım 070/09, 070/10, 070/12, 070/13, 142/04
ķ.- dıñ 153/10, 153/11, 153/12, 153/13, 154/02 [2]
ķ.- dıñız 103/10
ķ.- dırdı 038/09
ķ.- durdı 036/02
ķ.- ğan 002/01, 003/08, 003/11, 029/04, 040/05, 046/10, 048/09 [2], 071/01,
074/07, 083/12, 156/01, 156/07
ķ.- ğan er-di 003/12
ķ.- ğan er-diler 003/08
ķ.- ğandın 050/09
ķ.- ğanı 146/10
ķ.- ğanıda 057/05
ķ.- ğanını 040/06
ķ.- ğanları 113/02
ķ.- ğanlarında 003/09
ķ.- ğanlarığa 072/12
ķ.- ğanlikleri 145/08
ķ.- ğaylar 044/09
ķ.- ğaymen 142/07

ķ.- ğaymiz 015/08
ķ.- ğuķı 048/12
ķ.- ındı 002/03, 074/10, 094/04
ķ.- ınġan 007/05
ķ.- ıı 033/12
ķ.- ııızlar 149/05
ķ.- ıp 006/01, 007/08, 008/02, 011/07 [2], 011/08, 013/06, 014/08, 016/03, 016/06, 018/03, 018/08, 028/05, 030/07, 032/07, 033/08, 034/13, 039/12, 042/11, 045/06, 046/06, 048/02 [2], 048/04, 048/05, 052/06, 054/01 [2], 055/04, 055/06, 058/05 [2], 060/11, 060/13, 061/04, 061/06, 061/10, 062/03, 064/04, 064/06 [2], 066/03, 066/10, 066/13, 069/08, 070/08, 070/11, 074/02, 076/02, 078/02, 080/07, 085/05, 085/07, 097/12, 098/10, 099/03, 099/12, 100/09, 101/02, 101/03, 103/02, 104/03, 104/06, 104/09, 104/10, 105/02 [2], 109/11, 113/13, 120/06, 128/06, 128/08, 128/12, 129/01, 130/12, 131/06, 131/07, 140/04, 144/13, 155/07, 161/11
ķ.- ıpdur 053/10
ķ.- mağı 029/07, 031/11, 050/12, 060/02, 116/07, 137/06
ķ.- maġan 083/09
ķ.- maķ 017/05, 036/11, 066/08, 085/04, 085/08, 102/13, 113/11, 123/10, 123/11, 141/13
ķ.- maķķı 077/02, 082/12
ķ.- maķdın 136/12
ķ.- maķġa 003/01, 042/07, 048/03, 112/05, 112/08
ķ.- maķın 047/06
ķ.- maķları 127/12
ķ.- masa 102/03
ķ.- masunlar 120/09
ķ.- may 040/02, 050/09, 105/09, 129/02, 133/01
ķ.- maylar 034/09
ķ.- sa 065/05, 069/09, 102/04, 155/04
ķ.- saķ 013/13
ķ.- saıız 034/02
ķ.- sek 056/03, 157/11
ķ.- sunlar 005/09
ķ.- up 003/07, 008/02, 008/12, 011/03, 017/10, 021/10, 022/05, 022/12, 022/13, 023/03, 023/05, 023/08, 024/12, 026/05, 029/11, 030/02, 030/06, 030/10, 031/12, 043/11, 046/11, 048/07, 051/10, 051/11, 057/03, 071/01, 071/02, 072/02, 085/01, 087/03, 089/07, 092/01, 097/07, 101/11, 102/05, 108/09, 109/01, 111/06, 115/10, 116/08, 118/08, 119/10, 120/10, 121/01, 121/10, 122/01, 123/03, 123/09, 124/01, 124/10, 125/12, 126/01, 135/01, 137/05, 138/04 [2], 138/06, 138/10, 144/06, 147/02, 151/04
ķ.- updur 051/05
ķ.- ur 012/03, 040/12, 049/01, 049/07, 051/02, 052/02, 056/04, 057/03, 057/09, 065/06, 069/13, 070/02, 140/11, 144/05
ķ.- ur e-miş 052/03
ķ.- ur er-di 040/12, 049/01, 049/07, 051/02, 057/03, 057/09
ķ.- ur er-dik 056/04
ķ.- ur er-diler 012/03, 144/05
ķ.- ur er-dim 065/06, 069/13, 070/02
ķ.- urdı 012/10
ķ.- urlar 072/03, 083/01, 141/03

kıldur- (< *kıl-tur-*) yaptırmak.

ķ.- dı 070/08, 074/09, 077/08, 138/13

ķ.- dıpdur 132/07

kılıç (< ET *kılıç*) kılıç.

ķ.+ ların 061/03, 154/04

kılın- (< *kıl-(ı)n-*) yapılmak.

ķ.- ğan 019/11, 080/03, 141/02

ķ.- ğandın 077/10

ķ.- ğusıdur 021/03

ķ.- ıp 124/12

kılış- (< *kıl-(ı)ş-*) (karşılıklı) yapılmak.

ķ.- up 017/05, 029/11, 031/06, 035/05

kıl kıyruķ milis kuvveti (Beisembiev, 2008: 807).

ķ. 044/01, 062/12, 108/04, 124/12

kılış- → **kılış-**

ķ.- up 015/13, 118/10

kımıl-da- (< Ar. *ķaml* ‘bit’den *ķımıl* ve Tü. +*da-*) hareket etmek, kalkmaya davranmak; oynamak.

ķ.- madı 054/07

ķ.- may 052/12

ķimmet (< Ar. *ķimma-t*) baş tacı, her şeyin üstünde. (Steingass, 1892: 988a)

ķ.+ ü 102/08

ķırıl- (< ET (KT) *ķır-(ı)l-*) yok edilmek; kırılmak.

ķ.- maz 115/05

ķırķ (< ET *ķırķ*) kırk.

ķ. 014/12, 087/02, 112/08

ķısım (< Ar. *ķism*) bir bütünün bir bölümü, kısım; cins.

ķ. 008/02

ķış (< ET *ķış*) kış.

ķ. 056/02

ķ.+ nı 067/09

ķışlak (< *ķış+la-ķ*) kışın ikamet edilen yer; köy. (EDPT, 672b)

ķ. 010/01, 013/03, 017/09

ķ.+ ıġa 152/04

ķ.+ lar 012/11

ķ.+ lardaki 013/01, 018/06

ķ.+ larını 108/11

ķ.+ larnı 112/07

ķ.+ nı 006/04

ķışlaķça (*ķışlak+ça*) küçük köy.

ķ. 006/06

ķiyāmet (< Far. < Ar. *ķiyāma-t*) kıyamet.

ķ. 063/07

ķıynlık (< ET *ķı n̄y*, *ķıyn +lık* < AT *ķīn*) cezalı. (EDPT, 631a)

ķ. 050/07

ķıymet (< Ar. *ķiyma-t*) kıymet, değer.

ķ.+ iniņ 043/13

ķıymetçilik (< Ar. *ķiyma-t* ve Tü. +*çilik*) değerli, kıymetli.

ķ. 063/08

ķ.+ din 063/09

ķıyna- (< *ķıyn+a-*) cezalandırmak.

ķ.- p 050/07

ķız (< ET *ķız* < AT **ķīz*) kız, kız çocuğu.

ķ. 009/03

ķ.+ dın 008/13

ķ.+ ı 025/01

ķ.+ ıdın 014/07

ķ.+ ımı 021/10, 025/03, 091/10

ķ.+ nı 008/12, 014/07

ķi (< Far. *ķi*) ki (bağlaç).

k. 002/05, 005/07, 006/01, 016/05, 017/08, 017/11, 021/09, 021/10, 021/11, 023/05, 023/13, 026/04, 027/08, 032/06, 033/07, 036/07, 036/08, 038/07, 040/08, 045/04, 048/08, 051/08, 051/12, 053/08, 053/10, 065/01, 070/03, 070/09 [2], 075/04, 076/03, 076/05, 079/09, 079/11, 081/07, 082/11, 085/03, 086/05, 087/06, 089/10, 091/12, 092/11, 093/11, 094/07, 096/02, 096/12, 100/13, 103/07, 106/13, 107/04, 108/06, 109/04, 111/02, 113/03, 114/08, 116/05, 117/05, 117/07, 121/08, 124/04, 125/08, 135/04, 136/04, 136/05, 137/04, 144/01, 144/03, 144/08, 145/03, 148/02, 151/09, 153/06, 154/03, 154/11, 155/03, 157/02, 158/01, 160/12

ķibi (< ET (KT) *ķīp* ‘kalıp, model’den iyelik ekinin kalıplaşması ile *ķīp+i* > *ķibi*) gibi.

k. 020/05

ķiçik (< ET *ķiçig*) küçük.

k. 032/08, 033/07, 107/07, 141/08

ķiçik-raķ (< *ķiçig* ve karşılaştırma eki +*raķ*) daha küçük.

k. 006/05

kim (< ET *kim* (soru adlı)); kimse, biri.

k. 015/03, 047/07, 050/07 [2], 069/12, 109/09

k.+ de 023/13

k.+ din 083/10

k.+ ine 120/04

k.+ ler 050/07

kim ki (bağlaç).

k. 002/11, 003/01, 003/02, 003/04, 007/01, 007/04, 011/04, 012/11, 013/03, 013/05, 013/08, 015/02, 015/06, 017/07, 019/10, 020/02, 025/12, 027/11, 030/04, 033/05, 034/07, 038/01, 038/10, 045/03, 045/07, 046/01, 046/05, 046/09, 048/01, 049/03, 050/10, 051/02, 052/01, 052/06, 053/01, 053/04, 053/08, 054/03, 055/12, 056/02, 059/06, 059/11, 060/07, 063/07, 065/01, 065/03, 067/13, 068/01, 068/02, 068/08, 069/04, 069/11, 069/12, 070/09, 071/07, 072/07, 072/13, 073/11, 075/07, 076/09, 076/10, 083/01, 083/07, 084/09, 086/05, 089/04, 090/11, 091/02, 092/07, 100/04, 102/01, 102/03, 103/07, 106/07, 108/08, 110/04, 113/09, 114/11, 114/13, 115/06, 116/11, 118/11, 120/04, 128/13, 131/02, 131/04, 131/12, 132/10, 133/08, 134/03, 134/05, 134/10, 136/13, 137/10, 138/03, 140/09, 140/10, 142/03, 142/04, 142/09, 143/08, 144/11, 147/10, 149/06, 149/11, 149/12, 149/13, 150/10, 151/03, 153/10

kimse (< *kim er-se*) kimse.

k.+ ni 013/05

kir- (ET *kir-* < AT **kīr-*) girmek.

k.- e men 073/02

k.- di 106/06, 108/06, 108/13, 109/03, 129/06

k.- diler 041/08, 064/12, 098/04, 111/07, 114/09, 117/10, 128/04, 151/02

k.- gen 018/02, 045/07, 115/03

k.- genğa 004/02

k.- ip 022/09, 041/05, 045/02, 049/01, 049/11, 068/10, 072/01, 073/09, 081/02, 101/03, 101/04, 102/02, 102/12, 113/01, 115/09, 132/06, 134/07, 134/11

k.- maqını 071/13

k.- mey 065/09, 072/05

k.- sünler 134/08

k.- üp 018/12, 090/09, 119/12, 121/01

kirām (< Ar. *karīm*'in çoğulu *kirām*) soylu temiz, soylu kimseler, şerefli ve ulu kimseler; cömert, eli açık kimseler.

k.+ ğa 092/06

kirğuz- → **kirgüz-**

k.- dılar 146/10

k.- ıp 042/09

kirgüz- (< *kir-güz-*) girdirmek.

k.- di 088/13, 137/05

k.- diler 102/02, 117/04

k.- mediler 114/11

k.- üp 118/06

kişi (< ET *kişi*) kişi, insan.

k. 009/07, 009/12, 010/02, 010/04, 014/13, 019/10, 020/01, 022/01, 026/13, 031/10, 032/06, 042/04, 048/09, 048/10, 068/12, 071/10, 083/07, 091/08

k.+ din 010/04, 010/05, 010/06 [2]

k.+ lerdin 036/10

k.+ niñ 010/01

kişver-sitānlık (< Far. *kişvar-sitān* ve Tü. +*lık*) ülke fethetme.

k. 051/03

kitāb (< Ar. *kitāb*) kitap.

k. 002/01, 094/04, 158/01

k.+ ı 019/11

k.+ largā 003/08

k.+ nıñ 161/07

kol (I) (< ET (Uyg.) *kol* AT **kōl*) el.

ķ. 067/10

ķ.+ ğa 081/03

ķ.+ ıġa 059/07, 083/09, 083/12

ķ.+ ın 120/03

ķ.+ ların 084/02

kol (II) (< Mo. *goul*) askerde saf ve alay, devriye (Lessing, 1960: 362a).

ķ.+ dın 042/12, 065/02

kol- (< ET *kol-*) istemek, dilemek; sormak.

ķ.- ap 070/06

kon- (< ET **ko-n-*) konmak, yerleşmek (EDPT, 632a)

ķ.- dı 045/11, 062/08, 062/13, 071/05, 085/12, 087/01, 123/05

ķ.- dılar 064/02, 067/01, 085/13, 086/01, 086/02, 088/09, 121/02, 121/11, 125/05

ķ.- ğan 045/11, 064/08

ķ.- ğanda 071/09

kop- (< ET *kop-*) ayağa kalkmak, harekete geçmek.

ķ.- up 005/06

korğan (< *korı-ğan*) hisar, kale; mezar.

k. 017/05

ķ.+ da 098/05

ķ.+ ı 108/09, 112/06

ķ.+ ıġa 117/03

korıgan → **korğan**

ķ. 156/10

kork- (< ET *kork-*) korkmak.

ķ.- ıp 043/03, 045/02, 067/11, 087/05

ķoruk (< ET (KT) *ķoriġ* < *ķori-*) beylerin veya başkalarının korusu, korunan veya gözetilen yer. (EDTP, 1972: 652b)

ķ.+ ġa 123/05

ķoş (= Mo. < Tü. *ķoş*) sefer ya da yolculuk sırasında dinlenilen yer, kamp, karargah; ev, yurt, çadır; yolculuk eşyası. (TMEN, III, 362-364; Ölmez, 2020: 319-320)

ķ.+ ġa 098/07

ķ.+ ıġa 069/11

ķoş- (< ET (Uyg.) *ķoş-* < AT **ķōš-*) koşmak, katmak, birleştirmek.

ķ.- up 122/10

ķoşul- (< ET (Uyg.) *ķoşul-*) katılmak; birlik olmak.

ķ.- dı 108/12

ķ.- dılar 086/04, 124/09

ķ.- up 007/10

ķoşun (< Mo. *ķosiġu(n)*) askeri birlik (Lessing, 1960: 970b).

ķ. 015/12, 022/06, 023/03, 034/03, 047/03, 047/10, 054/12, 057/09, 064/13, 065/09, 066/11, 067/02, 067/04, 067/09, 068/05, 068/08, 068/10, 070/04, 070/09, 085/05, 088/05, 088/06, 090/09, 100/06, 104/08, 105/11 [2], 106/01, 106/02, 108/05, 111/06, 117/06, 118/03, 121/12, 122/01, 125/04, 126/09, 128/01, 131/07, 134/07, 146/02, 153/01

ķ.+ ġa 007/10, 040/01, 047/11, 070/08

ķ.+ ı 045/03, 046/10, 046/13, 053/05, 054/02, 054/05, 054/09, 062/06, 064/11, 067/07, 080/11, 086/03 [2], 102/10, 104/10, 105/07, 108/12, 113/08, 117/02, 118/10, 119/01, 119/03, 119/06, 119/09, 122/04, 123/04, 125/02, 125/05, 127/07, 127/09, 128/03, 128/05, 128/07, 132/09, 132/12, 145/11, 147/01, 147/02, 149/13, 150/03, 153/03, 153/04, 153/07

ķ.+ ıġa 054/03, 105/12, 127/02

ķ.+ ını 128/07, 131/10, 147/13

ķ.+ ınıġ 080/11, 097/11, 105/08, 131/08

ķ.+ nı 040/04, 062/05, 113/12, 114/02

ķovla- (< *ķov-la-*) yakalamak için arkasından koşmak; takip etmek; zorla uzaklaştırmak. (EDPT, 584b)

ķ.- p 007/01

ķ.- sunlar 134/09

ķoy (< ET *ķonȳ* < AT **ķōń*) koyun.

ķ. 061/09, 095/06

ķ.+ larnı 063/10

ķoy- (< ET **ķo-d-*) koymak.

ķ.- adurġan 083/02

ķ.- dı 028/09, 082/13, 107/11, 126/08, 144/07, 144/11

ķ.- dılar 008/11, 009/02, 009/05, 009/07, 009/09, 009/11, 009/13, 010/04, 029/12, 101/08, 101/13, 148/13

ķ.- ğan 003/12, 054/08, 064/07
ķ.- ğan er-diler 003/12
ķ.- ğaylar 044/07
ķ.- ıp 044/05, 052/11, 053/09, 128/03, 154/09
ķ.- maķğa 097/13
ķ.- maķnı 064/07
ķ.- may 105/03
ķ.- sun 083/09
ķ.- up 007/08, 007/09, 039/07, 059/08, 059/09, 059/12, 090/05, 100/07,
126/02, 131/07, 150/02
ķ.- updur 020/13
ķ.- urlar 141/09

ķoyun (< ET *ko-*ñ*) kucak, koyun, göğüsle elbise arasında kalan kısım (EDPT, 631b).

ķ.+ ıda 049/10

ķoyul- (< *ko-d-(u)l-) koyulmak.

ķ.- dı 104/06

ķozğal- (< ķözğa-l-) harekete gelmek, kımıldanmak. (LÇTO, 236; TDBUÜ, 178; DTO, 429)

ķ.- ıp 045/13

ķ.- ıpdur 046/03

ķöç- (< ET (KT) *ķöç-*) göçmek.

k.- ıp 061/06

k.- megen 046/07

k.- ti 045/12

k.- tiler 045/13, 046/03

k.- üp 045/11, 046/12, 052/03, 058/13, 114/06, 121/01, 121/10, 121/12,
133/04

ķöçe açık meydan, sokak, yol. (Madvaliyev K, 2006: 476a).

k.+ lerde 147/05

k.+ leriğa 128/04

k.+ lerni 114/10

k.+ ni 025/13

ķöçiril- (< ET *ķöç-(i)r-(i)l-*) göçürölmek, göçürölmelerini sağlamak; geçirölmek.

k.- di 161/09

k.- ıp 161/10

ķöçür- (< ET *ķöç-(ü)r-*) göçürmek, göçmesini sağlamak, geçirmek.

k.- ıp 018/09, 028/13

ķöm- (< ET (Uyg.) *ķöm-*) gömmek.

k.- mek 063/04

ķöñöl (< ET *ķöñöl*) gönöl.

k. 039/06
k.+ iğa 080/09
k.+ in 135/12
k.+ ini 055/11

köñülsiz (< *köñül+siz*) gönülsüz.

k. 115/05

köp (< ET (Uyg.) *köp*) çok.

k. 018/08, 040/11, 098/02, 098/03, 098/06 [2], 100/07, 101/12, 102/05, 105/12, 109/01, 114/01, 114/04, 115/06, 117/10, 118/01, 119/10, 122/01, 149/08

köplik (*köp+lik*) çokluk.

k.+ iden 108/10

k.+ ini 153/07

köp-rağ (< *köp* ve karşılaştırmak eki +*rağ*) daha çok.

k. 056/04

kör- (< ET *kör-*) görmek.

k.- di 009/06, 009/08, 011/04, 065/01, 089/03, 090/11, 114/11, 127/08

k.- diler 007/04, 009/12, 016/10, 024/06, 052/06, 058/09, 062/10, 065/11, 071/07, 072/07, 086/12, 116/02, 150/10

k.- geç 041/02

k.- gen 001/10, 099/06

k.- genliğidin 090/02

k.- ip 005/01, 005/07, 006/01, 007/09, 010/03, 040/07, 041/07, 046/07, 053/07, 060/05, 064/10, 095/02, 113/09, 126/10

k.- mekni 106/07

k.- mey 122/02

k.- seler 106/08

k.- ünç 142/02, 142/04

k.- üp 107/02, 150/09, 151/11, 153/07

körgüz- → **körgüz-**

k.- ip 056/12

körgüz- (< *kör-güz-*) göstermek.

k.- ip 016/12

körin- (< *kör-(i)n-*) görünmek.

k.- gen 061/02

k.- üp 056/05

körüş- (< *kör-(i)ş-*) görüşmek.

k.- ip 097/10

körnemek (< Far. *kūr-namak*) nankör, iyilikten anlamayan (kimse) (Steingass, 1892: 1060b; Madvaliyev K, 2006: 470a).

k. 051/10, 069/07, 073/06

k.+ ler 072/01

k.+ ni 070/03

körnemeklik (< Far. *kūr-namak* ve Tü. +*lik*) nankörlük.

k. 071/01

körset- (< *kör-set-*) göstermek.

k.- ip 045/09, 065/12, 127/10

körün- → **körin-**

k.- gen 134/13

k.- ip 013/07

k.- iş 058/11

k.- üp 148/05

körüş- → **köriş-**

k.- tiler 035/03

k.- üp 089/11, 106/09

köter- (< ET *kötür-*) getirmek; kaldırmak, yükseltmek (OTWF, 718).

k.- diler 014/06, 018/05, 031/01, 032/01, 075/06, 084/02, 095/03, 112/04, 134/01, 135/08

k.- emiz 068/10

k.- Eylül 014/02

k.- gen 052/10

k.- ip 005/11, 031/12, 077/01, 132/04, 143/05

k.- sek 013/06, 139/07

köteriş- (< *kötür-(i)ş-*) (birlikte) getirmek; yükseltmek.

k.- üp 029/10

köz (< ET *köz* < AT **kōz*) göz.

k.+ i 001/10, 011/03

k.+ imizğa 153/11

kuçağla- → **kuçaqla-**

k.- p 069/12, 089/11

kuçaqla- (< ET (Uyg.) *kuç-* < AT **kūç-ak+la-*) kucaklamak, sarılmak.

k.- p 049/13

kuçaqlaş- (< *kuç-ak+la-ş-*) kucaklaşmak, (karşılıklı) sarılmak.

k.- ip 035/03

kudüm (< Ar. *kudūm*) ayak basma.

k. 079/11

k.+ ığa 058/06, 064/07

küh-peyker (< Far. *koh*, *kūh* ve Far. *paykar*) dağ yüzlü, görünüşlü.

k. 113/10

kul (< ET *kul*) kul.

k.+ ige 090/08

k.+ ıñdın 023/05

k.+ ları 076/03, 084/10

k.+ uñ 033/09

kulağ → **kulaķ**

k.+ ıġa 038/04, 148/04

kulaķ (< ET *kulkaķ*) kulak.

k.+ ıġa 125/01, 149/01

kulāl (< Ar. *kulāl*) az.

k. 034/06

kur- (< ET (Uyg.) *kur-*) kurmak.

k.- dı 028/05

k.- dılar 044/03

k.- up 014/04

kur- (< ET *kurı-*) kurumak.

k.- dı 154/02

kur'a (< Ar. *kur'a*) bir kabın içinden işaretli nesneleri çekmek suretiyle oynanan talih oyunu, ad çekme.

k. 008/03

k.+ sıġa 008/04

kūs (< Far. *kūs*) kös, büyük davul.

k. 039/09

k.+ ın 033/09

kuş (< ET (Uyg.) *kuş*) kuş.

k. 084/13

kutķar- (< ET (Uyg.) *kurtķar-*) kurtarmak.

k.- dı 119/08

k.- sek 154/04

kutul- (< ET (Uyg.) *kurtul-*) kurtulmak.

k.- aylıñ 053/11

k.- sek 084/11

kuyruk (< ET (Uyg.) *ķudruk*) kuyruk.

k. 044/02, 062/12, 108/04, 124/12

küberā (< Ar. *kabīr*'in çoġulu *kubarā*) büyükler, ileri gelenler, ulular.

k.+ lar 086/04, 156/03

küç (< ET *küç* < AT **kūç*) güç.
k.+ i 140/11

kül (< ET *kül*) kül.
k.+ ini 109/12

kül- (< ET (KT) *kül-*) gülmek. (EDPT, 715b)
k.- üp 035/07

külâh-mend (< Far. *kulâh-mand*) külâhlı, başlıklı.
k. 067/11

kün (< ET *kün* < AT **kūn*) gün.
k. 024/12, 025/06, 026/07, 035/10, 063/08, 066/13, 079/06, 086/01 [2],
087/09, 090/12, 092/07, 097/11, 098/01, 098/08, 099/08, 100/02, 106/06, 107/04,
110/11, 111/06, 114/01, 123/01, 124/01, 124/03, 126/13, 131/12, 135/06, 153/04
k.+ de 078/05, 087/10, 088/09, 100/03, 112/08
k.+ din 025/09, 045/04, 080/08, 080/12, 127/07, 129/06, 139/12
k.+ ğaça 087/02
k.+ i 085/13, 105/07, 120/10, 127/09
k.+ lep 063/12 (Merhan, 2012: 40)
k.+ lerde 121/13

kündüz (< ET *küntüz*) gündüz.
k. 022/07

küşte (< Far. *kušta*) öldürülmüş, maktul.
k. 151/03

küşte-baht (< Far. *kušta-baht*) kötü talihli, ölü şans.
k.+ nı 122/08

kütübhâne (< Ar. *kutub* ve Far. *hāna*) kitaplık, kitap koymaya yarayan yer.
k.+ side 161/08

küydür- (< ET (Uyg.) *küy-/küñ-dür-*) yakmak. (EDPT, 730b)
k.- di 109/12
k.- geniğa 111/01

küyev (< ET (Uyg.) *küdegü* < **küde-gü*) güveyi (EDPT, 703a).
k.+ i 096/03

küz (< ET *küz* < AT **kūz*) güz mevsimi.
k. 095/06

L

lā-aḳall (< Ar. *lā* ‘olumsuzluk edatı’ ve Ar. *aḳall* ‘çok az’) en azından, daha aşağı olmaz.

l. 006/04

lā-cerem (< Ar. *lā* ‘olumsuzluk edatı’ ve Ar. *caram* ‘ayrılmak kesilmek’) şüphesiz, besbelli.

l. 082/04 [2]

laçın (< ET (Uyg., KT) *laçın*) şahin.

l. 054/02

lā-‘ilāc (< Ar. *lā-‘ilāc*) çâresiz, dermansız.

l. 054/13

laḳab (< Ar. *laḳab*) lakap.

l. 021/08, 039/03, 082/05

l.+ i 039/03

la‘l (< Ar. *la‘l* < Far. *lāl*) parlak kırmızı renkli değerli bir taş.

l. 005/04, 005/07, 007/06, 008/04

laṭīf (< Ar. *laṭīf*) latif, hoş.

l. 075/07, 081/13, 094/06

lāyık (< Ar. *lā‘ik*) layık, yakışan.

l. 155/04

lāzım (< Ar. *lāzim*) gerekli, lüzumlu.

l. 053/03, 103/07, 133/08, 154/02

l.+ dur 045/10, 085/08, 148/02

leb (< Far. *lab*) dudak; kenar, kıyı.

l.+ ide 052/04, 096/11, 128/10

l.+ idin 044/07, 114/02

l.+ iğa 064/01, 064/08

lem‘a (< Ar. *lam‘a*) parıltı.

l. 082/03

lerze (< Far. *larza*) titreme, titreyiş.

l.+ ğa 063/03

leşker (< Far. *laškar*) ordu, asker.

l. 022/05, 025/12, 026/03, 039/07, 042/13, 043/04, 044/01, 044/04, 045/12, 045/13, 046/03, 046/06, 047/11, 051/05, 053/01, 058/13, 062/02, 065/13, 068/06, 070/06, 072/09, 072/10, 078/12, 098/04, 099/07, 099/11, 100/07, 104/10, 105/05, 105/06, 108/03, 111/06, 112/09, 113/03, 116/08, 116/09, 116/10, 117/02, 119/08, 123/06, 123/07, 126/11, 128/01, 146/08, 148/05, 150/07

l.+ ğa 078/12

l.+ i 043/01, 051/09, 052/07, 115/01, 146/12

- l.+ ide 054/04
- l.+ ığa 052/09, 055/02, 055/08, 072/11, 149/07
- l.+ ini 053/07
- l.+ ler 060/06, 064/02, 073/12, 133/07
- l.+ lerni 064/04
- l.+ ni 047/06, 068/05, 085/08, 126/12

leşkerbaşı (< Far. *laşkar* ve Tü. *baş+ı*) komutan.
l. 078/02, 078/03

leşker-gāh (< Far. *laşkar-gāh*) askerın toplandığı yer.
l.+ da 150/12

leşkeriyye (< Far. *laşkar* ve Ar. *-iyya-t*) askerle ilgili, askere ait.
l. 150/09

levāzımāt (< Ar. *lavāzim*'den çoğul eki *-āt* ile *lavāzımāt*) gerekli şeyler, lazım olan eşya, malzeme.
l.+ ı 143/02
l.+ ın 056/11, 122/12
l.+ ını 141/01

leys (< Ar. *laysa*) yok, değil.
l. 001/01

lezzet (< Ar *lazza-t*) ağızla duyulan tat; herhangi bir şeyden alınan zevk, haz.
l.+ ini 153/12

libās (< Ar. *libās*) elbise.
l. 055/03, 074/10, 075/10, 084/12, 092/06, 101/05, 107/03, 142/10
l.+ ığa 041/01

lġkin (< Far. < Ar. *lākin*) ama, ancak, fakat.
l. 032/08, 050/04, 067/01, 067/09, 107/09, 114/09

lillāhi-l ħamd Allah'a şükürler olsun.
l. 160/12

liyāķat (< Ar. *liyāķa-t*) lāyık olma, uygunluk, yeterlilik.
l.+ imiz 013/04

M

mābeyn (< Ar. *mā-bayn*) iki şeyin arası, ara; saraylarda selāmlık dāiresi.
m. 030/11
m.+ lerideki 001/05

ma‘delet-āgāh (< Far. < Ar. *ma‘dala-t* ve Far. *āgāh*) adaleti bilen, adaletten haberdar, adaletli.

m. 081/11

maḥabbu’l-‘ulemā (< Ar. *maḥabba-t*, harf-i tarif *el-* ve Ar. ‘*ulamā*’) alimlerin sevgilisi.

m. 002/08

maḥal (< Ar. *maḥall*) yer; zaman, sıra.

m. 049/07

m.+ de 015/04, 032/01

maḥalle (< Ar. *maḥall*’den *maḥalla*) yer, şehir, kasaba.

m.+ ğa 041/06

m.+ ni 118/05

maḥfī (< Ar. *maḥfī*) gizli, saklı.

m. 067/11

maḥrem (< Ar. *maḥram*) güvenilir hizmetkar (Madvaliyev M, 2006: 575a).

m. 088/12

maḥşūr (< Ar. *maḥşūr*) etrâfı kuşatılmış; sınırlanmış, sınırları belli edilmiş.

m. 113/01, 120/01

maḥzūl (< Ar. *maḥzūl*) perişan, hâkir.

m. 145/12

maḥşūd (< Ar. *maḥşūd*) amaç, gaye.

m. 126/09

maḥtūl (< Ar. *maḥtūl*) katledilmiş, öldürülmüş.

maḥtūl bol- öldürülmek.

m. b.- dı 103/13

m. b.- dılar 128/11

maḥtūllık (< Ar. *maḥtūl* ve Tü. +*lık*) katletme, öldürme.

m.+ ığa 145/09

ma‘kūl (< Ar. *ma‘kūl*) akla uygun.

m. 013/07, 122/02, 148/05

ma‘kūl bol- uygun olmak.

m. b.- ip 068/13

m. b.- madı 106/11, 117/06

māl (< Ar. *māl*) 1. mal, servet.

m. 005/13, 039/12, 048/03, 048/04, 061/09, 062/02, 070/07

m.+ ı 043/12

m.+ larını 043/13, 048/05

m.+ larını 055/05, 119/10

2. hayvan

m. 063/03

ma'lūm (< Ar. *ma'lūm*) bilinen.

ma'lūm bol- belli olmak, anlaşılmak. (krş. *ma'lūm ol-*)

m. b.- ğaç 143/06

m. b.- up 119/01

ma'lūm ėyle- anlatmak.

m. ė- p 106/05

ma'lūm kıı- anlamak; fark etmek; öğrenmek; anlatmak.

m. kı.- dılar 046/02, 061/13, 069/04, 146/10

ma'lūm ol- belli olmak, anlaşılmak. (krş. *ma'lūm bol-*)

m. o.- ğay 110/04

mālzeme (< Ar. *mā* ve Ar. *lazima* ile *mā-lazima*) bir iş için gerekli olan nesnelerin bütünü, gereç.

m.+ sini 142/13

ma'mūr (< Ar. *ma'mūr*) bayındır, şenlikli.

ma'mūr bol- bayındır hâle gelmek.

m. b.- dı 031/03

maña (< ET *maña* ~ *baña* < *ben*+*ğa*) bana.

m. 034/09, 053/10, 072/13, 120/07, 157/03

mānde (< Far. *mānda*) yorgun, bitkin. (Steingass, 1892: 1145a)

m. 047/04

mānend (< Far. *mānand*) benzer, eş.

m. 145/05

māni' (< Ar. *māni'*) engel, engel olan.

māni' bol- engel olmak.

m. b.- up 137/12

manşib (< Ar. *manşib*) makam, yüksek mevki.

m.+ ıdın 139/11

manşūr (< Ar. *manşūr*) Allah'ın yardımı ile galip gelmiş (kimse).

m. 023/01, 023/07, 039/13, 042/11, 150/08, 151/06

manzūr (< Ar. *manzūr*) beğenilerek nazar olunan, bakılan şey, seçilmiş, gözde.
m. 055/06, 078/10

ma'reke (< Ar. *ma'raka-t*) savaş meydanı.
m.+ de 148/13, 149/10

maşlahat (< Far. < Ar. *maşlaḥa-t*) iş, husus, mesele; dirlik, düzenlik; faydalı, uygun; kuşatma.

m. 008/01, 013/02, 017/05, 022/01, 022/03, 033/09, 056/05, 066/09, 148/03
m.+ ı 077/07, 125/02
m.+ ıdın 077/02
m.+ ığa 072/05
m.+ ını 077/06
m.+ ları 068/12, 114/13
m.+ m 015/01, 125/13

maşlahat bër- düzen vermek, düzenlemek; bir meseleden bahsetmek; tavsiyede bulunmak.

m. b.-di 045/03
m. b.- diler 056/02, 068/08

maşlahat èyleş- tavsiyeleşmek.
m. è.- üp 150/01

maşlahat kıl- düzen vermek, düzenlemek; bir meseleden bahsetmek; tavsiyede bulunmak.

m. k.- dılar 055/11, 085/02, 099/09, 112/06
m. k.- urlar 141/03

maşlahat kılış- anlaşmak, tavsiyede bulunmak.
m. k.- up 118/09

māyil (< Ar. *mā'il*) meyletmiş, istekli.
m. 010/12

mazhar (< Ar. *mazhar*) bir şeyin görünür duruma gelmesi, açığa çıkması.
m. 027/01

mazhar-ābād Metinde tarih olarak yazılan sözcük.
m. 003/06, 003/07, 003/12, 021/01, 028/11

maẓlūm (< Ar. *maẓlūm*) zulüm görmüş.
m.+ lar 085/03

maẓmūn (< Far. < Ar. *maḍmūn*) anlam, meal.
m. 085/02

mebādā (< Far. *ma-bād* > *ma-bādā*) olmaya ki, olmasın, sakın, zinhar.
m. 026/04

mebrūr (< Ar. *mabrūr*) hayırlı, makbul.
m. 057/06

mechūlū'n-neseb (Ar. *machūl*, harf-i tarif *el-* ve Ar. *nasab*) kimin çocuğu olduğu bilinmeyen, soyu-sopu belli olmayan.
m.+ ni 132/03

meclis (< Ar. *maclis*) meclis, topluluk.
m. 040/04
m.+ de 083/07

mecmū' (< Ar. *macmū'*) bütün, toplam; hepsi.
m. 014/12, 029/03, 086/04, 110/05

mecmū'atū'ş- şu'arā (< Ar. *macmū'a-t*, harf-i tarif *el-* ve Ar. *şā'ir*'in çoğulu *şu'arā*) şairler mecmuası.
m.+ dın 094/04

mecrūḥ (< Ar. *macrūḥ*) yaralanmış, yaralı.
m.+ larnı 152/08

meczūb (< Ar. *maczūb*) birine veya bir şeye doğru çekilmiş, cezb ve celb olunmuş; Allah aşkı ile akli başından gitmiş; deli.
m. 057/03
m.+ dın 049/02

meddāḥ (< Ar. *maddāḥ*) çok öven, medheden.
m.+ larnı 050/12

medḥ (< Ar. *madḥ*) övme, övgü.
m. 075/12

medrese (< Ar. *madrassa-t*) medrese.
m. 028/01 [2], 036/02, 082/11, 096/12, 144/06
m.+ sidür 035/13

mefḥar (< Ar. *mafḥar*) kendisiyle övünen.
m. 078/11

mefhūm (< Ar. *mafḥūm*) anlam, kavram; düşünce.
m.+ ığa 011/02

meger (< Far. *magar*) meğer.
m. 006/05

mehcūr (< Ar. *mahcūr*) uzaklaşmış, ayrı düşmüş; bırakılmış, unutulmuş.
m. 145/09

mekān (< Ar. *makān*) yer, mahal; oturulan yer, mesken.
m. 075/02, 160/01

mekremet (< Ar. *makrūma-t*) cömertlik, el açıklığı, lütuf, ihsan.
m. 081/10

melbūs (< Ar. *malbūs*) giyilmiş; giyilmiş şey, elbise.
m. 041/01

melīḥü'l-beyān (< Ar. *malīḥ*, harf-i tarif *el-* ve Ar. *bayān*) anlatımın güzelliği.
m. 081/13

memleket (< Far. < Ar. *mamlaka-t*) ülke, memleket.
m. 033/04, 069/06
m.+ din 085/05
m.+ ğa 065/06
m.+ ni 084/13

memnūn (< Ar. *ammnūn*) sevinen (kimse), mutlu, hoşnut.
m. 024/11

men (< ET *ben*) ben.
m. 002/11, 046/10, 069/13, 070/03, 070/09 [2], 071/04, 073/01, 074/04,
093/07, 120/07, 142/03, 142/04
m.+ din 071/02
m.+ i 065/04, 120/06, 120/8 [2]

men' (< Ar. *man'*) durdurma, uzaklaştırma, önleme.

men' kıl- durdurmak, uzaklaştırmak, önlemek.
m. k.- dılar 099/10
m. k.- up 123/09

menāzil (< Ar. *manzil*'in çoğulu *manāzil*) menziller, konak yerleri.

menāzil kıl- konaklamak.
m. k.- ıp 066/13

menkūb (< Ar. *mankūb*) perişan, berbat.
m. 145/12

menşūb (< Ar. *mansūb*) -e bağlı, -den olan.
m. 138/09

merātibe (< Ar. *marātib*'in müennes şekli *marātiba*) rütbelere, derecelere; kez, defa.
m. 057/09

merd (< Far. *mard*) cesur, yiğit; adam, insan.
m. 088/01, 154/02

merdūm (< Far. *mardum*) adam, insan.
m.+ ğa 154/11

mergen nişancı, tüfekçi. (Ölmez, 2020: 407a; TMEN I, 363)
m. 052/11, 062/01, 089/07, 103/02, 148/09
m.+ lerni 061/01, 119/13

merḥamet (< Far. < Ar. *marḥama-t*) şefkat gösterme, lütuf.
m. 081/11, 152/07, 160/10
m.+ imni 070/01

merḥūm (< Ar. *marḥūm*) ölmüş müslüman erkek; Allah'ın rahmetine kavuşmuş, rahmetli.
m. 091/10, 093/04, 093/06, 110/03, 110/07, 145/04, 161/06
m.+ dın 110/04

merḥūmī (< Ar. *marḥūm* ve nispet eki *-ī*) ölü, rahmetli.
m. 093/05

mertebe (< Ar. *martaba-t*) mertebe, derece, rütbe.
m. 040/13, 048/10
m.+ sini 024/10

mesāfet (< Far. < Ar. *masāfa-t*) mesafe, uzaklık.
m. 079/10
m.+ ğa 101/01

mescid (< Ar. *mascid*) küçük câmi.
m. 082/09, 082/13, 083/01
m.+ lerni 109/04

meşel (< Ar. *maşal*) örnek, benzer.
m. 058/13

meşelā (< Ar. *maşal*'ın tenvinli şekli *maşalan* > *maşalā*) misal olarak, örnek olarak, söz gelişi.
m. 141/04

mesmū (< Ar. *masmū* 'i) işitilmiş, duyulmuş.

mesmū **bol**- işitilmek, duyulmak.
m. b.- ıp 027/06

mesned (< Ar. *masnad*) rütbe, derece, makam.
m. 019/01, 019/07, 032/03, 050/03, 075/03, 082/09, 095/06
m.+ ide 029/03
m.+ iğa 027/09

mesned-nişīn (< Ar. *masnad* ve Far. *-nişīn*) yüce bir makamda, büyük bir mevkide bulunan.
m. 001/07

mesrūr (< Ar. masrūr) sevinçli, memnun.

mesrūr bol- sevinmek, memnun olmak.
m. b.- up 081/10

mesrūr kıl- sevindirmem, memnun etmek.
m. k.- dı 075/11

mest-böri (< Far. *mast* ve ET *böri*) kendinden geçmiş, mest olmuş kurt.
m. 067/07

mest-ḥ'āb (< Far. *mast-ḥ'āb*) sevgi uykusu.
m. 069/10

meşakḳat (< Far. < Ar. *maşakḳa-t*) zahmet, sıkıntı.
m. 145/13
m.+ e 119/08
m.+ i 117/13

meşāyih (< Ar. *şayḥ*'ın çoğulu *maşā'ih*) şeyhler.
m. 019/04, 024/04, 057/08, 065/10, 075/05, 075/08, 079/01, 079/07, 082/05,
083/07, 092/06, 095/02, 144/13, 145/01, 155/08, 159/05
m.+ lar 083/03
m.+ ler 031/05, 031/10, 084/01
m.+ lerini 155/11

meşgūl (< Ar. *maşgūl*) meşgul.

meşgūl bol- meşgul olmak.
m. b.- dı 122/11
m. b.- ğan 052/13

meşhūr (< Ar. *maşhūr*) meşhur, şöhretli.
m. 072/09

meşhūr-āfāk (< Ar. *maşhūr-āfāk*) her yerde şöhretli olan (kimse).
m.+ dur 019/11, 20/05

metā' (< Ar. *matā'*) mal, sermaye.
m. 066/10

mevcūd (< Ar. *mavcūd*) mevcut; meydana gelme, türeme.
m. 020/05, 111/11

mevḳūf (< Ar. *mavḳūf*) durma, durdurma.
m. 131/07, 146/13

mevsüm (< Ar. *mavsim*) mevsim.
m.+ ide 108/03

mevzi' (< Far. < Ar. *mavḍi* ') yer, bölge.

m. 004/07

m.+ de 012/09

m.+ din 006/13

m.+ ide 011/11, 030/12, 046/08

m.+ idin 030/06

m.+ iğa 057/12, 058/08, 073/06, 146/09

m.+ ini 058/04

m.+ ni 003/01

mevzūn (< Ar. *mavzūn*) vezinli, biçimli, güzel.

m. 082/01

mey (< Far. *may*) şarap.

m. 094/07

meydān (< Ar. *maydān*) meydan, alan.

m. 152/08

m.+ ğa 126/02, 126/05 [2]

meyyālī (< Ar. *mayyāl* ve nispet eki *-ī* ile *mayyālī*) hevesli, istekli (kimse).

m. 136/02

mezḳūr (< Ar. *mazḳūr*) zikredilen, bahsedilen (Madvaliyev M, 2006: 525b).

m. 003/03, 005/04, 006/01, 007/07, 007/11, 008/04, 008/10, 008/13, 011/07, 011/09, 018/01, 050/10, 077/07, 096/10, 124/07, 139/08, 161/08

m.+ nı 137/10, 139/13

mıṣra' (< Ar. *miṣrā* ') mısra, dize.

m. 110/05, 110/06, 155/01

mihmān (< Far. *mihmān*) misafir, konuk.

m.+ lar 025/07

miḳdār (< Ar. *miḳdār*) kıymet, değer; ölçü, derece, seviye.

m. 069/01, 101/02, 154/08

miltıḳ (< Ar. *bunduḳ*) fındık; fındık şeklindeki mermi, tüfek kurşunu, tüfek. (Beisembiev, 2008: 819; Steingass, 1884: 144b)

m. 041/03, 045/09, 074/06, 101/09, 103/03, 109/13, 149/01

m.+ lar 060/02

miltıḳ-endāz (< Ar. *bunduḳ* ve Far. *andāz*) kurşun, mermi atan.

m. 089/07

miñ (< ET (Uyg.) *biñ ~ bıñ*) bin (EDPT, 346b).

m. 022/06, 047/01, 069/01, 071/09 [2], 089/07, 096/13, 097/09, 098/11, 100/05, 116/12, 120/03, 136/04, 141/03, 148/07, 149/11, 154/02

miñbaşı (< *biñ+baş+ı*) binbaşı.

m. 077/09, 077/12, 078/01, 095/13, 123/11, 127/02, 137/04, 138/05, 146/03

miñbaşılık (< *miñbaş*+*lık*) binbaşılık.

m.+ ığa 138/08

min-hū (< Ar. *min-hū*) oradan, ondan.

m.+ sığa 078/06

minik küçük, ufak, çocuk.

m. 053/12

minnet-dār (< Far. < Ar. *minna-t* ve Far. *dār*) yapılan bir iyiliğe karşı kendisinin borçlu hisseden, minnet duyan kimse.

m. 072/12

mīr (< Far. *mīr*) emir, baş, komutan.

m. 066/09, 067/10, 071/01, 071/06, 076/05, 090/08

mizāc (< Ar. *mizāc*) huy, tabiat, yaratılış; sıhhat, sağlık.

m.+ ığa 092/08

mu soru ilgeci.

m. 120/11, 134/05 [2]

mu‘āhede (< Ar. *mu‘āhada-t*) bir işin yapılması için karşılıklı söz verme, ant içme; antlaşma.

m. 135/12

mu‘ālece (< Ar. *mu‘ālaca-t*) tedavi uygulama, ilaç kullanma; ilaç.

m. 152/10

mu‘āmele (< Ar. *mu‘āmala-t*) davranış, davranış biçimi; yol, tutum.

m. 066/03, 089/10, 134/04

m.+ si 080/02

muğannī (< Ar. *muğannī*) şarkıcı.

m. 133/03

muḥabbet (< Ar. *muḥabba-t*) sevgi, aşk.

m. 035/08, 049/04

muḥaddis (< Ar. *muḥaddis*) hadislerle ve hadis ilmiyle uğraşan kimse, hadis âlimi, hadisçi.

m.+ lerdin 145/01

muḥakkaḳ (< Ar. *muḥakkaḳ*) hakikati belli olmuş, doğru, gerçek.

m.+ lardin 145/01

muḥālefet (< Far. < Ar. *muḥālaḳa-t*) muhaliflik, karşıtlık, aykırılık; düşmanlık.

m. 033/08, 107/10, 122/13, 136/13, 138/06, 145/11, 160/05

m.+ i 038/04

m.+ ni 039/09

muḥālefetçilik (< Far. < Ar. *muḥālaḥa-t* ve Tü. +*çilik*) muhaliflik, düşmanlık.
m. 123/03

muḥāliflik (< Ar. *muḥālif* ve Tü. +*lik*) muhaliflik, karşı çıkma.
m.+ ini 119/04

muḥalliş (< Ar. *muḥalliş*) kurtaran, kurtarıcı.
m. 128/13

muḥārebe (< Ar. *muḥāraba-t*) savaş.
m. 066/08

muḥarrem (< Ar. *muḥarram*) hicrî senenin veya kamerî yılın birinci ayı, aşure ayı.
m.+ ğaça 107/02

muḥāşamet (< Ar. *muḥāşama-t*) kavga, düşmanlık; didişme, uyuşmazlık.
m. 084/07

muḥāşara (< Ar. *muḥāşara-t*) kuşatma, etrafını çevirme, sarma.
m.+ sığa 097/06

muḥāşara bol- kuşatılmak.
m. b.- ğan 063/08

muḥāşara éyle- kuşatmak, etrafını çevirmek.
m. è.- p 023/04, 044/10, 061/12

muḥāşara kıl- kuşatmak, etrafını çevirmek.
m. k.- dı 023/12, 040/13, 044/05, 087/01, 108/07, 137/04
m. k.- dılar 059/02, 059/04, 061/11, 067/05, 101/06
m. k.- ıp 058/05, 064/04, 131/06
m. k.- up 030/06

muḥkem (< Ar. *muḥkam*) sağlam, güçlü.
m. 045/06, 049/13, 061/12, 087/05, 098/02, 119/13

muḥsinlik (< Ar. *muḥsin* ve Tü. +*lik*) iyilik, güzellik.
m. 142/07

muḥtaşar (< Ar. *muḥtaşar*) öz, kısa; gösterişsiz.
m. 094/03

muḥābil (< Ar. *muḥābil*) karşı karşıya gelen; karşılık.
m.+ iğa 023/11, 044/03, 044/08

muḥāddeme (< Ar. *muḥāddama-t*) giriş, başlangıç; öncü birlik, öncü kuvvet.
m. 053/01, 113/03

muḵarrer (< Ar. *muḵarrar*) karşılaşmış; şüphesiz, sağlam; anlatılmış, bildirilmiş.
m. 075/04

muḵāvemēt (< Far. < Ar. *muḵāvama-t*) karşı koyma, direnme.
m.+ e 136/11

muḵayyed (< Ar. *muḵayyad*) bir şarta veya şartlara bağlı olan; yazılmış, kaydedilmiş.

muḵayyed bol- şartlanmak.
m. b.- dılar 105/08, 112/08, 117/08

muḡa (< ET *bunḡa* < **bu(n)+ga*) buna.
m. 039/01

munḡa (< ET *bunḡa* < **bu(n)+ḡa*) bunca, bu kadar.
m. 005/04, 122/01

mundaḡ (< *muni teg* < **buni teg*) böyle, bunun gibi.
m. 034/08

mundın (< ET (Uyg.) *muntın* < **bu(n)+dın*) bundan.
m. 035/08, 115/06

muni (< **bu(n)+ı*) bunu.
m. 126/09

muntazır (< Ar. *muntazir*) bekleyen, gözleyen.
m. 064/07, 079/11, 107/12, 148/10
m.- miz 053/10

mūr-melaḡ (< Far. *mūr-malaḡ*) karıncalar veya çekirgeler gibi sayısız olma.
m. 043/08, 053/06, 054/11, 058/13, 113/03, 153/04

muraṣṣa‘ (< Ar. *muraṣṣa‘*) kıymetli taşlarla bezenmiş, süslenmiş.
m. 028/02

muṣāfir (< Ar. *musāfir*) konuk, mihman.
m.+ lerni 070/11

musahḡhar (< Ar. *musahḡhar*) ele geçirilmiş, zaptedilmiş; boyun eğdirilmiş.
m. 023/06

musahḡhar èyle- ele geçirmek, zaptetmek.
m. è.- p 086/07

musahḡhare (< Ar. *musahḡhar*’ın müennes şekli *musahḡhara*) ele geçirilmiş; boyun eğdirilmiş.
m. 126/10

musahhîr (< Ar. *musahhîr*) emir ve hükmü altına alan, boyun eğdiren.
m. 081/02

muşālahā (< Ar. *muşālahā-t*) barışma, uzlaşma.
m.+ ğa 127/13

muşālahā kıl- barış yapmak, uzlaşmak.
m. k.- dılar 024/02

muṭābîk (< Ar. *muṭābîk*) anlaşılan, birbiriyle uzlaşılan; uygun, münâsîp.
m. 161/11

mu‘temed (< Ar. *mu‘tamad*) inanılan, güvenilen.
m. 065/02

muṭî‘ (< Ar. *muṭî‘*) itaat eden, tabi olan, boyun eğen.
m. 022/11, 039/12, 058/10, 061/05

muṭî‘ èyle- boyun eğmek, tabi olmak.
m. è.- p 034/01

muṭî‘ kıl- boyun eğmek, tabi olmak, teslim olmak.
m. k.- ıj 033/12
m. k.- ıp 016/03

muvaḥḥak (< Ar. *muvaḥḥak*) başarmış, başarılı.
m. 161/01, 161/04

muḡāfîk (< Ar. *muḡāfîk*) uygun, münasip; benzer, eş.
m. 139/10, 148/04

muḡāsā (< Ar. *muḡāsā-t*) rahatlama, yardım, iyilik.
m. 066/05

mūy (< Far. *mūy*) kıl, tüy, saç teli.
m. 014/03

muḡāfāt (< Far. < Ar. *muḡāfāt*) bir merkeze bağlı olan yan kuruluşlar, bir şeyin ekleri, kolları; vilayet (Madvaliyev M, 2006: 631a).
m.+ ı 066/03
m.+ ını 161/03
m.+ ınıj 001/02, 075/04

muḡaffar (< Ar. *muḡaffar*) zafer kazanmış, üstünlük elde etmiş.
m. 023/01, 023/06, 039/13, 042/11, 150/08, 151/05

muzla- (< ET *buz* < AT **būz* + *lA-*) buz tutmak.
m.- gan 067/02
m.- p 068/02

mübāderet (< Far. < Ar. *mubādara-t*) bir işe süratle girişme.
m. 144/13, 155/11

mübārek (< Ar. *mubārak*) kutsal; uğurlu.
m. 079/11, 094/05

mübārek-bād (< Ar. *mubārak* ve Far. *-bād*) mübârek olsun.
m. 134/02

mübārız (< Ar. *mubārız*) savaşçı, cesur asker, bahadır.
m. 039/10
m.+ ler 039/05

mübeddil (< Ar. *mubaddil*) değiştiren, tebdil eden.
m. 153/13

mübtelā (< Ar. *mubtalā*) bir şeye kendini kaptırmış olan, tutulmuş; düşkün olmak, alışmak.

mübtelā kıl- alıştırmak, tutkun hale getirmek.
m. kı.- dı 080/05

mücādele (< Ar. *mucādala-t*) savaş, çatışma.
m. 157/03

mücādele kıl- savaşmak, çatışmak.
m. kı.- maķ 066/08
m. kı.- up 120/10

müdbir (< Ar. *mudbir*) düşkün, talihsiz.
m. 132/09

müdde‘ā (< Ar. *mudda ‘ā*) iddia edilen, ısrarla savunulan görüş, düşünce.
m.+ sın 089/01

müddet (< Far. < Ar. *mudda-t*) zaman, vakit, süre.
m. 001/04, 027/11, 087/01, 088/08, 112/08, 135/05, 155/06
m.+ de 113/11
m.+ din 008/13

müderriş (< Ar. *mudarris*) medrese hocası, âlim.
m. 145/03

mü’ellifāt (< Ar. *mu ‘allif* ve çoğul eki *-āt* ile *mu ‘allifāt*) müellifler, yazarlar.
m. 126/04

müfesser (< Ar. *mufassar*) açıklanmış, îzah ve tefsir edilmiş.
m. 144/13

müfīd (< Ar. *mufīd*) faydalı, yararlı.
m. 137/02

mühey்யā (< Ar. *muḥayyā* ') hazır, âmâde.

mühey்யā kıı- hazır etmek, hazırlamak.
m. kı.- ur 056/04

mühimmāt (< Ar. *muhimma-t* ve çoğul eki *-āt* ile *muhimmāt*) lüzumlu şeyler, ihtiyaç maddeleri.
m. 056/12, 076/03

mühlik (< Ar. *muhlik*) öldürücü, helâk edici.
m. 050/04

mükemmel (< Ar. *mukammal*) mükemmel, kusursuz.
m. 069/02, 085/06, 157/11, 160/13

mülâhaza (< Ar. *malâḥaza-t*) düşünce; etraflıca ve iyice düşünme; dikkatle bakma.

mülâhaza èyle- düşünmek.
m. è- p 047/07

mülâkât (< Far. < Ar. *mulākā-t*) buluşma, karşılaşma, görüşme.

mülâkât bol- görüşmek, buluşmak.
m. b.- up 125/11

mülâyimlik (< Ar. *mulāyim* ve Tü. +*lik*) yumuşak huyluluk, uysallık, uygunluk.
m. 033/11, 117/05, 118/08

mülâyim-ḥūylık (< Ar. *mulāyim* + Far. *ḥūy* ve Tü. +*lık*) yumuşak huyluluk.
m. 080/02

mülâyim-suḥan (< Ar. *mulāyim* ve Far. *suḥan*) yumuşak dilli; güzel sözlü.
m. 081/12

mülâzım (< Ar. *mulāzim*) bir kimseye bağlılık gösteren; hazır bulunan, bir hizmette bulunan görevli, memur.

mülâzım bol- bağlılık göstermek, hizmette bulunmak.
m. b.- ıp 103/09

mülk (< Ar. *mulk*) ev, dükkan, arazi gibi taşınmaz mal; memleket, ülke.
m. 113/12
m.+ iğa 002/05

mülūkâne (< Ar. *malik*'in çoğulu *mulūk* ve Far. *-āna*) hükümdarlara yakışır tarzda, muhteşem.
m. 079/13

mümkin (< Ar. *mumkin*) mümkün.
m. 005/12

münācāt (< Ar. *munācā-t*) Allah'a yalvarıp yakarma, duâ ve niyazda bulunma.
m. 145/10

münākaşa (< Ar. *münākaşa-t*) atışma, çekişme.
m. 122/02

münāsib (< Ar. *munāsib*) uygun, yerinde.
m. 034/09, 075/09, 090/01, 095/02, 156/06

mün'aţif (< Ar. *mun'aţif*) sapan, bir tarafa doğru yönelen.

mün'aţif kıl- yönelmek.
m. k.- dı 057/11

münāza'a → münāza'at

münāza'a bol- münakaşa olmak, çekişmek.
m. b.- dı 037/01

münāza'at (< Far. < Ar. *munāza'a-t*) niza, çekişme, münâkaşa.
m. 033/09, 147/02

münhedim (< Ar. *munhadim*) yıkılmış, harap olmuş.

münhedim bol- harap olmak, yıkılmak.
m. b.- up 150/03

münhedim èyle- harap etmek, yıkmak.
m. è.- p 080/01

münkād (< Ar. *munkād*) boyun eğen, itaatkar, tâbi.

münkād bol- boyun eğmek, tâbi olmak.
m. b.- dılar 058/10, 061/05

münkād èyle- boyun eğmek, itaat etmek.
m. è.- p 016/07

münkād kıl- boyun eğdirmek, itaat ettirmek.
m. k.- ip 039/12
m. k.- up 022/12

müntazîr (< Ar. *muntazir*) hazır olma, bekleme, gözleme.
m. 058/06

mürebî (< Ar. *murabbî*) eğiten, terbiye eden kimse, eğitici.

m. 020/03

mürīd (< Ar. *murīd*) bir şeyhe bağlı olan kimse, bir mürşidin terbiyesine giren derviş.

m. 048/02, 128/13

mürşid (< Ar. *murşid*) mürşitlik, mürşit olma durumu; rehber, kılavuz.

m.+ i 020/03

mürtefi (< Ar. *murtafi*) yükselmiş, yüksek.

mürtefi **kıl**- yükseltmek.

m. kı.- dılar 138/09

mürûc (< Ar. *murûc*) çayırlar, otlaklar, mer'âlar.

m. 076/06

mürûr (< Ar. *murûr*) geçip gitme.

m. 005/06

mürüvvet (< Far. < Ar. *muruvva-t*) yiğitlik, mertlik; insanlık; iyilik.

m.+ din 034/11

müsâfirçilik (< Ar. *musâfir* ve Tü. +*çilik*) misafir, misafirlik.

m. 128/08

müsellaḥ (< Ar. *musallaḥ*) silahlanmış.

m. 069/02, 085/06

müslimān (< Ar. *muslim* ve Far. *-ān*) Müslüman.

m.+ lar 098/06

m.+ larğa 102/03

müslimîn (< Ar. *muslim* ve çoğul eki *-în* ile *muslimîn*) Müslümanlar.

m. 056/12

müstahkem (< Ar. *mustahkam*) sağlam, dayanıklı, muhkem.

m. 017/04, 017/11, 087/04

müstahrec (< Ar. *mustahrac*) kitap, mektup gibi bir şeyden çıkarılmış alınmış; sonuç olarak çıkarılmış.

m. 110/05

müstahsen (< Ar. *mustahsan*) makbul, beğenilen.

m. 148/05

müstakîl (< Ar. *mustakîl*) bağımsız; bir şeyle ilgisi, bağı, bağlantısı olmayan; bilhassa, özellikle.

m. 012/06

müstaķillen (< Ar. *mustaķill*'in tenvinli şekli *mustaķillan*) bağımsız olarak; bilhassa, özellikle.

m. 003/11

müstaķīm (< Ar. *mustaķīm*) doğru, düz, gerçek.

m. 082/01

müstevlī (< Ar. *mustavlī*) yayılan, her tarafı kaplayan; bir yeri zapt eden ve idâresi altına alan (kimse).

müstevlī bol- yayılmak; zapt etmek.

m. b.- ıp 038/05

m. b.- up 138/11, 153/08

müşerref (< Ar. *muşarraḥ*) şerefli, şeref kazanmış.

müşerref bol- şereflenmek.

m. b.- dı 078/10

m. b.- dılar 081/06, 122/07

m. b.- ıp 084/11

müşkil (< Ar. *muşkil*) güç, zor.

m. 005/12

müte'ellim (< Ar. *muta'allim*) acı çeken, elemli, kederli.

müte'ellim boluş- (birlikte) üzölmek, acı çekmek.

m. b.- up 111/01

müte'ehhil (< Ar. *muta'ahhil*) evlenmiş, evli.

m. 109/10

müte'eşşir (< Ar. *muta'aşşir*) üzüntölü, kederli, üzgün.

müte'eşşir bol- üzölmek; etkilenmek.

m. b.- ur 057/04

müteğayyir (< Ar. *mutağayyir*) kafası karışmış, şaşırmış; değişken, bozulmuş.

müteğayyir bol- bozulmak, değişmek.

m. b.- ıp 067/03

mütehayyir (< Ar. *mutaḥayyir*) hayrette kalan, şaşmış, şaşırmış.

mütehayyir bol- şaşırmak.

m. b.- dı 127/07

m. b.- ıp 063/01

mütehayyire (< Ar. *mutaḥayyir*'in müennes şekli *mutaḥayyira*) hayrette kalan, şaşmış, şaşırmış.

m. 132/08

mütekāşire (< Ar. *mutakāşir*'in müennes şekli *mutakāşira*) çoğalmış, çok, pek çok.
m. 082/06

müterādifen (< Ar. *mutarādif*'in tenvinli şekli *mutarādifan*) birbiri ardınca giden.
m. 021/03

müteşaddī (< Ar. *mutaşaddī*) bir işe girişen, başlayan, teşebbüs eden.
m. 057/01

müteşaddī bol- teşebbüs etmek, bir işe başlamak.
m. b.- dı 137/07
m. b.- up 136/03

müteşaddī kıl- teşebbüs etmek, bir işe başlamak.
m. k.- dılar 121/07

müttefik (< Ar. *muttafik*) aralarında anlaşma yapmış kimselerden her biri; birbiriyle aynı fikirde olan kimse.
m. 123/07

müttahim (< Ar. *muttahim*) suçlayan, itham eden.
m. 104/05

mütūn (< Ar. *matn*'in çoğulu *mutūn*) yazılı şeyler, metinler.
m. 020/04

müyesser (< Ar. *muyassar*) kolaylaştırılmış, nasip olmuş.

müyesser bol- nasip olmak.
m. b.- dı 098/12

müzeyyen (< Ar. *muzayyan*) süslenmiş, süslü.

müzeyyen kıl- süslemek.
m. k.- dı 028/03

N

nā-āşinā (< Far. *nā-āşnā*) tanınmayan, bilinmeyen; yakın olmayan; dostluğunu bitirmiş olan.
n. 103/12, 147/01
n.+ dur 086/05

nā-be-kār (< Far. *nā-ba-kār*) işe yaramaz, haylaz, hayırsız.
n. 049/10
n.+ nı 049/13

nā-būd (< Far. *nā-būd*) yok olan, yok.

nā-būd bol- yok olmak.

n. b.- dı 087/08

nā-būd èyle- yok etmek.

n. è.- p 113/05

nā-būd kıl- yok ettirmek, ortadan kaldırmak.

n. k.- dılar 041/09 114/04

nā-çār (< Far. *nā-çār*) çaresiz.

n. 030/10, 053/13, 054/05, 067/03, 092/09, 117/06

nā-gāh (< Far. *nā-gāh*) ansızın, birdenbire.

n. 007/02, 011/02, 149/12, 150/04

nā-ḥaḳḳ (< Far. *nā-* ve Ar. *ḥaḳḳ*) hakka ve adalete uygun olmayan; haksız yere; haksızlık.

n. 155/09, 156/01

nā-hemvārlik (< Far. *nā-hamvār* ve Tü. +*lik*) uygunsuzluk.

n.+ iden 095/10

nā-‘ilāc (< Far. *nā-* ve Ar. *‘ilāc*) çâresiz, dermansız; tedbirsiz.

n. 061/03, 136/12

nā-inşāflik (< Far. *nā-* + Ar. *inşāf* ve Tü. +*lik*) insafsızlık.

n. 067/13

nā-ittifāk (< Far. *nā-* ve Ar. *ittifāk*) anlaşmazlık, uyuşmazlık hali.

n. 144/12

nā-ittifāklik (< Far. *nā-* + Ar. *ittifāk* ve Tü. +*lik*) anlaşmazlık.

n. 084/07

naḳb (< Ar. *naḳb*) çukur, delik; delme; lağım açma.

n. 044/05, 064/06

naḳḳāre (< Ar. *naḳḳāra-t*) vurmali saz, küçük davul, dümbelek, çiftenâra.

n. 062/10, 152/11

n.+ ler 018/02

n.+ lerini 064/02

nāle (< Far. *nāla*) inleme, inilti.

n. 084/02, 092/11

nāle-ser (< Far. *nāla-sar*) inleyen baş.

n.+ ğa 151/04

nām (< Far. *nām*) isim, ad.

n. 010/04, 011/05, 144/07

n.+ ı 003/03, 020/05, 144/02

n.+ ımnı 142/07

n.+ ını 008/10, 009/01, 009/08, 010/03, 020/12, 144/06

nāmlık (< Far. *nām* ve Tü. +*lık*) adlı, adında.

n. 041/13

nā-ma‘dūd (< Far. *nā-* ve Ar. *ma‘dūd*) sayısız.

n. 023/09, 026/03, 078/02, 101/06, 113/08

nām-dār (< Far. *nām-dār*) meşhur, ünlü.

n. 152/05

nāmūs (< Ar. *nāmūs* < Yun. *nómos* ‘töre, yasa’) iffet, hayâ; doğruluk, dürüstlük; kanun, nizam.

n. 054/01, 054/06

nām-ver (< Far. *nām-var*) ünlü, meşhur, namlı.

n. 080/10

nām-zed (< Far. *nām-zad*) nişanlama; aday gösterme; teklif etme; isteme.

nām-zed èyle- istemek.

n. è.- p 157/06

nām-zed kııl- aday göstermek; teklif etmek.

n. kı.- dılar 121/05

n. kı.- ıp 099/03

nān (< Far. *nān*) ekmek.

n. 141/08, 142/05, 142/11

n.+ ları 141/09

n.+ nı 141/06

nā-rızā (< Far. *nā-* ve Ar. *riżā*’) rızasız, râzı olmama.

nā-rızā bol- rızası olmamak, rızasız olmak.

n. b.- dı 136/01

nā-şavāb (< Far. *nā-* ve Ar. *şavāb*) doğru olmayan, yanlış.

n. 117/04

naşāyih (< Ar. *naşāḥa-t*’in çoğulu *naşā’ih*) nasihatler, öğütler.

n. 056/10

naşāyih kııl- nasihatler etmek, öğütler vermek.

n. kı.- ğanıda 057/05

naşihat → **naşihat**

n.+ i 031/11

naşihat (< Ar. *naṣīḥa-t*) nasihat, öğüt.

n. 057/03, 127/12

nāşiye (< Ar. *nāşiya-t*) alın.

n.+ sideki 011/06

n.+ sidin 010/09

nā-şāyeste (< Far. *nā-şāyasta*) uygunsuz, yakışksız.

n. 107/11

nā-tüvān (< Far. *nā-tuvān*) kuvvetsiz, güçsüz.

n. 022/02

naẓar (< Ar. *naẓar*) bakma, göz atma; iltifat.

n. 055/06, 078/11, 105/09, 154/11

n.+ ı 005/05, 011/03

n.+ ıda 074/11

n.+ ığa 086/08

n.+ ları 007/02

nāzik (< Far. *nāzūk*) kibar, zarif.

n. 108/02

naẓm (< Ar. *naẓm*) nazım, vezinli ve kafiyeli şiir.

n. 019/10, 081/13

ne (< ET *ne* < AT **nē*) ne (EDPT, 774a).

n. 046/02, 053/08

nebīre (< Far. *nabīra*) (erkek) torun.

n.+ si 111/03

neccār (< Ar. *naccār*) dülger, marangoz, doğramacı.

n.+ larğa 044/06

neçe (< ET (Uyg.) *neçe* < *nē+çe*) nice, nasıl, ne kadar.

n. 008/13, 013/01, 013/03, 023/07, 024/12, 025/06, 026/07, 042/01, 043/01, 048/01, 050/09, 055/03, 063/08, 066/13, 069/05, 070/04, 070/13, 073/03, 078/12, 079/10, 080/08, 080/12, 081/04, 087/07, 092/07, 096/13, 097/09, 098/11, 099/01, 103/02, 109/01, 109/06, 109/08, 120/04, 123/01, 124/01, 127/05, 129/04, 129/06, 133/04, 139/12, 140/10, 141/03, 141/04, 142/12, 145/05, 148/07, 149/11, 152/09, 154/02, 155/06, 155/10, 155/12, 156/03, 157/06

n.+ lerini 090/08, 155/11

neçend (< ET *ne* ve Far. *çand*) ne kadar.

n. 063/10, 109/10, 111/10, 142/08

neçün (< *ne+içün*) niçin, neden.
n. 048/08

nedāmet (< Far. < Ar. *nadāma-t*) pişmanlık.
n. 047/01, 049/06

nedīm (< Ar. *nadīm*) meclis arkadaşı, sohbet arkadaşı, yoldaş.
n. 040/04
n.+ ler 044/11
n.+ leri 076/09

nefer (< Ar. *naḡar*) rütbesiz asker; kişi, kimse.
n. 052/11, 065/02, 069/01, 069/06, 126/01, 132/04
n.+ ni 088/12

neferīn (< Ar. *naḡar* ve Ar. çoğul eki *-īn*) askerler.
n.+ ğa 153/09

nekbet (< Far. < Ar. *nakba-t*) talihsizlik, bahtsızlık; felaket.
n. 155/08

neme (< **ne yeme*) ne, nasıl; şey, nesne, bir şey, hiçbir şey.
n. 046/13, 050/10, 070/09, 073/02, 134/03, 153/10

nemerse (< *neme erse* < **ne yeme erser*) nesne, şey, eşya.
n. 034/11
n.+ leri 141/09, 143/04
n.+ lerini 141/02
n.+ ni 151/11

neseb (< Ar. *nasab*) nesil, soy.
n.+ i 032/04
n.+ idin 011/05

nesl (< Ar. *nasl*) soy, nesil, sülale.
n.+ idin 013/09

neşr (< Ar. *naşr*) nesir, düz yazı.
n.+ de 019/11

nevāḡī (< Ar. *nāḡiya-t*'ın çoğulu *navāḡī*) nahiyeler, etraflar, civardaki yerler.
n.+ ğa 002/11, 011/07
n.+ lerġa 011/03
n.+ niḡ 011/08

nevāziş (< Far. *navāziş*) gönül alma, iltifat.
n. 073/10, 080/01, 107/01

nevbet (< Far. < Ar. *navba-t*) sıra, devir; defa, kez.

n. 035/08

nışf (< Ar. *nişf*) yarı, yarım.

n. 068/13, 080/13, 143/03

n.+ ıgā 028/01

n.+ ını 112/09

nidā (< Ar. *nidā* ') seslenme, çağırma, bağırma.

n. 070/08, 092/05

nigeh-bān (< Far. *nigāh-bān*) bekçi, gözcü.

n. 005/13

nigīn (< Far. *nigīn*) yüzük, yüzük şeklinde mühür, mühür.

n. 044/04

nihāyet (< Far. < Ar. *nihāya-t*) son; son derece.

n. 004/08, 067/01, 087/04, 089/09, 117/10

n.+ de 082/01, 113/11

niķābe (< Ar. *niķāb* 'ın müennes şekli *niķāba*) yüz örtüsü, peçe; örtü, perde.

n. 149/04

nikāh (< Ar. *nikāh*) nikah.

n. 014/07, 015/02, 091/11

niřār (< Ar. *niřār*) saçma, serpmeye; düğün, alay gibi merasimlerde saçılan para.

n. 092/04

nīst (< Far. *nīst*) yok.

n. 041/09

niřān (< Far. *niřān*) nişan, iz, işaret; ferman.

n. 099/04

n.+ da 160/12

niyābeten (< Far. < Ar. *niyāba-t* 'ın tenvinli şekli *niyābatan*) vekil olarak, naip olarak.

n. 121/07

niyāz (< Far. *niyāz*) yalvarma, yakarma; dua, tazarru.

n. 120/03

nīze (< Far. *nīza*) mızrak, süngü, kargı.

n. 011/04

n.+ sin 059/07, 059/08

n.+ sini 059/12

nīze-dest (< Far. *nīza-dast*) eli mızraklı.

n.+ ler 126/06

nīze-zen (< Far. *nīza-zan*) mızrakla vuran.
n. 126/01

nūr (< Ar. *nūr*) aydınlık, parlaklık, parıltı.
n. 071/03

nuşret (< Far. < Ar. *nuşra-t*) yardım; Allah'ın yardımı; zafer, üstünlük.
n. 078/07, 081/06

nuşret-āşār zafer belirtileri.
n.+ nı 150/09

nuşret-firūz uğurlu, kutlu zafer.
n. 078/09

nuşret peyker zafer suretli, yüzlü.
n. 085/06

nümā (< Far. *numa*) gösteren, bildiren.
n. 155/05

nümāyān (< Far. *numāyān*) görünen, meydanda olan, ayan.

nümāyān bol- görünmek.
n. b.- dı 010/11, 052/08

nüşa (< Ar. *nusha*) bir yazıdan çıkarılan sûret.
n.+ dın 161/09
n.+ ge 161/11
n.+ sı 161/07

nüzül (< Ar. *nuzul*) inme, konaklama.

nüzül kıl- indirmek, konaklatmak.
n. k.- dı 023/07, 023/12, 101/05, 118/02
n. k.- dılar 014/13, 016/08, 035/12, 047/06
n. k.- ur 052/02

nüzül (< Ar. *nuzl*) konaklama yeri.
n.+ ğa 071/06

O

o o (işaret sıfatı).
o. 155/02

oğul (< ET *oğul*) oğul, erkek evlat.

o.+ ı 008/08, 008/13, 009/03, 012/04, 021/02, 021/07, 027/08, 029/05, 030/03, 036/09, 037/03, 038/02, 069/09, 069/10, 069/12, 093/09, 095/04, 095/07, 106/12, 107/07, 111/03, 111/04, 116/09, 135/03, 140/11, 161/06

o.+ ıdın 029/09

o.+ ığa 091/11, 121/05

o.+ ları 011/13, 038/08

o.+ ıları 038/12

o.+ ılarından 128/10

o.+ ıların 076/10

o.+ ımı 076/12, 109/09, 121/03, 134/01

oğşa- (< ET ((KT) *oğşa* < Uyg. *okşa-*) benzetmek.

o.- ğan 127/05

o.- gen 012/13, 039/01

o.- ş 151/09

o.- ydur 115/02

ok (< ET *ok*) ok.

o. 059/03, 071/12, 073/08, 101/09

o.+ ğa 054/04, 087/07

o.+ ı 041/03

okı- (< ET *okı-*) okumak. (EDPT, 79a)

o.- dılar 060/06

o.- p 085/10

ol (I) o (zamir).

o. 009/10, 021/09, 117/05, 136/13

ol (II) o (işaret sıfatı).

o. 005/07, 006/03 [2], 009/07, 010/05, 012/02, 012/09, 015/05, 017/06, 018/11, 026/12, 026/13, 032/01, 032/03, 032/06, 034/02, 035/05, 035/10, 039/08, 044/01, 046/12, 049/13, 050/05, 051/10, 051/13, 052/03, 052/07, 053/06, 054/11, 060/12, 061/01, 061/06, 062/08, 062/10, 062/12, 067/07, 070/03, 073/04, 073/06, 078/06, 078/08, 086/02, 086/12, 087/02, 093/08, 098/01, 099/08, 100/13, 102/13, 104/07, 104/11, 106/05, 114/07, 118/02, 118/03, 121/12 [2], 122/05, 124/10, 125/05, 125/09, 126/13, 127/03, 129/10, 132/07, 133/02, 133/04, 133/05, 133/06, 133/07, 136/05, 137/04, 140/05, 143/03, 144/04, 147/03, 149/06, 152/06, 156/09

ol- (< ET *bol-* < AT **bōl-*) olmak.

o.- dılar 118/01

o.- ğay 110/04

o.- ırda 086/01

o.- may 115/01

o.- up 020/04

olça (< Mo. *olca*) ganimet (Lessing, 1960: 610a).

o. 119/10

o.+ larını 078/12

oltur- (< ET *olur-* ~ *olor-*) oturmak; tahta çıkmak. (EDPT, 150a)

- o.- ar 006/10
- o.- ar ér-diler 006/10
- o.- dı 027/09, 029/03
- o.- ğan 004/11
- o.- ğanıda 075/03
- o.- geniğa 019/01
- o.- genlerini 005/01
- o.- güzdiler 032/03
- o.- ıp 012/05

on (< ET *on* < AT **ōn*) on.

- o. 020/08, 029/01, 050/13, 089/07, 091/10, 091/12, 100/05, 110/11, 142/01, 142/03

onunçı (< *on+unçı*) onuncu.

- o. 084/06, 091/06

or (< ET (KT) *oru*) buğday ve buna benzer şeyleri saklamak için kazılan çukur. (EDPT, 197b)

- o. 112/08, 113/02, 128/10

orda (< ET *ordo*) hanın karargâhı; şehir. (EDPT, 203a)

- o. 017/11, 028/02, 028/10, 092/03
- o.+ ge 027/12, 028/12
- o.+ sırda 029/04

orta (< ET *ortu*) orta. (EDPT, 203b)

- o.+ da 062/05
- o.+ dın 031/12, 077/01, 139/07
- o.+ ğa 085/01
- o.+ larıda 010/08
- o.+ larığa 141/02
- o.+ sığa 074/08

ortak (< ET *ortuk*) ortak. (EDPT, 205a)

- o. 161/10

orun (< ET *orun*) yer.

- o.+ ıdın 069/09
- o.+ ığa 012/05, 021/11, 027/09, 029/05, 037/10, 065/05, 077/13, 090/03, 103/08, 138/04
- o.+ ıñızın 072/02

ortan (< *orta+n*) ortanca; arası, ara.

- o. 125/10

oşbu (< *oş bu*) işte bu.

o. 002/11, 003/01, 008/01, 010/09, 013/03, 015/08, 029/04, 051/02, 056/02, 057/05, 063/13, 078/01, 083/07, 083/08, 090/13, 091/13, 095/13, 096/13, 104/06, 104/12, 111/07, 112/09, 141/11, 141/12, 158/01, 160/12, 161/07

oşol (< oş ol) şu.

o. 011/02, 015/06, 022/02, 056/10, 071/05, 092/07, 095/12, 105/07, 106/06, 127/11

ot (< ET (Uyg.) ot < AT *hōt) ateş.

o. 064/07, 064/08, 098/02, 152/11

o.+ ğa 026/01, 040/08, 064/12

o.+ ığa 156/10

otuz (< ET otuz) otuz.

o. 033/06, 126/01

Ö, ‘Ö

öf- → **öp-**

ö.- üf 069/12

ögür- (< ET egir-) çevirmek, dönmek. (EDPT, 113a)

ö.- ipdür 071/02

öl- (< ET öl-) ölmek.

ö.- di 072/09, 114/01, 115/04, 129/10, 147/04, 152/04

ö.- diler 152/06

ö.- sem 073/02

ö.- üp 109/01, 117/11

öldür- (< ET (KT) öldür-) öldürmek.

ö.- di 074/07, 144/03

ö.- diler 015/12, 103/04, 135/05

ö.- ip 030/12, 044/10, 132/06, 134/13

ö.- ipdür 011/05

ö.- mey 120/06

ölük (< ET ölüg) ölü.

ö. 151/05

ö.+ i 147/04, 150/13

ö.+ ini 150/12

ölüm (< ET (KT) öl-(ü)m) ölüm. (EDPT, 125b)

ö. 153/13

‘ömr (< Ar. ‘umr) ömür, hayat.

‘ö. 033/03

‘ö.+ i 084/01

öp- (< ET (KT) *öp-*) öpmek.
ö.- üp 120/03

örel- örülmek, bükülmek; dokunmak. (EDPT, 229b; Madvaliyev O', 2006: 167a)
ö.- ğan 007/05
ö.- gen 005/04

öt- (< ET *öt-*) geçmek.
ö.- di 010/09
ö.- diler 074/11
ö.- ip 054/12, 062/06, 073/04, 079/02
ö.- ken 001/03
ö.- kende 140/02
ö.- kendin 036/03
ö.- kenide 004/05
ö.- kenin 006/13
ö.- mek 086/06
ö.- mey 124/01
ö.- sek 086/07
ö.- ti 036/04, 036/07
ö.- tiler 151/03
ö.- üp 004/10, 014/11, 015/13, 023/04, 051/10, 051/13, 062/11, 063/09, 072/06, 078/04, 085/11, 085/12, 086/09, 116/10, 123/13, 124/11, 129/07, 134/12, 137/09, 137/13, 154/07

ötkez- (< ET *ötger-*) geçirmek.
ö.- diler 033/03, 100/08
ö.- üp 149/08

ötküz- → **ötkez-**
ö.- dılar 037/07, 095/06

öz (< ET *öz* < AT **ōz*) kendi.
ö. 002/01, 008/07, 008/12, 013/05, 013/10, 017/02, 017/04, 024/06, 047/07, 048/11, 065/05, 069/09, 072/09, 072/10, 072/13, 073/13, 074/02, 075/09, 076/04, 089/10, 089/12, 103/08, 119/08, 120/08, 142/11, 143/08
ö.+ i 025/07, 028/02, 048/08, 048/11, 058/01, 059/02, 062/03, 062/06, 063/02, 066/01, 090/03, 090/06, 099/13, 100/12, 101/04, 104/09, 105/06, 105/10, 106/06, 107/03, 107/09, 110/11, 120/01, 122/03, 123/11, 126/02, 126/03, 129/08, 148/08
ö.+ idin 138/10
ö.+ iğa 012/07
ö.+ iğe 127/02
ö.+ im 074/02
ö.+ imiz 013/06
ö.+ imizğa 014/02
ö.+ ini 050/11, 054/03, 055/03, 073/09, 101/11, 119/12, 147/06
ö.+ iñ 153/13
ö.+ iñizğa 033/12

ö.+ ler 060/08
ö.+ leri 048/03, 086/09, 087/01, 115/02, 115/03, 121/01, 121/10, 128/08
ö.+ leriğa 016/03, 016/06, 122/05, 124/09
ö.+ leriğe 081/05
ö.+ lerin 049/08, 119/07, 152/04
ö.+ lerini 040/07, 048/05, 052/08, 054/06, 064/12, 149/07, 150/02, 154/06

özge (< ET *öz+ge*) özge, başka.
ö. 034/11

‘özr (< Ar. *‘uzr*) özür, bahane, mazeret, gerekçe; kusur, hata.
‘ö. 072/12, 073/10
‘ö.+ ini 120/13
‘ö.+ ler 129/01

P

pā → pāy
p. 058/12, 142/06

pādiṣāh (< Far. *pād-ṣāh*) padişah, hükümdar.
p. 020/07, 040/01, 056/11, 075/08, 093/09
p.+ dur 106/08
p.+ ğa 153/12
p.+ ı 011/02, 099/02, 157/05
p.+ ıĝa 080/04
p.+ larğa 155/03

pādiṣāhāne (< Far. *pādṣāhāna*) padişaha yakışır şekilde.
p. 002/10, 084/12
p.+ ler 011/10

pādiṣāhlık (< Far. *pād-ṣāh* ve Tü. +lık) padişahlık, hükümdarlık.
p. 077/11

pādiṣāhlik → pādiṣāhlık
p. 002/05, 012/01, 016/12, 048/05, 051/01
p.+ de 034/07
p.+ ğa 019/01
p.+ ni 016/07

pādiṣāh-zāde (< Far. *pādṣāh-zāda*) padişah oğlu.
p. 005/08
p.+ mizdür 013/11

pāk (< Far. *pāk*) temiz, pak; kutsal, mübarek.
p. 069/06
p.+ din 094/07
p.+ ini 026/09

pākīze (< Far. *pākīza*) temiz, pak; gerçek; güzel, latif.
p. 008/08

paltar yüklü at paketi (Beisembiev, 2008: 743).
p.+ larını 106/01

pās-hātır (< Far. *pās-hātır*) hatır ile, saygı ile, uğruna.
p.+ ıyızını 072/02

pāy (< Far. *pāy*) ayak; dip, kök, temel.
p. 003/01, 003/11, 018/07, 079/12, 083/02

pāy-endāz (< Far. *pāy-andāz*) bir hükümdarın, büyük bir kimsenin geçeceği yere serilen halı veya çuha.
p. 092/04

payla- (< Far. *pāy* ve Tü. +*la-*) bölüştürmek, paylaşmak.
p.- p 006/12

pāy-māl (< Far. *pāy-māl*) ayak altında kalmış, çiğnenmiş.
p. 069/09

peder (< Far. *padar*) baba.
p. 069/13, 146/01

pederāne (< Far. *padarāna*) bir babaya yakışır tarzda, baba gibi.
p. 074/07

pend (< Far. *pand*) öğüt, nasihat.
p. 056/10, 057/05
p.+ ide 075/11

perākende (< Far. *parākanda*) birbirinden ayrı, dağınık.
p. 108/10, 119/06, 119/09

perde (< Far. *parda*) bir yerin dışarıdan görünmesini önlemek veya iki yeri birbirinden ayırmak için gerilen kumaş; yüze örtülen örtü, peçe.
p. 025/05
p.+ si 015/03

perī-çehre (< Far. *parī-çahra*) peri yüzlü; güzel yüzlü, çok güzel.
p. 109/07

perīṣān (< Far. *parīṣān*) dağınık, perişan; acınacak durumda, zavallı.

perīṣān bol- dağılmak, perişan olmak.
p. b.- dılar 039/02, 054/11
p. b.- ıp 072/10
p. b.- ıpdurlar 046/11
p. b.- up 150/03

perīṣān kıl- dağıtmak, yok etmek.

p. ք.- may 132/12

pervāne (< Far. *parvāna*) geceleri ışığın etrafında dönen küçük kelebek.

p. 049/08

pes (< Far. *pas*) öyle ise, şu hâlde; sonuç olarak; sonra.

p. 007/12, 010/09, 014/01, 020/07, 024/04, 061/05, 070/02, 071/08, 071/12, 077/06, 085/08, 094/05, 114/05, 137/02, 143/11, 155/05

pest (< Far. *past*) harap olmuş, kötü durumda olan.

p. 052/04

peş-keş → pīṣ-keş

p. 016/09, 062/09, 089/04

peydā (< Far. *paydā*) meydana, açıkta.

peydā bol- ortaya çıkmak, görünmek.

p. b.- dı 107/10, 150/08

p. b.- dılar 085/09

p. b.- ip 084/04, 084/07

p. b.- sa 003/05

peydā kıl- ortaya çıkarmak, meydana getirmek.

p. ք.- dı 088/01, 096/10,

pey-der-pey (< Far. *pay-dar-pay*) birbiri ardınca, art arda; yavaş yavaş, azar azar.

p. 058/03

pīṣ- (< Far. *pīṣ* ve Tü. +(X)ṣ- ile *pīṣiṣ-*) kıvrılmak, bükülmek.

p.- ip 069/04

pinhān (< Far. *pinhān*) gizli.

p. 094/07, 126/03

pīr (< Far. *pīr*) yaşlı, ihtiyar kimse.

p. 049/08

pīṣ (< Far. *pīṣ*) ön, ön taraf.

p. 064/11, 070/11

pīṣīn (< Far. *pīṣīn*) önceki, evvelki.

p. 052/01

pīṣ-keş (< Far. *pīṣ-kaş*) hediye, armağan.

p. 058/09, 066/05, 080/05, 099/03, 102/05, 106/13

pīṣ-rev (< Far. *pīṣ-rav*) önden giden, öncü.
p. 040/12

pīṣ-revlik (< Far. *pīṣ-rav* ve Tü. +*lik*) öncülük.
p. 065/05

pīṣ-vāz (< Far. *pīṣ-vāz*) dışarı çıkmak; aşağı ulaşmak.
p. 089/05

piyāde (< Far. *piyāda*) yaya savaşı asker sınıfı; yaya.
p. 055/03, 072/10

piyāz (< Far. *piyāz*) soğan.
p. 041/11

pul (< Far. *pūl*) en küçük bakır para birimi.
p. 048/02, 048/05

pür (< Far. *pur*) dolu; çok.
p. 005/05, 048/03, 048/09

pür-til yürekli, cesur.
p.+ ler 047/01

R

rağbet (< Ar. *rağba-t*) istek, arzu.
r. 123/07

rāh (< Far. *rāh*) yol; usul, tarz.
r.+ da 007/02

rahm (< Ar. *rahm*) merhamet, acıma.
r. 065/11

rahmetullāhi ‘aleyh Allah’ın rahmeti üzerine olsun.
r. 154/13

rahne (< Far. *rahna*) delik, yarık; zarar, ziyan.
r. 098/03
r.+ sidin 064/12

ra‘iyyet (< Far. < Ar. *ra‘iyya-t*) bir hükümdarın yönetimindeki halk.
r.+ ğa 056/11

rağış (< Ar. *rağış*) oynama, dans etme.
r. 049/01
r.+ da 049/11

rāstla- (< Far. *rāst* ve Tü. +*la-*) rast gelmek, tesadüf etmek.
r.- p 047/09, 083/02

Ravzatu'ş-şafā Mîrhând'ın Ali Şir Nevâî'ye ithaf ettiği, yedi ciltlik genel mahiyetteki tarih kitabıdır. (TDVİA, 156)
r.+ m 011/01

rāy tren yolu, yol.
r. 013/07
r.+ larığa 072/09

rāyegān-cüdā (< Far. *rāyagān-cudā*) çok uzak kalmış, ayrı düşmüş.
r. 020/11

rāzı (< Ar. *rāzī*) kabul eden, uygun bulan; hoşnut olan.
r.+ men 073/01, 073/02

rāzı bol- kabul etmek, uygun bulmak, istemek.
r. b.- ıp 030/10, 074/01

re'āyā (< Ar. *ra 'iyya-t'* in çoğulu *ra 'āyā*) halk.
r. 145/09

recm (< Ar. *racm*) taşla tutarak öldürme.
recm èyle- taşla tutarak öldürmek.
r. è.- p 084/10

refāhet (< Ar. *rafāha-t*) refah.
r. 033/02

refākat (< Ar. *rafāka-t*) birinin beraberinde olma, arkadaşlık, yoldaşlık.
r. 072/12

refīk (< Ar. *rafīk*) arkadaş, yoldaş; ortak.
r. 073/03
r.+ lerini 073/05

rencīde (< Far. *rancīda*) incinmiş, gönlü kırılmış.
r. 136/10

resm (< Ar. *rasm*) resim; âdet, gelenek.
r.+ lerideki 142/11

reste (< Far. *rasta*) kurtulmuş; bir kısım tüccar (Steingass, 1892: 575b)
r.+ ler 018/10
r.+ lerini 041/09

reşīd (< Ar. *raşīd*) doğru yolu bulan; olgunluk çağına ulaşmış (kimse), ergin.

r. 069/10, 106/13

reşk (< Far. *rašk*) kıskanma; kıskanmaya sebep olacak nitelikte olan.

r. 046/11, 071/02

rev (< Far. *rav*) giden, yürüyen.

r. 001/06

revâc (< Ar. *ravâc*) revaç; değer, kıymet.

r. 040/03, 057/02

revâne (< Far. *ravāna*) giden, yürüyen, akan.

revâne bol- yola düşmek, yola koyulmak; akmak.

r. b.- dı 022/07

revâne kıl- yola düşürmek.

r. k.- dı 058/01

revnaķ (< Ar. *ravnaķ*) göz alıcı güzellik, parlaklık.

r. 115/07

re'y (< Ar. *ra'y*) görüş, fikir, oy.

r.+ leri 134/04

rıķ'a (< Ar. *ruķ'a-t*) bir kısa mektup, yazı.

r. 139/05

rızālġ (< Ar. *riḏā'* ve Tü. +*lġ*) rızalık, razı olma.

r.+ ım 074/02

rızālik → **rızālġ**

r.+ i 073/13

riħlet → **riħlet**

r. 020/10

riħlet (< Ar. *riħla-t*) göç, sefer; ölme, vefat.

riħlet kıl- ölmek.

r. k.- dı 031/05, 092/10

r. k.- dılar 020/09, 096/06

rū (< Far. *roy*) yüz, çehre.

r. 055/06, 063/09, 110/04, 110/07, 115/01

rū-be-rū (< Far. *rū-ba-rū*) yüz yüze.

r. 050/06, 053/13, 055/02

r.+ sıda 150/06

r.+ sığa 059/03, 101/07

ruḥṣat (< Far. < Ar. *ruḥṣa-t*) izin.
r. 070/02

ruḥṣat al- izin almak.
r. a.- ğan 048/10
r. a.- ıp 078/03

ruḥṣat bër- izin vermek.
r. b.- di 087/11
r. b.- diler 047/13

rūz (< Far. *roz*) gün; güneş.
r. 019/02, 049/09, 078/13

rūz-be-rūz (< Far. *roz-ba-roz*) her gün, günden güne.
r. 002/06, 018/10, 092/08, 107/09

rūzgār (< Far. *rozgār*) zaman, devir; dünya.
r. 147/04
r.+ ını 143/09, 143/10
r.+ larının 016/01

rū'yet (< Ar. *ru'ya-t*) görme, bakış; araştırma; yönetme, çevirme.
r.+ ğa 080/03

rū'yet-perver (< Ar. *ru'ya-t* ve Far. *parvar*) bakımlı, görgülü.
r. 031/03

S, Ş, Ş

sā'at (< Far. < Ar. *sā'a-t*) saat, vakit, zaman.
s. 109/03
s.+ din 109/05

sābıka (< Ar. *sābika*) geçmişte olan şey, önceki.
s.+ dın 076/01

saç- (< ET *saç-*) saçmak.
s.- dı 109/13

şadā (< Far. < Ar. *şadā*) ses, âvaz; yankı.
ş. 083/10
ş.+ sın 063/01

sādāt (< Ar. *sayyid*'in çoğulu *sādāt*) seyyitler, ulular, efendiler.
s. 145/01

sāde-levh (< Far. *sāda* ve Ar. *lavh*) saf, kötülüğe akli ermeyen, temiz yürekli.
ş. 069/07

şādıku'l-kul (< Ar. *şādik*, harf-i tarif *el-* ve Tü. *kul*) gerçek kul, sadık kul.
ş. 010/13

şafā (< Ar. *şafā'*) safa, gönül şenliği, memnuniyet.
ş. 077/11

şafā-bahş (< Ar. *şafā* ve Far. *bahş*) safa ve neşe veren, huzur veren.
ş. 082/03

şaff (< Ar. *şaff*) askerlerin bir sırada durması, dizilmesi, savaş düzeninde yer alma; sıra, dizi.
ş. 039/11, 128/02, 148/09
ş.+ ların 054/01

şaff-şiken (< Ar. *şaff* ve Far. *şikan*) düşman saflarını kıran, bozan, düşmanı yenen.
ş. 022/06, 039/10

şağā'ir (< Ar. *şağā'ir*'nin çoğulu *şağā'ir*) hakkında açık hüküm bulunmayan küçük günahlar.
ş. 112/03

sāgar Özel ad.
s.+ nı 135/10

şağīr (< Ar. *şağīr*) küçük, ufak; ergenlik çağına gelmemiş çocuk.
ş. 049/08, 085/10, 089/05

şāhib (< Ar. *şāhib*) sahip, mâlik.
ş. 046/03, 061/12, 082/02, 084/12, 114/12

şāhib-cemāl güzellik sahibi, yakışıklı (kimse).
ş. 008/12

şāhib-kemāl olgunluk sahibi (kimse).
ş. 106/13

şāhib-kırān iki uğurlu gezegen olan Jüpiter ve Venüs yıldızlarının birleşmesi zamanında doğan, böyle bir zamanda tahta çıkan ve her zaman başarı, üstünlük gösteren hükümdar.
ş. 021/08, 094/08
ş.+ nı 024/05

şāhibü's-şevket büyüklük sahibi, yüce (kimse).
ş. 004/04

şahīh (< Ar. *şahīh*) gerçek, doğru.
ş. 143/12

saħla- (< ET (KT) *saḵ+la-*) saklamak, muhafaza etmek. (EDPT, 810a)
s.- p 052/11

saħn (< Ar. *saħn*) meydan.
s.+ ğa 125/12

sāḵıṭ (< Ar. *sāḵiṭ*) düşen, düşmüş; değeri, kıymeti kalmayan.
s. 036/05

sal- (< ET (Uyg.) *sal-*) salmak, bırakmak, göndermek; koymak; bina tesis etmek.
s.- almay 050/01
s.- dı 049/12
s.- ğalı 069/08
s.- ıp 015/05, 018/05, 050/11, 052/10, 054/08, 075/06, 095/03, 112/04,
134/01, 135/07, 151/02, 154/05
s.- up 092/04, 149/09
s.- ur 141/02

saldır- (< *sal-tur-*) yaptırmak.
s.- dı 012/08

salın- (< *sal-(ı)n-*) sallanmak.
s.- ğannı 050/05

salṭanat (< Far. < Ar. *salṭana-t*) sultanlık, hükümdarlık.
s. 002/04, 024/07, 027/03, 037/08, 043/07, 075/01, 082/09, 094/09, 095/01,
112/01, 115/07, 159/03, 159/07, 159/11, 160/01, 160/03, 160/04, 160/07, 160/08
s.+ da 082/09
s.+ ı 013/013, 019/06, 027/11, 135/05
s.+ ları 001/04
s.+ nı 028/12

saṇa (<< *sen+ğa*) sana.
s. 070/01

saṇç- (< ET (KT) *saṇç-*) (bıçak vb. bir şey) batırmak, saplamak.
s.- ıp 059/09, 059/13

ṣānī (< Ar. *ṣānī*) ikinci.
ş. 141/06

sarāy (< Far. *sarāy*) saray.
s. 027/12
s.+ ğa 125/03

ṣarīḥ (< Ar. *ṣarīḥ*) açık, belli.
ş. 007/01

saṭvet (< Ar. *saṭvat*) karşı konulmaz derecede zorlu ve ezici kuvvet; birinin üzerine şiddetle sıçrama, atılma.

s. 076/01

şavāb (< Ar. *şavāb*) doğruluk, dürütlük; doğru davranış.

ş.+ ını 161/11

savaş (< ET (DLT)**sava-ş*) savaş, kavga.

s. 001/09

savıķ (< ET *soğık* < *soğı-k*) soğuk. (EDPT, 808a)

s. 045/04, 047/04, 056/03, 067/01, 067/09, 068/01, 108/02

s.+ da 068/01

savıķlıķ (< *soğık*+*lıķ*) soğukluk.

s.+ ından 067/09

sa'y (< Ar. *sa'y*) çalışma, çabalama, gayret.

s. 018/11

sāy (< ET (KT) *sāy*) taşlık yer; kışın suyu akıp yazın akmayan dere.

s. 013/04, 114/02

s.+ ından 004/10, 006/10

s.+ ığa 006/09

s.+ ını 006/11, 006/12

s.+ nı 006/05, 017/12, 096/11

say' (< Ar. *say'*) akış, debi; dağıtma, eritme; hareket, dalgalanma.

s. 004/08, 067/08

say- (< ET (KT) *sā-* < AT **sā-*) saymak.

s.- ardın 073/11

şayha (< Ar. *şayha-t*) bağırma, çığlık atma, nara atma.

ş.+ lar 057/04

sayı (< *say-tğ*) sayı.

s.+ ğaça 141/08

sebeb (< Ar. *sabab*) sebep; bahane.

s. 014/08, 046/13, 138/13, 139/08

s.+ din 021/08, 091/03

sebebli (< Ar. *sabab* ve Tü. +*li*) sebepli, sebepten.

s. 145/09

sebīl (< Ar. *sabīl*) yol, tarik.

s. 001/06, 002/03

sedd (< Ar. *sadd*) duvar, sur; engel, düzlük.

s. 072/07

sefele-perver (< Ar. *sāfil*'in çoğulu *safala* ve Far. *parvar*) âdî ve bayağı kimseler, sefiller.

s. 031/10

sefer (< Ar. *safar*) yolculuk, sefer; savaşa gitme.

s.+ de 005/11

s.+ din 099/10

sefid (< Far. *safīd*) ak, beyaz.

s.+ lere 014/04

sefih-ṭab (< Ar. *safih-ṭab*) zevke düşkün tabiatlı; basit mizaçlı.

s. 031/09

seg (< Far. *sag*) köpek.

s. 148/12

seher (< Ar. *saḥar*) seher, tan yeri ağarmadan biraz önceki vakit.

s. 022/08, 052/03, 052/05

selāmet (< Far. < Ar. *salāma-t*) sâlimlik, eminlik, korku ve endişeden uzak olma; selamete çıkma; hatır.

s. 137/07, 137/13, 146/03, 149/10

selāmetlik (< Far. < Ar. *salāma-t* ve Tü. +*lık*) selâmetlik.

s.+ ların 079/01

selām-ḥāne (< Ar. *salām* ve Far. *ḥāna*) selamlık.

s. 026/11

s.+ si 026/11

selāṭīn (< Ar. *sulṭān*'in çoğulu *salāṭīm*) sultanlar, padişahlar.

s. 001/07, 004/01

selīm (< Ar. *salīm*) maddi ve manevi kusuru olmayan, sağlam, doğru.

s. 082/01

selīm-dil (< Ar. *salīm* ve Far. *dil*) gönlü doğru, maneviyatı güçlü.

s. 034/10

semā (< Ar. *samā*) vecd hâlinde dervişlerin dairesel şekilde dönmesi.

s. 049/01, 049/11

s.+ da 049/10

semender (< Far. *samandar*) soğukluğu ile meşhur bir cins su kertenkelesi.

s. 064/11

sen (< ET *sen*) sen.

s.+ din 069/13
s.+ i 070/01, 154/02, 154/03

sene (< Ar. *sana-t*) yıl, sene.
s. 019/03, 020/11, 027/02

ser (< Far. *sar*) baş; tepe.
s. 018/07, 058/12, 142/06

ser-āsīme (< Far. *sar-āsīma*) sersem, şaşkın.
s.+ ğa 106/11

ser-āsīme bol- sersemleşmek, şaşırmaq.
s. b.- dılar 064/03
s. b.- ıp 053/06, 054/09, 063/03

serdār (< Far. *sar-dār*) kumandan; bir topluluğun başı, lideri.
s. 099/11, 116/10, 123/06
s.+ larığa 118/05

ser-efrāz (< Far. *sar-afraz*) başını yukarı kaldıran, yükseklerle uzanan; seçkin, mümtaz.

ser-efrāz bol- yücelmek, yükselmek, üstün olmak.
s. b.- dı 078/11
s. b.- dılar 147/09

ser-efrāz èyle- yüceltmek, yükseltmek.
s. è.- p 016/11, 103/08, 142/07

ser-efrāz kıl- yüceltmek, yükseltmek, üstün tutmak.
s. k.- dı 060/12, 080/03, 156/03
s. k.- dılar 024/10
s. k.- ıp 011/08, 018/08
s. k.- up 022/13, 087/03, 121/01

ser-encām (< Far. *sar* ve Ar. *ancām*) bir işin sonu, akıbeti; olay.
s. 135/10
s.+ ıdın 066/04
s.+ ığa 116/02

ser-encām bol- son bulmak.
s. b.- ğandın 077/01

ser-encām kıl- anlatmak.
s. k.- ıp 155/07

ser-firāz (< Far. *sar-farāz*) başını yukarı kaldıran, yükseklerle uzanan; seçkin, mümtaz.

ser-firāz kıl- yüceltmek, yükseltmek, üstün tutmak.
s. k.- dı 042/03

ser-gerdān (< Far. *sar-gardān*) perişan.
s. 068/02

ser-gerde (< Far. *sar-karda*) baş, başkan, reis; komutan.
s. 026/10, 038/09, 043/09, 044/11, 058/03, 105/13, 146/02, 151/06
s.+ ler 066/08, 067/11, 068/07, 073/12, 087/11, 089/12, 099/09, 106/04,
107/12, 115/08, 148/07
s.+ lergā 075/09, 156/07
s.+ leri 065/07, 070/13, 084/06, 146/05
s.+ lerni 079/04
s.+ si 042/01, 111/09

ser-gerde-zāde (< Far. *sar-karda-zāda*) komutan çocuğu, reis çocuğu.
s.+ ler 038/10

sergüzeşt (< Far. *sar-guzaşt*) macera, serüven.
s.+ e 078/10

ser-ḥadd (< Far. *sar* ve Ar. *ḥadd*) sınır boyu, hudut.
s. 016/04
s.+ iğāça 016/13
s.+ leriğā 067/06

ser-kār (< Far. *sar-kār*) kahya.
s. 124/06

ser-keş (< Far. *sar-kaş*) dik başlı, inatçı, itaatsiz (kimse).
s. 155/02, 155/03

ser-şevved (< Far. *sar* ve Ar. *şavvad*) yüksekte durana dik başlılık yapmak; padişaha itaatsizlik.
s. 155/02

ser-tā-pā (< Far. *sar-tā-pā*) baştan ayağa, baştan aşağı, tamamen.
s. 007/06

ser-vān (< Far. *sar-vān*) baş, lider; develere bakan lider.
s. 050/12

sevüglük (< ET *sev-(ü)g+lik*) sevilen, sevgili.
s. 038/02

seyāḥat (< Ar. *siyāḥa-t*) uzak yerlere yapılan gezi.
s.+ i 079/02

seyr (< Ar. *sayr*) bulunduğu yer üzerinden hareket etme, yolculuk, gidiş; bakma.
s. 048/08, 098/10

seyyār (< Ar. *sayyār*) gezen, dolaşan.
s. 082/07

sezā-vār (< Far. *sazā-vār*) layık olan, layık.
s. 155/02, 155/04

sıĝ- (< ET *sıĝ-*) sıĝmak.
s.- mas 034/11
s.- mas er-di 034/11

sık- (< ET *sık-*) sıkmak, sıkıştırmak.
s.- ıp 070/01

sm- (< ET *sm-* < AT **sī-n-*) kırılmak.
s.- adur 015/06

sındur- (< *sin-dur-*) kırdırmak.
s.- dılar 015/09
s.- gey-miz 015/05

silāh (< Ar. *silāh*) silah.
s.+ larını 016/02

sipāh (< Far. *sipāh*) asker, ordu.
s. 067/10, 116/13, 119/06, 150/11
s.+ lar 064/05, 091/01, 101/10, 114/03
s.+ larĝa 087/11
s.+ larıĝa 045/02, 045/08
s.+ larını 039/11, 108/08

siperlik (< Far. *sipar* ve Tü. +*lik*) siperlik.
s. 122/06

sīr-āblık (< Far. *sīr-āb* ve Tü. +*lık*) suya kanmışlık, tâzelik, körpelik.
s.+ ıĝa 004/09

şīt (< Ar. *şīt*) ses, seda; iyi şöhret, ün.
ş. 020/03

sitem (< Far. *sitam*) eziyet, haksızlık.
s. 102/03

siyāset (< Far. < Ar. *siyāsa-t*) memleket idaresi, politika; ceza.
s. 080/04

siz (< ET *siz*) siz.
s. 003/02, 033/11, 035/05, 052/12
s.+ de 120/12
s.+ ĝa 045/09

s.+ ge 035/08, 053/10
s.+ lerdin 072/13
s.+ lerga 071/03
s.+ lerni 053/08, 053/12
s.+ ni 045/08, 068/10, 070/03, 072/02, 073/13, 120/11

şoĥbet (< Far. < Ar. *şoĥba-t*) sohbet.

ş. 094/02
ş.+ ide 056/10
ş.+ iġa 090/01

soĥuş (< ET (Uyg., DLT) *soĥ-(u)ş*) birbirine mızrak saplama, süngüleşme, vuruşma. (EDPT, 805a)

s. 105/10

şoĥ (< ET (Uyg.) *soĥ*) sonra.

ş. 015/09, 031/12, 033/02, 073/11, 077/10, 144/07, 155/06

şoĥra (< *soĥ+ra*) sonra.

ş. 015/03, 026/13, 027/07, 029/09, 034/01, 127/07, 129/06, 139/13

sora- (< ET *sor-* < AT **sōr(a)-*) sormak.

s.- dı 073/11
s.- p 011/05
s.- maĥ 079/02

soy- (< ET (Uyg.) *soy-*) soymak. (EDPT, 858b)

s.- gan 063/10
s.- maĥğa 154/10

sōz (< ET *sōz*) söz.

s. 053/12, 117/06
s.+ iġa 011/01
s.+ ini 103/11
s.+ ni 045/06, 134/09
s.+ üm 126/03

sōzleş- (< ET *sōz+le-ş-*) sözleşmek, konuşmak.

s.- sünler 125/11

su (< ET *suv* < AT **sūb*) su.

s. 013/04, 144/10
s.+ nı 004/11
s.+ yını 006/11

şubĥ (< Ar. *şubĥ*) sabah, şafak vakti.

ş.+ ġaça 044/12

şulĥ (< Ar. *şulĥ*) barış.

ş. 024/03, 104/12, 128/11

ş.+ nı 045/05

sulṭān (< Ar. *sulṭān*) padişah, hükümdar.
s.+ ığa 048/06

sun- (< ET *sun-*) sunmak, uzatmak.
s.- dı 035/07

sûre (< Ar. *sûra*) sûre, Kur'ân'ın ayrıldığı yüz on dört bölümünden her biri.
s. 085/10

şûret (< Far. < Ar. *şûra-t*) görünüş; tarz, yol.
ş.+ de 003/10
ş.+ ığa 018/12

sûrnāy (< Far. *sûr-nāy*) zurna.
s. 046/06, 053/05

suyuk çorbaya benzer yöresel bir yemek; *aş suyu*ğ/*suyu*ğ *aş* olarak kullanılmaktadır.
(Madvaliyev S, 2006: 600b)
s. 035/04

suyula- (< ET *suv+la-*) sulamak, sel olmak.
s.- p 084/04

sülūk (< Ar. *sulūk*) bir yola girme, bir yol tutma.
s. 048/08
s.+ nı 048/09

sünnet (< Far. < Ar. *sunna-t*) Hz. Muhammed'in sözleri, işleri, tasvipleri.
s. 083/09, 083/12

sür- (< ET (Uyg., (KT)) *sür-* < AT **sūr-*) sürmek, sevk etmek; kovmak, çıkartmak.
s.- di 029/01, 110/12
s.- er 063/06
s.- er er-diler 063/06
s.- gen 029/02
s.- ip 020/09
s.- iş 027/11, 102/01
s.- üp 098/05

sür'at (< Far. < Ar. *sur'a-t*) çabukluk, hız.
s. 022/07, 023/10, 043/09, 072/06, 078/04, 079/06, 080/12

süvāre (< Far. *suvār*'ın müennes şekli *suvāra*) ata binmiş kimse, atlı; atlı asker.
s. 072/10

Ş

şād (< Far. *şād*) sevinç, mutluluk.
ş. 055/11, 150/09

şādlan- (< *şād+la-n-*) sevinmek.
ş.- dı 131/11

şādhlğ (< Far. *şād* ve Tü. *+lğ*) sevinçli, mutlu.
ş. 086/10

şādlik → **şādhlğ**
ş. 017/01

şādyāne (< Far. *şādyāna*) müzik, bando.
ş.+ ler 018/03

şāh (< Far. *şāh*) padişah, hükümdar.
ş.+ ğa 133/06

şāh (< Far. *şāh*) dal, budak.
ş.+ ıġa 005/05
ş.+ ımı 044/08

şāh-ān (< Far. *şāh* ve Far. çoġul eki *-ān*) padişahlar, hükümdarlar.
ş. 094/06
ş.+ ğa 074/10

şāh-āne (< Far. *şāh-āna*) padişaha yakışır şekilde olan, çok mükemmel.
ş. 018/07, 022/12, 075/09
ş.+ ler 060/12

şāhen-şāh (< Far. *şāhan-şāh*) en büyük padişah, hükümdar.
ş. 001/07

şā'ir (< Ar. *şā'ir*) şair.
ş. 089/13

şām (< Far. *şām*) akşam.
ş. 106/01

şark (< Ar. *şark*) doğu.
ş. 114/07

şarkī (< Ar. *şark* ve nispet eki *-ī*) doğuyla ilgili.
ş. 127/10

şātū merdiven. (Steingass, 1892: 720b; TMEN III, 1967: 316-318)
ş. 044/07

şāyeste (< Far. *şāyista*) yaraşır, uygun, layık.

ş.+ siğa 081/10

şāyi' (< Ar. *şāyi* ') yayılmış, duyulmuş.

şāyi' bol- yayılmak.
ş. b.- ıp 045/12

şāyi' kıl- yaymak, duyurmak.
ş. k.- ğay-men 142/07

şeb (< Far. *şab*) gece.
ş.+ de 068/13, 080/13, 143/03

şebah (< Ar. *şabah*) benzeme, benzerlik.
ş. 008/08

şecā'at (< Far. < Ar. *şacā'a-t*) yiğitlik, yüreklilik, cesaret.
ş. 010/10, 011/06

şecā'atlik (< Far. < Ar. *şacā'a-t* ve Tü. +*lik*) yürekli, cesur.
ş. 039/13

şecā'at-perver (< Ar. *şacā'a-t* ve Far. *parvar*) yiğitlik sahibi, cesur (kimse).
ş. 013/12

şedd (< Ar. *şadd*) sıkı sıkı bağlama, sıkma; güçlü.
ş. 027/01

şefkat (< Far. < Ar. *şafka-t*) şefkat, acıyarak, koruyarak sevmek.
ş. 034/10, 035/09, 056/11, 065/11, 070/01, 071/01, 076/06, 080/02, 152/07,
160/10
ş.+ i 074/08
ş.+ iğa 034/12

şefkat-engiz (< Ar. *şafka-t* ve Far. *angiz*) sevgi veren, sevgi dolu.
ş. 031/03

şeh (< Far. *şah*) şah, padişah.
ş. 020/11, 094/07

şehid → **şehid**
ş. 110/04

şehid (< Ar. *şahid*) şehit.
ş. 110/03, 110/04, 110/07, 135/08

şehid bol- şehit olmak.
ş. b.- dı 098/03, 149/06
ş. b.- dılar 098/07
ş. b.- ğan 136/09, 155/09

ş. b.- ğanlarını 042/05

ş. b.- ıp 042/04

şehīd kıl- şehit etmek.

ş. k.- dı 101/12, 109/09, 145/05, 145/07

ş. k.- dılar 135/13, 136/05

şehr (< Far. *şahr*) şehir, kent, belde.

ş. 003/02, 003/05, 004/09, 011/12, 018/12, 024/01, 026/08, 041/11, 063/07, 064/03, 064/13, 087/05, 100/01, 110/09, 135/06

ş.+ din 023/13, 079/10, 101/01

ş.+ ğa 003/04, 039/11, 073/09, 089/06, 089/08, 113/01

ş.+ ide 026/09

ş.+ iġa 024/08

ş.+ ini 001/02, 020/07, 023/11

ş.+ lerni 021/09, 142/04

ş.+ ni 006/04, 023/12, 070/12, 075/10, 092/05, 108/07, 114/07

şehzāde (< Far. *şah-zāda*) şehzade.

ş.+ lerni 012/02

şemīz (< Far. *şamīz*) ekici; tarla.

ş.+ iġa 066/12

şemşīr (< Far. *şimşīr*) kılıç.

ş. 082/03

ş.+ lerini 148/13

şer‘ (< Ar. *şar‘*) şeriat, dini kurallar.

ş. 057/02, 076/02, 107/11

ş.+ ğa 057/02

şerī‘at (< Ar. *şarī‘a-t*) açık, doğru yol; herkesin uyması için konan her çeşit kural, yasa.

ş. 070/10

şerīf (< Ar. *şarīf*) şerefli, kutsal, mübarek; soylu, asilzade.

ş. 057/02, 076/02

şerīk (< Ar. *şarīk*) ortak.

ş. 050/08

şeşfer (< Far. *şaşfar*) gürz.

ş.+ e 114/03

şevēd (< Far. *şūd, şavad*) olmak. (Steingass, 1892: 765a)

ş. 155/02 [2]

şevher (< Far. *şavhar*) erkek eş, koca, zevce.

ş.+ i 093/12

şevk (< Ar. *şavk*) arzu, istek, coşkunluk.
ş. 088/11

şevket (< Far. < Ar. *şavka-t*) büyüklük, heybet.
ş. 025/10, 079/04, 082/06

şiddet (< Far. < Ar. *şidda-t*) bir kuvvetin derecesi; aşırılık, fazlalık.
ş. 067/02
ş.+ i 067/09

şifte (< Far. *şifta*) tutkun, müptela.
ş. 075/12

şikār (< Far. *şikār*) av; düşmandan ele geçirilen mal, ganîmet.
ş. 035/01
ş.+ ğa 010/11

şikāyet (< Far. < Ar. *şikāya-t*) şikayet.
ş. 139/05

şikest (< Far. *şikast*) kırma, kırılma, kırık.
ş. 105/12
ş.+ lerini 144/05
ş.+ ni 106/04

şimāl (< Ar. *şimāl*) kuzey.
ş. 068/02
ş.+ de 068/09

şi‘r (< Ar. *şi‘r*) şiir.
ş. 081/13
ş.+ leri 020/04

şirîn-kelām (< Far. *şirîn* ve Ar. *kalām*) tatlı sözlü.
ş. 089/13

şitāb (< Far. *şitāb*) çabukluk, acele.
ş. 005/01, 005/09, 006/03

şive (< Far. *şiva*) güzellerin insana hoş gelen ve gönül fetheden tavrı, naz, işve; tarz.
ş.+ si 079/03
ş.+ sin 016/12

şol (< *oş+ol*) şu (işaret sıfatı).
ş. 021/08, 059/05, 059/11, 061/11, 103/07, 148/11, 148/13, 149/10, 154/03

şongā (< **şu+n+ġa*) şuna.
ş. 012/13

şöhret (< Far. < Ar. *şuhra-t*) tanınmış, meşhur kimse.
ş. 063/13, 091/04

şöhret-gîr (< Ar. *şuhra-t* ve Far. *gîr*) şöhreti her tarafa yayılmış, ünlü.
ş. 020/04

şu‘arā (< Ar. *şā‘ir*’in çoğulu *şu‘arā*) şâirler.
ş. 092/13, 110/01
ş.+ lar 018/12, 019/02, 020/10, 026/13, 094/02, 135/09

şular (< *şu+lar*) şunlar.
ş. 151/09

şu‘le (< Ar. *şu‘la-t*) alev; ı ışık, parıltı.
ş. 049/02

şundağ (< **şunı teg*) böyle, şöyle, bu kadar.
ş. 068/01, 091/05, 134/07

şükūh (< Far. *şukoh*) ululuk, azamet.
ş. 010/10, 011/06, 023/08, 024/02, 067/12

şübhe (< Ar. *şubha*) şüphe, tereddüt.
ş. 005/08, 008/08

T, ı

tā (< Far. *tā*) tâ, kadar, -ıncaya kadar, dek; çünkü, sebebiyle.
t. 001/08, 005/07, 006/01, 016/04, 016/12, 041/06, 044/12, 051/12, 053/11, 061/08, 067/05, 083/08, 083/11, 086/13, 087/01, 092/03, 107/02, 108/09, 108/13, 115/05, 126/08, 131/05, 141/08, 154/11, 157/04

tāb (< Far. *tāb*) güç, kuvvet.
t.+ ları 108/08, 119/04

ıab‘ (< Ar. *ıab‘*) huy, mizaç, karakter, yaratılış.
ı. 082/01
ı.+ ı 010/12, 075/07
ı.+ ığa 004/07, 148/04

tābī → tābī‘

tābī bol- → tābī‘ bol-
t. b.- manın 126/13

ıabak (< Ar. *ıabak*) tabak, kap.
ı. 141/06

tābi‘ (< Ar. *tābi‘*) birine veya bir şeye uyan; bağlı.
t. 006/09, 016/06, 023/06, 075/07

tābi‘ bol- uymak, birinin emri altında olmak.
t. b.- sam 120/07
t. b.- updur 131/01

tābi‘ èyle- birinin emri altına girdirmek, boyun eğdirmek.
t. è- p 124/09, 127/02

tābi‘ kıl- birinin emri altına girdirmek, boyun eğdirmek.
t. k.- aylük 014/03
t. k.- dılar 122/06

ṭabīb (< Ar. *ṭabīb*) hekim, doktor.
ṭ.+ lerni 152/09

tāc-dār (< Far. *tāc-dār*) hükümdar, padişah.
t. 155/02, 155/03

tāc-dārlik (< Far. *tāc-dār* ve Tü. +*lık*) hükümdarlık, padişahlık.
t. 049/05

taf- (< ET (Uyg.) *tap-*) bulmak.
t.- dı 122/04
t.- gen 003/06, 063/13, 155/05, 155/10
t.- ip 007/02, 008/10, 050/09, 069/07, 076/01, 076/03, 077/11, 080/04,
104/13, 111/05, 112/10, 114/09, 148/09
t.- magen 012/09
t.- sağızlar 003/04
t.- tı 009/10, 029/05, 065/10, 082/09, 096/05, 115/04, 124/10, 129/02, 130/02,
139/12, 147/07 [2]
t.- tılar 019/03, 020/11, 027/01, 028/11, 046/07, 089/12, 110/03, 135/10,
149/10, 151/06, 156/09
t.- tılar er-di 110/04
t.- up 150/10

tafiş- (< ET (Uyg.) *tapış-*) tanışmak, görüşmek; teslim etmek.
t.- dı 120/08

tafşıl (< Ar. *tafşıl*) uzun uzadıya anlatma, açıklama.
t.+ i 136/13

tafşur- (< ET (Uyg.) *tapşur-*) itimat etmek, teslim etmek, vermek.
t.- dı 024/06, 120/07
t.- dılar 095/10
t.- dım 071/04
t.- ganda 103/09
t.- ip 008/09

t.- mak 051/01

taftur- (< *tap-tur-*) buldurmak.
t.- ip 039/06

tağay (< ET (Uyg.) *tağay*) dayı.
t.+ 1 059/07, 062/01

tağay → **tağay**
t.+ 1 076/13

tağyîr (< Ar. *tağyîr*) değıştirme, değışim; bozma; yerine geçme.
t. 157/10

tağallûf (< Ar. *tağalluf*) geride kalma, arkada bırakılma; değışme.
t. 067/03

tāhîr (< Ar. *ta'hîr*) erteleme, geciktirme.

tāhîr kıl- ertelemek, geciktirmek.
t. k.- sak 056/03

tağkîk (< Ar. *tağkîk*) gerçeğı araştırma, soruşturma.
t. 002/03

tağmîr (< Ar. *tağmîr*) yoğurma; mayalandırma.
t. 084/09

tağrîr (< Ar. *tağrîr*) yazılma.
t. 002/01, 002/03, 003/08
t.+ iğa 001/06

tağsîn (< Ar. *tağsîn*) övme, takdir etme.
t. 060/11

tağt (< Far. *tağt*) alt, aşağı.
t. 042/08, 047/11

tağt (< Far. *tağt*) taht.
t. 003/01, 003/11, 026/01, 028/11
t.+ ğa 037/07

tağta (< Far. *tağta*) tahta; levha (taştan).
t.+ ğa 154/08

tağkat (< Far. < Ar. *tāka-t*) güç, kuvvet, mecal.
t. 023/13, 151/04

tağdîr (< Ar. *tağdîr*) ezelde Allah'ın olmasını istediğı şeyler, kader.

t. 026/07

taḫsim → **taḫsīm**

taḫsim kıl- → **taḫsīm kıl-**

t. ḳ.- dı 055/08

taḫsīm (< Ar. *taḫsīm*) bölüştürme, pay etme.

taḫsīm kıl- bölüştürmek, paylaşmak.

t. ḳ.- dı 078/12

t. ḳ.- dılar 156/07

t. ḳ.- ıp 008/02, 062/03, 070/08

ṭaḫye (< Far. *ṭāḫiya*) takke.

ṭ.+ sin 049/06

tal (< ET (KT) *tāl* < AT **tāl*) dal, söğüt.

t. 015/04

talā (< Ar. *talā'*) sıkı, yoğun, çok.

t. 046/01

tala- (< ET *tala-*) yağmalamak.

t.- p 061/09, 143/09, 143/11

talān (< ET *tala-n*) talan, yağma.

t. 043/12, 109/03

talān- (< *tala-n-*) talanmak, yağmalanmak.

t.- dı 115/04

ṭal'at (< Far. < Ar. *ṭal'a-t*) yüz, çehre, güzel yüz.

ṭ. 025/01

ṭaleb (< Ar. *ṭalab*) talep, istek.

ṭ. 048/04, 057/08, 127/11

ṭaleb èyle- talep etmek, istemek.

ṭ. è.- p 111/08

ṭaleb kıl- istemek.

ṭ. ḳ.- adur 106/07

ṭ. ḳ.- dı 090/10

ṭ. ḳ.- dılar 041/10

ṭālib (< Ar. *ṭālib*) isteyen, istekli.

ṭ. 115/02, 127/13

tam (< ET *tam* < AT **tām*) dam, çatı.

t.+ ığa 119/13

ṭamaʿ (< Ar. *ṭama* ʿ) doymazlık, aç gözlülük; çok isteme.
ṭ. 051/04

ṭamaʿ kııl- tamah etmek, çok istemek.
ṭ. k.- up 026/05

tamām (< Ar. *tamām*) tam, bütün, eksiksiz; bitmiş, tamamlanmış.
t. 014/12, 016/06, 023/02, 023/06, 023/10, 027/07, 035/06, 036/02, 041/11,
043/09, 048/09, 049/04, 058/01, 067/02, 072/06, 072/09, 078/04, 079/04, 079/06,
080/12, 085/02, 088/08, 089/08, 099/04, 099/13, 109/02, 113/02, 115/01, 118/11,
143/02, 143/07, 143/10, 144/08, 153/08, 158/02
t.+ ı 014/03, 015/10, 123/07

tamāmen (< Ar. *tamām* ʿın tenvinli şekli *tamāman*) tam olarak, bütünüyle.
t. 131/04

taʿmīr (< Ar. *taʿmīr*) onarma, düzeltme.

taʿmīr èyle- onarmak, düzeltmek.
t. è.- p 017/09

tamur (< ET (Uyg.) *tamır*) damar.
t.+ ını 063/12

ṭaʿn (< Ar. *ṭaʿn*) kınama, ayıplama, yerme.

ṭaʿn kııl- ayıplamak, kınamak.
ṭ. k.- masunlar 120/09

tap- → **taf-**
t.- ıp durlar 021/01

tapal- (< *tap-a al-*) bulabilmek.
t.- masdın 054/10

tar (< ET (Uyg.) *tar* < AT **tār*) dar.
t. 067/08, 153/11

tārāc (< Far. *tārāc*) yağma, çapul.
t. 058/05, 064/13, 109/03, 109/05, 113/05

ṭaraf (< Ar. *ṭaraf*) cihet, yan, yön; yöre, bölge, memleket.
ṭ.+ dın 059/01, 064/09, 100/07, 109/12, 113/13, 114/07, 114/11, 119/05,
125/05, 125/09, 125/10, 127/09, 127/10
ṭ.+ ğa 026/06, 039/02, 054/10, 119/09
ṭ.+ ı 004/05, 114/07, 133/02
ṭ.+ ıda 004/11, 006/05, 012/11, 052/07, 053/06
ṭ.+ ıdın 054/11, 121/06, 121/13, 127/10

ţ.+ ığa 022/07, 023/10, 035/01, 047/03, 057/10, 059/09, 059/13, 061/07, 062/05, 062/08, 065/03, 069/02, 069/03, 071/04, 080/06, 085/07, 086/09, 097/02, 098/10, 106/03, 107/03, 111/10, 113/02, 118/10, 129/05, 134/02, 137/09, 137/13, 152/01 [2], 152/03, 157/07

ţ.+ ığağaça 080/06

ţ.+ ını 112/09

ţ.+ nı 122/05

ţarafeyn (< Ar. *ţarafayn*) iki taraf.

ţ. 125/07

targı- → **tarkā-**

t.- p 057/02

ţarh (< Far. < Ar. *ţarh*) kurma, tertip ve tanzim etme; atma, bırakma.

ţ. 011/12, 088/01

ţ.+ ın 002/05, 002/06

tārīḥ (< Ar. *tārīḥ*) tarih.

t. 001/04, 003/04 [2], 003/07, 003/12, 018/06, 019/02, 019/03, 020/11, 020/12 [2], 021/01, 027/01, 028/11, 029/05, 031/07, 033/07, 036/04, 075/03, 082/10, 095/05, 096/01, 096/11, 105/01, 110/02, 112/02, 135/09, 135/10, 136/03, 144/11, 156/09, 157/11, 160/13

t.+ dür 082/11

t.+ in 028/10

t.+ ler 003/05

tārīḥ → **tārīḥ**

t. 002/08

ţarīḥ (< Ar. *ţarīḥ*) yol; takip edilen yol, usul.

ţ.+ a 015/09, 055/11, 057/05, 061/12, 113/11

ţ.+ in 056/12

tarkā- (< Mo. *tara-ğa-*) dağılmak, saçılmak. (Lessing, 1960: 779b)

t.- dılar 072/10

t.- p 119/09

tart- (< ET *tart-*) çekmek.

t.- dılar 130/11, 130/12

t.- geni 142/11

t.- ıp 001/02, 001/08, 022/09, 039/11, 047/10, 057/04, 081/07, 083/08, 083/11, 112/10, 128/02, 141/06, 141/08

t.- tılar 152/11

tartuḥ (< ET (Uyg) *tartıḡ*) hediye, armağan.

t. 016/09, 058/08, 058/11, 062/09, 080/05, 086/11, 089/03, 106/13

taşarruf (< Ar. *taşarruf*) sahip olma, elde etme; idare ile kullanma, tutum.

t. 081/03, 102/13

t.+ ığa 022/10, 026/01, 042/09

t.+ ımızğa 047/11

taş (< ET *taş* < AT **tāš*) taş.

t. 060/01, 083/02, 083/09, 083/12

taş- (< ET (KT) *taş-* < AT **tāš-*) taşmak.

t.- ıp 103/03

taşkarı (< ET (Uyg.) *taş+garu*) dışarı; fazla.

t. 024/01, 079/10, 089/05, 150/13

t.+ da 065/09

t.+ ğa 050/02

Taşkendlik (< *Taşkend+lik*) Taşkentli.

T. 129/12

taşla- (< ET (Uyg.) *taşla-*) atmak, fırlatmak; geride bırakmak (EDPT, 564b; Madvaliyev T, 2006: 22b).

t.- dılar 008/03, 091/09, 154/07

t.- dım 120/11

t.- p 054/13, 073/10, 078/04, 085/01, 086/06, 106/01, 147/07

tav (< Ar. *tavv*) kolay, basit.

t. 019/02

tavķçilik (< Ar. *tavķ* ve Tü. +*çilik*) gerdanlık; bolluk.

t. 033/03

taya- (ET (KT) *taya-*) destek vermek, yaslamak.

t.- r 032/05

t.- r er-di 032/05

tāyife → **ṭāyife**

t.+ si 006/09

ṭāyife (< Ar. *ṭā'ifa-t*) bölük, topluluk, cemaat.

ṭ. 007/12, 008/06, 036/09, 036/11, 040/05, 140/09

ṭ.+ leriğa 067/08

ta'yīn (< Ar. *ta'yīm*) belli etme; işaret, işaretleme. (Madvaliyev T, 2006: 641b)

ta'yīn èyle- tayin etmek, atamak; belirlemek; karar vermek.

t. è.- dim 003/01

t. è.- p 011/09, 017/01, 084/13, 090/03

ta'yīn kııl- belirlemek; karar vermek. (Madvaliyev T, 2006: 641b)

t. kı.- dı 026/02

t. kı.- dılar 015/01

t. kı.- ur 051/02

ta'zīm (< Ar. *ta'zīm*) ululama, saygı gösterme.
t. 035/06, 089/11

te'accüb (< Ar. *ta'accub*) şaşma, hayret etme.

te'accüb kıl- şaşırtmak, hayrete düşürmek.
t. k.- dılar 060/05

te'addī (< Ar. *ta'addī*) birinin hakkına tecavüz etme, saldırma; zulm etme, hak ve insaf sınırını aşma.
t. 079/13, 080/03

tebeyyün (< Ar. *tabayyun*) belli olma, meydana çıkma, ayan olma.
t. 157/01, 160/11

tecdīd (< Ar. *tacdīd*) yenileme, yenilenme.
t. 017/08

tecemmül (< Ar. *tacammul*) gösteriş, görkem; süs, süslenme.
t. 025/04, 025/10

tedbīr (< Ar. *tadbīr*) tedbir, önlem, çare; üzerinde tasarruf etme, idare etme, yönetme.
t. 046/04, 072/04, 084/12
t.+ din 022/03
t.+ ğa 061/12

têfe (< ET *töpö*) tepe, üst.
t. 071/05
t.+ leriğa 086/10
t.+ mizğa 148/01
t.+ side 097/09
t.+ sidin 045/08, 059/09
t.+ siğa 051/07, 069/10, 087/09, 101/11, 148/06, 153/05, 153/09

tefe'ül (< Ar. *tafa'ul*) fal tutma, fal açma; hayra yorma, uğur sayma.
t. 003/07

tefvīz (< Far. < Ar. *tafvīd*) bir işi veya şeyi bir kimsenin üzerine bırakma, ihale, sipariş etme.
t. 011/09

teg üst, üst kısım; aşağı, alçak. (Madvaliyev T, 2006: 633b)
t.+ ide 148/08
t.+ idin 101/07
t.+ iğa 059/08

teg- (< ET *teg-*) değmek; yetişmek; ulaşmak.
t.- diler 119/03

t.- ip 059/04

t.- üp 151/06

tehallüf (< Ar. *taḥalluf*) değişme, yerine geçme.

tehallüf üyle- değişmek, yerine geçmek.

t. è.- p 157/02

tehdîd (< Ar. *tahdîd*) korkutma, gözdağı verme.

tehdîd kıl- tehdit etmek, korkutmak.

t. k.- dı 137/02

tehemten-şifat (< Far. *taham-tan* ve Ar. *şifat*) Rüstem gibi.

t. 150/11

teklîf (< Ar. *taklîf*) teklif.

t. 014/09, 088/04, 089/06, 092/02, 097/06, 108/01, 116/06, 125/04, 142/05, 142/09

tekmîl (< Ar. *takmîl*) bitirme, tamamlama.

t. 124/10

telâş (< Far. *talâş*) telaş, acelelikten doğan hızlı hareket.

t. 154/01

telâtûf (< Far. *talâtûf*) gürültü, karışıklık; coşku.

t. 108/04

temâşâ (< Far. *tamâşâ* < Ar. *maşy*'dan *tamâşî*) eğlence, zevk; gezme.

t. 025/06

temmet (< Ar. *tamma-t*) bitme, tamam olma.

t. 158/03

tenbîh (< Ar. *tanbîh*) bir şeyin yapılmasını veya yapılmamasını söyleme; uyarma.

tanbîh bol- istemek; uyarmak.

t. b.- ğay 154/11

tenezzül (< Ar. *tanazzul*) alçakgönüllülük, kibirsizlik.

t.+ ğa 107/09

teñ (< ET (Uyg.) *teñ* < Çin. *téng*) denk, eşit, benzer; düzlük.

t. 024/01, 057/06, 092/04

tenhâ (< Far. *tanhâ*) ıssız, içinde az insan bulunan (yer); yalnız, sadece.

t. 050/10, 126/02, 126/05

tenhā-be-tenhā (< Far. *tanhā-ba-tanhā*) teke tek.

t. 125/10

tepe → **têfe**

t.+ siğa 072/03, 123/04, 124/08

têr- (< ET *ter-* < AT **tēr-*) dermek, toplamak, sıralamak, dizmek.

t.- maqları 086/11

terācim (< Ar. *tarācim*) tercümeler.

terācim-i ahvāl hal tercümeleri, biyografiler.

t. a.+ i 001/03

terakķī (< Ar. *tarakķī*) yükselme, ilerleme.

t. 076/03, 077/11

terbiyet (< Far. < Ar. *tarbiya-t*) terbiye, eğitim.

t.+ ğa 152/10

t.+ idin 008/09

terbiyet kıl- büyütmek, yetiştirmek (Madvaliyev T, 2006: 678b)

t. k.- sunlar 005/09

tereddüd (< Ar. *taraddud*) endişe, kararsızlık.

t. 002/06, 098/01

t.+ leri 038/03

terġīb (< Ar. *tarġīb*) isteklendirme, arzu ettirme.

terġīb kıl- isteklendirmek.

t. k.- dılar 071/13, 129/08

terk (< Ar. *tark*) terk etme, bırakma; bir yerden veya kimseden uzaklaşma, bırakıp gitme.

t. 083/08, 083/12

ters (< ET *ters* ‘aksi, yanlış’, krş. Mo. *ters* ‘zıt, karşıt’) aksi, yanlış; ters, zıt. (EDPT, 553a)

t. 134/11

tertīb (< Ar. *tartīb*) tertip, düzene koyma; meydana getirme.

t. 003/02, 012/09

tervīc (< Ar. *tarvīc*) (bir fikri) tutma, destekleme.

t. 070/10

teshīr (< Ar. *tashīr*) zapt ve istila etme, ele geçirme.

t. 023/07, 023/08, 078/06, 080/08

teskīn (< Ar. *taskīn*) sakin kılma, yatıştırma.
t. 129/02, 147/07, 155/05

teslīm (< Ar. *taslīm*) teslim, emaneti yerine verme; bir şeyi yeni sahibine verme; hükmü altında bulunan bir şeyi mecburen devretme.

teslīm kıl- teslim etmek, yerine vermek.
t. k.- dı 073/08, 122/03
t. k.- ıp 074/02

teş- (< ET (KT) *teş-*)deşmek, kazmak.
t.- üp 101/07

tevābi‘ (< Ar. *tavābi‘*) bir kimsenin hizmetinde bulunanlar; bir kimseye fikir bakımından bağlı olanlar.
t. 017/09, 081/05
t.+ i 058/08

tevābi‘āt (< Ar. *tavābi‘* ve Ar. çoğul eki *-āt*) bir kimsenin hizmetinde bulunanlar; bir kimseye fikir bakımından bağlı olanlar.
t. 087/02

tevārīḥ (< Ar. *tārīḥ*’in çoğulu *tavārīḥ*) tarihler.
t. 001/03
t.+ lergā 012/08

tevāzu‘ (< Ar. *tavāzu‘*) alçakgönüllü olma, kibirli olmama, gösterişsiz olma.
t. 089/09

tevbe (< Ar. *tavba-t*) tövbe.
t. 140/11, 154/05

tève (< ET *teve*) deve.
t. 050/13

teyyār (< Ar. *tayyār*) hazırlanan, hazır olan (Marufov II, 1981: 107).

teyyār bol- hazır olmak.
t. b.- ıp 072/08, 146/13

teyyār èyle- hazır etmek, hazır hale getirmek.
t. è.- p 055/12

teyyār èyleş- hazırlanmak.
t. è.- ıp 133/08

teyyār kıl- hazır etmek.
t. k.- ıp 064/06

teyyārla- (< *teyyār+la-*) hazırlamak.

t.- p 142/02

ṭīfl (< Ar. *ṭīfl*) küçük çocuk.

ṭ. 008/04

ṭ.+ m 005/10, 008/02

ṭilā (< Ar. *ṭilā'*) saf altın.

ṭ. 057/06, 092/04

ṭılçı casus (Madvaliyev T, 2006: 98b)

t. 104/04

ṭınç (< ET (Uyg.) *ṭınç* < AT **tīnç*) rahat, huzurlu, dinç, dinlenmiş.

t. 076/12, 102/03, 103/09

ṭiğ (< Far. *ṭiğ*) kılıç.

t.+ dīn 100/08

ṭik- (< ET *tik-*) dikmek, kurmak, çivilemek; atmak.

t.- ip 073/08

ṭil (I) (< Far. *dil*) gönül, yürek. (krş *dil (I)*)

ṭil aç- gönlünü açmak.

t. a.- dī 145/10

ṭil al- gönül almak.

t. a.- dılar 118/08

ṭil bër- gönül vermek.

t. b.- üpdürler 071/08

ṭil (II) (< ET *ṭil*) dil (organ); lisan; haber.

t.+ lerin 075/12

ṭile- (< ET (Uyg.) *ṭile-*) dilemek, istemek.

t.- dī 070/03, 123/13

t.- p 016/02, 041/09, 041/12, 061/03, 109/04, 141/11

ṭileş- (< *ṭile-ş-*) (karşılıklı) istemek, dilemek.

t.- ip 036/11, 054/06, 063/11, 111/09

ṭīr (< Far. *ṭīr*) ok.

t. 010/12, 059/10, 114/03

ṭīr-bārān (< Far. *ṭīr-bārān*) ok yağdıran, ok yağmuruna tutan.

t. 128/06

tiriglik (< ET *tirig+lik* < *tir-(i)g* < AT **tīr-*) dirilik, canlılık.

t. 153/12

t̃iz (< Far. *t̃iz*) çabuk, seri, tez.

t. 005/12, 053/11

t̃izlik (< Far. *t̃iz* ve Tü. +*lik*) tezlik, çabukluk.

t. 070/05

tof → **top**

t. 055/02, 061/01, 062/11, 062/13, 064/02, 085/09 [2], 098/06, 100/05, 101/09, 109/13, 148/11, 148/12, 149/01

t.+ ğa 061/02, 128/06, 153/02

t.+ lar 153/01

t.+ larğa 152/10

t.+ larnı 100/10

t.+ nı 064/10

tof-h̃āne → **top-h̃āne**

t. 151/10

tofla- (< *top+la-*) toplamak, bir araya getirmek, derlemek.

t.- gen 143/01

t.- p 051/13

tofraḡ (< ET (Uyg.) *topraḡ*) toprak.

t.+ dın 060/13

t.+ ı 064/09

toḡı (< ET (KT) *tog-ı*) doğu, gün doğusu.

t.+ ğa 119/07

toḡrı (< ET (Uyg.) *toḡru*) doğru, dosdoḡru, tam olarak.

t. 047/03, 074/01, 087/09

t.+ da 103/06

toḡrıla- (< *toḡru+la-*) doğrulamak.

t.- p 161/12

toḡmaḡ (< ET (KT) *toḡmaḡ*) tokmak.

t. 114/03

toḡta- (< Mo. *toḡta-*) durmak; istihkam bulmak, yerleşmek (Lessing, 1960: 815a).

t.- p 007/03, 082/12, 087/09

toḡtat- (< *toḡta-t-*) durdurmak; yerleştirmek.

t.- dılar 105/04, 127/01

toḡuz (< ET *toḡuz*) dokuz.

t. 022/05, 029/08, 141/06

toğuzınçı (< *toğuz+ınçı*) dokuzuncu.

t. 087/12

tol- (< ET *tol-* < **to-l-*) dolu olmak, doldurmak (EDPT, 491a).

t.- dılar 067/07

t.- gendin 144/06

toldur- (< ET (KT) *toltur-*) doldurmak.

t.- ıp 039/06

tolğaz- (< *tol-ğaz-*) dolamak, sarmak, bükme, döndürmek.

t.- up 135/12

ton (< ET *ton* < AT **tōn*) elbise.

t. 141/06, 141/09

t.+ lar 142/10

top (< ET (KT) *top*) top; gülle veya şarapnel atan ateşli silah.

t. 045/09, 047/09, 055/12

t.+ lar 151/01

top → **top**

t.+ nı 046/01

top-hāne (< Tü. *top* ve Far. *hāna*) top dökümü yapılan yer; topçu askerlerinin eğitildiği yer.

t.+ ler 055/12

t.+ mizni 047/09

toy (< ET (Uyg.) *toy*) toy, düğün, ziyafet.

t. 018/03, 025/06, 141/01, 141/03, 141/13, 142/02, 143/02, 143/04

t.+ dın 141/09

t.+ ğa 142/08

t.+ ını 143/07

t.+ nı 014/08, 143/04

tök- (< ET (Uyg.) *tök-*) dökmek.

t.- ıp 064/06

tört (< ET *tört* < AT **tōrt*) dört.

t. 006/06, 028/05, 036/09, 036/11, 057/13, 059/01, 060/06, 069/06, 078/05, 079/06, 098/08, 107/04, 120/10, 124/03

törtünçi (< *tört+ünçi*) dördüncü.

t. 085/13

töye (< ET *teve*) deve.

t. 070/07

t.+ ğa 066/10

tūġ (< ET (Uyg.) *tuġ* < AT **tūġ*) tuġ, bayrak, sancak.
t. 015/13, 052/07, 053/02, 054/07, 148/08, 149/11, 150/07
t.+ a 054/07

tuġul- (< ET (Uyg.) *tuġ-(u)l-*) doġulmak, doġulmuř olmak.
t.- dı 010/07

tuhfe (< Ar. *tuhfa-t*) hediye, armaġan.
t. 016/09, 089/04, 099/03
t.+ ler 066/05

tuhm (< Far. *tuhm*) tohum.
t. 154/02

tur- (< ET (Uyg.) *tur-*) başlangıç belirtmeksizin var olma; yardımcı fiil.
t.- adurgan 006/08
t.- almay 043/06
t.- ar 006/12, 089/08, 103/09
t.- ar er-di 089/08, 103/09
t.- ar er-diler 006/12
t.- dı 025/07, 026/04, 030/11, 032/07, 041/01, 059/09, 059/13, 062/05,
066/02, 066/03, 077/12, 083/13, 084/04, 120/01, 129/09, 138/02, 142/11, 146/12
t.- dılar 035/10, 044/10, 045/07, 054/01, 058/06, 060/03, 063/04, 066/06,
072/11, 079/11, 087/03, 087/05, 107/13, 128/02, 147/01, 148/10
t.- dum 120/10
t.- ġan 045/06, 059/06, 074/04, 106/02, 150/01, 153/06
t.- ġanıdın 151/12
t.- ġay 092/07
t.- gen 004/10, 005/10, 052/06, 060/05, 064/04, 074/05, 084/07, 101/11
t.- gende 003/10
t.- geni 005/02
t.- genleride 044/13
t.- ip 011/11, 026/07, 030/03, 038/11, 064/01, 065/12, 069/09, 098/08,
099/08, 100/02, 101/08, 111/06, 131/12, 143/03, 155/06
t.- ıpdur 054/12
t.- ıpdurlar 072/08
t.- key 051/11
t.- keyler 046/06
t.- ma 052/12
t.- sa 102/03, 115/07
t.- uğlar 052/13
t.- up 083/09, 106/05, 107/04, 124/03, 124/13, 136/11
t.- updurlar 131/06, 150/12

turgüz- (< *tur-güz-*) durdurmak.
t.- ip 105/03

turmak birbirine sarılmış veya bağlanmış şey (Madvaliyev T, 2006: 197b).
t.+ ları 086/11

tut- (< ET (Uyg.) *tut-*) tutmak; kabul etmek.

t.- ar 010/13, 040/03, 070/01, 113/07, 114/10

t.- ar er-di 010/13

t.- ar er-diler 040/03, 113/07, 114/10

t.- ar er-dim 070/01

t.- dı 128/06

t.- dılar 054/04

t.- ıp 109/12

t.- mak 111/10

t.- tı 155/09

t.- tılar 054/06, 061/02

t.- up 044/09, 048/04, 050/06, 050/12, 066/06, 070/03, 125/09, 125/12, 135/05, 137/11, 154/03, 154/09

tutul- (< ET (Uyg.) *tut-(u)l-*) tutulmak, yakalanmak.

t.- up 015/03

tüfeng (< Far. *tufang*) uzun namlulu, taşınabilir ateşli silah, tüfek.

t. 016/02, 114/03

t.+ ni 010/12

tüken- (< *tüke-n-*) tükenmek, son bulmak.

t.- megen 143/01

tüş- (< ET *tüş-*) düşmek, inmek; yerleşmek, oturmak. (Madvaliyev T, 2006: 217b).

t.- di 099/08, 100/06, 105/13, 108/05, 108/06

t.- diler 116/11, 118/03, 125/03

t.- edürgen 005/06

t.- er 049/03

t.- er er-di 049/03

t.- gen 055/07, 100/10

t.- genimizğa 074/06

t.- ıp 011/04, 071/06, 074/08, 081/01

t.- ipdür 051/07

t.- medi 137/02

t.- ti 008/04, 008/05, 008/06, 058/03, 058/08, 059/04, 062/12, 072/06, 078/08, 098/07, 114/07

t.- tiler 017/02, 057/12, 063/03, 072/07, 073/06, 133/06

t.- üp 004/06, 007/03, 008/01, 011/03, 051/04, 051/11, 052/04, 106/12, 107/09, 114/10, 119/02, 123/08, 137/11, 149/01, 150/06, 151/10

t.- üpdür 117/01

t.- üpdürler 048/03

tüşür- (< ET (Uyg.) *tüş-(ü)r-*) düşürmek, indirmek.

t.- di 025/05, 097/11

t.- diler 014/12

t.- üp 081/03

tütün (< ET (Uyg.) *tütüin* < *tüte-n*) duman.

t.+ i 151/11

tüz (< ET *tüz*) doğru, düzgün kişi. (Kaçalın, 2011: 1028; EDPT, 1972: 571b)
t.+ ümni 120/08

tüzet- (< *tüz+e-t-*) düzeltmek, doğrultmak.
t.- ip 144/05

U, ‘U

uç- (< ET *uç-*) yüksek bir yerden düşmek; yok olmak.
u.- dı 087/07
u.- tı 064/09

‘uhde (< Ar. *‘uhda-t*) bir işi üzerine alma, sorumluluk.
‘u.+ sini 136/03

‘uḫalā (< Ar. *‘āḫil*’ın çoğulu *‘uḫalā*’) akıllı kimseler.
‘u.+ ları 013/02

‘ulemā (< Ar. *‘ālim*’ın çoğulu *‘ulamā*’) âlimler, bilginler.
‘u. 002/09, 019/04, 019/08, 020/10, 022/11, 024/04, 057/07, 065/10, 075/05,
075/08, 078/13, 079/07, 079/08, 082/05, 083/06, 083/13, 092/06, 094/02, 095/03,
101/05, 109/09, 110/01, 112/04, 121/02, 142/08, 144/13 [2], 155/08, 155/10, 159/05,
161/04
‘u.+ lar 003/05, 018/12, 021/08, 083/03, 156/03
‘u.+ lardın 002/11

‘ulemā-perver (< Ar. *‘ulamā*’ ve Far. *parvar*) alimleri koruyan, seven.
‘u. 075/08

‘ulemāü’l-‘izām (< Ar. *‘ulamā*’, harf-i tarif *el-* ve Ar. *‘aẓīm*’ın çoğulu *‘izām*)
büyüklerin alimleri; büyük bilginler.
‘u. 093/07

uluḡ (< ET *uluḡ*) büyük, ulu.
u. 076/06
u.+ ı 139/03

un (< ET (KT) *ūn*) un.
ū. 140/11, 142/01, 142/03

ur- (< ET *ur-* < AT **hūr-*) vurmak, çarpmak.
u.- ap 103/03
u.- ar 040/08, 049/09
u.- ar er-diler 040/08, 049/09
u.- dı 033/10, 054/03, 101/12
u.- dılar 052/09, 054/07, 119/07, 150/02
u.- gen 039/09

u.- ıp 048/12, 049/06, 114/04, 114/11

u.- up 064/12, 067/10, 149/08

u.- uş 051/11, 108/09, 109/01, 117/10, 119/05, 147/03, 151/03, 157/09

uruğ (< ET *urug*) nesil, soy.

u. 006/09

uruş (< *ur-* (*u*)*ş*) savaş, vuruşma.

u. 027/10

u.+ ğa 100/13, 119/04, 126/13, 133/08

u.+ nı 123/09, 127/01

uruş- (< *ur-*(*u*)*ş-*) savaşmak, vuruşmak.

u.- adurlar 115/05

u.- ıp 045/01

u.- mağğa 072/08

u.- mağnı 122/02

u.- tılar 043/03

usta (< Far. *ustād*) usta, bir zanaatı gerektiği gibi öğrenmiş olup kendi başına yapabilen kimse.

u.+ larmı 036/01

uşta → **usta**

u.+ sı 004/01

uyku (< ET (Uyg.) *uğı-ğı*) uyku.

u.+ da 080/13

uyu- (< ET (Uyg.) *uğı-*) uyumak.

u.- rdın 069/11

uzak (< ET (KT) *uzak* < *uza-k*) uzun süren, uzamış; uzak.

u.+ dın 005/13

uzat- (< ET (Uyg.) *uzat-* < *uza-t-*) uzatmak; göndermek, yollamak.

u.- ıp 080/07

uzun (< ET *uzun*) uzun.

u. 026/11, 044/06

Ü, ‘Ü

üç (< ET *üç*) üç.

ü. 006/06, 006/08, 007/12, 008/06, 021/02, 035/10, 036/08, 057/13, 066/10, 070/07, 098/08, 099/08, 107/03, 111/06, 120/09, 124/03, 127/07, 136/04, 153/03, 154/08

ü.+ lerini 077/09

üçün (< ET *üçün*) için.

ü. 003/03, 005/02, 007/01, 017/04, 017/05, 028/02, 035/01, 036/11, 052/12, 063/09, 066/11, 084/01, 108/02, 110/02, 111/10, 117/12, 127/13, 149/04

üke küçük erkek kardeş (Marufov II, 1981: 270).

ü. 034/07, 038/08

ü.+ m 074/01

ü.+ si 033/07, 035/05, 036/09, 037/05, 089/10, 120/02, 121/03, 122/08, 133/03, 136/09

ümerā (< Ar *amīr*'in çoğulu *umarā*') emirler, beyler.

ü. 031/05, 076/08, 079/01, 079/07, 080/05, 086/04, 099/09, 109/09, 114/12, 151/07, 154/12

ü.+ lar 038/05, 056/01

ü.+ ları 139/12

ü.+ larıda 030/11

ü.+ larmı 127/05

ümīd (< Far. *ūmīd*) umma; beklenti.

ü. 003/02

ün (< ET *ün* < AT **ün*) ses; ün, şöhret.

ü. 143/01

‘ünvān (< Ar *‘unvān*) lakap; şan, şöhret.

‘ü. 040/12, 070/11, 155/10

‘üryān (< Ar. *‘uryān*) çıplak, soyunmuş.

‘ü. 110/09

üst (< **üz*, krş. Uyg. *üstün*, *üztün*) üst.

ü.+ i 058/01, 058/02

ü.+ idin 101/08

ü.+ iğa 005/06, 055/13, 078/02, 104/09, 105/08, 116/08, 131/09

üy (< ET *ev*) ev.

ü. 141/10, 143/09

ü.+ de 015/07

üyle- (< *ev+le-*) evlendirmek; ev bark sahibi yapmak.

ü.- diler 009/06, 009/08

üylen- (< *ev+len-*) evlenmek.

ü.- ip 009/10

üze (< ET *üze*) üzerine, üstüne.

ü.+ side 068/02, 072/11

V

vācib (< Ar. *vācib*) yapılması gerekli olan husus.

v. 085/05

va‘de (< Ar. *va‘da-t*) bir işin yapılması için tanınan zaman, mühlet; söz verme.

v. 118/08

vaḳāyi‘ (< Ar. *vāḳi‘a-t*’ın çoğulu *vaḳā‘i‘*) vakalar, olaylar, olmuş şeyler.

v. 001/03, 001/09, 004/03, 157/01, 159/04, 160/11

v.+ lerni 157/10

vāḳi‘a (< Ar. *vāḳi‘a-t*) olay, olmuş bir iş, gerçek.

v. 034/05, 045/07, 072/13, 077/06, 104/05, 106/04, 127/05, 127/09, 131/03,

160/06

v.+ dın 039/02, 123/01, 134/06

v.+ dur 046/02

v.+ lar 140/01

v.+ nı 043/04

vāḳi‘āt (< Ar. *vāḳi‘a-t*’ın çoğul eki *-āt* almış şekli *vāḳi‘āt*) baştan geçen olaylar.

v. 036/06, 159/10

v.+ larnı 043/11

vāḳıf (< Ar. *vāḳıf*) bilen, haberdâr; bir işten haberli olan.

v. 077/03

vāḳıf bol- haberdâr olmak, haberi olmak.

v. b.- dılar 038/10, 071/07

v. b.- ıp 060/09, 085/03

vāḳi‘ (< Ar. *vāḳi‘*) vuku bulan, olan.

v. 047/04, 091/05, 132/07

vāḳi‘ bol- vuku bulmak, ortaya çıkmak, olmak.

v. b.- dı 036/08, 103/12, 104/06, 105/12

v. b.- ıp 157/04

vaḳt (< Ar. *vaḳt*) zaman, çağ, devir.

v. 015/02, 020/10, 039/08, 043/01, 056/02, 094/02, 107/13, 108/02, 149/04

v.+ de 006/03, 093/08, 102/13, 132/07

v.+ i 021/11, 036/07, 075/04, 079/11

v.+ ide 022/08, 027/10, 030/05, 052/02, 052/03, 052/05, 105/10, 106/01,

157/09

v.+ ige 008/11, 009/05

v.+ lerde 012/02, 155/10

v.+ leride 002/01, 144/04

v.+ ni 022/03, 102/11

vālā-cāh (< Far. *vālā* ve Ar. *cāh*) mevkisi yüksek olan.

v. 146/13, 148/04

vālā-ṣān (< Far. *vālā* ve Ar. *ṣān*) ṣānı yüce olan.
v. 086/13

vālī (< Ar. *vālī*) vali, bir ili idare eden en büyük memur.
v. 016/13, 104/02, 110/10

vālide (< Ar. *vālida-t*) anne.
v.+ si 109/06

vallāhi (< Ar. yemin bildiren *va* ve *Allāh* ile *va 'llāhi*'den *vallāh*) Allah'a and olsun ki, Allah hakkı için.
v. 073/02, 156/12

vārid (< Ar. *vārid*) gelen, ulaşan; olması mümkün olan.

vārid bol- gelmek, ulaşmak.
v. b.- ıp 018/13

vāşıl (< Ar. *vāşıl*) erişen, ulaşan.

vāşıl bol- ulaşmak, erişmek.
v. b.- dı 034/13

vāsiṭa (< Ar. *vāsiṭa-t*) vasıta, araç, aracı.
v.+ sı 032/04

vaṭan (< Ar. *vaṭan*) yurt, vatan.
v.+ ıda 047/07
v.+ larığa 072/10

vāveylā (< Ar. *vāvaylā*) çılgılık, feryat.
v. 045/01

vāy (< Far. *vāy*) vay, yazık.
v. 156/09

vecd (< Ar. *vacd*) bir şeyin karşısında duyulan hayranlık veya sevgiden dolayı kendinden geçme durumu; heyecan, hayranlık.
v. 023/13, 049/10, 049/11

vech (< Ar. *vach*) tarz, yol; yüz; sebep.
v. 022/13
v.+ din 090/13
v.+ idin 030/04

vefā (< Ar. *vafā* ') vefa, sözünde durma; sevgide bağlılık ve sadakat.
v. 110/04

vefā-nedīde (< Ar. *vafā* ' ve Far. *nadīda-t*) vefalı.

v. 110/07

vefāt (< Ar. *vafāt*) ölüm.

v. 029/04, 031/08, 095/01, 096/01, 096/05, 099/05

v.+ ı 027/05

v.+ ıdın 026/13

v.+ ığa 020/10, 026/13, 110/02, 135/09

v.+ ları 001/04

vehm (< Ar. *vahm*) şüphe, korku.

v. 033/11, 129/02, 138/10, 153/07

veled (< Ar. *valad*) çocuk.

v. 095/04

veledü'r-rüşd (< Ar. *valad*, harf-i tarif *el-* ve Ar. *ruşd*) büyük oğul.

v. 145/03

velīkin (< Ar. *va* ve Far. *līkin*) ama, fakat.

v. 026/05, 122/07, 128/13, 137/06

ve'l-minnet (< Ar.) şükürler olsun, hamd olsun.

v. 160/12

vilāyet (< Far. < Ar. *vilāya-t*) vilayet, il; memleket, ülke.

v. 065/13, 079/05, 101/04, 105/03, 130/07, 135/07, 136/07, 147/09, 156/05

v.+ i 020/01

v.+ idin 082/07

v.+ ığa 004/06, 155/07

v.+ ini 120/07

v.+ ni 141/01, 156/06

vilāyet-gīrlık (< Ar. *vilāya-t* + Far. *gīr* ve Tü. +*lık*) vilayeti yöneten, elinde tutan.

v. 051/03

vīrān (< Far. *vīrān*) yıkık, harap.

vīrān kıl- harap etmek, yıkmak.

v. k.- dı 104/07

vīrāne (< Far. *vīrāna*) yıkılmış, harap olmuş eski yapı, yer.

v. 017/08

vuḳū' (< Ar. *vuḳū'*) olma, meydana gelme.

v.+ ğa 072/13, 140/02

vücūd (< Ar. *vucūd*) vücut, beden; varlık.

v.+ ğa 001/08, 003/03, 009/01, 009/03, 010/04, 010/05, 010/06

Y

yā (< Far. *yā*) ya, ya da , yahut, veya.
y. 114/08, 134/05, 141/09

yād (I) (< ET. (KT) *yāt* < AT **yāt*) yabancı.
y. 086/05

yād (II) (< Far. *yād*) anma, hatırlama.
y. 012/03
y.+ 1ğa 074/08

yād-dāšt hatırlama, hatırd tutma (Steingass, 1892: 1524b).
y. 002/02

yağ- (< ET *yağ-*) yağmak.
y.- dı 041/04

yağdur- (< *yağ-tur-*) yağdırmak.
y.- dılar 101/09

yağmā (< Far. *yağmā*) zor kullanılarak karşısına çıkan şeyi alıp kaçma, talan; akıncıların düşman topraklarına yaptıkları baskında topladıkları ganîmet.
y. 058/05, 064/13

yağmā ěyle- zor kullanarak ele geçirmek, alıp gitmek.
y. ě.- dı 113/06

yağşı (< ET (Uyg.) *yağşı*) iyi, güzel.
y. 010/12, 090/02, 126/01, 142/08, 143/04, 148/09
y.+ dur 143/05

yağ- (< **ya-k-*) yakmak.
y.- ıp 004/07

yāki (< Far *yā-ki*) veya.
y. 028/08

yağīn (< Ar. *yağīm*) kesin ve sağlam bilgi.
y.+ din 153/03

yalanğaç (<< ET *yalıñ+ğaç*) çıplak, açık.
y. 045/04

yalat- (< ET (Uyg.) *yalğa-t-*) yalatmak.
y.- ur 063/11
y.- ur ěr-diler 063/12

yalavlık (< **ya-l+a-ġu+lik*) kırmızı bezli, kırmızı kumaşlı, yalavlı.
y.+ ler 053/01

yalğan (< ET (Uyg.) *yalğan*) yalan.
y. 053/12

yalğanlık (< *yalğan+lık*) yalancılık.
y. 048/07

yamğur (< ET (Uyg.) *yağmur*) yağmur.
y. 084/04, 101/08

yāmīrallāh Allah emir verdi, Allah emretti.
y. 059/10

yan- (I) (< ET (KT) *yan-*) yanmak.
y.- ıp 156/10

yan- (II) (< ET *yan-*) dönmek, geri dönmek.
y.- dılar 046/13, 047/02

yandur- (< *yan-tur-*) yandırmak, yakmak.
y.- ıp 026/01

yañı (< ET (Uyg.) *yañı*) yeni.
y. 029/04, 092/07, 101/02,
y.+ dın 003/03, 018/04, 026/02

yañıla- (< *yañı+la-*) yenilemek.
y.- p 103/08

ya‘nī (< Ar. *ya ‘nī*) yani, sözün kıyası.
y. 005/11, 008/03, 008/04, 008/10, 019/01, 025/08, 060/08, 065/04, 095/04,
099/01, 104/03, 104/04, 112/05, 155/03, 155/04

yañlıġ (< *yañ+lıġ* < Çin. *yang*) gibi.
y. 043/08, 092/13

yara-dār (< Tü. *yara* ve Far. *dār*) yaralı.
y. 042/02, 151/03, 152/08

yarağ (< ET (Uyg.) *yarağ*) hazırlık; araç, gereç; silah.
y. 055/07
y.+ larını 055/03

yaraş- (< ET *yara-ş-*) yakışmak, uyuşmak, anlaşmak.
y.- adur 013/11
y.- tı 102/06
y.- up 107/05

yaraştur- (< *yara-ř-tur-*) yakıştırmak, uyuştırmak, anlaştırmak.
y.- up 107/08

yarım (< ET (Uyg.) *yarım*) yarım.
y. 047/07, 113/10

yarı- (< ET *yarı-*) parlamak, aydınlık olmak.
y.- ğan 052/05

yastuĝ (< ET *yastuk*) yastık.
y.+ ı 154/02

yaş (< ET *yaş* < AT **yāř*) yaş, taze, yeşil; çocuk, küçük, genç.
y. 005/02, 005/10, 032/07, 063/11, 138/11

yaşa- (< *yaş+a-*) yaşamak.
y.- r 032/02, 095/04, 109/08
y.- r er-di 095/05

yaşur- (< ET *yaşur-*) gizlemek.
y.- maĝa 063/04

yat- (< ET *yat-*) yatmak, uzanmak.
y.- adur 004/02
y.- gen 015/08, 015/10, 045/08
y.- ğan 046/05
y.- gendin 015/09
y.- ipdur 007/07, 069/11
y.- tı 147/05
y.- up 010/02, 151/01
y.- updur 151/05

yatĝuz- (< *yat-ĝuz-*) yatırmak.
y.- dılar 050/03

yav (< ET *yaĝı* (krş. Özb. *yāv*) düşman. (EDPT, 898a)
y. 123/03, 153/12

yaz (< ET *yāz* < AT **yāz*) ilkbahar.
y. 102/11

yaz- (< *yaz-*) yazı yazmak, yazmak.
y.- ıp 014/09, 157/03
y.- up 088/04

yè- (< ET *yè-* < AT **yē-*) yemek.
y.- diler 063/13

yègirme → **yègirmi**

y. 108/03

yègirmi (< ET *yègirmi*) yirmi.

y. 022/05

yègirminci (< *yègirmi*+*nci*) yirminci.

y. 108/01

yek-cihet (< Far. *yak* ve Ar. *ciha-t*) aynı yönde olan, hemfikir; kararlı.

y.+ e 147/13

yek-dil (< Far. *yak-dil*) gönlü bir.

y. 034/01, 116/03, 147/13

yek-pāre (< Far. *yak-pāra*) tek parça, bütün.

y. 084/03, 101/09, 110/13, 117/07, 119/05, 147/02, 150/02

yek-reng (< Far. *yak-rang*) tek renkli, aynı renkte olan, değişiklik göstermeyen.

y. 076/06, 090/01

yek-renglik (< Far. *yak-rang* ve Tü. +*lik*) tek renklilik.

y. 088/01

yene (< ET *yana* < *yan-a*) yeniden, tekrar (EDPT, 943a).

y. 013/01, 013/13, 023/03, 023/07, 031/01, 034/12, 045/04, 054/11, 062/06, 063/02, 072/02, 072/03, 080/09, 082/13, 087/07, 096/13, 098/07, 102/02, 105/01, 105/02, 129/04, 131/02, 131/04, 133/04, 135/06, 147/09, 153/03, 153/04, 154/01, 155/07

yèr (< ET *yèr*) yer.

y. 004/09

y.+ de 006/08, 029/01, 032/03, 035/10, 044/01, 051/13, 062/08, 073/06, 086/01, 086/02, 087/02, 099/08, 104/11, 109/01, 133/02, 133/07, 136/05, 147/03, 149/06

y.+ deki 017/06, 078/06

y.+ dîn 018/08, 039/05, 046/12, 052/03, 058/13, 061/06, 062/10, 062/12, 070/10, 078/08, 086/12, 118/02, 118/03, 121/12, 124/10, 133/04, 133/05, 133/06, 140/05

y.+ dūr 017/13

y.+ e 042/02

y.+ ġa 028/13, 058/03, 071/09, 073/01, 073/04

y.+ ge 045/11, 049/06, 073/04, 079/10

y.+ lerde 005/01, 006/05

y.+ lerdin 153/02

y.+ ni 046/05

yèt- (< ET (Uyg.) *yèt-*) yetmek, yetişmek, ulaşmak.

y.- di 043/09, 092/11

y.- genç 140/11

y.- gende 009/08

y.- gey 051/11
y.- ip 067/05, 071/05, 073/02
y.- medi 059/10
y.- megen 113/01
y.- megende 143/08
y.- megeniğa 143/07
y.- mek 085/04
y.- mey 141/10, 143/04
y.- meydürgen 059/03
y.- mişdin 131/09
y.- ti 008/12, 009/02, 009/06, 053/01, 068/09, 083/01 084/03, 100/04, 105/11, 126/08, 127/06, 131/12, 146/02
y.- üp 003/13, 006/02, 018/02, 022/09, 038/04, 051/12, 057/12, 058/04, 062/11, 067/01, 072/05, 072/07, 078/09, 079/12, 085/12, 086/01, 088/09, 114/06, 117/04, 125/01, 130/13, 148/03, 148/04

yéterlik (< *yét-er+lik*) yeterli.

y. 141/03

yétgür- (< *yét-gür-*) yetiştirmek, ulaştırmak.

y.- di 136/10

yèti (< ET *yeti*, *yèti* < AT **yēti*) yedi sayısı.

y. 110/11, 137/03

yétüş- (< *yét-(ü)ş-*) yetişmek, ulaşmak.

y.- ti 051/02, 073/09

yığ- (< ET *yığ-*) yığmak, toplamak.

y.- ip 039/11, 042/02, 044/01, 066/09, 070/11, 123/03, 133/07, 147/13

y.- up 148/06

yığaç (< ET *ı+ğaç*) ağaç.

y. 060/13

y.+ lardın 044/06

yıgıl- (< *yığ-(ı)l-*) yığılmak; toplanmak.

y.- dılar 083/03, 088/07, 153/02

y.- ip 124/07, 131/05, 148/01

y.- sa 115/01

yıglaş- (< ET (Uyg) *ıgla-* < AT **ıgla-*) ağlamak.

y.- ip 035/03

yık- (< ET (Uyg.) *yık-*) yıkmak, devirmek.

y.- tığaylar 044/06

yıkıl- (< *yık-(ı)l-*) yıkılmak, devrilmek.

y.- ğan 073/08

y.- ip 072/09

y.- madı 098/03

yıkıt- (< *yık-(i)t-*) yıktırmak.

y.- up 117/09

yıl (< ET *yıl*) yıl, sene.

y. 010/09, 020/08, 023/07, 027/11, 029/01, 029/02, 029/03, 030/02, 033/06, 036/03, 047/07 [2], 066/01, 066/05, 077/12, 078/01, 104/07, 104/12, 127/11, 140/01

y.+ da 023/03, 083/01, 095/12, 095/13, 096/13, 104/01, 104/02, 104/03, 104/05, 144/08, 161/09

y.+ ğaça 030/10

y.+ ı 082/09, 084/06, 087/12, 091/06, 091/10, 091/12, 094/05, 095/05, 095/06, 095/07, 095/10, 096/02, 096/04, 096/06, 096/07, 096/08, 097/03, 097/06, 098/09, 098/12, 098/13, 099/04, 099/07, 103/13, 104/03, 104/08, 105/04, 108/01, 108/03, 141/13, 143/13, 144/03, 144/08, 144/09, 144/12

y.+ ıda 140/03

y.+ lardın 069/05, 109/10, 120/04

yırağ (< ET *ırağ*) uzak.

y. 006/05 [2], 097/12, 151/10, 153/03

y.+ dın 149/11

yırağ-rağ (< *yırağ* ve karşılaştırmak eki *-rağ*) daha uzak, en uzak.

y. 022/03

yış (< ET *yış*) ormanlı dağ, dağ, toprak.

y.+ kağa 104/06

yiber- (<< *ı-d-u bër-*) göndermek.

y.- di 025/04, 025/08, 042/02, 062/01, 081/05, 098/10, 099/03, 104/09, 110/01, 130/05

y.- dik 066/11

y.- diler 055/05, 068/08, 068/12, 100/12, 103/04, 111/11, 130/01, 134/03

y.- gen 130/12

y.- ildi 104/11

y.- ip 024/13, 038/09, 066/06, 067/06, 086/13, 127/02, 130/08

yigit (< ET (Uyg.) *yigit*) yiğit, genç, delikanlı.

y.+ ler 039/05, 039/10, 042/01, 059/05, 148/08

y.+ leri 055/04, 057/13

y.+ lerni 148/09

y.+ ni 052/10

yok (< ET *yok* < AT **yōk*) yok.

y. 006/04, 023/13, 028/04, 069/12, 097/08, 108/08, 108/09, 112/06, 113/03, 114/08, 125/07, 132/08, 134/05, 156/11

yokkarı (< ET *yokkaru* < **yok+garu*) yukarı.

y.+ da 139/08

yol (< ET *yol* < AT **yōl*) yol; tarz, yöntem.

y. 005/06, 011/04, 022/08, 056/01

y.+ da 086/06, 096/05, 099/05

y.+ ı 051/06, 055/01, 066/05, 123/09, 145/13

y.+ ığa 105/13

y.+ ını 137/11

yorul- (< *yori*-(x)l-) yorulmak.

y.- may 073/05

yör- (< ET *yori*- < AT **yōri*-) yürümek, ilerlemek.

y.- er 048/13

y.- er ér-di 048/13

y.- diler 046/06, 131/09

y.- gen 048/04

y.- gendin 056/01

y.- ğunça 143/05

yöri- (< ET *yori*- < AT **yōri*-) yürümek, ilerlemek. (krş. *yörü-*)

y.- mak 005/11, 005/12

y.- p 006/03, 011/03, 079/06

yöriş (< *yöri*-ş) yürüyüş, ilerleyiş. (krş. *yörüş*)

y. 058/02

y.+ ni 102/13

yörü- (< ET *yori*- < AT **yōri*-) yürümek, ilerlemek. (krş. *yöri-*)

y.- p 022/08

yörüş (< *yörü*-ş) yürüyüş, ilerleyiş. (krş. *yöriş*)

y. 052/06, 055/13

yurt (< ET *yurt* < AT **yūrt*) yurt, ülke.

y. 013/06, 118/09

y.+ ğa 018/03, 142/10

y.+ nı 103/07

yübar- → **yiber-**

y.- ğan 117/12

yüber- → **yiber-**

y.- di 091/08, 107/01, 116/08, 122/10

y.- diler 118/11, 121/04, 124/02

y.- ip 091/08, 116/06, 135/12, 136/05, 137/01

y.- ipdürler 138/04

y.- üp 107/13

yügür- (< ET *yügür*-) koşmak, seğirtmek, hızlı gitmek, ilerlemek.

y.- diler 041/03, 060/07

y.- emiz 059/05

y.- gende 087/08
y.- ip 097/13, 100/04, 100/08, 128/04, 143/10
y.- maḡğa 064/04

yüğürt- (< *yüğürt-t-*) koşturmak, ilerletmek.
y.- di 113/13, 114/02, 114/03, 114/05, 114/07

yük (< ET *yük* < **yü-k*) yük.
y.+ lerin 047/02

yükle- (< *yük+la-*) yüklemek.
y.- gen 070/07

yüz (I) (< ET *yüz* < AT **yüz*) yüz sayısı.
y. 062/01, 066/10, 070/07, 103/02, 120/03, 126/05, 132/04, 136/04, 142/01
[2], 142/03 [2]

yüz (II) (< ET *yüz* < AT **yüz*) yüz, çehre.
y. 054/06, 071/02

Z, Ṣ, Ṣ, Ṣ

zafer-peyker (< Ar. *zafar* ve Far. *paykar*) zafer yüzlü, çehreli.
z. 058/07, 150/07

zāhir (< Ar. *zāhir*) görünen, belli, meydanda; -den uzak, dışı.
z. 020/01, 075/11, 083/13, 138/07, 149/12

zaḥm-dār (< Far. *zaḥm-dār*) yaralı, mecruh.
z. 050/04

za'if (< Far. < Ar. *ḍa'if*) zayıf, güçsüz.
z. 022/02

zākir (< Ar. *zākir*) zikreden (kimse); tekkelerde ibadet sırasında ilāhî okuyan kimse.
z.+ lerni 048/13

zālīm (< Ar. *zālīm*) zulüm eden, acımasız, merhametsiz (kimse).
z. 039/03, 039/04, 053/09, 063/13, 111/04
z.+ din 053/11

zālīm → **zālīm**
z. 067/03

zālīmlik (< Ar. *zālīm* ve Tü. +*lik*) zalimlik.
z.+ idin 043/02

zālīmlik → **zālīmlik**

z. 067/13

zamān (< Ar. *zamān*) zaman, devir.

z. 001/10, 015/07, 033/05, 073/08, 078/12, 132/10 [2], 156/08

z.+ dın 090/07

z.+ ıda 003/11, 031/02

z.+ ıdın 001/08, 038/01

z.+ lar 110/02

z.+ larıda 076/05

zār (< Far. *zār*) ağlayan, inleyen.

z.+ ı 084/02

zarar (< Far. < Ar. *ḍarar*) zarar, ziyan.

z. 060/02

zarīf (< Ar. *zarīf*) tavrı ve edāsı hoş olan, hoş giden.

z. 075/07

zarūr (< Far. < Ar. *ḍarūr*) zarurî, kaçınılmaz.

z.+ dur 085/05

zāt (< Ar. *zāt*) şahıs, kişi, kimse; saygıdeğer kişi.

z. 019/08, 026/12

zebān-dırāz (< Far. *zabān-dirāz*) dili uzun, haddini aşan, atıp tutan (kimse).

z.+ lardın 138/11

zehr (< Far. *zahr*) zehir.

z.+ iğa 153/13

zemīme (< Ar. *zamīma-t*) zemmedilecek nitelikte olan kötü davranış, kötü hal.

z. 139/05

zemīn (< Far. *zamīn*) yer, yeryüzü; toprak.

z. 115/01

zemistān (< Far. *zamistān*) kış mevsimi.

z. 067/02

zerreçe (< Ar. *zarra* ve Tü. +çe) çok küçük parçacık, zerre kadar.

z. 008/09

zerrīn-dībā (< Far. *zarrīn-dībā*) altından dokunmuş kumaş, altın kumaşlı.

z. 005/03

zımnen (< Far. < Ar. *ḍimn*'in tenvinli şekli *ḍimnan*) açıkça söylenmeyip dolayısıyla anlatılan gizli maksat.

z. 088/03, 107/13, 127/02, 134/02

zih̄n (< Ar. *zih̄n*) zihin, anlama, bilme.

z. 082/01

zīkr (< Ar. *zīkr*) anma, bahsetme.

z. 021/03, 048/12, 049/05, 157/11

z.+ ğa 049/01

zīnet-penāh (< Ar. *zīna-t* ve Far. *panāh*) süsü koruyan, zinet koruyucu.

z. 076/07

zīr (< Far. *zīr*) alt, aşağı.

z.+ iġa 139/10

zīrā (< Far. *zīrā*) çünkü, şundan dolayı.

z. 036/08, 092/11, 121/08

zirā‘at (< Far. < Ar. *zirā‘a-t*) ziraat, ekincilik, çiftçilik.

z.+ lerini 113/05

ziyāde (< Ar. *ziyāda-t*) fazla, çok; lüzumsuz, boş.

z. 013/13, 031/02, 042/06, 060/05, 063/02, 084/02, 092/10, 114/12, 115/04, 122/04, 127/06, 131/11, 136/01

ziyādelen- (< *ziyāda+la-n-*) çoğalmak, fazla olmak.

z.- di 092/09

ziyāfet (< Far. < Ar. *diyāfa-t*) ziyafet, şölen.

z. 002/10, 015/01, 092/02, 092/05

z.+ de 002/10

zuhūr (< Ar. *zuhūr*) görünme, meydana çıkma, baş gösterme.

z. 082/11

z.+ ğa 107/12

zulm (< Ar. *zulm*) zulüm, eziyet.

z. 076/01, 076/03, 079/13, 080/03, 084/11

z.+ leri 144/12

z.+ ni 085/04

zulmet (< Far. < Ar. *zulma-t*) karanlık.

z. 064/09

zübde (< Ar. *zubda-t*) bir şeyin en seçkin, en değerli kısmı; öz.

z. 003/05

5.1. Özel Adlar Dizini

Kişi Adları

A, Ā, ‘A, A’

‘Abdu’r-raḥman Tacik bir kişi.

‘A. 044/13, 045/07

‘Abdu’r-raḥman Beg Hokandlı Abdülkerim Bey’in oğlu, Narbota Han’ın babası ve 19. yüzyılın neredeyse tüm Hokand hanlarının atasıdır. 18. yüzyılın ortalarında, 23-25 yaşlarında iken öldürüldü.

‘A. 111/03 [2]

‘Abdu’r-raḥman Beg Ḥān bin ‘Abdü’l-kerīm Ḥān → ‘Abdu’r-raḥman Beg

‘A.+ nı 112/03

‘Abdu’r-raḥman Ḥān → ‘Abdu’r-raḥman Beg

‘A. 029/06

‘A.+ nı 029/08, 029/10

‘Abdu’r-raḥman Pervāneçi Buḥārī Buharalı devlet adamı, Cizak valisi, 1842.

‘A. 116/12

‘Abdu’r-raḥman Şerbetdār Hokand Türkiye elçisi, 1832-33.

‘A. 098/13, 099/05

‘Abdu’r-raḥman Yüzbaşı Şir Ali Han’ın hizmetkarlarından biri, 1842.

‘A.+ nı 117/11

‘Abdü’l-bāḳī Hokand saray mensubu, 1810.

‘A. 076/08

‘Abdü’l-kerīm Bey Şahruh Han’ın oğlu ve Abdurrahman Bey’in babasıdır. 18. yüzyılın ortalarında Hokand hükümdarıdır.

‘A. 011/13

‘Abdü’l-kerīm Ḥān → ‘Abdü’l-kerīm Bey

‘A. 021/02, 027/03, 028/04, 030/04, 032/04, 159/07

‘A.+ nı 111/03

‘Abdü’l-kerīm Ḥān bin Şahruh Ḥān → ‘Abdü’l-kerīm Bey

‘A. 027/07

‘Abdü’r-raḥīm → ‘Abdü’r-raḥīm Ḥān

‘A. 025/08

‘Abdü’r-raḥīm Bey → ‘Abdü’r-raḥīm Ḥān

‘A. 011/13

‘Abdü’r-raḥīm Ḥān → ‘Abdü’r-raḥīm Ḥān

‘A. 012/04, 021/02, 021/11, 024/05, 025/12, 026/06

‘**Abdü’r-raḥīm Ḥān** Şahruh Han’ın oğlu, 1721-1733/34 Hokand hükümdarıdır.

‘A. 026/02

‘A.+ nı 025/02

‘**Abdü’r-raḥīm Ḥān bin Şahruh Ḥān** → ‘**Abdü’r-raḥīm Ḥān**

‘A. 159/06

‘**Abdü’r-raḥīm Ḥān bin Şahruh Ḥān** → ‘**Abdü’r-raḥīm Ḥān**

‘A. 021/05, 027/05

Āfāk Ḥ’ācem Kaşgar’da yaşamış ve halkın rehberi olmuş kişidir. Yakup Bey tarafından türbesi yaptırılmıştır.

Ā. 020/02

Āfitāb Ayim Ömer Han ve Alim Han’ın kız kardeşi, 1829-30.

Ā. 096/02, 096/06

Ā.+ ni 093/12

Aḥrārī Ḥān Töre Tahmini olarak 1765 doğum, 1821-22 ölüm. Hudayar Bey Yüz’ün anne tarafından yeğeni, Mangıt ve Kenagas hükümdarları ile akraba, Zamin, Sangzar ve 1790’larda Urmetan valisi; 1800-1816 yılları Ora Tepe hakimiliği sonrası Fergana’ya esir düştü ve son yıllarını Hokand’a hizmet ederek geçirdi.

A. 089/09, 089/13

A.+ ni 090/02

Āḥond Ḳaravil Begi İbrahim Pervaneçi’nin oğlu, 25 Ağustos 1844 yılında öldürüldü.

Ā. 135/03

Aḳbota Bey Muhammed Rahim Atalık Yüz’ün oğludur ve 1724’e kadar Hocend hakimidir. Ölümü 1727.

A. 022/10

‘**Ālīm** (1775-1811), 1798-1811 yılları Hokand hükümdarı. Zālīm olarak adlandırılır.

‘Ā. 039/09, 076/05

‘**Ālīm Beg** → ‘**Ālīm**

‘Ā. 024/13, 025/02

‘**Ālim Bēg** → ‘**Ālīm**

‘Ā. 021/10

‘**Ālim Ḥān** → ‘**Ālīm**

‘Ā. 037/01, 037/08, 037/10, 038/04, 091/10

‘**Ālīm Ḥān** → ‘**Ālīm**

‘Ā. 039/03, 039/04 [2], 041/05, 042/08, 043/03, 043/05, 043/12, 045/03, 045/13, 048/08, 053/11, 055/04, 055/06, 056/10, 059/06, 060/03, 063/13, 066/03, 066/06, 069/04, 070/09, 072/11, 073/12, 076/04, 076/11, 111/04, 159/11

‘Ā.+ dın 045/01, 073/11, 076/10, 077/04

‘Ā.+ ğa 049/12, 053/09, 056/05, 068/10, 069/03

‘Ā.+ nı 037/07, 043/02, 053/07, 071/13, 076/13

Altun Bēşik Babür’ün efsanevi oğlu ve Hokand hanlarının atası.

A. 008/11, 010/07, 013/08

Aşıl Zāde Hān Ebu’l-Kasım Han’ın oğlu ve Altun Beşik’in torunu.

A. 009/10

‘**Aşūr Beg** 1862 yılında Andican’ı Kıpçaklara karşı savunan kişi.

‘A. 010/06

Ay Çöçök Ayım Hokandlı Ömer Han’ın kız kardeşi.

A.+ ni 095/07

‘**Azīm Bay Kuşbegi** Hokand devlet adamı, Kıpçaklar tarafından Hokand’da 1844 yılında öldürüldü.

‘A. 115/12, 122/09, 129/03

‘**Azīz Beçe** Müsülmankul’un koruması, Çüst’ün (1844-45) ve Taşkent’in (1847-48) valisi, Kıpçaklar tarafından, tahminen 1848’de öldürüldü.

‘A. 136/06, 137/01, 137/10, 138/01, 138/06, 139/11, 139/13, 140/02

‘A.+ ni 139/07, 139/11

B

Baba Beg Abdürrahim Han’ın büyük oğlu. Tahmini 1752-53 yılında öldürüldü.

B. 030/03

B.+ ni 030/07, 030/08, 030/12

Bābūr Hān (1483-1530), Babürlü devletinin kurucusu ve ilk hükümdarı 1526-1530.

B. 007/09

B.+ ğa 007/11

B.+ nı 006/12, 008/07

Bahādır Kuşbegi 1832’de Hak Kulı’nın iktidardan düşmesinden sonra Muhammed Ali Han’ın tüm işlerini yönetti, daha sonra Muhammed Ali Han tarafından Hokand’dan sürgün edildi. Hacca kaçarak Harezm’de vefat etti.

B. 106/04

Bāy Murād Dādḥāh Bazar Batur’un oğlu, 1852’de öldürüldü.

B. 147/03

Bayşüm Bahadır Kuşbegi’nin babası.

B. 072/08

Bāzārķulı Mihter Ömer Han'ın güvendiği kölesi.

B. 091/12

Beg Muhammed Aķsaķal Nur Muhammed Bahadır Kıyatı'nın oğlu, 1826'dan sonra Muhammed Ali Han tarafından “*bey*” ünvanı verildi. Tahmini 1847'de öldürüldü.

B. 118/07

B.+ nı 118/10

Büzürg/Büzrük Hıvace (1824-1877) Cihangir Han Töre'nin oğlu, 1865-67'de Yakup Bey'in yönetimindeki Kaşgar'ın sözde yöneticisi.

B. 038/07

C

Cihāngir Hān Töre Seyyid Āfākī (1788-1827) Appak Hoca'nın torunu ve Çin Türkistan'ındaki isyanın lideri.

C. 096/13

Cihāngir Töre Buharalı Emir Haydar'ın altıncı ve en küçük oğlu.

C. 094/01, 097/09

C.+ ğa 098/09

C.+ ni 097/05, 098/10

Cum'a Bāy Alim Han'ın yönetimindeki “eski” ordunun komutanı, tahmini 1811 yılında öldürüldü. *Kaytakī Bahādır* da denmektedir.

C. 059/11

D

Dāmolla 'Abdü'l-kerīm Ömer Han ile aynı dönemde yaşamıştır.

D. 093/05

Dāmolla 'Arif Pisketī Ömer Han ile aynı dönemde yaşamıştır.

D. 093/06

Dāmolla Bāzār Āhūnd 18. yüzyılın başlarında Şahruh Bey'in çağdaşı, Nemengan büyüklerinden.

D. 019/07

Dāmolla Ėr Nazar Ėlçi 1832-33'te Türkiye elçisi.

D. 099/06

D.+ ni 099/01

Dāmolla Hāl Reis Hokand büyüklerinden, 25 Ağustos 1844 yılında Kıpçaklar tarafından öldürüldü.

D. 145/04

Dāmolla Hūcemkūlī A'lam Hokand'da 25 Ağustos 1844 yılında Kıpçaklar tarafından öldürüldü.

D. 145/05

Dāmolla Mīrzā Kaḍī Kelān Ömer Han ile aynı dönemde yaşamıştır.

D. 093/04

Dāmolla Muḥammed Ya'kūb Āḥūnd Ömer Han ile aynı dönemde yaşamıştır.

D. 083/03

Dāmolla Mü'min Cān Ömer Han ile aynı dönemde yaşamıştır.

D. 093/04

Dāmolla Şālīḥ Beg Taşkent, Beşağaç'ta doğdu. Taşkentli Kazakpay Bey'in büyük oğlu, 1840-1860'larda Taşkent'in önemli bir figürüdür.

D. 118/06

Dāmolla Zāde Ömer Han ile aynı dönemde yaşamıştır.

D. 093/05

Devrān Beg Adil Bek'in oğlu, 1840'larda Hokand'ın ileri gelenlerinden.

D. 129/06

D.+ ni 129/07

Devrān Beg Dādḥvāh → Devrān Beg

D. 129/12

Devrān Beg Tācīk → Devrān Beg

D.+ ni 121/09

Devrān Dādḥvāh → Devrān Beg

D. 136/09

D.+ ni 130/08

Devrān Dādḥvāh Tācīk → Devrān Beg

D. 128/05

Dīvān Begi → Zuhūr Dīvān Begi

D.+ ni 065/13

E, Ē

El-fakīr Muḥammed Fāzīlbek *Mükemmel Tārīḥ-i Fergāna* adlı eserin müellifi.

E. 161/05

Emīr 'Abdū'l-'azīz Ḥān Bahādır Şahruh Han zamanında yaşamıştır.

E. 020/06

Emîr ‘Âlîm Hân → ‘Âlîm

E. 041/12, 043/07, 045/12, 047/13, 049/07, 050/08, 051/08, 052/07, 058/05, 071/08

E.+ nı 058/09, 063/02

Emîr Haydar Mîr Şâh Murâd Hân (1780-1826), 1800-1826 yıllarında Buhara hükümdarı.

E. 093/09

Emîr ‘Ömerân → Emîr ‘Ömer Hân

E. 094/07

Emîr ‘Ömer Hân (1785-1822-23), 1811-1822 yıllarında Hokand hükümdarı. *Emîrî* mahlasıyla son dönem Çağatay Türkçesi ile şiirler yazmış hanedan mensubu şairlerdendir.

E. 078/08, 078/13, 079/08, 081/04, 081/09, 081/11, 082/05, 086/08, 088/02, 088/12

E.+ nı 095/04

Emîrû'l-müslimîn ‘Ömer Hân → Emîr ‘Ömer Hân

E. 087/13, 088/07, 090/01, 091/05, 093/11, 094/02, 095/01

Emîr Têmur Küregen (1336-1405) Timurlu hanedanının kurucusu ve ilk hükümdarı.

E. 004/01

Êrdâne Hân Abdürrahim Bey'in oğlu ve 18. yüzyılın ortalarında Hokand hükümdarı.

Ê. 030/01, 031/02, 031/08, 159/08

Ê.+ nı 029/09, 031/01

Êrdâne Hân bin Raḥîm Hân → Êrdâne Hân

Ê. 030/02

Êr Naẓar Dādḥvâh 1844 yılında Kıpçaklar tarafından Hokand'da öldürüldü.

Ê. 129/04

Êr Naẓar Dīvānbegi Hokand'ın ileri gelenlerinden, tahmini 1823 yılında öldürüldü.

Ê. 096/07

Ê.+ ni 091/06

F

Ferfer Yüzbaşı Kişi adı.

F. 106/10

Ferḥer Bahâdır Kişi adı.

F. 106/10

G, Ğ

Ġarīb Dost Yasāvul Kişi adı.

Ğ. 038/13

Ġarīb Dost Yasāvuloğlu → Ġarīb Dost Yasāvul

Ğ.+ larının

Gedāybay Kişi adı.

G. 116/11, 117/12, 117/13

Gubernator Skobelev Mihail Dmitriyeviç Skobelev (1843-1882). Rus İmparatorluğu'nun Türkistan'ı işgali sırasında ve 93 harbi olarak da bilinen 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nda önemli görevlerde bulunmuştur. (Skobelev, [24.03.2022]).

G.+ ni 157/05

H, Ĥ

H'āce Kelān Cūybārī Hudayar Han'ın kayınpederi, 1842 yılında Buhara kontrolü altındaki Hocend valisi.

H. 121/13, 149/05

H.+ ni 115/10

H'āce Kūşbegi 1841 yılında Hocend yakınlarında öldürüldü.

H.+ ni 104/02

Hācemkūlı Risāleçi Hudayar Han döneminde yaşamıştır.

H. 139/02

Hācī Beg 1- 17. yüzyılda yaşamış olan Şahruh Han'ın oğlu, Şahruh Bey Ming'in dedesi.

H. 010/05

2- Abdurrahman Bey'in oğlu, Narbota Han'ın üvey erkek kardeşi, Hokand hükümdarı Şir Ali Han'ın babası ve Hudayar Han'ın dedesi, 1216/1801-02 yılında öldürüldü.

H. 032/05, 033/08, 034/12, 035/06, 037/04, 038/07, 111/02

H.+ ni 034/04

Hāfız Kuvvet Alim Han zamanında yaşamıştır.

H. 046/04

Hakḫ Kūlı Beg Cihangir'in oğlu, Hokand'ın ileri gelenlerinden, 3 Mart 1832 yılında öldürüldü.

H.+ ni 095/13

Hakḫ Kūlı Beg Miñbaşı → Hakḫ Kūlı Beg

H. 103/11

Ḥaḳḳ Ḳulı Mıñbaşı → Ḥaḳḳ Ḳulı Beg

Ḥ. 099/11, 100/02, 101/04, 101/12, 102/07, 102/09, 103/05, 103/06, 103/13

Ḥāl Muḥammed Dādḥ'āh Muhammed Nazar Küroğlu'nın oğlu, Bek Muhammed Kıpçak'ın babası, 1844, 1852 yıllarında Şehrihan hükümdarı, 1852 yılında öldürüldü.

Ḥ. 139/02

Ḥalīfe Şafā Kişi adı.

Ḥ. 145/04

Ḥān Ḥ'āce (1730-1798-99) Yusuf Ali Hacı ve Ömer Ali Hacı'nın babası, Hokand'ın ileri gelenlerinden.

Ḥ. 038/06

Ḥimmetullāh Ḳuşbegi Alim Han zamanında yaşamıştır.

Ḥ. 042/10

Ḥudāyār → Ḥudāyār Ḥān

Ḥ.+ nı 149/06

Ḥudāyār Bey → Ḥudāyār Ḥān

Ḥ. 127/04

Ḥudāyār Ḥān (1830-31/1881) Şir Ali Han'ın genç eşinden dünyaya gelen üçüncü oğlu, 1843-44 yılında Nemengan hükümdarı, 1844-58, 1862-63 ve 1865-75 yıllarında Hokand hükümdarı.

Ḥ. 133/10, 152/08, 153/11, 154/06, 160/08

Ḥ.+ ğa 146/09, 157/02

Ḥ.+ nı 135/06, 140/01, 141/13, 147/08

Ḥudāyḳulı Bahādır Maksud Bek'in oğlu, 1865 yılında (Mayıs sonu-Temmuz başları) 40 gün kadar Hokand hükümdarı, 1877 yılında öldü.

Ḥ. 039/01

Ḥuşvaḳt Ḳuşbegi 1811 yılında Keravçi komutanı, 1820-23 Çüst valisi, 1823 yılında öldürüldü.

Ḥ. 096/07

‘I

‘Ināk Serkār → Tundī ‘Ināk

‘I. 124/08

İ, ‘İ, İ

İbrāhīm Ḥayāl 1842 yılında Fergana'nın Buhara valisi.

İ. 110/10, 110/11

İbrāhīm Ḥayālī → İbrāhīm Ḥayāl

İ.+ nı 111/09

İrīškulı Beg Dostkul Bahadır'ın oğlu, 18. yüzyıl Fergana'da Ming kabilesinden şef, 1751-52'den beri başkomutan, Abdurrahman Bey ile Ay Can Ayim cinayetine katılmış kişi.

İ. 059/06, 068/06, 076/13, 077/07

İ.+ ni 062/02, 077/02

‘İsā Beg Hudayar Valni‘mi’nin oğlu Bahadır Bey’in oğlu, 1842-44, 1848 yıllarında Ora Tepe hükümdarı, 1852’de Andican valisi, 1853 yılında, İşan Halife Altmış’ın yalan ihbarı nedeniyle Hokand’da idam edildi.

‘İ. 149/13, 150/05

‘İsā Beg Dādḥvāh → ‘İsā Beg

‘İ. 143/13

‘İsā Beg Pervāneçi → ‘İsā Beg

‘İ. 149/07, 150/04

‘İ.+ ğa 156/06

‘İsā Beg Pervāneçi Yüz → ‘İsā Beg

‘İ. 148/07

‘İsā Dādḥvāh 1819-23 yıllarında Andican ve 1820’lerde Taşkent valisi, Cihangir Hacı’nın destekçisi, 1259/1843-44 yılında öldü.

‘İ. 096/10, 097/03

‘İsā Dādḥvāh Andicān → ‘İsā Dādḥvāh

‘İ.+ nı 096/08

İshāk Beg → ‘İsā Beg

İ. 144/02

İshāk Töre Ay Çöçök Ayim’in oğlu, Ömer Han’ın anne tarafından yeğeni ve Muhammed Ali Han’ın kuzeni.

İ. 095/07

İ.+ ni 095/10

İshāk Töre Ögey Sultān Töre-yi Aḥrārī Ma’şūm Ḥān Töre A’zamī Ömer Han’ın kız kardeşi Afitab Ayim’in kocası.

İ. 093/10

İşan Şāhib İşan-ı Kaşmiri’nin babası.

İ. 104/12

K, K

Kābil Mirzāoğlu Narbota Han’ın dostlarından.

K.+ ları 076/09

Ḳadem-i ‘Ināk Hokand’ın ileri gelenlerinden, Alim Han’ın özel hizmetlisi; 1806-07 yıllarında Ora Tepe valisi.
Ḳ. 042/09, 043/10

Ḳaḏī ‘Abdū’n-nebī Ḥān Ḥātīf Ömer Han zamanındaki alimlerden.
Ḳ. 083/05

Ḳaḏī Ḳalender Ömer Han zamanındaki alimlerden.
Ḳ. 083/05

Ḳaḏī Muḥammed Atabek *Mükemmel Tāriḥ-i Fergāna* eserinin müellifi Muhammed Fazılbeḳ’in babası.
Ḳ. 161/06

Ḳaḏī Niyāz Muḥammed Tācīk Ömer Han zamanında yaşamıştır.
Ḳ. 076/08

Ḳamber Şerbetdār 1850’lerde Hokand askeri figürü.
Ḳ. 146/06

Ḳanā‘at Şāh Adil Bey Karategini’nin oğlu ve Devran Bey’in küçük kardeşi; Hokand’ın siyasi ve askeri figürü, 1847 ve 1856-57 yılında Türkistan, 1855-56 yılında Cizak valisi, 1862’de Buhara’da öldürüldü.
Ḳ. 136/08, 136/10, 136/13, 137/05, 137/07, 137/10, 137/13
Ḳ.+ ğa 136/10, 137/01

Ḳāsım Ḥ‘āce Seyfī Kişi adı.
Ḳ. 161/10

Ḳāsım Miñbaşı Orta Asya askeri figürü, 1852-53 ve 1858 yıllarında Hokand ordusunda başkomutan.
Ḳ. 151/08

Ḳāturma Ağalık Hokand’da; 1842’de Buhara rehinesi.
Ḳ. 115/13

Ḳaytākī Bahādır Alim Han’ın yönetimindeki “eski” ordunun komutanı, 1811 yılında öldürüldü.
Ḳ. 059/11, 068/07
Ḳ.+ lar 076/13
Ḳ.+ nı 077/08

Kerīm Bêrdī Zīnberdār İbrahim Dadhah Mangıt’ın ağabeyi, 1842’de Andican ve Mergilan’ın Buhara valisi.
K. 110/12

Kerīmḳulı Pānşadbaşı Hudayar Han zamanında yaşamıştır.
K. 146/06

Kezzāb Şūfī Emir Alim Han'a bıçak çeken casus.

K. 050/10

Ḳurbān Muḥammed Mirzā Alim Han zamanında yaşamıştır.

Ḳ. 038/12

Ḳut Ḥāfız Emir Alim Han'ın özel hafızı.

Ḳ. 049/12

L

Leşker Ḳuşbegi Hokand'ın ileri gelenlerinden, Ömer Han'ın özel hizmetlisi, Güney Kazakistan'da Ak Meçet'in ve Hokand kalelerinin kurucusu.

L. 106/03, 106/05

M

Maḥmūd Ḥān Töre (1765-1821/22) Hudayar Bey Yüz'ün anne yeğeni, Mangıt ve Kenagas hükümdarlarının akrabası, 1790'larda Urmetan, Zamin ve Sangzar valisi, 1800-1816 yıllarında Ora Tepe hakimi, daha sonra Fergana'ya esir düştü ve son yıllarını Hokand'a hizmet ile geçirdi.

M. 088/13

M.+ ni 090/05

Maḥmūd Ḥān Töre Aḥrārī → Maḥmūd Ḥān Töre

M. 087/12, 088/09, 091/11

Ma'sūm Ḥān Töre Alim Han ve Ömer Han'ın kayınbiraderi Hakim Töre'nin oğlu, Eylül 1834 sonlarında Amuderya'nın sol yakasındaki Hazret-i İmam'da Mekke'ye yaptığı hac ziyaretinde öldü.

M. 096/02

Mātem Beg Atalık Hudayar Han zamanında yaşamıştır.

M. 135/02

Melle Beg (1830-1862) Şir Ali Han'ın büyük eşi Suna Ayım'den olan ikinci oğlu, 1852'de Mergilan ve 1853'te Taşkent valisi; 1858-62 yıllarında Hokand hükümdarı.

M. 118/01, 118/04, 149/07, 149/13, 150/04, 150/05

M.+ ni 148/06

Melle Ḥān → Melle Beg

M. 117/03, 120/02, 120/13, 157/02

M.+ ni 116/09, 156/01

Meşreb 17-18. yüzyılların başlarında Orta Asya mistik şairi.

M. 019/10

Mevlevī Aḥmed Ḳaşşak Andicānī Kıpçaklar tarafından öldürüldü.

M.+ ni 145/06

Mevlevî Kābülî Ömer Han zamanında yaşamıştır.

M. 083/04, 093/06

Mevlevî Nemengānî 1790'lar ve 1800'lerde Alim Han'ın manevi öğretmeni.

M. 093/03

Mihterqulı → Bāzārqulı Mihter

M.+ da 092/01

Mingü Āyim 18. yüzyılın sonları, İmamkulı Bey'in kızı, Narbota Bey'in eşi ve Alim Han, Aftab Ayim ve Ömer Han'ın annesi.

M. 037/02, 037/06

Mîr 'Ālîm Yüzbaşı Şir Ali Han zamanında yaşamıştır.

M. 127/04

Mîr Mü'min Beg Pānşad Alim Han zamanında yaşamıştır.

M.+ nı 061/13

Miyān Fażl Ḥalîl Pakistan Peşaver'de doğdu. 1285/1868-69 yılında Buhara'da öldü. Ahmet Han Sahibzade'nin ilk kuzeni; dini figür ve diplomat, 1841-42 yılında Hokand'ın Rusya Büyükelçisi; 1863 yılında Hokand'dan Buhara'ya sürgün edildi.

M. 136/02

Mollā 'Aşūr Muḥammed 1819 yılında Cizak kuşatmasında yer aldı.

M. 039/01

Mollā Ēr Nāzar 1806'da Ora Tepe'nin Buhara valisi ve Buharalı Emir Haydar'ın akrabası.

M. 041/13

Molla Ḥāl Beg 1849 yılı sonbaharında Müsülmankul tarafından Hokand'da öldürüldü. 1844, 1847 Taşkent valisi; 1847 binbaşı; 1849 Mergilan valisi.

M. 129/10, 129/13, 130/01, 130/10

M.+ din 130/03

Molla Ḥāl Beg Kıpçak → Molla Ḥāl Beg

M. 138/05

Molla Ḥāl Destūrḥāncı → Molla Ḥāl Beg

M. 138/12

Mollā 'İzzet Kūhistānî 1844 yılında Kıpçaklar tarafından öldürüldü.

M. 127/04

Molla Kerîmqulı Destūrḥāncı Bilkıllama savaşından kısa bir süre sonra, Ekim 1852'de öldürüldü. Utambay Kuşbegi Kıpçak'ın akrabası olan İleten'in Kıpçak boyundan; 1843-44 yılında Andican valisi, 1844'ten beri Desturhancı, Müsülmankul'un düşmanı olan Çüst'ün valisi.

M. 139/01, 140/08, 141/11

M.+ nı 143/12

Molla Kerîmkulî Ming Destûrhāncı → Molla Kerîmkulî Destûrhāncı

M. 140/03

Mollā Raḥmetullāh Alim Han zamanında yaşamıştır.

M. 043/10

Muḥabbet Ğurayeva *Mükemmel Tārih-i Fergāna* adlı eserin müstensihî.

M. 161/12

Muḥammed ‘Alî Ḥān 1805-06 doğum, Ömer Han’ın oğlu, 1823-1842 Hokand hükümdarı, 1842 yılında Buhara Emiri tarafından idam edildi.

M. 094/09, 095/02, 097/07, 100/12, 100/13, 105/03, 105/06, 106/01, 106/11, 107/06, 107/07, 107/09, 107/10, 109/02, 109/06, 110/02, 120/04, 122/08, 160/03

M.+ dın 104/13

M.+ ğa 103/06

M.+ lar 144/04

M.+ nı 095/05, 095/08, 097/10, 104/04, 106/07, 109/08, 109/11, 111/01, 111/07

Muḥammed Emîn Beg 1828 doğum, Muhammed Ali Han’ın en büyük oğlu, 1842 yılı mayıs ayında Buhara Emiri tarafından idam edildi.

M. 109/08

Muḥammed Emîn Ḥān → Muḥammed Emîn Beg

M. 009/06, 106/12

M.+ ğa 107/02

Muḥammed Kerîm Ḥalîfe 1844’te Kıpçaklar tarafından öldürüldü.

M. 135/03

Muḥammed Kerîm Yasāvul 1843’te Yusuf Minbaşı’yı öldürdü. 1844’te Kıpçaklar tarafından öldürüldü.

M. 129/03

M.+ nı 121/06

Muḥammed Nāzar Beg → Muḥammed Nāzar Beg Saḫav

M. 124/03

Muḥammed Nāzar Beg Pervāneçi → Muḥammed Nāzar Beg Saḫav

M.+ ni 127/01

Muḥammed Nāzar Beg Saḫav İriskulı Bey Ming’in oğlu, çeşitli Hokand hanlarının akrabası; 1842’de Kuşbegi, 1842-43 yılları Nemengan, 1852-53 Hocend ve 1853 Andican valisi; 1862-65 yıllarında Fergana göçebelerinin destekçisi, daha sonra Yakup Bey’in hizmetinde çalışır.

M.+ nı 124/02

Muhammed Nazar Köroğlu Hudayar Han'ın emri üzerine 1852 yılında Keravçi'de idam edildi. Hal Muhammed Dadhah'ın babası ve Bek Muhammed Kıpçak'ın dedesi, 1840-1852 yıllarında Şehrihan valisi.

M. 139/02

Muhammed Nazar Kulağ 1844 yılında Töre Kurgan'da Bahadırbaşı, 1854'te öldürüldü.

M. 124/04, 151/09

Muhammed Niyāz Beg Kuşbegi Tursunbay Çapkunçı'nın oğlu, Hokand'ın askeri figürü, 1847-52 yıllarında Pansadbaşı, 1852'nin sonu 1853'ün başında üç aylığına Taşkent valisi, 1854-57 yıllarında Binbaşı; ölümü tahminen 1857.

M. 151/07

Muhammed Niyāz Hüdāyçi/Hüdayçi Hokand saray mensubu, 1844'te Kıpçaklar tarafından öldürüldü.

M. 115/12, 117/05, 133/03, 137/06

Muhammed Niyāz Kuşbegi → Muhammed Niyāz Beg Kuşbegi

M. 137/11, 146/05

M.+ ni 156/04

Muhammed Niyāz Pānşad → Muhammed Niyāz Beg Kuşbegi

M. 137/04

Muhammed Nūr H'āce Mümin Hacı Pansadbaşı'nın babası, 1810'larda, Ömer Han zamanında Hokand devlet adamı.

M. 076/07

Muhammed Raḥīm Atalığ → Muhammed Raḥīm Atalık

M. 090/07, 091/02

M.+ nı 103/04

Muhammed Raḥīm Atalık (1783-1830) Hudayar Bey Valnimi'nin ikinci oğlu ve 1810-1820 yıllarında Ora Tepe hükümdarı.

M. 102/11

Muhammed Receb Kurbaşı “salat” komutanı [Rus “soldat”tan - asker] ve 1850'lerde Hokand'da serbāz; ölümü 1271/1854-55.

M. 146/05

Muhammed Şābir Mīrāhūr 1844'te Kıpçaklar tarafından öldürüldü.

M. 133/03

Muhammed Şerīf Atalığ → Muhammed Şerīf Atalık

M.+ nı 099/11

Muhammed Şerîf Atalık Hacı Keldi Mirgen'in oğlu, 1810-1840 yılları Hokand devlet adamı, 1842-43 yıllarında Taşkent, Deşt-i Kıpçak ve Buhara kontrolündeki Kurama'nın valisi; 1843'te Hokand'da idam edildi.

M. 104/12, 105/13, 116/04, 116/07, 119/07, 119/08, 119/11, 120/01, 120/13, 122/07

M.+ ğa 118/13

M.+ nı 104/10, 105/06, 121/03

Muhammed Şerîf Sürnāyçı → Muhammed Şerîf Atalık

M.+ nı 046/04

Muhammed Yār Dādhyāh 1849-50'de Müsülmankul tarafından öldürüldü.

M. 138/11

Murād Hān doğum 1806, Alim Han'ın üçüncü oğlu, 1844'te 9 ya da 11 gün kadar Hokand hükümdarı; 1844 yılında Hokand'da Kıpçaklar tarafından öldürüldü.

M. 132/03, 132/05, 132/10, 135/04, 160/07

M.+ ğa 134/03, 134/04

M.+ nı 132/06, 134/08, 135/05

Mü'min Bēg Alim Han zamanında Hokand komutanı, 1811 yılında öldürüldü.

M. 068/06, 076/13, 077/08

Mü'min Cān Mirzā Alim Han zamanında yaşamıştır.

M. 038/13

Mü'min H'āce Pānşadbaşı Vahanlı Muhammed Nur İşan'ın oğlu, Hokand komutanı, 1852 yılında Kaşgar'da Hokand konsolosu, 1853-54'te Desturhançı; Hudayar Han'ın emri üzerine 1854 yılında öldürüldü.

M. 151/08

Müsülmānķul → Müsülmānķulı

M. 125/09, 125/13

Müsülmānķulı (1794-1852) Kıpçakların lideri, 1842-43 yıllarında Andican'da bahadırbaşı, 1844-1852 yıllarında Hokand hükümdarı.

M. 123/09, 123/12, 124/01, 124/05, 127/01, 131/06, 131/09, 131/10, 132/09, 133/01, 138/10, 139/04, 139/12, 145/11, 146/02, 147/10, 153/09, 154/10

M.+ ğa 130/13

M.+ ge 124/09

M.+ nı 138/03, 138/07

M.+ nıñ 154/12

Müsülmānķulı Miñbaşı → Müsülmānķulı

M.+ nı 154/08

Müsülmānķulı Nār Muhammed Kıpçak → Müsülmānķulı

M. 130/11

Müsülmānķul Kıpçak → Müsülmānķulı

M. 123/01

N

Narbota Hān (1751-1798) 1770-1798 yıllarında Hokand hükümdarı.

N. 001/07, 002/08, 003/10, 032/07, 033/05, 034/06, 034/10, 034/12, 034/13, 035/07, 035/13, 036/03, 036/07, 038/01, 076/09, 159/09

N.+ dın 033/10

N.+ ğa 035/06, 036/04

N.+ nı 032/06, 036/08, 037/01, 037/04, 038/02, 038/07

Narbota Hān bin ‘Abdu’r-raḥman Hān bin Abdü’l-kerīm Hān → Narbota Hān

N.+ nı 031/13

Narbota Hān bin ‘Abdu’r-raḥman Hān bin ‘Abdü’l-kerīm Hān bin Şahruḥ Hān → Narbota Hān

N. 032/13

Narbota Hān bin ‘Abdu’r-raḥman Hān bin Şahruḥ → Narbota Hān

N. 032/10

Nār Muḥammed Dādḥvāh Yakup Bey’in kayınbiraderi, 1845-48 ve 1856-58 yıllarında Kurama valisi, 1848-52 yıllarında Kuşbegi rütbesiyle Taşkent’tedir. Ağustos 1864’te Alimkul tarafından idam edildi.

N. 139/09, 140/05

N.+ ğa 139/04

Nār Muḥammed Kıpçak → Nār Muḥammed Dādḥvāh

N. 145/10

N.+ ğa 136/07

Nār Muḥammed Kuşbegi → Nār Muḥammed Dādḥvāh

N. 146/08

Nebī Zāhīrū’d-dīn Babür → Bābūr Hān

N.+ ğa 003/13

Neceb Cilāvdār Ömer Han’ın özel hizmetlisi.

N. 087/06

Niyāz Beg Kazak kabilesi olan Caniş’e mensup Töle Bey’in oğlu, 18. yüzyılda Taşkent yakınlarındaki önemli bir kalenin kurucusu.

N.+ ğa 062/01

N.+ nı 061/11

Ö, ‘Ö

Ögey ‘İsā Muḥammed ‘Alī Hān → Muḥammed ‘Alī Hān

‘İ. 107/05

‘Ömer → ‘Ömer Hān

‘Ö. 094/08

‘Ömer Bēg → ‘Ömer Hān

‘Ö. 069/11

‘Ö.+ ğa 074/01

‘Ö.+ ni 069/07, 074/07

‘Ömer Hān (1785-1822/23) 1811-1822 Hokand hükümdarı, “Emīrī” mahlaslı şair.

‘Ö. 037/01, 068/07, 073/09, 073/10 [2], 075/01, 075/04, 075/07, 077/04, 077/07, 078/11, 079/12, 083/06, 083/10, 088/07, 091/06, 091/13, 093/01, 093/11, 094/03, 144/03, 160/01, 160/02

‘Ö.+ ğa 068/12, 071/08, 088/01

‘Ö.+ m 069/03, 075/06, 077/01, 084/05, 095/08, 096/03

‘Ömer Şeyh Mirzā Babür’ün babası, ölümü 899/1493-94 yılı.

‘Ö. 004/01

Özbek Şādī Beg bin Şahruh Hān (1720-1749) Şahruh Bey Ming’in en küçük oğlu ve Süleyman Bey’in babası; 1727’den beri Hocend, 1740’tan beri Mergilan valisi.

Ö. 029/06

P

Pir Muḥammed Yasāvul Alim Han zamanında yaşamıştır.

P. 038/06

R

Raḥīm Hān → ‘Abdü’r-raḥīm Hān

R. 026/11, 029/09

R.+ m 030/03

Raḥmanḳulı Beçe 1844, 1849 yıllarında Çüst valisi, Müsülmankul’un düşmanı ve Muhammed Yar Mingbaşı’nın Kıpçak destekçisi; 1849 yılında öldürüldü.

R.+ ni 138/12

Raḥmetullah → Raḥmetullāh Dādḥvāh Ming

R. 125/04

Raḥmetullāh Dādḥvāh → Raḥmetullāh Dādḥvāh Ming

R. 132/01

Raḥmetullāh Dādḥvāh Ming Hokand hanları ile akraba, Murat Han’ın destekçisi, 1844 Çüst valisi, aynı yıl, 1844’te asıldı.

R. 135/02

Receb Kuşbegi (1757-1821) Bedeşanlıdır. 1800-1810’ların Hokand’ında saygın kişi.

R. 051/12, 052/03, 054/02, 055/05, 077/03 [2], 077/07, 080/11, 090/11, 091/02

R.+ din 090/10, 090/13

R.+ ğa 055/09

R.+ ni 080/10, 081/09, 090/05, 091/07, 091/09

Receb Kūşbegi Tācık → Receb Kūşbegi

R. 038/12, 051/09

Resūl Dāmād Ėlçi Töre Şahruh Han'ın oğlu Abdürrahim Han zamanında yaşamıştır.

R. 024/12

Rüstem Beg (I) Şahruh Bey Ming'in büyük dedesi, diğer adı Hacı Han.

R. 010/04

Rüstem Beg (II) Narbota Bey'in bir Kırgız veya Yüz kabilesine mensup kadından dünyaya gelen üçüncü oğlu; Alim Han'ın yönetimindeki Kanibadam valisi; 1799/1800 yılında öldürüldü.

R. 037/03, 038/07

R.+ ni 038/01

S, Ş

Şādık Bey Yüzbaşı Mahmud Desturhançı'nın ağabeyi, 1844 yılında Kıpçaklar tarafından öldürüldü.

Ş. 128/10

Şāhib Zāde Kişi adı.

Ş. 096/01, 127/12, 136/01

Ş.+ ge 128/11

Ş.+ ni 127/13, 135/11

Şālīh H'vāce Şudūr 1844 yılında Kıpçaklar tarafından öldürüldü.

Ş. 102/12, 103/01, 103/02, 115/12, 128/09

Sarımsāk Beg (1820/22-1847) Şir Ali Han'ın büyük eşinden olan en büyük oğlu, 1843'te Taşkent ve 1847'de Balıkçı valisi, 1844-46 yıllarında Taşkent'in bağımsız hükümdarı, 1847 yılında Kıpçaklar tarafından öldürüldü.

S. 121/05, 121/06, 121/08, 122/10, 125/01, 127/07, 128/01, 129/04, 129/11, 136/09

S.+ ğa 122/10

S.+ ni 130/04, 130/08, 135/11, 136/02, 136/04

Şātībāldı Dādḥ'āh → Şātībāldı Dādḥ'āh Hoqandī

Ş. 135/02

Şātībāldı Dādḥ'āh Hoqandī Kasım Beklerbegi'nin oğlu; İsfere, Varuh ve Çaruh'daki Avahat'ın Kırgız kabilesi valisi, Murat Han'ın destekçisi, 1844 yılında Kıpçaklar tarafından öldürüldü.

Ş. 132/01

Seyyid Āfāk Ömer Han zamanında yaşamıştır.

S. 094/01

Seyyid Kuşbegi Muhammed Ali Han zamanında yaşamıştır.

S. 106/04

Seyyid Muhammed Hudāyār Hān → Hudāyār Hān

S. 001/08

Siyeh Mest Bey Babür'ün torunu, Mahdum-ı A'zam ve Lutfullah Çüsti'nin öğrencisi, Hokand hanlarının atası.

S. 009/13

Sulţān 'Abdü'r-raḥīm Hān → 'Abdü'r-raḥīm Hān

S. 021/07

Sulţān Ēlig Altun Beşik'in oğlu ve Hokand hanlarının atası.

S. 009/01, 009/02

Sulţān Hān Töre-yi Aḥrārī Hudayar Bey Yüz'ün kız kardeşinin oğlu ve Mahmud Hacı'nın ağabeyi, Ora Tepe'nin hükümdarı; 1820'lerde Hokand'da Hacı Kelan, 1827-1834/35'te Buhara'da Şeyhülislam; ölümü Ekim 1250/1834 veya 1251/1835-36.

S. 083/04

Sulţān Hudāyār → Hudāyār Hān

S. 009/04, 009/05

Sulţān Maḥmūd → Sulţān Maḥmūd Hān

S. 108/05

Sulţān Maḥmūd Hān (1811 veya 1234/1818 - 1258/1842) Hokand prensi, Muhammed Ali Han'ın küçük erkek kardeşi; 1841-42 Taşkent valisi, Buhara'nın fethinden önce Hokand'da "bir saatlik halife"; 1842 yılının mayıs ayında Buharalılar tarafından idam edildi.

S. 107/04, 109/02

S.+ ğa 099/02

S.+ nı 107/07, 107/08

Süleymān Beg bin Şādī Beg Şahrüh Bey'in oğlu olan Şadi Bey'in oğludur. Mergilan valisi ve 1763'te kısa bir süre için Hokand hükümdarı.

S. 031/09

Süleymān H'āce Īşān Nemengānī Zakir Hacı Şeyhülislam'ın oğlu, 1844 yılı ağustos ayında Muhammed Köroğlu Kıpçak tarafından öldürüldü.

S. 145/02

Ş

Şādī Beg (1720-1749) Şahruh Bey Ming'in en küçük oğlu ve Süleyman Bey'in babası; 1727'den beri Hocend ve 1740'tan beri Mergilan valisi.

Ş. 021/03

Şādī Bey → Şādī Beg

Ş.+ ler 011/13

Şādī Dādḥvāh Şahi Divanbegi Merginani'nin oğlu, 1840'ta Hocend valisi, 1843'te Taşkent'te Bahadırbaşı, 1843'te Mergilan valisi ve 1843-44 yıllarında binbaşı; 1844'te Çüst yakınlarında Kıpçaklar tarafından öldürüldü.

Ş. 115/11, 123/08

Şādī Dādḥvāh ibn Şāhī Kuşbegi → Şādī Dādḥvāh

Ş.+ ni 116/03

Şādī H'āce Dādḥvāh → Şādī Dādḥvāh

Ş. 123/11

Şādī Miñbaşı → Şādī Dādḥvāh

Ş. 125/02, 125/10, 126/04, 126/08, 127/03, 129/09

Ş.+ dın 125/07

Ş.+ ğa 126/03, 126/07

Ş.+ nı 125/08, 125/12

Şāh Ebu'l-Kāsım Altun Beşik'in torunu, yedi yaşında tahta çıktığı için *Sultan-ı küçek* "küçük sultan" lakabını aldı.

Ş. 009/09

Şāhī Kuşbegi Hokand'ın ileri gelenlerinden; 1810-1830'larda Hocend, Ora Tepe ve Karategin valisi.

Ş. 077/12, 102/13, 103/11, 104/02

Ş.+ ni 077/09, 103/01, 103/10

Şahruh → Şahruh Hān

Ş. 019/02, 020/10

Şahruh Beg → Şahruh Hān

Ş.+ ni 071/03

Şahruh Bey → Şahruh Hān

Ş. 010/08

Ş.+ ni 010/09

Şahruh Hān → Şahruh Hān

Ş. 002/04, 003/09

Şahruh Hān Aşur Bey'in oğlu, Abdürrahim Han, Abdülkerim Han ve Şadi Bey'in babası.

Ş. 011/10, 015/13, 016/10, 019/04, 019/06, 020/07, 021/11, 069/10, 070/02, 076/11, 159/03, 159/05

Ş.+ dın 012/03, 021/01

Ş.+ ğa 011/04, 011/09, 019/01, 032/05

Ş.+ nı 003/13, 014/01, 014/05, 016/09, 018/05, 021/07, 027/08, 069/12

Şahruh Hân Bey → Şahruh Hân

Ş. 010/03

Şahruh Hân ibn ‘Aşûrkulı Beg → Şahruh Hân

Ş. 013/10

Şaruğ Beg → Şahruh Hân

Ş.+ i 010/07

Şeyh Bedel Dādḥvāh 1810’larda Türkistan şehrinin ilk Hokand valisi.

Ş. 081/07

Şeyhü’l-islām Zākir Ḥvāce 1844’te Kıpçaklar tarafından öldürülen Süleyman Hacı Şeyhülislam’ın babası, ölümü 1243/1827-28.

Ş. 145/02

Şîr ‘Alî Hân (1790-1844) Hacı Bey’in oğlu, 1842-1844 yıllarında Hokand hükümdarı.

Ş. 111/02, 111/12, 112/01, 116/06, 116/07, 121/04, 121/05, 121/08, 122/07, 123/13, 125/01, 127/06, 127/08, 129/08, 134/01, 135/08, 160/04

Ş.+ dın 123/12

Ş.+ ğa 122/03, 127/06

Ş.+ nı 116/01, 127/08, 132/06

Şîr ‘Alî Hân bin Ḥacî Beg → Şîr ‘Alî Hân

Ş. 112/02

T, Ṭ

Taḡriḡulı Dādḥvāh Kıpçakların düşmanı, Hokand’da 1844 yılında Kıpçaklar tarafından öldürüldü.

T.+ nı 122/09

Taḡriḡulı Şigāvul → Taḡriḡulı Dādḥvāh

T. 129/03

Taḡriḡulı Yasāvul Şîr Ali Han zamanında yaşamıştır.

T. 115/12

Tāş Muḥammed Mirzā Alim Han zamanında yaşamıştır.

T. 038/06

Ṭilā Kābil 1842 yılında Buhara’nın kontrolü altında Hocend valisi.

Ṭ. 111/08

Töre H̱āce Buharalı Emir Haydar'ın kız kardeşinin oğlu ve Emir Nasrullah'ın kuzeni; 1255/1839 yılında Haryut'ta, hac yolunda öldü.

T. 093/12

Tundī 'Ināk 1840'larda Şehrihan'da hakim.

T. 100/11, 124/06, 124/08

Tundī 'Ināk 'Abdū'l-kerīm Yasāvul Şir Ali Han zamanında yaşamıştır.

T. 115/13

Türdī 'Alī Yüzbaşı Taşkent'te Mirza Ahmed'in danışmanı.

T. 127/03

Ü

Ütab Bābūr Kuşbegi → Ütābbāy Kuşbegi

Ü.+ ni 146/03

Ütābbāy Kuşbegi Kıpçak kabilesi olan İlatların lideri, 1840'lar ile 1860'ların başında Hokand'ın siyasi figürü; 1862 yılında öldürüldü.

Ü. 147/06

Ü

Üstāz Gül Dāmolla Muḥammed Ya'kūb Āhūnd → Dāmolla Muḥammed Ya'kūb Āhūnd

Ü. 056/08, 159/12

V

Vālī Maḥdūm Ḥamām Damolla Arif Pisketi'nin oğlu.

V. 093/07

Y

Yūnus H̱āce İneyet Hacı'nın oğlu ve Şayhantavur'un torunu, 1794-1805'lerde Taşkent hükümdarı; 1805 yılında tüberkülozdan öldü.

Y. 051/03, 053/03, 053/08, 054/13, 065/01, 065/03

Y.+ ğa 053/01

Yūsuf Dādḥvāh Hokand'ın siyasi figürü, 1812-23 yıllarında Binbaşılık sonrasında bir sürgün hayatı yaşayan Yusuf Dadhah, 1825-26 yılında Şam yakınlarında, Kadina'da öldü.

Y. 077/13

Yūsuf Dādḥvāh Leşkerbaşı → Yūsuf Dādḥvāh

Y. 078/03

Yūsuf Dādḥvāh Miñbaşı → Yūsuf Dādḥvāh

Y.+ nı 078/01

Yūsuf Miñbaşı → Yūsuf Dādḥ'āh

Y. 117/03, 118/04, 123/06

Y.+ lar 118/01

Y.+ nı 095/12, 096/04, 116/09, 123/10

Z, Ẓ, Z̤, Z̥

Zahīrū'd-dīn Babūr Ḥān → Bābūr Ḥān

Z. 004/04

Zākir Ḥ'āce Īṣān Şeyhū'l-İslām 1844 yılında Kıpçaklar tarafından öldürülen Süleyman Hacı Şeyhülislam'ın babası, 1243/1827-28 yılında öldü.

Z. 093/03

Zuhūr Dīvān Begi 1800-1820 yıllarında Alim Han'ın özel hizmetlisi ve Hokand'ın ileri gelenlerinden.

T. 073/03, 073/11

Zuhūr Ėşikağası → Zuhūr Dīvān Begi

Ė. 118/07

Zuhūr Kuşbegi → Zuhūr Dīvān Begi

T. 074/09

Yer Adları

A, Ā

Aķ Bulak Semerkand yakınlarında bir yerdir.

A. 078/05

Aķsu Ora Tepe ve Hocend arasında nehir ve geçit.

A.+ ġa 078/08

Aķ Tepe Şehrihan, Fergana yakınında.

A. 123/02

Ālāy Bir yer adı.

Ā. 132/01

Ā.+ ġaça 131/05

Altı Kuş Hokand'ın kuzeyinde, Alim Han'ın 1811 yılında öldürüldüğü yer.

A. 073/06, 074/05

Andicān Özbekistan'da şehir ve aynı adı taşıyan eyaletin merkezi.

A. 004/05, 034/01, 035/01, 147/13, 152/04, 157/08

A.+ da 110/13

A.+ ğa 098/11, 099/13, 123/10, 123/13, 124/05

A.+ nı 133/01, 156/05

Āylıķ Kurama'da bir kale.

Ā.+ dın 138/07

Ā.+ ğa 138/04

B

Baġbānlar Maħallesi Hokand'ın en eski kısmı ve eski kalesi, *Kök Tonlıķ Az̄zler* denen bu yere daha sonra *Mahalle-yi Bāġbānān* dendi.

B. 017/13

Baġlıķ Dervāzesi Hokand'da bulunmaktadır.

B.+ dın 128/03

Bahreyn Köçesi Hokand'da bulunmaktadır.

B. 128/01

Balıġcı Fergana'nın doğusunda bir köy.

B. 124/11

B.+ ge 136/05

Balıķcı → **Balıġcı**

B. 147/13

Bêş Arīġ Fergana'nın batısında bir şehir.

B. 030/12

Bêş Arīķ → **Bêş Arīġ**

B.+ ğa 085/11, 108/05

Bılķıllama Fergana'nın doğusunda 1852'de savaşılan yer.

B.+ ğa 153/05

Bılķıllama Köli → **Bılķıllama**

B. 153/06

Buħārā Özbekistan sınırları içinde bulunan şehir.

B. 022/02, 025/11, 026/04, 026/05, 038/11, 042/06, 042/11, 043/01, 043/06, 065/02, 066/02, 076/11, 077/04, 087/13, 104/08, 105/04, 105/07, 106/07, 108/03, 108/12, 109/05, 109/06, 111/02, 112/09, 114/11, 117/07, 117/12, 129/05 [2], 129/11, 137/09, 137/13, 157/04, 157/08

B.+ da 020/06, 091/02, 093/08

B.+ dın 036/01, 087/04, 104/03, 108/02

B.+ ğa 043/02, 043/06, 047/10, 095/11, 107/05, 107/13, 108/12, 109/11, 110/01, 110/11, 116/05, 120/06, 130/04, 130/13, 136/12

B.+ nı 026/03

Bulāġ Kahire yakınlarında bir yer.

B. 058/02

Büke Geçmiş zamanlarda Kurama'nın en güçlü kalesi olan yer.

B. 116/13, 117/03

Ç

Çadak Fergana'nın kuzeyinde bir yer.

Ç. 015/10, 020/12, 051/06, 055/01, 142/01 [2], 142/03 [2]

Ç.+ da 012/10

Ç.+ daki 014/02, 014/08

Ç.+ nı 016/01, 016/03

Çamaş → Çamaş Bey

Ç.+ da 011/11

Çamaş Bey Fergana'da bir köy.

Ç. 012/12, 013/09

Çāmaş Bey → Çamaş Bey

Ç. 010/01

Çārbāğ Bir yer adı.

Ç. 073/04, 146/09

Çārdara Sirderya Nehri üzerindeki kale.

Ç.+ dın 130/08

Ç.+ ğa 130/05

Çeket Rahim Kalesi olarak da bilinen yer.

Ç. 006/07

Çenket → Çeket

Ç. 008/05, 012/12

Çenket Dileken → Çeket

Ç. 006/07

Çimiyān Bir yer adı.

Ç.+ ğa 156/04

Çimkent Güney Kazakistan'da bir şehir.

Ç.+ ğa 067/04

Çimkent Dervāzesi → Çimkent

Ç.+ ğaça 061/08

Çīn Asya'nın doğusundaki ülke, Çin. (krş. *Hītāy*)

Ç. 098/10

Çīnābād Tēfesi Fergana'nın doğusunda bir köy.

Ç.+ ğa 144/09

Çirçik Taşkent'in güneyinde bulunan bir nehir.

Ç. 064/01, 064/08, 080/06

Çöl-i Bılkıllama 1852'de Doğu Fergana'da bir savaş alanı.

Ç.+ dın 148/11

Çüst Fergana'nın kuzey batısında bulunan şehir ve bölge.

Ç. 016/04, 016/08, 125/03, 125/05, 127/09

D

Dahme-yi Şāhān Hokand hükümdarları için özel bir bölümü olan Hokand'ın ana mezarlığı.

D. 094/06

D.+ ğa 074/10

Deşt-i Kıpçak Kıpçak çölü veya Kıpçak bozkırları anlamına gelir. Kafkas Dağları'nın kuzeyinde, Dinyester ile İrtiş ırmakları arasındaki bölgenin tarihsel adı.

D. 054/09, 066/07, 066/12, 067/08, 079/02

D.+ ğa 067/04

Deşt-i Kıpçaqiyye → Deşt-i Kıpçak

D. 086/03

D.+ de 068/09

Dizzah Küçük kale.

D. 045/02, 045/08, 085/07, 086/06, 086/07, 086/09, 086/11

D.+ ka 044/07

D.+ nı 044/04, 087/01, 087/02

Dizzah Dervāzesi → Dizzah

D. 044/03

Dizzah Qal'ası → Dizzah

D. 087/04

Dizzah Tēfesi → Dizzah

D.+ ğa 044/02, 084/10, 087/01

E, Ė

Ėkki Deryā Ortası → Ėkki Su Arası

Ė.+ da 147/12

Ė.+ dın 124/12

Ėkki Su Arası "Mezapotamya", Karaderya ile Narın Nehri arasındaki bölge, doğu Fergana.

Ė.+ da 155/06

Erzik Têpe Hokand'ın batısında bir yer.

E.+ ğa 088/07

Ėski Kurgan Şahruh Han tarafından yaptırılan ilk Hokand kalesi.

Ė. 017/07, 028/12

Ėski Kurgan Kal'ası → **Ėski Kurgan**

Ė.+ nı 012/07

Ėski Orda 1153/1740-41 yılında kuruldu. Ayrıca buraya *Ėski Kurgan* da denirdi.

Ė. 027/12, 028/09, 028/12

Evliyâ Ata Güney Kazakistan'daki Hokand kalesi, modern Jambul/Taraz.

E. 067/06

F

Fergāna Genellikle Fergana vadisi şeklinde anılan ve Tanrı dağları ile Alay dağları arasında yer alan bölgenin toprakları Özbekistan, Tacikistan ve Kırgızistan arasında bölünmüştür; bunlardan Özbekistan Cumhuriyeti'nde kalan kısım idari bir birim teşkil eder ve buranın merkezi olan şehrin adı da Fergana'dır. (TDVİA, 1995: 375)

F. 001/02, 002/05, 004/06, 066/03, 075/04, 157/06, 157/07, 161/02

F.+ dın 004/06

F.+ nı 069/05, 069/09, 158/01, 160/13

G, Ğ

Ġazi Yāġlıġ Hokand'da mahalle ve kapı.

Ġ.+ ğa 113/04

Ġulça Sincan Uygur Özerk Bölgesi içinde İli Kazak Özerk İli'nde, Çin Halk Cumhuriyeti'nde bir şehirdir. Gulca, İli Kazak Özerk İli'nin başkenti, İli Nehri'nin sağ kıyısında bulunur. (Gulca, [16.03.2022]).

Ġ. 040/02, 067/07

H, Ĥ, Ħ

Ĥaram Sarāy Fergana'nın merkezinde Sirderya Nehri üzerinde geçit yeri ve kale.

Ĥ.+ ğa 052/02

Ħaydar Beg Dervāzesi Taşkent Kapısı, Hokand.

Ħ. 028/08

Ħıṭāy Asya'nın doğusundaki ülke, Çin. (krş. Ĉīm)

Ħ. 084/08, 098/09, 100/03, 100/05, 101/10

Ḥ.+ dın 100/09
Ḥ.+ lar 098/04, 101/01, 101/08
Ḥ.+ lardın 102/01
Ḥ.+ larnı 102/04

Hindustān Hindistan.
H. 004/05

Ḥiṣār Kurgān yer adı.
Ḥ.+ dın 013/04

Ḥocend Tacikistan'da şehir ve bu şehrin merkez olduğu idari bölge.
Ḥ. 022/06, 022/10, 026/09, 047/03, 051/09, 054/04, 071/13, 106/06, 107/01,
107/06, 111/09, 111/10, 121/12, 129/06, 157/08
Ḥ.+ de 026/07, 026/08, 107/04
Ḥ.+ dın 023/03
Ḥ.+ ğa 026/04, 077/13, 086/01, 107/05, 115/10, 121/13
Ḥ.+ ni 022/10, 022/11, 122/03
Ḥ.+ niḡ 051/09

Ḥocend Téfesi → Ḥocend
Ḥ.+ ğa 022/08, 105/07

Ḥokānd Hokand Hanlığı'nın başşehri. Bugün Özbekistan sınırları içinde kalan, Fergana vadisinin güneybatısında yer alan şehir.

Ḥ. 001/02, 002/02, 004/10, 012/09, 026/10, 027/05, 030/09, 031/02, 033/05,
035/11, 047/13, 051/04, 051/06, 052/02, 054/03, 055/02, 055/08, 062/04, 062/06,
066/12, 068/10, 069/02, 069/03, 069/08, 072/01, 074/01, 080/06, 080/08, 081/08,
082/10, 084/06, 092/11, 092/12, 096/11, 099/10, 100/02, 102/08, 102/10, 105/05,
105/08, 105/12, 106/02, 107/09, 108/06, 108/07, 108/11, 108/13, 109/03, 109/09,
110/09, 111/07, 111/13, 112/04, 112/05, 112/10, 113/06, 114/12, 115/08, 117/02,
118/10, 119/09, 120/08, 120/10, 122/04, 122/06, 123/04, 128/04, 128/07, 129/07,
132/06, 132/08, 132/11, 132/12, 134/02, 134/03, 134/05, 134/08, 135/01, 140/02,
142/04, 146/04, 146/12, 147/03, 152/01, 155/07, 157/08

Ḥ.+ da 028/03, 066/01, 105/03, 109/10, 110/12, 121/08, 132/07, 135/06,
135/13

Ḥ.+ dağı 109/13
Ḥ.+ daki 112/07
Ḥ.+ dakiler 113/01

Ḥ.+ dın 023/09, 043/05, 062/07, 096/03, 097/01, 097/12, 115/07, 115/09,
115/10, 123/01, 130/11, 138/03, 140/04

Ḥ.+ ğa 003/07, 020/13, 023/02, 023/07, 025/10, 031/07, 042/02, 042/11,
047/05, 062/03, 066/01, 073/01, 077/09, 077/12, 082/08, 087/10, 090/06, 090/13,
094/06, 095/13, 096/01, 096/09, 098/08, 100/11, 102/09, 103/04, 106/12, 108/13,
110/10, 113/10, 113/12, 116/01, 121/03, 122/03, 123/02, 123/11, 134/12, 139/11,
146/08

Ḥ.+ ge 124/13
Ḥ.+ ın 030/08

Ḥ.+ nı 002/05, 003/09, 004/07, 011/12, 026/04, 030/06, 108/06, 108/09,
109/03, 113/09, 127/10

Hokand Kal'ası → Hokand

H. 028/10

İ

İsfere Dervāzesi Hokand'daki kapı.

İ. 028/06

İ.+ de 092/01

K, K

Kamış Kurgan Hucend'in karşısında Sirderya nehri üzerinde köy.

K. 057/11

K.+ ga 052/01

Kān-i Bādām Kuruķı Yer adı.

K. 085/12

Karakalfak Semerkand yakınlarında bir yer.

K.+ dın 084/08

Karakçı Kum Fergana'nın batısında bir yer, "*Haydut Kumları*".

K.+ ga 085/13

Karategin Dervāzesi Buhara'dan Hokand'a bir yol.

K. 104/01

Kara Tēpe Hokand yakınlarındaki *Muy-ı Mübarek*'in eski adı.

K.+ ge 032/02

Kāşgar Doğu Türkistan'da tarihi bir şehir.

K. 097/02, 097/04, 097/08, 097/11

K.+ da 020/02, 020/05

K.+ dın 100/05, 103/05

K.+ ga 097/04, 097/12, 099/07, 099/12, 100/12, 101/04, 102/07

K.+ nı 020/03

Katağān Dervāzesi Yer adı.

K. 028/06

Kaynār Taşkent yakınlarında bir yer.

K. 012/13, 030/05

Kencūk Nehir.

K.+ dın 073/04

Kendir Devānī Taşkent ve Hokand arasındaki yarı yolda Kuraminsky sıradağlarında dağ ve geçit.

K. 057/13

K.+ dın 116/10

Kendir Devānī Têfesi → Kendir Devānī

K. 072/04

Keppe Fergana'nın doğusunda, Karaderya ve Narin arasında bir yer.

K.+ ge 124/11

Kerāvçi Kurama'da merkezi şehir ve kale.

K. 071/10, 139/03, 139/09

K.+ ğa 062/11, 121/11

K.+ ni 059/01, 061/06, 136/07

Kerāvçi Dervāzesi → Kerāvçi

K.+ ni 071/11

Kerāvçi Qal'ası → Kerāvçi

K. 059/02

K.+ ğa 059/05

Kerāvçi Têfesi → Kerāvçi

K.+ ğa 059/01

Kernāy Yer adı.

K. 058/07

Kızıl Köprük Kuraminsky Dağları'nda, Kendir geçidi ile Şahidan köyü arasında yarı yolda.

Q.+ ğa 072/06

Kitmān Têfe Fergana'nın doğusunda kale.

K.+ din 147/12

K.+ ğa 146/01

Qoqand → Hoqand

Q. 053/09

Q.+ din 097/04

Qoşköfrük Hokand'ın batısında, Naymança yakınlarında bir yer.

Q.+ ğa 085/11

Qoştëgürmen Hocend'in batısında kale.

Q. 086/02, 122/05

Kök Tonhıq Ata Hokand'ın en eski kısmı ve kalesi.

K. 017/06

Kök Tonhıq 'Azizler → Kök Tonhıq Ata

K. 018/01

Kök Tonhıq Sāyī Yer adı.

K.+ din 134/12

Ꞑuba Modern Kuva, Andican'ın güneyinde büyük bir köy.
Ꞑ.+ da 035/02

Ꞑh-ı Elburz Yer adı.
K. 151/12

Ꞑurama Taşkent ve Fergana arasındaki Angren Vadisi'nde bölge ve ayrı bir eyalet.
Ꞑ. 055/13, 057/10, 058/04, 058/08, 062/09, 139/10
Ꞑ.+ ge 116/12
Ꞑ.+ nı 033/11, 058/05

Ꞑurġan Tfesi Toprak Kurgan, Mergilan yakınlarında bir yer.
Ꞑ.+ din 060/01

Ꞑlb Yer adı.
K. 006/10

Ꞑlbġ Hocend yakınlarında Sirderya Nehri kıyısında bir yer.
K. 097/08, 098/02, 101/02
K.+ dın 102/06, 102/07
K.+ ġa 097/13, 102/02
K.+ nı 097/05, 101/01, 101/06, 101/10

Ꞑnk Tüfe Yer adı.
K.+ ġa 133/05

Ꞑprk → Ꞑızıl Köprük
K.+ nı 072/07

L

Lġn Bġ Yer adı.
L.+ ġa 133/06

M

Maġrem Hocend yakınlarında istasyon, kale ve ova; kale 1840'dan beri bilinmektedir.
M.+ din 108/02

Maġrem Sary Fergana'nın merkezinde Sirderya Nehri üzerinde kale ve geçiş yeri.
M. 051/06

Medrese-yi 'l mer Han tarafından Hokand'da inşa ettirilen medrese.
M. 144/07

Medrese-yi Cm' 1810'larda mer Han tarafından Hokand'da inşa ettirilen medrese.
M. 145/03

Medrese-yi Hān Hokand'da, Say kıyısında Muhammed Ali Han tarafından inşa ettirilen medrese.

M. 096/12, 108/13

Medrese-yi Mīr Narbota Bey ve Alim Han tarafından Hokand'da inşa ettirilen medrese.

M. 035/12

Merginān Yer adı.

M. 090/03, 096/04, 100/01, 109/11, 127/10, 152/03, 157/08

M.+ ğa 095/12, 116/04, 123/10

M.+ ı 123/08

Merginān Dervāzesi → Merginān

M. 028/07, 114/08

Mescid-i Ḥasan Dīvānbeği Ora Tepe'de cami.

M. 041/06

Mīrābād Andican yakınlarında.

M. 133/02

Mūy-ı Mūbārek Hokand'ın güneyinde eski Gāv Hāne veya Ora Tepe; Peygamberin saçları ["Kutsal Saç"] orada saklandığı için bu adı almıştır.

M. 032/02

M.+ din 114/06

Mūy-ı Mūbārek Dervāzesi → Mūy-ı Mūbārek

M.+ din 114/02

N

Nāv Hocend ve Ora Tepe arasında bir kale.

N. 046/08

Naymānça 1058/1648'de çizilen ve daha sonra Erdane Bey tarafından Sokh Nehri'nden Sirderya yakınındaki kumlara indirilen Hokand yakınlarındaki sulama kanalı, nehir.

N. 006/09

Naymīnçe → Naymānça

N.+ ğa 108/06

Nemengān Özbekistan'da bir şehir, Özbekistan'ın doğusunda, Fergana vadisi'nin kuzeyindeki Nemengan eyaletinin başkentidir.

N. 016/04, 016/08, 033/13, 145/13

N.+ da 019/06, 111/06

N.+ dın 016/12

N.+ nı 095/09

O

Ora Têfe → Ora Têpe

O. 023/04 [2], 087/12

O.+ ni 023/05

Ora Têpe Yer adı.

O. 033/08, 033/10, 034/02, 041/10, 042/08, 042/12, 043/02, 043/10, 078/02, 084/06, 087/09, 089/02, 089/05, 098/12, 103/01, 105/08, 144/01

O.+ din 089/02

O.+ ğa 040/13, 041/02, 043/04, 043/09, 078/04, 087/13, 088/09, 088/13, 090/09, 105/11

O.+ ni 041/09, 043/01, 078/06, 086/07, 086/08, 091/04, 102/11, 103/05

Oş Alim Han'ın yönetimindeki sürgün yeri.

O.+ da 131/12, 132/10

O.+ dın 100/03

O.+ ğa 099/08, 131/11

O.+ larnı 157/09

O.+ nı 131/05

Ö

Öz{bekistan} Dārū'l-fünūnı Özbekistan Üniversitesi.

Ö. 161/08

P

Päytüg Andican yakınlarındaki büyük köy.

P.+ ğa 151/02

Päytük → Päytüg

P.+ ğa 152/09

Pelegen Yer adı.

P. 012/12

Piskent Kurama'da bir yer.

P.+ ğa 118/02

R

Rūm Türkiye.

R. 099/01

Rusya Rusya.

R. 066/07, 070/07, 157/04

R.+ ğa 066/11

S, Ş

Samğar Yer adı.

S. 058/02

Sarāy Ora Tepe'nin doğusunda ve Hocend'in batısındaki iki geçişte köy; Sirderya Nehri'nin sol kıyısındaki geçişte.

S. 006/07, 008/05

Şemerķand → Semerķand

Ş. 157/07

Ş.+ da 043/06

Semerķand Özbekistan'da tarihi bir şehirdir.

S. 023/10, 023/11, 024/08, 025/06, 025/13, 026/03, 047/10, 084/08, 086/11, 087/02

S.+ da 024/12, 025/07, 078/05

S.+ dın 004/05, 026/05

S.+ nı 021/09, 024/06, 025/12, 042/07, 085/01

Semerķand Dervāzesi → Semerķand

S.+ ğaça 086/13

Ş

Şaydān 1740'larda Hokandlılar ve Kalmaklar arasındaki savaş yeri.

Ş. 016/13

Şehrihān Ömer Han tarafından 1810'larda Fergana'da kurulan bir kasaba.

Ş. 131/08, 147/12, 152/02

Ş.+ da 124/06

Ş.+ ğa 123/02

Ş.+ nı 124/08

Şehrihān Tepesi → Şehrihān

Ş.+ deki 123/05

Şehr-i Sebz Yer adı.

Ş. 021/10, 024/13

Ş.+ ğa 025/08

T

Tācikistān Yer adı.

T. 084/10

Talas Yer adı.

T.+ ğa 111/04

Targāva Altun Beşik'in bölge sakinleri tarafından kura ile pay edildiği yer.

T. 006/07, 008/03, 011/11, 012/12

T.+ da 014/04

T.+ ğa

Taşkend Özbekistan'ın başşehri. Özbekistan'ın kuzeydoğusunda Sirderya'nın (Seyhun) sağ kollarından, Çirçik suyu tarafından sulanan vahada kurulmuştur. Şehrin tarihi milattan önce 2000 yıllarına kadar iner. (TDVİA, 2011: 145)

T. 051/02, 061/07, 062/05, 062/07, 062/13, 063/05, 063/06, 065/01, 065/09, 065/10, 078/13, 079/05, 079/06, 080/05, 080/11, 082/07, 086/03, 104/10, 106/03, 108/05, 116/08, 118/04, 119/01, 119/03, 119/08, 119/12, 120/07, 122/11, 125/01, 127/07, 128/05, 128/06, 129/11, 129/13, 130/01, 130/02, 130/06, 130/13, 131/07, 137/12, 139/06, 139/10, 140/05, 143/03, 143/12, 145/10, 146/04, 147/01, 147/02, 147/08, 151/13, 157/08, 161/12

T.+ de 065/12, 124/03, 157/02

T.+ din 068/13, 069/02, 071/04, 119/02, 135/12, 146/07

T.+ ğa 065/13, 066/13, 079/01, 079/12, 106/05, 107/08, 116/05, 117/13, 119/11, 121/02, 121/07, 122/10, 124/02, 129/10, 130/09, 136/06, 138/02, 156/02

T.+ ni 061/09, 061/10, 070/12, 121/04, 146/02

Taşkend Dervāzesi → Taşkend

T. 028/08

T.+ din 061/07

Taşkend Kāl'ası → Taşkend

T.+ nı 065/08

Tav Yer adı.

T. 122/05

Têfe Kurgan Hokand'ın güneyinde, Şahrüh Han'ın günümüzde var olmayan bir sarayı inşa ettiği yer.

T. 012/13

Tengi Hocend Kapısı olarak da bilinen, batıda Fergana'yı Maveräünnehr'e bağlayan geniş bir geçit.

T.+ din 072/06

Toķāy → Toķay Têpe

T.+ ı 153/06

Toķay Têfe → Toķay Têpe

T.+ ğa 114/06

Toķay Têpe Hokand'ın doğusunda, Mergilan yönünde bir veya yarım fersah uzaklıkta köy.

T. 012/12

Toy Têfe → Toy Tepe

T.+ ğa 062/12

Toy Tepe Taşkent'ten dört fersah uzaklıkta kale.

T.+ ğa 118/03, 121/10

Töre Kırğan Hokand Hanlığı'nın Nemengan vilayetinin idari merkezi.

T. 033/13, 111/05, 124/12

T.+ ğa 091/07, 095/09, 124/04

Tört Ayğır Hokand yakınlarındaki bir köy.

T. 006/07

Türkistān Orta Asya'nın büyük kısmı için kullanılan tarihi terim. İran'ın Horasan bölgesinden başlayarak Kuzey Afganistan dahil Pamir ve Hindukuş-Kunlun (Karanlık) dağlarının kuzey eteklerinden Çin'in Tun-huang bölgesine kadar uzanan, oradan Mançurya'nın batısına ulaşan, Moğolistan'la birlikte Güney Sibirya'nın tamamını içine alan, batıda Ural dağları ile Volga ırmağının Hazar denizine ulaştığı noktaya kadar devam eden geniş bir alanı kaplar. (TDVİA, 2012: 556)

T. 067/05, 080/08, 080/10, 081/03

T.+ da 136/11

T.+ dın 137/06

T.+ ğa 080/13, 081/07, 136/08, 138/01

T.+ nı 081/05, 137/03

Türkiye Metinde kastedilen Osmanlı İmparatorluğu.

T. 099/02

U, Ū

Ūlşūn Kırūk Yer adı.

Ū.+ ıĝa 116/11

Uluĝ Nehr Hudayar Han'ın son hükümdarlığında Fergana'da inşa edilen sulama kanalı.

U. 144/10

Ū

Ūç Kırğan Mergilan'ın güneyinde geçit ve kale.

Ū.+ dın 131/05

Ūgenci Dervāzesi Hokand'dadır.

Ū.+ dın 134/11

Y

Yabānbulāk Yer adı.

Y.+ ğa 062/08

Yām Ora Tepe ve Cizak arasındaki kale.

Y. 104/09, 140/04, 145/07

Yāngāz Kuraminsky Dağları'nda bir köy.

Y. 016/13

Yaŋı Hocend → Tengı

Y.+ ğa 106/02

Yār Mezār Mergilan valisinin şehirden uzak bir yerde kale ve yazlık konutu.

Y.+ ğa 029/11, 035/09, 116/04

Yēti Şehr-i Kaşğar “Siebenbürgen” Çin Türkistanı.

Y. 066/04

Yılov Yer adı.

Y.+ ğa 072/05

Ž

Žāmin “Büyük Zamin” aynı adı taşıyan derenin kıyısındaki kale.

Ž. 104/09

Ž.+ ğa 104/11

Ž.+ ni 042/08

Terminoloji ve Etnik Adlar

A

Ağalık Hokand’da 1842 yılında 12 Ağalık bulunuyordu. Bu sözcük Buhara’da “kıdemli damat” anlamında kullanılmaktadır.

A. 063/05

Aķ Kigiz Beyaz halı, kilim. (*Kigiz* için bk. Madvaliyev K, 2006: 364b)

A.+ ğa 018/05, 075/06, 095/03, 112/04, 134/01, 135/07

Aķsaķal şehrin veya köyün yaşlısı; ticaret loncası başkanı.

A. 118/05

A.+ lar 063/05

A.+ ları 062/09, 134/06

B

Bahādırbaşı Vilayette askeri şef, ayrıca göçebelerle ilişkileri yönetenlere verilen ad.

B. 121/09, 124/04

Bedahşānī Bedahşanlı manasında.

B. 040/02, 040/09

Beglerbegi 1830’larda daha çok Taşkent valileri için kullanılan ünvan.

B. 086/03

Ç

Çimildiğ nikâh düğününün ilk gecesi damadın gelini görmesi için çekilen perde; ak çadır. (Madvaliyev Ch; G, 2006: 486b; 532b)

Ç. 015/03

E

Evlād-ı Kūlike → Kūlike

E. 033/09

E.+ din 023/05

G

Gele Bahādır Düz silahla donanmış savaşçı; 1800’lerde Alim Han tarafından Hokand’da dağda yaşayan insanlardan düzenlenen 10,000 kişilik “*yeni ordu*”; 19. yüzyılda, Hokand’da Alim Han’ın düz silahlarla donanmış muhafızları.

G. 039/07, 076/05, 119/06

G.+ lar 062/07, 106/10

G.+ larğa 097/12, 101/13

G.+ ları 108/13

G.+ larnı 085/06

İ, Ġ

İlatiyye Yerleşik nüfusun karşıtı olarak bir göçebe topluluğu.

İ. 085/01, 086/11, 087/02, 090/11, 140/05

İ.+ ler 004/11

İşān 1269/1852-53 yılında Hoten’de cahil bir şeyhin lakabı.

İ. 048/01, 048/07

İ.+ larnı 048/04

K, Q

Kalmağ Fergana’da bir kabile, genel olarak Kiratlar ve Cungarlar, nadiren ise Mançu veya Çin ile karıştırılırlar.

Q. 100/05, 100/11

Q.+ lar 030/05, 030/07

Kāşğarī Kaşgarlı.

K. 097/01

Kazāk Kazakistan Cumhuriyeti’nde ve dağınık olarak Özbekistan, Batı Sibiryā, Türkmenistan, Volga boyu, Çin ve Moğolistan’da yaşayan Türk boyu ve bu boydan olan kimse.

Q. 053/05

Kazākiyye → Kazāk

Q. 052/09, 053/07, 054/03, 054/05, 067/08, 130/05

Ƙıpcak 9-11. yüzyılda sınırları doğuda İrtiş ırmağından başlayarak Batı Sibirya'yı, Karadenizin kuzey bozkırlarını içine alan ve güneyde Ƙırım'dan Kuzey Kafkasya'daki Kuban ve Terek ırmaklarına kadar, kuzeyde Orta İdil sahasına kadar uzanan alanlarda yaşayan Türk boylarından. (Özyetgin, 2001: 21)

Ƙ. 125/06, 129/11, 132/09, 140/05

Ƙ.+ ğa 130/01

Ƙ.+ lar 123/04, 123/06, 125/05, 128/12, 138/07, 147/04, 149/03, 152/05, 153/05

Ƙ.+ lardın 130/06

Ƙ.+ larğa 126/10

Ƙ.+ ları 084/08, 153/06

Ƙ.+ larnı 123/03, 128/05, 149/09, 154/09, 156/11

Ƙ.+ nı 123/09, 124/01, 129/13, 130/10

Ƙıpcakiyye → Ƙıpcak

Ƙ. 085/01, 110/13, 116/02, 123/02, 126/11, 127/09, 128/03, 128/13, 129/07, 129/09, 131/01, 131/06, 134/10, 138/13, 144/12, 145/11, 147/01, 147/02, 148/01, 148/06, 148/11, 149/07, 149/13, 150/03, 150/12, 155/10

Ƙ.+ din 147/04

Ƙ.+ ğa 156/08

Ƙ.+ ler 124/10, 128/07, 129/02, 154/04

Ƙ.+ lerni 124/07, 154/02

Ƙ.+ miz 155/05

Ƙ.+ ni 155/06, 155/08

Ƙırğız Orta Asya'da bir Türk topluluğu.

Ƙ. 123/06, 132/03

Ƙ.+ larıdın 132/01

Ƙırğızıyye → Ƙırğız

Ƙ. 111/01, 116/02, 131/04, 131/09, 131/10

Ƙ.+ ni 134/13

Kūhistānī Kuhistanlı.

K.+ ler 040/09, 041/10

K.+ lerga 040/02

Ƙulıke 17-19. yüzyıllarda Ora Tepe'deki Yüz hanedanının atası; “*Evlād-ı Kulıke*” ise bu hanedanlıkla eşanlamlıdır.

Ƙ. 090/08

M

Manğıt Özbek kabilesi.

M. 113/06

M.+ dın 114/01, 117/07

M.+ lardın 114/09

M.+ larnı 114/04

Manğitiyye → Manğıt

M. 041/13, 105/13, 108/10, 111/07, 113/08, 117/01, 120/05
M.+ din 109/01

Mesîhkuh Taşkent'teki Kazak kabilesi.
M. 053/03

Mihter Hokand'da zekatın toplanmasından sorumlu ve hiyerarşide serkâr ile sarrafâne rütbelerine eşit olan resmi görevli; Çitral'da hükümdarın ünvanı.
M. 096/09

Ming Fergana'da ve Ürgüt'te yaşayan Özbek kabilesi.
M.+ ler 140/08, 140/09, 141/12
M.+ lerdin 142/09

Mîrahûr Damat, güvey manalarında bir mertebe.
M. 024/09

O

Oĥna Kırgız kabilesi.
O. 132/02

Ö

Özbek Orta Asya'da yaşayan bir Türk topluluğu. Adlarını muhtemelen Altun Orda hanlarından Özbek Han'dan (1282-1341) alan Özbeklerin bugünkü ülkelerindeki sayısal üstünlükleri, Cengiz Han soyundan gelen Muhammed Şeyban (Şiban) Han (1451-1510) önderliğinde Sirderya ile Amuderya arasındaki Maverâünnehir bölgesini 1599 yılında fethetmeleri ile başlamıştır. Varlıklarını 17. yüzyıldan sonra Hive, Buhara ve Hokand hanlıklarında sürdürmüş, ancak 1867 yılından itibaren Çarlık Rusyasının boyunduruğu altında yaşamışlardır. 1917 yılında gerçekleşen Bolşevik devrimini izleyen birkaç yıldan sonra nihayet 1925 yılında ülkeleri, Özbekistan adını almıştır. (Merhan, 2012: 13)

Ö. 018/04, 070/13, 097/01
Ö.+ ler 007/13, 014/11, 015/12, 069/07
Ö.+ lerge 013/03
Ö.+ leri 008/03
Ö.+ lerni 007/11

Özbekî → **Özbek**
Ö.+ ler 011/01

Özbekiyye → **Özbek**
Ö. 017/03, 022/04, 037/11
Ö.+ ler 014/06, 040/06, 071/05

P

Pānşad 500 müfreze komutanı [deste]; 1860'da Hokand'da 1000 müfrezenin komutanı [tūğ]; Çin Türkistanı'nda Yakup Bey'in emri altındaki 250 yiğitin komutanı.

P. 146/08
P.+ lar 150/01
P.+ lardın 151/07
P.+ ları 137/12
P.+ mı 057/13

Pānşadbaşı → Pānşad

P.+ larnı 058/03

S

Salar Boy adı.

S. 119/02

Sartıyye Daha geniş anlamda “yerleşik nüfus”, Özbeklerle birlikte Fergana'da nüfusun çoğunluğunu oluşturuyorlar.

S. 022/05, 040/06, 046/09, 070/13, 076/06, 111/01, 116/02, 130/05, 140/09, 150/12

S.+ din 042/04
S.+ ler 037/11, 041/07
S.+ leriğa 069/08

Ş

Şuġnānī Şugnanlı, “Şugnanlıların hükümdarı, Büyük İskender'in soyundan kabul edildi.”

Ş. 040/08

T

Tācık Esas olarak dağ Tacikleri ve 19. yüzyılda Kūhistan'daki küçük akraba etnik gruplar.

T. 044/13, 064/05
T.+ ler 040/13, 065/07
T.+ leriğa 118/07
T.+ ni 076/07, 121/09

Tācikiyye → Tācık

T. 040/02, 040/05, 040/08, 042/09, 044/10, 046/10, 046/13, 054/02, 064/11, 067/06, 071/01, 071/06, 076/05, 080/11
T.+ din 042/04
T.+ ler 040/06, 041/08, 043/08

Tatar Tataristan, Kırım, Kuzey Kafkasya ve Sibirya'da yaşayan Türk soyundan halk.

T.+ ıġa 076/08

U

Ulāvpulī 1820’lerde Hokand’da askeri kampanyalar düzenlemek için getirilen ve 1850’lerin sonlarında Melle Han tarafından kaldırılan olaganüstü görev [şeriat açısından yasadışı olan bid‘at].

U. 096/09

Y

Yüz Ora Tepe’de ve Cizak’ta yaşayan Özbek kabilesi.

Y.+ lerni 090/08, 096/07

6. SONUÇ

Yüksek lisans tezi olarak çalıştığımız *Mükemmel Tārīh-i Fergāna* adlı eser, 20. yüzyıl başlarında yazılmış olup Hanlıklar dönemi tarihleri arasında önemli bir yere sahiptir. 1560-1860 yılları arasındaki hanların iktidarda bulundukları sürede yaptıkları savaşlar ve icraatleri hakkında ayrıntılı bilgiler verir. Eserin yazarı Kadı Muhammed Atabekoğlu Muhammed Fazılбек'in, eğitilmiş ve kültürlü bir insan olması eserin ayrıntılı ve önemli bilgiler içermesini sağlamıştır.

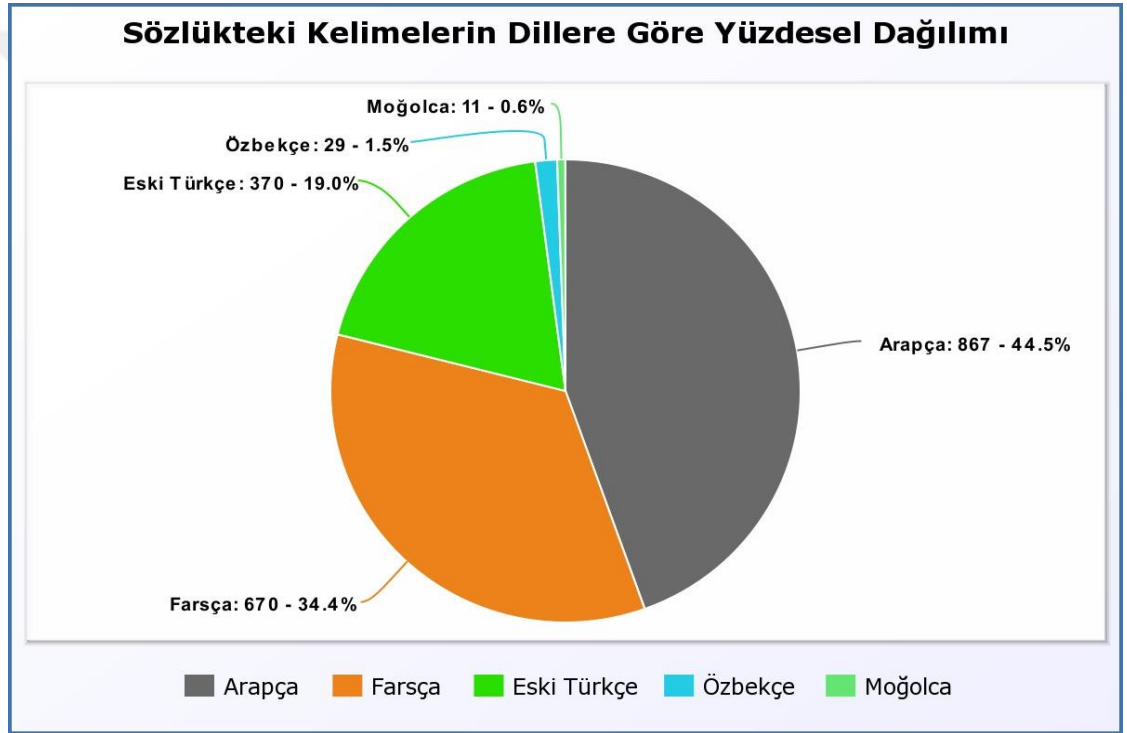
Çalışmada esas alınan nüsha, müellifin elinden çıkan nüsha olmayıp, Ebu Reyhan El-Biruni Doğu Araştırmaları Enstitüsü'nde numara 5971'de kayıtlı olan nüshadır. Bu nüsha, 1941 yılında Muhabbet Gurayeva tarafından istinsah edilen nüshadır. Hofman *Turkish Literature. A Bio-Bibliographical Survey* adlı çalışmasında bu nüshanın *Taşkent VI. 4182* olarak aynı yılda ve aynı kişi tarafından kopyalandığı bilgisini kaydetmiştir. Söz konusu nüshada, müstensih tarafından eklenen, *hata-sevab* adıyla yanlış yazıldığı düşünülen sözcüklerin sayfa ve satır numaraları da verilerek doğrusunun gösterildiği *Ġalaṭ-nāme-yi kitāb* başlıklı kısımda düzeltilmesi uygun görülen her sözcük, metne düzeltilerek ilave edilmiştir.

Ele alınan metnin hem yazı çevirimi hem de Türkiye Türkçesine aktarımı yapılmıştır. Yazı çevirimi yapılırken Arap harfli metne bağlı kalınmış, metindeki tutarsız yazımlar birden çok ise bu kullanımlar aslına uygun olarak geçirilmiştir. Eğer anlamı etkileyecek ve yanlış olduğu düşünülen bir yazım varsa bu noktada ilaveler, değişiklikler yapılarak dipnotta bilgi verilmiştir.

Tezimizin Sözlük/Dizin bölümünde analitik dizin hazırlanarak Türkçe sözcüklerin Eski Türkçedeki biçimleri gösterilmiş, alıntı sözcüklerin ise kaynak dildeki asıl biçimleri verilmiştir. Eğer kelime Moğolca kökenli ise kelimenin Moğolcadaki şekli Lessing'in, Doerfer'in sözlükleri esas alınarak gösterilmiştir. Arapça ve Farsça kelimeler için esas olarak Steingass'ın Arapça ve Farsça için hazırladığı sözlükler ile Redhouse'un sözlüğü kullanılmıştır. Özbekçe sözcükler için Marufov'un ve Madvaliyev'in Özbek dili için hazırlanmış sözlükleri kullanılmıştır. Bu sözlükler

dışında Eski Türkçe için Clauson (EDPT), Wilkens, Erdal, Tekin T, Ölmez M., Räsänen, Dankoff ve Kelly, Nadelyayev vd., Radloff; Çağatayca için Courteille, Kaçalın, Clauson (Senglah), Ölmez Z., Şeyh Süleyman Efendi Lugati, Devereux, Özönder gibi yazarların sözlük ve metin çalışmalarından, araştırmalarından yararlanılmıştır. Bu isimler dışında dönem sözlükleri üzerine yapılan çalışmalardan da faydalanılmıştır. Böylelikle metnin ayrıntılı sözlüğü ortaya koyulmaya çalışılmış ve dil incelemesi yapılmıştır.

Metin, söz varlığı açısından incelendi. Türkçe, Arapça, Farsça, Özbekçe ve Moğolca sözcüklerin sayısı belirlendi. Metnin tüm söz varlığının ele alındığı sözlük bölümündeki sözcüklerin dillere göre yüzdesel dağılımı, daire grafiği ile gösterildi.

Bu anlamda *Mükemmel Tārīh-i Fergāna* 20. yüzyılın başında yazılmış bir eser olarak Çağatayca ve Özbekçe dil özellikleri ve söz varlığını içermesi bakımından önemli tespitlerin yapıldığı bir eserdir. Eserde müellifin tam olarak eseri ne zaman yazdığı hakkında net bir tarih bulunmamakla birlikte Türkistan'da 1906-1917 yılları arasında vali yardımcısı ve askeri vali olarak görev yapan General Aleksandr İvanoviç Gippius'un isteği üzerine yazıldığı için 1906-1917 tarihleri arasında yazıldığını söyleyebiliriz. 1941 yılında Muhabbet Gurayeva tarafından yeniden, aslına uygun olarak kopya edilen nüshanın yazı çevrimine dayanan metinden elde edilen dil incelemesi sonuçlarını şöyle sıralayabiliriz:

Eser yazım özellikleri açısından Çağatayca metinlerin yazım özellikleriyle benzerlik gösterir. Tek farklılık ön ünlülü sözcüklerin ve eklerin yazımında *kef* (ک) 'in yanı sıra Çağatayca metinlerde pek rastlanmayan *kef-i Fārisî* (گ) 'nin kullanılmasıdır (یگیتلار *yigitler*, کیلگن *kelgen*, سیزگه *sizge*, یوگوردیلار *yügürdiler*). Aynı sözcük ya da ekin her iki ses ile de yazıldığı örnekler mevcuttur. Bu konuda bir tutarlılık yoktur. (یگیتلار *yigitler*, یگیتلاری *yigitleri*; کلکان *kelgen*, کیلگن *kelgen*). Çağatayca metinlerde /ç/ sesi genellikle *cim* ile yazılmaktadır. *Mükemmel Tārīh-i Fergāna* 'da ise /ç/ sesi birkaç sözcük dışında, *çim* (چ) ile yazılmaktadır (چیقپ *çıkıp*, برچه *barça*, ییغاچ *yığaç*). Türkçe sözcüklerdeki ünlülerin yazımında hareke yerine harflerin kullanımı, damaksıl geniz *ŋ* ünsüzü için نک kullanılması (منکا *maŋa*, مینک *miŋ*, صونکره *şonra*), eklerin Uygurcadaki gibi sözcüklerden ayrı yazılması (برچهلاری *barça+lari*, ییغالاردین *yığaç+lardin*, قورغانیغه *korğan+ığa*), *p* ünsüzünün ب ile yazımı (کوب *köp*, سالیب *salıp*, توبلار *toplar*) gibi karakteristik Çağatayca yazım özellikleri bulunmaktadır. Belirli Geçmiş Zamanın 1. tekil kişi çekimi birkaç örnek dışında (*erdüm*, *taşşurdım*, *bardum*), Çağataycada olduğu gibi ünlü ve ünsüz uyumlarına genel olarak uymaktadır (*kıldım*, *ayadım*, *keldim*, *ettim*). Yine *at* 'isim, ad' ile *at* 'hayvan' sözcüklerinin hem *te* (ت) hem de *tu* (ط) ile yazılması Çağatayca metinlerin yazım özelliğini yansıtmaktadır. Arapça ve Farsça sözcükler de Çağatayca metinlerin çoğunda olduğu gibi art ünlülü ek almıştır (*şehrğa*, *vilāyetiga*, *selāmetlikların*). Çağataycada olduğu gibi ilk hecedeki yuvarlak ünlünün etkisiyle, ikinci hecedeki düz ünlünün yuvarlaklaştığı görülür (*bulut* "bulut" < ET *bulit*, *oku*- "okumak" < (Uyg., KT) *oqu*-).

Eser, Çağatay Türkçesinin karakteristik özelliklerinden farklı olarak Özbek Türkçesi ses özellikleri ve söz varlığını da barındırmaktadır:

Klasik dönem metinlerinde görülen ve metnimizde de kullanılan *+nIŋ* ilgi durumu ekinin yanı sıra ilgi durumu için son dönem Çağatay Türkçesinde ve bugün Özbekçede de görülen *+nI* ekinin kullanımı (*alar+nı başığa*, *devrān+nı közi*), geniş zamanın hikayesinin *-Ar* ekiyle kurulan biçiminin kullanılması (*revāc bērer erdi*, *ķaytar erdi*), klasik dönem Çağatay Türkçesi metinlerinde sahte son çekim edatı olarak değerlendirilen *allıda* (<*alınında*) "ön, önce, huzur" sözcüğünün metnimizde *aldıda* biçiminde geçmesi (Özbekçede *aldi* şeklindedir), Özbekçede tek şekilli olan *+dAn* ayrılma durumu ekinin metnimizde az da olsa örneklerinin olması (*bolgenden*, *köplikiden*), klasik Çağatay metinlerinde ünsüz uyumuna giren bulunma durum

ekinin +DA bugün Özbekçede olduğu gibi metnimizde de sadece /d/'li şekillerinin kullanılması (*fırşatda, yılda*), ikinci tekil kişi emir ekinin metnimizde sadece -gil şeklinin bulunması (*bargil, bērgil*) gibi unsurlar ile bu metnin son dönem Çağatay Türkçesi ve artık Özbekçeye geçiş evresi özellikleri taşıdığı tespit edilmiştir. Yine söz varlığı açısından da Çağdaş Özbek Türkçesinde kullanılan ve o dildeki anlamıyla metinde yer alan birçok sözcük, Madvaliyev ve Marufov sözlüklerinden tespit edilerek hem metnin Türkiye Türkçesine aktarımında hem de sözlükte belirtilmiştir.

Bu çalışma neticesinde ele alınan metnin Arap harfli metinden yazı çevirimi, Türkiye Türkçesine aktarımı yapılmıştır. İlaveten metnin dil incelemesi yapılmış ve sözlük/dizini hazırlanarak metnin zengin söz varlığı ortaya koyulmuş, Çağataycanın ve Özbek Türkçesinin metin neşri çalışmalarına katkı sağlanması ve metnin tarihi içeriği göz önüne alındığında Orta Asya tarihi için yararlanılabilecek birinci el kaynağın da ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Abdurahmanov, G‘, Sh. Shukurov, Q. Mahmudov. 2008. **O‘zbek Tilining Tarixiy Grammatikasi/Fonetika, Morfologiya va Sintaksis**. Taşkent: O‘zbekiston Faylasuflari Milliy Jamiyati Nashriyoti.
- Ahmad, Sirojiddin. 2018. Andijonning Tarakkiyparvar Fidoyilerini Hotirlab. **Vodiynoma**. c. 3. s. 10: 52-58.
- Ahmedov, Sirojiddin. 2015. Ota-Bola Otabekovlar. **Sharq Yulduzi**. s. 2: 181-188.
- Argunşah, Mustafa, Galip Güner. 2015. **Codex Cumanicus**. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Asomiddinova, Muharram. 1981. **Kiyim-Kechak Nomlari İzohli Lug’ati**. Taşkent: O‘zbekiston Nashriyoti.
- Aşçı, Ufuk Deniz. 2012. **Mirzā Ahmed bin Mirzā Kerīm, Mûsâ-nâme (İnceleme Transkripsiyonlu Metin-Çeviri-Dizin-Tıpkıbasım)**. Konya: Palet Yayınları.
- Ayverdi, İlhan. 2010. **Kubbealtı Lugatı: Misalli Büyük Türkçe Sözlük (Tek Cilt)**. İstanbul.
- Azman, Dilara, Zühal Ölmez. 2021. Muḥammed Fāzılбек’in Mükemmel Tārīh-i Fergāna’sı. **Orhon’dan Lena Kıyılarına Türkçe, Geçmişten Günümüze Uluslararası Türk Dili Öğrenci Çalıştayı, 2021 Mart 22, Bildiriler**. İstanbul: Kesit Yayınları: 23-42.
- Beisembiev, Timur K. 2008. **Annotated Indices To The Kokand Chronicles**. Tokyo: Research Institute For Languages And Cultures Of Asia And Africa.
- Caferoğlu, Ahmet. 1931. **Abû Hayyân, Kitâb al-İdrâk li-lisân al-Atrâk**. İstanbul: Evkaf Matbaası.
- Clauson, Gerard. 1972. **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish**. Oxford.
- Çağbayır, Yaşar. 2007. **Ötüken Türkçe Sözlük (5 cilt)**. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Dankoff, Robert, James Kelly. 1982, 1984, 1985. **Maḥmūd al-Kāşyarī. Compendium of the Turkic Dialects (Dīwān luyāt at-Turk)**. I-III. Duxbury, Massachusetts: Harvard University. (Sources of Oriental Languages and Literatures. 7. Turkish Sources. VII.).
- Devellioğlu, Ferit. 2013. **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat**. 30. bs. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları. (Yeniden düzenlenmiş ve genişletilmiş baskı 1993). [İlk baskı: 1962].
- Devereux, Robert. 1966. **Mīr ‘Alī Shīr, Muḥākamat al-Lughatain (Introduction, Translation and Notes)**. Leiden.

- Doerfer, Gerhard. 1963-1975. **Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen. Unter besonderer Berücksichtigung älterer neupersischer Geschichtsquellen, vor allem der Mongolen und Timuridenzeit.** 1. **Mongolische Elemente im Neupersischen** [1963]. 2. **Türkische Elemente im Neupersischen: alif bis tā** [1965]. 3. **Türkische Elemente im Neupersischen: ġīm bis kāf** [1967]. 4. **Türkische Elemente im Neupersischen (Schluss) und Register zur Gesamtarbeit** [1975]. Wiesbaden. (Akademie der Wissenschaften und der Literatur [Mainz]. Veröffentlichungen der Orientalischen Kommission. 16, 19, 20, 21.).
- Do'simov, Z., H. Egamov. 1977. **Joy Nomlarining Qisqacha İzohli Lug'ati.** Taşkent: O'qituvchi Nashriyoti.
- Eckmann, János. 1966. **Chagatay Manual.** Bloomington: Indiana University Publications Uralic and Altaic Series.
- _____. 1963. Çağatay Edebiyatının Son Devri (1800-1920). **TDAY-Belleten.** c. 11: 121-156.
- Eraslan, Kemal. 2012. **Eski Uygur Türkçesi Grameri.** Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- _____. 1993. Çağatay Edebiyatı. **İslam Ansiklopedisi.** c. 8. İstanbul: TDV: 168-176.
- Ercilasun, Ahmet B., Ziyat Akkoyunlu. 2018. **Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâtî't-Türk Giriş - Metin - Çeviri - Notlar - Dizin.** Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. [İlk baskı: 2014].
- Erdal, Marcel. 1991. **Old Turkic Word Formation. A Functional Approach to the Lexicon.** Vol. I-II. Wiesbaden: Harrassowitz. (Turcologica 7.).
- _____. 2004. **A Grammar of Old Turkic.** Leiden/Boston: Brill. (Handbook of Oriental Studies/Handbuch der Orientalistik, Section 8. Central Asia. 3.).
- Erdem Çiçek, Sevim. 2019. Abdullah İbn Ali-yi Nasrullahî Zübdetü'l-Âsâr (Metin-İnceleme-Sözlük). Doktora Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gulca. [16.03.2022]. Wikipedia. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Gulca>
- Gu'lomov, Potihkamol N.. 1994. **Maktab Jo'g'rofiya Atamalari va Tushunchalari İzohli Lug'ati.** Taşkent.
- Hofman, Henry Franciscus. 1969. **Turkish Literature: A Bio-Bibliographical Survey: Section III.** Part I: Volume 3. Utrecht: The Library of the University of Utrecht: 28-30.
- İslam Ansiklopedi. [01.09.2020-16.05.2022]. www.islamansiklopedisi.org.tr
- Jarring, Gunnar. 1964. **An Eastern Turki-English Dialect Dictionary.** Lund: Håkan Ohlssons Boktryckeri.
- Kaçalin, Mustafa S. 2011. **Niyāzi, Nevâyî'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar, el-Luğātu'n-Nevā'iyye ve'l-İstîşhādātu'l-Cağātā'iyye.** Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- _____, Mehmet Ölmez. 2019. **Mahmûd el-Kâşgarî Dîvânu Lugâti't-Türk**. İstanbul: Kabcacı Yayıncılık.
- Kâmûsu'l-Muhîd Tercümesi ve Vankulu Lügati. [01.09.2020-16.05.2022]. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı www.kamus.yek.gov.tr
- Karamanlıoğlu, Ali Fehmi. 1994. **Kıpçak Türkçesi Grameri**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kubbealtı Lügati. [01.09.2020-16.05.2022]. www.lugatim.com
- Lessing, Ferdinand D. 1960. **Mongolian-English Dictionary**. University of California Press Berkeley and Los Angeles.
- Li, Yong-Söng. 2004. **Türk Dillerinde Sontakılar**. Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 40. İstanbul: Kebikeç Yayınları.
- Madvaliyev, Abduvahob. 2006. **O'zbek Tilining İzohli Lug'ati (A-Z)**. Taşkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi Davlat İlmiy Nashriyoti.
- Marufov, Z. M.. 1981. **O'zbek Tilining İzohli Lug'ati. I-II**. Moskva: Rus Tili Nashriyati.
- Merhan, Aziz. 2012. **Özbek Dilinin Grameri**. 2. bs. Dil ve Edebiyat Dizisi 10. İstanbul: Eren Yayıncılık.
- _____. 2007. Yazılı Özbek Edebiyatı. **C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**. c. 31. s. 2: 157-170.
- _____. 2009. Özbek Dilinde Geniş Zaman Ekinin İşlevi. **Bilkent Üniversitesi IV. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildiri Kitabı**. Akmeşcit: 230-233.
- Mihail Skobeleov. [24.03.2022]. Wikipedia. https://tr.wikipedia.org/wiki/Mihail_Skobeleov
- Muhammad Mahdî Xân. 1960. **Sanglax. A Persian Guide to the Turkish Language**. Faksimile Text with an Introduction and Indices by Sir Gerard Clauson. London.
- Nadelyayev, Vladimir M., D. M. Nasilov, E. R. Tenişev, A. M. Şçerbak. 1969. **Drevnyurkskiy Slovar'**. Leningrad: Izdat. Nauka, Leningradskoe Otd. (Akademiya Nauk SSSR. Institut Yazıkoznaniya).
- Nişanyan Sözlük. [01.09.2020-16.05.2022]. www.nisanyansozluk.com
- Ohunov, Nosirjon. 1994. **Joy Nomlari Ta'biri**. Taşkent: O'zbekiston Nashriyoti.
- Ölmez, Mehmet. 2003. Çağataycadaki Eskiçil Öğeler Üzerine. Dil ve Edebiyat Araştırmaları Sempozyumu. **Mustafa Canpolat Armağanı**. yay. Aysu Ata, Mehmet Ölmez. Ankara: Sanat Kitabevi: 135-142.
- _____. 2015. **Orhon-Uygur Hanlığı Dönemi. Moğolistan'daki Eski Türk Yazıtları. Metin-Çeviri-Sözlük**. Ankara: BilgeSu Yayınları. [İlk baskı: 2012].
- _____. 2019. **Köktürkçe ve Eski Uygurca Dersleri**. İstanbul: Kesit Yayınları. [İlk baskı: 2017].
- Ölmez, Zühal Kargı. 1993. **Mahbûbü'l-Kulûb (İnceleme-Metin-Sözlük)**. Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Ölmez, Zühal. 2003. **Şecere-i Türk'e Göre Moğol Boyları**. İstanbul: Kebikeç Yayınları.
- _____. 2007. Çağatay Edebiyatı ve Çağatay Edebiyatı Üzerine Araştırmalar. **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**. c. 5. s. 9: 173-219.
- _____. 2020. **Ebulgazi Bahadır Han Şecere-yi Terākime**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özönder, F. Sema Barutçu. 1996. **'Alī Şīr Nevāyī, Muḥākemetü'l-Lügāteyn İki Dilin Muhakemesi**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özyetgin, Ayşe Melek. 2001. **Ebū Ḥayyān, Kitābu'l-İdrāk li Lisāni'l-Etrāk Fiil: Tarihî-Karşılaştırmalı Bir Gramer ve Sözlük Denemesi**. Tengrim Türklük Bilgisi Araştırmaları Dizisi: 3. Ankara: Köksav.
- Pavet de Courteille, Abel. 1870. **El-luğātu'n-Nevā'iyye ve'l-İstiḥādātu'l-Çağata'iyye. Dictionnaire turk-oriental, destine principalement à faciliter la lecture des ouvrages de Bâber, d'Aboul-Gâzi et de Mir-Ali-Chir-Nevâi**. Paris.
- Radloff, Wilhelm. 1960. **Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte, I-IV**. Mit einem Vorwort von Omeljan Pritsak.'s-Gravenhage: Mouton & Co.
- Rahimi, Farhad. 2018. **Fethali Kaçar'ın Çağatay Türkçesi Sözlüğü. Sözlük (Metin)-İnceleme-Dizin I-II**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Räsänen, Martti. 1969. **Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen**. Helsinki: Lexica Societatis Fenno-Ugricae XVII.
- Redhouse, Sir James W.. 1890. **A Turkish and English Lexicon/Kitāb-ı Ma'ânî-i Lehce**. Constantinople.
- Shamsutdinov, Rustambek. 2018. Fozilbek Otabek O'g'li Hayotiga Chizgilar. **Vodiyoma**. c. 3. s. 10: 59-61.
- Steingass, Francis Joseph. 1884. **The Student's Arabic-English Dictionary**. London.
- _____. 1892. **A Comprehensive Persian-English Dictionary**. London.
- Şeyh Süleyman Efendi-i Özbekî el-Buḥārî. 2003. **Luğat-i Çağatayî ve Türkî-i Osmânî**. İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları. c.13. [İlk baskı: rûmî 1298].
- Taş, İbrahim. 2015. **Kutadgu Bilig'de Söz Yapımı**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. [İlk baskı: 2009].
- Tekin, Talat. 1995. **Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler**. Ankara: Simurg Yayıncılık. [İlk baskı: Ana Türkçede Aslî Uzun Ünlüler. 1975].
- _____. 2003. **Orhon Türkçesi Grameri**. İstanbul: Kitap Matbaası. (Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 9.) [İlk baskı: 2000].
- _____. 2014. **Orhon Yazıtları**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. [İlk baskı: 1988].
- Tietze, Andreas. 2016-2020. **Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati (10 cilt)**. 1. bs. ed. Semih Tezcan, Nurettin Demir, Emine Yılmaz. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.

_____. 2016. **Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati Üçüncü Cilt F-J.** Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.

Wilkins, Jens. 2021. **Handwörterbuch des Altuigurischen, Altuigurisch-Deutsch-Türkisch. Eski Uygurcanın El Sözlüğü, Eski Uygurca-Almanca-Türkçe.** Göttingen: Akademie der Wissenschaften zu Göttingen.

Yakşı, Abdullah. 2021. **Kadı Muhammed Atabekoğlu Muhammed Fazılбек, Mükemmel Târih-i Fergana (1560-1860).** İstanbul: Çizgi Kitabevi.

Yıldırım, Hüseyin. 2020. **Özbek Türkçesi Dil bilgisi-Alıştırmalar-Konuşma-Metinler.** Ankara: Delta Kültür Yayınevi.

Ziyouz Kütüphanesi. [01.09.2020-16.05.2022]. www.ziyouz.com

EKLER

Ek 1.

مخطوطة كتاب «تاريخ فرغانه» جلد یکم			
باز	خط	صواب	
۱	۱	دار السلطه	دار السلطه
۲	۲	اباد	اباد
۳	۳	شاهنشاه	شاهنشاه
۴	۴	والش معتمد	والش معتمد
۵	۵	دار الاماره	دار الاماره
۶	۶	ترتيب	ترتيب
۷	۷	ابنای	ابنای
۸	۸	جواب	جواب
۹	۹	بابر	بابر
۱۰	۱۰	الشوک والدولت	الشوک والدولت
۱۱	۱۱	دیگران	دیگران
۱۲	۱۲	تالیف	تالیف
۱۳	۱۳	بیشک	بیشک
۱۴	۱۴	اولاد طر	اولاد طر

Ek 2.

صواب	خطا	پہ	پہ	صواب	خطا	پہ	پہ
آبیب دورلار	تافدورلار	1	21	شکوہ	سکوہ	10	10
صاحب قران	قران	10	"	بے غایت	بے غایت	7	11
بہادران	بہادرا	4	22	لاری	لاری	13	"
تصریف	تصیرفیع	10	"	استقامت یعنی	استقامت دیوردی، بعضی	10	12
فقر پرور	فقر پروا	13	"	قتل قتلار	قتل قتلار	11	14
حقیقہ	حقیقہ	1	23	اہلدار	اہلدار	3	13
دار السلطنہ	دارا سلطنت	2	"	اورکیمہ دار	اورکیمہ دار	6	14
چبقای	چبقای	1	24	تعیین	تعیین	1	17
دخلت	دخلق	11	"	برہم توابع	برہم توابع	9	"
		12	"	بول یہ	بول یہ	8	18
		2	25	بر پا	بر پا	10	"
دلنغی - دلنغی	دلنغی	2	25	شہر خان	شہر خان	8	19
سرافراز	افراز	7	"	دین دین	دین دین	"	"
جسد پاکینی	جر پاکین	9	26	افادہ	افادہ	9	"

Ek 3.

صواب	خطا	پہ	پہ	صواب	خطا	پہ	پہ
بوزیب	بوریب	4	41	ذات	زار	12	26
درجت اللہ	وجہ اللہ	10	42	شہر خان	شہر خان	6	27
دینخ	ذرخ	2	43	وفاتی	وفاتی	"	"
لقب	لقب	5	44	شہر خان	شہر خان	9	"
قرمان	قربان	12	46	دقتیدہ	دقتیدہ	6	30
مینک	مینک	1	47	خو قند غ	خو قند غ	7	31
قراغبال	قراغبال	5	"	پرور	پرور	10	"
نینک	شک	9	51	باریب	باریب	8	33
سیرلار	سیرلار	12	"	منارعت	منارعت	9	"
دقتیدہ	دقتیدہ	5	52	ملاک کین	ملاک کین	6	34
توغ	توغ	2	53	محبت	محبت	5	35
دربانگ اول طرفیدہ	دربانگ طرفیدہ	6	"	عالم خان فی	عالم خان	7	37
اولچہ	اولچہ	5	55	اورار	اورار	8	40
ورعیت	ورعیت	12	56	خدمت	خدمت	10	"

Ek 4.

صواب	خطا	بج	بج	صواب	خطا	بج	بج
جان بختی	جان بکو	7	73	منعطف	معطف	11	57
برچ - بارچ	پرچ	6	75	موضعیف	مضعیف	13	"
قابلیب	قیوب	4	76	اصالی	ادال	10	58
جهاندارلیق	جهان دارلیق	10	77			8	60
نامور	نامور	10	80	مصاصره	مصاصره	10	"
مسخر	مسخیر	2	81	کونای	کرای	2	64
جانپار	جانوپار	9	"	لقب	لقب	6	"
لطیف	لطف	13	"	آشنا	آشنا	4	65
ایمیر ابرویم	ایمیر ابرویم	12	83	آزوده	آزوده	3	68
عظیم ایشان	عظیم ایشان	11	85	آلال	آلال	9	"
پیش باز	پیش باز	5	89	هلاکت	هلاکت		
بینا بلیق	بی آاب عارض	8	92	وهر دین	وهر دین	10	70
محمد علی خان	محمد خان	2	95	ایمیدیکده	ایمیدیکده	3	71

Ek 5.

صواب	خطا	بج	بج	صواب	خطا	بج	بج
منغته انده	تمغته انده	1	117	خفته بولیدار	خفته بولیدار	1	96
ایچکاریدین	ایچکاریدین	12	118	غزت	غزت	4	99
اوغلی نامزد	اوغلی نامزد	5	121	شریت	شریت	5	"
جوسباری	جوسباری	13	"	اکابرلاری	اکابرلاری	10	"
هواخواه	خواخواه	9	122	خان یوگوریب	خان یوگوریب	4	100
شادی خوام	شادخوام	11	123	بر اعیان	بر اعیان	4	101
تهدیه	تهدیه	2	137	هواخواه	هواخواه	8	102
کیمک	کیمک	7	"	آقیب	آقیب	4	103
کاتنه	کاتنه	1	139	نام	نام	9	104
قنایغ	قتل لیغ	8	"	توخایدیلار	توخایدیلار	4	105
توکانهکان	توکانهکان	1	143	بولوب	بولوب	1	109
قازیب	قازیب	10	144	آلان	آلان	3	"
دعا و برایا	دعا و برایا	9	145	عدت	عدت	13	116
مخدول	مخدول	12	"				

Ek 6.

صواب	خطا	پہ	بہ
والا چاہ	والا چاہ	13	146
کیلیب خانہ	خانہ کیلیب خانہ	6	147
بولدیار	قیلیدیار	9	"
پرساق	پرسک	3	148
میرگان	پیرکائی	9	"
حصیداب	حیداب	9	149
برہنچہ	برہم	11	"
چنک	چنک	5	150
تہمتن	تہمین	11	"
وامرار و پانصدلار	وامرار و پانصد	7	151
اول جنگ وہ اولدیار	اول جنگ اولدیار	6	152
پیرایر خان شہ	پیرایر خان شہ	13	153
توزانکوی سی: ~~عبدالکلیف~~ 3/VI-42			

